

F

fa 1. élőfa; pom, copac; Baum. 1585: Menenk ky vosarnap io Reggel Harsongartba ... Talalok oth Vuch Jstvant, es hat ot az Zeoleó Elewen gypwyet ereossen vagia, Megy fanak zinte Akar Jeót vala az Bimboia ky es hat feyzewel igen vagia, es Irtia az fakat [Kv; T]k IV/1. 391]. 1592: Forgach Dienes vallia ... Az mas felesége Ideieben Mihálnak lattam hogi Mihali ket kezet hatra keotte vala az fianak, es az kezenel fogua Maioraba egi fara keotte vala fel, es egi marok teouisses vezeeonel veri vala [Kv; T]k V/1. 214] | az kosarba^a egi odvas fa wala ebbe tevek el^b [HSzj *kosár* al. — *Értsd: a karámban. — ^bTi. az ellopott és leölt két disznó részait]. 1606: az meg neüezöt eztendőben Es nap tayat, yohait, keczikeit retemre üzet (így l) ot az retnek fait iohajnak keczikejnek le uagdaltatta [UszT 20/19]. 1648: az nagy Magura oldalon egy Erdeőt talalni Bard ala valo fais benne [Marosgombás AF; EHA]. 1679 Ezekon kívüls vannak egi nyihány helye(n) nem régen ültetet, sövénynyel körül vett, be oltott, külömb külömb féle fak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 92]. 1744: azért kgltek ... leg közelebb az jelen valo Tavaszon azon káros Bokrokat, fakot irtsa ki^a [Koronka MT; Told. 11a cs. 14/10. — ^aNehogy kárt tegyenek a szomszédos szőlőben]. 1781: a Nagy Erdőben nagy derék fákat értem [Királyi K; LLt 24/25]. 1783: Fiatal fákat lehetett találni [Hosszútelke AF; Kath.]. 1817 k.: eddig elé a kertben lévő fákat tisztogatta, s meleg ágyakat készített [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.]. 1843: megvásárolták o nagyságától a' Kakasdi^a határon azon darab erdejének mostani gypját fáját mely vagyon az ugy nevezett patakrájárobá [Berz. 21. — ^aKakasdhoz (MT) tartozó].

Szk: ~ keresni. 1757: Opra Moga fúlem halottára meg tiltá a Birtot hogy fa keresni Senkihez ne mennyen [Spring AF; BK sub nro 834]. * ~ látni erdőszemlét tartani. 1597 Achy Lükachiot kwlde B V az Soliom keouí Erdeore fa latni d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 68 Filstich Lörinc sp kezével]. 1647: az fak latni be mennek [Orményes TA; EMLt] * ~ vágni. 1588: 12 Aprilis Terpaj (!) Gergely Byro Akaratiabol az felleky (!) Kenezheoz feyzes Emberek Menenek alla fa wagni f. — d. 6 [Kv; Szám. 4/III. 76]. 1748 a' Darabantokat, s Cséplőköt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1756 d Nga Emberei mentenek volt fa vágni [Kük.; Ks 17/LXXXI. 15 vk]. 1782/1799: a' Pásztorok nem engedik hogy oda mennyünk fa vágni, azt mondják hogy az uraság porontsolta [Torockó; TLev. 5/16. 384]. 1825: ez előtt harmadnapokkal u: m: az elmúlt Hétfőn ... fa vágni voltunk [Szent-

gerice MT; CsS] * *~t aszal* (a fa kérgének lehántolásával v. más módon) élő fát kiszáraszt. 1592: az el mult eztendeobe(n) ... fatis aszaltam Nywladban az gazdadmak [Uszt]. 1768: Mű Látuk mind ketten hogy ... Kissebb Koltsár István ... az Utromban vicinált tsere erdőben az eleven fákat aszalta mondok néki akkor hadgyon békét azoknak, és ne tegyen olly nagy kárt, de arra nekünk azt felelé hagyatok békét néki had aszon meg mind a menyí^a van [LLt. — ^aAz aszal 2. al. sajtóhibával] * *(umely helynek) ~ját birja* (a megjelölt helyen nőtt) fához joga van. 1592: Nem twdom mellik falw hatara Nywlad de azt twdom hogy fanczial es orozhegy birtak, az fariat [UszT]. 1606: Ez e helyi minekünk emberi emlékezettül fogua ualo birodalmunk, az fiaiath minden kor szabadon birtuk [i.h.]. 1596 Mjoltatúl foghua birosaghra rendelek az reteth azulta az fjuet ne(m) birtak az nemesek, de az fajat birtak [i.h. 11/39] * *aszalt ~* (kéreghántolással v. más módon) kiszáraitott fa. 1589 Thudom mikor eoz feoldet Irtani kezdeok akkor egieb Aszalt fa oott (!) nem volt hanem egj Domboczkan vala valami kewes, azutan mi Irtwk az teobbet megh Zondj Istwan szamara [Szentkirály U; UszT]. 1592: Irtottam Nyuladba(n) ... fakatis aszaltam megh, Annak utanna kerelembul vittem az Aszalt faba(n) [i.h.]. 1751: olyan aszalt fakra hantak jegyeket a Remeteiek melyeket a Várhegy allyaiak meg aszaltak volt az elöt [Remete K; LLt Fasc. 150]. 1769: Valaki Másnak Sendély fáját, Tökeit és deszkáját, vágott vagy hántot fáját meg jedzet aszalt fáját hire s akaratyá ellen el viszi a Tiszt azon dologban 12 forintokra büntesse azon Lopót [Zetelaka U; UszL XII. 89] * *eleven ~ élőfa*. 1753: se szaraz se eleven fat ne vághasson [Bodola Hsz; EHA] * *holt ~*. 1666/1793 tölgy fán kívül szabad légjen egyéb némű le fekvő holt fát az Falu tilalnas Erdeiből vinni tűzre [SzékFt 20]. 1729 A Praedicatorok szabadossa(n) erdölhetik a holt fakat és gjertyanost [Kálnok Hsz; EHA] * *szálas ~ szálla*. 1823 ez oly szép fáju erdő, hogy a' Szálos fáiból építeni is lehetne itt a' mezőségen, az allyassa is Szép növésben indult vesszűs [Szabéd MT; Told. 57].

Sz: *~ról szakadt* ágrólszakadt. 1799 A Bán György d kegylme fiáról Sámuelről is azt tudom ..., hogy ... úgy járt mint egy fáról szakadt, a' nyáron is mind meztőláb járt ... a' feje ollyan tetves volt, hogy még messzére láttzott a' tetű és Serke a' fején [Mv; MvLev. Vall. 1]. 1801 vgy járt mint egy fáról szakadt, a' nyáron is mint meztőláb [Mv; MvLev.] * *az erdőn a ~ja, a' felhőben a vize*. 1629 Molendinum non habent; meg az erdőn a' faja a felyhőben az Vize [Tormás H; Bfn Székely László urb.]. * *gonosz ~ba*

vágja a fejszét aljas dologba fog/kezd. 1586 Kotloczy Imreh* ... Az leannak azért így zolek, Leany vgy chelekeggel hogy gonoz faba vagtad a' feyzet; Monda az leany, vram vissel en rea(m) gonodth, eo rea hatta(m) magamath [Kv; TjK IV/1. 599. — *A vallia szó tollban maradt] * maga alatt vágja le a ~t. 1765: ittenis* maga alatt fát vágna le mert ... 2968 vekának kell-nék lenni [Kóród KK; Ks 18. CI 5. — *Ti. a számadásban]. 1831: Vonutz nem jól beszélsz magad alatt vágod le a fát, midőn a te utasításad szerint a Kotsis Elek fel járta mindenűt szemivel a Kadbükkit, de nem hogy a maga Lovait fel találta volna, de seholt se látott tsak egyetlen egy Lo Marhatis [Dés; DLt 332. 14] * nagy konsziderációval vágja a ~ba a fejszét körültekintően fog/kezd a dologhoz. XVII. sz. m.f.: De hogy keresztyen hit kiszebbis ne sértődgyék nagy konsideratioval kellett az fában vagni fejszénket [EMLt].

Hn. 1670 u.: Ahol az Chouatt töttem vala hijak Nioicz fa neu' helinek Orozhegi hatarban [UszT 4/10]. 1668: Niugo fanal (sz) [Bó MT; EHA]. 1700/XVIII. sz. A Kuton alol gyökeres fára megyen egy föld (sz). Gyökeres fán fellyül (k) [M.felek U; EHA]. 1772/1812: az Tamas Fáján [Kál MT; EHA]. 1791/1796 k. Nagy Fákban (sz) [Aldoboly Hsz; EHA].

2. kidőlt v. kivágott fa; lemn; Holz. 1570: Ertyk aztis hogy az felekyek Beh zantotak volna az vthat Mellyen az fat kellene hordany [Kv; TanJk V/3. 14a]. 1592: Emlekezetemteol fogwa tudom hogy fanchaliak bírtak nywladot kertemis teolleok le vagot fayokban [UszT]. 1607 mikor Domokos Peter az Azalot czenallya vala ... hoztunk fat bele [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1639: mikor ... megh hozak Czikor György lovat, az uta(n) is, latta(m) hogy hordogatot egj nap fat raita [Mv; MvLt 291. 184b]. 1699 három szekerni fat el vontatot [Rücs TA; AszLt 344]. 1762 ha mi fákot Vdvar Szükse-gére hoztak mind tudom, Láttam, s az hunnan hozták ottis Jártam [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1781 betsüllötték az el vitetett Erdőt 40 Szeker fára [Esztény SzD; Told. 6]. 1814 a' Processualis Szolga Biro Szent Iványi Sándor Ur az Erdőkből számtalan 's temérdek fákot hordatott [Banyica K; BfR 117/1 Ladislaus Dorgo (49) ns vall.]. 1840: Petele* Gyala-gassai a Hidon dolgoztak és fákot faragtak — 'Sellérjei őli fát vágtak [Born. G. XXIVb. *MT]. — L. még ETA I, 76.

Szk: ~ hordani. 1621 Az felseo Jozagbol jotték kilencz zam(m)al be fa hordani [Kv Szám. 15b/IX. 186] * ~ hozni. 1588 Byro vram Kyul-dote Somogy boldisart Fellekre fa hozny atta(m) f. — d. 6 [Kv; Szám. 4/III. 80] * ~ lopni. 1836 Se én, se az Apám soha mostanig Fa lopni az Uradalmi erdőben nem voltunk [Km; KmULev. 3 Farkas Pál vall.] * ~ vásárolni. 1752: Ha valamély mester Ember az Város Piatzára vagy Fa vásárolni, avagy Abrantsnak valot menne (így!), s más mester Ember alatamban belé ele-

gyitené magát s reája bizonyodik poenája flor. 2 [Kv; KCJk 17b ford. németből] * ~ venni 1584: Zappanos Gergely vallia, Az feleségem leót vala a' piaczra fa venny, Es mikor Immar az fara keozel meg arult volna oda Iut Zabo Cato, es el vesszy volt teolle [Kv; TjK IV/1. 222]. 1800: menyünk el fa venni Parajdra [Msz; DLt 3. XXXV. 6] * mába való ~ megmunkálásra alkalmas fa. 1606: Jartam az Veres Patak neüy helyben mybe valo fat úaghtam ott, en az Korondiaktul tartotta(m), hogy be viznek, mert vgia(n) be is akartak viny [UszT 20/72] * vhdny szál ~. 1586: kwleomb kwleomb Ideokban hozattam egj Twrej Koós dmedeter nueoe emberrel, az hid kapwhoz valo fakat az emelchioheöz eosvesegel hozot 29 zal fat kit 13d nemelliet d 12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 19]. 1625: mikor fayert mentem az Erdeobe cziak egy szal fatis ne(m) mertem abbol az Erdeobeol hozny [UszT 143a]. 1690: az emlitet keresben forgho negj szal fatis lattam az hol hordoztak az említett erdőből ... s a pusztá szőlön által vittek [Aranyosrákos TA; Borb. II].

3. faanyag; material lemnos; Holzmaterial. 1570: Borsanys* az mely puzta wdwarhaz hely wala Epwletywel Eghetembe Mynd fayath es feoldeth ket fele hattwk ozzhatny [Bh; Eszt-Mk. — *Borsa K]. 1581 Biro vra(m) ... Az keomyweseket Mind be hywassa es Azokkal egygywt lassak es Intezzek el mind hozzat zelyt Az epitmennek ... Ezen kőbe Biro vram vys-seltesse(n) gondot hogy valamy mesz egeteot zerezze(n), Az penigh Meraba megh egetethy mind faya keowe onnet leze(n) megh [Kv; TanJk V/3. 235a]. 1595: mely hazat chinalatott az my Aniank, Annak a' haznak a' feöldenek Job reszet nagy perrel vette kj mas ember kezebeöl, az haznak pedigh faiat es chjerineket(is) (?) nagyub reszere penzen vette az my megh Irt Aniank [Szu; UszT 9/50]. 1600: Ö Kk. Tanaczúl rendelte volt fl. 25. hogy segitsegül ad-gyanak az plebanos Molna epetessere, kiüel Zoch Gaspar Wram fat vasarlyon [Kv; Szám. 9/III. 34]. 1671 Moldovan Kelemen el akarta on(n)at vontatni az házat, és noha 90. eőkrot fogtak be ... nem vontathatták el, mert az lanczok es sikoltyuk el szakadoztak, hanem el kellett onnat bontani az házat, és az fait el hordani az Grof Csaki László V eő Naga feöldere [Cente SzD; Ks Gávai lev. 16]. 1679: abbeli epuletinek Fa-jait maga es masok ussara fordította [Dés; Jk]. 1714: Hadi Apothecariusn(a)k valo Cip-rasfai Almarion, hasonlo fabul ki metzstett figurákkal ékesített ajtotskakkal [Nsz/Fog; REK-Lt II. Apafi Mihály hagy. 55]. 1757: Az ház fáiban láttam hogy Czeplésuit vágtak fel benne [Dálya U; Hr 1/8]. 1759: azon Malomhoz kí-vántató fákot is meg hordotto(!), ki faragtatta azon helyre az hová a Malmat építeni akarja [Mv; EHA]. 1784: Andreas Csutak Lázár fia miles pedestris Anor 56 ... F. Én halotam bizonyosson az Néhai Sámuel Deák Uram szájá-ból hogj Csutak István adot nékem egj Csáre

valo fákot fel is segilte épiteni [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1812 küldök három Szekerem a Csürnek ki faragot fájai között három Szál gerendát [M. egrey Sz; JF. V. Baczó László lev.]. 1821 egy avadek Kanape faja jo [Mezőméses TA; HG. Mara lev.]. 1844 A palinka főző mellett van egy kut fából ki rakva — cserefa ágossal kútgémmel és egy hitvány két ostorral [Abafája MT; TSb 35].

Szk: épületnek/épületre/épületbe való ~ épületfa. 1650 igire Lazar Geörgi uramis az Templom epuletire ... epuletnek valo fakat [Martonfva NK; LLt 32/21]. 1654: tartozzam az Samsondi hataron levő erdőmből elegendő épületre való fatadni [Mezősámsond MT Berz. 5. 41. S. 4]. 1759: mak termő, és épületbe való fákot ha ki vágna büntetődgyek [Déva; Ks. 94. 24. 2]. 1794 A' Halom nevezetű helyben kis darabotska bokros és tsak tziheres erdő sem épületre, sem tűzre való fa, sem veszsző nints benne [Marosjára MT; EHA]. 1803 Tüzi, és épületre való fák találatnak benne, és jobbára Bük és Cser Fákából áll [Nagyalmás K; KHn 313] * tűzre való ~. 1768: egy Szekér aproság Tűzre való fát vittek [O.sályi KK; Berz. 3 Fasc. 7 Lit C No. 7]. 1778 A' Domoban vagyon ... Erdő egy résziben jo Tűzre való Fákot lehet tanálni a' más része alább való Cziheres [Udvarfva MT; Told. 79]. 1820 azon colonusok pedig kiknek Földes Urak a' tizen két Faluk Havassára bé Birosok, Földes Urak czédolájok mellett mind épületekre mind pedig tűzre való fakot hozhatnak [Magyaros U; MvÁlt Cziráky-összeír. 6].

4. fa-(alkotó)rész; parte lemnoasá, parte componentá de/din lemn; Holzteil, hölzerner Teil. 1676/1681 a várbán mindenkor, apro és öreg Lampasok legh alab a Czejk házbán légyen szazigh való, mert hiszem egi pénz nélkül czináltat-hattják meg annak minden fáját [Vh; VhU 666]. 1679: Mint hogi ezen pinzet ighen csunyául tart-ják, mind fai deszkai kezdettek büdösödni, s rothadni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 141]. 1789 hat esztendőök alatt a Sok árvíz a malomnak még a köveitis bé iszopalta volt úgy hogy nem láttzotának és az Sok iszop a malmot alább nyomta Sülyeztetete, fát rothasztotta, de mégis úgy el nem rothotta hogy többé meg ne lehetett volna építeni, s indítani [Désfva KK; GyL]. 1830 Festetlen fenyőfa ajtó nyílik a Konyhába .. két ablakjainak Fájjai vasazásai epek vgyan, de üveg táblái mind mind el töredezettek, és onczoltak [Kv; Somb. II.].

5. a tornác Lja a tornác karfája/könyöklője; balustrada pripei; Plurgeländer. 1849: Vagyon a' tornázt fáján végig két darabból álló hoszszu ferschlag, — melyekbe virágokat szoktak vetni vagy ültetni [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

6. bot; bät; Stock. 1570 Azonban megyen az kert aytaiara Az Taligas felesegestwl zolgastrwl fa volt kezekben, Es az kert aytaiat Beh Rwgya az Taligas [Kv; TjK III/2. 174]. 1591 Karpitos Peter vallia ... mezitelen zabliaual az kezemhez czapa hogi el vagia, az czapast fel veom egi kis

fauat, de nem otalmazhatam magamat, hane(m) vgian seb esek az kezemen [Kv; TjK V/1. 136]. 1599 Ram Jeoue Jüdh egy faúal úgy wte agyon hogy mi(n)dgiarh le esem zonely az feoldre le ite, ott mi(n)daddigh vert migh akarta, tudo(m) mikor verni kezdte, de mikor el hagyott azt nem tudom [UstT 14/41–2]. 1604 mondotta fazakos pal hogi közönie görfi Janos hogi Job fa ne(m) akada kezembe mert Talam haza nem megien vola [Csekefva U; i.h. 77b]. 1759 az említett Tisztarto ... a' Groff Vram eo Nga Jobbágyait rutul tractálta, akár uton, akár Udvarban, Karóval, Lapáttal, fával verte, úgy hogy egy néhánynek a' fejit is bé törte [Marosludas TA; TK1]. 1847 valaki hátom megöl oroszba (!) fával úgy meg üt mindjárt le estem a földön el terültem fél holton [Dés; DLt 1135].

Szk: fát fog vhihez bottal támad vkire. 1692 Büntették Kőrösi Szabo Mártont hogy az Urához Fejér(uary) mihályhoz fát fogot az üstökehezis kapot volt hogy az al felet megh váltotta adott három forintot mind az B: Czéhet mind penigh az Urát meg követé az B: Cz előtt az rosz czelekedetiről [Kv; MészCLEv.].

7. bírói pálca; toiaul judelui; Richterstab. 1814 Sinfalvi közönség Falus Birája kezében lévő faja felemelésével Repellált azt mondván cum protestatione: A Falu nevében és képeben Repellálok ide senki bé ne lépjk mivel most nagy karunkal esnek meg, az Árok kinyittatása, mivel a Török buzát még a közönség meg nem szedte, ha pedig meg szedi a közönség ezenn Helyett, készek leszünk az Árkot ki nyittani, s a Patakat abban menni a bé Birokkal edgyütt [Asz; Borb. II]. 1815 az Executionnak Törvényesenn léjendő végben vitelene a velünk Bizonyosság okáért lévő Commetaneusok előtts, a Leveleket fel olvastuk szorol szora annak utánna a patak árkanak delinialtatott, Ocultatott Helynek ki nyittatását, s a pataknak abban való belé vételit meg nem engedtetéséből származott, tetemes károknak, költségeknek fáradságoknak Executionjára nem tsak kéredzettünk bé, hanem a bé menetelt probaltukis, de semmire nem mehettünk, mert a kapunn belől álló Biro, és Nevezett Notarius a Falu nevében és képeben, a Falu és Procurator Tanátslásából, kezében lévő fáját fel huzván Repellált, ezt mondván: Repellálok a Falu nevében és képeben, a kapuhaz senki ne nyuljann, lássák az el intézett Hellyet nyittassák ki [Asz; i.h. „Kövendi Létei Péter hűtes aszszeszor” kezével]. 1844: Az idéztető Méltóságos Grof Ur .. Csokfalvi Boka György Nemes Maroszek Hites assessora és ifjabb Fazakas Péter Makfalva falu Jedzője jelen léteken ... a' szomszédok által el foglalt Két szántó földjeinek Ki határozását és jártatását törvényesen el probáltatvan, azt Kegyelmetek ... meg akadallyoztatták, a' kezekben volt páltzával és fával repellálták [Makfva MT; TSb 57].

8. fadarab; bucatá de lemn; Holzstück. 1568: Anna poztometo Istuan deakne ... fassa est,

hogy eo Ezt hallotta gergel deaknetől, hogy monta, banom hogy az meny fath fel' bírok a val (!) ky ne(m) verem [Kv; Tjk III/1. 273]. 1573 fenessy mihal ... kywúl az aittott Egy fawal Jgen fezegetty [Kv i.h. 295]. 1630 Szalaj Giörgj hogj be nem erettek mind be szaggata az ablakot ... az aittotis el hasita mert be tamaztottuk vala ket faval [Mv; MvLt 290. 205a]. 1749 az hatulso kis ajtot bé zártam a mellet bé is Czövekeltem es egy vastag fával meg is támasztottam [Kövesd NK; Ap 1].

Szk : darab ~. 1603 egy Jnas egy darab fawal eginehanj vttal megh wte az Azzont, es be futamek [Kv; Tjk VI/1. 675–6]. 1606 Latta azt(is) hogy osuat Janosne egy darab faual hosza hagított Imreh Lúkáczhoz, s talaltais wtuj [UszT 20/196]. 1607 Mikor Zanto Janosnal az Czuna Miklos Jnassa megh sialkodek, Czuna Miklos Egy Darab faual be futa(m)kodek az Zanto Janos Kapuia(n) [Mv; MvLt 291. 439b]. 1762 az Ádám Czigányné Fejér Török Mihály úté meg jó darab fával mint egy kert karo, mely miatt bé is hasadott az Ádám Czigányné Feje [Balavásár KK; Ks 17. LXXXI. 13] * *dirib-darab ~* fahulladék. 1589 Az megh neüszet ket wy rendelt auditoriumoknak padimontom es wleo zekeket chinalassara (így!) vittetünk a templumból oda dyreb (!) darab fakat, oda vitteletol f. d. 5 [Kv.; Szám. 4/IX. 14].

9. vmire való/alkalmas fa(darab) (bucată de) lemn bun pentru ceva; zu etw. passendes, für etw. geeignetes Holzstück. 1584 veottem egy eoregh fath az Malo(mhoz) Veottem 9 Azzok fath p(ro) f. — d 60 Veottem 8 fath Czeoweknek es Azzoknak vankosnak minden zywksenek p(ro) f. — d 76 [Kv Szám. 3/XIII. 4–5 malom-számad.]. 1675: az Jobbagjok az Malomhoz Bakok(na)k Czövekek(ne)k es egyeb szűkségre valo fát hordottak [Kv; i.h. 35/I. 22].

Szk : cölöpnek való ~ 1590 Az Malomra valo keoltseg veottem egy cheoleopnek valo faat d. 25 [Kv; Szám. 4/XIII. 3] * *cöveknek való ~.* 1583 Az wyzet hogy el weottwk Czeoweknek valo fat nagjoh seoweny karonal d. 32 [Kv; i.h. 3/XII. 5]. 1589 Vöttem eg' Sardi embertol 16 darab czöveknek ualo fat f. 3 d. 70 [Kv; i.h. 4/XI. 22–3] * *keréknek való ~.* 1840: Fűrész Vasass keréknek volo fákot vágot [Hodák MT Born. G. XXIVb] * *hertnek való ~.* 1759 Tisztartó Vram homi kertnek valo fákot, és veszszöket hordattatott Bágyonból, melyből egyebet nem tsínáltatott, hanem tsak a' Marháknak egy kis alkalmasosságot, a' többit el égette, a' melyből kertet, és egyebet is építhetett volna [Marosludas MT; TKI Gurutza Ignát (30) jb vall.] * *lábna való ~.* 1587: az Jspotalj Malomnal valo palo meg czinalasban ... az labnak valo fat ketteit veottem —/55 [Kv; Szám. 3/XXX. 25] * *ugrató ~.* 1731 Amely lovak már joban tanulhatnák (!) meg próbálja őket az ugrato fa közé köttetven de a ki(ne)k semi inclinatioját nem latya az ugráshoz nem kell erőltetni őket [JF lovászmesteri ut.].

10. tűzifa; lemne de foc; Brennholz. 1573: Leonardus Eger, ac Lauren(tius) Eger vnani-miter fassi sunt, ... Mykoron eczer oth korchomálnak volt az vallok es elmwlit telbe, Be Jw Adam Istwan ..., Mond az Annyanak Mingyara-st, Kegmed hattae Batyamnak hogy az kis haznak az vdwarara rakya fayat, Mond az Annya Nam Edes fia(m) az te fadnakis eleg helye vagion az tornaczba(n) [Kv Tjk III/3. 198a]. 1583: Zeoch Georgy vallia teócheres Adamnak zerzem eg' eochemet Az ven Anniok vágat volt fat velle kireol meg Zolita(m) eoket, Es mondott (!) Az ven Azzony No ne zolgajl bár neke(m) de bizony meg Banod, Reowid Nap az zeme vesze az eochemnek [Kv; Tjk IV/1. 452]. 1592: Leorincz Mathe es Fanczaly Benedek attak eneke(m) aszw fat azalwaniokbul, vgy hoztam onnat fat [UszT] Vagio(n) Negy eztendeye mikor fat hoztwnk ez fanczaly aszalwanybwl Nywladbul senaiokatis tutta(m) ott az fanczaliaknak, dinaiokatis tartottak ott az fanczaliak Thudom hogj Nywladbul az Aszalwanbul fat az fanczaliaktul kerteonk, s vgy hoztunk benne [UszT]. 1597: az Elebeny ket szeker fam el fogiot warla [Kv; Szám. 7/XIV. 66 Masass Thamas sp kezével]. 1622: Az Praedicatornak kett keóbul vetest adnak . Fauul el tartiak elegsegesen [Meleg-földvár SzD; SzJk 4]. 1681 Fa, kő es szén nélkül az hámor semmiképpen nem lehetvén, az fa es kővágókra es szénégetőkre oly szorgalmatos vigyázással legyen, hogy ezekben s ezek miat meg ne fogyatkozzék hogy jövődöre is mindenkör elégséges fájja, kőve es szene legyen, hogy mikor az bánya megindul, ezekből fogyatkozás ne legyen s az hámor e féléknek nem létele miat annál inkább veszteg ne áljon, mert maga valja kárát [Szu; CsVh 108]. 1728 erdő vagjon melyből ha a Praedicator fa iránt fogjatkozik, mertekletese(n) tűzit tarthattja [Réty Hsz; SVJk]. 1736 Ezen erdőt ha jó rendbe venneek szoros Tilalom alatt pásztoroltatnánk, egy Jo rendű Nemes ember Házát fával belőlle alkalmasint eltarthatná [Noszoly SzD; CU XIII/1.9]. 1789: G. Kemény Farkas Vr eo Excellenciaja es Grofi Teleki Lajosné eo Nga három kis asszonyokkal itt hálának vissza menet elég bajt okoztak mert sokad magokkal lévén nehezen fértek, idő hideg volt, fánk pedig kevés volt [Bencenc H; Bara Ferenc lev.]. 1817 Liget vezetvü helyben ritkás Erdő a' Szamosfalvi Majorság Malom, es Csűr fel építésével ugy annyira el-pusztított, hogy ma tsak tüzelő fákot lehet benne találni [Inaktelke K; EHA]. 1842: az Udvarrol egy Német őll fát vittem bé a Református Kántor Urni [Bereck Hsz; Bogáts 4].

Szk : nyers ~. 1586 ket szeker fat veottem az Thanachi hazhoz eggik azw masik niersz veottem f. 1 [Kv Szám. 3/XXIV. 37–8]. 1596: Thudom hogj az honna(n) az J. eokrejt be ytek annak az helynek chak a' njers faia tilalmas [UszT 11/50]. 1663 Ha valaki Cserefat, Biffat, hoszna egj Szalért ötven Penzt fizessenek, ha pedig njers fát egj Szekérre d(ena)rios 25 ha asz-

szu fat xr 15 [Szentmihály U; Törzs] * szombati ~ az úrbéreseknél a földesúr erdejéből hertenként hordott tűzifa-járandósága. 1869 az úrbéreseknél szombati fájok járt melly fa hullás és elérett vesszendő fákhoz szolgáltatott ki [Csöb U; Told. 21].

11. ~ szűke fahiány; lipsă de lemn; Holz-mangel. 1736 az piacz* felé, az utcára kifüggő ablaku kis faház volt, abban, mikor felesen voltak az convictorok, az alább való nemesemberek gyermekei ott voltak, vagy mikor az convictorok igen kevesen voltak, az fa szűkiért ebben az házban voltak; azt kis convictusnak hítták [MetTr. 433. — *A kv-i piacra és a piarista rend bennlakására von.].

12. karácsony ~ja a. (évi) földesúri fa-szolgáltatás (jb-i és zs-i szolgáltatás); obligatie anuală în lemne față de moșier (o formă a obligațiilor iobăgești și de jeleri); (Jahres-) Holzbegabe für den Feudalherrn (Art leibeigener od. inquiliner Abgabe). 1752 minden Jobbágy és zsellér Gazda ember ad Esztendőnként az Uraság számára 5 ./. öt tyukat apostol (mell Karátson tyukjának mondatik :) Ugy Karátson fáját is, mind Jobbágy, mind sellér, minden marhas gazda ember szokott égj szekérrel vinni Udvar számára [Somkút SzD; JHbB 247]. 1765 minden Ember egy Szekér Karácsony fáját, és egy Tyukat 12. Tojással tartozik adni a' mely nevezetlik Karácsony Faja és Tyukjának [Topasztkirály K; JHbK LI. 27]. — b. (bányavárosokban) a fenti szolgáltatás váltása; (in orășele miniere) răs-cumpărarea obligațiilor de mai sus; (in Bergstä-dten) Erlösung obiger Abgaben. 1785 Az Karátson fáját az Első Classisbéliék válttyuk meg három sing vassal, az második Classisbéliék kettővel; az Harmadik Classisbéliék egy sing vassal [To-rockó; TLev. 6/1]. — e. a városi tanácsbéliék/assesszorok évi fa-járandósága; retribuția în lemne a consilierilor/assessorilor orășenești; Holz-entlohnung der städtischen Ratsherren/Assessor-en. 1715: Assessor uraimék(nek) járandó Karácsony fáját esztendőt által p(rae)stálni [Dés; DLt 501]. 1764: A Karácsony fáját a tizenket Tanácsbéliéknek meg vitette [Méra* K; Aggm. C. 30. — *Kv jb-faluja].

A szolgáltatásnévre von. észrevételeket l. karácsony al. tárgyal külön széként. A szerk-nek már itt a köv. futó észre-vételt kell tennie: Az Úriszék (1020 l) a Nomenklaturában e szolgáltatásnémet karácsonyfa al. a sokféle jobbágy-szolgáltatás egyikéként 'a földesúr számára a karácsonyi ünnepek alkalmával vagundó és befuvározandó tűzifa' értelmezéssel szerepelteti. Minthogy a hivatkozott forrás Mut-jában a karácsonyfa szó nem szerepel, a szerk. nem tudja eldönteni, hogy a közölt perszöve-gekben hol és vajon valóban ilyen alakban fordul-e elő az itt szóltatott szolgáltatás. Az erdélyi régiség szöve-eiben a gyűjtő csak a karácsony faja szk-tal találkozott. Magára a német mintára alkotott karácsonyfa összetételre az első adalékok különben csak 1846-ból ismerjük [TESz], tehát az Úriszék ilyen címszavának történetisége iránt jogos kételyt táplálhatunk.

13. fafajta; soi de arbore, esență lemnoasă; Baumart. 1769/1802 Mar pedig hiedelem felett való dolog az Hogy az actionalt két határák tsak egy régi határ keresztel distingváltathatnának, mely keresztetis fátéálnak hogy Nyárfában volna;

melynél vesszendőbb fa nintsen [BSz; JHb LXVII/3. 35]. 1775: Szabad lészen ... két katlanra való Mész követet minden esztendőben rakat-tatni, és a Mérái erdőről vecturázando le dőlt Fákka Tökéekkel, és egjebb alacson némű fákka ki égetni [Kv; Aggm. C. 46].

14. (a szőlő) ~ja (a szőlő) venyigéje/vesszője és tökéje; coardă și butucul de viță de vie; Re-benholz, Weinrebe. 1598 Paul Homler wallya. Minekeleotte az leg h eseo el werte wala az zeo-leot, ... akkor alkoholmason megh myeltette*, azú-tannis tawaly eztendeobe(n) egi nap haitotta(m) benne, de az myet zinte vgi megh ne(m) adhatta mint azeleot mert az keo esseo mind el werte wolt az faiat [Kv; TJK V/1. 169 — *Borbéli Orban"]. 1667 tudom hogy egy nehany helyen által vonta az Bakos Istva(n) Uram szőlejet Szőczi Mihaly az föld alat, az maga szőlejeben, s megh aztis tudom hogy megh foghta Bakos Istvan Uram az szőlő faiat s megh vonogatta s megh mozdult az Szőczi Mihaly szőlejeben az Bakos szőleje féle [Kv; RDL I. 148g]. 1726 A' Közép Lombi Szőlő . karoja és fája tsak közép aránt va(gyo)n azomban a' miveléseis sött csutkosis a' töve [Kv; KvLt VII. 20a]. 1740 Vagyon ket allodialis szőlő meljnek egyike ket hasabba osztva vekony termessel sött fajais igen gjenge (!) nőtt [Marosnémeti H; EMLt]. 1770 most igen jo faja indult a Ven szőlőnekis jöven-dőre Lehet bizni a jo termeshez [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.]. 1847 Töksző-lőnek szörnyű buja fája és levele van, s szeme ámbár szintoly apró és gyéres; de ugy tetszik színe fejéresebb mintha hamvas volna [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

Ha. 1627/1778 fákot [Galambod MT; Told. Transsumptum 301]. 1766 k. fákot [Msz; VK].

faablak fakeretes ablak; fereastră cu cercevea de lemn; Fenster mit hölzernem Rahmen. 1681 Ezen kis házbul nyílik más, mellette való kis házban, egy vas sarkos, pántos, fa bé vonós, fa kilincses, fenyő deszkákkal való kéttczeres ajtó. Ezen házocska is boronából lévén fel róva, va-gyon rajta egy fa ablak, ez lantornával borított rámat visel [CsVh 95].

faabroncs vesszőabroncs; cerc de lemn; höl-zerner Reif. 1832 Négy Feredő Kád fenyő fából fa Abrantsokkal [Sáromberke MT; TSb 26]. 1841: Egy Harmintz Vedres boras hordo négy vas abrants rajta. Egy ötven vedres boros hordo fa abrantsal. Egy kaposztás hordo fa abrants rajta [Egeres K; Ks 89].

faabroncsos vesszőabroncsos; cu cerc de lemn; mit hölzernem Reif. 1647 Vagion ez Tornacz-ban Egy vasas fogontos veder; teli Arpaka-sauai; mas fa abroncsos veder teli keoles kasauai [Drassó AF; BK 48/16]. 1780: Fa abrantsos nagy kád 8 Fa abrantsos kitsin altalg 2 [Bethlen SzD; BK]. 1793 az also Pintzében ... a' fa Abrantsos hordokatt, mivelhogy régik

voltak az Abrontsai és tsak szakadoztak a' mult heten többire majd mind ujj abrantsokba vétették [Hadad Sz; JF 36 LevK 232 Benkő Elek lev.]. 1826 Avatég fél fenekű fa abrantsos Horodok Szilvasok [Szentdemeter U; Told. 41]. 1842: egy fürdő kad — fenyofa vastag deszkából, fa abrancsos [Csekelaka AF; KCsl 3]. 1849 Csap alá valo fa abrantsos kádatska egy [Somkerék SzD; Ks 73. 55] | Egy más fa abrantsas boros hórdo | egy Lájter fa abrantsas [Szentbenedek SzD; i.h.]. 1851: egy fa abrancsos jó liu [Erdősztygörgy; TSb 34].

faabroncsú vesszőabroncsos; cu cerc de lemn; mit hölzernem Reif. 1687 Viz merő fa abroncsu vider [Mócs K; JHbK LVI/6]. 1819 egy Kőből rakatt Gémes Kut a Majoros udvarará ki nyulo csatornájaval alatta lévő itato vállujavall és fa abrantsu merített vedrivel edgyütt [Baca SzD; TSb 6].

faás ács; dulgher; Zimmermann. 1699: Kolosváratt lako, Dési György Haydu Miklos, Huszár András, és Bihari Ferencz Fa Acz Uraymék ... El végezvén az munkátt, áldamásban edgy veder bort justas 8—/12 ejteljt | alkuvának megh^a Fa Acz Uraymék, hogy az tekintetes Nemzetes Beldj Kelemen Uram eő klme Kolosvári Lábos házaynak, minden fedelit, heyazattyátt az edgy Asztalos munkán kívül fedél alá vesz, ..., el készitik jdest az Pinczék felet valo házok(na)k héjazattyát, etc [BlT 7. *Köv. az előbb felsorolt nevek].

fa-adminisztráció fa-beszolgáltatás; predare/livrare de lemne; Holzeinlieferung/abgabe. 1738 A Tktes Nms V(ár)(me)gye, minden Naturálék-ról, konyhára kívántató Fa Administratorol tégjen jo Dispositioikat [Dés; Jk 507c].

faág cracă, creangă; Ast, Baumzweig. 1597 Az fa aghat latta(m) hogy nehül aszű, de masutis latom hogy ugy uagio(n), de azt en ne(m) tudo(m) hogy ha az fwsteolesteól oszotte megh auagy ne(m) [UstT 12/36—7]. 1853/1854: A Szél által le rontat fa agak [Mezőbergenye MT; MRLt Tomai László kijegyzése].

faágas 1. ágas; crăcană; (gabelförmiger) Pfosten. 1673 Az vas verő ház mellett vagyon az vas futató koh köbül rakva négy szegeletre, fedele fenyő deszka, hat fa ágason áll (l) [Cszs; CsVh 43]. 1806: Vagyon egy jo nagy Csűr mely fa ágasakan ál sövény oldalul [Szászkerék K; LLt]. 2. harangágas; crăcană (lemn crăcanat pentru clopot); Glockengestell, Glockenstuhl. 1759 A papi parochiális funduson vagyon egy harang egy faágason [Szacsva Hsz; ETF 107. 9]. 1857: Fatemplom zsendellyel fedve; épült 1838-ban ... Két faágason áll 60 fontos harangja [Kövesd Sz; i.h. 26].

faagy 1. pat de lemn; Holzbett. 1782: Fa Agja tisztességes ágj némüel rakva [Mv; DLev.

4. XXXVI.]. 1810: Egy ros sz Szekrény fenék nélkül. 1. égy jo fa ágy. 1. Ladás pad fedél nélkül [Jedd MT; LLt] | Egy festett fa ágy ki huzo Rf 18 xr 17 ... Más festett kék festékű viselés fa ágy [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 8].

2. fa-ágyútalp; patul de lemn al unui tun. hölzerner Geschützlafette. 1714: Agjutska fa ággjal és elephant tsont figurakkal, és aranj ezüst Czifrazással fl. Hung. 25. Agjutska fa agj nélkül valo és szoros lyukú (l) fl. Hung 10 [Nsz/Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 26, 48].

faagyú cu patul de lemn; mit hölzerner Kolben. 1714: Egj Par fekete fa agju imitt amott meg aranjozva (l) csüe kerekas, és tetejébe elephant tsont fl. Hung. 10 [Nsz/Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 14.].

faajtó usă de lemn; Holztür. 1590 Az ayto dolga Az fa aytot chinaltatúk Henzel Janossal attunk attol f. 2 d. 50. Az aytora beles fel zegezessere vettu(n)k 150 ayto zeget ... f. 1 d. 50. Aito pantnak hewedernek es sarknak vettünk Razman Istiantol 5 torozkay syn vasot [Kv; Szám. 4/XIV. 15].

faalj kb. fa alsó rész; partea inferioară/supot din lemn; hölzerner Unterteil. 1857 Gyertya tartora valo üveg harang fa aljával 2 darabb [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 24].

faalkotmány faszerkezet; construcție de lemn. Holzgerüst. 1883 A torony ... kiülő tornácával fa alkotmánya, szarvazata, földézete annyira rothadozott .. hogy leomlásától félni lehet [A. szentmihály TA; ETF 107. 32].

faállás faharangláb; clopotniță; Glockenstuhl. 1857: Fa talpra épült temploma épült 1751-ben zsendélyfedéllel ... A templom végéhez épített faálláson van két harang [Erked Sz; ETF 107. 26].

faállvány fa-harangágas; crăcană (lemn crăcanat pentru clopot); hölzerner Glockenstuhl. 1857 Két harang faállvány alatt van [Kunsaly Sz; ETF 107. 26].

Minthogy két harangról van szó, fa)harangláb' jel-sel is sorolható.

faalma vadalma; már pädureț; Holzapfel, wilder Apfel. Csak vn-ben 1585: A Feyedelem it leteben Fa alma Myhaly vytte az mossokat 4 louon f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 26]. 1596: Donatus Hectort Wrünk ő fge oloszat, vitte Thordaig fa Alma Mattyas 4 louál f 1 [i.h. 6/XXI. 22].

A kv-i személynévanyagból mindössze két adalékban ki-jegyzett Faalma név nyilvánvalóan az odaváló szász lakosság egyik vezetéknevének nyers tükörfordításaként került bele a forrásba. A német Holzapfel 'vadalma' közszóbeli tulajdonnévsült szász névalakulatot a kv-i egykorú magyar nyelvű források jóval gyakrabban a neki megfelelő m. vadalma szóval fordítva Vadalma vezetékneként szerepeltetik [L. pl. már. 1457-ben: Wadalma (vn) (Csánki V, 319)]. — I. még vadalma al.

fabér fa-járandóság; retributie/plată în lemne; Holzbezüge. 1722 A' Praedikátor, és Mester fabér esztendőnként Szent-György 's Pünköszt között meg vigyék el vehető jó szeker fákat [Hsz; SVJk]. 1830: ki adta mind a Papi mesteri F. béri [Körtvélyfája MT LLt].

fa-berántó fa-ajtóbehúzó/vonó; trágator de lemn la ușă; hölzerner Türzieher. 1690: Bellet Ajtó, Fa Kilincze, Fa be Rantoja [Kentelke SzD; BK Kentelki inv. 4].

fa-beszegező faretész; încuietoare de lemn; Holzriegel. 1735 vagyon egj kis ajtó, fa sorkokon forgo fa Kilincse és fa bé szegzője [Torda; JHb XI/9. 54].

fa-bevonó ajtógomb; műner de ușă cu măciucie; hölzerner Türknopf. 1688 az meg irt pitvarbul nyílik be az Aszszony első házában fenyő deszkából csinált fa sarkokon forgó párkányos új ajtó, fa kilincsevel, fa zárjával, és fa be vonóval edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2].

fa-bevonós faretészes; cu încuietoare de lemn; mit Holzriegel. 1687 Ezen kis házbul nyílik más, mellette való kis házban, egy vas sarkos, pántos, fa bé vonós, fakilincses, fenyő deszkából való kétczeres ajtó [CsVh 95].

fabódé deszkabódé; colibă/gheretă de lemn; Holzbude. 1851 méltottatt a' .. fa Bodét onnét el hányatni [Dés; DLt 2327].

fabolt fabódé; gheretă de lemn; Holzbude. 1824 A Piatz szeren Fa Bóltok [Déva; Ks 106].

faborító ? fafedő; capac de lemn; Holzdeckel. 1627 Egy fa borító d. 10 | Az Annia Adot Kis Annának . Egy fa Borítot, Egy fa medenczet, Egy fa tálat [Kv; RDL I. 132, 133].

faborona¹ grapă de lemn; Holzgege. 1728 vagyon egy váto Eke gerendelyel kormánydeszkával vasak nélkül. Fa borona vagyon négy [Aranykút K Ks 55. 77. gr. Petky Dávid inv.]. 1808 Itélet Az Ekének egyike a Fiunál maradott egy régi lapos Vassal és tizer vassal együtt, ugy a' fa Borona is, a' másik Eke pedig az egyik Leánynak ment [Asz. Borb. II]. 1810 Egy fa Borona Rf 1 x 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 20]. 1855 Három Bornáló fa boronak [Szentkatolna Hsz; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

faborona² gerenda; grindă; Balken. 1777 Csúr Lo Istálló, Ókór Istálló, Hordo Szin, Sertés pajta fa boronából valok [Dés; Ks 79. 29. 235].

fa-borsóőrő rișniță din lemn pentru mazăre; hölzerne Erbsen- Handmühle. 1643 egy fa borsó Eorleo f. — d. 3 [Kv; RDL I. 131].

fa-borstörő piuliță din lemn pentru piper; hölzerne Pfeffer-Handmühle. 1647 Egy fa bors-teoreo [Meggykerék AF; BK 48/16]. 1770 Egy fa bors törő. küsdéd boritto. Ket Fa tal [Usz. Pf]. 1814 Egy fa borsörő (!) törő nélkül [Mv; MvLev].

fabotikó botocska; băt mic; Stöckchen. 1792: Abran Marton ... tsuszo mászo nyomorék ember volt . az alfelin tsusztatván két kis fa botikot fogott a kezibe meljekkel maga erotlen-ségit segíthesse [Kórispatak U Pf].

fabrika 1. gyár; fabrică; Fabrik. 1769 Valamint hogy minden örökös Országaib(an) ő Felsegenek, új fabricanak vagy tsinalmánnak ő Felsege hire nélkül fel aletasa nem szabad vgy e Nms Hazaban is meg tiltatott [UszLt XIII/97]. 1805 Sóós Doctor Ur Fejértőjének a fedele elégett . elmentünk a Sóós Ur meg égett Fabrikájának meg nézésére [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 114]. 1815 a' Császári Királyi Bétsi Polytechnicum Institutumnak ... Iső és kiadando több Könyvei is azon Magistrátusok által a' hol Czéhek és Fábrikák vagynak az Alldialis Cassáknak költségein meg vétessenek [Kv Aszt-CLev]. 1820/1875 Olyan hasznos fabrikák nintsenek a melyből valamely jövedelmet kaphatnánk. Hanem vagyon a Pusztá Ratolczi Határon Hamu Zsir főző fabrika [Zsobok K; Wass]. 1839: Kásova^a Marhássai veszőt hordtak a fábrikához | Kintses Marhássai veszőt hordtak a fábrikához [Born. G. XXIVb Jelentés a görgényi uradalombéli heti szolgálatról. — "MT"].

2. csinálmány; ticluire; Machwerk. 1752 nem az Communitas közönsegesen hanem egy néhány ember dolga, s fabricaja volt azon Instantiá(na)k promotioja [O.csesztve AF Ks 83].

fabrikabell gyárbeli; de fabrică; fabrikmäßig. in der Fabrik erzeugt. 1816 Vallnerének a' Mlgs Groff Eszterházi Fabrikabéli 3 vég Pekete Poszto ki szegzésére lett által engedéséért 60 Rf^a [Kv; Born. IV. 41. "Temetési költség-egyzék tételei közt].

fabrikál kiagyal, kohol; a născoci/scorni; er-sinnen, ausbrüten. 1597 Constal az bizonsagokból hogy Sardy Janosne diuersis temporib(us) et locis az vra feleol hirdette az gyalazatot, melireol semmi egienes tanw ninc(en) hanem fundaltatnak az bizonságok chiak az azzony es leanka bezedere. Azert teczik az teorwennek miwel hogy az bizonsagok ige(n) homaliosok Sardi Janos harmad magawal ... tiztichia magat hogi eo artatla(n) attol az gyalazattol hane(m) chiak az felesége fabricalta es indította ellene [Kv. Tjk VI/1. 102].

fabrikáltat csináltat, készített; a pune să facă; fabrizieren/erzeugen lassen. 1647 mint hogy ennyszer negligalta az comparitiot^a es az hamis cedola czinalast patraltatta ... tartozik ... megh mon-

dani kivel iratta, és fabricaltatta az hamis cedolákat [Kv; Tjk VIII/4. 224. — *Ti. az alperes].

fabrikátor kiigyaló/fundáló; născocitor/scornitor; Ausklügler, Ersinner. 1597: nylwa(n) constal hogy Chizar Peterne wolt minde(n) oka inditoya, es fabricatora veres Pal gyalazattianak mert ew diffamalta sok emberek eleot veres Palt [Kv; Tjk VI/1. 76]. 1764 Azt is hallám ..., hogy procurátor Simon János uram megholt. Ki is ha megholt, nagy dolog ha az új törvény is meg nem hal, melynek nagyobbára ő volt fabricátora [RettE 177–8].

fabula 1. szófia-beszéd, mesebeszéd; balivernă, scorneală; Gefasel, Geschwätz. 1776 Ezek* a'-vagy magok közt folytak a'-vagy fabulák lehetnek [Szentdemeter U; GyL. St. Henter nyil. *Ti. az említett dolgok].

2. állat/tanítómese; fabulă; Fabel. 1805 fel mentünk a Párticulába, egy Fabulát elmondottam [Dés; Ks 95 Kornis Mihály naplója].

fabula-beszéd szófia/mesebeszéd; balivernă, scorneală, scornitură; Gefasel. 1823 a hadnagyné azt mongya hogy a Vén Léány Vas Agnes azt beszéllette hogy terhes a Sogorától ... én ezen beszédgyire . azt feleltem, hadgyuk el mert a' tsak fabula beszéd [Radnótfája MT; Tlt Pres. ir. 65/827-hez].

fáca 1. déli oldal, verőfény partea sudică/de sud, partea expusă la soare; Südseite. 1776: A' Falunkúl (!) a' kut szerbeli Face [u. nagy láb föld] [Mezőszengyel TA; MuzRhéd.]. 1777 ugy tudgyuk, hogy az Runkulész fączáján találkozik őszve az Fenesi es Czelnai határ [Celna AF; EHA;]. 1773 a' Gyógy Vize Völgyinek is Fączáját, a' Remeteiek birják [F.gáld AF; WH].

2. 1757/1758 én az feleségemmel együtt tisztítottuk az Jonás Pál Ur(am) Stomp árkt mely ezen Harsányi Ur(am) Stompjáról mégyen le, melyet egy tenyérnyivel aláb eresztettünk és vágunk az régi fączán alol [Abrudbánya; Szer. Czerán Joseph (25) vall.].

fácán Phasianus colchicus; fazan; Fasan. 1678 Fátzánt is még eddig nem küldhettem mert ho ide ki nintsen s azért nem foghatni, Ezután ha kaphatok, mind ketségével, mind Fátzánokkal Ngd(na)k alázatossan kedveskedni el nem mulatom [Somlyó Sz; Ks 101]. 1687: Puyka Nro 14. ||. Puykafi Nro 12. ||. Fączán Nro 2. ||. Szarvas Bornyú Nro. 1. Őz Bornyú Nro 1 [UtI]. 1759 Dindár uram az fączánokrol semmit sem válszol [Déva; Ks 94. 24. 2]. 1830 Tyúkak Fátyukak, Fátzának, Nyirfaidak [DLt 529 nyomt.].

Apor István gr. bécsi naplójában a szó még németes alakjában olvasható: 1697 az fesant ma a(d)ta nekem ... g(róf) Kálnoki Sámuel vr(am) [ATN 153].

fácánkert fácános; fazanerie; Fasan(en)garten. Hn. 1842 a' Fácány kert melletti rétek meg kaszáltattak [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

fácános 1. fácánoskert; fazanerie; Fasan(en)-garten. 1795 tull a' Küküllőn az otton lévő Berken aloll az ezelőtt Fátzánosnak tartott Kert mellett [Küküllővár KK; EHA].

2. fácángondozó/őr; ingrijitor/paznic la fazani; Fasanenwärten. 1792: kett facanyosnak Botskor [Cserei Heléna jk 54a].

fácánoskert fácános; fazanerie; Fasan(en)garten. Hn. 1794 a Fátzanyos Kertben [Küküllővár KK; EHA].

facétus kedélyes; bine dispus, jovial; gemütlich. 1773: A szegény Nyárádi Imre is megholt feleségéstől Pókában* Jó literatúrájú és deák-ságú s amellett facetus ember volt [RettE 298.

*MT]. 1778 A szegény Viski József bátyámuram is meghala ma 16-ta Maii 1778 . Sok jó időt töltöttem szegénnyel, mivel igen facetus ember volt [i.h. 388].

facies 1. lap; foaie, filă; Blatt. 1726/1728: Ezen aláb meg irt expensák Seriessét jól lehet fellyeb meg irt esztendőkbén kellett volna annotalni, de mint azokból (!) ki felejtődött ezen a faciesen specificaltatta(na)k [K; TKI]. 1765 Amit irtam a tulsó faciesre a tiszték iránt, mind füstbe ment [RettE 183].

2. helyszín; fața locului; Schauplatz. 1732 azon Reszekre való Antiqua Sessiok(na)k faciessire ki menven, tanalunk tizenket Antiqua Sessiot [O.bogát AF; JHb XXVI/60].

3. kb. állás, helyzet; situație, stare; Stand. 1765 Igen-igen rossz állapotban vagyom mindenféle status. Nagy dolog, ha a mostani facies meg nem fordul valamikor-akkor mert minden dolgok bizonytalanul folynak [RettE 185]. 1776: az más egjéb dolgok(na)k faciessis inkab kedvetlen mint kedves ezen az Dietanis, valamint az el multakon [Négerfva SzD BfN Bánfi Péter lev.].

facilitál segít, segítget; a ajuta; helfen. 1775 observaltatvan, hogy miként igyekeznek* a jegyes fának ki mutatásában a Cometaneusakot manu-ducálni és facilitálni meg hagyatott nékiek hogy soholtis az Erdőben a Cometaneusakot ne praecinnallyak, s az jegyes fákat nékiek ne mutogassák s őket ne manu-ducálják [BSz; JHb LXVII/3. 140–1. *Ti. a határjárók].

facilitálódhatik könnyebbedhetik, könnyebbé válhatik; a putea să devină mai ușor; erleichtert/leichter werden können. 1701 hogj a' Militia(na)k téli Interten(tio)ia facilitálódhassék [UzLt IX/77. 31 gub.].

facilitálódik könnyebbedik, könnyebbé válik; a deveni mai ușor; leichter werden. 1701 Hogj penig fárcsága és szolgálatia a' Meszárosnak

heiab(a) ne légjen, minden hólnapra rendylen Kk tiz tiz forint fizetést néki, így remellyük hogy a' Mészárszék tartás facilitatodik s az Hazanakis keveseb kára léssen [UszLt IX/77. 31 gub.].

fa-cirkalmazó fa-cirkalom/körző; compas de lemn; Holzzirkel. 1817 Egy Fa Czirkalmozo 7 xr [Varsoic Sz; Born. IV. 41].

fa-cirkalom fa-cirkalmazó/körző; compas de lemn; Holzzirkel. 1777 Fa Czirkalom Nro 1 Szegelet fa mérték Nro 1 [Mezőméses TA; Wass]. 1840 A Kolos Monostori Pappiros Malomnak .. Inventariuma fa Cirkalom [Km; KmULev. 2].

facüvek táruş de lemn; Holzpflock. 1694: vagjon a' Konjha ház, . Asztal. ket darab fenjő deszkák-bol valo, és tsak négy fa czövekeken álló [Borberek AF; BfR Néh. ifj. Bálpataki János inv.].

? **facsakány** 1754 1 petsétlő fa tsakány [Borsa K; Told. 51].

A címszóbeli összetétel – tárgyi szempontból – képtelen-ség. A leltári adalékban a tagok sorrendje felcserélődhetett, és így *fa-petsétlő csákányról*, azaz olyan vas csákányfajtáról lehet szó, amelynek fokára vésett tulajdonjeggel szálát, gerendát bélyegezhettek.

fácsa 1. fálcsa

faesap 1. fa-zárócsap; cep de lemn; hölzerner Zapfen. 1833: Egy ujj Liu Fa csappal [Katona K; Ks 73. 55]. 1840: A papiros malom . Fel nyulik ezen emelet alol a Hollanderhez egy tölgyfa szivárvány, amely 2 darabokból áll az also darab-jából egy fa tsap nyulik ki pipa nélkül a szivárványbol akarát ellen foly ki a víz, – ezen szivár-ványnak a felső végéből a Hollander fele nyulik egy fa tső a végiben egy fa tsap vagyon pipával együtt, a pipa mellett foly a víz [Km; KmULev.]. 1842 a papiros malom vagyon egy négy darab tölgy fákön álló jo tölgy fa kád egy fa csappal, – melyis az enyvező kád [Km; i.h. 2].

2. fa-sarokcsap; tiřină de lemn; hölzerner Türangel. 1688/1789 A Görgény vára alatt való Őn-ságok* udvarházára nylik egy kétfelé nyíló, fe-nyődeszkából csinált, kapu, ahol vas-csapokon forog, ezen csapok meg vadnak erő-sítve, felső facsapjai vastag vaskarikákban vadnak foglalva [Görgénysztimre MT; ETF 108. 15. – *Ti. a fej-é]. 1692: a fűvős kertre nylik egy fel szer fa-csapokon, fellyül vas pantokon forgo hitvan deszka kapu | Ezen malom haz eő* vagyon . . enyv, főző haz ., erre a hazra nylik, egy fa csapokon forgo fel szer deszka ajto, tőke zarjával egygút [uo.; JHb Inv. – *Tollvétség előt h.]. 1731: a pitvarra nylik edgy fa csapokon forgo tölgyfa deszkából tsinált paraszto jo ajto [Bh; BfN].

3. fa-tengelycsap; fus; hölzerner Achsenzapfen. 1692: Kis oroszfalvi al(ia)s Soaknai hataron egy ő veszni tert, sillyedni kezdet tőgy fa talpokra, agasokra epitet Soakna, Gepelye alol tőkebe be

eresztve, vas csapon fordul, vas karikával őszve szoritva, felső felin fa csapja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

faesapos facsappal felszerelt; cu un cep de lemn; mit hölzernem Zapfen (verschén). 1838: A Ser és pálinka főző házhöz . . Réz tsapos liu 3. fa tsapos egy Nagy kád [Km; KmULev. 2].

faesar 1. csavar; a rásuci; drehen. 1795: a' Fül haját a' Füle mellé szokta facsarni [DLt nyomt. kl].

2. kb. tekerget; a intoarce/suci; winden, tor-quieren. 1689: Causa Szent Andra-siensis.* Benécs (I) Thamás Tárkányi Katát Feleségét liu mellé kívánnya Tárkányi Kata Nem redeál mert hogy nyilván nem merte verni, étszaka testét facsarta csipdeste harapdalt [SzJk 242. – *Sajó-sztandrás SzD].

3. sajtol, présel; a tescui/presa; pressen. 1587: fel keoteozot szeoleoket (így!) kellet hozatnom kibeaol mwstot fachiartanak Vrunk eo Naga azta-larais kellet [Kv; Szám. 3/XXX. 39 Seres István sp kezével].

4. belefacsar; a stoarce; hineinquetschen/dre-hen. 1743: Köntzei Kelemen Urtol magátol hallám hogy monda akkor amikor meg holt maga vizelle-tivel loganét fatsart szájában Folta Uramnak [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

faesargat 1. csavargat, tekerget; a intoarce/suci; (wiederholt her)umdrehen, winden. 1794: Barátosi Josef uram meg ragadá az Exponenst, a' nadragának elein és utolján lévő rántzánál; fo-tsorgotta rázta a házba idestova [Dés; DLt 1799. évi ir. közt]. 1812 meg parantsolták a vaskalánt hevitsék és azzal a Groffnak Titkos tagját sűtő-gössék meg. – Csak ugyan meg fogván a Groff-né kezdette fatsargatni és tekergetni, mivel a Nagy Asszony a Groffot lenyomta volt [Héder-fája KK; IB nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéjének vall.] a Groffne meg ragadta a Groffnak titkos Tagját és azt fatsargatván azt mondotta, hogy leszakasztja [uo.; IB. Bali Borbára (22) grófi konyhaszolgálo vall.].

2. egyfelé is, másfelé is ~ja beszédjít csűri-csavarja beszédét, köntőrfalaz; a o suci, a suci vorba; verdrehen, deuteln. 1780 én nekem meg mutogatván mindazokat az Őreg Asszony, vettem észre annakutánna hogy bizony meg bánta az Őreg Asszony hogy meg mutatta nekem fő képpen az ezüst kalánt* mert egy felé is más felé is fatsar-gatta azok iránt valo beszédjít [Bethlen SzD; KB. Juliana Ersekujvari (24) conj. St. Butzi vall. *A „nagy ezüst Leveses kalánt”].

faesargatás csűrés-csavarás, köntőrfalazás; fap-tul de a suci și a invirti vorba; Herumdeuteln. 1841: Hajdu Kováts János minden tétovázás-vagyis fatsargatásan kívül meg vallya, hogy rabak közt valo csendesség helyre állítása végett – egy nyilányt kezébe lévő korbátsal rá ütö

a' panaszlo Báthoriné [Dés; DLt 36 Dósa István városi szb kezével].

facsaró. Csak e szk-ban: ~ véres vértől ázott, csupa/merő vér; plin de singe; voller Blut. 1751 (A) harisnja fatsaro veres vala [Tarcsafva U; Pf].

facsarodólag csavarodólag; räsucit; verdreht. XIX. sz. eleje testit az ágyba fatsarodólag ... hűlőleg vagy meredőleg tanálták [K; KLev.].

facsarodott csavarodott, facsaros; räsucit; gedreht. 1822: Egy fatsarodott bogár szarvu harmad fűre menő Tehén tino [Dés; DLt 240 nyomt. kl].

Az ilyen szarvállásra 1. MPászt. 455.

facsarog 1. kanyarog, tekergőzik; a şerpui; sich schlängeln/winden. 1782 azon viz régi árka hol ide, hol tova járván, fatsarogván legkisebb iszopot le nem moshat [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

2. vonaglik; a se zvircoli; sich winden/krampfen. 1791: le húzatta, és négyet ollyat vágatott rá, hogy szintűgy keringett fatsargott a földenn kinnyába [Méra K; RKA].

3. csűri-csavarja beszédét, köntőrfalaz; a o suci, a suci vorba; deuteln. 1842 ne facsarogj, hanem vald meg igazán, az irt lovakot hol? mi-kor? és kitől vetted [K; KLev. vk].

facsaros csavarodó, csavart; sucit; gedreht. 1799 Egy hosszú Vass Fatsaros szárra készült P.H.K Nagy hajtott Betűkkel Ujj Bélyegző Vass [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1840: facsaros szemű löjtő láncz | facsaros szemű logó lántz [HSz] lejtő-lánc és logó-lánc al.].

facsart 1. kicsavart; stors; (aus)gewunden. 1653: eléstem mind gyernekestől, és volt hát ott egy cseber facsart vagy áztatott ruha, s arra estem [ETA I, 152 Nsz].

2. kb. csavart, tekert; räsucit; gedreht. 1816 egy facsart Lántz Gyűrűvel [Dés; DLt 456].

facsatorna jgheab/uluc de lemn; Holzrinne. 1694 az Var Udvararol valo hitvan es senyvet vizek-(ne)k az Locsadekok(na)k valo foytatásara reghi fa Csatorna | A Hidlasok alat volt egy fa Csatorna, ... de most az Csatornaja el romlott, rothadot Renovatiot kívá(n) [Kővár; JHb Inv.]. 1838: Vízet eresztő fa tsatorna 6 [Mk; KmULev. 2].

faeseber fadézsza; ciubăr (de lemn); Bottich, Schaff. 1589 Ket Zappaniozo thekeneó. Huzon egy fa chehber [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 69]. 1801: Három fa tseber [Mv MvLev. 5 Tóbiás Antal hagy.].

faeserép zsindely; şindrilă; Schindel. 1821 Az Udvar hátulso részin vagyon egy nagy Szin Fa oszlopokra tsinálva fa tseréppel (így !) fedve [Görgény MT; Ks 79. 222].

faesésze fabögre/csupor; ulciă/cană de lemn; Holznäpfchen. 1787 egy fa csésze Dr 1 [Mv MvLev. 8 Császár György hagy.].

faesészejű faserpenyős; cu taler de lemn; mit Holzschale. 1682: egy fa cseszejű kőteleken függő kompona [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

faesiga scripete de lemn; Holzwinde. 1681 Vajda Hunyad vára Vagyo(n) ezen kapu között Fa Csiga, — kerekéstől Nro 4 Ighen viseltes Csiga kötel Nro 1 [Vh; VhU 502, 509]. 1756 Nagy Pöröly követ hasogatni való 1 Fa Csiga 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 15].

faeska 1. fiatal fa; arbore tinăr, arboraş; junger Baum. 1756 Titt. Beretz András Vramat a kérdésben meg nevezett Makalo Cserés erdőn lattuk fát vágni ... sőt enis Pap Gáspár egykor vágтам valami fátskakat az Vr Malmában vivén őrleni [Bácsi H; KB. Casp. Pap (60) ns vall.].

2. fadarabocska; bucătică de lemn; Hölzchen. 1585: Halasz Gergelne Orsolia vallia, Latam Hozzw lukachot es kichini feyer fachka vala kezebe [Kv Tjk IV/1. 421]. 1597 tekintek be az szűkseg helyre, tehát egy gyermek szabasu fekszik ot, egy faczkával fel vona(n), tehát holt gyermek [Kv Tjk V/1. 133]. 1650 Beczki vramis ugy úté egy vekony faczkával hozza de hogy az a' ütes halálos képpen leött volna, nem volt [Becski]. 1742 Fájok penig sokszor nem voit erőss Télnék idején, magam sokszor hántam a' ház héjárul, hogy holmi dorab facskákbul tüzet tsinálhattanak magoknak [Kv Aggm. C. 12]. 1797 Szávu Markut az al peres rab egy fátskával meg hajtotta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1800: egy kis fátskát fel kapott [Dés; DLt]. 1838/1845 Cigle, ciglédsi, azon játéknem, két végén hegyezett fácskával*, mit másutt cigére, pi, pige névvel hívna [K; MNyTK 107. 15 — *Tollban maradt; játsszák].

3. lécecske; şipcă/stinghie mică; kleine Latte, Lättchen. 1676: Ezen Udvarház kapuja mellett jobb kéz felől nyilik bé ajtaja ... az szemöldök-fáján felyül hat darab szegeletes fácskából csináltatott rostélyka [Galac BN; ETF 108. 8].

4. 1700 (A falusiak) facskat mitt be szállítvan vele pinzt kap(na)k [Dob.; OL Gub. Közig. összefrások Doboka Sup.].

faesobolyó lapos víztartó hordócska; fedeleş; flaches Wassertönnchen, Lägelchen. 1679: Vizenek való fa csoboljo, egykik feneke ki esett nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 80].

faesövű facsóves; cu țeavă de lemn; mit Wasserrohr. 1795 'A Kastély Hiján Fa tsőjű bor Szivár-ván [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

faesűr şură de lemn; Holzscheune. 1783: Tsűrös kertecske fa Tsűrivel [Nagyrapolt H; JHb XXXI/1. 28].

fadöröklő az (ágyú)döröckölő rúd egyik vége; capătul împingătorului/vergii cu care se încarcu

in trecut tunurile; das eine Ende der Kanonenstampe. 1652 Agyu Tisztító ecset, más végén való fa döröklőjével [Görgény MT; Törzs]. — L. még döröklő és döröklő-fa al.

Az ágyúhoz tartozó készség volt a döröklő rúd, amellyel a puskapor töltést lefojtották. *A döröklő rúd hengeresen megvastagított egyik végén a puskaportöltés összenyomására, lefojtására és a golyó betolására, a másik vége pedig, a „pemeté” a rákötött nemezpamacs révén az elégett puskapor maradványainak eltávolítására szolgált. [RMFegyv. 178–9. — *Értsd: a döröklő-vég].

faedény vas de lemn; Holzgefäß. 1656 Szin uaj haro(m) fa edényben, lehet Ur. Nro 2. vagy valamivel teőbbeceke [Doboka; Mk Inv. 5]. 1681 Az havasrul fával élő közel való Falubeliek, Talakkal, Tanyerokkal, Csebrekkel, egyéb féle fa edényel Tartoznak; olyakkal mineműveket ok azo(n) havas faiból szoktak csinálni [JHb XXXII. 56]. 1738 Az Fa Edények száma... Verécses (!) Kád No 4 Öreg Csőber 4 Fel kéz Csőber 4 Kártya 4 Sajtár 4 Merő 4 [Papolc Hsz; Ap. 2 Jeszenszki Pál Apor Péternéhez]. 1740 Küldöttem Mlgos G(róf) Ur(amna)k ket fa uj edényekb(en) gyengen be szot pisztrangokat [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1782: Tudom hogy volt Rész, on fa edényre, méser főző üstre, 's minden házi Portékája, mely egj betsületesebb Házhöz kívántatik [Mv DLev. 4. XXXVI]. 1789 Ezen Házhban festett Cserép, Fa és Uveg Edényekben ezen alább irt moddal specificált Portékák találhatnak* [Mv; ConscrAp. 45. — *Köv. a fels.]. Szk: ~ csináló mesterember csebres. 1767/1781 Togyer Stéfán még Fa edény csináló Mester ember volt volna [Kisfenes TA; JHbK LII/125] *karafinahordó ~. 1836: Két Karafina hordo fa edény [MNY XXXVIII, 207].

faedényeske mic vas de lemn; kleines Holzgefäß. 1742 egy fa edényetskéb(en), hat darab fülbe való gombok és egy ezüst gyűrű [Kisborsz SzD; TL. Kifor fam. lelt. 42].

faejtel fakupa; cană de lemn; Holzachtel/kanne. 1735: Fa ejtel [Királyhalma NK; Ks 23. XXII b].

faeke plug de lemn; Holzpfug. 1761 hitvan szanto Talyiga s nem jo Fa Eke, jo hoszszu Lapos és Czimer vasaival egyutt hitván patingjával [Kéménd K; JHb XXXV/39]. 1864 Egy használható fa eke, egy patfn (!) hijjával [Mihálcfa AF HG br. Gerliczy cs. lev.].

faeladás vînzare de arbori/copaci; Holzverkauf. 1867 Gondnok Szabó István előterjeszti kérdés intéztetett hozzá, nem szándékolatik az egyház erdejéből faeladás [M.bikal K; Rak 262].

faeladhatás-jog faárusítási jog; dreptul de a vinde arbori/copaci; Holzvertriebsrecht. 1858 Át adatnak a bérlőnek általán az erdőben legeltetés, makkoltatás, gubits és pitonka szedetés joga és használata de a fajzás és fa eladhatás jog az Uraságnak fentartatik* [Kendilóna SzD; TKhf — *Kővárvidéki uradalomra von.].

fa-ellentartó fa-kemenceellenző, fa-paraván; paravan de lemn pentru sobă; Holzparavent, hölzerner Ofenschirm. 1779 A Palotan a kemence előtt egy fa ellen tarto [Szu; UszLt XII. 87].

faember (férfit ábrázoló) fabáb; păpușă de lemn (care înfățișează un bărbat); (Mann darstellende) Holzpuppe. 1778 Míg Kolozsvárt voltam, valami comoediában voltam... Az holott bizony sok szép dolgokat producált a comoediás, külön-külön faembereknek s asszonyoknak tánczait oly mester-séggel, hogy alig vette észre az ember, hogy nem valószínűs élő emberek [RettE 385–6].

faépülés faépítkezés; construcție din lemn; Holzbau. 1706: Osdolan Iffjabb Kun Istváné Asszonyom jóságá. Holott is vagy on egyben való *kis Curia, fa épületekből, hozzá való egész jó alkalmatossággal csinálva [Hsz; Törzs. Rákóczi Ferenc inv. — *Olv. egy benn való?].

faépület 1. clădire de lemn; Holzbau, hölzernes Gebäude. 1720 hivata minket... eő Nga... hogy... az mellj kő és fa épületeket, kerteket építettett azon Simenfalvi Curia(n) mű azokat először accurate meg nézegetvén, calculálva(n) aestimalnok [Siménfva U; JHb XVIII/4]. 1808 Léven... egy felálitandó... fa épületben, melynek közepében egy tsúr, két felől két pajta leszen... ezen épületekhez meg kívántató áts munkákért... ide értvén a szarvazást, létvezést, jászjok készitést, hidlások ászkait, azoknak bé rakását, igérttem ötven Vonás Forintokat [Kakasd MT; DLev. 4. XLI]. 1868 Templom faépület zsendelyfedéllel; még jó állapotban [Völcsök Sz. BTF 107. 28]. 1879–1880 Középület csupán a templom; rozzant faépület [Kissolyos*]; i.h.5. *Később: M.solyos AF].

2. faépítkezés; construcție de lemn; Holzbau. 1679/1681: ha mi fa épületet teszen ő kgime, vagy Posteritassi, hogy cum aestimacione redimallhasam* En es Posteritassim, annak annuálok [Vh; VhU 457 Thököly Imre vál. *Ti. a zálogos örökség kiváltásakor].

faépületű fából épített; construit din lemn; aus Holz gebaut. 1814 midőn a Cancellista Urak által azon Dálnoki féle Telkek elfoglalása esett, akkoron én is több Con metaneusokkal jelen lévén, ... holott két említett Telkek között lévő metát intézgettik volna... egy régi fa épületű Kamara Szék Szegeleténél intéztem volna ki a metát [Dés; Ks 79. 29. 797].

faernyős fa-ekhós/fődeles, táj fa-kóberes; cu coviltir de lemn; mit hölzerner Wagendecke. 1681 Uy, fa ernyos, egyik deszka oldalú Tár szekér Nro 2 [Vh; VhU 505].

faeszköz fafelszerelés/késztség; unealtă de lemn. Holzwerkzeug. 1648 minden fa eszközeok a ket gtermekre maradjanak [HSzj kád al.]. 1653 Invaltan az Szeles Mihálytól maradt Ingo bingo marhakot, Hazi fa eszközoikat, Vas szerza-

mokat, Ruha Nemut [Ilencfva MT DLev. 1. IIB. 12]. 1681 Malom előtt levő fa Eszközök Selyépnek való faragot fa Faragatlan orsó fogh ... Faragashoz való vono szék [Hátszeg; VhU 604]. 1694: Fa eszközök. Ket fenyő kad ... Ket fenyő altalagh [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1695: Az kissebbik bótban az hámorhoz tartozandó mindennemű régi vas és fa eszközöket készen találtunk [CsVh 116]. 1706 Fa eszközökből vit el három nagy csőbrót vagy fel kéz csőbrót három seytárt, egy kártyát ... három desat [Kőrispatak U Pf]. 1736 Asztováta fa eszközivel edgyütt [Martonfva NK; CU XIII/1. 242]. 1780 A' kik fejszével mennek a Verőkbe, ... a' rendes vas csináláson kivülis egész Esztendő által mindenkor valamikor kívántatik elő állván, a' fa eszközök körül dolgoznak ezeknek fizetések legyen minden Vastol egy garas, illendő kóstal, szokások szerint a' gazdák tartsák [Torockó; TLev. 8a]. 1827 egy Béres szekért tsináltatván annak 4 kerekén külllyel minden fa Eszköze a' legjobb móddal megvasazva [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

lafaragó ács; dulgher; Zimmermann. 1681: Szabó Péter ... Mihály György Ezek heten* fa faragók [CsVh 100. — *Öt név elhagyásával].

lafarkas 1831 Al Csernaton Provid Thodor vagy Vantsa György 24 esztendő ... vall ... tsak ugyan két fa farkaskát kötellel kötve hoztunk [A.csernaton Hsz; HSzjP].

fa-farkas késelőpad; banc de lucru a cioplitorului in lemn; Schnitzbank. 1688 Egy kez vono. Egy sindely csináló fa farkas [Kozmás Cs; Eszt. Inv.].

Magára az eszközzel való műveletre és a jel-re nézve l. Uszfamest. 12—3.

fa-fallóra ceas de perete din lemn; Holzwanduhr. 1810: Egy fa fali ora Pf 9 xr 10 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 6].

lafegyver arnă de lemn; Holzwaaffe. 1848 Marti Feri szovára fel kötém ugyan, és meg hívására a fa fegyvert kezemhez is vettem [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Thodor Lajos (28) vall.] | Todor Lajos a' menetelre késését ajálva láttad hogy fa fegyverét le is vette? [uo.; i.h.].

lafog 1. fa-fog a boronán; dinte de lemn (la grapă); Holzzahn (in der Egge). 1794 egy új Borona fa foggal [Backamadaras MT; CsS]. 1807 h.: Székely Mihály Uramnak volt vasas szekere, Ötje, Boronájais fa fogakkal vas fog csak öt vagy hat volt benne [Sinfva Asz; Borb. II]. 1857 Két boronáló borna vas fogakkal ... Egy más borona fa fogakkal [Cikmántor KK; KCsl 15].

2. fa-fogaskar/szeg, fogasakasztó; brat de cuier din lemn; hölzerner Kleiderrechenarm. 1756 kisdéd fogas 2. vas Szeggel falhoz vert 4. fa fogakkal ékesítve 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/25. 23].

3. fafogaskerek-fog; zimțul roții dințate de lemn; Zahn des hölzernen Zahnrades. 1840 (A gerendely) végén vagy egy fél kerekességű tölgyfa kerék amely több fa fogainál fogva az alatt nyulongo megint fogas fenyő gerendát taszigállyal | Hollanderben keresztül van helyeztetve egy nagy kevesset görbe vas tengely, mely a Hollanderben egy nagy hengert forgat A Henger tengelyit közvetlenül forgatja egy sok, fa fogakkal el latott fa kerék a melynek kaláts és kereszt fajt 24 vas srofos szegek foglallyák össze [Km; KmUlev. 2].

lafogantyú fafogantyús/gombos; cu miner de lemn, cu măciulie de lemn; mit Holzgriff/knopf. 1765: fa bé rántos fogantyú Kis Ajtó [HSzj galambbúgos-kapu al.].

lafogantyús fafogantyújú; cu măciulie/miner de lemn mit Holzgriffknopf. 1681 nyílik az boltak felett való házoknak edgyikére, vas sarkos, pántos retezes, retez fős, és fa fogantjus, fa zárso és kilinches, fenjü deszkákbul éppített új ajtó [CsVh 94—5].

lafogas I. mn fafogú; cu dinți de lemn; mit Holzzähnen. 1679 Fa fogas borona nro 7 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 136].

II. fn cuier de lemne; hölzerner Kleiderrechen. 1817 Kortsoma A hatulso, vagyis ivo Ház vagy ezen Házban 12 fa szegű fa fogas (!) [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 7]. 1849 fa fogasak veressen festve, vas horgaikkal | Két fa fogasok szalannákat, — és ázalccakat tartó [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

lafogas fadúc/támasz; proptea de lemn; Holzposten. 1757 'a kösziklás hegyekbenis ahoz valo Bányász vas Eszközekkel, Tsakányokkal, es irtókapákkal penetrálván, 'a Stólnákat fa fogásokkal hogy össze ne omollyanak jól megerősítvén penetrálunk míg Vénákra érünk [Zalatna AF JHb Borsai István kezével].

lafogú 1. fafogas; cu dinți de lemn; mit Holzzähnen. 1761: Fa fogu Borona Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 17]. 1770 Fa fogu Boronák [Rücs MT Ks 21. XV. 24]. 1802 egy fafogú Borona [uo.; SLev. 1 Somlyai János udvarházának lelt.].

2. fakarú/szeges; cu cui/brat de lemn; mit Holznagel/Arm; 1761: festetlen fa fogú egy fogas [Szászvezzsöd NK; JHbK LXVIII/1. 206].

lafordító fa-ajtókallantyú; inchizătoare/rătez de lemn; Holzriegel/-Vorreiber. 1692: roszt fenyő ajtó, roszt fa kilincs fa fordítóval [Görögénysztimre MT; JHb Inv.]. 1824: Egy gyenge vas sarkokon álló roszt ajtó jo vas releszével és ütőközoivel, melynek belől van egy fa fordítója [Erdőszengyel MT; TSb 43].

lafordítós fa-ajtókallantyús; cu inchizătoare/rătez de lemn; mit Holzriegel/-Vorreiber, 1681:

azon vas hámor ház udvarának elein vagyon fennyő fábul négyszegre faragott, fűrészes deszkákkal bélelt .., fa fordítós egj kapu [CsVh 89. — I.h. még egy adalék].

faforgács fa-mennyezetgerendás; cu grinzi de lemn; mit hölzernem Sturzbalken. 1656 : Az emelet lako haz alatt vago(n) egy fa gerendas keő pincze deszka Pallasos [Doboka; Mk Inv. 6]. 1715 : egy rosz ajto ... szolgál egy nagy fa gerendás deszka padlassu Házra [Szentlászló TA; JHbK III/5].

faforma fa-formázó/minta; formă de lemn; Holz-former, hölzerner Formrahmen. 1696 : Cserep vető vas Formak nó 7. Tegla vető Fa Forma nó 1 [Bethlen SzD BK]. 1780 Teszta néműnek valo fa forma [uo.; i.h.].

fafurdancs coarbă; Holzdruckbohrer. 1741 Kilenecz Vas furdancs 9 .. Négy fa furdancs. Két furdancs Tőke Egy kisebb Furdancs. Gyujto lyuk furdancs [Kv TL 90].

fa-futrálly fatok; toc de lemn; (Holz)Futtermal. 1714 : Kristalyomos Pohar fa futrálb(an) [Ütő-Óra, függő fedelét repraesentáló fa futráljb(an) (ky!) [Nsz/Fog.; REkL II. Apafi Mihály hagy. 10, 45].

faigárdázat fa-kútkáva; ghizd de lemn, colac de lemn (al fintinii); hölzerner Brunnenkasten. 1636 : Vagyon az Uduaron egy keő kutt, felül az föld szinen hitua(n) auult fa gardazatty, agassa es gemje az szerent [Síménfalva U; JHb Inv.].

faigárgya fa-kútkáva; ghizd de lemn, colac de lemn (al fintinii); hölzerner Brunnenkasten. 1829 egy kut .. rosz avatég faigárgyája [Csekelaka AF KCsl 6].

faigárgyás fa-kávás; cu ghizd de lemn; mit hölzernem Brunnenkasten. 1728 Azon Udvaron vagyon egy fa gárgyás kut hozza valo fa vider [Ludvég K; Told. 29/19].

faigereblye greblă de lemn; Holzharke. 1679 : Vagyo(n) az Csürben .. Fa Gereblye nro 3 Felező seprű nro 4. Szoro lapát nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 131]. 1688 egy fa igereblye [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4].

faigerendás fa-mennyezetgerendás; cu grinzi de lemn; mit hölzernem Sturzbalken. 1656 : Az emelet lako haz alatt vago(n) egy fa gerendás keő pincze deszka Pallasos [Doboka; Mk Inv. 6]. 1715 : egy rosz ajto ... szolgál egy nagy fa gerendás deszka padlassu Házra [Szentlászló TA; JHbK III/5].

faigerezdes kölkes/makkos fazárú; cu zăvor de lemn prevăzut cu măciucie; mit hölzernem Bolzenschloß. 1680 : Innen is fordulván az harmadik veteményes kertb(en) ... nyílik arra fa sarkon fa gerezdes, kölcsos egy kised kapucska [A.porum-bák F; ÁLt. Inv. 28].

Szk : ~ zárú 'ua. idem' 1711/1761 A csűrös kertnek és ezen gyümölcsös kertnek végekben egy négyszegű veteményes kert. nem nagy, bejáró ajtaja hitván fenyődeszkából való, fasarkokon járó, fagerezdes zárú*, egy vasretez rajta | Egy kis veteményes kert, rossz lézsás kert körülötte, bejáró ajtaja fasarkokon járó fenyődeszkából való fagerezdes zárú* [Szászvessződ NK; ETF 108. 10 — 1.' — * — bMindkét esetben alkalmasint a jelző helycseréjével gerezdes fazárú h.].

Erre az ősi, Euráziában, Afrikában, és — néger betelepítőkkel — Amerikában is elterjedt zárfajtára I. Viski, Makkus fazáraink. Kny. Bp, 1931. — I. még fazár al.

faggat a descoase/iscodi; ausfragen, mit Fragen quälen. 1702 Tkts Nzts Kis Toroczka Peter Ur(am), városunk Birotját egynéhányad magával ki hivatta magához és ott egy darabig faggatván, szidogalván, és minden rut bestelenséget rajtok el követvén végre ... meg kötöztette, 's mindjárt utnak indította [Torockó; TLev. 4/3. 1a]. 1744 : az Kortsomaros is meg bokrosodván, az feleséget kezdette faggatni, es rútul tractálni [Besenyő AF; Told. 3]. 1758 : az Leánt is fogatam miota hallatam az dolgot* [Cintosa AF; TKI 19/42 Gyirászim Kirilla (36) jb vall. — *Ti. a leány paráznságáról való hírt]. 1772 Azon két Inquisitor Cancellisták miképpen bántak a' Fatensekkel, nem de nem kényszergették, fenyegették, pirongatták, fogatták é? [Drág K; TSb 21]. 1782 : a' Menyemet Rostás Jutkát faggatni kezdettem hogy mit tselekedett [Torda; KW Vall. 12]. 1820 a' mint Biro Istvánné mondgya a' Cancellista Urak eléggé fogatták őket hogy vallananak [Várva TA; JHb Fasc. 48 Bíró Sigmond (49) hűtes ass. vall.].

faglinces 1. fakilincs

fagomb 1. fa-ruhagomb; nasture de lemn; Holzknopf. 1756 Ház tetejre való Bádokból Csinált . Csillagos Gomb 1 Item vagyon fa gomb [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1788/1791 (Vásárolt) 4 tutzet nagy fa Gombat Mf. — „48 ... 36 nagy Sellyem Combat Mf. 3,60 [Mv; Ks 73. 55]. 1813 20 fa gamb 12 xr 20 fa gomb 12 xr [Told. 19 gr. Toldalagi József temetési jegyzéke].

2. tető/toronygomb; glob la acoperiş/in virful turnului; hölzerner Dach/Turmknopf. 1681 : Kinzo Bástya Vagyo(n) itt : Bádoggal burított romlodozott fa gomb Nro 1 [Vh; VhU 511—2]. 1756 : Ház tetejre való Bádokból Csinált .. Csillagos Gomb 1 Item vagyon fa Gomb de bádokkal meg vont [Branyicska H; JHb XXXV/35].

3. fa-gömbdíz; ornament de lemn de formă sferică, ornament sferic de lemn; hölzerner Knopfverzierung. 1756 : Szán orrára való festett fa gomb 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23]. 1789 : Egy Superlatos Ágy ... Vas árkusokon függő zöld Materiával béboritva egy aranyos fa gomb a' tetején Rf 12 xr — [Mv; ConscrAp. 5].

fagombos fa-tetőgombbal díszített; cu glob de acoperiș; mit hölzerner Dachknopf. 1773: Az udvarház az hová is járnak bé az utca felől, virágokra metszett, tölgyfa derek kapufélfákra erigált zsendelyes fedelű fagombos, egy rend galambbúgos ..., párkányozott ... fenyődeszkás nagy kapun [Szászcsanád AF; ETF 108. 8].

fagott fagot; Fagott. 1732 két réz trombita, két jáger hur (!)* és egy Fagot [Kv; Kornis Zsigmond lelt. 22. — *Alkalmasint a német *Jägerhorn* 'vadászkiürt' elírása].

fagős 1. fagörös/bütyök; nod; Holzknoten. 1838–1845 Papik félgömbre kiesztérgált erős fagős, mit rézsutosan álló köről vastag kurta botokkal ütnek ki a benlevő játszó, s a künn bizonyos távolra állók az alatt ezt behajtani ügykeznek [MNYTK 107 papik al].

2. faodú; scorbură; Loch. 1722: nem hallottam egyebet hanem még Székely Mihály meg nem hót, egy fa göcsb(en) lőtt volna penze [M.borzás SzD; Ks 5/X. 28].

fagrádics falépcső; scară de lemn; Holztreppe. 1599: Hogy az Cinteremben az boltokra Menendeo fa gradichot le bontattuk fizetünk az Achoknak f — d 50 [Kv; Szám. 8/XVI. Egyháziak szám.]. 1632: Egj fel iaro fa gradicz [UC Kománai urb. 14/38]. 1647: az haz hiara megyen az fa gradicz [M.királyfa KK; BK 48/16]. 1669: Az keő kapu felett vagyon ket bolt, melynek fa gradicza függő labakon valo ereszsze vagjon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1694: Megjen fel ennek az haznak parasztossan meg deszkaszatát Folyosójára egy tiz Lepesbol allo romladozott fa Garadics, kinekis hasonló gyenge rosz Karfaja [Kővár; JHb Inv]. 1730: Udvarház a' nagy pallotára járo porticusan álló fa grádicz ell romlott [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4. 4]. 1744: értünk a Palota alatt lévő nagy pinczére melynek torkába lépik 4 fa grádits (egy!) [Szentdemeter U; Llt Fasc. 67]. 1745: (A) kis Folyasotskárol a' kerítésre szolgál le egj kis paraszt ujj fa-grádits [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1816: A' Hiuban itten jo uj Zsendely Fedél alatt lévő Fa Gráditson járnak [Kv; Born. IV. 14]. 1849: az Istállók hijjára egy feljáráshoz valo fa grádits — jó állapotba [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

? **fa-grádicsa** fa-lépcsőfok; treaptă de scară din lemn; hölzerner Treppenstufe. 1761 Ezen haz alat lévő pintzéb(e) ... a föld színéig rakott kö falon álló, meg rökönnyödött fenyő gerendakból fel rott avatag Sendely fedelű pintze torok alatt fa gradits fákön járnak alá [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 40].

fagrádicsoska falépcsőcske; scară mică/scăriță de lemn; Holztreppechen. 1630: Gabonas haz ... karfas nagyon kiczid fa gradiczioczká [Siménfva U; JHb Inv.]. 1743: egy keskeny karfás fa gradisocskán juthatni egj folyosocskában [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI].

fagrádicsos falépcsős; cu trepte de lemn; mit Holztreppe. 1742: torka a' Pintzének fa gráditsos, litván 'Sendely fedél alatt [Bh; Told. 25]. 1820 k.: ezen Épület alatt van egy Fa Graditsos Boros Pintze [Dés; RLt].

faguzsaly furcă de tors; hölzerner Spinnrocken. 1700 Egj Fa Gusaly [Ebesfalva; UtI].

fagy ige a ingheța; frieren. 1603 hideg wala ... de meg nem fagiot wala [UtI 17/39–40]. 1738 el küldöm továbbrais az Vadászokot, mert még edig türethető képpen fattak* volt az nádok, sőt majd az kopokis belé veszte egy néhány helt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev. — *Értsd: fagytak]. 1751: ha így tort, hogy sem fogy, sem alvad bizony hidegelis meg vetetem magam itten [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1769: délig mind fagyott, nem hogy olvadt volna [Tasnád Sz; Wlt Pap Zsigmond Wesselényi Terézhez]. 1842 A nyilakban ... Az innenső verőfény-részébe a ponkig ősz-tönköly fagy alá [Csekelaka AF; KCsl 3].

Szk: *verbe ~va*. 1591 Desi Istuanne vallia, Mikor az zait halluk, oda menenk es latam hogi Ceklas Mihali nagj verbe fagua fel allot [Kv; Tjk V/1. 164]. 1592: Barbeli Balint vallia ... Egi ven Azoni monda aztis, hogi az el mult ejel az felesgetis rutul taglotta volna, es feis mind mereo seb volna; Az felesegeuel le vettetwk az fedelet, es latuk hogi verbe fagiua vagion az feie, es az haiat el nyrték [i.h. 209].

fagy fn 1. ger; Frost. 1638 az mikor Szabo Dauittal (!) fel menenk eperjesre, az az szed:z David szekere jo vala czak hogy bizoni az utba(n) igen megh hania a fagy, mert az Kerecsón mentüük [Mv; MvLt 291. 137b]. 1740 felő hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt [Ikafva Hsz; Ap. 4]. 1806 setaltunk a Nagy Malom felé hideg és fagy volt, az egerek a mezőn nyargaloztak [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 209]. 1809 most későtskén ugyan (: a Pappiros Malmunk későre lett el készítettése miatt:) a kívánt két kötés Pappirassat előre küldem, oly alázatas kérelem mellett, hogy a Rongyok által küldésében nem késni méltoztassék (egy!) a Tktes Ns tisztóság hogy azáltal amig a keményebb fagyak bé állanak Malmunknak Dolgot adhasunk [Bogács KK; UslLt ComGub. 1600]. 1827: egy kis ho némelykor* hiszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad, sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak, hideg nem akar lenni [Kv; Pk 7. — *A lev. jan. 24-én kelt].

2. (be)fagyás; inghețare (a ape); Zufrieren. 1788: négy öt napoktól fogva szándékozom szűntelen Szebenb(e) visszá indulni, de az Ölt vezelenek Zajja 's fagya akadályoztat; talán készül vagy a Jégnek kivágása vagy jobb(an) is meg fagyás által ut, hogy a' Szakadati révén által verelkedhessem [Kercesóra*; TL. — *Az egymással tőszomszédos Opra- és Strezakercisóra (F) közül vmelyik].

3. vminek fagyos volta/fagyossága; inghet; Frost | Erfrierung. 1765 Simén András Uram a' Tavaszzsal mihelyt a' fagya a' földnek ment mindgyárt fogatot a' Malma restauratiojához [Széplak KK; SLt érv. Transm. 303]. 1847 az érdekelt utztát ne engednék annyira el gebbedni 's minthogy pedig azon uttza — azutanis ros állapotba volt, az publicum javára hordattattam az Telkemről azon helyre földet, 's tsak a' miatt sáros az hely, — mivel az fagyra hordattattam, — de az idő ki nyitával hasznos lesz [Dés; DLt 391].

Szk: *verben- ~ban vagyón* vérbe fagyva fekszik. 1675: látám hogy Almási Gergelyt a' földre le verték vérb(en) vagyón [Kv Tjk VIII/12. 101].

fa-gyapja. Csak e szk-ban: (az *erdő*) ~ az erdő faállománya, *rég, táj* erdő gyapja/szöve; materialul lemnos al pädurii; Holzmaterial des Waldes. 1843: Kakasdon lévő Alldialis két darab Erdeinek fa gyapját betsülték 200 az az két száz Rfórintokban — mely betsült mennyiségű fa gyapját a' nagyon tisztelt Grof Ur eő Nagyságának a' Nemes Szék Köz Segedelmi munka tétele — s köztzéla fordítottat [LLt]. — L. még *erdő-gyapja* al.

Értelmez(sre nézve l. SzE 289–302 és — még távolabb; összefüggésekre figyelve — Miksey Sándor: MNy LI, 312–8.

fagyás inghet; Erfrierung. 1730: hogy az üveg-(ne)k el romlását, vagy az viznek fagyását valaki emlegette volna, se(m)mit nem hallottam [Abos-íva KK; Ks 83 Bako Josef lev.]. 1736: A Szőlő nem fedődött még egészen el, azt most is fedik, ha több hó 's nagyobb fagyás 'nem lesz, még nem értott eddig elő a' fájának | a hó le esett folyo holnap 2ára viradolag, az óta el lépve a földet áll — most hidecske (!) van de nincs nagy fagyás [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

fa-gyertyamártó gyertyakészítő faeszköz; unealtă de lemn pentru turnarea luminării; hölzernes Werkzeug des Kerzenziehers. 1780: Fa gyertya mártó l [Bethlen SzD; BK].

faggyas I. mn faggyús; cu seu; talgig. 1672 az vago marha tavaszzsal Szúk es vekony Az Hentesek penig olljankor akarnak vagni mikor a' marha bõ, kõver es faggyas [Dés; Jk]. 1735: Vásár bírák Atyánk fiaí facultaltatnak hogy buza Kenyeret nagjobbakat süttessenek Gyertyát hosszabbat es fadgjassabbat márcsanak kit ha Contumaciter nem Cselekednenek Kenyereket Gyertyajokat el vehesek es a ket Iskolab(a) külgjék [Dés, Jk 454b].

II. fn gyertyaöntő (mester); luminărar; Kerzenzieher. 1658 Panyiti Mihály Faggyas szabados [Zilah FM XLIII, 302]. 1736 Kirszte Flujerás faggyas [Kiscserged KK; EMLt].

Szn. 1575: Martinus Faggias [Dés; DLt 187–8]. 1590 faggios Georgi | Faggias Janosne Anna [UstT]. 1595 k. Vduarhelj Fogyias Georgi [i.h.]. 1599: faggias gieorgi [i.h. 14/59]. 1603:

Faggias Janosne vduarhelj Anna [i.h. 17/90]. 1756: Provida Rebeka Faggias [Kuratna Hsz; HSzJP]. 1781 Clemens Fagyas [Komoló Hsz; EMLt].

Hn. 1678/1743 A fagyas agy vermiben (sz) [Mezőpanit MT; Told. Paniti conscr.]. 1740: A' Fadgyas Kertiben (k). A Fadgias oldalán (k) [Sztána K; EHA]. 1768 Csik Szt Kiralyi also réten Fagyas nevezetű helyen (k) [Szentkirály Cs; EHA]. 1874 A' Fagygyasba (sz). A' első Fagygyasba (sz). A' hátulsó Fagygyasba (sz). Másadik Fagy(gy)asba (sz). A' Fagy(gy)ásba a' Harmadikba (sz). A Közbelő Fagygyasba (sz) [Pusztakamarás K; EHA]. 1826 Az also Fagygyasba (sz). A Hatulso Fagygyasba (sz) [uo.; EHA]. 1891 Faggyas [Sztána K; KHn 308]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

faggyú seu; Fleischertalg. 1528: IIII porcionis sepum wlgari faggyu [Vh; MNy XXXI, 125]. 1582: Cathalin Stomp Ianosne vallia Attam Vala fekete Jacobnenak faggiath Zaz huzon eot penzen [Kv; Tjk IV/1. 112]. 1585: Wettem faggiat p(ro) d. 14 | az Husnak az arra f. 16 d 57. Ebből kel venny az bõr arrat es az faggya arrat | wõte(m) 3 meddw tehnet ... Ezeket meg nyu-zatta(m) ... az hussa mynd el költ, Az faggyas el költ az Ebeknek hortak az maradekiat attam el d. 66 [Kv; Szám. 3/XX. 9, 3/XXII. 81]. 1652: Faggiuval tartozik az malmot el tartani [Szászfenes; GyK 122. — *Ti. a bírõ a kapott búzajárandóságból]. 1677: Vagyon egygyikben faggyú tartó egy üres szekrény [Madaras Cs; CsVh 49. — *Ti. a kamrában] | Mikor a vas kő bányát colalják az két rendbeli bányászok, ha egész héten dolgoznak szoktak adni egygyik egygyik rendbeli bányásznak mécsnek egy hétre egy egy ejtel fadgyat, olvasztottat [i.h. 61]. 1701: Karkó Sándor is 9 ejtel faggyat gyertyázott fel lajtmány uram számára bíróságában [Szentdomokos Cs. SzO VII, 70]. 1723: Lejtmán lévén Lukánál attam 1 ejtel fadgyat [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1731: a Malom Proventussának tertialitassa a Molnáré, a malom porral szokott venni a Molnar gyertyát és fadgyat [Kászonyjakabfa Cs; BCs]. 1740: Ámbátor Mészáros atyánkfiai fadgjokat valamely becsülletes Bányai Emberek(ne)k alkutták volt el, Mindazonáltal a' Quartélyos, és V. Ispán Uram számokra, kelletett azon fadgjúkból négy mását kivenni [Dés; Jk 525b]. 1744: Egy Vagoért fl. 9. Gyertyaért den. 12 A többi az vago fadjaból tölt ki [Százarajta Hsz; INyR]. 1749: Vettem az Comendans Ur szamara Fagyat [Mv; MvLev. 1]. 1758: Berkeszi annotatioja mellet Mészáros Szimuiának (!) fadgyuért és Husért adtam 9 magy. for. és 57 pénzt [TL. Teleki Ádám költségnaplója 173b]. 1766: a' ki a' Pásztor házában lakot Faggyuval taxált a' Falunak [Szentegyed SzD; Wass. Lupsa Vaszilia (46) zs vall.]. 1787: Több gyertyátis küldtettem volna, de nem tudtam Semmi képpen több faggyat össze szerkeszteni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1806: Vettem Apradonként

egytől is mástól is fadgyatt 53 lb [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1821: a' Bőreket es fagyutt hamarjába el nem adhatván [Kövend TA; Borb.]. 1823: a' Tolvaj... elhordott... Fagygyat 2 kupát [Pirtosváralja U; Borb. II]. 1846: az Ökör meg lévén vérhetve az Májának felen el lévén rothadva, az lépe hasonló képpen az Ves fagygya el volt égve [Dés; DLt 552]. 1855: A jobbágy felesége viaszat és fagyut ad [ÚjfE 181].

Szk: nyers ~. 1829: Nyers Fadgyu Másája 24 f. Szároz Fadgyu Másája — Fadgyu Gyertya Fontya 1 f 30 k [Torda; TVLt 1250] * olvasztatlan ~. 1625: eo felge bizonyos szamu masa olvasztatlan fadgyu ala küldese, feleol paranchyoluan küldteünk Zam tarto Alvinczi Peter Deak menedeke szerent ala Lib: 125 [Kv; Szám. XXVII. 5]. 1683: olvasztatlan Fadgyu hetvén öt font [Alvinc AF; UtI] * olvasztott ~. 1632: Also Porumbaki Uduar haz... Ezen pinczeben... Olvasztatt faggiu iust: N 4 [UC 14/38 Porumbáki urb. 180—1]. 1685: Szin avagy olvasztat fadgyu libr. 80 [A. porumbák F; UtI]. 1756: tartoznak a' Mészárosok... az Udvarba bé adni, egjik egyik Mészáros 50. 50. font olvasztot fagjatt [Déva; Ks 101] * száraz ~ → nyers ~.

2. ? vmilyen borlepedék; pojghitá pe vin; Art Weinbelag. 1668: Minden Csaplár tartozzék... a kezek alá bizattatott borokat tisztán árulni, fadgyutol, virágtol és egjéb az italban megutálást szerző alkalmatosságoktól oltalmazni és megtisztítani, egy forint büntetés alatt [Kv; KvTokl. II, 409].

fagygyúgyertya luminare de seu; Talgkerze. 1589: 12 December vottem... az Tanachy hazhoz 8 zouendek Georkiakat... d 64 Fagygy Georkyat ket penzesekeket d. 10 [Kv; Szám. 4/IV. 66 Stenzely András sp kezével]. 1595: Neb Anttal vit Wrúnk zánara fagygyú gyórttyat (l), nagy Altalagokban Thordaig 4 loúl f l [Kv; i.h. 6/XVIIa. 107 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: veöttem... Faggiu Giorttiatt nro: 800 f 24... Viasz Giorttiatt nro 10... f l [Kv; i.h. 16/XXXIV. 137]. 1681: Sütő Ház. Pitvara... Vagyo(n) ezen pitvarb(an) Gyertja mártó fazék Nro 1 Mostan mártot fadgyú gyertja Nro 174 [Vh; VhU 519—20]. 1748: Régi awass fadgyu Gyertya, egj Tojokab(an) [Nagyida K; Told. 11/95]. 1781: 1 font fagyó Gyertya [Berz. 17]. 1829: Fadgyu Gyertya Fontja 1 f 30 x [Torda; TVLt 1250]. 1865: Viasz és fagygy gyertyáért fl. 4 [Bács K; RKAK 237].

Sz: szebeni ~. 1845: Szebeni fagygyu gyertya [Dés; DLt 440].

fagygyúvétel fagygyúvásárlás; cumpărare de seu; Talgkauf. 1600: Az Malom Zwkseregere walo Zappan es Fagygyw wetel [Kv; Szám. 9/VIII. 9].

fagylyalt inghetatá; Eis. 1789: fagylyalt kett ver sen [Cserei Heléna jk 26a]. 1793: 9 fagylyaltnak valo üveg fintsiák | 11 tsutorkás szélű tsonak forma füles poharak fagylyaltnak valok [Kv; TL

Conscr.]. 1804: Egy foglyaltnak valo Portzellan edény [Hosszútelke AF; Kath.]. 1849: Egy fagylyalt készítő onkanna... egy fagylyalthoz valo pléh tál [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fagylyaltfőző fagylyaltkészítő edény; vas pentru prepararea inghetatei; Topf/Geschirr für Eisbereitung. 1816: Punts fatsaro... 3 x r Fagylyalt főző 3 Rf [Kv Born. IV. 41].

fagylyaltkészítő fagylyaltkészítésre való; pentru prepararea inghetatei; zu Eisbereitung (bestimmt). 1849: Egy fagylyalt készítő onkanna... Egy fagylyalthoz valo pléh tál [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fagylyaltos fagylyalttartó; (vas) pentru inghetatá; zum Eishalten (geeignet/bestimmt). 1815: Három kitsin fagylyaltas Üveg | Egy fagylyaltas Méh Pixix merő kalannyával edgyütt [L/Lt Csáky-per 20. L. 14] | Egy fagylyaltos piksis [Nsz; Told. 19]. 1832: Két Fagylyaltas Pixix [Sáromberke MT; TSb 26]. 1837: Fagylyaltos nagy váza aljával 2 | Egy Fagylyaltos piksis [Szentbenedek SzD; Ks 88 oszt. 23, 26].

fagylyás fagy; inghet; Frost. 1847: vetettem... A Szeretura tulso also részébe az elso Fagylyás elöt Amerikai rósot [M.köblös SzD; RLt].

fagyos (meg)fagyott; inghetat; zu Eis gefroren. eisig. 1574: Filep Botthwes Lazlo szolgaia Azt vallia hogi Latta hogi az fagios ganet vagya volt Racz ferencz | En giolao Ötvös Ambur(us) zolgaioia latam hogi az fa uagonal al uala ket legeny... Czepregi pal ketzer lata hogi haita fagios houal [Kv; TjK III/3. 338, 402a]. 1586: valamj legenieknék, kik az fagios feoldben vertek az Cziovekeket fiztettem — /75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 26]. 1600: az feold fogios volt... Embereket az verem Asasra igen neheozen Talalhattam [Kv; i.h. 9/XIII. 5 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1734: Az beres ókrók iránt irtam vala hogy tavaly is nagy romlások eset a' fagyos uton valo zaklatásból [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1768: Toth Vonult láttam hogy egy egy Fagyos ganéjt vett fel s azzal hajigalta Boka Mitrat [Kiskaján SzD; BK. Bugna Vonu jun. jb. vall.]. 1813: a nagy Palotán, Grantzki, ő Nságát... a Kerek Gráditsrol le is taszitotta... egészen a kemény fagyos Jeges földre [Kük; IB]. 1821: Valljon a' földnek ilyen fagyos állapotjáb(an) lehet é rástat szántatni? [Kolozs; SLt évr.].

Hn. 1754: Fogyos oldal (sz) [M.valkó K; KHN 103]. 1763: A Fagyosban [Csúcs AF; EHA]. 1771: A Fagyos tetőn (sz) [uo.; EHA]. 1831: A Fagyas oldalan [M.valkó K; EHA]. 1860: Fagyos oldal pataka [uo.; EHA].

fagyott. E szk-ban: vérbe ~ alvadt vérbe borult, a (maga) alvadt vérével borított; umplut de singe; mit gestocktem Blut bedeckt. 1597: a zeginy giermek mind verbe fogiot... az karyais

egi keotellel oli ige(n) megh uala keoteozue hogy telliesseggel az husaba vagodot wala az keotel seot az husa vgia(n) be boritota wala az keotelet hogi egi chepnere sem laczot az keotel [Kv; T Jk VI/1. 39].

fagyökér rădăcină de copac; Baumwurzel. 1782: ez előtt az erdő őt vagy hat esztendővel levágott vala az ott megmaradt Tsutkokat, Fa gyökereket, Bokrot, Tövissét az előtt két esztendővel is kiirtotta, most pedig ... Dézmájára bétetés végett ki adatta [Koronka MT EHA].

fagyvágó. E szk-ban: ~ csákány fagyos földet vágó csákány; tirăncop pentru pământ înghețat; Hacke für eisige Erde. 1711: fagy vágó csakany 1/102 [Ap. 5 Apor Péter lelt.].

fahaj 1. fahéj

faharangláb 1. clopotniță de lemn; hölzerner Glockenstuhl. 1750: Vagyon egy tisztességes kőtemplom Vagyon a cinteremben egy tisztességes faharangláb, két harangok benne [Magyaró MT; ETF 107. 21] Vagyon ... a falu dereka táján ... egy tisztességes kőtemploma és azon templomnak napkelet felől való végiben egy faharangláb, melyben vagyon két harang [Pókakeresztúr MT; i.h. 23]. 1759: Vagyon egy fa-harangláb zsendellyel fedett a cintermen kívül [Étfva Hsz; ETF 107. 8]. 1799: A cinterembe belől a templom mellett nyugatról van egy fa-harangláb [Árapatak Hsz; i.h. 6. — *De 1. már előbb is]. 1824: A torony kőfalból (mert addig faharangláb volt:) a templom nyugoti végihez foglalva [Mezőbánd MT; i.h. 22].

A faharangláb egykori erdélyi elterjedésére nézve 1. még folsz számú adalékot ETF 107. — Minthogy a harangláb szinte minden esetben kizárólag faanyagból készült, ezért az egykori összehírások a fa-előtag elhagyásával csak haranglábát említettek [L. i.h. és harangláb al.].

2. kb. huszártorony; turn/foișor mic pe acoperiș; Dachreiter. 1815 k.: (A százsz) lutheranusok, míg templomot építettek istentiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak melynek tetején egy kis ingadozó s olykor ledőléssel fenyegető fa-harangláb állt a benne levő kis harangokkal [Kv ETF 107. 15].

fahasítás despiciatul lemnelor; Holzhacken/spalten. 1687: Fa hasitashoz valo vas ék [Vh; VhU 580].

fahasító pentru despiciat lemne; zum Holzhacken/spalten. 1756: Az Kovács M helyben ... Fa Hasító vas szeg 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 14-5].

faház casă de lemn; Holzhaus. 1625: Az Fejervari haz igen epuletlen volt ... Az kapun beleol valo kis fa hazat fundamentu(m)bol meg eppitu(en). Talp fakat es labfakat Veottem f 2 d 70. Huz

eoreg borona fat. Veottem f 2 d — Az melj Ember meg tapasztotta pituarostol attam) f 2 d 60 [Kv Szám. 16/XXXV. 164]. 1633: Az ovarban vagion Egi fa haz .., melj haz noha szoros, aestimaltuk ad f 300 d — [Kv; RDL I. 112]. 1652: Ezen fa haz korös körül sokba boronakba rott, belől az haz fala mind két felől vegig gyalult festékes, partás [Görgény MT; Törzs]. 1687: payta az fa hazzal es es (egy!) Kemenessel edgiüt [Homoródsztrmárton U; Borb. II]. 1718: az Öreg Sándor Mihály Vram(na)k fa házai lévén az ifiu Sandor Mihalj Vram edes feleségevel Miko Judit Aszszonnyal epite mindeneket az Kő Keményen Kő pinczén Bolton es egy Kis régi csűrön kívül egy Szoval valamelly epületek azon az Nemes Curian vadnak [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1734: Vagyon az Udvar kapun belől bal kéz felől egy fedél alatt két fa ház szalmával fedve mindenik haznak berlett ajtai Sarkakkal kilincsekkel, és fogontyukkal [Datk NK; JHb D. 1]. 1769: epitetett ő Nga. Jobbágy Kovács Tzigányának edj jó fa Házat [Mv; Told. 19/45]. 1783: Bikoba* vagion egy nagj darab ujj fogás ezen épült égi ujj fa Ház [JHb XXXI. 28. — *Branyicskához (H) tartozó telep] a fa Házok megett vagyon jo káposztás, és fuszulykának valo kert [Branyicska H; i.h.]. 1830: szalma fedelű avaték fa ház [Kendermező Sz; LLt Csáky-per 420. L. 20]. 1869: Az egyház épületei közt a papi ház 100 éven felyüli faház lévén, javítást igényel [Kilyén Hsz; ETF 107. 8]. — L. még MetTr 431, 433.

faházacska căsuță de lemn; Holzhäuschen. 1694: va(gyo)n egy faragot Tölgy fabol csinalt esozve eresztet es bardolt Golyobis Tarto fa Hazacska [Kővár; JHb Inv.]. 1695: Találtuk az nagj hámmort, az nagj hámmor végiben két kő bótót és egy kiss fa házacsát, azon felett két kiss házacsát és egy kamarát, padok, asztalok lévén mindenik házokban [CsVh 116]. 1703: Az hámmor ház végében találtunk .. egy kisded kementzétlen fa házacsát fa sorkas es fa kelencses ajtajával együtt [i.h. 118]. 1754: edgy közönseges fa Hazacska [Dés; Hr 5/27]. 1783: egymás mellett lévő két Livágya vagy Füves kert, melyekben vannak feles szilva fák, és égi fa Házotska melyben Zsellér lakik [Kéménd H; JHb XXXI/28]. 1784: a' Csűr Biro .. égi kis Szalmával fedett fa házatskája [Burjánosbuda*]; JHbK LX/18, 11. *Később: Bodonkút K].

fahegy facsúcs; virf de copac, virful copacului; Baumwipfel/spitze. 1723: A Plesbol az Varadj Janos Vra(m) Szekere vitt fa hegyet, en is hoztam egy fának az hegyit [Ród K; Ks 33 Ród II. 57]. 1776: három Darabacska aszszu, rothatt derekomnyi vostogságu Barkocza fát, és fa hegyeket adott, Ugy hogy még három polturát sem ért volna meg amit az Malaczért, és bocskarért adott [Betlensztrmíklós KK; BK. Dikuj Ilia (40) jb vall.]. 1844: Láttam Sofalvi Ignácot ... egy fahegyét vágni le [Nyárádselye MT; DE 4].

fahéj 1. címet; scortişoară; Zimt, Zimmet. 1587: Giombert hozattam —/87 fa haiat hozattam traglanak —/40 [Kv; Szám. 3/XXX. 49 Seres István sp. kezével]. 1594: Bors uagjon ferton No 1 1/2 Fa hey uagjon ferton No 3 1/2 Gheömber uagjon ferton No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 24]. 1621: veottem ... borsot saffrant, fa heat Nadmezet ... / 20 [Kv; Szám. 15b/IX. 205]. 1625: 5 Tal Etek Riskasa tejbe(n) ... Tejet veottem hozza ... Gjeömber, fahaj, nadmez [Kv; i.h. 16/XXXIV. 235]. 1650: Attam ... Sekfüüet, Fa haiat ... Borsatt, Gyömber | Atta(m) tragjaianak Malosa szölöt Lib. 2. d 32. Mandolat Lib. 1 ... d 40. Fa heiat, Szekfüüett ... d 35 [Kv; i.h. 26/VI. 416, 428]. 1670: Akavitahoz orogh Aszony kez(e)b(e) negj lot Giombert ki az Lakadalomtól maradot negj lot fa hejat ket lot sekfüvet [Uti]. 1683: 1. Novembr(is) Borsolónk Kabos László kezében adattunk Fél Cantorra valo Füszer számot ez szerint Borsot lib. n. 30// Gyömber lib. n. 15// Szekfüvet lib. n. 1 1/2 Szerecs(en) dio virágot libr. no 1//Fahajat libr. no 1// Sáfrányt libr. n. 1 1/2 vötte(m). Mas fel font fa hejjet ... fl. 6//75 [Uti]. 1740: <Egy> Csomocska Fa haj [Novaly K; LLt 47/1216]. 1758: vagyon ezek között egj darabocska candirozott szerecsen dio virág is fa hajjal elegy, ez is gjomor erősítőnek tartatik [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixena lev.]. 1826: Egy tsomó fa haj [Koronka MT; Told. 19].

2. fakéreg; scoartă/coajă de copac; Baumrinde. 1848: Egy fa hajból valo Gyümölts hordozo Kostyug — hijuba [Szászkered K; LLt]. 3. bortőlemez, furnér; furnir; Furnier, Sperrholz. 1736: Fa héjjal tziírozott Viragozott, szép mesterséggel, fiokoson Csinált Asztal legszebb a' többinél [Várhegy MT; CU XIII/1. 104].

fahéjas címetes, fahéjjal ízesített; cu scortişoară, dres cu scortişoară; mit Zimt gewürzt. 1719: Az Pestisről ... Minden Reggel kiváltképpen az Gyermekek Diobelet, vagy Mandola belet, vagy Magyarot, es Füget egyenek elsőben, vagy valami Safranyos, Fa hájas, fa olajos boros Czibret [Ks 54. 84 Medicina instructio].

fahéj-balszam alifie din scortişoară; Zimtbalsam. 1683: Fa hay Balsamra f 3. [Uti].

fahéj-olaj ? faolaj; untdelemn; Holzöl. 1685 k.: Fahéj olajra [Uti].

fahéjszín (közép)barna; brun, de culoarea scortişoarei; zimtbraun. 1723: Egy fa héj szín Selyem kamuka dolmány [Koronka MT; Told. 29/2]. 1732: Egy pár fa héj szín poszto félbe vágott Anglia nyullal bélelt kestyű [Kv; Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1739: egy pár fahaj szín tarka kreditor szoknya [Szászkered K; LLt. Fasc. 96]. 1749: Egy Fahaj Szín Aranyos Materia Setétt Fahaj Szín gazdag ezüstös Szoknyát elő Ruhájával [Koronka MT; Told. 12. 2]. 1760: Fa hely szín arany Paszományos Nadrág [Mv TGsz]. 1762: ide igen

drága béleletlen mentet hozot a' Nényilhez melly is vagy Galamb vagy fahaj szín volt ... ezüst csipke volt környülötte [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. 1800: Egy fa haj-szín Creditor viga(ño) [LLt]. 1812: Egy setét fahaj szín Kázimir jó Nadrágot [DLt 641 nyomt. kl.]. 1816: Fa haj szín virágos atlacz köntes [Kv; Born. IV. 41].

fahéjszínű (közép)barna; brun, de culoarea scortişoarei; zimtbraun. 1752: egy fahéj Színű Selyem keszkenyő [Eszt. gr. Petkiné* lelt. —* Csak így!].

fahéj-víz fahéjfőzet; fiertură de scortişoară; Zimtsud. 1697: Elés bört Itt vad(na)k . Fa hej viz, Borza viz, Rosa eczet. Kerti kömény Viz [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 3]. 1719: Pestises időben Terjékkel az mint van Magánoson is elhetni, edgy Magyaronit vevén, kes hegyen meg evén, edgy kalán Narants, avagy Fa haj Vizet, vagy tsak egetbort ihatni rea [Ks 54. 84 Medicina instructio]. 1736: Brassóban főzték az fahéj-vizet, azon kívül az reggeli italt hívták aquavitának, vagy tiszta égettort ittanak [MetTr 321].

faheveder fa-kötőléc/pánt; chingă de lemn; Holzband/lasche. 1652: gyalult fenyő deszkából parkanyos fa hevederekre fejcs szegekkel vert egy kis gyalog ajtó [Görgény MT; Törzs]. 1677: boronákban fel róva ... állók melyek is jó deszka fedél alatt vagynak, ajtajának fa hevedere, kilincse [CsVh 52]. 1756: Ezen Nagj kapunak vagyon két felé Nyilo avatag Fűrész Deszkából allo Cserefa hevederekhez fa és Vas szegekkel szegzett két két ajtó levele, melyet közepette lévő hoszu fa hevedere Öszve foglalvan, belől a kapu Sorka hevederihez negj Szemből allo reteszfőben ütköző vas Lánczal Záratik bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 11]. 1757: a Kapu . Bal kéz felől lévő Két Kapu felei között Szolgál bé Fa sorkokon három három fa hevederekhez Szegzett Fenyő Fűrész avatag Deszkából valo két felé nyilo Kapu Levele, vagyis Táblája, job kéz felől mellette lévő Kisded bé nyiló Kapuval együtt [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

fahevederes fa-kötőléc/pántos; cu chingă de lemn; mit Holzband/lasche. 1679: Kaposztas kert ... Ajtaja fel szer, fa sark(os) hevederes Tőke záros 1 [Uzdisztpéter K; TLt Bajomi János inv. 139–40]. 1694: Nyilik innét vas sarkas, pántos, fa hevederes, ... bellett Ajtó [Borberek AF; Bfr néhai ifj. Bálpataki János kúriájának lelr.]. 1696: Nyilik innét az ... kapu felett lévő házra, vas sarkas pantos, fa hevederes, vas plehes paraszt záros fa melljeles félszer Ajtó [Borberek AF; Bfr]. — L. még ajtó al.

fahiány lipsă de lemne; Holzangel. 1860: (Tűzfában) mezősegi része* szükségét szenved Sokat segít rajtok a törökbuza csusza, bogács s más kőre gyűjtése, a szalma, tós helyeken a nád,

de ezek sem pótolják ki a fahiányt, úgy a ganévali tüzeles sem [Benkő, MszIsm. 14. — *Ti. Msznek].

fahíd pod de lemn; Holzbrücke. 1820: a' Király árkaara alkalmas fa hidat tsinálni [Dés; EHA]. 1822: Déés és Somkut között az ugy nevezett Szeltsova torkában egy árkon keresztül egy könnyű szerrel tővekekre épült fa hid [Dés; EHA]. 1846: Építési terve Nemes Déés Varossa mellett le folyó Nagy Szamos Vize' Városfelőli ágán ki javittando Fahidnak [Dés; DLt 858].

Szk: *hengverkes* ~ függőhíd. 1822: egy Hängverkes fa hid [Dés; DLt 154].

fahidaeska pod mic/podeť de lemn; Holzbrücken. 1594: monostor vczay kú Hidon tull Bgi fa Hidattckatt [Kv; Szám. 5/XXIV. 20]. 1838: A So Ut felől a Mészárszékhez menve vagy on egy fa hidatska [Km; KmULev. 2].

fahídlás fahídféle; un fel de pod din lemn; Art Holzbrücke. 1694: Ezen Gabonas hazból és Közép Kapu Udvaráról érkezünk az Belső Var Kapuja előtt való mély vizes Arokra csináltatott fa Hidlasra, mely fa Hídlás meg avult, az Kőtesi mellyen allana, meg bomladoztak, hídlás fai fel szakadozodtak, Ket felől való Karfai el vesztenek ... Gerendát meg senyvedtek ... Mely ingadozó fa Hidlasról értünk az belső var Kapujában [Kővár; JHb Inv.].

fahomlokos faszemöldökös/pártás; cu prag de sus din lemn; mit hölzernem Ober/Sturzbalken. 1735: Egy paraszt kályhából rakott fa homlokos Kemencze [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

fahordás faszállítás; cāratul lemmelor; Holzbeförderung. 1581: eo kegmek disponallio(n) hogy ha Az fah hordásra az zegenyseget Az falubol kellie(n) e rea vetny .. vagy penig keweeseb koltseggel vyhetyk vegbe Az merayakkal vagy ne(m) [Kv; TanJk V/3. 236b]. 1733: Mint hogy az Marhás Emberek nem győzik a Fü, es Fa hordastis, azért a gyalog szeresekre repartialtassék a tüzifa administratioja [Dés; Jk 438a]. 1745: Két seléri a Quartelyosnak való fahordástól és Strásálástól ... immunitaltattak [Torda; T Jk II. 51]. 1786: az kedden és pénteken való fa hordásra szabadnak engedtetik^a [Borosbocsárd AF; EHA. — *Ti. az erdő].

fahordó I. mn 1. fát hordó/szállító, faszállító; care cară lemne; holzbefördernd/tragend. 1590: 11 Noiemb(ri)s Az fa hordo volahoknak Kenyeret ... d. 40 ... [Kv; Szám. 4/XXI. 38 Kis István sp lajstr.].

Szk: ~ *szeheres*. 1621: Zena es fa hordo zeke-res(ne)k attam) hust [Kv; Szám. 15b/XI. 152].

2. fahordásra rendelt; pentru cāratul lemmelor; zur Holzbeförderung bestimmt. 1556: az közep mezőbe az kws vth melletth az fa hordo vton [Maksa Hsz; SzO II. 312].

3. fahordásra használt; folosit pentru cāratul lemmelor; zur Holzbeförderung gebraucht. 1699: Fa hordo Cseber [O. csesztve AF; L/Lt Gynlafi László lelt.]. 1732: Bihalos taliga 1. fa hordo gyalog Szekerecske 1 [Szentbenedek SzD; Ks 40. XXVIIIc]. 1735: két alacson fa hordo Szekerecskébe való kerekék [Kv; Ks40 Varia XXVIIIc].

II. fa fát szállító bányamunkás; miner care cară lemne; holzbefördernd/tragender Bergarbeiter. 1677: Gidró Pál Gidró Gergely Markos Gergely fa hordók Demeter István szeres bányász [Karcfva Cs; CsVh 59]. 1680: Gidró Gergelyt tudgyuk hogj hámorra szolgált, fahordó volt [uo.; i.h. 78]. 1743: a' Pap és Mester fája vitele . alkalmatosságával a' fa hordók magok Hazi tűzőkötis segítik [Torockó; TLev. 10/1].

fahorgolás fahoroggal záródó; care se închide cu cîrlig de lemn; mit Holzriegel/haken. 1825: rongyos fa hargolos ajtóju padolatlan Kamara [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375].

fahorog cîrlig de lemn; Holzriegel/haken. 1680: Nyilik ezen Gabonás házra Tölgy fa hevederekhez fa szegekkel szegezett fellyül fa horogb(an) alol peniglen vas csapon es serpenyoben jaro vas karikas sarkon fenyő deszkákbol való öreg kapu [A. porumbák F; KvLt Inv. 20]. 1692: Ezen Filegoria ... padlása fűrész deszkából szarufái fenyő fából-valok, kerekdeden sendelyezve ennek rostelyos kis aittaja fa horgon járo [Mezőbodon TA; BK Inv. 14]. 1732: (A) Nemes Curiaiban mennek bé 'a Falu felől földb(en) fel-ásott más fél kapu Zábén, fa sarkon és horgon nyilo széllyes sővény kapún [Erdőszengyel MT; Told. 11/67]. 1844: vagy on ezen Istáloban ... egy két oszlopokon álló, és felette két fa horgokkal fenn tartoztatott saroglyával el látott abrakolo jászoly [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével].

fahozás fahordás; cāratul lemmelor; Holztragen. 1572: eo k. varosw (!) Az ket vrainnak meghattak azt hogy valamikor Byro vram paranczolia valami Zolgalat vagy zantás vagy fa hozas vagy egieb dologh zwkseg Az eo k. biro vr(am) paranczolatyához hallgassanak Es megh chelekedik az myt eo k. kewan [Kv; TanJk V/3. 59a]. 1697: Fa hozás alkalmatosságával az Olahok(na)k hozattunk kenyeret nekik Mesertis egy ejtelt facit fi: 1 d. 20 [Kv; AsztCJk 81]. 1798: lattam ... ket Bival ökrevel s azak után Nagj fa hazasra keszitett Tajigakkal egjetemben [Ádámos KK; EMLt].

fahozatás fahordatás; cāratul lemmelor; Holztragen. 1614/1616: fa hozatasban minden egy nyoltz ökrü szeker fatál fizettem huszon ött penszt [Kv; RDL I. 100].

fahozó 1. fahordó; fahordásra használt; folosit pentru cāratul lemmelor; zum Holztragen gebraucht. Hn. 1644: adot ... egj Nilas Foldet az Fa hozo uton alol [Balavására KK; SLt 15. B. 4].

2. ~ *kaláka* kalákabeli fahordás; clacă pentru căratul lemnelor; gemeinsame Arbeit für Holztragen. 1730: Feleségem főzőn sert kerjen fa hozó kalákát [Somlyó Cs; Ap. 4 So János deák Apor Péternéhez]. 1771: a midon Tekintetes Ladányi István Ur(amnak) a... Mező Madarasi Reformata Ecclesia Erdejéből fahozó kalakája volt az Medve István eő Kigyelme ökrő se meg sem szakadt se edgyikis le nem eset meg sem sántult [Mező-madaras MT BK. Nagy Márton (42) ns vall.]. XVIII. sz. v.: Tompa Ádám Ur fa hozó és fono kalakáját meg tisztelő alkalmatossággal történt verekedés után azon Nemes Házból erőszakos hatalommal a Musikást Rádully Ferencz rántá ki az Asztal mellől [Kisborosnyó Hsz; HSzJP].

fahullás hulladékfa; cázături de copaci; Abfallholz. 1869: az urbéreseknék szombati fájok járt melly fa hullás és elérett veszendő fákból szolgáltatott ki [Csőb U; Told. 21].

fai fa-, fából készült; de lemn; Holz-, aus Holz. 1680: ezen szeker szinben... talaltunk Egy örög beres fako szekeret minden fai apparatussával [A. porumbák F; KvLt Inv. 25].

fái fai; de pomi; Baum-. 1823: A Fái Herenyok le takarittatása [Dés; DLt].

fa-illetőség fabeli járandóság; retributie în lemn; Holzbezüge. 1868: ha belé nem egyeznek a' falusiak az erdő osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségünköt egyszerre adják ki, 's azt az erdő pasztorok legyenek kötelesek őrizni, míg rendre el hordatjuk — lásák ők bel birtokosokul ha szekerenként viszik is haza osztály nélkül magok illetekeket [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

fa-imaház casă de rugăciuni din lemn; hölzernes Bethaus. 1857: A helység közepén egy kis fa-imaház nádfedéllel, romladozott állapotban, mellette egy falábon a kis csengettyű lehet 100 fontos, sövény kis kerítéssel körítve [Benedekfva Sz; ETP 107. 25].

fái-mogyoró mogyoró; alună; Haselnuß. 1816: Fái Magyaró [Bányabük TA; MkG]. 1838: Kül-detnek Nyiresről Hosszúfalvára... egy véka fái mogyoró [Nagynyres Szt; TKhf I. 15. — *Kő-várhosszúfaluba (Szt)]. 1848: két véka fái mogyoró [Görgénysztimre MT Born. G. XXIVd].

Az előfordulási helyein egykor bizonyos közkeletű földi mogyoró 'burgonya' nevétől való megkülönböztetésként lehetett használatos a címszóbeli jelzős forma.

fáin 1. fájn

fa-íróasztal birou din lemn; hölzerner Schreibtisch. 1853: Egy bronzirozott fa secretair, melyben aprosagok vagynak... Egy bronzirozott fa író asztal, réz labbal [Mv; TSb 4].

fa-iskatulya fadoboz; cutie de lemn; Holzschachtel. 1742: Egy fa Iskatula és abban tizenennyoltz darab levél, s egy Sellyem keszkenő [Kisborszó SzD; TL. Kífor fam. lelt.]. 1787: egy fa Iskotullya melyben a Gyöngy áll [Mv MvLev.].

fa-iskatulyáska fadobozocska; cutioară de lemn; Holzschächtelchen. 1717: Egy körökös (!) Kapszátskáb(an) foglaltatnak 3. Fekete Futraljkáb(an), két Perspectivum. 4. Egj kis fa Iskatulatska. Tojás formára tsinált rezes Pixisetske... 6. Porn(a)k való Palatzkotska... 9. Csontbul vallo Pugillaris Könyvetske [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.].

faistálló grajd de lemn; Holzstall. 1777: egy jo nagy alkalmatossagu Fa Istálló [Dés; Ks 79 Dési ház pere 222].

faj 1. fajzás, ivadék; progenitură, pui (de animal); Brut. 1679 Szürke... Török Kancza Szürke, faja az fen irt Török kancza(na)k... Szürke, faja ugyanazon Török Kanczanak [Fog; UtI].

Szk: ~ *át nem veheti* kb. tiszta fajzása/ivadéka nem lehet tőle. XVIII. sz. eleje: Ha lehet Örög Men Lovat ne vegy á Menesedbe, mert fáját (!) nem veheted [JHb 17/10 lótarási instr. — A teljesebb szöve. l. emelt al.] * *vmilyen* ~ *a esik* vmilyen ivadéka származik. XVIII. sz. eleje akarmelly Szép légyen is a Kancza, de ha rut a' Ménlo Szep faja nem esik [i.h.].

2. soi; Sorte. 1860 a názánfalvi Berzenczei féle szőlőhegy..., itt a tők sorban vannak, minden faj csapkaróval ellátva [Benkő, MszIsm. 14].

3. fajta; rasă; Rasse. XVIII. sz. eleje: A kancza fajra á jo mely tempore coitus bal félre meg nézi á Lovat, mert az olyan mind Szőrire, termetire virtusságára á Mén lohoz fajzik [i.h.].

Szk: *anglus* ~ angol fajta/telivér. 1761 Szürke Deress Anglus Faj, szamar orr modra, kevéssé piross forma orru belyeges örög Kancza | Fekete Szőrű*, melynek a Farka tövén egy kevés Fejerség laczik a Homlokán egy Tallernyi Csillag Anglus faj belyegetlen l [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13. — *Ti. csikó] * *Bucefalus* ~. 1761 Fejer Fako fekete Farku Serénnyű, a negy labais terdig fekete Bucefalus faja (!) belyeges nagy Serénnyű örög kancza | Seregej Szürke szürke Farku Serénnyű, Dobos nevű a' Bucefalus faja belyeges örög kancza [uo.; i.h.] * *havasalföldi* ~ havasalmi fajta. 1747 Két esztendő hasavas alföldi faj ökrő bivaly tulok [Marossztyörgy MT; Kornis 23. XXIIb] * *spanyol* ~ spanyol fajta/telivér. 1719 En Czegei Vass Miklós alkudtam es vöttem hitelben Sogor Uramtól Lengyelfalvi Orbán Elek Uramtól egy szarvas szőrű Spanyol faj paripát Tizenennyolcz Arannyon [Mezőméhes TA; Wass]. 1761: Barna Pej Spanyol faj Csillag á Homlokán belyeges örög Kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15] * *török* ~. 1761 Piros Pej fekete farka Serénnyé daros Dereku gömbölyeg faru, Török Faj belyeges |

ket hatulso lába szár Török faj bellyeges örög kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 14–5. *Ti. kancza].

fáj 1. a durea; schmerzen, woh tun. 1572: hogy az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd a Laba, vgy annyra hogy le kell wlny [Kv; TjK III/3. 860]. 1573: Katalin Rostas Antalné vallya hogi Botet kwlte volt az Santa azzon-ember pole vyzert gemes Annához hogi kerne Mert hasa fayna [Kv; i.h. 68]. 1584 a' vízbe(n) Lugot chinalwan a' feyet Mossa volt, es a' Mosasba Az zeme fayni kezd ki miat annieba Iutot hogy mostis halioh Az zemen [Kv; TjK IV/1. 247]. 1599: kérde(m) ha fay az seb [UszT 13/110]. 1637 szanto Martonnak az eggik szeme fai vala, de az masiknak nem vala akkor semmi gondgja, az uta(n) oza(n) hogj eret vagatot a homlokán hallam ..., hogj nem lat szanto Marton eggik szemevelis [Mv; MvLt 291.97a]. 1765: nem annyiban fáj néki a feje mint egyéb teste [Torda; TjK V. 260]. 1797: tréfából azt is kérdeztük eo kglmétől, hogy ha fáj e' mikor meg ütegettek [Náznánva MT; Berz. 3. Fasc. 3. N. No. 21]. 1839 Anyám ma reggel rosszatskán volt, — gyomra szája fáj, és hányás erőltette [Kv; Pk 7. Pékei Krisztina férjéhez].

2. dtv lelkileg bánt, gyötör; a främlinta sufle-teste, a chinui; quälen. 1585: Mathias papn Chatus azzon' valasza ... Mykoron Enyeden Aldoza Sokadalmaban volnek Menek En az En Anyammal ... Szabo gergelnehez, ky annak előtte az En Batyammak Nagy ffwly Mihal Papnak felesége volt ... jelenté ezt Zabo gergelne, Jo Chatus azzon', kirlek az Istenirtt hogy ez gyermekett Laczkott vyd el, mertt in semi képpen nem tarthatom vramtol, Nem akarom hogy az gyermekett rongallya ... eligh ha en magamat rongal: Nam Attyafia kegyelmednekys ez gyermek, hyzem Nekedis fay az w niomorusaga [Kv; TjK IV/1. 487a]. 1603 Buday Mihaly Deak vallia Benedek ... nem akart Innya

Annok vthanna esmet itallal kenalta hogy nem akart Innya tehat Arcul chyapta Darabos Balas fajdosj Benedeket, es vgy mondotta Benedek hogy bezzeg igen fay az zywe m ez Arcul chapason [Kv; TjK VI/1. 667]. 1605: Az ... eosteol marat eoreoksegem felöl megh kerde Engemet*, mellik eoreoksegh felöl felelteczj te, az kiben laktale, en mondam: hogy ne(m) az felöl, mert az ennekem nem faj hane(m) altal az patako(n) kj uagio(n) meljben So vago Andras Lakik [UszT 20/41. — *Ti. az alperes a felperest].

fájaltat fájjal, fájtat; a-l durea; über Schmerzen klegen, Schmerzen in einer Sache verspüren. 1781: Szegény UjVárit az estve ki lelte az hideg az ejjel forrósága volt, mert már az oldalát fájaltatja | Mariako ... nem is fájaltattya az Vékonyát [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsanna (78) lev.].

fájás durere; Schmerzen, Leiden. 1687 Adamko gjomra fájása híhető attól va(n) hogj az cseestől

el vált, s változik természete [Ap. 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybányáról].

fajd nyír/siketfajd; Tetrao urogallus; coçoş/găină de munte; Birk/Auerhahn. 1570 Ifiabik Iweges gérgh vallya Egnap (!) Mykor Botet ferdeos kelemen fayd leony hyttha volna Jeotek zamosfalwara [Kv; TjK III/2]. 1722: küldettem Fajdot 2 | In(n)en küldette(m) ... 15 fogoly madarat, és edgy fajdat, őzetis edgjet [Fog.; KJ Miss.]. — L. még *fajdyúk* al.

fájdalmas 1. mn 1. dtv is fájó; dureros; schmerzhaft, schmerzlich. 1590: Amy Nezy a faydalmas zyweo vram kewansagokat, halaztiak eo kgmek varosul Ne(m) az eo kgmek bozzusagara, hane(m) az Zaz vramnak tawol voltakert egy kichid Ideigh [Kv; TanJk I/1. 140]. 1621 Megh tekintüe(n)

Biro Gellien Imreh vramnak eo kglmének ... sullios tereh wiseleset es hogj ennél inkább niavaliaja es beteghsege eo kglmének ne eőreghbedgiek; hanem inkább keserwes es fajdalmas szywe megh enjheődgiek. Azert megh engettek eo kglmek hogj az Templomba(n) ... temetessenek, az Istenben el niugot Gellien Imrehne Aszoniomnak holt Teste [Kv; i.h. II]. 1703 Tekintetes Fő Kapitány Urunk(na)k es az nemes szék(ne)k, alázatossan Istálunk Méltotassék Kglmetek ez iránt való meg Terheltetésünkett s Fajdalmas megh bántodásunkatt Attjai kegies Szemell Tekintetbe venni es Istenessen megh orvosolni [Fog. UtI].

2. fájós; care doare; krank, weh. 1572: Markos Antal vallya, hogy ... az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd az Laba ... tanitya erre Seres Martonne hogy zedye(n) harom Zemeten harom kapza foltot es főzze Meg a leüeuél Mossa a faydalmas helt es Az kapczat kösse rea, ha valaky hazához keereo kerny Jó Semmit Ne aggion Neki [Kv; TjK III/3. 86c]. 1595 Kakas Istwannal vagy on ezer forint Adossagh ki-nek szaz forinttal Az Relicta vegye fel, es az leanikanak fajdalmas zemet gyógytassa velle [Zsombor K; SL]. 1600: az fel zemenek semmi niawaliaia ne(m) wolt ..., hanem Chiki Agotha ieőwe oda s monda Albert Palnak, Pal vram had chenaltassak aniammal Zemedbe walot, bar chak haromzor erezzek bele meg gyógyul. Az nap az faldalmas zembe ezerte, mas nap abban a ki-nek semmi niawolliaia ne(m) wolt es ugy weze ki az ep zemeis [UszT 15/124]. 1637: Szanto Marton egy kor monda hogi megh keőppeőleőzteti magát, s eretis vagat az homlokán mert igen fajdalmas az egyik szeme [Mv; MvLt 291. 104b]. XVIII. sz. eleje: Mihelyt a' lovad inat út azonnal a' fajdalmas lábát tekerd meg a' tér-ditül fogva Szár kozepig Szijjal a' nyüg erin, ha ér vago vasad nincs kés hegyivel csinaly túrárt [JHb 17/10 lóartási instr.]. 1778: Az oldal fájásbanis a' fajdalmas helyet kötözni különösen hasznos [MvÁlt Mátyus, ConsSan., gub. (L. Száni Karola kijegyzése)].

3. (lelki) fájdalomra való/fájdalomból eredő; jalcic, dureros; schmerzvoll. 1603: Az Eorzesnek dolgayban vagion faidalmas panazolkodas az zegenj Eözwegyek es Aruak kezozott, Jellentik sok tereh viseleseket [Kv; Tjk I/1. 459].

4. fájást/fájdalmat okozó; care provoacă durere; schmerzend. 1831 találtam a bal könyökének belső felén három Czolos hoszusagu igen fájdalmas ütést meg Szederjesedve és meg dagadva [Mv; Berz. 21].

5. gyötrő, kínzó; chinuitor; quälend, schmerzlich. 1720: minému faidalmas nyavaljakban vagyok annak irásával térheln az Urat nem akarom [Szentlélek Hsz; Ks 96 Apor Péterné Kálnoki Borbála Haller Jánoshoz].

6. átv sértett; jgnit; beleidigt. 1604 Farkaslakj Attiankfiaj rank wtenek .. mig teobinknek hire leon benne egj Attiankfiaj Parczadj Czeriak Ferenczet le verek, taglak vagdalak kin het seb eset vala, holt eleuene(n) hagiua(n) giano mellett azt mongiuk ..., hogj Farkas laka falua Commissioiablul czelekettek raitunk ... menczek magokat ... hogy ne(m) eo akaratiokbol eset raitunk, mert ha ne(m) mentik magokat, annak az faidalmas. Embernek faidalmat raitok keresswk [Uoszt 18. 73–4].

7. átv sérelmes; prejudicios; schädlich. 1610: ennekem harom szeker szenam uolt ugian ezen Vagasi hatarban ... ki el uezset ennekem faidalmas gianakodom hogy az kgtek marhaia ette volna megh, mert chak egy szeker derekkal kaphattam megh benne [Uoszt 4. 7].

II. fn sértett/szenvedő fél; prejudiciat; Beleidigte. 1807 5. vagy 6. forintok fizetésével, meg békellett volna a Faidalmassal [Szászfenes K; KLev.].

fájdalmasan 1. ~ érzi fáj; a durea; schmerzen. 1840 Nagy Mihály .. találtatott e' szerint a Kar Csontnak feje és Váll Lapotzka meg vagyon Dagadva és faidalmasan érzi, — ugy annyira, hogy most actu elegtelen véle a szokott munkás életett folytatni [Dés; DLt 848c].

2. átv fájdalommal, fájó szívvel; cu durere, cu inima indurerată; mit schwerem/wehem Herzen. 1761 Az I Anya faidamason hallja hogy odiose formálta volna a magat p(rae)tensioját hol azért hogy törvényesen kívánja a magagát és maga aquisitumit maga reszire ki adatatni 's kizsakasztani, azért nem lehet odium(m)al vádolni [Hsz; BLev.].

fájdalom 1. testi fájdalom; durere fizică; Schmerz. 1584 Bekessy Janosne Borbara vallia hogy leot vala hozzam ez Zabo Cato betegsegeben es be keote, mikor a faydalmat es budosseget a keotesnek nem zenuedhetette(m) volna, gonozt mondek Neky Meg zidogatam [Kv; Tjk IV/1. 219]. 1606 szent Jacob nap tajat cziakaniaual verthe meljnek faydalmath.... Nem akartha volna huszon (1) Eot forinterth, az mit eo az A. chelekedett ... osuat Ianoson, Azert valami faidalmat Intental Arrul eon hi-

tiuel ket forintot vehet [Uoszt 20/161, 205]. 1620: Actor ad una Szentgyörgyi Molnar Istuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuire intentaluan azt hog otot artatlanul le vagdalta volna melynek faidalmaért ad f. 25 keresi [Zsögöd Cs; BLt 3]. 1647: Veres Gergelj citaltatua(n) Molnar Peter new Iffiw leghent inuasioiaert, es megh vereseert Minor potentiat faidalmaert szaz forintot felel hozzaia [Kv; Tjk VIII/4. 234]. 1682: Minekokáért énis mind údeom Szerent immár, s mind penigh gyakorta valo beteges, nyavalyas voltomhoz kepest annyivalis inkab keozelitven utolso orámhoz, a mint hogy néha testemben, ahoz siettetoe nyavalyákat, s faidalmakat érzdegelnys kezdettem [Kv; RDL I. 160]. 1702 egy katona ... egy jobbágyát meg vagdalta .. ez is az ő faidalmaért és felszegégiert praetendál flor 12 [Gysz; SzO VII, 110]. 1712: Üdösb Bernad Janos rátamadott Kolcsar Andrasra, Lázár Ferenc jobbágyára, verte taglotta, a verésért potentian faidalmától borbélynak való fizetésétől tartozik contentálni Kolcsar Andrást [Szárhegy Cs; EHA]. 1726: az én Jo Istenem kegjelmességéből az én életemnek rövid napjai nagjobbára elfojtanak nem különben mint az folyoviz, és az kik már hátra lehetnének is többire faidalmakkal telyesek es nyomorusagosak [JHb XXXV. 21. Jósika Imre végr.]. 1744: (Szakáts Filepet) kegyetlenül meg verték volt melynek faidalmát hallottam hogy it hordozta nagy nyegéssel [Gyeke K; Ks]. 1783: mely ütés miat feje el dagadván felettébb való faidalmat viselt [Koronka MT; Told. 19/18]. 1813: Meg kívánnya azért a felperes hogy alperessi külön külön Constitutionalis kiszebb hatalom büntetésen marasztassanak, az felperesnek sérelmét, faidalmat, költséget fáradtságát meg fordítsak [Dés; DLt 162]. 1840 Béll Sámuel meg vizsgálván Teste Sebére nézve ... nem Halálos, hálált maga után nem fog okozni; mivel gyógyítható, de faidalmat a sebnék gyógyulása okoz hosszas időkig a szenvedőnek [Dés; DLt 848b].

Szk: a faidalmat fel nem venné el nem szenvedné a faidalmat. 1590: (A) raitom valo vereségnek faidalmat p(ro) fl. 25. nem vettem volna fel | verem hwllasitt, es testem faidalmitt, kitt 25 fl: fel nem wottem volna, foldre esesemnekis penaiatt (1) warom az törwenjtől [Uoszt]. 1604: Gagy Jstwan ... az orzag vtan, hatalmasul Fegyweres kezzel chyakannyal ram tamadot, az chakant az feyembe vagta, ez feoldre le Bytet veremet ontotta ... melynek faydalmat fel ne(m) veottem volna p(ro) f 25 [Uoszt 18/15]. 1648: ez el mult vasarnap ... raia tamatta(na)k ... keuano(m) hagi conuinclodgia(na)k, az faidalmat fel nem ueottem volna p(ro) fl. 50 [Kv; Tjk VIII/4. 311] * ? faidalmát refundálja kb. faidalomdíjat fizet vkinek. 1699 (Az alperes) ellene(m) potentiosé feltamadott es kezebe(n) levő puskájával hátban döfött ... hogy mardosott, harabdalt (1), veremet kiontotta in poena(m) mortui homagy ... incurallyo(n) Insuper költse-

gemet farattsagomot, fájdalmanatis si Juris erit refundalja [Dés; Jk 291a] * *Idja a fájdalmat elviseli/szenvedi a fájdalmat, vkinek fájdalomban van része. 1603*: Bizonisag dosa gergeljne Kobat-falwy Orsoliazonj ... wallia ... Boldisar daniel azt monda peter deaknenak hogj azoniom giogicza meg kd az En giermekemet en pinzról pinzre meg Elegittöm kegielmedet ha az jnas el megienis de en Jagazat (!) tezek knek, mert az En giermekem lattia az faidalmat [UszT 17/30].

2. (lelki) szenvedés; suferință psihică, durere sufletească; Leiden. 1588: Tecet varosul hogy myes vigiazzunk, Seot amy (!) Nagy zenwedeshwnkreol zoltassunk Azert Biro Vram eo kgme Negiedmagawal tanacbely feleywel Az Waroshoz valo Zerelmyert vgy Mutogassa megh az eghez orzagh eleót faydalmat, Niomorusagat az Waros zabadsaganak romlasat az Iesuitak miath, hogy megh emlekezhessenek varosul az eo kgme zorgalmatos gondwisselesereol faradsagarol [Kv; TanJk I/1. 89]. 1595 az niomorult keosseg ... nagi faidalomal sirással kenzeritetik be adni adaiait [Kv; TanJk I/1. 264]. 1602 Lattiak az Templo-mokban valo temetes myat valo zeornyeoseget, zegeny Attyankfiainak el takart testeket gyakorlatossaggal haniogattyak kawargattyak sokaknak lelky fajadalmokra (!) [Kv; i.h. 408]. 1679 én erővel keveset tehetek; sőt nemis kívánok senkivelis izetlenkedni, könnyű lett volna kk hozzám júni, es az dolgot meg jelenteni ... nem terjedett volna az emberek előttis ennyi busulásom szivemnek nagi fajdalmaval [Ks 9. XXXIII Apafi Anna lev.]. 1762 kiis hozhatná ki ezen jelekből. Lelke fajdalma nélkül viselőségét [Torda; Tjk V. 94]. 1780 fajdal-mal szemlélyhgy hogy külemben foly az dolog [Torockó; TLev. 9/19]. 1853 mű itt e' nyomoru vflágon, a' fájdalom kinjaitol emészttve — baj-lunk az élet terheivel [Kv; Pk 7]. L. még RettE 81; ÚjfE 5.

Szk: *sztve fájdalmaival látja fájdalmasan/fájó szívvél tapasztalja. 1700* Mint hogy a' közön-seges Jora mind születettünk mind annak promotiojára kötelessek vagyunk az hidis olyan közönseges jo lévén melynek periclitatiojat szí-vünk fajdalmaival lattyük, Végeztük azert unani-mi consensu et voluntate hogy minden marhas ember hozasson egy egy szál jo fát; ki ki erej-hez es tehettségehez kepest: a' gyalog szeresek penig 2. nap munkalodgyanak ha kik penig magokat absentalnák toties quoties fl. l mul-taltassanak [Dés; Jk 303].

3. sérelem; injurie; Beschwerde. 1603 Ha ki-nek valamj panazolkodasa aúagy Nyaua-lyiaia vago(n) ... adgya be ... és magyarázza meg faidalmyt [Kv; TanJk I/1. 451]. 1604 mert ha ne(m) mentik magokat, annak az fai-dalmas Embernek faidalmat raitok keresswk [Usz; UszT 18/73–4]. 1606 az Kiralj biraknak pana-zolkotho volt Az Actor az raita chielekeódtho faidalomert [i.h. 20/144].

Ha. 1716 fájdolmit [Nagyida K; Told. 22]. 1736: fájdalmanonn [Dés; Jk].

fajdisznó porc de rasă; Rassenschwein. 1763: Én Üdös Hegyi Adam* láttam azután nálla Má-nyikánál itten egy esztendő Veres Szilágyi faj disznaját, ugy fekete Sertéssit is a veresett tudom bizanyasan hogy az Exp(onen)s Aszsz(on)y ő Nga Záhi^b Sertés Csordájából valo volt [Désfva KK; Mk V. VII/1. 46. — *45 éves jb. ^bMező-záhon (TA) levő].

fajdkakas nyír/siketfajd; Tetrao urogallus; co-
coş de munte; Birk/Auerhahn. 1737 Bíró Uram poroncsolatyából vettünk két Faj kakast De. 46 [Kvh; HSzjP]. 1740 vettünk 17 madarat, egy nyulat, egy faj tyukot es faj kakast mellynek ara fl 4/55 [Kvh; i.h.].

fájdogál enyhén v. mindegyre fáj; a durea puţin; sanft schmerzen. 1752 bizony vékony egeségban (!) tölttem időmet, erőltetem magam, éppen hogy nem fekszem, Semmit nem ehetem az lepemet érzem, s gyomramat hogy nehéz s fájdagál [Szentdemeter U Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1837 gyomra szája ottan ottan fájdogált [Kv; Pk 7]. 1841: nekem fájdagál a' fogam, 's ismét kissé a' torkomis [Kv; Pk 7]. 1850: nekem csak a' szemem fájdogál [Kv; Pk 7]. 1851 nekem a' szememis ottan ottan fájdagál [Kv; Pk 7]. 1852 két hét ota kinlodom jobb karomban 's kezemben a' rheumatismussal már most valamivel jobban van, de csak-ugyan mégis fájdogál biz az, az írás meg éppen nehezen megy [Kv; Pk 7]. 1853 csak fájdagálnak szeméin (!) a' sok írás olvasás miatt [Kv Pk 7].

A beiktatott adalék többsége e gyak. igében is a képzővég -j előtt az eredetibb(?) rövid hangzót őrizte meg [L. erre: Horger, MNyJ 142; Bartha, MSzók. 29].

fajdos süketfajdban bővelkedő hely; regiune populată de cocoşii şi de găini de munte; reich an Auerhuhn/hahn. Hn. XVIII. sz. eleje Fajdas pataka [Jegenye K; KHn 207]. 1754: A' Faj-dos alatt [Tötör SzD; EHA]. 1764 innen Le igyenessen az Fajdos Patakára [Jegenye K; KHn 207]. 1813 A' Fajdos megett a' szen egetőb(en) szal [Egeres K; KHn 193]. 1837: Fajdosba tallalmasba tartott erdő (!) le vágásra meg je-lentek [Egeres K; EHA]. — L. még KHn Mut.

fajdtyúk a süketfajd nőténye; găină de munte (femela cocoşului de munte); Auerhuhn. 1595 (Az) Boryú húspan főztünk, és süttünk 1 fay-tyukot süttue p(ro) d 9 | Harmadik taal etek 1. Sült fay ttyúk | Küldettem . 1. faytyúkot p(ro) d 9 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 13–4, 157 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599 Estue kesen iutat eo nagysaga Batori Andras uittwnk ayandekot 1 Faytiukot d 14 [Kv; i.h. 8/XIII. 5 Szabó András sp kezével]. 1703 küldöttem Ngd(na)k negy mogyorós tyukot, és három fai tyukot, Latya Isten többet küldöttem volna, de bizony nem kaphattam nem is Láttam annál többet ez iden [Kászón; KaLt Apor István ir. Kászoni Imreh Diák lev.]. 1735: ket faj tsukert

(!) attunk de. 60 [Kvh; HSzjP]. 1740: Bíró Uramnak fizettünk 23 madárért, két faj tyukért egy vad páváért ... 6/53 [Kvh; i.h.]. 1830: Tyukak Fátyukak, Fátzának, Nyirfaidak [DLt 529 nyomt.]. 1860 1860dik évi September len a ki töltött állatok és neveik ... 1 Medve Bocs 2 ... 14. fogoly madár 2. 15. fenyő madár 2. 16. fai tyuk 1 [Kv; Ujf.]. — L. még *fajd* és *fajdkakas* al.

fajlok fajzat; progeniturá; Brut. 1781 Testis Catharina Mátéfi consors quondam Andreas Szabo libertini ... fatetur ... szolla nekem az ... Aszony, édes jo Emberem mondja meg kend nekem, mint és mivel mocskolt engemet az a cigány fajlok, kuldus [A.csernáton Hsz. HSzjP].

fájin 1. finom; fin; fein. a. kelmeféléről, ruházatról; despre stoffe, řesături, imbrăcăminte; von Textilart/Bekleidung. 1763 Igen fein felső gyolts imegek 3. Wég fein Czerna kótés [Nsz; Szer. Özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. 1765 öt fajin ing kettő tázslis [Torda; Pk 2]. 1768 Vékony fáin Strimfli két pár [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109]. 1771 Fain Silesiai Gyolts Egy darab Lengyel gyolts sing 14 [Nagyida K; Told. 19]. 1782 voltanak fáin ágj Leplei [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1787 Harom vagy 4 sing igen fein Slésiai Gyolts egy darabban [M.-fodorháza K; RLt Somai Sándor ellopott portékáinak jegyzéke]. 1797 négy fajin kardon párna halyak [M.köblös SzD; RLt] 2 sing fáin sujtásos patyolat [Mv; Bál. 71]. 1806 1 vég Fáin fekete bakatsin 8. Sing Fáin fekete borsos poszto 1 1/8 Sing borsos poszto [Mv; Told. 180 4 1/2 Sing fain Szederjes Poszto [Kv; Hodor lev.]. 1812 Asztal néműek ... fajinak Uriak lesznek [Jára MF; Pf Nagy Lázár lev.]. 1817 Egy kender Vászon Fajin Lapedő, varatos hajtással Rfl 1 [Mv; MvLev. 3 Simonffi Zsuzsa hagy.]. 1823 Fein sujtásos Anglus Valisz Iberok, vapórral fel czifrázva [LLt Csáky-per 601. L. 1]. 1824 Egy Tisztességes fain kordován Csizma [Zabola Hsz; HSzj]. 1825 A legfáinabb vagy is Retze Czérna [DLt 986 nyomt.]. 1835 24 Sing feinabb szürke Poszto [Born. O. Ia]. 1838 tizenket fersing kettő viseltes a' többek fáinok [Szentimre MT; Bál.]. 1848: egy fájin posztó fájin csinálása If 40 [Kv; Ujf. 1]. 1848 k.: Egy fájin pijshe párna [Kisessküllő K; SL]. 1851 2. Nagj Fájin keszenő Fajin vékony pergált fersing 3om sing fain fejer flanel [Dés; DLt]. 1852: Egy fajin és két vendég párna [Görgénysztimre MT; Born. F. VIIIb]. 1861: világos drapszin Peruvien fain [Kv; LLt].

b. ételről-italról; despre mincare, băutură; von Essen-Getränk. 1788 2. átalag fein Szilva égett bor pecsét alatt [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27]. 1793: küldettem fáin borokat az Ételek is mind fáinobbak ... voltanak mint egyébbkor [Koronka MT; Told.]. a' Szőlőnek Savanyuságát ki vévén az déér Szörnyű édes az Mustya ... fain Borok lesznek Motsollyán [Mocsolya

Sz; IF 36 LevK 255]. 1795 Egy általag fáin Urmöst ... Egy általag fáin oh bort [Ádamos KK; JHb XIX. 50]. 1800 Somlyai Fáin jo Boromat benn tiltatták [Dés; DLt]. 1827 Bort csak abban az esetben vegyenek ..., ha ugyan faint kapnak, s jutalmason [Kv; Pk 7]. 1839: 1/2 font fein kává 1 font leg feinab tsokolládé [Körtvélyfája MT; LLt]. 1847 iszunkis mind a' hányon vagyunk, mint a' csap még Trézi is, mert nekiis jo csusz a' fáin úrmós [Kv; Pk 7]. 1854: 3 font fáin kuba kává [Bet. 3].

e. gyümölcsről; despre fructe; von Obst. 1802 k.: Husos szilvába oltott igen fain Kajszin Baratzkok [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor]. 1817 A Daru Hegynek az alját szőlő, és fáin nagy szilvafa tsemetékkal bé ültettem [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1835 oltott ... afféle fain körtve és alma fákat [Zsibó Sz; WLt]. 1852 Éppen tegnap valék a' Bodor Pali kertjében, 's rendeltem meg magam és Miklos számára 100 darab igen fáin szőlő fajt, — nagy része frantzia muskotály [Kv; Pk 7].

d. őretről; despre măcinătură/măciniș; von Vermahlung. 1787: 2 font Becsi fain Porr [Mv; Ks 72. 55]. 1797 (Vettem) Aradon 4. Mázza fáin Munt lisztet 22 Rf [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir. 49]. 1814: ezen 'Sakba ... leg fájinab harmat liszt vagon ... a többi Fejer Cipzonak, de azis igen fáin [Nyárádsztnedek MT; Told. 6. 1776—1815 Barabás István lev.]. 1822: tartozni fog egy font fain Puska Port adni [M.köblös SzD; RLt].

e. anyagokról, berendezési és más tárgyakról; despre materiale, mobilier și alte obiecte; von Materialien/Einrichtungs- und anderen Gegenständen. 1761: Az Aszszony Házában ... Fajin Onos Bokajok On Fedelekkal edgjüt Nrő 6 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1763: Két fein árnyék tarto [Nsz; Szer. Özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. 1779/1793: adott egy fáin Medvebört [K; Somb. I]. 1780: Az Exponens Grof Ur Eő Nga a többek között igen fain és drága gyöngyökös ajándékozott eo kgelmének [BK. Beniamin Orosz de Sárd (20) ns vall.]. 1785 egy kontz fein Papiros — 18 [Cserei Heléna jk 7a]. 1793 (A) Grof Ur ő Nga egy fáin fegyverét én egykor nagy nehezen ki nyertem volt ő Ngától hogy véle járjok [Koronka MT; Told.]. 1795 Egy pár fáin Beretva kés tokostol [HSzj beretvahés al.]. 1796: Egy pár igen fein Anglus kis ollot vettem Grof Bethlen Ferentznének Lipsiában Rfl 2×30 [ETF 182. 72 Gyarmathi Sámuel költségjegyzéke]. 1798: 7 játék fainab kártya xr 42 [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4]. 1807: 1 fáin Gyertyatarto Árnyékkal [Mv; Herz. 7 Fasc. 69]. 1816: a' leg fáinabb tajték [DLt 456 nyomt.]. 1820: Edgy pár veress virágú, Aranyas szájjú fein portzellán Findzsia [Mv; MvLev.]. 1823 fain Anglus tő [Kv; SL]. 1824 Két Sültés hoszszuko Prágai fain Tál [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1831: Három darab síma fain fertályos karafinák [Mv; MvLev.]. 1832: 14 darab briantirozott kés pallo ... Egy darab tornyos

kés pallo fainabb, brillantirozott (!) [LLt]. 1839 Vagyon egy fain festet ágy a mely meg ér fr. 2. xr 30 [Szászfa Hsz; HSzj]. 1840 1/2 Légej Puskapór — nem a leg feinabb [Bet. 3]. 1841: Egy fein Mátrázt Lo Szörrel töltve. Egy más ordinár Matratz gypjuval töltve [Egeres K; Ks 89]. 1843: kezéből egy fain zatskot ki ragadtam [Bágyon TA; KLev. 7]. 1848 h.: Egy kitsiny kávé Maschina fájín rézből valo [Kisasküllő K; SL]. 1850: Egész rendbeli fájín prágai porcelán edény, tálok, tányérok. 26 vft 15 xr [Algyógy H; Born. F. II]. 1861 51 darab fájín Petyke gomb [Kv; LLt].

1. építményről és tartozékairól; despre clădiri și accesorii; von Bau und seinem Zubehör. 1798 fain kő pintze [Malomfva U; UC]. 1808 Találatott egy Sajto szín fain sajtoval egy fain gemes Kut | Egy fain Csűr [Kiskend KK; Hr]. 1811 Egy Fájín kis Budatis csináltotam a házomból Nyilik ki az ajtója egy kis folyoso forma és annak az végiben jo Budám [Konkolyfva SzD; Ks Gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz]. 1821: Építettett egy nagy kő házatt. azután a Csűr ... az fundamentuma kőfal oszlapak ... fain záros Ajtaja [Sorostély AF; Ks 79. 74]. 1837 Egy Fájín Jégverem [M.gombás AF; TSb 20]. 1849: Tiszti lak ... ajtai ... fain borított Zárakkal [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

2. igen jó, kitűnő; foarte bun, exceptional; hochfein, sehr gut, ausgezeichnet. 1763 Providus Stephanus Rádully, Inquilinus (60) ... fat(etur) ... pasztoroltam az magam egy fain Lovátt [Altörja Hsz; HSzjP]. 1768: Fajin vadász kürt [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1781 Egy fein Bitsok [Mv; Told. 9a]. 1802 fain Lészás és tapaszos kert volt [Mezöbánd MT; Hr 3]. 1830: Kispál Ur a' jövő héten bé fog jöni bár te is milyen fájín szán ut van bé futnál véle [Kv Pk 6]. 1844: Azon erdő ... mostanában fájín fiatalos | a legfájínabb fiatalos állapotba vagyok [Selye MT; DE 4].

3. finomművű; lucrat fin; fein bearbeitet. 1660 egy öreg labos pohar kin az Czimer egy fein sas, Chejti Ferencz nevejs rajta uagion [Kv; RDL I. 145].

4. gúny derék; vrednic; brav. 1806 dél előtt igen fájín ember voltam, a Cicero epistoláiból exponáltam | dél előtt nem a leg fájínabb ember voltam egy Sugár Repetitiot mondtam s egy Letzkét az Antiquitásból [Dés; Ks 87. Kornis Mihály naplója 337]. 1807: Letzkét tanultam Olosz ország Geográfiájából, de nem igen fájín volt [Dés; i.h.].

5. dtv csiszolt, kifinomult; cizelat; geschliffen, verfeinert. 1808 Mit használ a' leg fájínabb és pallérozottabb nyelv is, ha a' Nemzet, a' mely azt beszellelte elfogyatkozik [J. Kemény, Coll-Mss. Tom. XXX. Varia XII].

Ha. XIX. sz. eleje leg fájínabb [Becki].

A címszóbeli szó Erdélyben a szerk. gyermekkorában nemcsak nyj-i szinten, hanem a tájnyelvi színvonalú városi köznyelvben is élt a továbbképzett, kisé jatszai jelű fájínos származékkal [l. erre MTsz, SzamSz, TSzj] együtt. — Maga a fájín nyj-i szinten ma is szeres-szerte ismert, használt tájzáró [i.h.].

fajinár ? lisztárus/kereskedő; negustor de faină; Mehliändler. 1736 Buzás Benedek fajinár [Szászcsanád AF; ETF 208. 7].

E kétségtelenül román eredetű szónak a fenti jel-t az átdő nyelvbeli mai jel-e tekintetbevételével ádtuk. Minthogy azonban egyetlen adalékunkba j-b-név mellett foglalkozásjelölő minősítésként került e szó, jelölhet valamilyen — a molnár-mester-séggel kapcsolatos — más foglalkozást is.

fájinféle jóféle, finom; fin, reg fain; fein. 1850: Azon kérem, hogy ezen Legéntől külgyen nekem egy fertáj ris kását fájín felét, . fél font nád mézet fájín felét bizván az Urnak Szüvességibe tisztelettel maradtam tisztelője Pálffy Lajos [Tarcasfva U; Pf].

fájinság jó/szép rend; ordine/rinduială bună; gute/feine Ordnung. 1812 a külsőket szolgáló Embereket Feleségem nem fogja tudokozni, csak a Lako Hazon Udvaron Telken lásson Uriságot ... ha én eddig Kaalba^a laktam volna, eddig minden Urisagba fajinsagba volna [Jára MT; Pf. Nagy Lázár lev. *Székelykál MT].

fájínul finoman, szépen; fin, frumos; fein. 1790: Fájínul meg lakérozot kemencze 1 [Déva; Ks 76. IX. 24]. 1805: mig Károly Letzkét monddott addig tanultam 4 Szot, ere fájínul, de illetlenül, lármázva, vacsorálván le feküdtem [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 63]. 1807 dolgomhoz láttam nem a leg fájínabbul [Dés; Ks 337].

fájklolni ? kézísatu; meghinā de minā, u-nealtā de strins; Feilkloben. 1849: Négy fájklolni [Dés; DLt puskaműv.].

fájjal 1. fájtat; a se plinge că-l doare, a se plinge de durere; über Schmerzen klagen. 1593: Margit azzoni Molnar Gergelne valia az elmúlt niarban Aratas vtan Ieoue hozzam ez Anna, es giomrat kezdte failalni, kerdem teolle mi lelte, ne tala(m) hasas volna, de eo tagadast teon | Anna Azzoni, feierdi Balintne valia ... ez Azzoni igen failalta giomrat | Istok, Zilahi Janos Inassa valia, Tauali eztendeoben az Niar Marton zolgaloi kezdte failalni az labat [Kv; Tjk V/1. 339, 351, 383]. 1612/1613 Nagy Orsolia egykor ... az labat ... igen failallia vala [Szászssombor SzD; KJ]. 1629: az inellyet failalta, keoteoztúk valthig [Kv; Tjk VII/3. 102]. 1720 Szolgám ... igen beteg inkab hiszem, hogy az hagymáz akarja meg környékezni az fejit fájallia [Balázstelke KK; Ks 96 Simon Pál lev.]. 1767: Az p(rae) tendált időben más nap jo reggel Bukur Jánossal edgyütt Lévéu a vetőben monda nekem hogy meg verték edtet azon Etszaka. de én szemeimmel nem Láttom hanem a Hátát fájlojja vala [Betlensztmiklós KK; BK. Csenteri Miklós (33) j b vall. Alexander Nagy de Sövényfalva kezével]. 1799: az Apámat meg ragadta, Utette, verte s a' torkánál fogva szinte meg fojtotta, térdivel tapadta, a' melyet máig is érez és fájlojja [Berz. 4 F 31 N. 27]. 1812: Grantzki a' Grofot a' magos kerek grá-

ditson meg fogván le gördítette, melly le gördül-
lésből nagy úteseket kapott kékség látszván
Térdén, a' nyakatis fájlalta [Héderfája KK;
IB. Takáts Jozseff (45) gr. Iktári Bethlen Sámuel
tisztjének vall.].

2. fájdít; a face să doară; Schmerzen verspüren.
1618 én most is azfélékől! Nagyságod fejét
nem fájlalom, lészen annak is ideje | Én, Ke-
gyelmes uram, ezekkel az Nagyságod fejét nem
fájlalom, hiszem az Nagyságod jámbor szolgálí
mondják meg ..., ha panaszt érdemlek [BTN
103, 115. — *Panaszkodással].

3. sajnál; a regreta; bedauern. 1589 Vg az
keossege oztón fel riada, laczik hogj cziak az
ti borotokott faylatatok, ne(m) az mi ter* hor-
dozasunkat merit vgianis az mi eokreonk es
barmu(n)k erizj az tere hordozast ne(m) az tie-
tek [Szu; UszT. — *Betűkihagyással nyilván a
rákövetkező h kezdetű szó hatására terh h.].
1593 Meg értettek varosul biro vramnak eo
kgemenek panaszokodasat, hogi az meli sacz,
ostor adot feiedelmunk orzagaul eggiwt az mos-
tani wdeonek allapattiahoz kepest, magara ze-
geni keossegre es minden rendbeli zemeliekre
vetet, eo kgmek az tanachbely vram failalnak,
es velwnk eggiwt nem akarnak toleralni, kit
eo kgmek varosul igen nehez neuen veznek ...,
de mindazaltal vgi maradhatunk megh, hogi
ha az keozeonseg tereh viselesen, nem vono-
gattuk magunkat [Kv; TanJk I/1. 221]. 1603:
eo kgmek egész varosul igen failaliak seot vgyan
gyalazatnak tartyak hogj zabadasagunk ellen va-
rosunknak kapuit az Nemeth gyalogok kezdettek
allany [Kv; TanJk I/1. 442]. 1756: mind magának,
mind kedves gyermekének egészségtelenségeiket,
szivesen fajlalom [Bonyha KK; JHbK XXIV/10].
1851 Kedves Miklosam! szivemből sajuállak
hogj ugy unod magadat a' Lelkem Anyámatis
fajlalom, mert minden nap gyengébb gyengébb
fogj, kevés időt lehet neki igerni még [Kv; Pk 6].

4. sajnálkozik; a-i părea rău; (be)dauern. 1845:
gyakran fájlolva fontolgattam ezen szép nevelő
tudományos intézetnek nyomasztó sorsát [Gerend
TA; DE 2]. 1866 A' múlt évbe két circulusbol
semmi könnyör adomány nem küldetett bé. Fáj-
lalva tudatja a' T. H. Esperes hogj az Egyház-
megye betsülletét fentartando, a' magáéból 10
forinttal potolta [Gyalu K; Rak 112].

5. nehezell; a difficulta/reprosa; beanstanden,
sich beschweren. 1744 Már cir(citer) vagon
hat Esztendeje hogj a kösseg fájlallya à Connume-
ratiót [Nagyajta Hsz; INyR 39].

fájlaló sajnáló, szánó; plin de milă/compătimire;
bedauernd, schmerzend. 1756 h.: alázatosan instal-
lyuk azért a' Mlgs Familiat, hogj mind ezeket
hazankot fajlalo szivel, s kegyes szemekkel meg
tekenteni s melto s Istenes consideratiob(a) venni
méltotassék [Torockó; TLev. 9/9. 1b—2a].

fajlandis 1. finom angolposztó; felendres; feines
englisches/lundisches Tuch. 1586 Az oskola Mes-
ternek egy Bellet sweget chinaltattam egy fertalj fain

longist veottem — /50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 42].
1596: Veottem Adam Janostol 7 1/2 Singh fay
Londist, 5 nadragnak valot ... f 21. d 75 [Kv
i.l. 6/XXIX. 138 Bachi Tamás sp kezével]. 1598
Nobilis Circumspectus Petrús filstich júnior
fassús est ... Meggiesy Janos deak két darab
fay londist hozot wala Lengiel orzagbol | Thomas
Tothazy ... fassús est ... az Sombori harmincz-
ados Thuri Janos Istentelenwl ... hat sing fai lon-
dist veot vala raita meltatlan [Kv; Tjk V/1.
180—1]. 1599 Thot hazý Istwan. Hozott Lengiel
orzagbol. Egy Veg. Fein Londist . 2// Fel Veg
Niolchvanos Scharlathott 1//50. Egy Veg Keoz
granathott 3// [Kv; Szám. 8/XIV. 7, 8, 34 hj].
1614 9 fel vegh fei londisch szederjes [Kv; PIPr
1612—5. 113—4]. 1625 Karasiat es Fajlandisokat
hozot harom zekere(n) | Vrunk eo felge paran-
chyoluan száz sing veres failandis vasarlása feleol,
miuel veresset nem talalhattunk küldettünk ...
eotuen harom singet [Kv; Szám. 16/XXXIV. 52,
XVII. 4]. 1628 Egy eórógh himez Ladaban ...
Egy kis daraboczka Zederies failandis [Gyalu/Kv;
JHbK XII/44. 9]. 1637/1639 Eoteotfel sing zeold
failandist egjtt aestimatl(uk) f. 20 d. — [Kv;
RDL I. 111]. 1647 Az Almariumban vagion .
fel sing kek kamuka; Egy darab kek failandis;
Egy darab veres failondis [M.királyfva KK; BK
48 F. 16]. 1675 Vasaroltam 3 sing fajlandist pro
frt. 12//48 3 sing boroszlaít pro frt 1//50 [Mező-
madaras MT; Borb. II]. 1676 egy Viola szín
dölmány failandis [Kv; RDL I. 155a]. 1685
hozattunk Teczin Fajlandist Két veg
Landist vég 2 — edgyik Kék, másik veres, vegit
in Fl. 26// — [Uti]. 1736 Volt sálya nevű posztó
is, az is az uraknak való volt, köz nemeseeknek
volt az fajlandis, közönséges landis | az köntös-
nek való angliai, fajlandis, landis kétszer ványolt
posztó [MetTr 819, 351].

2. Jelzői haszn-ban: fajlandisból való; fácut/
confectionat din felendres; aus feinem (englischem/
lundischem, lundischem) Tuch. Szk: ~ dölmány.
1628: Egy kis hituan szederiez failandis Dolomanj
[Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 7]. 1658: ada
egy kék Faylandis dölmant .. egy világos sze-
derjes dölmant mereón berlettet [Balázstelke KK;
Kp III. 84]. 1677: Van egy viola szín failandis dö-
mányis tizen négy ezüst gombok az uiiá(n) [Kv;
RDL I. 155b]. 1693 az kek fajlandis Dölmant
negyven ezüst Gombjaival, es tizenhat melyre
valo Pikkelyeivel edgjüt az Relictanak itlütük
[Ne; DobLev. I/38. 9]. 1704 Egy fajlandis visel-
tes veres dölmány ezüst aranyas gombokkal [Kv;
Pk 6] * ~ felsőruha. 1611 Egj zeold Fajlandisch
felseő ruha oh roka hattal bellet f 15 [Kv;
RDL I. 88] | Egy szöld feilondis fel szer felső Rúha
[Kv; PIPr 68] * ~ mente. 1598: Gerendj Marthon-
nak szabattam egj Faylandis mentet [Gerend TA;
Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1623: Az ket Giermek-
nek Rendeltünk ... egy failondis felszer sze-
deries me(n)tet Bechultük ad f. 10 [Kv; RDL I.
121]. 1676 Adott .. Egy vi szederjes fél szer
fáilandis mentét, szek fű szín gomb raita [Kv;
RDL I. 155a]. 1700: Egy kek belletle(n) fajlandis

mentét ádd (!) [Dés; Jk] * ~ nadrag. 1611 Egy feilondis Nagydragh [Kv; PIPr 68]. 1628 Egy Failandis Nadragh [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 1]. 1640: Azt is hallottam Andortól, hogy fajlon-dis nadragot vött az anyja Szőcs Jánosnak [Mv; MvLt 291. 218a átirásban !]. 1657 chinaltattam Egy failandis Nagragot fl. 5/1 [Borberek AF; Wass]. 1710: Egi viseltes rosa szín fajlon-dis Nadrag [Told. 19] * ~ posztó. 1659 Kerem adgyon ... Failandis posztott kéket három singet veresest is három singet egy fertált [Dés; SLt Dobolyi István lev.]. 1679: Olasz Labas, mind vegig Veress Fajlon-dis posztóval burított három fiokos, hosszu iro asztal | Nest Farkal premezett, mely vesztegette veres fajlandis posztó süvegh [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1739: Két hintó vánkos fajlandis tetczin posztóból való [Erked Sz; LLt Fasc. 96] * ~ szoknya. 1629: Vagio(n) Egy fay londis szederies szoknia melynek az Allian haro(m) rendel Zeold Barsoni prem Az vallannis ket rendel . . . tt f. 15 [Kv; RDL I. 146]. 1651: Barla Miklos hozot volt ki egy failandis szoknyat Tordarol [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1662: Egy Failandis Veres szokniat az mellien apro Ezüst gombocsikak, viselt Arany perem az vallon, az allian zöld barsoni perem Negy rendel noha le vagion feitve estimaltatot ad f. 20 [Kv; RDL I. 146].

fájós care doare; schlimm, böse. 1773 Kolozsvárt Bánffy Dénes urnál sok uri emberek és asszonyok gyűltek volt Bánffy Dénesnek fájósok lévén a lábai leültette maga fenn sétált [Rette 303].

fajta (vál)faj; soi; (Ab)Art. 1815 A' Krumpinak Fajtáji. Külömbféle nevei a' krumpinak, Kolompér, pityoka, földi mogyora (!) Eredeti fajtáknak a' mi Hazánkban ezeket nevezhetjük. 1. Diszno vagy Tehén krumpi. Solanum anglicum Englische Schwein= oder Viehkartoffel 2. Szederj vagy Gesztenye Krumpi. Solanum castaneum Kastanien Kartoffel Sárka Krumpi, nevezik Hollandiai, Gottingai, Tzukur krumpinakis. Solanum sacharaceum, Zucker-Kartoffel Sommerkartoffel ... Pernaí vagy Hovard Krumpi [Kovács Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére H.n. 1815].

fajtalan buja, kicsapongó; lasciv, desfrinat; unzüchtig. 1587: az Iffiusagh, kiben sok fele fajtalan indulatok dominálnak ha meg nem zabolasztatik zokatlansagba merewl be [Kv; KvLt Vegyes ir. III. 65]. 1597 az azzony az fajtalan gonoz eletet az keozeonseges bewntetesnek helien az perenger alatt eroosse(n) megh vezzeoztessek es az varosrol ki ewzettesek, soha penigh teobe az varosson magat ne talaltassa, mert ha itt tapasztaltatik sakba bútassek es az vizbe eolettessek minde(n) theorwen nélkül [Kv TJK V/1. 134]. 1607: Zilagy Peter Kajanthay biro es Zyndy Istwan Tiborczy valljak, Ez fogoly legent regen esmerjeok kichinsegeteol fogwa, de semminenieo

gonoz fajtalan eletet nem lattunk hozzaja [Kv; TJK VI/1. 541]. 1681 Hallottade szajabul hogy valamikor valahol vagy magad előtt kerkedezet volna ezen meg emlitet menyecske maga, valami gonosz cselekedetivel fajtalan eletivel, paraznasagaval és kikkel mikor s mint elt és Társalkodott, mind az údők alatt s mind annak előtte mikor az Ura itthon volt? [Dés; DLt 445 vk. — "Ti. míg ura táborban volt]. 1731 Kovács Maria Asszont esztendeig szolgáltam . . . de én azon idő alattis ő kglmének fajtalan társalkodását, annál inkább paráználkodását nem láttam senkivel . . . még csak csokolodását sem láttam [Sóvényfa KK; Born. XXXIX. 16 Gombkötő Panna (50) nb quondam Mich. Szatmári relictá vidua vall.]. 1759 elé hozatván a Fog házból Szikra Juczi sánta személy, kiis ennek előtte való Fajtalan s parázna életéért az Hohér által ki késértetvén Szekeren, lábán nem járhatván ismét Fajtalanságban deprehendaltatván minden irgalom nélkül keményen meg csapattatván, az Városrol késértessék ki [Kv; TJK XVI/8. 362]. 1818: fajtalan, és kárhazatas életű Kotsi János Ur [M. fráta K; KLev.]. 1844 mindéig még ma is Szakmári Ferentz egy gaz részeges, fajtalan káromkodo hitvány ember [A. sófva U DLt 1441]. 1864 Kovács Kata. terhes asszonyok gyermek elcsinálása, valamint saját fajtalan élete utján elcsábítások, és több elé nem számlálható gaz keresetek után is él [M. bikal K; RAK 250–1].

fajtalanzkodás bujálkodás, kicsapongás; lascivitate; Unzucht. 1731: Csizsár Sára(na)k sok izb(en) való fajtalanzkodása jöven vilárosságra a szék előtt, noha ez előtt is castigaltatott oly vétkéért a fogháznál, mégis nem sistált, azért mostan méltán hoher kézbe) adattathatnak . . . , mégis ex superabundanti gra(tia) Sedrae két napokon a Tanács ház előtt város szolgál által való castigaltatást vét réa a Szék [Kv; TJK XV/9. 10].

fajtalankodik bujálkodik; a se deda luxurii; Unzucht treiben, unzüchtig sein. 1681 Sophia Borsai Michaelis Kereskedő consors nec non Laurentius Molnar de Des Varosunk(na)k közönséges Malom Hazab(an) be zarkodtanak ott Fajtalankodtanak es paraznalkodta(na)k [Dés, Jk]. 1691: Causa Fizesiensis. Kovács Katka vadollya férjet Illyes Petert, hogy velle a' hazasaghi eggyessegh(en) congressusb(an) mod nélkül banik ne(m) ugj mint keresztye(n) ember, nem szenvedheti, majd ugjan fejere alattja ugj fajtalan-kodik, ne talam elebbeni feleségeis a' miat vált el tolle, kiert intette, ne czelekedje, de még nagyobbakkal fenyegette, hoga belitis ki vondoztattja [Sz. Jk 255. — "A vádló és férje Ördöngösfüzesről (SzL) való]. 1752 én soha sem láttam Tisztarto vramnak a meg irt Kolcsárnéval tsak leg kisebb gonosszágra szándékozó szövetségét és Annál inkább hogy velle fajtalan-kodot és paráznalkodott volna [Gardánfva Sz; BK]. 1766 A bé adott Relatorijákból . . ki tetzen(e)k vilagoson az A Asszony(na)k fajtalan élete akiis sokszor tanálta-

tot fajtalankodni, tsokolodni, ölegetődzeni nappal-
is éjszakais nevezetesen egy iffijával nem etzer,
kétzer láttatott különös helyen éjjelis nappalis
ölegetődzeni, jádzani, tsokolodni [GörgJk 207].
1768/1771 Tyiu Györgyöt ennek előtte 2. eszten-
dövel magam találtam egy Őzvegy Aszszonnyal
fajtalankodni . oda mentem az ablakhoz,
és hallám hogy az ágy kertzeg és Tyiu György
alig szuszoghat [Bukuresd H; Ks 114. 61].

fajtalanság 1. bujálkodás, kicsapongás; lascivitate; Unzüchtigkeit. 1570 Orsolya Eottwes Imrehne Ezt vallya, hogy Eois semmit Nem Thwd, az ket fely keozeth valo dologban, hanem hogy az Zigarto gyérgh gyermeke faytalansaga myatt volt . . . valamy haborgas es zyttkozodas keoztek [Kv; TjK III/2. 75]. 1593 Zilagi orsolia vallia: Nem tudom semmi gonossagat sem faitalansagat Caspar kovachnak Istuan kouachneűal . . . jamborsagnal egiebet ne(m) tudok az Azzonihoz [Kv; TjK V/1. 379]. 1693: (Az emberek) sok helyeken prophanalnyak az Ur napját sok fajtalansagok-(na)k el követesével [SzJk 274]. 1759: elé hozatván a Fog házból Szikra Juczi sánta személy, kiis ennek előtte valo Fajtalán s parázna életéért az Hohér által ki kísértetvén Szekeren, lábán nem járhatván ismét recenter Fajtalanságban deprehendaltatván hogy ujra az Hoher által még ma minden irgalom nélkül keményen meg csapattatván, az Városrol kísértessék ki [Kv; TjK XVI/8. 362]. L. még RettE 384.

2. féktelenség, zabolátlanság; desfriü; Unbändigkeith, Zügellosigkeit. 1591 Mierthogi nagipanzolkodas leot egez varos eleot, minemw nagizertelensegh, kialtas, es egieb feslet dolog zokot eccaka lenni, kerik biro vramat eo kegmet varosul, hogy mind wdeo vtan valo zankazasban, s mind egieb faitalansagnak czelekedetinek megh enihiteseben, tarchia magat ez eleot valo eztendeokbeli vezegesekhez [Kv TanJk I/1. 172].

Szk: ~ra fakad féktelenségre/szertelenségre ragadtatja magát. 1678/1683 Bathori Gabor az maga letött hitirül megh nem emlekezven az szegeni haza fiait sok keppen törventelenül az szegeni falván élte Istentelen dolgok czelekedetiben, rendkül valo faitalansagokra fokadot [Ks Kornis Gáspár kezével].

fajtalatul bujálkodón, bujálkodva; desfrinat, in desfriü; buhlerisch. 1731 k. Moldován Todor egy kurvával öszve czimborált . . . és minek utanna Sovényfalván élte volna véle fajtalatul el szokott véle hitetlenül [Sövényfva kör. KK; Born. XXXIX. 16].

fajtat fájlal (vmilyen testrésznének fájásáról panaszkodik); a se plinge de dureri; über Schmerzen (in iregendeinem Glied) klagen. 1724 Laczika csak fajtatya az Lepit bizony gyengecskén vagy . . . minden nap ketczer meg kenetem, de csak badgyadva van | Laczika az lépit erősen

fajtatya az lépé fajdalma miatt az nadragat fel nem vonhata, osztan popiummal meg kenettem, jobbacskán lett [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1737: Joseph . . . az Vékonyátis keresztül erősen fajtatya most Savanyo Vízért küldöttem Számara [Szentlélek Hsz; Ap. 4 Apor Péterné férjéhez]. 1768 Nagyon fájtotta az hátát Burján Vonnaly panaszkodván nékem, hogy Dán Iuon egy bottal még útegette volna [Katona K; Born. XL. 81 Krisán Togyer (40) zs vall.]. 1791 fájtatta az útest [Bács K; RKA]. 1810: szegény Kis Antim mind kinlodik, néha jobban latzatik lenni, s megint rosszabbul lészen . . . fajtatya holmijét [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. 1825: az Ifju a száját és torkát erősen fajtatja és semmi sem akar le menni a torkán [Fiátfva U; Pf Barabás Perentz pap lev.]. 1848: Ma egy hetitől fogva az Ipunk a' mejit, hátát fájtattya — nagy forroága van [Kórispatak U Pf. Nagy Károly lev.].

fajtmester 1587 Fayt Mesther wöt vol 3 darab Azelt kyert fizettem f — d. 60 | Es meg fayt mesther weot volt az Cziganoktol 900 lecezet attam f. 1 d. 8 [Kv; Szám. 3/XXXIII ma-lomszám. 12, 17].

fájú. Csak jelzős szerk-ben; numai in constructiile atributive; nur in attributiver Wortkonstruktion: jelzett fajta/minőségű fákból álló; din lemnul de soi indicat, de calitatea indicată, din lemn; aus/von angegebener Art/von Qualität Holz bestehend. 1760 ezen kérdés(en) forgo Szánto földet nagy meg aggott Fájú Erdőből Ritye Irimia irtotta, és építette [Gyeke K; Ks 4. V 22]. 1781 (A) leirt Erdők sűrűek, vastag épültre valo fájua és legjobb állapottokban lévőek [Csöb U; EHA]. 1797 Erdők vagynaké? és azok Makkot termőkék? vagy aprofájú Fialalosok? vagy pedig tűzre valok [Dob.; Wass vk]. 1800 az Insineur Ur a' nagyobb, és a'probb Faju Erdők fel mérésére ebbéli Operatiojátis hova hamarabb végezne bé [Mv; TSb 24]. 1823 ez oly szép fájú erdő, hogy a' Szálos fáiból építeni is lehetne itt a mezőségen [Szabéd MT EHA].

fajzás¹ szaporulat; inmultire; Zu/Anwachs. 1670: A majorság-juhoknak számát, mind magok fajzásokból, mind pedig dézmákból igyekezze szaporítani [MGtSz VI, 265 fej-i ut. a balázsfi ub részére]. 1778 mind életünk táplálása, mind ruházotunk meg szerzése, mind a Királyi adonak fizetése egyedül tsak a' Falu közönséges erdejének fábéli hasznából tölt ki; melytől minek utanna a' Falusi szegénység meg fosztatott, kénytelenített, azokat marhája fajzásiból ki potolni, s a' miá marhainkis megfogytoktak [Bányabükk TA; BLt Fasc. 11].

? **fajzás**² ? erdőlés; tăiatul și căratul lemnelor din pădure; Holzfällen. 1858 Át adatnak a bér-lőnek átalán az erdőkben legeltetés, makkoltatás, gubits és pitonka szedetés joga és használata de

a fajzás és fa eladhatás jog az Uraságnak fentartatik [Kendilőna SzD; TKHf 15].

A címszót a RévaiLex. VII, 145 a *fajzás* szócikkben így értelmezi: az a haszonvétel, amely az úrbíreséket a földesúr érdekében megillette (L. ott e jogosítvány részletes tárgyalását). A lexikonbeli szócikk címszáva láttán a *fajzás* olvasattal is számolhatni, habár az idézett egyetlen történeti adalék határozotlan csak *j-s* olvasatot enged meg.

fajzási párosodási, párosodó; de imperechere; Paarungs-. 1864: Hoporty Hápa hupás, hoporjas fekvésű, magos kősziklán, sűrű bokros Cziheres helye — Csaknem minden évbe farkasok fajzási helye [A.sófva U; Pesty, MgHn 27b].

fajzat ivadék; vlástar; Nachkomme/fahre. 1797 Borzas Kalauz nevezetű Tzigány, vagyis ujjparaszt. Ennek valamint külső mezei Birtokja nintsen, úgy maga színű szeretszenes Fajzattya sintsen [Szentegyed SzD; Wass. Conscr. 337].

fajzik vmire üt, vmihez hasonlít; a semána cu ceva; jm ähneln, nach jm arten. XVIII. sz. eleje A kancza fajra a' jo mely tempore coitus bal félre meg nézi a' Lovat, mert az olyan mind Szőrire, mertire virtusságára a' Mén lohoz fajzik [Az ki azért a' Ménes tartásra adgya elméjét, Mén Lovat igyekezek elsöben is Szépet, nagyot, es jó véröt Szerezni mert .. inkább fajzik minden féle állat a' Bakjára, mint a Nostinyre, így akarmelly Szép légyen is a' Kancza, de ha rut a' Ménlő Szep faja nem esik, ha pedig Szép a Ménlő s alab való a Kancza, jo remességgel lehet, a' hol mind a kettő Szép ott meg nem Csal a reménség [JHb 17/10 lótarási instr.].

fajzott származott; care se trage (din), făcut de; entstammt/sprossen. 1647: az Actort az J Eb lelkűnek Eordeogh lelkűnek, Eordeogh Aniatol fajzotnak, fel faszszal czinalt Esse lelek fianak szidalmazta [Kv; TjK VIII/4. 216]. 1689: Dobai Mihaly Ur(am) feleségetől Varga Borbaratol divor-tiumot kíván l. mert minden javait el tekozlatta . (3) Gyermekit kutyatol fajzott eb kölykéinek szidalmazta [SzJk 234].

fakad 1. (víz) felszínre tör, (ki)buggyan; a izbucni/țișni; hervorquellen, entsprudeln. 1610: az Orban Janos kertj feőleoth olj Semleny (?) Sar fokadoth hogy Nem birhatthiak kj mia [UzT 50]. 1784: a' Forrás és Árkottska ... fokad és foly ezen Glémeuluj nevű nagy Hegyből [Szeke-remb*; JHb XXXIII. 36. — *Nagyág H]. 1787: Borunkis kevés lészen .. mert véghetetlen sok források fokadtak szerte szélyel mindenütt, már se fája nem nő, se nem terem gerezdet [Bencenc H, BK. Bara Ferenc lev.]. 1843: Az Árvíz nagyon meg rongála ... A' pintzébe, mitől nagyon félttem nem fokada — de még mindig tartanak a szigorú napok — a' terhes fellegek mindig rettetgetnek [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

2. (a vér) kiserked/serkedezik; a țișni; heraus/hervorquellen. 1722: Pap Vonka én rea(m) tama-

dott ... még csapdosott, hogy az verem fokát belé [Kecsed SzD; TL. Hrubán Gavrila (38) prov. vall.].

3. (kelés, tályog) keletkezik, nép szokik; a se forma, a iesi; anschwellen. 1574 Anna, Kiral Balintne Azt vallia hogy Talallya otth ferénchet fekvé Az Aniaj (!) es ott volt Es azt Monta hogi Mind Mirige es ket pokolwara vagion fianak latta hogi az vallan ket pokol war volt, harmad naps oda Ment tahat az vekonyan pokol var fakadot [Kv; TjK III/3. 386].

4. (kelés, tályog) kifakad; a se sparge; aufbrechen/gehen. 1830: Édes Anyám szeredától fogva fekvő beteg, hideg lelte a' nyakán 2 tsomo lett, a' mind a' Doctor mongya valami ikrás Daganat, a mely meg fog kelni és fokadni [Kv Pk 6].

5. átv kitör vkiből; a izbucni din cineva, a se deda la; ausbrechen, in Ausbruch kommen. 1766 ezen sok verés után anyira meg utáltatta magát az I. hogy kéntelenítettett az A. arra fakadni li(ogy) ő keszebb az Hoher kezib(e) menni hogy nem férjéhez redealni [GörgJk 205–6].

Szk: *alkalmatlan szókra* ~ illetlen szókban. tör ki. 1723 mikor Nemasági (!) ur(am) keziben attak az Ur Gyulai Gergely vr(am) levelit menten megh haragitotta magát, s sok alkalmatlan szókra fokadván Luka Vaszilra kardot rántott le akarta vagdálni [Hodák MT; VGy Prekup Juon (26) jb vall.] * *bosszús szókra* ~ → *panaszos szókra/panaszra* ~ * *fajtalanságra* ~ *féktelenségre/zabolátlanságra* ragadtatja magát. 1678/1683: Batori Gabor az maga letőt hitirül meg nem emlekezven, sem az Is(ten)nek törvenit előtte nem viselven, sok keppen conditioit megh szegeszven (lyl) az szegeni haza fiait sok keppen törventelenül niomorgotvan, felette Istentelen dolgok cselekedetiben rendkül valo fajtalanásokra fokadot [Ks Kornis Gáspár kezével] * *háromkodásra* ~ *káromkodásban* tör ki. 1749 a' detentus az Szilágji János házához bé menvén, és onnat nagj tüzes szenet akarván pipájab(a) ki vinni, hogj azt tselekedni nem engedték, ezért irtozatos I(ste)n ellen valo karonkodas (!) fokadott attával teremtetével szitkozodott és az meg irt Gazdát égetéssel fenyegette hogj az ajtot rá zárván a házát ráégeti [Torda; TjK III. 258]. 1752: ami a karonkodást illeti azt nem mondom mert sokszor a harag szofogadatlanások miatt sokra vit, hogy arais kellet fokadnom mint hogy a Tisztartok imasága (!) az [Abosfva KK; Ks 83 Samuel Boér lev.]. 1796 Tusa László ... ujra káran-kodásra fokadatt [Fodorháza K; RLt Odor-heján Nyikite (30) zs vall.] * *panaszos szókra/panaszra* ~ kitör belőle a panasz. 1702 kéte-lenségből panaszra kellett fokadnunk [Torokó; TLév. 4/3. 3a]. 1763 panaszra fakada, hogy nemelyek az (!) beszellik, hogy ezenn Nemes Székben Idegen volna [Udvarfva MT; Told. 44/17]. 1782: édes Atyám . mikor néha néha az Uraság szolgálatnya terhesebb volt mint mász-szor, panaszra is fokadott [Dombó KK; JHb XIX/22. 26]. 1812: nem lehet hogy mjis panaszra

ne fokadjunk [Dés; DLt 323] | Boszszus és panaszoszokra fokadott a' Groff Ur eö Nsga az Aszszony eö Nsgára [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) jb vall.] * *protestációra* ~ tiltakozni kezd, tiltakozásban tör ki. 1774: a hitet letett Reambulatorokis kentelenítettnek protestatiora fokadni [Ilencfva MT; DLev. 1. IB. 3] * *sírásra/síróba* ~ sírásban tör ki, zokogni kezd. 1790: A' kis Adám olyan keserves sírásra fakad, hogy a' ház tseng belé [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. 1814: némelykor a' Grofné síroba fokadott [Mv; TSb 12] * *vmilyen szókra* ~ vmilyen szókban tör ki. 1717 micsoda szókra fokadott volna azon Iona nevű menyecske? [Kv; Told. 2]. 1721 hallottam régi öreg embe-
rektől, hogj sokszor ilyen Szókra fokattak ... Noszodon lako Csorcsás Makszim ellen, a ki akkor Sude volt [Ks 25. III. 1 Juon Nas (42) zs vall.]. 1762: ily hűség telenségét tapasztolván gyermekei kőzt edes Anya ... sokszor panaszkodván ily szókra fokadott: Nintsenek gyermekei, mit tsinalna ha szomszédi nem volnának [Torda; TJK V. 77]. 1794 Veres György ... ilyen szitkos szókra fokada [Déva; Ks 79. XXVI. 20]. 1812: arra a Boszszus és panaszoszokra fokadott a' Groff Ur eö Nsga az Aszszony eö Nsgára menny el, ha velem nem akarsz ülni és engem meg nem betsülsz, azon Hat Lovaddal és Hintoddal a Jóságodba mellyet Anyád adott a' mellyet hoztál nekem, — nekem edj Barna tehénnél egyebet nem hoztál [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) jb vall.] * *tolvajkiáltásra* ~ tolvajkiáltásban tör ki, tolvajt kiált. 1850: Tolvaj kiáltásra fokadtam [Dés; DLt 132a] * *zúgolódásra* ~ zúgolódni kezd. 1799 Mindazáltal meg kell valani hogy az Ecla is már zúgolódásra fokadott az orgona nagy késedelmezéséért [Szászcsávás KK; IB] * *(vmilyen) eszközre* ~ vmilyen eszközhöz folyamodik. 1813: ezen engedetlensége mián kénytelenítettett osztán más Eszközre fokadni látván, hogy szép intő szova semit sem ér [Dés; DLt 56/1814].

fakadás csuszamlás, suvadás; alunecare; Rutsch. Hn. 1805 Föld fokadásb(an) [Makfva MT; EHA]. 1821: Föld Fokadás végibe [uo.; EHA]. 1836 Föld fokadás külső szélín [uo.; EHA].

A 'posványosodás' v. a 'posvány' jel-re is gondolhatni.

fakadék 1. kelevény, kelés; cuptură, buboi; Geschwulst, Geschwür. 1584: Anna Illyes Kowachne vallia, Kadas Miklosnak vala eg gyermeke Az laban egy kised fokadék león, hiua oda ez Zeold Ambrusnet es keoteozny kezte, de mihelt kegetny kezdte ottan el Dagadozot Az laba kege(n) rutul [Kv; TJK IV/1. 255]. 1639: Ersik monda, hogi egi fakedek (!) keölt az aiakamon Istua(n) Mester czokold megh, amazis monda hogi hocza Azoni En Isten ugi segellien hogi megh Czokolom [Mv; MvLt 291. 195b]. 1715: Fokadék ellen Lencsét és meg hámozot almát erőssen őszve kel főzni és szitán által verní Fa

olajat közib(e) tenni, hogy mint valami hig ir olyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszja*; Kf. — *A forrás H-ban fekvő telepítésként említi, de a szerk. nem tudja azonosítani].

2. fekély; abces; Geschwür. 1633: egikor jöue hozzá(m) az Zabo Jacobne szolgálója egett borett, es mo(n)gia vala tugia az eördögh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik, ki franczus kj miczioda benne, en ne(m) tudo(m) miczioda fakadek vagio(n) raita, s annak czinall orvossagott az egett borral [Mv; MvLt 290. 123a]. 1721 Az inficiált Gainár* iránt akarám Nagodat alaz(a)-toson informálni, el mult tizenkét hete hogy senki sem hal, leg közeleb, es miolta Abosfalván^b voltam még csak fokadekok sem tetctettek az embereken, de már egy héttől fogva, ujjalag recrudescalnak az embereken az fokadekok, de I(ste)n(ne)k hálá nem halálasak [Keresd NK; Ks 95. — *? Gajnár, később r. Poența (P). ^bKK].

fakadékos 1. kb. fel-felfakadozó vízű; cu multe izvoare; mit hervorquellendem Wasser. 1754 az Arokba szakadnak az Saros Fakadékos eretskék olyan helyt pedig belől az árok partján pástos-forrott helyekenn jár az ember, és oíly helyeken láttuk, hogy a' hely meg kezdett forrani az Árok földelésétől | Külyel az árok mellett igen rút Sáros Fakadékos az a hely [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 152].

2. kelevényes, keléses; bubos, plin de buboi; geschwürig | fekélyes; cu abcese; geschwürig. 1584 Catalin Nilas Simonne vallia, hywa hozzá ez Lakatosne, es hat Az kertiben ... twzet teot vala, Es az twz keozepiben fazek vala ... azt monda hogy keorés fanak forgacha vagyón benne es olayat veszy es magat megh keny velle, mert azert fokadekos vala, es chak bizonsagul liit vala enge(m) oda, hogy bwyeas baiosnak Ne mondanak, holot maga giogitasara chinalna azt A kenetet [Kv; TJK IV/1. 263].

3. pattanásos, pörsenéses, táj szökéses; cu bubulite, spuzit; pickelig. 1807: Borsai Lászlónak az ábrázattya fokadékos, egyébb aránt szöke piro [DLt 607 nyomt.]. 1814: Varga Nagy István veres fakadékos ábrázatu [i.h. 53].

fakadó átv kitorő; care izbucnește; ausbrechend. Szk: átokra ~. 1730: az ország telley vala az Aszszony ream valo nehezsegével s engemet kis-sebbítő, s csak ném átokra fokado Szavaival [Fehéregyháza NK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péternéhez] * *sírásra* ~. 1846 Berczián Luka a' megrivasztásra hamar sírásra fakadó személy [DLt 888 nyomt. kl].

fakadozó. Csak e szk-ban: ~ súly kb. (ki)fékelyesedő luesz/szifilis (a luesz/szifilis harmadlagos foka); syphiloma; gomá sifiliticá; geschwürige Syphilis. 1838: (Meghalt) Ketskés István fokadozó Sülllyben 38. eszten(dős) [M.gyerőmonostor K; RHak 3].

fakukuk. Sz: *szól a ~ hallik a botozást szenvedő jagtatása v. hallatszik a botcsattogás.* 1783 Mitől fogva ő Nagyságok ketten össze szövöttek a' valo hogy gyakrabban szóll a' Fa kukuk Udvarban [MNY XXXVI, 270].

A szólás szokásjogi hátterére és hangulati jellére l. SzE 386 – Az adalékbeli szó *kukuk* hangalakja a r. *cucu* (olv. kuku) 'kakuk' szó hangalakjától aligha függetleníthető.

fakalamáris fa-tintatartó; cälimarä de lemn; Holz-Tintenfaß. 1759: szállíttasson el .. Egy Fekete hoszsú Fa kalamárist egész apparátussal [Sárd AF; TSB 51]. 1789 10 Nagy Fa Kalamaris 10. Porozoval Rf 6. xr – Egy kisedd Fa kalamáris Porozójával egybe járo Rf – xr 5 Egy csont Kalamáris Porozójával Rf – xr 24 [Mv; ConscrAp. 23]. 1835 Egy utazo hoszsú fa Kalamaris – Egy üveg Kalamaris réporozójával [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1840 k. Egyéb aprolékos dolgok vgymint egy ezüst pohár* és két réz hat krajzáros, és egy fa kalamáris [AsztCLEv. Art. 29. 1. *E három szó utolag kihúzva].

fakalán 1. fakanál; lingură de lemn; Holz-löffel. 1595 vöttem .. Fakalant az Wasarbirotol 12 No p(ro) d 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 215 Ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1611 Negi fa talnjer, egi fa borso eorleo Ket fa kalan [Kv; RDL I. 90]. 1628 Reouid Nielw fa kalan Nro 32 Hozzu Nielw teőreők kalan Nro 53 [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 1]. 1647 Az Napkelet felől való házba(n) vagon egy rozsz tálás, két fa kalán rozsz [Sólyomkö K; SLt GH. 5]. 1669 tizen négy fa tál. Tizenket fa tannjer. negj rozsz fa kalan [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1674 egy fostet fa kalán [Szászvárosi ref. egyh. lt Halics Mihály lelt.]. 1681 Konyhara valo Óregh fa kalan Nro 4 | Konyhara valo nagi fa kalan Nro 4 [Vh; VhU 517, 522]. 1717 fa Tangyer nő. 6 fa kalan nő 9 [Kentelke SzD; JHbK I. 3]. 1742 Fa Kalán tsorbás 5 [Bh; Told. 25]. 1789 7. Kissebb és 2. Nagyobb Fa Kalán Rf – xr 3 [Mv ConscrAp. 20]. 1796 40 fa kalany [Cserei Heléna Jk 80a]. 1806 Négy Sodos kalány, kettő fa kalány [Bodola Hsz; BLt]. 1823 a' Tolvaj elhordott Uj Fakalányokat és Tángyérokot [Firtosváralja U Borb. II]. 1845 Két fa Kalán Czigánnét(ol) 8 x [Dés; KvNJ 23]. Szk: *meregető ~.* 1775 Meregető nagy fa kalány [Szentdemeter U LLt Fasc. 153] * *török ~.* 1596 Negy Theoreok fa kalan festet [Kv; RDL I. 65] * *vízmerítő ~.* 1747 Vizmerítő fa kalán [Borsa K; Told. 24] * *zsenedicemerő ~* 1679 Zsenedicze merő őregh fa kalán nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30].

2. gabonamerő fakanál; căuș de lemn pentru cereale; Getreide/Korn-Schöpf-löffel aus Holz. 1810 Egy szoro lapát, és egy rozsz fa kalány xr 9 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.].

Szk: *búzamerő ~.* 1814 Egy Buza merő fa Kalány [Buza SzD; LLt] * *gabonamerő ~.*

1836 Két nagy gabona merő fa kalán [Kv; Pk 3].

fakalap ? forgácskalap; pälărie de taloș; Spanhut. 1788 Egy Fa Kalap [Mv Told. 92].

fakalapás ciocan de lemn; Holzhammer. 1810: Egy kosárba két fa kalapás egy dörgölő fa [Mv; MvLt. 18 Trincseni Mihály hagy.].

fa-kalitka colivie de lemn; Holzkäfig. 1679: Madár tarto vesszős fa kalitka nro 1. Ebben Czinege nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1835 Egy kis drotos es egy nagyobb Fa Kalitka [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

fakaloda butuci; Strafklotz. 1647: Curia Drasso Az kapu keozet vagon egy fa kaloda, retezcel, lakattal [Drassó AF; BK 48 F. 16] | Az Vár le eresztő kapuja uy .. A Kapu alat egj Tölgy fabol czinalt Uy Tömlöcz .. Az Tömlöczben egj fa kaloda, harom retez fő s egj retez rajta [Marosillye H; VLT 55/4515] | Uduarhaz Az Tornaczban vagon, egy rozsz paraszt Aztal, Egy paraszt pad szek; Egy fa kaloda, két vas retez raita lakat nelkw [Meggykerék AF; BK 48 Fasc. 16]. 1656 Egy fa kaloda az Tornaczban, két vas retez rajta eőregh jo vas [Doboka; Mk Inv. 5].

fa-kályhatartó fa-kemenceláb; picior de sobă din lemn; hölzerner Ofenfuß. 1735 Vagion ezen házban Veres Paraszt Kályhás Kemencze, fa Kájha tartoja [Mezősztyjakab TA; JHb XI/9. 6].

fakamara deszkabódé/bolt; magherniță; Holzbude/laden. 1589 Az fakamraknak Jeowedelme Az mezes pogachasüteok f. 2/ – [Kv; Szám. 4/IX. 8]. 1598 hogi az fa kamaraknak padlissit fel teortek wolt hogy azokat ismeg be dez-kasztatúk, Attunk ahoz 150 lecz zeget ... f –/12 [uo.; i.h. 7/XVI. 30–1]. 1625 Az fa kamorakat kiwl meg parkanioztak [Kv; Szám. 16/XXX. 35]. 1640/1650 Az Beczwiletet Tanaczj engedelmebeol Epitettünk, az Vasari miues mesterek számokra, egy Arúlo helytet, az Czintere(m)nek edgyk Aytaián es fa kamarak felet, hogy Eok miueket Sokadalmokon es vasarnapokon az Szarazon arúhassak [Kv; ÖCJk].

fakanál 1. fakalán

fakanapé háta-s-karos fapad; bancă de lemn cu braț și spetează; hölzerner Lehnbank/Kanapee. 1836: Ajándékoza Ecsery Sámuel Ur ... egy rostélyos karu Csinyoson és szépen készített veresre festett nagy hoszsú fa kanapét, azzal a fel-tétellel, hogy légyen az gyászszéke a keservešek-nek [Nagykapus K; RAK 41]. 1846 Az Udvar ház hijjába tanáltottak .. egy rozsz fa kanapé – egy szuszék rozsz [Szászzerked K; LLt]. 1849: Két karas fa kanapé gyongy színűek [Szent-benedek SzD; Ks 73/75].

fakapa sapă de lemn; Holzhacke. 1770 Egy fa kapu, Egy kussebb kapu [Usz; Pf].

fakapocs fakötés; legatüră din lemn; Holzverband/verbindung. 1744 Ezen házak előtt egy régi nagy burkos Zádok fa, fa kapczokkal össze foglalva, minthogj az Szél el hasította volt [Csi-csó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1756: a Veteményes kertben bé szolgáló Ajtó felső szemöldöke szegeletessen kötessel nagy fejű feje fa szegekkel foglaltatik a kapu felekhez a Szemöldök fáján keresztül vagjon két fa kapots melyek vékony szalma fedelit tartják [Branyicska H; JHb LXX/2. 29].

fakápolnáska fatemplomocska; bisericuță de lemn; Holz-kirchlein. 1842: A magyarok telepedésekor Isten segitsben 1774-ben, Hadikfalván 1784-ben, Andrásfalván 1785-ben épült fakápolnások, mind elromlottak, most árendált házakban tartatik az istentisztelet; Fogadj Istenben még állanak a kápolnások [Wlt Egyház és iskola csomó. Bíró Mózes andrásfalvi ref. lelkész jel. Kelemen Benjáminhoz, br. Wesselényi Miklós jószágigazgatójához. L. még ETF 107. 34].

Noha az egykori bukovinai székely településre vonatkozik a jelentésszerű, a jelentésvé lelkész erdélyi volta miatt ide vonatkozó a beiktatott adalék.

fa-kapufél stîlp de poartă; Torpfosten. 1685 Ezen udvarháznak . . két jó fakapu-feleken óv (!) fenyődeszkából álló, aloll fasarkokon, feljűl vaskarikákon forgó két felé nyíló vasretesz kapuja [A.zsuk K; ETF 108. 11].

fakard sabie de lemn; Holzsäbel. 1805 játszótunk fa puskákat és kardakat, káskétákat készítettünk [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 122].

fakarika 1. ját kő; pul; (Spiel)stein. 1594 Egj fődeles jskatulaban ualami . ostablához való fa karikak uadnak [Somlyó Sz; UC Fasc. 78/7. 31].

2. facsiga/korong; rotitű de lemn; Holzscheibe. 1681 Másik Vasas börtöcska Vagyon ezen boltban Csíghához való fa karika Nro 2 [Vh; VhU 526].

fa-karozat karfa; balustradă; Geländer. 1849 a' Palatára vagyis a' nagy kastélyba való feljárásra használatnak faragott kövekből garádjtsak, fa karazatakkal a' garádjts mellett elátva [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

fa-karszék jilt de lemn; hölzerner Lehnstuhl. 1733 Egj bőres szék, nyolcz fa egjes kar szék [Haccesel H; JHb Jósika Zsigmond udvarháza].

fa-kárt fakanna, táj kártya, kártyus; cană de lemn; hölzerner Kanne. 1632: Also Porumbaki Uduar ház Uduarbiro háza . Egy Uy fa kartt N 1. Turonak ualo üres deberke N 2 [A.porumbák F UC 14/38 177].

fa-kártya fakanna, táj kártya, kártyus; cană de lemn; hölzerner Kanne. 1686 k./1736: bort

nem ivutt Teleki Mihály, hanem csak vizet, azt tisztán megfőzték, azután meghűtötték jeges cseberben, úgy töltötték kicsiny fa kártyában, azt adtak be innya [MetTr 327].

Szk: *meregető* ~. 1815: 1. Meregető Kupás Fa Kártya [Nyárádszbenedek MT; Told. 50] * *merítő* ~. 1720: Merített fa kártya 2 [Alparét SzD; Ks 35. N. 1] * *öntöző* ~. 1780 Öntöző fa kártya félig borsoval 1 [Bethlen SzD, BK].

fa-kártyus fakanna, táj kártya; cană de lemn; hölzerner Kanne. 1788: Egy kftsín vizes fa kártyos [Mv; TSb 47]. 1817: Egy Fa kártyus [Var-solc Sz; Born. IV. 41]. 1842: Két Fa Kartyosak [Dés; DLt 147].

Szk: *ivó* ~. 1786 Egj kártyusban Mész ... Ivo fa kártusok [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.].

fa-kas kb. fa-kocsiderék; coșul din lemn al căruței; hölzerner Wagenkorb. 1793: Az Kossedi Postális háznál tanálatott egy posta kotsi viseltes fa kassával [H; Ks 78. XVII. 1].

fa-kásatűró fa-mozsár, rég, nép kölyű; piuă de lemn; hölzerner Mörser. 1715: A pinczében két lyuku fa kása törő [Szentlászló TA; JHbK III. 5].

fa-kaszanyél coadă de coasă din lemn; hölzerner Sensenstiel. 1816: egy Gerebjes fa kaszanyél [Szászkerked K; LLt].

fakáva 1. fa-(ajtó)sarok)persely; tițină de lemn; hölzerner Türangel. 1647 Czwreos kert, mellre Nyílik egy eoregh sendelyes deszka, alatt vas Czapon, fen fa kaian forgo kapu [Nagyteremi KK; BK 48 F. 16]. 1712: Az Nemes Udvarház rosz gyalogh kertel be kerített Udvarára mennek be edgy erős kötéses lábakon álló, két felé nyíló, fa kávában forgó nagy kapun [Mezőbodon TA; BfN 54/12]. 1743 zárnak be . . az udvarba észak felől négyszegre kifaragott, földbeásott s felállított cserelábú, a két első tekervényesen cifrázott gombos kötésekkel erősített s kötött kapu alatt . . a kapu rajta bemenet bal-kézre levő cserelábba belévésett, fakávába foglalt cseresarkon jobbkéz felől való cserelábba szegezett elütő fazárral, vagyis gerezes kolcsal jár [Erdő-sztgyörgy MT; ETF 108. 14–5]. 1775: (A) Fogado . udvarára két közönséges tölgy Fa kapulábak között alol fa sarkokon forgo, fejlű ugyan fa káva között járo Leveles kapu nyílik [Borszó SzD; UC].

2. ' ? ' 1753: uj Lőtsék nro 8, ketteje fa káva (gy!) [Mezőház TA; Told. 18]. 1770: Egj Lőts viseltes, egj uj, fakavakkal [Usz; Pf].

A MTsz káva 7. tekintetbevételével a 'fa-lőcsvég/káva; hölzernes Wagenleiste' jel-sel számolhatni.

fakávás . 1694 fa kává lőts, . tangyer karika [Torda; Told. 11/34].

fakció 1. cselszövés; conspiratie, complot; Ränkeschmieden. 1653* Báthori Gábor ... el is futu onnat, de nem méne a szebeni ház felé, hanem Varad felé méne. És az erdélyi urakban, a kik Istent és a magok becsületjeiket tekinték, és a százszok s Bethlen Gábor factiojában nem valának részesek .. elmenének véllé [ETA I, 144 NSz. — *1613-beli eseményre von. feljegyzés]. 1762: sokféle hír vagyon. Némelyek azt mondják, hogy Rákóczi Ferenc fia akarna Erdélybe jöni s magát introducatni. Némelyek azt mondják, hogy regulata militia is lenne köztök s munitiojok is sok vagyon s prussus factioia lenne [RettE 144]. 1777: néhai Domokos Tánás Ur(am) az néhai Beldi Pál factiojában és pártolásában részesülven, Török Országára elábált [Dés; Borb. 1].

2. mesterkedés, fondorlat; intrigä, uneltire; Machenschaft, List. 1740: Bornemisza jo idein le gyüvén, az Praefectussa által sok embereknek factioi által disvádeálta, az mint hogy az Praefectussa is hasonló factios, két napot az sogorom el várt, gondolván hogy az harmadik napon fordul ele az Inspectorságról való propositio [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1771: Reáunván a szegény Kádár az első feleségére, repudiálta, de semmi úton-módon meg nem válhaték tőle mivel a felesége együgyü asszony volt ugyan, de nem rosszerkölcű; hanem factioval reávetett nyavalyás, de kivilágosodván a dolog, ugy sem lehetett divortiólni [RettE 252]. 1776: Tapasztaltuk a' Környül álló dolgokból, hogy mind factiokkal, s mesterségekkel kívánták Groff Lázárt és Groff Kornis Annát egyik a másikatól idegeníteni [Szentdemeter U; GyL. Gr. Theresia Eszterházi (35) és br. Ludovicus Révai (40) vall.]. 1780: Ha valaki egyszer egész esztendőre mivest vagy Szolgát szegődött, 's ezt más szegődtség után idő közben valami factioval elhódítani ... attintállya ... az ilyen flor. 12 büntetessék, a mives pedig azon Esztendőben melyre bé szegődött legelső gazdájánál maradjon [Torockó; TLev. 9b]. 1838: Bethlen János Factioji Régi-rongyos maszkoraji Már tsak olyanoknál ujság Kiket nyom az ostobaság [Bodola Hsz; BLt 12 gúnyvers].

Szk: ~t ejt mesterkedik, fondorkodik. 1776 A Circumstantiákból úgy tapasztaltuk, hogy nem más, hanem Czizi Hadnagy ejtett minden factioikat [Szentdemeter U; GyL. Gr. Theresia Eszterházi (35) és br. Ludovicus Révai (40) vall.]. 3. 1653: Csak hadd büntesse meg, és aszt a másikat, a ki a pater Argentát homlokba ütötte volt. De soha nem engedék a paterék hogy senki meghaljon, hanem más factiot találtak valamit* [ETA I, 91 NSz, *1603-beli eseményre von. feljegyzés].

fakciós fondorkodó, fondorlatos; intrigant, uneltitor; arg/hinterlistig. 1740 Bornemisza jo idein le gyüvén, az Praefectussa által sok embereknek factioi által disvádeálta, az mint hogy

az Praefectussa is hasonló factios, két napot az sogorom el várt, gondolván hogy az harmadik napon fordul ele az Inspectorságról való propositio [Ks 99 Kornis Antal lev.].

fakciózus fondorkodó, fondorlatoskodó; intrigant, uneltitor; Arg/Hinterlistige, Quertreiber. 1740: az két expressusnak volt mit reportálni, az Praefectusánakis oda beszéllette(m) az mint hogy, egyeb propositioikban az utan belé marattanak, s conceptusokban, és igen kevesed magokkal marattanak az factiosusok [Ks; Kornis Antal lev.].

fakcske kecskeláb (kecskelábú állvány); capra de lemn; Holzbock. 1835 Egy prits nyereg tarka nyereg alá valóval egy kis fa Kecskén [F. zszuk K; SLt Vegyes perir.].

fakémény horn/coş de lemn; hölzerner Rauchfang. 1680: Majorház ... vagyon faból fel rott tűz helyen egy Sütő kemencze azon fellylül vagyon ezen hazokhoz szolgáló egy jo tapaszos fa kemény [A.porumbák F; KvLt Inv. 28—9]. 1694 ezen Haznak ... va(gyo)n jo tapaszos fa Kemennye [Kővár; JHb Inv.]. 1725: A két kő kémény körül, le rontva(n) a fa kémént Sendeleyzetett fel nro 3000.* — [Kv; Szám. 54/IV. 28. — *Ti. zsindely]. 1800 Udvarház .. egy Nyári konyha fa kéménnyel [Szomordok K; Bet. 2].

fakengyel scăriță de lemn; hölzerner Steigbügel. 1748: Az másik Inctus(na)k edgj pár fa kengjele két rétbén fogott botskor szíjjával öszsze kötve oly hosszaságra, hogj nyereg nélkül a' ló hátán által vetvén commode lábait kengjelekb(e) figálhatta [Torda; TJk III. 219].

fakengyelesen fakengyellel; cu scăriță de lemn; mit hölzerner Steigbügel. 1683: mind Lovas, es gyalog Nemessi szabadsággal élő, és hadb(an) szolgáló Rendek legye(ne)k oly kész hadi apparatussal jó köntösösön, jo fegyvéresse(n), paripáson (: ne(m) úgy mint tavaly s annak előtte fa kengyelesse(n) s bocskorosson :) [UszLt IX. 76. 15 fej.].

fakerek 1. roată de lemn; hölzernes Rad. 1840: A Henger tengelyit közvetlenül forgattya, egy sok fa fogakkal el latott fa kerék a melynek karlats és kereszt fajt 24 vas srofos szegek foglalják öszve [Km; KmULev. 2 papirosmalom-leírás]. 2. fakókerék; roată de lemn; Holzrad. 1594: Az Maior vduaron Roz fa kerek vagion No 1 ... Beres szekér No 3 [Somlyó Sz; UC 78/7].

3. fa-órakerék; roată de lemn pentru ceas; hölzernes Uhrad. 1812: Egy Fali óra fa kerekkel Rf 3 [Mv; MvLev. 7 Szabadi József hagy.].

4. selyemvisszáló ~ kb. gombkötő-rokka (gombkötő-munkaeszköz); unealtă pentru împletit nasturi; Knopfmacher Werkzeug. 1710: Az Nemes

Tanács Parancsolattjából az Gombkötő Samuel Juventalt Javaibul ezeket vittük el es köz kéznél hatuk. Műszer Sodro keréket (!). Egj Seljem vizsgáló Fa keréket. Egj Sinor verő faszékét [Kv; Tjk VIII/2. 371a].

fakereszt 1. cruce de lemn; Holzkreuz. 1807 A Kolosrol le folyo patakon tul a Kolosvár felé menő ország uttyában tsak olyan hely volt — az hol az előtt két tziíra fa kereszt volt fel — az hová szoktanak a Falusi oláhok processioval ki menni, és ottan a környűl lévő helylyen le telepedni [Apahida K; RLtO. 2 Jos. Farkas (47) prov. vall.].

2. ablakkereszt; cruce de fereastră; Fensterkreuz. 1797 ezen háznak* vannak kétt ablakai, fa kereszttekkel a világai vannak fenyő fába rakot kerek üvegekből [Kórispatak U; Pf. — *Értsd: szobának].

fakeresztos ablakkeresztos/keresztfás; cu cruce de lemn; mit Querholz. 1679 Kűlső Kamora ... Ablaka, fa keresztos nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajoni János lelt. 58]. 1681: Régi Sűtő Ház ... Fa keresztos papirossal burított ramas ablaka Nro 2 [Vh; VhU 555] Istálló ... Fa keresztos puszta ablak ... Nro 2 [Hátszeg; VhU 601]. 1694: vagyon egj Ló-Istálló, Ablaka nro 1; mellj is puszta, tsak fa ~ keresztos [Kisenedy AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János urb.] | az meg irt kapu felett lévő ház ... Ablaki fa keresztosok, tokosok de caetero puszták [Borberek AF BfR]. 1699 Ablakia fa keresztos harom, deszka közé rakot paraszt üveges [Boroskrakkó AF BfN Dobozolt any. VI].

fakereszt-kompona mérlegfajta; un fel de cumpană; Art Waage. 1828 Edgy fa kereszt kompona, melyről három águ vaslántzon le függ két fa nagy kerek tekenyő [Oltszem Hsz; MkG].

fa-keresztrostélyos keresztfás; cu zăbrele de lemn in formă de cruce; mit Querholz/Barre. 1842 van egy kis kamara, van rajta egy kis fa kereszt rostélyos ablakotska, minden fliigel es üveg nélkül [Oprakercsora F TSb 51].

fakészítés . 1742 menék az Bernádi* szabad Erdőben fa készíteni az Fa készítésből haza jöttem [Sár. — *Bernád (KK) határán levő].

A világos jelű tagokból álló összetétel jel-e a homályos fogmiatt pontosan nem határozható meg, de olfa-készítésre gondolhatni.

fakészület 1. kb. faszerkezet/váz; aparat/schelet de lemn; Holzvorrichtung. 1735 Egj Leptikának egész ujj fa készületi [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIa]. 1772 Nyílik egy Kapu melyly Kapu jo erős Tölgyfakból eszve kötve vagyan (!) Galambukos (!) sendelly fedel alatt, az béjaro Ajtaja pedig Fa készülettel vagyon [Kozmás Cs; BethKt Mikes-conscr.].

2. kb. fafelszerelés/szerelék; piese de lemn; Holzzubehör. 1836: Két eke ... Egy tserefából készült hengerts (!), két régibe lévő vas csapokkal 's ahoz valo fa készülettel [Majos MT; Told. 35].

fakillnes fa-(ajtó)kallantyú; zăvor de lemn la ușă; hölzerner Türriegel, Holzklinke. 1669 Ezen haz szegeletitől fogva az .. pincze torkaigh vagjon sindeljes palankal által rekesztve, melyen vagjon egj kis gyalogh kapuczka ... fa kilincz rajta [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1675 egy rosz hitván régi ajto vas sarkon panton forgo fa kilincz kilincz tartojával | rosz . régj ajto; vas sarkon forgo, — fa Kilincsel és Kilencz tartojával edgyüt [Dés; Borb. II]. 1692 egy vas sarkakon, pantokon forgo bellet ő ajto, fa kilincse, ajto mellyeke, küszöbe szemöldöke faragot kőből valok [Szentimre MT; JHb Inv]. 1731 malom ajtajának faragott cserefákból valo küszöbje, szemöldöke és küszöblabja van fa zárjával és fa kilincsel edgyütt [Kászonjakabfva; BCs]. 1741: Ezen kiss házból kijáro aito vas sarkakon áll, fa glintse [Mezőbánd MT; LLt Fasc. 146B]. 1790 A Korcsomában lévő Pitvarban ... Ajto Fa glincsel [Déva; Ks 76. IX. 24]. 1851: egy ócska kis kapu fa sarkakkal, 's fa kilintsel, vékony bikfa kapufelekkkel, és fazárral [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

fakillneses fa-ajtókallantyús; cu zăvor de lemn; mit hölzernes Türklinke. 1636 gyalogh kapu eöreg, fa kilinczes es pantos [Siménfva U; JHb Inv.]. 1679 Az udvarház udvarára vagyon kétfelé nyíló deszkás öreg kapu; ezen kapu mellett vagyon vasszegekkel szegezett, fasarkos, fazáros és fakilincses kis deszkás gyalogkapu [Mezőbodon TA; ETF 108. 17]. 1688 nyílik be a meg irt Cseled házban fa sarkokon forgo, fa kilincses, fa záros fel szer fenyő ajto [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1694 ez meg irt Pitvar(na)k oldalab(an) vagjon egj kis-kamora meljre nyílik vas sarkas pántos, fa kilintses felszer Ajtó Az meg irt Pitvarból jób kéz felé is nyílik vas sarkas, pántos, fa kilintses felszer Ajto [Borberek F; BfR]. 1703: Az hámor ház végében találtunk egy kisded kemenczétlen fa házacsakát fa sorkas és fa kelencses ajtajával együtt [CsVh 118]. 1727 A malomháznak vagyon más ajtaja is, mely fasarkokon forgó fakilincses, fazáros, régi deszkajto [Gyalu K; ETF 108. 12]. 1768 Ezen . udvarnak .. régen kötött galambos nagy kapuja, mellette lévő, fakilincses, ugyan fenyődeszkából csináltatott kissébb ajtajával együtt [Középlak K; ETF 108. 13].

fakillnesű fakilincses; cu zăvor de lemn; mit hölzerner Türklinke. 1681 hámor eörző ház, melynek paraszt, de kéttzeres fennyő deszkákkal bérllett, fa zárju és kilincső s fa sarkos ajtaja vagyon [Csasz; CsVh 89]. 1699 fenyő füz dezakból csinált és félbe szerbe bellet fa kilincső ütközetű ajto [Szentdemeter U; LLt]. 1735:

(A) tornácban vadnak három ajtók. Az első jó, erős mellyékű, fa sarkakon forgó, fa zárú és fa kilincsu, párkányos, régi ajtó [Galac BN; ETF 108. 8]. 1745 Asztalos Mihely vas Sarkakon és pántakon forgó fa kilincsu ajtó rajta [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1753 egy Tölgy fa melyekű Vas pantokon és sorkokon forgo fa kilincsu fa ütköztető paraszt deszka ajtó [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1806 A curialis lakó-jószágára mégy bé az ember egy három cserefa lábakra készült kötött úgynevezett galambugos kapun, mely lábakkhoz tanáltnak egy deszkából való .. cserefa-sarkon álló fakilincsu kisebb kapu [A-boldogasszonyfva U; ETF 108. 18]. 1843: az Ajtók vas sarkokon forgo fa kilincsu bétlet de avaték Fenyő Détzka Ajtók [Borsa K; Bet. 1].

fáklya fáclie; Fackel. 1620 Az Also Varban Böregh kötél No. 5. Kichyn kötél No. 2. Eöreghe kötes kanott No. 2. Kötes Faklya No. 6 [Kővár; Borb. II]. 1652 Ezen Polyoson két deszka rekesz ... Ebbe van négy fokra kivető fenyő rudakon függő, négy vas kúpú lampás, faklyának való | Egy faklyával kivető lampás [Görgény MT; Törzs]. 1681 Kinzo Bástyá Vagyo(n) itt: Bastyara való öntött faklya, vas serpenyőjével, vagi mécsével, készen Nro 6 Faklyához való vas rama; serpenyőtől, üres Nro 3 | Nebojsza Bástyá Bástyára való kesz, öntött faklya, vas abranczai vas méczelő vas serpenyőjével [Vh; VhU 511, 558]. 1714: Éjjeli faklához való 10. Serpenyő 90 lb. fl. Hung. 4 [Nsz/Fog.; REkL II. Apafi Mihály hagy. 50]. 1777: eő Natsága ... az Atyámnak ... aszt parontsolá, hogy az Ecclesia számára adgyon minden esztendőben egy Fáklyát, s ennyiben Taxázott az Ecclesiának [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/ad 1]. 1797 [Vett] 1 fakliát [Mv; DE 3]. 1808/1818 4 Font viasz Gyertya 1 Fáklya [Mv; Told.]. 1816 A Temetésről maradt faklyák .. 18 Rf [Kv; Born. N. 41]. 1845: 31 Jan. Egy fáklya Rohiba* menet [Dés; KvNJ 7. — *Rohi SzD]. — L. még RettE 409.

Szk: bécsi ~. 1800 1 fain Bécsi fáklya [Mv; Told. 74].

fáklyafa 1652 Edgyik szegeletiben gerendaig fel rakot faklya fa [Görgény MT Törzs].

fakó I. mn 1. szürkessárga; galben-cenusiu; fahl, grau-gelb. a. lóra v. szarvasmarhára von.; cu privire la cai sau vite cornute; Pferd od. Rindvieh betreffend. 1594 Az varbeli Istalloban vagio(n) szarka paripa No. 1 vgian ah (így!) hat szekeres fakó lo jdest No. 6 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13-4]. 1632 Menesek száma. Eoregh szwrke kancza N 10. Eoregh fakó kancza N 10. Eoregh barna kancza N 1. Eoregh fekete kancza N 3. Eoregh hamu színw kancza N 2. Eoregh pey kanca N 5. Eoregh babos kancza N 4 [A.porumbák F; UC 14/38. 186]. 1648 talalua(n) it Colosuarat megh egy fakó egér szeorw kancza lovat, a hata fejeres ... megh teorue-

nieszue(n) az orzágh teörueenie szerent eskwzik ra [Kv; TjK VIII/4. 302]. 1664: Egy fakó kancza lovat foganak megh az olla budakyak* [Szász-fellak SzD; Born. XXXIX. 4. — *Alkalmasint Kisbudak (BN) lakosai]. 1675 Egi Barna lo ... Egy Kis fakó herelt gyermek Lo [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1684: Arany szőrű fakó, fekete serenyű es farku kancza no 12 [Fog.; UtI]. 1698: kancza lovak Világos pej eörög kancza Nro 1. Sufa fakó kancza nro 1. Hódos pej kancza nyári fakó czikkajával nro 1 [Cege SzD; Wass., oszt.]. 1720: Fakó Tarka Cseh Országai Ló úro 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. 1720/1811 egy kesej ökör. egy Pej szőrű nagy vemhező Kabala, egy Fakó Csitko [Szotyor Hsz; Borb. II]. 1754: a Béres ökrök ketteje Fakó, a más ketto pediglen Kék szőrűek [Gernyeszeg MT; TGsz 2]. 1773: ada Kovács Györgj egi fakó Kancza lovat [Verebes Cs; Hr 9/13]. 1774: két fakó metzett ötöd fűvű Paripákat ell adott [Vécke U; LLt Vall. 203]. 1803 egy kisdéd sötét szürke egy ugyan kisdéd sötét barna pej fakó orrú, és egy világos pej Lovak [Déva; Ks 90. XCVII. 6]. 1808 G. Kereszturi Mikla Szimjuon adott egy fakó tehenet Sombori Kozsin Pavel(ne)k 70 rf [TvLt Köz. ir. Vásári. jk]. 1820: Ménlo Csitko 6 azok közül egy fakko, egy sárga, egy világos pej három Sötét pe| egy zsufa fakko [Born. F. Ig]. 1833: adott el 1 Fakko Meddó Tehenet ... 1 fakko Tulkot | G. Kereszturi Bartok Josi Cserélt Batizl Onyítza. Vaszival Egy Fakko Kantzát egy Deres Lovat ... Bagyoni Csép Gergely adott el 2 Fakko Tehenet Rf 80 [Torda; TVLt Köz. ir. 797].

Szk: ~ szőrű. 1679: Kancza ... Fakó szőrű kesely, hódos szühatu [Fog.; UtI] * aranyszínű ~. 1672 Katonából * Radnotra^b haitott 32 Gyermek Lovak ... Szekérben fogandók Seregély szőrű n. 5. Vércse szürke n. 2. Arany színű fakó no. 1. Világos szürke n. 1. Vas deres n. 1. Egér szőrű fakó n. 1 [UtI. — *K, *MT] * egérszőrű ~. 1672: Egér szőrű fakó* n. 1 [UtI. L. fennebb. *Ti. gyermeklő].

b. vmilyen használati tárgyra von.; cu privire la o unealtă de uz; irgedeißen Gebrauchsgegenstand betreffend. 1697 Fakó Csizma [KGy]. 1725 egy hosszú u| kementze virágos fakó kályhás ... egy hosszú fakó virágos kályhás u| kementze [Pókafva AF; Told. 18]. 1744: Bérlesnek való fakó Bőr 24 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1756 Két fakó Szatyánra xr. 40 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 95b]. 1788: Egy fakó kantár Szárostol [Bányabükk TA; MkG]. 1805 Egy veress fenyőfa pálcza, Erdélyi fakó Jáspis gombal [Mv; TGsz 52]. 1810: Két darab oldal fakó bőr Rf 8 xr 16 Egy fakó Tehen bőr .. Rf 32 xr 11 Más fakó Tehen bőr Rf 35 xr 10 Egy fakó ökör Bőr Rf 43 xr 41 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 9]. 1859 Egy fakó kantarra strupli ... Egy pár fakó sarkantju szija 20 xr [Kv; Újf. 1].

2. (vasazatlan) fa-; de lemn (neferecat); (unbeschlagen) Holz-, hölzern. 1675: Bűrös koczi

vagy(n) egy, haro(m) vasas kereke, egy fako [Dés; Borb. II]. 1677 Vagyon Béres szekér kettő; edgyik vasas; másik(na)k csak edgyik kereke vasas harma foko [Mezőmadaras MT; i.h.]. 1683 Fogarasbol Szalittanak az Tabori Szükségre Radnotra Harom vasas es Tiz fako, Zaros Ernyős szekereken Elest [Uti]. 1745 Vagyon egy Béres Szekér, melynek edgyik kereke vasas, hárma fakó [Veresegyháza AF; Told. 18].

Szk: ~ *béresszekér*. 1679 Vagyon egy fako Béres Szekér, melynek a 4 kerekei másüt nem vassassok, hanem mindenik kerek fűnek mind két végén egj egj vas karika vagyon idest nro 8 [Gyalu K; BfN Gyalui cs.]. 1726 Két fakó béres szekér, tengelyei marokvasazva, fojto karikák, és mindenik kereken két két vas karikák [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. 1735 Az Udvarban vagjon Egj Fako Béres szekér, mindenik kerekén két, két vas karika, az Lócsin vas kárák, vas tengelj vég szegekkel edgyütt [Marosztjakab TA; JHb XI/9. 12]. 1747 Fako Béres Szekér nro 3 ... minden Lőcs Vas kavas, mindenik Szekérnek Szija Lőcs fője egyen kívül, Csatló Lancz egj [Aranykút K; Ks 73. 55]. 1848: Egy vasas béres szekér, jármókkal együtt

45 rft Egy fako béres szekér 10 rft [Görgénysztimre MT Born. G. XXIVd] * ~ *bivalyszekér*. 1794 Egy fako Bival szekér [Gyalakuta MT; TSB 17]. 1813: Fako Bihaly Szekér Nro 1. [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] * ~ *eke*. 1821 egy Fako Eke viseltes rongyos Taligákkal [Backamadaras MT; CsS] * ~ *láda*. 1764: Tanáltatott egy üres, festékes záratlan fako láda [Kál MT; Berz. 6. F 54. L. 2] * ~ *lőszekér*. 1727 adánk egj fakó viselt lo szekeret és egj Viseltes asztalt [Kv; Pk 6]. 1755: nyolcz Béres ökör szekere, edgy bihally taliga ... és edgy nagy vasas kerekű Lő szekér, és edgy fakó ugyan Lő szekér [Gernyeszeg; TGsz 35] * ~ *lőcs*. 1810 ött fako Lőts [Csapó MT; LLt] * ~ *szán*. 1852: Egy rosz fako szekér 4 Rf. Hat fako szán* [Görgénysztimre MT; F. VIIb. — *Az értékjelzés hiányzik] * ~ *taliga*. 1653 Egykorban valami szegény rendű jóakarói hozának egy fakó taligát — két ökrüt, s arra tevék a testét* [ETA:I. 115 NSz. — *Ti. a szerencsétlen végű Báthory Gábor fej-nek] * ~ *targonca*. 1849: egy fako targantza [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *társzekér*. 1696: Egy vasas Tar szekér jo szerszama es keszületi nro 1 egy Hitvan Fako Tar szekér no 1 [Bethlen SzD; BK] * ~ *tengely*. 1767: Hátolso fakó Tengely vas nélkül [Marosztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2]. 1810 Kétt fakó tengelly [Jedd MT; LLt].

3. kb. aranyozatlan; neurit; unvergoldet. 1821 Van hat kis fakó-finsia tálastol Van egy aranyozott Finsia talastol [Veresegyháza AF; Told. 19].

Az általánosabb 'díszítetlen' jel-sel is számolhatni.

II. *fa* 1. fakó ló; cal şarg; Falbe. 1679: Szü hatu fako, farka serenye elegyes ... Szü hatu,

egér szörű fako, elegyes serenye Fako, Szü hatu, elegyes farka serenye [Fog.; Uti]. 1681: Menes fele verese. Menes fele sufa fako. Balasfalvi sarga fako [Uti]. 1683 adattam gondviselese ala ... Fakokat Fekete melynek hatullja(n) kőnök pok indult* [Uti]. *Lő-összefrás egyik tétele]. 1699 Hinto Eleiben valo szürke Lovak edgy rendbeli nro 6 . Más rendbeli egér szörű hinto eleiben valo fakok nrő 6 [Gáldtő AF; LLt Gyulafi László lelt.]. 1713 k.: Szántani valo lovak ... Az nagy Fako az udvari ménesbol valo Szepe kancza csitkostol [Ap. 2]. 1729 Tzü monyos, tzü fakó jertek Zabot enni [Kv. Pat. varga-gúnyoló verssor]. 1761 Arány szörű Fako fekete Farku Serennyü* ... Török faj bellyeges [Branyicska H; JHb XXXV/39. 14. — *Kanca].

2. fakó szarvasmarha; vitá cornutá roscatá; fahles Rindvieh. 1757: Egj par fakok: egj esztendősök az egyik kesej farku, a másik fejer jo nagyok* egy pár: buta szarvuak fakok 2 es(ten)-dősök* [Pusztasztmiklós/Torda; Berz. 3. 1/9. — *Tulkok].

Án. 1761: Az masodik szekerhez tartazo beres ökrök közzül, az két rudos, melynek edgyike Szilaj névű, kik szörű, az másik Fako nevű, és szörű, mind kettő szellyel álló nagy szarvu, két Esztend(ös) [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

fakó-deres kb. világos szürkéssárga; şarg brumăriu; hell-grauebl. 1804: Fako-deres, Hodos-homloku. 1 Esztendos Paripa-Tsiko [DLt nyomt.].

fakóforma fakószerű; şarg-sur; fahhartig. 1761: Szarvas szörű fako forma Ot esztendős Metzett gyermekménlő [Siménfa U; JHb XXIII/31. 15 — 6]. 1771: egyik Cigány(na)k szürke szörű lova, a másiknak fakó forma szürű (!) vagyon [Mv; DLev. 3. XXXIII. 10].

fakókerék vasazatlan kerék; roatá neferecatá; Holzrad. 1652: két öreg fako kerék szekérben valo [Görgény MT; Törzs]. 1656: Az Istallo faraban egy kis ... kamraczkaban ... egy hitua(n) fako kerek, Az Agyan uas karikak [Doboka; Mk Inv. 7]. 1679: hitvan fako kerék no. 7 ... Uj fako Kerék egj | Fako kerék egykij uj, kettei romladozott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1687: Egy szekér ... az negyedik kerék fako kerék [M. bece AF; Told. 25]. 1766: vett ... két fako kereket [O. kocsárd Ks 8. XXV. 18]. 1841: Egy rongyos ökör szekér vasazatlan fako avaték kerekkel [SL].

fakókocs vasazatlan kocs; căruță neferecată; unbeschlagenes Fuhrwerk. 1755: Romladozott szellyel hánt fako Kotsi 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Nalácz couser.]. 1765: Kis fako kotsi 1 [Kóród KK; Ks 19/1. 6-hoz].

fa-komisszárius kb. fa-beszerző biztos; comisar cu achiziționarea lemnului; Holzkommissar. 1730: vásároltak bé fa Com(mis)s(ariu)s Ur(am)ék fát Curr. 20 ... extendalt ad Hfl 18 Den. 59 [Kv;

Szám. 56/XIX. 25]. 1737: A Tekintetes Nms V(ár)(me)gje Tiszttyei, Jó Uraink ó kglmek, ígervén, hogj ... a Quartelyosok számára fát adminisztrálnak és Disponálnának (!), tettzett azért ..., hogj bizonyos Fa Commissáriusis rendeltessék Városunkból minek okáért rendeltük ezen Fa Commissáriusságra Cs. Zabolai (Így!) atyánkfiát ó kglmét kiis szüntelen inspicíállyon a Fák adminisztrájára .. mennyit, honnét hoznak, és a' fát a' szükséghez képest adminisztráltassa [Dés; Jk 490a]. 1746: Civilis Protectio alatt valo Immunis házak ... Harom fa Commissariuse Nyolcz temetőké [Kv Ks 11. XLVI. 25].

Az 1737-beli adalék fa-kommisszáriusát 'faszállítást ellenőrző biztos'-nak értelmezhetők.

fa-komisszáriusság kb. faszállítást ellenőrző biztosság; comisariat pentru supravegherea transporturilor de lemne; Kommissariat für Holztransport. 1737: rendeltük ezen Fa Commissáriusságra Cs. Zabolai (Így!) atyánkfiát ó kglmét kiis szüntelen inspicíállyon a Fák adminisztrájára .. mennyit, honnét hoznak, és a' fát a' szükséghez képest adminisztráltassa [Dés; Jk 490a. A teljesebb szöve. *fa-komisszárius* al.].

fa-kompona fa-karosmérleg; cintar de lemn cu pirghie/brat; hölzerne Balkenwaage. 1680: egy másalo Fa kumpana nyolcz vas karikaival es felyül által járo vas szegekkel edgyütt, mellynek tablai negy szál köteleken felyül is penigh egy szál Istrangon függenek, mellynek hozza valo fontos kövei meg vadnak [A. porumbák F; ÁLt Inv. 16]. 1692: Egy pár fa kompana, hozzavalo készületivel [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. 1787: Egy hitván fa Kompana Dr 4 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 10]. 1788: Vas Lántzos fa kompana [Mv; Tsb 47]. 1851: egy régi avatóg fa kompona [Erdősztygyörgy Tsb 34].

Szk: *dohánymérő* ~. 1817: Egy Dohány mérő nagytotska fa Kompona [Mv MvLev. 2].

fa-konzervatórium faraktár; depozit de lemne; Holzlager. 1789: Ezen Fa Conservatorium(na)k Deszka és fenyő Gerenda Materialéjít az mellette lévő Arnyek Székkal, 's ezeken lévő Vas Záros Ajtokkal edgyütt Néhai Patikar(ius) Vladár Ádám tsináltatta, facit Rf 15 xr — [Mv; ConscrAp. 16].

fakopáclás fakopácsolás; ciocănitură la tăierea lemnelor; Schläge beim Holzfällen. 1752: hallottam hogy e tájékán fa kopáclás vagy is vágás volt [M. borzás SzD; Ks 39. XXIII. 3. 13].

fakó-rőt vöröses fakó, fakóvörös; roșu-șarg; fahlrot. 1742: negy öreg jármos béres ökrök keteteje fakó rőt szorú [Zsombor U; SL].

fakós fakócska, szürkessárgás; cam șarg; ein wenig graugelb/fahl. 1805: (A tulok) Feje, Fakos, Daru szörű [DLt nyomt. kl]. 1812: fakos szörű ökör [DLt 185 ua.].

fakosárka vesszőkosaracska; coșuleț de nuiele; Holz/Rutenkörbchen. 1724: Két kis fa kosárka [Koronka MT; Told. 29/12].

A fahordó kosaracska' jel-sel is számolhatni.

fakós-forma fakócska, fakóba hajló; cam șarg; fahlartig. 1768: Hajtottuk be a Nagy Szürke Kantzát harmad magával, a nagyobb Csitkaja volt ket esztendős Setét pej gyermek Lo, a' más-sik volt egy Fakos forma hasu, világos pej hatu esztendős [Páké Hsz; SzentkGy].

fakóskék kékesszürke; sur spălăcit; blaugrau. 1815: Ökör fakos kék, fenn álló sugár szarvu [DLt 862 nyomt.].

Az összetétel utótagjára vonatkozólag a MPászt. 445 ilyen felvilágosítást ad: „Kék — sok helyen a szarvasmarha fehér szőre, ha kékbe játszik; a gyengébb szín kékes-szürkés”.

fakóspej fakóbarnás; murg; fahl/falbbraunlich. 1840: fakós pej-szörű, 3 esztendős ló a' bal-farán látszik egy új és egészen nem esmersző béjeg [Dés; DLt 860].

fakósszürke fakószürkés; cam șarg; fahlgrau. 1801: Két Fakos Szürke fenn álló Szarvu négy esztendős Tulkak [TLt].

fakó-szabású fakóforma/szerű; cam șarg; fahlartig. 1627: Eger szeorw fako szabasu negyed fw kancza meddw [Rücs MT; BLt 1 Inv.].

fakószekér vasazatlan szekér; căruță de lemn (neferecată); unbeschlagener Wagen. 1629: az szekere csak egj fako szeker vola [Mv; MvLt 290. 157a]. 1647: Fako szeker egj rozsz [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1648: Egy fako szeker [Az kerek-kei Vasatlanak [Mv; MvRELt]. 1688: Három hitván fako Szeker [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5]. 1693: Edgy Fakó szeker Bócúje flo 2 [Tarcas-fva U; Pf]. 1714: egy fako szeker [Kászonfelső-falu; LLt Fasc. 85]. 1732: Vagjon edj egész vágásu fako Szekér [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. 1750: Negy fako szekerek hegy Tő Karikák a kerekeken az elsőnek vagyon Nrő kilencz fojto Karika (Így!) ... második szekeren 10 karika, fojto karika kettő derek szeg 3madik szekér (Így!) Tő hegy Karika Nro 11 [Gyeke K; Ks 83]. 1806: egy Malomba járo fako szekér [HSzj *erdőltő-szekér* al.]. 1810: Egy különben fako szekér, de nagy vasas rossz kerekekkel edgyütt [Csapó KK; LLt]. 1818: Egy ujjadon ujj vasazatlan Fako Szekér, három jo szoritto karikájú heverő kerékkal, és kerék főre valo 16. darab karikák, 4 darab pánt vasakkal, 8. jo persellyek, és három Tengely végre valo karikával [Kv; Born. IV. 41]. 1819: Egy fako Szekér, a' négy kerekin 8 vas karika fojto Karika 4. a' rud szárnyán két vas Karika egy vas derék szeg. — a ténsalán vas sikottyú [Tsb 6]. 1836: a Fako szekér nyujtoja el van hasadva [Majos MT; Told. 35]. 1843: Egy Fako szekér 12 Rf [Bágyon TA; KLev. Vásárhelyi János ja-vai közt].

fakószínű szürkéssárga (színű); galben-cenușiu; grangelb, falb. 1765: Fako színű vadász Lo [Kóród KK; Ks 19/I–6 hoz].

fakószőrű szürkésbarnás/sárgás szőrű; cu păr galben-cenușiu; mit graugelbem Haar. 1752: Egj Fako szőrű Kantza [Dob.; TL 42]. 1757: vett ugyan egj fako szőrű forma ... sánta lábu ökröt [HSzj *hajlaszarvú* al.]. 1759: Fako szőrű negyed-füre menő kancza [Atosíva MT; Pf]. 1764: eo Nga Fako szőrű, vagy akármi szőrű Lovatis ... sohasem adott [Mv; Told. 33/37]. 1774: adott el ... egy fakó szőrű 16. Markos hat esztendőös Lovat [Pipe KK; LLt Vall. 204]. 1785: Faku Szőrű Tehény 1 [Katoná K; Born. VI. 14. Jos. Katonáj ns nyil.]. 1805: Fako-szőrű sárgás Ökör [DLt ns nyomt. kl]. 1815: egy kised tömött alkatású fako szőrű, 8 esztendőös Lo [Marosnémeti H; CU].

fakó-talpú vasazatlan kerekű; cu roată neferecată; mit unbeschlagenem Rad. 1818: A' bival Szekerekből. Egy jo fako talpu vasas Szekér [Kv; Born. IV. 41]. 1837: Egy fako talpu Bival Szekér [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

fakólyú famozsár; piuă de lemn; Holzmörser. 1681: Nebojsza Bátya Puska por töreshez való fa kólyú fészkevel Nro 2 [Vh; VhU 557–8].

fakópéce fa-mérőedény; vas de lemn pentru măsurat; hölzernes Schöpfgesäß. 1787: egy kised fa kópétze Dr. 6 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8].

fakótes chingă/legătură de lemn; Holzverbindung. 1652: Taraczk állásnak csinált négy kö labako(n) álló Filegoria, erős fa es vas kötesekkel uj épület, es io sendelyezes alat [Görgény MT; Törzs].

Alkalmassint ide vonható a köv. adalék is: 1799: Vagyon a bodolai ref. eklézsiának a falu közepében kőlabakra <...> a fakótesekből épített, zsindellyel fedett temploma. A templomba járó első ajtó felett vagyon hasonló kőtes <...> b torony [Bodola Hsz; ETF 107. 6. – a – b Az eredetiben ázástól elszíntelenedett olvashatatlan szövegrész].

fa-közfal perete despărțitor din lemn; hölzerner Scheidewand. 1633: Cizmădia Istuan elj-seoben nem engedi uala az fa keozfalt el bontani, de annak Vtanna megh eggiesenek, es megh engede [Mv; MvLt 290. 131b].

faktor (üzem)vezető; conducător tehnic; Betriebsleiter. 1877: az Üveg Csűr Factorával Tischer Károly Urammal a' vágásban lévő részeket el jártam [F. árpás, F. TSb 46 üvegutára von. közlés].

faktotum mindenható, teljhatalmú; omnipotent; allmächtig/gewaltig. 1784: (II. József) a vármegyét, a székely és szász székekkel együtt, tizenegy vármegjékre. feldaraboltatta. Ebben* is Bánffy Farkas volt a dirisor. Volt ugyan Kemény Farkas, Tíri Ferenc s egy Salamon nevű szász

mellette, de azoknak semmi szavok nem volt; hanem csak Bánffy Farkas volt a factotum [RettE 426. – *Itt az előadásban valami kihagyásos zökkenő van, hiszen aligha lehetett Bánffy Farkas II. József közigazgatási intézkedésének egyedüli sugalmazója, ill. végrehajtója].

faktum 1. (bűn)tett; crimă, fărâdelege; Straftat, Verbrechen. 1578: Az factum penigh nezy Az városnak meltosagat miért hogi varasnak zolgayra tamadot vezettek eo kegmek hogy Az factumert hyak Rea varas keppebe es torwennyel bwntessek [Kv; TanJk V/3. 176]. 1583/1584: En-is otth az falwban porcionat(us) Vagiok, Nem twdwan senkíteol tartasomath, az keozseonseges zabad wyzen, holoth, Mykoro(n) Zolgaim az en megh hagiason zerint halaznanak Nem twdom My indulatbol, ez fellieol megh Newezet zemelyek Manib(us) Armat(is) potencial(ite)r Zolgaimra Irualtak Inuadaltak eoket, vertek haygaltak keowekkel Taglottak vereket ontottak, halamot fogoth halamoth (Igy!) Zolgaimtol El weottak, Myert hogi penighlen az zabad es keoz halazo wyzen ezt chyelekettek. Azert ez factumerth feyekhez zolok Mindenikhez [Újfalú K; Ks 42. B. 9]. 1590: Ilyen dolgunk vagion az megh Irt Dragus Janossal es Fabian Ztaniztlanul (!) hogj .. Almakereki Jobbagymnak pazorokat ... megh fogtak ... es előlle az megh Irt Jobbagymnak keoszl 100 juhokoth vgj minth Ereoss toluajok el hoztak toluajul, melj factumert azt mondgiuk Si Juris hogj Ammi affele toluajoknak poenaja azt keouettywk raitthok [UszT]. 1604: Azert Immar hogy az elseo factumot vytottak faluiul egywtt akariuk keresnj minde(n) Attiankfaj karaert, mind Farczad es Hoggia* kepebe(n) [i.h. 18/73. – *Farcád es Hodgya U]. 1606: eleb ragaduan chyeber rudat az J wernj kezte agyat be teorte sebesitette, veres Ingetis mutata; melj factumert, hogj vrara tamadot megh sebhette azt kevannia hogj keze el vagattassek seot megis hallyon erette si Juris [Kv; TJk VII/3. 200, 207]. 1608: ha megh eskezik az J. az A ellen valo factumert vgjmint a zitokert eleue(n) dian f. 12/50 Agraualtatik [UszT 20/150]. 1810: a Panaszlo is minden factumait meg-esméri [Kv; AsztCLev.]. 1818: A' Féra Sztentsik panaszára nézve mint hogy maga a ki kalátsolt sem tagadta cselekedetét, határozottatott, hogy az factumert kapjon. 25 paltza üteseket és egy héti rabságot szenvedgyen [H; JHb 36 Prot. 2].

Szk: ~ban van bűnös, tettes. 1610: Az J. Zolgaia eotet verte Az az eggik volt az factumban [UszT 49a] * ~on hap/rajtaér tetten ér. 1798: éppen a factumon a favágáson kapvan a Pasztor ötöt ott rablatta el Kis Pali pedig el szaladott [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1831: (A) Rab ellen a bizonyíttatván be: hogy ő szolgaja lévén Nehai Czako Sigmund Urnak, midőn le kutoragva a Pénzes Ladaba bé markalt, és onnan Penzt lopott, ezen factumán Czako Janos Ur rajta érvén, a Pénzt tőle el vette, és fel pofozta [Dés; DLt 332. 10] * ~on megragad 'ua' 1668: megh ragadok a Gyilkost ... a factomon [Kisdenk H;

Born. XL. 16 Pavel Szimul (38) jő vall.] * ~on talál 'ua'. 1640: az also Ilosuayak magok hatahnaul három Talygaual az tilalom ellen rea mentenek az erdőre mellyeket az Cziczohagimasiak az factumo(n) az Tilalmas erdeőn talaluan be vittek Hagimasra* [A. Ilosva SzD; SLt 25. W. 1. — *Az előbbi településsel tőzsomszédos faluba]. 1790: A Szőlő Pásztor kötőlőssége az hogy a keze alá bizat Szőlő Hegyeket tellyes igyekezettel éjjel nappal minden némű kártól megőrizni kívánnya a Gonosztevőt á kit a factumon talál meg fogja, ha méltó meg is köti azon Tolvajt [Karácsonfva MT; Told. 76] * ~ot cselekszik vinilyen (bűn)tettet követ el. 1590: ez al peres az földön holt zamba hagót, melj czielekedetinek miatta Eletemig walo niomorwsagom köwett-között, mert chontomis törött es sok werem hwllott, Ez factumokott penig chielekede ez al peres az felwl meg Jrtt eztendőbe es nap tawatt Bögöz falwba [UszT]. 1591: Capitan vram Ellen Janos Balas olahfalj veot Jdeot valami teorwenj dolgaból mielhogj nem eo maga hane(m) fiaj chielekettek az factumot [i.h.]. 1606: Osuat Peter, Osuat Istuan, Betlenfalui ugian Vduar hely zekbeliek mind az ket fel peres az factumotis ugian ez megh neuet (!) Zekben es faluban chelekettik Betlenfaluan | Aztis mongja* hogj az mikor eő az factumokoth chielekeőtte azkor azok az Jobagjok en kezemmel nem löttek volna | az J tagad hogj nem chielekeőtte az factumot [i.h. 20/143, 162, 198]. 1625: hogi penigh az orzag gwlese allat czelekette az J az factumot si Juris aztis ket zaz forinto(n) keuanom conuincaltatni az It [i.h. 80a]. 1629: az J. azt felelj hogj az melj faktumokat az A eo ellene felelt, eo azokat nem chyelekette [Kv; Tjk VII/3. 200] * ~ot cselekszik vhin. 1602: ezeket az factumokat teorueny kiwl chielekettek volna rayta [Gyf; Told. 27].

2. cselekedet; fapť, Tat. 1606: Ertem hogj az I. az factumokoth nem tagagja az rezbwł bizonyisagul sem tartozom [UszT 20/162]. 1629: Az Ak is penigh semmi oly bizonyos factumat rea nem bizonyítottak hane(m) az testisek az mit be hoznak chyak suspiciok, Azert tertiose (!) expugallya a magat az lincta hogj eo nem boszorkány es az boszorkanj búabajossaghoz semmit nem tud nem ert. Iuramentum conjuratorival tartozik p(rae)-stálni ad octavum diem [Kv; Tjk VII/3. 207]. 1772: ha azért ezen factumát* az I. Groffnénak Malmom azon állapottjával egjben veti valaki, hogj mig Malmát az I. Groffné nem építette volt, mostan álló két also kerekeim forgattak jobban ..., ki jó ellene mondhatatlanul maga factumából, hogj malmom veszedelme egjedül malmától vagjon [Kük.; JHb LXVII. 228, *Ti. az új malmom építését].

3. dolog, eset; intimplare; Fall. 1584: Balassy Ambrus Az factu(m)ba(n) semmit ennel egiebet Ne(m) latot * | Pal Sete Mate fia, vallia Hal-lam egkor Az Azzonyi hogj kery vala Andrast hogj Ne bantana ... En azert a factumot Ne(m) lat-ta(m) [Kv; Tjk IV/1. 311, 351–2. *Köv. az eset előadása]. 1585: Ersebet Sarlay Ambrusne

vallia, ... egy Vosarnapkort be terek Istwan kowachnehoz Es hát az Ersebet leany az kowach legenvel eoowe Nagy borzason Az fwwo Alol Ieowe kj, De Azert semmit Az factumba(n) Ne(m) lathatta(m) [Kv i.h. 387]. 1603: Borbelj Martonne Magdolna Azzonj vallia Az factum vtan Monda Bwrkeosne, im vgian megh lese az I szemtelen hitetlen arulo [Kv; Tjk VI/1. 684].

Szk: a ~ esett/lett/volt a dolog/eset (meg)történt. 1598: Ahol Az factum eset, Az Rethnek, tizta Rethi newe mely factum eset Az perchyeney Reten, Crazna varmegiebe(n) [Somlyó Sz; Wlt]. 1603: Az hul az factum eset hiak Teórczuar neknek [UszT 17/33]. 1641: Arpastoi* Sos Istua(n) keredszik be az Ecclia reconciliatiojara mivel adulteriumba eset volt addegh az Ecclia be nem bocziattia az reconciliatoria meddeg az Deliberatu(m) szerent megh nem büntetik. Mivel nem nőtelen korában volt az factu(m) mint expo-naltak hanem hazas koraban [SzJk 56. — *Árpástórol (SzD) való].

4. kb. bántalom; jignire, ofensă; Kränkung. 1599: Nem tagadhattia, mert Jobbagiomon eset factum Constal, kit biro vram oculalt [Szinye SzD; Ks].

fakulacs ploscă de lemn; hölzerne Feldflasche. 1802: Egy fa kulats [Dés; DLT 4]. 1842: egy el hasadt fa kulats uj szijjuba kötött [Csekelaka AF; KCsl 3].

fakules cheie de lemn; Holzschlüssel. 1727: A Berettyónak észak felől való részén, a Barát rétén alól, majorság rét széliben jó csűrőskert vagyon, tölgyfa deszkából való jó leveles kapu rajta tőke zárjával és fakulcsával együtt [Nagyfalu Sz; ETF 108. 16]. 1737: (Petrichevich-Horváth Boldizsár udvarháza telkére) egy zsendellyel fedett kötött kapulábon, feljül vaskávéban, ololl fészekben forgó, cserefa sorokban vésett, három szál cserefa hevederekre, kötés nélkül, faszegekkel szegezett, tíz szál fenyődeszkából készített, egyfelé nyíló, avatag és hulladozott, de hogy tovább ne bomoljék, egy szál cserefa kötéssel erősített kapu nyílik, mely is záródik fakolccsal nyitható fazárral | (Az irt udvarház egyik istállójának ajtója) fa kolccsal nyíló fa zárral záródik [Zalasd H; i.h. 9]. 1744: Ezen Udvarban vagjon köből álló pincze kettős ... A belsőnek Zárja két vas szkávéval van oda szegezve fa kolcsal nyíló [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1756: a Veteményes kertben bé szolgáló Ajtó . Ajtó Táblája áll Hársfa Deszkából két Cserefa hevederekhez fa szegekkel szegezve, mely is két fa sorkokon fa kilíncsel Nyílik be a Veteményes kertben, melyet belől egy nagy fa zár, mely is Fogas fa kolcsal nyitattik ki [Branyicska H; JKB LXX/2. 29–30].

Szk: gerezdes ~ a makkos fazár kulcsa. 1680: Nyílik ki innen az Uczara sendely fedel alatt való kötöt örögh Tölgy fa kapu, ezen kapu mellett vagyon egy kised gyalog kapu szeris (!) gerezdes

fa kulcsával; leven csak egy vas-retez benne (így l) [A.porumbák F; Ált Inv. 26].

A fenti címszövebeli adalékok a gerezdes v. makkos fazár (l. ott) tából készült kulcsára vonatkoznak.

fakulesoló fakulcs; cheie de lemn, Holzschlüssel. 1785: A kapu Cserefából kötöt Galambugos Sendeles fedéllel, Nagyobb és külsőbb Táblai vas Sarkokon forognak és Fa kocsoloval Záráttnak [Szu; Ks 73. 55].

fakultál 1. fel/meghatalmaz; a imputernici; bevollmächtigen. 1724: Hivának minket Csegezi Tar Tamás Ur(am), Csegezben lako testvér atyafiaival ... az végre: hogy az eo kglmek édes Attyokrol devenialt bonumokat osztanak fel ... Mi azert az eo kglmek hivatallyára Comparealvan ... kívánok eo kglmektől hogy magok jo akarattyából ultra et Spotanea cum voluntate minékünk kezeket bé adván, bennünket authorallyanak és facultalyanak az fen Specificalt osztásra [Asz; Borb. I]. 1737: Az fen Specificalt közönséges határak(na)k három egyenlő részekre kótl, vagj rudszaam szerint ki mérésekre, láttzo és durhalto metakkal valo ki határozásokra . facultályuk és Authorályuk Lukács János, Mara Isák, Györffi Bénéiamin és Parkas Balint vramekat [H; BK sub nro 177]. 1748: facultalrom o Ngokat, ki váltliassák jóságotskámát [Komjatszég TA; AbN]. 1764: Mely quietantiat hogj nem SzKirályi Imbre irt légjen elégge constal hogj a minthogj nemis tud az Novizans írást, ugj etc. a minthogj nemis tud az Novizans írást, ugj azis soha nem probaltatog hogj mast valakit facultalt volna. in specie Sz: Királyi Ag Balást azoknak írására a Novizans eökegjelme azon pénzt nem lévalta, nemis quietalta, mivel irniis nem tud, de továbbá solia réa nem is bizta, hogj levállly, Viski Vramatis nem facultalta arra, hogj oda deponallya [Torda; TjK V. 195, 209]. 1783: (A) portioskák ... el adásáb(an), se egyszer se másszar a' most tisztelt Groff Urat nem facultálták, annális inkább semmi némü dolgokb(an) Plenipotentiariusnak nem esméri [H; JHb XXXI. 55]. 1798: az eo Nsga nevében senkiis nyilat nem vonhatott volna addig, valamig eo Nsga nem facultalta [Illyefva Hsz; BLt 2].

2. feljogosít; a indreptäti/autoriza; ermächtigen. 1697: facultaltuk és Facultalljuk emeletett Sebestyén Pálnét Nagy Ersebeth Asszont hogj I(ste)n házáb(a) szabadossa(n) bé járhasa(n). Ur vacsorájával elhessen [SzjK 306]. 1723: en az egesz Nemes Uármegye előtt remonstrálván hogj Senkinékis el szenyvedhetetlen kárt nem teszen^a, Sött Sokkal több haszannal vagyan mintsem kárral azaknakis az kik praetendálhatnának; az Nemes Vármegye facultált hogj mig oculátorak mennek ki addig köthessen az Gátat az hol kel; hogj hirtelen az árvíz el ne rontsa a malmat [MbK 163. —^a Ti. a sövényfi malom]. 1737: a p(rae)tendens Ak o kglmeknél engemet a Nms Haza Törvényne közelebb valo vérnek és Atyafinak manifeste decláral, és egjszersmind facultális, hogj az Ak o kglmektől p(rae)tendált acquisitumokb(an)

meg-maradjak [Dés; Jk 232b]. 1765: (A regins perceptornak) reménykedvén, hogj ne facultallya ennyire az Executor Commissarius s Executorokot, mert el szenyvedhetetlen hohárságot visznek végbe a szegény Contribuens népen, de azt felelte: jól teszik, s még keményebben bánnak velünk ha a portio administratiojával késünk [O. girbó AF; EsztMk Vall. 304]. 1776: A Dispensatio Szóllott a Tisztelendő Egrestői Plebanus Urnak, hogj vagy maga meg eskesse^a, vagy engemet facultaljon a' meg esketésre az Mlgs Praepost Ur azután nem sokkal revocálta a facultást, hogj meg ne eskesse [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall. — *Ti a főrangú mátkapárt]. 1784: eo Nsga Tiszttye facultált, tsak vágjak, mert valamire valo Nád vagyon azon a Ton [Haró H; JHb XXXI/51. 60]. 1798: mint bé vallott plenipotentiariusomat facultalom is különöson ezen dolgammak el igazittására annak modja szerint hiteles írást is kell készíteni rolla [Mv DLev. 2]. 1824: (A) Földek ... a' mik idegeneknél zálogban vagynak kiváltására, és bírására . . Dosa Gergely Bátyámat fakultálom [Mv; DE 3. Imre György nyil.].

3. megbíz; a incredita; beauftragen, jn betrauen. 1747: az I facultalta az Át, hogj fel gyűjtse a szénát és cumulallya [Torda; TjK III. 157]. 1752: Gall Ferentz ha hol találtatik, vagy p(e)d(ig) haza vetődik, az specificalt Summat cum interesse tartozik meg fizetni, mellyet ha praestalni nem akarna incaptivaltathassek, mivel a Dominus Terrestris az Ecclat facultalta [Málnás Hsz; SVJk].

fakultáltatik 1. felhatalmaztatik; a fi imputer-nicit; bevollmächtigt werden. 1655/1754: Az Láté -Mesterek Sokadalomkor a' munkát meg vizsgálván, a' B. Czéhtől nékik adatott hatalom szerént az büntetésben facultáltatnak [Kv; EMLt]. 1731: A Varoson levő Fő Strása mesternek kívántato Tüzi fát az szegenység nem gyözven hordani, Hadnagj Atyánkfia facultaltatik, penzen venni egy néhány szekér Tüzi-fát [Dés; Jk 424b]. 1749: facultaltatik az Eccla hogj a mellyek nélkül^a el lehet penzen adja el [Illyefva Hsz; SVJk. — *Ti. asztalneműek nélkül]. 1782: Arra is obligáljak magokat Nagyságtok hogj diribba darabba, ezen Adósságokat fel-szedegesse, egyik is az Atyafiak közzül, nem facultaltatik, hanem egytértvén (!) Nagyságtok szedjék fel [Kv JHb V/7].

2. feljogosítottatik; a fi indreptäti/autorizat; ermächtigt werden. 1680: Thasnadi Janos facultaltatni kiua(n) hogj felesgett Kegyes Annat ki mellölle el szököt, kezhez kerithesse az hol talaltathatik, mivel könnyön nem akar mellölle el állani [SzjK 151]. 1700: A Deesi Tiszt. Refor(mata) Ecclesia körül kívantato epitteteszhez Valamikor gjalog szeres Emberek kívantatnak, Valakiket rendelnek és nem mennének a Tizedesek egy-egy forintig meg zálogolni facultaltatnak [Dés; Jk 200b]. 1766: Meg kívánom azért a Iure hogj én fogva ne tartassam, hanem engemet hiteltlenül el hagyott férjemtől Divortial-

tassam (így!) et ad secunda vota feliciora facultatassam | Disznajoi^a Magyarai Mihály Ifjú² Legény a felyebb való időben el mátkásftván Répárol^b egy Mária nevű Leánt megsalattatott maga p(e)d(ig) Mária el bujdosott mint hitetlen, most is bujdosóban vagyon, mellyről adtestálnak nyoltz emberek Názánfalváról^c; azért e tsalárd mátkasági kötelesség alól Magyarai Mihály abszolvaltatik és a már el kezdet mátkaságra s házasságra facultaltatik [GörgJk 208. ^aMT.^b A. v. F.répa MT. ^cMT].

fakultás 1. jog; drept; Recht. 1775: ezen Processusban Suhultis az Nemességh maga Facultasát fel nem adta [UszLt III. 44]. 1718: 6 aszt mongya hogy van facultassa hogy örökségit István Déák(na)k el adhassa [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1736: mindenkor a Magistratusnak facultassa vajjon, hogj minden Gonosztévöket, ratione sui Officii p(ro)sequálhasson [Dés; Jk 218a.] megmutattja Contractus hogy tsak vita durante volt birodalmáh(an) Váro Annanak^a, de nem volt facultassa az el adásra [Torda; TJk I. 104. — ^aA ház]. 1750: egész facultassa lehessen az Ur(ua)k, és Authoritasa, a kezeseket mind együt, vagy akár melyiket, uton, ut felen, Erdőn, Mészön vagy akár holot meg kapatathatja meg fogathassa és detinealtathassa és mind addig megis csapatathassa a mig. a denotalt Szimedrut tömlöcb(e) nem vészik, toties quoties [Bencenc K; BK ad nr 1105].

Szk: ~ adatik/adattatik vkinek feljogosítottatik. 1689: A B Chehett megh talaltatvan Szege di Janos Remekenek követese, és ki adasa felöl ., az Betsülletes Cheis felölle valo jo emlekezetet hálvan . . Czeli Mester Urajmeknak facultas adatot rea hogj heljt adgyanak eo kglk nekie [Kv; ÓCJk]. 1729: A kodor ucza i Patak régi Utyának ki keresésere Emittáltatnak eö kglmek^a meg Tudakozván hogj ganejjal, vagj akarmivel ki töltötte be azon Patak(na)k régi Utyát, és az vizet az nagj utczára ki vetette . Azon embert akki azt Cselekedte Admonealtatni kell hogy harmad napok alatt ki tiszticscsa sub poena fl. 6 In super az Utczanak is facultas adatik ki tisztítására [Dés; Jk 384a]. 1739: Lovas Csóvásoknak rendeltük Lemhényi István és Varró Mihály atyánkfiai ö kigjelmeket Csóvás atyánkfiainak pedig Dézmálás előtt is, facultas adattatik, hogj akárminémű Marhát találkan, akár gabonáb(an), akár fűb(en) behajthassák [Dés; Jk] * ~t fennhagy jogot fenntart. 1797/1799: (Az apeláció) ha minden remenség kívül fel botsáttatnék fenn hadgya az Al Peres maga részérőlis azt a' facultást, hogy a' mennyiben ezen Itélettel megterhelhetését érzi, az Itéletnek meg jobbittását kérhesse [Torockó; TLev. 5/16. 416] * ~ában van jogában áll/van. 1747: Tutorsága alatt lévén a' Testans öreg Diosi Samuel Vr(am) eo Kglme Leanya(na)k Diosi Anna Asz(on)nak, nem vala facultassáb(an) hogj az Tutora(na)k híre s akarattya ellen testallhasson, mellyre nézve ezen Collatio cassaltatik [Torda; TJk III. 111].

2. meghatalmazás; imputernicire; Bevollmächtigung. 1776: A Dispensatio Szóllott a Tiszteendő Egrestői Plebanus Urnak, hogy vagy maga meg eskesse^a, vagy engemet facultallyon a' meg esketésre az Mgs Praepost Ur azután nem sokkal revocálta a facultást, hogy meg ne eskesse [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall. — ^aTi. a főrangú mátkapárt].

3. tehetség, képesség; talent, capacitate; Gabe, Veranlagung. 1724: tartozik tizenkét forintokat paratis letenni. De olyan formalog hogy ha maga facultassából tisztességes munkat tud készíteni de külömben meg sem engettetik [Kv Fésús-CJk 71].

4. anyagi képesség/tehetség; stare materialé, possibilitati materiale; materielles Können. 1599: Mindenkinek kel twrny az karba(n) így c(on)tentalyak vala az Creditorokat It az warasson, a hun az adossagh teob volt az facultasnal [Kv; TJk VI/1. 354a]. 1726: A holott jószágos emberek magokat recipiálnak kápolnák mellé, ha jószágot, bírnak, magok facultasok szerint contribuiálni tartoznak [Somlyó Cs; SzO VII. 324]. 1730: Csitre Márton . egy Meggyes varossában lako Mészáros (!) mester embert Szintén halakra vert tanglatt^a volt, nem leven egyebb facultassa az honnan az Mensárason tött veresent Contentumát tött volna [Mezőbánd MT MbK. ^aTollvétség taglatt h.]. 1749: a' mi illeti ezek(ne)k facultásokat, igen vékony alapottal volta(na)k egyik(ne)k sem volt két ökrinél több [Koronka MT; Told. 37/35]. 1776: Baró Henter Antal Urnak, tudgya a' világ, s, énis tudom, hogy Szép facultassa vagyon, nemis volna Semmi előmenetelire a facultásban Groff Kornis Annával valo házassága [Szentdenier U; GyL. St. Henter (37) vall.]. 1785: Az Első Classisbéli Jobbágyok Esztendőnként adunk Taxát Husz Magyar Forintakat; az második Classisbéliel adunk Tizennyoltz M. Forintakat; az Harmadik Classisban valok, Tizenégy, és Tizenkét M Forintakat, Az kik pedig az Negyedik Classisban vagyunk; Facultásunk szerint adgyuk az Taxát, öt forintant (!) el kezdve Tíz Forintig fizettyük az Taxát [Torockó; TLev. 6/1. 3a].

Szk: ~ra felvet (kire-kire) anyagi tehetsége szerint rója ki (az adót). 1744: Vagyon Esztendeje hogy Miklos várán fel kiáltott a Kösség, hogy Tiszt vrainék adgyák ki a Summát, s mi Adozo rendkül facultásra fel vettyük [Barót Hsz; INyR 50].

5. rendsz íbsz javak; bunuri; Güter. 1735: Kormornyik Laszlo vram adá Zalogban Tordai Boldisár Vr(amna)k . Szilágy Szécsben lakó p(ro)vidus Guzi Mihály és Geczj Lőrincz nevű jobbágyait egy telekekkel (így!) és mindennemű facultasokkal s appertinentiajokkal együt [Szécs Sz; Borb. II]. 1751: Mező Petében^a az Parochuson kívül vagyon 1 fungens Káplány Popa Péter és egy Popa Gligor nevű Unitus Pap, sine functione, ennek az Facultassa Conscriptaltatott, mivel extra fundum Ecclesiae degit [T; TLt Közíg. ir. 1544 Bogáthi Horváth Szabo István vice szb kezével. — ^aTA]. 1765: a Confrontatiokor nemelly falus Fe-

leink holmi aprosag facultassokot celálván, azt észre vette Regius Perceptor Uram, s minden Contributio alá valo Facultassainkat egybe gyűjtette, s deprehendáltais celatiokat, melyet mű észre vévén instálni kezdettünk falustol a celansokért eo kegyelmének [Ompoica"; Eszt-Mk Vall. 14—5. *Később Kisompoly AF] | azokra a celált facultásokra az adótis meg vétette eo kegyelme [O. girbó AF; i.h. 309]. 1778: Marhái és Fakultásaira eset portioja én réám iratott mint el maradtát özvegyére Apród gyermekeimmel együtt [Agárd MT; Told. 8].

6. *tsz* kb. termény- és termékbeli javak, termények és termékek; bunuri in produse si producte, produse si producte; Naturerzeugnisse/güter. 1767: az idevaló Jobbágyok és 'sellérek minden facultásokból a tizediket ki szokták adni a földes úrának, a mellett Karácson Tyukot is adnak [O. sályi KK; Berz. 3. 7. C. 6]. 1769: a kik eo Felsége Birodalmából Jövének s ezen Hazában meg telepednének, és Falut akarnának fel állítani az olyanok a mostani Adozásnak modgja szerént három esztendő alatt Fejekről, és Facultasokrol nem adoznak [UszLt XIII/97].

facultásoeska *tsz* vkinek anyagi javacskaí; bunurile materiale ale cuiva; js materielle Güter. 1765: Kornis Gábor Uram valami atyafiságot praetendálván ahoz az aszszonyhoz azon atyafiság Jussán el vette magához szegénynek facultasokait... engemet küldött volt azon szegény aszszony Kornis Uramhoz... admonitiora, hogy az el vett Javaít s pénziből pedig bár tsak 100 forintot adgyon ki [Alvinc AF; Eszt-Mk Vall. 153].

facultású. Csak jelzős szk-ban: vmilyen anyagi képesség/tehetség; cu anumită stare materială; von irgendeinem materiellen Können. 1735: Szilai (!) János nevu Jobbágyom Jó facultású ember, és vagyon három fia . marhás, szőlős, jó maga tehetős emberek [Vajdakamarás K; Wass. Bethlen József aláírásával lev.]. 1749: Máris Virtyila gyenge facultasu annuatim hét máriás Taxát fizetett [Szind TA; DobLev. I/236. 8]. 1776: Maga Mlgs Báro Henter Antal Urfi is mitsoda facultású ember? olyé a' ki Mlgs Kornis Anna Aszszony el-vételével inkább gyarápíthatta volna maga jószágát? [Ns; GyL vk].

facultatória 1. felhatalmazvány, utalvány; imputernicire, mandat; Bevollmächtigung. 1809: a' puszka por arulo arra szorossan köteleztetvén, hogy mind a puszka pornak mind a golyobis selét, vagy Önnak... mennyiségéről pontos jegyző könyvet vigyen a' mellé az adott facultatóriákat hozzá ragaszsa, és midőn . minden 15 nap a meg vizsgálás: Bizt. sok ki küldetnek a' jegyzőkönyvet elő adgya [UszLt ComGub. 1697].

2. jogosítvány autorizatie; Berechtigungszugenis. Szk: ~t vessz jogosítványt szerez; a' obtíne autorizatie; Berechtigungszugenis verschaffen/erwerben. 1780/1804: Örökségek eladása és vissza

szerezése állapotjáról. Senki külső és belső Örökségeit Földes Ura hire nélkül eladni ne mérészelle, hanem hírré tévén vegyen facultatoriát melyet a' Birák a' Város Protocollumába írjon bé (így!) így osztán eladhattya... ha az ilyen eladott Jozságot valami Vér rehabeálni akarja Földes Urának hírré tegye, kinek is arbitrumába legyen azt vissza bótítani [Torockó; TLev. 37—8].

lakupa cupă de lemn; hölzerner Humpen. 1586: Egy hitwa(n) Zekrenben wagio(n) (így!) valamj hitwan fa Talner, Talak es fa kupak [Kv Szám. 6/IV. 48]. 1587: az teoreók vendeglesekor hozzattattam valami apro fa kwpakat [Kv; i.h. 3/XXX. 44 Seres I sp kezével]. 1632: Also Porumbaki Uduar ház... Ezen pinczeben Egy Liu N 1. Sajtar N 1. Egj egj ejteles fa kupak N 5[A.porumbák F; 14/38. 180—1]. 1647: Elegy fa kupa aprostol No. 10. Fa taal 19. Fa talner. 20 [M. királyfva KK; BK. 48. F 16]. 1681: Vajda Hunyad vára . Praebenda abrak mirishez valo apro fa kupa Nro 2 | Belső Sáfár ház . Víz mergető fa kupa nyelestől Nro 2 [Vh; VhU 502. 514, 562—3]. 1727: Felejteles Fa kupak kettő [Dés; DLt Liber Inventationis]. 1733: Bányai Fejér fa kupa [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1740: Fa kupa, fa pohárokkal egyűt nro 17 [Hermány U; Ap. 5 Apor Péterné Kálnoki Borbála lett.]. 1747: Banyai Fa kupak [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

fal ige eszik; a minca; essen. 1774: bé nézvén a Takáts Ládánkban... egj fél kapant láttam Sülve a ladában, melyet látván én is faltam belőle [Oprakercesora F; TL]. L. még *nyal-fal* al.

fal fn 1. perete; Wand. 1570: Zabo Janos deak ezt vallyá, hogy Latta mykor az Sentenychawal Zabo Simon Magat az hazba be Iktata, Es Latta hogi az falt ky vagtak wrbeget haza feleol [Kv; TjK III/2. 117]. 1572: mely fal Mellett Eois feleségewel feksyk volt Annyera rwgyak volt az falt hogy az eo fogassarol ket talnyeris Esset leh [Kv; i.h. 33]. 1587: Az Pallerok... az Mywet siettessek a mint Jobba(n) lehet, hogy . felbe ne kellessek a falnak epwlety maradny [Kv; TanJk V/3. 238a]. 1595: az szobanak minden Gerendiat meg tamasztúan Laabfakkal Egy egez falt meg Tapasztottam, mert mind el dőlt vala: Hozottam az Agyagat és pellyúaiat (!) az varosi Neppel: ... d 16... Olah Demeter Tapasztotta ezt az 1. faalt, és az 2 zobat belől küünül földgatta, feleségestől harmad napig .. d 60 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 150]. 1638: mikor Czikor Gőrgy Uram fat vitetet be az kapu (!) es egjeb ideobenis, valtigh rontotta az haz falat hogi ugia(n) sorlodot le az haz oldala, megl az falis megl hasadozott bele [Mv MvLt 291. 164a]. 1679: Palota fala melle valo, elől partazatos festet hosszu szék nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lett. 95]. 1776: ezen Házban* van de p(rae)senti egy fenyű fa deszka asztal Labaval egyűt és azan asztalan egy veres rongyas Csujtar, kett jo fenyű fa deszka

Pad, az Falan haram jo fogos [Grid H; BfN Fasc. 92 No. 4. — *Nalácz Lajos kúriájában]. 1734: ha bemeselné az falt kívül inkább nem ismernék meg [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1753: Az falan husz chárták [Mezőzáh AF; Told. 18]. 1779: Falba vagot festet Almarium [Szu; UszLt XII. 87]. 1817: a gabánás falához vagyron ragasztva az Arnyék Szék [Ördöngösfűzés SzD ÖrmMúz. 3]. 1845: ezen folyo 846ik évben két versen nagy viz áralás lévén a Bácsi völgyön mely miatt egyszer a kardosi gát szakadt el, Másodszori áradás a fűrés Malom gépelye alatti falakat döntötte össze, és Zsillipek alatti töltéseket Zusztá szét [Bács; KmULev. 2 Kósa Dénes bácsi ispán kezével].

Ha. 1742: Falan [Pókafva AF; JHb XXV/58].

Szk: ~ba nyíló. 1747: A Néhai Mgos ur Házában .. Almariumok Falba nyílok [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIfb] * ~ba ütő falba verhető. 1681: Felső Pincze Falban ütő, közönséges vas gyertyatartó Nro 2 [Vh; VhU 530, 532] * ~ba való. 1648: Csinálathat őh kigyelme vellem .. egy falba valo almariumat feketere festve f l d 35 [Kv; AsztCjk 60a]. 1850: Vagyon benne egy falba valo rossz almarium vass sarkakon forduló ajtájával minden zár nélkül [Gyéréssztkirály TA; DE 5] * ~ mellé való. 1681: Asztalos csinálta fal mellé való, elől pártazatos hosszu szek Nr 3 [Vh; VhU 527]. 1717: Udvarház ... Deszkás tornaczu Tornaczan és hosszu fojosen bé menven, vagjon az nagj Audentiás ház melyben jo fűtős zöld mázu kajhájú kemence, Egi fal mellé valo ecszeres pad [Abafája MT; JHbK XXXIV/20] * ~on való. 1615: Az fallon valo egj ueres zwinegbeől iut f. l d 33 [Kv RDL I. 97]. 1633: Az fallon valo karpitokai mind az kett hazban, Estimalták Egienlo akarathol ad f 600 [Kv; i. h. 22] * ~ra való fali. 1560: Ket zewnyegh Egyk feyer. Egy farra valo zeónyegh [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1602: se(m)ifele falra valo karpitok és szönyegek itt ne(m) maradtak, hazainkat tellyesseggel pústa(n) talaltuk [Gyf; PLPr 43—4 Báthory Zsigmond fej. Gallyen Imre kv-i „senator primarius”-hoz]. 1629: Egy falraualo Eöregh szeoneigh aestimaltuk tt f. 32 d. — [Kv; RDL I. 132]. 1652: Kőmivesnek farra valo mérték gyeplő [Görgény MT; Törzs]. 1698: Harom kusdegh farra valo kép [Köröspatak Hsz; HSzjP]. 1758: Falra valo Arany vető tábla nyomtatásban Nro 1 [Déva; Ks 76 IX. 8]. 1797: Egy falra valo fertálytis ütő órért Rfr. 7 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1805: Egj Falra valo Réz Kerekű Pa ora [A. Jára TA; BLt 9]. 1844: Egy falra valo szönyeg [TSb 12] * ~tól vet ’?’ 1631: mikor nálam lakott is, akkor is sokszor nekimentem volna, de az feleségem nem engedte, mindenkor bortul vetett engemet [Mv; MvLt 290. 44b—9a Átírásban] * általrekesztő ~ válaszfal. 1679: Őr Ház ... Ezen házban levő Erkély, vagi írőházacska Altal rekesztő fala, festett deszkával bortul fa rámas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 19—20].

Sz: ~ba veri a fejét. a. a másét. 1757: meg ragadván azonnal a’ Torkán az inget, a’ fejét a’ falban verte, egy szóval rútol és keményen bánt velle [Majos MT; Told. 35]. — b. a sajátját: 1786: a kedves kopacz fejedet pedig már nem félttem, mert mint jo előre láto ember meg tsinaltottad vala a bagoly füli süveget, ... jo dolog okosság volt, mert mar ha a falba vered is a kopacz fejedet a Süveg meg menti a veszedelemtől [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez] * ~nak támaszt (nő). 1640: testis Köteles Czizmadia Péter hűti után így vall: Halotta az maga szolgálja szájából, hogy kiment egy östve, hát Katona Pál az falnak támasztotta Asztalos Mihálynét [Mv; MvLt 291. 233a—51a Átírásban] * ~nak visz kb. elpusztít/elveszt. 1570: Anna Aztalos Imrehne hithy zerent vallya, hogy latot dolgot egebet nem Thwd Zabo Janosnehoz Mondany ezt Latta hogy az eo Atthyafya Eotthues Demeter Ayandekozta es Bezellet vele Mert vtana Jart, Es aztis hallota Zabo Janosnetwl mykot az vra az Thaborba volt Eotthues Demeteris, Vyd Isten az falnak az feketet, hozd az en agyamba az zeoldet... Orsola Nagy Gasparne ... vallya ... Eztis hallotta hogy azt Monta Zabo Janosnak Isten vyd az Keofalnak az feketet Az zeoldet hozd az agynak [Kv; Tjk III/2. 35—6. — *Zabo Janosnének Eotthues Demeterrel valo házasságtörése ügyében tartott vall.] * ~ra hányja a (száraz) borsót. 1618: akármit mondjon ember, de csak olyan, ha az falra hánnák az borsót [BTN 129]. 1736: bizony eleget pirogattak de latom falra hánták az borsot [Ap. 4 Apor Péter feleségéhez]. 1786: Haszontalan koriel két Legényei jövének bé előre Ngd(na)k ezeket igyekeztem egy egy kevés munkára fogni, de nem fogadták szómot; ebül ’s kutyául szoktak ... a’ példa-adással is igyekeztem munkára serkenteni, de tsak a’ falra hánytam a’ száraz borsót; én soha nélkül kenyeret nem adnék [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] * ~t vakar. 1812: a külsőket szolgáló Embereket Feleségem nem fogja tudokozni, csak a Lako Hazon Udvaron Telken lásson Uriságot, .. a Házba a mobilliáknak Uriságot kellene mutatni. ha én eddig Kaalba^a laktam volna, eddig minden Urisagba fajinsagba volna — ha falt vakartam volna is [Jára MT; Pf Nagy Lázár lev. — *Székelykálban (MT)] * csaknem lerontja a ház oldalát (jó kedvében) majd kirúgja/veri a ház oldalát. 1621 Györggyel penig az felesége ugy játszodoztak, kacagtanak, hogy csaknem rontották le az ház falát [Mv; MvLev. 2].

2. vár/várofsal; zid al cetáthi/orašului; Burg/ Stadtmauer. 1572: Kyrál Mathe, hity vtan valia .. ky fwtamyk az Istwan vayda fija ala az varos fala fele [Kv; Tjk III/3. 1—2]. 1573: Dorotia Bozy elekne Azt valia hogi Az Thakacz Andrasne leania Bezellete neky hogi volt Tyzorakor estwe hogi Az Annyawal Az Nyenet Kesery volt haza. Latta hogi valamj leaniok az fal Mellet lachanak volt neky vgi teccet hogi az Kis gaspar leany es az Bor Ianosneie voltak, Masnap ez Bezed vtan Megen

Thakach Andrasnehoz az Kis gaspar leania, Mond Neky Zomzed azzony Megis azt Mondode hogi En az fal mellet Iaczotta(m) vona estwe, Mond Thakach Andrasne Twgia Eordeg ki Iaczot ha ty voltatoke vagi ky volt, vgy Teochek hogi ty waltatok [Kv; i.h. 116]. 1582: Az mel' falt az O warba tawaly eztendeobe az waros megh chinaltata eo kegk heasztassa megh hog a' Nyers keofal el ne vezzen Bochasson eo kegk ketteot Az thanach vrami keozwl kerewlliek meg kyweol beleol az waros keofalayt, es Ahol ol' zwkseges epwlet kel eo kegk wisellye gongiat, hog valamý Nag' romlas az Waros falaba Ne cssek [Kv; TanJk V/3. 252b]. 1609: Keomjes Gergelynek, hogy az Ouarban az Timar Andras haza vegiben, az Rostelj alat fel bontotta es meg czinalta, az Varos falat, attam d 25 [Kv; Szám. 126/IV. 167]. 1641: Ebben az eszten-doben ugy proficiáltam az építésben, hogy 87 öl falt a bástyával együtt jól felvittem; annak a temérdeksége alatt harmadfél ölnyi volt, feljebb kettő, annál feljebb másfél, a párkányköven feljűl egy ölnyi [ETA I, 148]. 1849: Nagy Torony Falai megvagynak hasadazva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

3. sövényfal; gard impletit din nuiele; geflochtenener Zaun. 1680: az aklyok(na)k sövenjből font falai... ket paraszt bikfa ajto szolgál ezen aklok(na)k azo(n) reszire, mely kerülőleg fordul az Csűres kertig [A.porumbák R; Ált Inv. 30-1]. 1694: Ez meg irt Udvar ház előtt által ellenéb(en) vagyon az Majorház, meljnek kötéses fákból valo és sövényes oldalai avagy falai, imitt amott tapasztossak [Borberek AF; BfR Néhál ifj. Bálpatáki János kúria-leírása].

4. oldal(fal); perete lateral; Seitenwand. 1656: Egy szep kül fűtő zöld mazu kalyhas kemencze, faragott kő labokon allo falai vaszonra iratott külömb külömb festekő karpitokkal be vonva het darabból allo [Doboka; Mk Inv. 5].

5. kerékfal; obadā; Felge. 1585: Az Waros Kuchia egik Kerekere Chinalt Kerekas Mihaly ket falt es egy Sarogliat fizettem f. — d. 26. Kowach Istwan(n)ak Atta(m) hogy megh wasasta f. — d. 12 | Az waros kúchianak Eggik Tengele Tört wala el es Egik kerekének az fala. Chinalta megh Kerekas Mihaly fizettem Tolle f. — d. 16 [Kv; Szám. 3/XVIII. 21a, 26a Gellien Imre sp kezével]. 1590: Byro vram Akaratjaból fizettem Kerekas Matyasnak hogy 3 Kereket foldozot meg. 15 falatol, es 2 kyulotol attam f — d. 70 [Kv; i.h. 4/XX. 19 Hooz Lőrincz sp kezével]. 1592: Az Malomhoz... Egy kerekre ket wy falt Chinaltanak vonatta(m) Reyaya, három Oh wassat attam Zegre 2 Apro wassat f — d 18 | Az Taliga-hoz Monostory vczay Kerekas demeternek fizettem egy Kerekre Chinaltata(m) egy falt, es egy kywleot tt f — d 12 [Kv; i.h. 5/XIV 38-9, 46 Rppel Péter sp kezével]. 1730: az alkoholmatlan ut mián... azt tudtam egy falais meg nem marad az Szekeremnek [Somlyó Cs; Ap. 4]. 1780 k.: Negy vj Kereket az Társzekérbe R. 5 x. 40... Az Rudat ágassával együtt és két falt, a' tángyéra R. 3 [Szászváros; BK]. 1825: Egy Allodialis Ma-

lom négy kerekű lévén az első és felső viz Kerék jo, ép, nem régebenn készült falaival és keresznyeivel (!), vgy leveleivel együtt, még Sokideig meg Szolgálhat [SzentkZs Conscr. 3].

6. ' ? ' Hn. 1799: Falbűkk alatt (sz) [Fiátfva U; EHA]. 1805: A' Fal-bűkke (sz) [uo.; EHA]. 1822: Vagyon egy darabb Szántó Föld Falbikkban az előmenő Lábban Dőlő [Lisznyó Hsz; BLt II. 11]. 1829: Fal-Bűkkbe (sz) [Fiátfva U EHA].

faláb 1. fa-műláb; picior lemn; Holzbein, Stelzfuß. 1640: Popa Komisa edgyik Labaval benna fa labon iar [Dragus F; UC 14/48 115].

2. fa-kemenceláb; picior de lemn la cuptor/sobă(de gătīt); hőlzerner Ofenfuß. 1677: hámor eörző ház... Vagyon benne paraszt kályhából csinált fa és kő lábakon álló egy kemencze, eöszve fűrt lábakon egy paraszt asztal [CsVh 52]. 1688: paraszt kályhából csinált fa lábón álló régi kemencze fa Tűzhellyel edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. 1756: a Bércs ház Sövényből font tapasztos kementzéje ál fa lábón és elő fán [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. 1797: vagyon fa lábakon kívül és belől ki rakott kő walutskán fel emelve tüzelő kementze [Kőröspatak U; Pf]. 1819: Az Első házban 4 fa labon allo uj modi vas ajtoju gombos cserep Tűzelő [Nagypacal Sz; Berz. 8. Fasc. 72]. 1821: A' Kementzék a' Szobákba fa lábra tsinálva Zöld kályhákál [Görgény MT; Ks 79, 210]. 1851: Az alsó nagy Szőlő hegyben... sajto szín Ezen szín végében van egy kis szüretező ház Van benne egy falábón álló cserep kemencze [Erdősztygyörgy; TSb 34].

3. fa-bútorláb; picior de lemn la mobilă; hőlzerner Möbelfuß. 1681: Ezen házban vagyon négy fa lábokon álló, fenyő deszkából csinált, egy négy szegű paraszt asztal, mellette lévő, fűrészes deszkából csinált két paraszt székekkel edgyütt [CsVh 90]. 1745: Esztergából metzett fa lábák nro 20 [Marossztkirály MT; Told. 18].

4. faállványzat; schelă de lemn; Holzgerüst. 1694: Ezen ora fa Labja mellet mindgyart az Var-(na)k másik Szegeletiben va(gyo)n egy Czeyt haz [Kővár; JHb Inv.].

5. cövekláb; tárus; Pfahl. 1679: Vagyo(n) ezen Kamoraban: 8 szál deszkából valo Edény tarto szék földb(en) vert fa lábakon allo nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 58].

6. cölöp; pilót, stílp; Pfosten, Pfahl. 1636: fa lábakon allo berenából rott Diznok hizlalo keőt-reöcz az Cziur kerthez ragasztua(n) | az Istalo mellett vagyon fa lábakon allo Gabonas haz, ... paraszt belletlen ajtaja [Siménfva U; JHb Inv.]. 1694: Külső Vár... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az lévő Bástyá szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eöszve bardolt fakból csinalt Strasa Hazacska körös környűl lévő lyukas, az Sindelyezese el sorvadott [Kővár; JHb Inv.] | (A) kapun be menőleg, talaltatik ott húsz ~ nro 20 fa lábako(n) álló Gabonas-ház [Borberek AF; BfR ifj. Bálpatáki János lelt.]. 1763: (A konyha) véginél négy fa lábra epittetett, és szalmával fedetett egy Sertés pajtatskais van bé ferveű

beleje s.v. Sertes Nrő 2 [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa. 19].

7. fa-harangláb; clopotniță de lemn; hölzerner Glockenstuhl. 1748: Isteni szolgálatra csengető. harangok fa labra csinálva [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1857: A helység közepén egy kis fa-imaház nádfedéllel, romladozott állapotban, mellette egy falábon a kis csengettyű; lehet 100 fontos [Benedekfva Sz; BTF 107. 25] | Kőtemplom az opidum délkeleti végén. Kőtorony használhatatlan, a harangok* falábon állanak [Hadad Sz; i.h. 26. *3 harangja van].

falábazás falábon járás; mers pe picioroange/calalige; Stelzen(laufen). 1870 k./1914: minden iskolának meg voltak specialis játékaik de bizonyos közös vonás meg volt azokban itt csak a nevüket említtem meg... falábazás, havazódás hinta [MvÉrt. 17 játékok al.].

falábú fa-múlábú; cu picior de lemn; mit Stelzfuß. 1571: wolt Regen egy fa labw Embere kinek Santa wolt Neue [Mv; Bál. 78]. 1614: Zeold Peter fa labu lib. [Panit MT; Bet. 16]. 1615: Martinús Földozo varga, fa Labú [Kv Tjk VII/2. 284].

Szn. 1622: Falábú Jánosné [Mv; MvLt 290. 27a–30b átrásban!]. 1623: feniegeti vala Falabu Katath|meg tapogatta <Var>ga Miklos Falabonak* az valagat [Mv; i.h. — *Értsd: Falábu Katának]. 1633: Cziaszar Istva(n) oda jöve az Falabu Janos laza elejben, es huaa kj Zabo Andrast az falabo Janos fiat [Mv; i.h. 138a]. 1634: mikor Dersi Georgiot utottek vala Falabu Janosnit Magatul hallotta(m) Dersi Georgyot, hogy mondta* [Mv i.h. 291. 22a. *Köv. a nyil.].

faládikó faládácska; lădiță de lemn; Holzkistchen. 1805: Egy Gyortya tarto Ladiko Teli Buzaval .. találtunk Egy Fa Ladikot Aszszu Almaval [Szamosfva K; BLt 9].

fa-lakat ? gerezes/makkos fazár; incuetoare de lemn; Bolzenschloß. 1586: Az Zenas kertheöz veottem egy fa lakatot — /5 az Zenas kertre veottem egy fa lakatot — /5 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18, 38].

jel-re 1. fazár al. a jegyzetet.

falángat rágalmaz; a calomnia; verleumden. 1641: mikor az Urunk Eő Nga p(ro)tectionalis Leuelit ele adok, el oluastatua(n)... az Isperest teőb papokkal es feo vrajmmal Egiütt, es sok modnelkül valo falangato beszedekek kezdenek bennünket falangatni, Illien szoual, hogy it ne(m) leszen keliünk es kenierünk [Futásfva Hsz; BfR.].

falángató rágalmazó; calomniator; Verleumend. 1641: sok modnelkül valo falangato beszedekek kezdenek bennünket falangatni, Illien szoual, hogy it ne(m) leszen helyünk es kenierünk [Futás-

fva Hsz; BfR. — A teljesebb szöv. *falángat* al.]. 1835: illetlen falángato szókkal, motskokkal or-tázazzák [Torda; TVLt 979].

falángol rágalmaz; a calomnia; verleumden. 1838–1845: Falángol egyértelmű a tájszótári* *falángat*-tal, rágalmaz, rosszat mond a hátam mögött [MNyTK 107. — *A Tsz-ba Buczy Emil közléseként székelly tájszónak minősítve a *falángatni* ige 'darabos szavakkal szidni', Gyarmathi Sámuel Vocabularium-ából (1816) ugyanilyenként 'okoson, oldalfélt szidni' jel-sel került be a tájszó].

falapát lopatá de lemn; Holzschaukel/schippe. 1627: Egy magyar orszagj fa lapat, vas az orran f — d. 20 [Kv; RDL I. 134]. 1681: Fa Áso és Lapát nrő 87 [UtI] | Buza méréshez valo fa Lapát Nro 1 | Vajda Hunyad vára Vagyon ezen kapu között Fa nyeles áso Nro 3 ... Sárhanyo fa Lapát Nro 3 [Vh; VhU 502, 508–9, 514]. 1722: A Fa lapátokat ... kgd Abranicsaival elküldem [Fog.; K]. Rétyi Péter lev.]. 1796: Fa Lapát [Déva; Ks 76. IX. 26].

falás harapás; imbucătură; Bissen. 1817 k.: az Emberek vgy anyira meg vagynak szorulva, hogy sokan még Úrdolgára sem jöhetnek, de hát még a szegény Tzigányok, ezek igazán szegények, mert soknak még egy hétig szentsen egy Kalán Puliska, sem egy falás kenyér a' házánál [Héderfája KK; IB.Útő Bálint tt lev.].

falásnyi egy harapásnyi; de o imbucătură; ein Bissen/Mundvoll. 1831: senki más abbol* nem evett, a világ teremtesin senki egy falasnyibais nem részesedett [Dés; DLt 332. 20. *Ti. a sültből].

falat 1. egy harapás(nyi) ételdarab; o imbucătură; ein Bissen. 1640: Hallottam azt, mikor ittak ott Bíró Pálnénál hogy vigadtak, mondotta ez az Nagy Péterné, hogy Isten úgy segéljen, hogy mindenkor tartok egy szeretőt, kettőt szeretem az katonát; egy falatom, kettő lészen, mindenkor közlöm vele úgymond [Mv; MvLt 291. 233a–51a átrásban!]. 1751: egy falatat sem attak [Marossztkirály MT; Told. 29]. 1776: igazán hivatik most a szegenység szegenjségnek mivel olj szegénj hogj nem hogj zatsko Penzre Zatsko Penzt telietne de meg fotra fotot se tehet és Falatra Falatot az szájaban| az Farkosak .. mihent az kürtöt meg fujják ha tsak meghalhatták az kürt Szot Compáreálnak az kopokra és az szegény kopokat njagattják es szaggattják az Puskások szemek láttokra kiketis magokhoz közel nem várván, ha távulrol hozzájuk lődöznek s az mészáros-ságot nem hogj félben hagjnak, hanem meg inkább hannjak a drága falatakat edgj más agjára [Négerfva SzD; BiN. Bánfi Péter lev.]. 1781: mostani Tisztartóját szereti Kozma Istvánt abbol tudom, hogj láttam szemeimmel mikor az Aszszony a maga falattját edgyik Asztalszegiről a másikra által nyujtotta [HSzjP. Koszti Istvánné Fazakas Susa (30) jb vall.].

Szk: befaló ~. 1742: három hétig semmit sem adott egy bé faló falatot is, úgy meg eheztem hogy szikrazott a szemem, koldulasomal a mit kaphattam, ettem [Kv; Aggm. C. 12] * *mind egy ~ig* mind az utolsó cseppig. 1721: alazatosan még szolgálom az Mlgos Urnak ha nekém is ég sérteseckét küld ézen meszt le vivő talyigan tavaj ném busitotam az Melgos Urat mivel vot de most egyecskét öletem vot mind aprolikja mind szalonaja mind egy falatig el fogot [Szentpál K; TKI Mihály Deák* Teleki Pálhoz. — *Csak így!].

2. egy falásnyi/szemernyi; o bucățică/imbucătură; ein Mundvoll/Bissen. 1586: Viczey Magdolna vallia, en Ional egyebet ez leanhöz Ne(m) latta(m), magha sokat Iart hozza(m) vgmint het egész esztendeigh, meg chak egy falat kenieremheoz se(m) Niult [Kv; Tjk IV/1. 572]. 1714: én olyan szegény(ne)k tudom hogj egy falat kenyere sem volt nem hogj pinze lött volna [MNY XXXVIII, 131]. 1742: egj falat kenyeret sem ad öklme [Méra K; Aggm. C. 12]. 1795: nem lévén egy falat ennivalojais marháinknak, bögtek az nagy éhség miatt [Msz; MbK 104]. 1816: nemellyeknek tellyességgel nints semmi gabonájok, a Dologra egy falat Kenyér nélkül jönnek, máris kellett egy kevés Málé Kenyeret süttetni az olyan el alélt szegényeknek [Somkerék SzD; Berz. 11 Fasc. 75].

3. átv pöttöm(nyi); micuț; kleinwinzig. 1847: Kitsi Roza már nem csak szépen fel tud állani magától, hanem megis indult ... jőjjen, gyönyörködjék benne magais e falat kincsben [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

falatka falásnyi, darabocská; o bucățică; ein Bissen. 1833/1845: Tokán . akárminemű, apró falatkákban rántott s borssal (borsos tokán:) vegyített hús [MNYTK 107. — Az i.h. utal a r. *lohanu* (o: tocană) szóra].

falatlan kerékfal nélküli; fără obadă; felgenlos. 1744: négy ujj fentőzött kerék falatlanok ... aestimatioja 3 fl. 24 den. [HSzj *fentőzött kerék* al.]

falatozik a minca bine; schmausen. 1800: falatztunk meg ittunk egy kupa bort [Torockó; TLev. 5]. 1812: A' pappal akarok edgy keveset falatozni [Héderfája KK; IB]. 1843: Mik pedig a' rántodni tett hus meghülésétis nem várhatva Szekállo Legény Pap Gábor már megsült husához állottunk s abból falatoztunk [Dés; DLt 586. 23].

falaz kerékfalat szerel; a pune obadă, a obăda; felgen. 1593: Kerekes Demeter falazot ket kereket egy wy kywlot Chinalt beleye p(ro) f — d 60 [Kv; Szám. 6/II. 4]. 1600: Kerekes János falazott egy kereket es teott kett kiweot bele, attam teölle d 36 [Kv; i.h. 9/XII. 69 Igyártó Simon isp. m. kezével.]. 1625: Egy kereket falaztanak vjolagh f — /30 [Kv; i.h. XXVII. 10]. 1692: Öreg szekeren valo kerek keszen falazva [Görgényszimre MT; JHb Inv.]. 1736: nem vala akkor annyi úr, hogy az kinek az apja kereket falazott is, most a fia megharagudnék ha úrnak nem

hínád [MetTr 356]. 1774: egy kotsi kereket is fentőztem s falasztam [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) jb. vall.]. 1780 k.: Falasztam az ide valo szekérhez két kereket R. 1 ... Falasztam megint az ide valo szekérhez egy Kereket x. 40 [Szászváros; BK].

falazás kerékfalazat; obadă; Radkranz. 1587: Kerekes Mihálj három kereket Czinalt wy falozással kwlliokkal fiztettem teölle — /78 [Kv; Szám. 3/XXX. 13 Seres István sp. kezével].

falazat fal; perete; Mauerwerk. 1652: Ezen Major háznak ... az felseo falozattyán Tyuknak valo ki jaro hely [Görgény MT; Törzs]. 1754: a Malomnak falazattya fenyő Deszkából valo néholt hejános [Ádámos KK; JHb XIX/10]. 1868: Harangláb roskadozott. E harangláb helyett ... új kötorony építése indíttatott, melynek falazata fel van emelve [Görgényszimre MT; ETF 107. 20].

falazószék kerékfalazó szék; scaunul rotarului; Felgenbank. 1804: mikoron kaphatott fel kezében egy falazo Szék Lábat* [K; KLev. 10. — *Alább egy másik vallomásban: egy Farago Szék Lábat].

falazott kerékfallyal ellátott; prevázut cu obadă; mit Felgen versehen. 1797: Kocsiban való falazott Uj Kerek Nro 4 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37].

falaztat kerékfalat (meg)csináltat; a face să se pună obadă; felgen lassen. 1593: Talygara valo kölchegh Az kerekeket midőn fallaztattam, adot az kerekes 10 folfat (!) d 60 ... 7 falfat chinaltattam kerekes Balintal az kerekekre d 42 [Kv; Szám. 5/XX. 157]. 1609: Falaztatam egj oh kereket az Taligahoz d 35 ... Az mazik (!) Taliga kerekben falaztata(m) egj Vy falt d 7 [Kv; i.h. 126/IV. 49]. 1638: Az mikor szabo Daut* el mene oda fel eperjesre az szeöcz Daniel szekeren mene el Czak hogy az ket Keoreös bizonj megh hanta az uta(n) mert megh az uy szekeretis megh proballia az Keöreös ... bizonj igen megh romladozott vala, megh ujanis falaztata mind az negj kereket; az Talpan valo vasakis Czak dirib darabok valanak anira hogy negjnel teöbbet nem talalank eppen, az Negj kereken: hanem csak darabok valanak [Mv; MvLt 291. 137. — *Frtsd: Dávid]. 1744: Falaztattam két kereket [Dés; Hr tt-i számadás].

falbeli falba beépített; zidit in perete; in die Wand eingebaut, Wand-. 1801: Egy falbeli veres festékű Almarium [Vargyas U; CsS]. 1802: Egy falbeli almáriumra valo Zárért és sorkokért fiztettem 2 Rf 16 xr [Déva; Ks 120. 3/1]. 1832: Egy falbeli záros Almarium [Sáromberke MT; TSb 26]. 1849: Egy Falbéli Almarium három fiokjaival [Somkerék SzD; Ks 73. 55]. 1851: Van itt egy egy falbeli üvegtartó almarium [Brdőztgyörgy MT; TSb 34]. 1852: a' falbéli kementze ... a' szobába füstet bocsát [Dés; DLt 1248].

faleos szélezett; fáluit; gefalzt. 1851 A' hid mellett van egy falzos gerenda is 3 1/2 ölös [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

fálesa 1. földmérő-mértékegység: kb. hold; falce; Feldmaßeinheit: Joch, Morgen. 1553: in possessione Walazwth^a sex veras mensuras fachya wigo vocatas feneti fenilis [OL. Km-i prot. F. 15 Nr 4 fol. 33 nr. 2 Jakó Zsigmond ki-jegyzése. — *Válaszút K]. 1575 wottem az also Bella hegjen Zanto foldeth felföldy miclostol negh faczyath [Dés; DLt 185]. 1584: azt az feoldett atta Eoreok arron az meg neuzeot Buda Janosnak, hog' ha egi fachiana telyk, mas fel forynton, ha penig az egi fachianal keuseb az heaual legyeon az mas fel forynth [Dés; DLt 211]. 1603: Eözy wethes Buza Falczia Nr. 14 autunnalia jugera 14 | Minden falchyaban megyen Bania Weka nr. 3 in singulum iugera 3 quart. Banaiens. tritici seminando [Magosfalu Szt; MNy VI, 131]. 1641: Szanto földet tudok egj helyen az Zauojba(n) ket fáczat .. kaszalo rethis uagion az Porondo(n) egj helyen két facza vagon ott egy faltsából álló szántó föld ... vagon egy Szántó föld vagy egy Fáltsa [Gardánfa Sz; GyK X. 30/8 Ioannes Habuk (75) jb vall.]. 1718/XVIII. sz. A Szoroson tul vagon egy hargos szántó föld, vagy egy faltsa [Széplak K; Berz. 7. XVIII. 68/1] A Szamosra Kód fele, vagon ott egy faltsából álló szántó föld [ua.; EHA]. 1763 In Doszu Grujeczi, a melyben a mi nyelvünk szer(int) van hat fálcza föld, a fálcza pedig térsen négy fertály földött, egy fertály föld pedig térsen mind hosszára mind keresztül, tizen hat tizen hat rudat, mely rud térsen tizen kilencz araszt [Drágavilma SzD; TGSz 70].

A fennebb beiktatott 1603-i adaléknak párhuzamos latin szöve a fálsát a holddal azonosítja. Maga a szó egyébként valószínűleg magyarból románba átkerült és onnan a magyarba visszakölcsönzött szó. A kölcsönzésre és magára a területmértékre I. Etsz és az ott id. irodalmat, főként Horger: MNy XV, 136, Nyr XXXII, 309 és Tremli: MNy XXV, 139–40. — A DA szerint a falce mint moldvai területmérték 14323 m² azaz 1 hektár és 43,23 ár, tehát kevés híján másfél hektár. Az erdélyi telekkönyvi és földadó-kataszteri iratokban és 1950 előtt a környékben is szereplő 1600 négyzetöles kataszteri hold területe 5750 m², tehát egy falce területe valamivel kevesebb, mint két és fél kat. hold (14375 m²). Az erdélyi fálcza hozzávetőleges nagyságára nézve I. fennebb az 1763-i adalékot.

2. vhány fálsányi/holdnyi; de o falce; einige Joch groß. 1641: Az Szent egj ház rethe mellett egj szilb(en) 4. faczia feöld de a' negj facza feöld az Giulafine Aszonyom Jobbagianal Pop Simonnál vagon tiz forintban zalagban [Babocsa Sz; GyK X. 30/8] | uagion egj szilben harmad fel facza feöld zalagban [Györgytelek Sz; i.h.] | az Barkuliban 3. fácza feöld ... egy facza szanto feöld az Giapiuban zalagban [Nagyszeg Sz; i.h.]. 1718/XVIII. sz. vagon az Ecclesiának egj fálcza földéből szakasztott ház helye [Málom/Retteg; KGy] | A veres földön vagon egj Fáltsa föld | A Szoroson tul vagon egj Irtás Réth, mely a Szamosra dül véggel, kiből ki telik négy falcza föld | vagon ott egy

faltsából álló szántó föld [Széplak Sz; Berz. 7. 68/1] | A' Maladon vagy Porondon vagon egj Irtás, mely négy falcza földre extendáldodik. ~ Vgjan ezen helyben vagon egj darab Irtás, ket fálcza Földből áll | A Maladon vagj Porondon vagon egj Irtás Réth, mely a Szamosra dül véggel, kiből ki telik négy falcza föld [Szélszeg Sz; EHA]. 1763: In Doszu Grujeczi, a melyben a mi nyelvünk szer(int) van hat fálcza föld* | Lá Bélcz ... vagon két fálcza föld ... Intre Sime si Hotäre, fél falcsa föld . Lá Ká-szélyé árszé lá funtine egy fertály hijján egy fálcza föld immár mind a két forduloban vagon huszon négy fálcza föld és három fertály [Drágavilma SzD; TGSz 70. *A teljesebb szöve az 1. jel. al.].

Hn. 1690/XVIII. sz. köz. Dorna Torokbéli Falcsa Ret [M.fodorháza K; RLt]. 1778 A nagy Dombjánál a faltsa földek végénél (sz) [Széplak Sz; EHA].

fálesafa kb. 3 öl hosszú területmérő rúd; prăjină pentru măsurarea falcei; drei Klafter lange Stange zum Feldmessen gebraucht. 1564 d(i)ctam viam diligenter, et fidel(ite)r reuidimus ... Iuxta mensuram Temonis, vulgo fáchyafa d(i)ctj, partim duarum partim v(er)o trium mensurarum p(ro)ut Latitudo et angustia Locj paciebatur. Limitauimus [Kv; KvLt Fasc. S Nro. 2].

A valószínű jel-re nézve I. a fálcza al. a jegyzetben id. irodalmat. Maga az oklevél egészben kiadva KvTOKI. II, 370–2; innen id. MNy VIII, 371 és Etsz fálcza al.

fálsányi kb. vhány holdnyi; de citeva falce; einige Joch groß. 1718/XVIII. sz.: A Romotsa Stefán sessioja után vagon egj faltsányi földből álló [Náprád Sz; Berz. 7. XVIII. 68/1]. 1756: Kővárnál az hol az leg job föld az Uraság harom ekjével harmad fél fálsányi földet maga számára fel szántván az Uraság el tséplet Zabjából Balog Uram maga számára bé vetette [Szakatúra SzD; TKI Pap Gábor (28) jb vall.].

falégely vízfordó facdény; fedeleş, balercă; Holzlägel. 1679: Viznek valo fa legely (: egygik veder forma:) nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 58].

A TESz-ben a légely 'csobolyó' értelmezéssel szerepel, a fenti adalék (:)-es megjegyzése miatt legalábbis az egyik falégelyre nem vonatkoztatható a 'kétfelekű lapos hordócska' értelmezés.

falegyező evantai de lemn; Holzfächer. 1753: Fa legyező N. 1 [Marossztkirály AF Told. 18].

fa-lemenőhely a gát faúsztató része/surrantója; jgheab pentru plutirea lemnului la baraj Durchlaß der Holzflöße. 1792: (A gáton) azon fa lemenő hely és réa tétetett munka betű alá ne jöjjen, és mi Fenesi Possessorok azért bonificálni semmit ne tartazzunk [Egeres K; Ks 89].

falépeső fa-lépcsőfok; treaptă de lemn; Holz-treppe. 1817: A Tornácza fel járó grádits 4 fa

Léptsőből ál [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz 1–2]. 1852: az udvarra fel járó gradisatska mely fából fa léptsőkből volt készítve elromlott [Dés; DLt 1248].

falépeső-grádics fafokú lépcső; scară cu trepte de lemn; Treppe mit Holzstiegen. 1652: Az Harcsa Park Bátyára, vagyon egy bolt formán faragot kűből rakot kapu forma bē járo hely, hat fog' fa lépcső grádics előtte [Görgény MT; Törzs].

falépcsőjű fa-lépcsőfokú; cu trepte de lemn; mit Holztreppe/stiegen versehen. 1761: tizen hét fa lépcsőjű ... gráditsok [Siménfva U; JHbK LXVIII. 1. 41].

falevél frunză; Baumblatt. 1803: a' hány fa levelet zördülni meg hallottam, mind meg annyi Remetei Huszárt képzeltem jöni [Toplica*; Born. XVc 1. 115. — *Később: Maroshévíz MT]. 1812: it Ugyan jo essők járnak most, jól nő a Törőgbuza, és a fű, az Erdős ki levelezett egészen ... A marháink már ez után lábra kapnak, az ételek az állalis meg szaporodván, de edig csak eheztek nem lészen Sem fű sem fa levél [RLt O. 1. D. Teleki József lev. ismeretlenhez].

falfa 1. kerékfal; obadă; Felge. 1584: Veottem egy bel kereknek valo ket kerezat fat es egy falfat [Kv; Szám. 3/XIII. 4 malomszám.]. 1587: Chinaltattam egj rudat az eoreg zekerre p(ro) d. 65 1 Tengelt p(ro) d. 20. 3 Falfat egj küleot p(ro) d. 17 [Kv; i.h. 3/XXVI. 51] | Az Taligara keolteottem ... Egh tengelj az Taligahoz p(ro) d. 16. 1 Rudat p(ro) d. 38. 1 felherczet d. 7. 1 agast p(ro) d. 12. 2 fergetiut rakonczastol d. 12. 1 Tengelt p(ro) d. 16. 2 falfat d. 10 [Kv; i.h. 52. — Suweges G isp. m. kezével]. 1593: Taligara valo kölchegh ... Az kerekeket midőn fallaztattam, adot az kerekes 10 folfat d 60 ... 7 falfat chinaltattam kerekas Balintal az kerekekre ... d 42 [Kv; i.h. 5/XX. 157]. 1738: A ... dicit, Exhibeált Literale Documentumimból, ... Levátamba(n) meg-irt falfáimnak el hozása Constál [Dés; Jk 278a]. 1796: Az szekeren visza Örbe küldöttem Harrom kerékre valo Fal fát egy székér Rudnak valot [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1840: Kásova* Marhássai falfát abrantsot hoztak [Born. G. XXIVb. — *MT]. 1844: 1 külő 5 falfa 1,50 [Kv; Pk 6]. 1855: Hesdátí Farkas Ilia ... 25 darab falfát csinálhat [Görgény MT; Born. G. XXIVg].

2. oldaldonga; doagă; Daube. 1604: az Abast-faluj jnasokkal egy Peter Mihaly neuy embernek leöütejuenek hordo fal faiat el hasogattúk vala [Uoszt 18/107 Michael Kouachy de Zent Marto(n) (60) vall.].

3. 'p' 1813: Olasz falfa 7 Gyalag árnyék szék 1 [Veresegyháza SzD; Told. 18].

fali 1. falon függő; de perete; an der Wand hängend, Wand-. 1842: egy fali pipa tarto Stellás [Csekelaka AF; KCal 3].

Szk: Gönczi ~ olvasótábla Gönczi-féle fali ábécés-tábla. 1877: A' harmadik csoport*: Végezvén a' Gönczi fali olvaso táblát, kezdettek olvasni könyvből kezdettek össze adni és le vonni számakat [Bádok K; RAK 255. — *Ti. gyermek-csoport].

2. falba épített; zidit in perete; in die Wand eingebaut. 1848: Egy záros fali almárjom 8 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

falinaptár calendar de perete; Wandkalender. 1846: Egy fali naptár diszes foglalványba [Dés; Berz. 20].

falióra ceas de perete; Wanduhr. 1812: Egy Fali ora fa kerekkel Rf 3 [Mv MvLev. Szabadi József hagy. 7].

fa-liu fatölcsér; pilnie de lemn; Holztrichter. 1629: Egy Aranyas fa Liu d. 20 [Kv; RDL I. 132]. 1679: Fa Liu nr 1 [Uzdisztéter K; TL. Bajomi János ielt. 137]. 1681: Felső Pincze ... Vagyon itt ... Bor töltéshez valo Fa Liu Nro 1 [Vh; VhU 530] | Faliu (bor töltéshez:) [Brety H; VhU 592] | Pincze . Fa Livo Nro 1 [Hátszeg; VhU 598, 600]. — 1735: Fa livu kettő Egy fa szivárvány [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1744: Két nagy fa Lio [Szentdemeter U; LLt Pasc. 67]. 1748: Fa Liu 2. Kártya 1 [Szászsztyakab SzD; Told. 11/95]. 1829: Fa Liu új egy, otska égy Kerek Liu [Borosbocsárd AF; EMLt].

falka 1. csorda, csürhe; cireadă; Herde. 1561: tudom hogy Jo diznok valanak Peres Caspar az w jeg Ruhayaba fogialta el egy falkayát [Ráton Sz; Bál. 78]. 1570: Salamon, Adam Janos zolgaya, Janos Borbely Marthon zolgaia hitek zerent vallyak Talaitanak egy falka Dyznót Az kerthben [Kv; Tjk III/2. 174a]. 1633: Sztancziul Zagania Eskut Boer fatetur: Nylwan tudom hogy Nagy Thamas Vram Marhakkal lőne közinkben, uala 200 Juha, Menes es sepen vala, Tehen Barom ys az szerint, az disznaja is egy falka [A.venice F; Szád.].

2. nyáj; turmă; Schafherde. 1570: Azon valasztot vraitat hattak eo kegek hogy az Juhoknak hatart Mwtassanak, hogy azon kywl Neh Iarianak ha megh Nem Eryk vele kyknek Jwhok vagion, Mas hataron keressenek feoldet magoknak ... Valaky penigh hataron kywl Megien Minden falka Jwhtol ket forintot vetessen biro vram [Kv; Tanjk V/3. 8b]. 1591: A szeles kwtnal valank szallaso(n) ket falka Iuual En Eggik falka Iuual valek kwleon mikor en oda mentem volna az zallasra ... az ferenczy Janos pastora volt addigh az Juual [Uoszt]. 1604 k.: az haza(m) Eoleol (l) lata(m) hogy Egy falyka Johot wznek vala alltal az vizen [i.h. 18/160]. 1718: Láttam hogy az Pakulárok-nak, enni valot hoztak lohátón, még a Télen egy falkát haza hajtottak belőlle, s' az tavaszon ismét vissza hajtották [Türe K; Told. 2. — *Ti. a juhokból].

3. kb. csapatocska, csoportocska; herghelie mi-că; kleine Herde. Szk: egy ~ 16. 1570: Zwgoran Janos, Martha az felesége, Marynna (!) Vajda Janosne Lattak hogy az Vayda Myhal lowat Zwgoran Matthias keotete volt megh az Jwh kosarnal, Azonba egy falka Menes lo Menth oda, es az Myhal Iowa ely zakasztota Magat az kacholak keozybe ment Az kacholak mynd az lowal az falwra Mentek es otth fogta megh Valaky [Kv; Tjk III/2. 190]. 1750: a' Szegény Leanyom(na)k adtam ... egj falka Kantza lovat [Altörja Hsz; Ap. 3] * egy ~ marha. 1646: Aztis tudom, hogj egj sokadalom hetin egi falka marhat ki vert vala Barabas Georgi az udvararol, osztan bezarolta az kaput [Kvh; HSzJP]. * egy ~ 6z egynéhány 6z. 1590: 15 february ... Zygetty Janos vitte (!) 2 Louon Tordara egy falka Eozet attam f - d. 50 [Kv; Szám. 4/XXI Kis István sp kezével].

4. csorda, gulya; turmă de vite; cireada; Vieherde. 1822: ezen pillanathan vagyon az a' Casus hogy egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásból ki kertelt és Tengerivel bé vetett földjét egy falka marhának el adta [M. zsombor K; Somb. II].

Sz: ordít, mint egy ~ barom bögrikolt, mint egy barom/marhacsorda. 1597: Giergi deak monda nekik* Mit ordítottok it az vczan mint egi falka barom nem tuttok zallastokra menny s le fekenni [Kv; Tjk VI/1. 50-1. -^a Éjszaka kiáltozó, csendháborító legényeknek].

5. sereg, csorda; haită; Trieb. Sz. 1736: Trombitáltak* is némelykor, de azt úgy fűtták, mintha egy falka farkas ordított volna [MetTr 331. - Ti. a nagyurak énekes inasai].

6. Emberre von. egy csapatnyi/ csoportnyi; o ceată de; in bezug auf Menschen eine Gruppe groß. 1653: Ezt az esztendőt csendes állapottal végeztük el Isten akaratyából egyébaránt, de bizony egy falka hajdút adott vala telni hozzánk a fejedelem, es itt lakott egész télen nagy romlásunkal [ETA I, 122 NSz]. 1668: mi reankis csettelkere szállita egy falka hadakat Bethlen Janos Uram, mindenünket fel praedálák [Csehtelke K; BfR 57/51]. 1715: egyszer egi Falka kuruczság jöven az Mondrai Erdőb(e) . a mi szénát ott Talaltanak fel egették [Sárkány F; Utl].

Szk: *En jönnek* csapatostul jönnek. 1584: Mihelt a' Tarsom az twzet kezdé fwny Az haz hean Nagy Ropogas león Azt tudok hogy Reank Zakod es hat egy falkan mint egy Machka egy Borza fan leonek ala, ez Lakatosnet Az olta mind Bozorkannak tartottam es annakis zittam [Kv Tjk IV/1. 262].

7. egy ~ asszonynép egy asszonyosereg, egy sereg asszony o ceată de femei; eine Schar von Frauen. 1573: Magiary peter azt vallia Latta eztis hogi Kowach Benedek es egy falka azzonep Neowekeknak (!) volt egimással az vthan de azokatis ely valasztottak egimastwl [Kv; Tjk III/3. 228].

8. 1580: vottem fazakat p(ro) f. - d. 25. Egy falkayat az fazoknak attam ... Az Johaznak Sayot (!) fozny benne [Kv; Szám. 4/XVII. 11].

1604: Azt en ne(m) tudom ha koborlottak Boros Ferencz es Giorgifi vr(am) az zekeren vagy ne(m), de azt tudom hogy Georgifi Peter az Peter Gereb kochy kerekenek singh vasaiban egy sakban hazahoz hozott egy falkat [UstT 16/28. „Martinus Georgifi de Zataloka” vall.].

9. rakás; grămadă; (ein) Haufen. 1637: az elmúlt 1636 esztendőben hordatot volt el Kerekes Szabo Istva(n), Uaras Teglaját, egi falkat [Mv; Ref. egyh. lt. - Tomai László kijegyzése].

Szk: egy ~ adósság ? jó sok/rengeteg tartozás. 1724: hiszem vagyon Kglđ(ne)k egyébőttis egy falka adóssága [Altörja Hsz; Ap. 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez] * egy ~ agyag. 1600: Az scholaba niomatta(m) megh egi falka agiagot negy emberrel fizettem teolle d 40 [Kv; Szám. 9/IX. 42] * egy ~ cimer. 1674: Egy falka elcíműtől marat Cimer [Beszt.; Wass 72/6] * egy ~ disznóldb. 1674: Diszno Láb kereszt csont Nő 40 ezen kívül vagyon régi Lábok egy falka, rakásb(an) [Déva; Törzs A feji udvarház lelt.] * egy ~ disznópecsenye. 1644: Szigiarto Gergeline egi eőregh hayamat, s megh egj falka Dizno peczieniomet ... fel rakta volt, s az szolgalom arczul találta hogi hozza volt [Mv; MvLt 291. 400b] * egy ~ donga. 1806: Sipos Vaszilfa Kertjén menvén keresztül ottan történetből egy falka Hordonak valo Dongákra akadott [O.bőlkcny MT; Born. I. G. XIII. 5 Trutza Juon (52) ns vall.] * egy ~ fa. 1763: Ezen kérdcsban forgo erdőbölis láttuk mikor Czirka Juon, fiastol és Czirka Mate ki hozta(na)k egy falka fát, harmon elis vittek haza [Gambuc AF; BK] * egy ~ juhbbör. 1628: Egy falka fel kótót giartot Juh beór [Gyalu/Kv; JHbK XII/44, 7-12] * egy ~ halvaldbé. 1750: vagyon egi Kása törő vállu Törőjével edgjütt. Vgjan az mellett egj falka Caulerope circit(e)r edgj szekere [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4] * egy ~ kasza. 1573: Benedek kowach Azt vallia hogi egy kamaraba találnak egi falka kasat* Eoneky ket keotest ad az ceh mester vallara es eo azt ely hozza [Kv; Tjk III/3. 179. - *Olv. kaszát] * egy ~ kenyér. 1736: Hogy azért az község* is étien ne maradjon, az ökröt egészlen megsütötték, megsülvén, abban egy falka kést ütöttek, az szarvát megaranyaszták, az bor csatornán kádakban folyt, egy falka kenyér tekenőkben ott állott, ott az kinek kellett ivott, evett, vígan volt, senki sem tilalmazta [MetTr 386.

*Ahol ti. a lakodalom volt] * egy ~ kés ~ egy ~ kenyér * egy ~ könyv. 1590: Gyullay Pálnak is vagyon ott* egy falka könyve, azokat is adják ki neki [TT 1900. 145 Kovacsóczy Farkas végt. - *Ti. „Az könyvesházban”]. 1697: Az Borbereki Ház Könyv tarto theca nro 1. Mas könyv tarto pocz, ezeke(n) vagyon egj falka könyv [Bor-berek AF Mk Urb. 1] * egy ~ labos. 1628: Egy falka labasok, es föld korsok Gyalu/Kv, JHbK XII/44. 2] * egy ~ levél. 1621: Feierwarol eczaka érkezuen Gubernator Vra(m)tol egy falka Levelek*, melliet* B.V. mentest kwide Desre [Kv; Szám. 15b/XI. 233. - *b így!]. 1628: Egy kis ladaba egy falka leuelek [uo.;

1.h. 7] * egy ~ *libertás*. 1737: Egi Zacsókó(an) egj falka Libertás két öreg csomó viasz [Br; Ap. 5 Apor Péter lelt.] * egy ~ *medvebőr*. 1650: Viszen Sarkózy Marto(n) Negj Bökrö(n) ... Egi Falka Medue es Szaruas bőrköt Enyedigh [Kv; Szám. 26/VI. 388] * egy ~ *nyíl*. 1620: Az Also Varban ... Zamszerijhoz walo egy Falka Rosz Nyll [Kővár; Borb. II] * egy ~ *papiros*. 1573: Lakatos Albert ... azt vallia, hagi Tavaly Ezten-deobe hitt volt Eotet Zabo gal hazahoz hagi meg Nytna Ladayat ..., Eo meg Nytotta De egiebet ne(m) latot ha ne(m) ... egy falka papirossat, penzt semyt Nem latot [Kv; Tjk III/3. 123] * egy ~ *pénz*. 1595: mutatuan sakokban egy falka penzt vgy mint nioicz zaz forintot [BfN]. 1600: Moises Vramis egy falka penzt az aztalra olwassa ..., azis az siwegith oda tarta, s oda haita az aztalrol, az siwegiben, De meni wolt, ne(m) tudom [UszT 15/33 „Mattheus Zeöch Semien-faluen(sis)” (56) vall.] * egy ~ *porléka*. 1724: Az Sz: keresztü Ur(am) boltyat Kolos varatt fel vertek mas fel ezer forintyat, s egy falka ezüst portekáját fel vertek [Nsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez] * egy ~ *szalma*. 1736: Nem volt akkor annyi superlát, henem estve jól lakván, a palotában vagy nagy házban, vagy az micsodás háza volt az gazdának be vittek egy falka szalmát, azon feleségivel együtt ki-ki egymás végiben viradtig jo izút aludt [MetTr 359] * egy ~ *szarvasbőr* → egy ~ *medvebőr* * egy ~ *tűró*. 1610: huzon eöt forintos leuelet uittek el, egy falika tura-tia [UszT 4. 9e] * egy ~ *vasszerszám*. 1628: Az kwiseő tár hazban az Feőldeön egy falka vas szerzam. kapa Mosarteóréó szekercze, marok vas es egieb affele dīb dab [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 7–12] * egy ~ *zsindelyszeg*. 1669: Egi falka sindelj szegh [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a] * *fizet egy* ~ *i fizet egy csomót*. 1769: Nekem jutat az Sz. Margitai* portio, egy epületért kell fizetnem egy falkát [Marossztyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev. — *Szentmargita SzD]. 10. (jó)kora darab; o bunā bucatā de; (ein gutes) Stück. 1562: adanak eg falka fwet [Maksa Hsz; HSzJP]. 1572: az dorgayba egy falka foldeth byrnak [O.monostor K; Kp Czato (?) Symon jb vall.]. 1589 k.: Peter Kouaczjnak az mely feolde vagio(n) az cziere haton azt eo ne(m) hatalommal foglalta mertt en atta(m) nekj mikor biro valek me(n)tu(n)k vala kj az varossal feoldett oztanj akkor attam vala rezeben egy falkaiat penzen veie hoza [UszT]. 1600: Hoggiaj Andras, Mako György zolgaiwal reank iéwwe, engem megh fogata s fogwa Zebleös Gyeörgy hazahoz wiwe, ott lattam hogy egy falka weres posztoth eo maga atta ki (így!) az aiton, es fel tetete az lora, az mellet egyeb aprolekothis latta(m) hogy forgata kezebe [i.h. 15/201]. 11. Időre von. szk-okban; in constructii cu privire la timp; in temporalen Wortkonstruktionen: egy *~ig/egy ~ ideig(len)* egy (jó)darabig. 1570: Zas Razzman hithy zerenat vallya Thwgya hogy Jo zeoleye Maradot volt zent Georgh hegien Takach Silüesternek, es Byro Myhal Elte egy faka

(!) Jdeiglen [Kv; Tjk III/2. 163]. 1573: Ilona Zyw Andrasne zolgaloia Azt vallia hogy . Az Zolgalo lean kerlely volt hogy Ne Syr (!) vgl-mond meg verywk myes az ageb leaniat ha Ide Ieo, Azt meg hallia Mazas peterne Mond az zolgalonak Te Bestie kwrwaneo leania ha az haz eleybe kaphatlak vgi meg verlek Mas vyzen ely Innet ..., egy falkayg ely sem Mert Menny az Zolgalo az Mazas peterne haza eleot hagi fenyegette [Kv; Tjk III/3. 272]. 1585: Daroczy Caspar hwty Vtan vallia, Lakoztanak Eyel Nappal sokan es vgian egy falkaigh ot lakek poztometeo Martonne fia [Kv; Tjk IV/1. 505]. 1590: Hogi penigh az Malombol be nem zolgaltatot ez az oka hagi az el mult eztendeobe az Zam adas vtan, az Viz el zakadoth vala, es kilencz egez hetig egy cheppeth sem iarth Annak vtanna esmet ... egy falkaigh chak az eggik kerek iart, egy ideigh esmeth chak kettej, im vgian chak eöz fele kezdet vala derekasö(n) Iarni [Kv Szám. 4/XIX. 1]. 1597: Bernemizza Benedek wallya az Elek Janos hazat ves-seleny Gaspar zamara foglaltak volt, es ew birto-kaban wolt egy falkaigh [Kv; Tjk VI/1. 13]. 1598: verni kezdek hatba ferenchét ... meg von-doza az eo maga búzajaba(n) ..., zekerchejet(is) el veüek egy falkaig [UszT 13/95 Blasius Veres de Farchad pp vall.]. 1600: egy falka ideigh ide az Warhoz birtak* [Telekfa U; UszT 15/57. — *A peres helyet]. 1630: Tudgiuk azt hogj bira egy falkaigh talam mint egy tizenhat eztendeigh [Zágon Hsz; BLt]. 1631: ele jöue az pajtából, az ablak keöniökleöjehez alla, mind ott alla egy fal-kaigh | En egj falka ideigh majd haragba volta(m) az szegeny Rado Peterne Atia(m)fiaval, s nem gjakorta mentem oda [Mv MvLt 290. 238b, 247b]. 1654: Öreg aszszonyunk, a decedált boldog emlé-kezetü Rákóczi György fejedelem relicájá, a fiá-hoz látogatni Erdélybe bėjöve, és Fogarasba hoz-zája is méne, és ott commorálván jó falka ideig, die 1 may itt által méne örményesre [ETA I. 157 NSz] * egy ~ *időtől fogva* egy (darab) idő óta. 1571: minket ez egy falka udeoteol fogwa teorweniunkben mind keoztunk valo tizt tartok es kywaltképpen az feidelem tablayan valo teor-winy teweok igen meg bantottanak vala mind teorwenyunkben mind leveleink arraban [SzO II, 327]. 1593: Mondá Bodó Gergely vaj my bir-twk egj falka ideoteol fogwa [UszT II/1. 232 (Pa-taki József kijegyzése)]. 1596: immar egy falka ydeoteol fogwa az Schola gondwiseleo Tanito Mester nelkw vacalt [Kv; TanJk I/1. 281] * egy ~ *időben* egy darab ideig. 1599: Az Kenyeres feoldet pedigh Marton Peterne birtha egy falika ideöbe [UszT 14/48 Andreas Danka de Abastfalua (40) jb vall.] * jó ~ *ideig*. 1653: Egykorban urunk* mellé lengyel segítség is érkezék Szucsáva alá . Két ezer volt száma a kozáknak — ugy mondották, jó falka ideig a várat oltalmazák, nagy károkat is tettek a mi hadunkban sokszor [ETA I, 156 NSz. — *II. Rákóczi György] * jó ~ *ideje* jó (darab) ideje, régóta. 1640: immár jó falka ideje, hogy meg jelentette esztendejenek közél valo veg-het [KJ] * jó ~ *idő múlva* jó darab/sok idő

múltán/múltával. 1585: Abraha(m) Anna vgy Mene, Palastos Gergelyhez io falka wdeo Mulwa [Kv; Tjk IV/1. 419].

12. kötés, matring; jurubiță; Docke. Szk: *vhány ~ fonal*. 1573: Molnar Marton Azt vallia Idezte volt eotet Beh az Benedek Telmanne az ely Mwlt Ideokban, myert hogi Eo zolt volt es gianakodott feleole valamy ely vezet hat falka fonalarol pert Inditot volt vele az azzony [Kv; Tjk III/3. 212]. 1586: 5 falka fonal wolt ebbol zotetet 24 sing waznot 20 sing dūrwa wazonj 2 falka Zoz fonal [Kv; Szám. 6/IV. 42]. 1608: Harom falka fonal, kett Gomboliagh fonal [Kv; Kv; RDL I. 83]. 1636: mosot falka fonal, kender, lennel Elegy nyomnak Eggiwt libr: 12 1/2 [Kv; i.h. 109]. 1651: Ket falka fonal egjk kender szal az másik széosz [Kv; i.h. 28] * (*vhány*) ~ *gyertyabél*. 1600: Kett falka giortia bélt veottem d 20 [Kv; Szám. 9/XII. 75 Igyártó Simon isp.m. kezével] * (*vhány*) ~ *kanót*. 1647: Egj kanot palcza horgastul. Egj vekonj kalacz forman font kanot Ismet egy kötesben egy falka kanott [Maros-illye H; VI. 55/5415] * (*vhány*) ~ *rece*. 1628: Ket uegh ueres futa ed. Egy darab pelda ... Egy falka Recze [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. a].

13. türedék, csomó; caier; Büschel, Knäuel. Szk: (*vhány*) ~ *gyapjú*. 1732: egj Falka gyopju Barány Juh elegiesen [Llt] * (*vhány*) ~ *szősz*. 1669: huszonhat kalongja viragos ki keszitet kender, egy falka szősz [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1697: az Tornaczbol mennek edj garadiczon az házok héjjára: Itt vagyon Hehel nro 2 . . Matola Fonalnrő 5. Tilolt kender gell. 26// Egj falka szősz Egj türesb(en) vastag vászon vagjon ul. 34// [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 2] * (*vhány*) ~ *szőszfonal*. 1623: Egj falka széosz fonal f. — d. 12 [Kv; RDL I. 122].

14. ? ~ *mise*.? 1780: 12-ma Augusti temet-tetet a szegény gr. Bánffy Dénes úr Kolozsvárt a piaci templomban.* Semmi egyéb halotti ceremónia nem volt, hanem egy falka mise, praedicatio egy csepp sem, apró gyertya meggyújtva 600, fáklya is sok [RettE 409. — *A Szent Mihály templom Bánffy-kriptájába; ennek emléktáblája ma is az északi falon [l. ETF 82. 37].

◇ **Hn. 1587:** Falkafa [Szentgyed SzD; SzD-Mon. VI, 34]. 1624: Falka Torroba(n) [Lisznyó Hsz]. 1638: falka likat alat [Muzsna U]. 1639: az falka ligetre megien veggel (sz) [Deréte K]. 1642: az falka ligetben (sz) [M.gyerőmonostor K]. 1651: faljka feniő fein [Menaság Cs]. 1679: Falka Bükbe(n) [Vadásd MT]. 1698: Falkafü [Noszoly SzD; SzD-Mon. V, 252]. 1737: A Falka alat (sz) [Dámos K; KHn 43]. 1754: Falka fenyő [M. valkó K; KHn 103]. 1756: Falka Cser [Farnas K; KHn 287] | falka eger nevű helyben [Tusnád Cs]. 1769: Falka bükben [Lázárfa Cs]. 1772: a' Falka Liget nevű Helyben (sz, k) | A Farka (!) Lugeten (sz) [M.gyerőmonostor K]. 1772/1869: In Nagy Falka [Szancsal KK]. 1775: Az Fajka Likát előtt [Muzsna U]. XVIII. sz. v.: a' Falkatögy [Zabola Hsz]. 1805: A' Falkában edgy darabatska (k) [Ózd AF; MúzRadák]. 1813: A

Falko (!) Ligetében [M.gyerőmonostor K; KHn 84]. 1815: Falkatserben [Zsobok K; KHn 323]. 1822: Falkabikban [Lisznyó Hsz]. 1851: A' Szántok ezek ... A' Falka bük nevű helyen Nyug-(otrol) dőlő foldek jönnek rea [Uzon Hsz; Kp. V. 385]. 1854: Falka Bükbe [Málnás Hsz]. 1869: Kupán határ falka tolo nevű helyen [Lisznyó Hsz]. A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A címszó jel-cire nézve a szerk. köv. megjegyzéseket teszi: Eleg gazdag adalékanyagunk figyelembevételével az Etsz és a TBSz jel-cinél árnyaltabb értelmezési lehetőség kínálkozott. A < > Hn jelzéssel felsorolt hn-ek némelyike talán a 10. jel alá tartozhatik, legtöbbről — bár a hn-i összetételek előtagja kö-zésónak látszik — semmiféle közzói jel-t nem hámozhattunk ki.

falkon ágyúfajta; fel de tun; Art Geschütz, Falkaune. 1599: ucottem 3. keotelet eóreget ... Az keotel ha nem leot uolna az falkont el nem uihettek uolna | Az Egik Falkont uitte 44 eókeór* Desre [Kv; Szám. 8/XIII. 7, 49 Szabó András sp kezével. *Így! De ez nem elírás 4 vagy inkább 14 h.; 1. alább a jegyzetet]. 1612: Zasz Ianos. Zamosvyuary Gyalogink Hadnaggia es mellette leueo Emberink által hozatunk városunkban leueo szerszamokat Algiúkat, falkonokat es Tarazkokat [PLPr 1/3. 1612—15 fej.]. 1620: Keöwarban leueo Leöueo, es Tuzes szerszamoknak, es egieb czayth hazban valo szerszamoknak Inuen-talasa ... Az Belseo Varban .. Az Konyha mellet valo Bastyan, vgyminth a' Kozla bastian vagion. Eörehg Falkony No. 1. Eörehg Forgo Taraczk No. 1. Kis Forgo Taracz No. 1 | Az Felseo Varba minden szerszamostol Leöueo szerszamok: ... Eörehg Algiu. No. 1. Falkony No. 3. Forgo Taraczk. No. 2. Seregh bonto. No. 2 [Kővár; Borb. II]. 1652: Ez Kerek Bástya mellett a Folyaso alat egy Réz Taraczk, Ferdinand Csaszár öntette, 1545 esztendőbe(n), ... mellette egy Falkony, sing vasas pantos, vas karikás, kereke, tengelye, agya, minden vas eszközivel. Az Falkony sima, gyujto lyuká(n) réz fedele [Görgény MT; Törzs].

A falkon 15–30 mázsa, azaz 1,5–3 tonna súlyú és 6–8 fontos golyót vető ágyúfajta volt [RMPegyv. 169–71. — L. uo. egy XVI. századi falkonett képet]. Abból azonban, hogy egyik első, fennebb beiktott adalékunk szerint 1599-ben egy falkont Kv-ról Desre 44 ökor (?) vontatott, ha ez a szám nem elírás, talán még a fennebb adott súlymértéknél is nagyobb ágyúfajta gondolhatunk.

falkonista tüzer; artilerist; Artillerist, Kanonier. 1626: Albert Mathe szent Martonj falkonista* ... Annor(um) 70 [BLt 3. — *Az eredetiben javítva falconista-ból].

fallajtár l. fullajtár

falmagasság ináltímea zidului; Mauerhöhe. 1868: Templom új téglából épült, cserépfedél alatt, tornya a templom falmagasságig vive [Jára MT; ETF 107. 21].

falnagy, folnagy l. falusbíró; jude; Dorf-schulze. 1566: Markosy* folnagy hozott (így!) hat ember Adoyat [BLt. — *Hsz]. 1570: Leoryncz

Byro Bwzdy^a falnagy [BLt. — ^a AF]: 1577: Ha pedig a Padiak Gabonájokat a fellyül meg nevezett Napig bé nem hordhatnák; tehát a kenéz tartozik a Tordasi^a Fálnagyot, eskütt Polgarival és a Falubellekkel ismét meg találni és tovább való időt kérni és a Fálnagy, az Venekkel egyetemben Falu joakarattyal... nyomást adjanak [NyIrK XVI, 98. — ^aTordos H]. 1587: Az zazoknak olyan byrodalmuk volt, valahul akartanak zantany senkiteol nem kertenek feoldet, hanem zabadon zantottanak... Azert az mykor az iobbagiok oztan akartanak zantani, az falnagytul kertenek feoldet [Szászszombor NK; i.h.]. 1607: Vezzdwi falnagi Hannes Enczi [Vessződ NK; JHb XXIII/4]. 1670: Valthidon... az Fálnaginak aztis monda [UszT 4/9c. — ^aValdhd NK]. 1638: Mw Bott Boldisar es Nagj Janos falnogj mind ketten Zenttrontason^a lako nemes emberek [Sár. — ^aKésőbb: Szentháromság MT]. 1640: Officiolatusok Fazakas Istuan... Fálnagy Many Braz Zindia... Alde Kraczun... Polgar [Bethlen F; UC 14/48. 15, 17] | Officiolatusok Bornemisza Janos... Ispan(n)ya a' falunak. Sombori Andras Fálnagy most ne(m) ad Adot [Sárkány F i.h. 22]. 1647: Iffiu Marton Gnoft Fálnagy [Gergelyfája AF; BK. — ^aE minősítés az Officiális rovatban] | Bemel Andras Fálnagy [Holdvilág NK; Km-Konv. 26. Urb.] | Tot Simon Fálnagy [Sorostély AF i.h.] | Selyker Pal Fálnagy [Szépmező KK; i.h.]. 1650 Martonfalvi^a Fálnagi esküt Polgarival cgiut [LLt 32/21. ^aNK]. 1662 Bessei^a, es Keresdi^b Fálnagiok, es esküttek, edgyüt [KJ. — ^a“bNK”. 1673 Oroszlan Bálint Marpod^a Fálnagy^b [i.h. — ^aMárpod Szb. ^bAláírásban: Oroszlan Balint Márpodi Fálnagy]. 1688: a Nyeni^a Fálnagy Márton János [BLt. — ^aNyén, később Keresztvár Hsz]. 1693 Kőhalom szekben Ugran Lako mostani Fonagy Pap Mihaly hűtes polgarival egyut [Ugra NK; Ks 67. 46. 24b]. 1697: Deák Andras Fálnagy^a [Szászstgyörgy BN; Szentk. — ^aElsőben említik a falu „elei és tisztei” közt]. 1699 mind az Türkösi Fálnagyot s mind penig azonn Polgárt, a ki azon alkalmatossággal jelen volt, bé hivatván fide median(te) meg examinálván őket, az dolog(na)k voltaképpen végere mentünk [Brassó; BLt 9]. 1706: az Mostanj Fálnagy Dióss Györgj [Miklóstelke NK; KvAkKt Mss 261]. 1714: Mi... el menvén Szász Város Székben Romosz^a nevű faluba(n) az hűtös Fálnogj házához, és előnkben hivatván az falu Polgáriban, s Lakosiban mint egj tizenkét Számig valot... azon Fálnagyot, Polgarokat, és Lakosokat közönsegen admoneáltuk, hogj az nállók zálogban lévő Gyalmári^b határnak zallagját vegyék fel [BK ad nro 431. ^a“bGyalmár és Romosz (mindkettő: H) egymással tőzsomszédos település]. 1732: Pap György Tatrangi Fálnagy [Tatrang Br; BrÁlt Acte neinregistrate II, 115 (Binder Pál kijegyzése)] | ezen Falunak Fálnagya voltam [Gergelyfája AF; JHb XXVII/7 id. MNy XXXIX, 383]. 1736: Hanem ha megindultál volna abban az időben... az Szászszágon

..., posta lovat eleget adtanak, sőt ha az szegény falnagyk, bírák úgy nem viselték magokat, az mint az úton járó kívánta, jól megverték az hátát s rajta sült^a [MetTr 355. — ^aHogy ez valóban meg is történt, arra nézve l. a NyIrK XVI, 96. l-ján a Nemes János naplójából idézett 1685. szeptember 1-i bejegyzést]. 1748: mentünk... Ugrara^a es ottan az becsületes Fálnagyat Esküteivel admonealtatuk [Ks 67. 46. 24b. — ^aNK]. 1749: én az Ágotai Kádároktól még akkor az Fonagj előtt Attestatiot vőtem [Kövesd^a; Ap. 1. — ^aÁgotakövesd NK]. 1751: Pap Mihály az itt való mostani Fálnagnak fia [Barcaújfalu Br; NyIrK XVI, 99]. 1753: a Szász Keresztúri^a Fálnagyot edj néhányad magával meg eskessék [Hévíz NK; JHbT Árva Bethlen Kata lev. — ^aNK]. 1758 (A kézimunkások) ki hajtására administraziojara kötelesek lésznek az esztendőnként léjendő Fálnagyk, avagy Bírák [Kóród KK; Ks 17. LXXXII. 14]. 1771: Tatrang^a, Samuel Szász R(ector) et Not(arius) Pagj, Csiki Mihály falnagy [NyIrK XVI, 99. — ^aBr]. 1774: az Hóltövényi^a Fálnagy György Maurer az falnagy udvarára ereszt be [NyIrK XVI, 96–7. — ^aHóltövény Br]. 1804: Nemes Beszterce Videkiben levő Törpen^a nevezetű Falunak mostani Fő Bírája vagy Fálnagya Circumspectus Brozer Mihály [JHb II. 16. — ^aSzásztörpény BN] | Mü Miller István Altznai^a Fálnagy Schef György és Gebel Tamás Esküdtek [Told. 30. — ^aAlcina Szb]. 1838–1845: Fálnagy (falu-fálnagy) Dorfsahn, Dorfsrichter, Szász és székely helyeken [MNyTK 107. 19].

Egy 1514. évi összefrás a fogarasi Törösvárhoz tartozó kilenc Brassó környéki, barcasági falu felsorolásakor név szerint említi az egyes faluk falnagját is; ime: Tatrangh Borza Andrasch, folnogy | Pwrkoricz Ystwann folnog | Zayzan Tamas folnog | Baczfollw Dienesch miclosch folnog | Twrkesch Tumes antal folnog | Czarnath follw Iacob folnog | Hosszufollw Lenardt benedek folnagh | Krypsbach Goczman Janwsch folnagh | Appaczsa Schiket kelemen folnagich [QuellBr I, 3–9 id. NyIrK XVI, 99. — Az itt felsorakozó Br megyei faluk ezek: Apáca, Bácsfalu, Csernátfalu, Hosszúfalu, Križba, Pürkerec, Tatrang, Tükös, Zajzon]. — Az összeíró ugyan alkalmasint szász nemzetiségű lehetett, de a magyar faluk bírói tisztségnevét a szász nyelvi alak (folnog) mellett háromszor magyarnak tekinthető alakváltozatban (folnagh), sőt egyszer sajátos magyar-szász alakkeveredéssel írásváltozatban (folnagich?) őrítte meg. Ezeket az adalékokat — a szokásos fenntartással — mint a szónak a szerk. feltétlenül számontartandónak ítéli.

Szk: esküdt ~. 1577: Mi Kultsár György Tordasi Eskütt Fálnagy, Kelemen Antal, Kiss Mihály Tordasi Falubelleknek képiben [Tordos H; NyIrK XVI, 98]. 1604: eskwt falnagi Mezaros Istuan [Déva; BfN Dévai csomó] * **falusi** ~. 1711: en ez elot harmincz esztendőkel falusi Fálnagj voltam, az elöt penig falu eskütti és Polgára [Bolya NK; JHb XXIV/2. Michael Benke (70) jb vall.] | en ezelöt 30 esztendökel falusi Fálnagy nem voltam; de esküt én is voltam egyszer mászor [uo.; i.h. Máty Stenyerul (70) jb vall.] * **hagyott** ~ kb. bíróhelyettes. 1655/1682: Zágor^a nevű Szász Faluban Kadar Matyas akkori hagyott Fálnagy hazánál [Pf. ^aKK]. 1697/XV/III. sz.: Mü Péter Marton ugy mind

Rádosi Fálnagy és Hermánn Geörgy hagyat Fálnagy [Rádós NK; Ks 68. 48. 33].

2. ~ *háza* ? faluháza; casa iudelui; Dorfrichter-Haus, Rathaus. 1791 a' Fálnagy Házához hivattam a' Falu Öregeit és első Embereit [Gergelyfája AF; LLt 19/17].

A szk vonatkozhatik a fálnagy lakóházára is.

3. vmilyen falusi kisebb közigazgatási tisztseg; un fel de slujbã administrativã mai micã la sat; kleineres Dorfverwaltungsamt: kb. kisbírõ; jude mic; Gemeindeführer. 1688: Mi kik ide alá megh irt dologban fogot köz Birák vagyunk úgy mint Sorbán Máthe, Márkosi* akkori Fálusi Biro ... es Albert György akkori Fálnagy [BLt. - *Hsz]. 1730: Az Medgyes Széki Nagy Selyki* mostani első Bírõ Fekete Bertalan ... Vasárnap (?) András Esküt és Király György Fálnagy magok és az egész ... Nagy Selyki communitas nevében [JHb XXVIII/47. - *NK]. 1764: Türkösi* igen alázatos Szolgai Fazakas Jan(os) ör(eg) Fálnagy, Deak Péter, Szász János Fálnagy, Csérn(at)f(álusi)* Kűs János ör(eg) Fálnagy [NyIrK XVI, 99. - *^{a-b}Br].

A TESz is felvesz ?-el 'falusi elöljáró; Schultzeis' jel-t.

4. városbíró, városi főbíró; jude orășanesc; Stadtrichter. 1559 My hamway gyeurgy, Haller Peter Zebeny kyal byro, Thamas dyak, chukas gyeurgy, es Zerey orban, Aggywk Emlekezetre myndeneknek, mykepen az el mwlt napokban, Az wyzaknyak kewzewth az zer thartas myath thewrthenth wolth walamy igyentlensegh az tanach es az kewssegh kewzeth, Mely dologban ... Ilyen zer Thartasth thewtewnk kwztek, hogy az kewssegh kepeben legien Negyven valazthoth ember, huza Magyar, huza szasz legien, Az negywen ember walazthat keuztek

Byroth wagy fónagyot Thowaba az waras kyal Byro wramath wagy az ew embereth, az fónagyoth az tanachal egyetembe wgy halgasak mynt Byraywkat, Az Byro es az fónagy megh se Bewntethesse fogsaghal az oly emberth Az kynek marhaya wgyon, thewrwen nekewl, hanem ha ky hatalmath mywelne [Vizakna; TT 1881. 189]. 1567 az Jambor zemeliek között, Wyzaknay fálnagy Polgárok es kőssegh között esett, es tertent wolt neminew Igienetlensegh es ezwezes (!) az fónagyolt walo zam wetes felöl ... w felsége ... paranchiollia nekem* ... hogy kymennek Wyzaknara es ez dologt es igienetlenseget megh ertenem es meg latnam es le zalitonam ... Az wegezes es Igienessegh illyen Condicioval lett, hogy ez vtan se tanach se kőssegh wdõ elewt zamot ne kewanianak az fónagytyol, es tamadast partolast wagy ellene walo gülest az fónagy ellen es tanach ellen az kőssegh ne myellen, se az fónagy okot ne vessen zamadasban az el wegezes zerent az 40. embernek ... Az fónagnak penig mikor eztendõie el telik, az tiztet addig le ne tehesse migh nem az Gereb elewt, Tanach elewt az es 40. ember

elewt az Warosnak minden Jõuedelmerõl zamot tartozek adny (gy!) es az vthan tehesse le az tyztet | walamikor Jõue Jaro az fónagnal zal, az Waros prouentussabol kölcsen az zalora az mint az züksegh mutattia is annyra [Vizakna; TT 1881. 189-90. - *Ti. Haller Péter nagszebeni és vizaknai királybírónak]. 1626: Olah Ferencz Dévay Fálnagy [BfN Dévai csomó]. 1640: Halanak meg Christof Janos az fónagy, Forgaczy Balint fálnajsagh* viselt ember [Brassó; NyIrK, XVI, 100. - *Ez alkalmasint sajtóhiba fálnajsagh h.]. 1651/1653: az akkori ot valo Prasmari* Fálnagy vette ki a Teõmleczbõl a megh fogot Szaszokat [Lisznyó Hsz; BLt. - *Br]. 1655: mentwnk volna Feyer uarme-(gye)b(en) Barczasagh(an) Prasmar varossab(an), az mostani Fálnagy Kleõczyen János Ur(am) hazahoz [Uzon Hsz; BLt]. 1667: Kegyelmes uram ... Rosnyóra* izentem készitenének szállást az követnek, nem hogy az nagságod méltóságát elõttük viselték volna szokásuk szerint, hanem az fónagy szolgálmat kiigazitotta, mondván, keressenek szállást másutt, mert ü nem tartozik vele [TMÁO VI, 372 Brankovics György portai követ lev. - *Rozsnyó (Br) e tájt (mezõ)-város, sõt vára miatt jelentõs település volt]. 1687 Szilagyi Konczá Janos Fónagi haza [Vh. VhU 11]. 1724: Csanáditul hallottam, h. õtet Etsedivel el küldõtte Seges-várra Pekri Ur(am) és a Gubernátor neve alatt irt levelet, a fónagy fel keresteté a Leánt, és õk el hozták [Marossz-király MT; BK. Debreczeni István (58) ns vall.]. 1767 Ezen Fáln* Lakosinak akár mely bajok és Perlekedések iránt, az hét Falunak^b Tit. ordinarius Provisorii (: vulgo Ispányi:) szokták qua Prima Instantia az igazságot ki szolgáltatni, mely is ha kinek nem fáveál, appellálhattya Causáját a városnak^c Titt. Fõ Birájához, vagy Fónagyához onnan penig a Tit Magistratus eleiben [BrÁlt Consr. Dom. Törtsvar 373 - Binder Pál kijegyzése *Csérnátfalú Br. *Az elõbbi településsel együtt Bácsfalú, Hosszúfalú, Pürkerc, Tatrang, Türkös és Zajzon Brassó városának tartozéka volt. *Brassó]. 1767 Die 22 Martii én a Brasasi betsüll(etes) kereskedõ Gokes Bálint Ur kérésére a Mitgs Brasai Fálnagy Parancsolattyából es engedelmébõl ... [Brassó; NyIrK XVI, 100. - A kijegyzés ilyen csonka!]. - L. még fálnagyválasztás al.

Cserai Mihály névsorában is szerepel „Brassai fálnagy Frumius Mihály” [Apor Péter verses mûvei: Monfr. XXXVI - VII, 285]; ez az adalék azonban az 5. jel. alá is tartozhatik.

Szk : városi ~. 1813 a' Városi Fálnagy retje [Nsz; DLt 679].

A 4. jel. alatt felsorakozó két legrégebbi adalékban a fálnagnak a városi közigazgatásban való egykori szerepét illetõen nem csekély bizonytalankodás, sõt zavar mutatkozik. Az 1559-i döntés ugyanis elõbb a negyven választott ember alkotta városi tanáccsal választatja a bírót vagy a fónagyot (itt tehát a bírõ és a fónagy név vagyilag szerepeltetése azonos városi tisztségre utalhat), utána azonban világosan úgy rendelkezik, hogy a város közönsége a királybírórt vagy az õ emberét, a fónagyot tekintse (itt) bírójának. A rá következõ döntésszöveg is - a bírõ és a fónagy együttes, de egymástól elkülönített említésével

– a két tisztséget határozottan megkülönbözteti egymástól. Feltűnő viszont, hogy a mindössze nyolc évvel későbbi keltezésű második adalékban a folnagy már határozottan városbírói szerepen jelentkezik.

5. vmilyen városi közigazgatási tisztség; un fel de slujbá administrativá la oraş; iredindein Stadtverwaltungsamt: ? bíróhelyettes, másodbíró; locfiitor al judeiui; Vizestadtrichter. 1612 Feier Mihály brassay biro, Falangj Heltner Georgj [NyIrK XVI, 100]. 1638: osviri Janos uram Devay Fő Bíró az Eő kigelme Eskutivel ugimint Buczi Janos varas Fonagia, Barakzai Gőrgj, Varga Pál, Vamas Istan, Katana Miklos, Farkas Istvan [Déva; JhB Fasc. 53/h]. 1673: Igy értvén Hunyadi mostani és következendő Kapitányim, Udvarbiraim, Számtartóim, Város Birai, Fohnagyi, és minden Eskuttyei, Szilvassy Balint U(r)ahoz valo jo akaratomot ... parancsolom, hogy azt* kezéhez bocsássák [Vh; Törzs. Theőkőlyi Imreh ad. lev. – *Ti. az adományozott pusztá telket]. 1681 Muntyan Vlad Seli: * most Fonagi [Hátszeg H; VhU 125. – *Olv.: zsellér]. 1722: Mü Brassaj Birák, Fohnagy, az egész Tanács és Communitas [BfN Vegyes csomók]. 1824: a Szolgabíró Ur a' Város Hadnagyával a Fohnagygyal, és Zsendellyes András Urammal a Fohnagygyal, és a' város könyvével ki vitette a' Szolga biro Urat, Hadnagyot, Fohnagyot, és 3om Hűtest [Fog.; Konst.]. – L. még a 4. jel. jegyzetét.

◇ Sz. 1509 Stephanus Fohnagh, ... Nicolaus similiter Fohnagh [Barabás, SzO 231. – Az adalék szőfoldrajzi rögzítése az oklevél bizonytalan fogalmazása miatt lehetetlen; az okleveles Hosdaad név valószínűleg vagy a TA-i, vagy a SzD-i Hesdát-ra von.]. 1566: fohnad Janos nyenbwil* [BLt. – *Nyén, később: Keresztvár Hsz]. 1601 Gergh Fohnagy Ludwegy* Annor(um) 50 [Kv; Tjk VII. 538. – *Ludveg K]. 1673/1681 Haczogi Fohnagy Peterne [VhU 433]. 1681 Fohnagi Peterne [Hátszeg; VhU 17]. 1684 Fohnagj Gyorgj [M.igen AF; Incz. V. 54a]. 1689 Fohnagy György jb. Fohnagy István jb. Fohnagy Márton jb [uo.; i.h. VI. 26]. 1717 Fohnagj Marton Jobbagio Pauli Inczedj in possessione ... Magyar Igen* [TGSz 51. – *AF]. 1726: Magyar Igenben lako mostani helység Birája iffiu Fohnagy Márton vr(am) [i.h.]. 1744 k. Fohnagj Jakab [Nyén Hsz; BLt.]. 1748 Fohnagy Jakab Sessioja [uo.; Kp I. 166]. 1764: Magyar Igeni Portiobol való Fohnagy Joseff [Marossztkirály AF; Josintzi-osztozás (Mt)].

◇ Hn. 1681 Peter Fonagi folde [Hátszeg; VhU 148]. 1699: Gyorgy Fona Patakaban (sz) [Egeres K; KHn 191. – Az adalék ide vonható voltára nézve 1. MNy XXXIX, 382–4; AE 395–6].

A címszövebeli tisztségnévre az EtSz meg a TESz fejtegetésén és az ott idézett irodalmon kívül 1. részletesen és még ide vonható adalékokkal Binder Pál: NyIrK XVI, 95–103 és MNy i.h. AE 395–6. – Megjegyzendő, hogy az EtSz a fenti első, a TESz viszont a fohnagy címszó al. szerepelteti a szót; ez utóbbi címszó-felvétel jogosságát sem a TESz, sem a magunk ada-

lékai nem igazolják. A történeti adalékokat figyelembe véve a szerk. a két leggyakoribb erdélyi régiségbeli változatot iktatta be címszóként. – L. még a fő-fohnagy és az öreg-fohnagy címszót.

fohnagyság városbíróság, városbírói tisztség/szolgalat; funcția de jude orășenesc; Stadtrichteramt/dienst. 1640: Halanak meg Christof Janos az fohnagj, Forgaczy Balint fohnagysagh* viselt ember [Brassó; NyIrK XVI, 100. – *Ez alkalmasint sajtóhiba fohnagysagh h.]. 1644 Herman Mihály brassay fohnogjsagba választatak (igy!) elseoben [ItK LXI, 261, id. NyIrK i.h. is]. 1679/1681 Hunyadon lako Ratz Szabo Peter ... Az mely hazat kezehez vót, az egy testvér Attyafia ezen Supplicansnak sok esztendőktől fogva mind Fohnagysagokkal szolgaltak rola, de mint hogy ezen Supplicans mesterségéhez képest, mint a paraszti szolgálatra, s természetéhez képest az Fohnagysagrais alkalmatlan, azért adgyon annuatim ezen Palko Istvan haza feletül hat hat forint Taxat, a több Taxasok modgya szerint hat hat napotis klakazon esztendőben [Vh; VhU 450].

A két első adalék a fohnagy 5. al. beiktatott Brassó városi közigazgatási tisztségre, ill. az e tisztségben teljesített szolgálatra is vonatkozhatik.

fohnagy-választás városbíró-választás; alegerea judeiui orășenesc; Stadtrichterwahl. 1567: Az fohnagy walasztasrol penig vgy wegeztek, mikor magyar birot walasztanak, három few zaz tanach legien az gerebel es az deakal egietembe. Mikor penig zaz fohnagyot walasztanak azonkepen három few magyar tanach gerebel es deakal legienek es azok es az 40. ember azok elewt walazak az fohnagiot, az kyre többen zolnak az legien az fohnagy. Az fohnagy penig walazan ket zaz es ket magyar polgarokat melleye, az negy zemely az fohnagyal egietembe walazak az tanachot, az 40. embert penig az egez tanach walazthassa kyz tiztessegbeli zemeliek legienek [Vizakna; TT 1881. 190]. – L. előbb fohnagy al. is.

falni-rugó csapdarugó; arcul zavorului; Fal-lenfeder. 1852 zárját ... meg reperáltam új falni rugót tsináltam es felszegesztam [Kv; SLt Vegyes perir. Geng Ádám számlája].

fa-ló kb. szégyenlő; cal de lemn; Schmach/Schandpferd. 1688: Tötték fel az fa-lóra Nagy György Katát [TT 1889. 519 SzZsN]. 1730: Baro Valési Placz Majorságáb(an) ket Furér eqvilis portiojokat előre fel kértek töllem erga quietantiam mellyért Valesi Ur(am) mind két Furért arestaltatta es két oraig a fa lovon ültette [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. 1738: A fa lovat, a perengelt a varoshaza mellet valo utat csinaltuk [Kvh; HSzjp]. 1742: káromkodtak, és verést Falora valo ültetést ígértek | meg ne próbálya valaki hogy oda panaszollyon mert megvereti, és fa lora ülteti, még az Spótálybulis ki tsapattyá [Kv; Aggm. C. 12]. 1745: Mínthogy Pojáni Veres Laczkó a Szék szinin | Török búza lopást à Tordai Tóth István Vr(am) kertiből maga sem tagadgya, és in facto delicti is comprehen-

daltatott; tettzett à Törvény(ne)k, hogy 10 órától fogva 12. óráig in exemplum alior(um) a fa lora ültetessék [Torda; TjK II. 35]. 1762: Az Inquisitoria Relatoria fel olvastatván világosan ki jö ... Várdi Szabo Pálnak nyilván lett káromkodása, ugj sokaknak általa lett motskoltatása, midőn elsőbenis irtoztato, s embert rettentő, mind I(ste)n, Religio, mind Nmes Várasunk Hadnagja ellen kutya, menkö, langazos teremptettével szidkozodni karonkodni sokaknak hallottára batorkodot ... azért az Város Piattzán lévő fa lora, az holnapi, u.m. Szomboti vásár napján fel ültetessék, s 8 órától fogva 10 oraig, ottan tartatassék, consequenter midőn onnan le vétetik, leg ottan alotta, a fen irt 40 pálcza üteket végye, azután eresztessék szabadon, ugy mindazáltal, hogy ha né talám továbbás magát meg nem jobbitana ... s azon rosz cselekedeteknek tételéb(en) deprehendaltatnek, halállal büntetődgyék | az I(nct)a ... ily vakmerő felebarattat motskolo, es besteletnüttő szavaierit s' tselekedetiért mindenikért külön külön in Poena Emendae Linguae, ... karonkodásáért pediglen, melyért mint I(ste)nit káromlo halakra erdemes volna az következő vendő vásár Napján ugjmint holnap reggeli 9 órától fogva 11 óráig, fa lora ültetvén ott tartassék, és akkor le vétetvén az lo alat 25 pálcza ütekek keményen meg veretvén, büntetődgyék, hogj igj az hasanlo I(ste)nét s felebarattyát motskolo s' káromlo emberek, kik effeleekben leledzeni nem irtoznak példát végjenek [uo.; TjK V. 113, 139–40].

Az erdélyi régiségből csak Kv-ról, a közeli Tordáról és Kv-hról van adatunk arra a – hihetőleg egykor másutt is ismeretes – büntető szokásra, hogy a valamilyen bűnbán/vétékben leledzőt a piacon felállított falóra kötözték, és az ítéletben meghatározott két óráig – másoknak elrettentő példának, országvilág csúfjára – ott tartották. – E büntetésre Kertész Manóánál (Szék.), az Úriszék-ben és a MNR-nak a népi büntetésekre vonatkozó nagyon vázlatos fejtegetéseiben nem találhatni még utalást sem.

fal-oldal oldalfal; perete lateral; Seitenwand. 1767: Ugy hallottuk, hogj a' Molnár János ablakát, és fal oldalát ő rontotta volna le [Szászsztyván KK; BK].

falőcs leucă de lemn; hölzerne Wagenleiste. 1760 k.: Egy Szeker aj hozza tartozó készületivel egyűtt, négy kerékre tiz fentőre ahoz valo első s hatulso Fa Lőcseivel egyűtt minden vass, és Lajtorja nélkül [Branyicska H; JHb XXXV/39. 20].

fa-lőcskáva fa-lőcsköpü; cujbă la leucă; hölzerne Leuchsenöse. 1790: Hét fa Lőcs Káváért fizettem Dr. 40 [Msz; Told. 9].

falszárius csaló/hamisító (személy); falsificator; Fälscher. 1782: Az Inctusok a' hamis Productiojert mint Falsariusok az az a' Törvénybe hamis Levélle tudva, még pedig a' Flsges királynak meg tsalattatására élők büntetessenek e' felet pedig mioltától fogva a Csalárd Productioval magokat a

Contributio alol kivették és az által a' királyi Cassát meg károsították azt resarciallyák [Torda; KW].

faltőhúzó (szoba)festő-ecsetfajta; pensula zugravului; Mauersockelpinsel. 1838–1845: *faltőhúzó* kis megfelelő-ecset, melylyel a szobafalak tövét, néhelyt a padolaton is még egy keskeny szalagnyit féjéritnek vagy festenek meg [Torockó; MNyTK 107].

faltörő. Csak e szk-ban: ~ ágyú ostromágyú; tun de asediu; Belagerungsgeschütz. 1562: 1536 esztendőben ... hatvan faltörő ágyú nyere a császár a némettől [ETA I. 14. BS]. – "Értsd: a szultán]. 1639: Szent András nap estin hozának három öreg faltörő ágyukat Szamos-Ujvárból Görénybe", annak az egyiknek Basiliscus neve az öregbiknek, és az a vers vagyion reá öntve Grandia contactu Basiliscus monia rumpo [i.h. 147–8. – "Fej-i uradalmi központ és várkastély (MT)].

Feltűnő, hogy az ágyúfajták beható ismertetése rendjén, a RMFgyv. 159–83 a címszövegi ágyúfajtáról még említést sem tesz, csak a koraközépkori városrostromok alkalmával használt, kölövedéket hajtó faltörőkről emlékezik meg, holott az ostromágyút futólag érinti.

falu 1. sat; Dorf. 1569: az nagy veolgy torkon alol az harom falw, atta vala bernald balasnak a mykor Jo fw wolt rayta, akkor meg kazaltatta [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Marcus Bandi de Band vall.]. 1570: Feleky Janos Kerez fely peres az falwba megis Mwtatta volt az Sebeth es vereth [Kv; TjK III/2. 9, 11]. 1571: Az mel falwka kyralnak barmai voltanak el ne tekoztassek, se el ne ozlassek [SzO III, 336–7 fej-i ut.]. 1572: Es eleozer Seredi ferencz vram procatora altal Borsolo Janos altal Illyen feleletet teon, En vgymond kez vagiok ez drullia erdeo feleol es az ith valo versengeo wth feleol teorwent allanom, Es meg bizontanom hogj en az erdeoth mind az falwal Breddel^a es maygraddal^b egyetembe per manus Apprehendalta(m) [Wlt. – "Bréd, később Beréd. "Mojgrád Sz]] Biro vram az falwknak Erdeoknek Es azoknak Iowedelminek Byrodalmat Maganak kewannia eo kegtwl varoſwl engettetny] Vgian azon Niolez vram Mennyeke fely az falwka hataranak Erdeyenek Meg latasara (igy!) [Kv; TanJk V/3. 131b, 136a]. 1585: Matol fogwanth Az harom falw^a mind felekkal egi(te)mbe Az Espanok keze es gondwiseselese Alat legienek mindenkeppen [Kv; TanJk I/1. 2. – "A város három jő-faluja: A. és F. füle, Asszonyfa TA]. 1588: Illyen Nyomorwasagonk is vagyion hogj ith zinte az falw zelen vagyion egy kis Erdeo hogj zinte az falwn az vege mellyet soha my twdasonkra ha zinte mak volt-is a falwtwl ell nem zakasztottak sem meg nem tiltottak hanem marhaczykank szabadon rea iarth, mostan Sombori Lazlo vram: azth meg fogta nekeonk semmi marhainknak nem szabad rea menny [Zsákfa Sz; Wlt Mich. Talas jő vall.]. 1590: 12 Marty Balogdy Farkast es Cozma Balintot vramat (igy!) – vittek Az faluk

latására [Kv; Szám. 4/XXI. 17]. 1594: Mikor vres hordott megh meretennek az bjrak, kiket az falukra korchiomakra ki vittének, Az Biroknak kik az hordokat megh mertek egy pint bor arrauat tartoztanak [Somlyó Sz; CU 113/5. 7]. 1596: immar annira fel ment vala az Tiuknak az arra, hogj eggiet 10 penzen es tizenketteön tartottak, tiukmoniat kettejwel, es vgj vegeznek elő kegielmek, hogj teőbbet ne aggjunk egygyert d 6. es az tiukmoniat negyewel, Az vtan erőwelis el veöttwk, mert falukon vgyan nem vetethettem [Kv; i.h. 6/XIX. 114]. 1601: az egett faluk adayabol az my restal teze(n) f. 103/57 [Lécfa Hsz; Törzs]. 1604: ot woltam azert Janosi gergeljnit de hogi az folura Jutanak enis el futtam uala [Uoszt 18/125]. 1625: mind ket fel peresek laknak ezen Vduarheli Zekben az felwli megh Iratta(m) falukban [Uoszt 20/71. 93a]. 1640: megh ertűen Vass Janos Uram, hogj az Toldalagy Janos Uram leankaja megh holt volna, ... engemet onnet Vas Janos Uram visza küldö, hogj mentest azokat az ket Faluka(n) levő resz Joszagokat eo kgme számára foglalnok [Fodorháza K; Wass]. 1650: az Fejeregyhazi* falutul fogva ... eleitűl foghva ut nem engedtetet [KvAKT Mss 340. — *Fehéregyháza NK]. 1671: nehaj Szalanczi Gábor ez Negy falukot birta [KJ]. 1710: más Falukbannis hallottam hogj volt Interepre kiadva pénze [Ne; DobLev. I/65]. 1718: az Gyertyanasiaknak nincsen sémi különös határo, mivel az Falujakis az Aranyi hatarban vagma(n) az előt ot falu sem volt [H; JHb XXXI/46]. 1736: emlékezem reája, midőn ezen szent Ferencz alázatos fiai, kivált valamely kálvinista faluban vagy más vallásu falukon, városokon, mezővárosokon mentenek által, csufolták, huritották, kárnitották (!) s káromolták, de ezek az szent szerzetesek jó szívvel voltanak bolondok az Krisztusért [MetTr 437–8]. 1757: Vagyon egy Szellő nevű negyed fel Mégye minden esztendőben tilalmas szena Csináló Havassa, mely negyed fel megvét tészik im ez faluk Ali Csikbol Menyáság (!), Mindszént és Szt. Lelelek (!), Feli Csikbol Csobotfalva, Csomortány, Pálfalva és Delne ... Mellyet esztendőnként, az ezen falukban lákok meg szoktak kászálni [Csomortány Cs; EHA]. 1770: az falukon 8 forintot tartyak Csebrit az ala valo boroknak [Somlyó Sz; Borb. II. Szathmári János lev.]. 1774: egy Nyáron hosztam volt az Falukrol . Tojást. 60 Csírkét jo Nagyokat [Mocs K; KS Conscr. Veress Mihály (60) vall.]. En azon Falukban sokszor jártam [Szentdemeter U; LLt Vall. 105]. 1775/1802: azon Salamon* Ember ... usualta ezen Irotványt, de a Nagy Kristolcziaikis praetendálván, hogj az ő Falujakba contribuáljan rolla, elcembben az Bezdediekis praetendáltak, hogj Bezdedbe contribuáljan [BSz; JHb LXVII/3. 122. — *Salamon SzD]. 1796: A Kortsomákra a miolta Natságod bé indult tettem ki 4 Hordo Bort, a fenn nevezett 4 Hordokbol 3 a Bük alyi Falukan arultanak kupaja 20 pénzen Sz Csehbe pedig Kis János arulya kupáját 18 pénzen [Szilágyesek; IB. Fogarasi István lev.]. 1803: a' közelebb mult 1802dik Esztendőtől fogva ... mitsoda nevezetű

Faluk mitsoda nevezetű helyen harapoztanak bé foglalás véget a' Toplitzai* határba? [Gysz; Born. XVc. — *Később: Maroshévíz MT]. 1817: Az Also, vagyis a Faluhaz közelebb lévő Malmaknak nagy Gáttya jobbitást vár [Ördöngösfiúzes SzD; ÖrmMúz. 9]. 1860–1861: csaknem minden marosszéki falvak határait érintő hegynye van egyes elnevezések is | A Nagy-Nyárad ...; a folyam területén fekvő falvak ezek* [Benkő, MszIsm. 5, 7. — *Köv. a fels.].

Szk: ~ (h)ról ~ (h)ra. 1582: Az wtra hogj keoltenek nem ment Wywarra henem tartot Lónara Kendj Sandorhoz, onnet falwrol falwra keet egez nap Jartok oda [Kv; Szám. 3/V. 48 Lederer Mihály sp kezével]. 1722: en azert sokat könjeregvén nékiek, ugj nem verének halálra, hanem megfogván megkőtezőnek erőssen ..., az után harom egész hetek alatt erőssen kötözve Falukrol Falukra hordoztattatának [Velkér K; Ks 7. XV. 6 Moldován Juon (46) zs vall.]. 1844: Dési származásu, néhány év olta azonban ... Udvarhelyszékben Alsó Sofalván tartozkodott Szakmári Ferencz nevű egyén, mint koborgó, 's erkölctelen életével másokat botrányoztató személy, illő bűnhődés végett saját törvényhatóságához, nemes belső Szolnok vármegye tkts Tisztségehez által kísértetendő levén ... ennél fogva a mindjárt leirandó helységek ötét illő őrizet alatt szokott modon falurol falura tovább kísérni hivatalosan fel szollittatnak [Szu; BLev. 1441] * ~ dereka a falu-település központi része. 1764: a' Falu derekáb(a) egj szegeleten az hól az Ország uttja a' Reformatum Templomon alól két felé ágozik egj resze Abasfalva* felé fel mégyen más resze pedig Jobb kézre bé fordul a' Küküllő vizire Galfalva* fele [Kük.; Ks 39. XXI. 5. — *KK. ^aA tőszomszédos Vámosgálfva KK]. — 1782: Gy. Herczeg Szolósi Mozes Uram ... Kornis Ferencz Urat ezen Kezembben lévő Csomo pénzél kiváltattya is, mely zálagos minor Summája annak a Possessionaria Portziotksának mely vagyan ezen Nemes Doboka Vármegyébe Posán*, mellyis áll három Antiqua és két Nova Sessiokbol ... a második vagyan az Falu derekán [Ks 21. XV. 10. — *Egregypósa (Sz)] * ~ *közdött* (szerte) a faluban. 1600: hallotta hogj az falu közezt panazolkodot Josa Thamas, hogj ha lehetne Andras vra(m) egy oraigh el weztene, de ninch mit tenni [Uoszt 15/122 Fekete Janos Hoggiay vall.]. 1727: Ha valaki magát az Falu között illetlenül viseli vagy dohányozna denar 20 büntettetik [Szo-tyor Hsz; SzékFt 35] * ~ *helye* (az elpusztult) falu településhelye/területe. 1748: el pusztulván ... Sállyi* ugj hogj egy Ház is benne nem maradott, kezdettek a Velkériek* ezen Sállyi Határból involalni, el annyira, hogj még a Falu helyébenis szántottak s vetettek [Ks 7. XV. 31. — *Mezősállyi TA. ^aAz előbbivel tőszomszédos Mezővelkér lakosai] * a ~ *közdött* a belsőségben. 1770: Lévéen az böcsületes falu között egy küs particula Alszevelkér eladá az böcsületes örökösön Ft 5, id est öt magyar forintokért [Taploca Cs; RSzF 107] * ~ *szeriben/szerin*. a. kb. a belsőségbeli telkek rendjébe(n)/sorába(n). 1591: ot teneked semmy

birodalommod nem uolt sem falu széreiben valo Jobbagy haz helyed [UszT]. 1606: ez regy haz ne(m) mostany vy epites regenis falu zeryben valo haz volt [i.h. 20/9]. 1723: az udvari Birák, az kik falu szeriben házatt tarta(na)k az főrl való Contributiurul ne immunitaltassanak [K; Told. 2]. 1727: Ha fogadott pásztorunk medio tempore elszökött olyankor azon csordát szerre őriztük, oly formán, hogy akár falu szeribe, akár falu szerin kívül valo az ki azon csordában marháját jártatni és legeltetni akarja az őrzéssel szerin mindenik rendbéli ember tartozik [Szemerja; HSzJP]. 1757: Mü sém benn, itt Csik Borsovában a Falu szeriben, sem pedig kün ennek határán s erdőkön Néhai ... Sándor Péter Ur(na)k egyeb Jussat nem tudgyuk [Sándor-conscr.]. 1716/1793: a mi ág bog marad s tőke a Falu szeriben szolgáló gyalog szer egy holnapban minden Szombaton hozhat ... nap támadattal fogva nap nyugotig [A.csernáton Hsz; SzékFt 29]. 1727: Ha valaki Falu szeriben szolgáló ember a Hagjomanyra nem menne, hanem az Bíró zalogolja honn éri megbuntettetik denar 20 ha jo okokal magat nem mentheti [Szotyor; HSzJP] * ~ szeribe való dolog kb. a falu közmunkájába. 1770: ujjontába ... minden Falu szeribe valo dologba praestatiokba belé akarnak huznia [Kide K; Bíró János lev.]. * ~t csinál falut létesít. 1692: holmi jövevény idegen emberek az mostani vilongó időkbén nyugodalmat nem találván magoknak folyamodtanak Kálnoki Sámuel uramhoz ó kegyelméhez ... adott nekik lakó helyül az Miklós-vár székéi száraz ajtai erdőn hogy ott falut csinálván magok ó kegyelme földéről s keze alól el nem bujdosnak [Köröspatak Hsz; Barabás, SzO 385–6. — *Zalánpaták (Hsz) megtelepülésére von.] * árendás ~ dézsma-általányt fizető település. 1732: Koród nem Árendás falu ... Hé-tur, Nádas és Zágor* árendás faluk [Ks 12. I. *Mindannyi KK-ben].

A jel-re 1. árenda 3. jegyzet és árendás I. 5. al.

Ha. 1714: Falujaknak [Mikeszása KK; Múz-Radá]. 1727: Falujok [Körösfő K; KHn 66]. 1811: Falujakba [K; KLev. 8].

2. a falu mint jogi/közigazgatási/társadalmi közösség; satul juridic/adminisztratív/social; Dorf-gemeinde (als juristische, administrative, soziale Gemeinschaft). 1573: az falw az feoldeket meg mere [HSzj mér al.]. 1574: mikor néhai Lázár István Ur Statuáltatta magát, a Falu Contradícált volt [Mezőbánd MT; Wass „Mart Sodos sen.” (67) ns vall.]. 1577: a ket falw perel volth egimasal, az giortian erdeie feolel [Mv; Bál. 79]. 1590: (A földben) eő neki az falú oztassa vtan semmj igassaga nem volth |Eztis tudom hogy egyczer az falw egybegyűlt vala hogy az Chywtor Benedek feoldet es Janchio Peteret fel Igazichak mer Elegedendeo feoldeok Nem volna [UszT]. 1600: Aztis tudom hogy a mikor az falw eőzue gywlt volt az azzalonal, ott az falu illie(m) zot adot nekik, hogy ha tieteke tehetitek azzonio(m) ellen, ne(m) tartunk ellent benne, de ha ne(m) minekwnkis az

vta(n) zawunk lezen hozza [i.h. 15/51 Gal Andras, Betlenfaluy (70) vall.]. 1604: hallota az mas polgartol, hogi el lartata az falut görfi Janos hogi semi az ü hazatol semit el ne wigien [Csekefva U; i.h. 77c]. 1610: Az parlagh tudja falne volt sott az falu az fazakasokatt ellenzőtek hogj ne assak ott az földet [Bethlenfva U; i.h. 40b]. 1632: Ezeket attá volt Borsos Tamás uram az falu kezében, hogy az falu is mikor vagy föld osztani megyen vagy erdő osztani, az ó kigyelme jobbagyinak is adgyanak illendőképpen [Udvarfva MT; Barabás SzO 367]. 1653: Az falo* adott Pinta Balinttal edgiut .. Egi szili földet [Kercesd TA; Borb. — *A forrásban alább többször is így!]. 1670: Falu boszujára Semmi féle Marhát Senki Határunkra bé ne hozhasson, ha bé hozza egy forintra büntetődgyék, mégis az marhát ki vigye [Homoródsztpál U; WLt]. 1679: az Ró-diek is egy darab ide valo hatart el csovaltak az falu ki ment valtig embertelenkedtek de en bizony nem tudom mib(en) marodat [Ajton K; Wass. Ebeni Éva lev.]. 1687: mentést vétess az falukon husz lovat de ne legyének aprók [Ap. Kálnoki Sámuel feleségéhez]. 1702: mivel ez Hazab(an) sok felől halatnak tolvajok .. Kg(te)k szorgalmatason investigallya cöket hol latitálnának, és falukat költvén fel persegvallya, ha el foghat benne, jó őrizett alatt küldgje ide Feiervarra [UszLt IX. 77. 50. gub.]. 1712: Bányai István ... szőlejt testálta a' schola Mesternek, melyet Takács István kezében adott a Falu hogy három esztendőn tul szüntelen valo dezmaja a' schola Mesteré légien [Nagyfalu Sz; SzVJk 52]. 1717: harang felénverésére tartozik a falu felkelni s támadni [HSzj tolvaj-kiáltás al.]. 1744: értem fül hegygyel hogy a több Faluk nem Compareálnának [Bölon Hsz; INyR]. 1758: a Kornételki* határra vitte Koszta Mihally a fel költött Falut [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17f. — *Kornételke, eltűnt település Dicső-sztrmárton körül]. 1763: eleget ellenzette az Falu [Udvarfva MT; Told. 44/10]. 1791: halván a' harangokat nagj lármával félen verni s az egész Falut alás fel nyargalni; Ugj hogj nem lehet kébzelní nagjobb Hora lármát [Gergelyfája Af LLt 19/17]. 1824: kínáltatyák, hogy most vagy 15 napok alatt, a mit a Folunak erette* adott meg fordítják [Szentimre MT; BalLev. — *Ti. egy telekért. *Bevezető formulában felsorolva a falusbíró és a hitesek].

Szk: ~ bírja falusbíró. 1573: Temeswary Miklos ola zwky falw Biraja azt vallia hogi eo akoris falw Biraia volt mykor kart Teot volt Abram Kalmar Lazlonak [O.zsuk*/Kv; TJK III/3. 218. — *Más néven Nemeszsuk K]. 1806: az irt Falu mostoni Birája Biro János, két Hütösseivel [F. rákos U; Falujk 10 Sebe János pap-nót. kezével]. * ~ dolga a falusi közmunka. 1587: az meg Cherelt Jobbagjot Nywtodj Gjeorgj vram Semmj keozeonseges falw dolgabol mint hid, porgolat zent egy hazon valo chenalas kj ne vonnya es attol meg ne tartoztassa [Nagykend KK; LLt]. 1598: az falu dolga raitwnk vala, vgy mint porgolat chynalas [Alparét SzD; Ks]. 1741: én az minck

előtte el szökött volna Boka Bumbuly hallattam tölle hogj el kel menni oda az honnét jöt, mert nem bírja az Ur és az Falu dolgát [Míráta K; Blt I Pap Lázár (46) zs vall.] * ~ *erdeje* a falu közerdeje. 1593: Azt twdom Hogi fallw Erdeyebeol fogok fel azt az peres Helliett Ha ki kedig Haznatt akart raytta veny Mind Niomassaba(n) Mjnd vettes kerten kertel veotte Haznat Mynd ez Ideyglen [UszT]. 1708/1722 u.: Az falu erdeje mellett bizonyos szamu emberek az Ecla engedelméből fogta(na)k fel egy darab uj szőlőt [Dedrádszéplak K; GörgJk 90]. 1788: (A) Falu közönséges Cseples Csere Erdeje [Nagyercse MT; Told. 38/13] * ~ *esküdtje*. 1829: Faluvégi Gáspár Falu Esküttye 33 Esztendő [Csókfa MT; TSb 24] * ~ *földe* a falu közföldje. 1568: Az Oltth wyzen az hydon alol egy molnoth chinaltatotth a falu feolden [Szgy; HSzJP]. 1606: Az meli heliben lakik elekes istuan lofeó heli az, ahova penig most az hazat czinalta annak egi darabiatt penzel vötte az többi falu földje [UszT 20/113 „Lukas Zolga de Okland” (60) lib. vall.]. 1623: Lám minden faluban uadnak affele falúh feolde [Szereda Cs; Törzs]. 1715: Vagyon a Köszörü patak alatt egy szánto Földetske melyet is Sztojka Gergely fogott volt fel a falu közönséges földből, mind az által fogott emberek előtt Sztojka Gergely(nek) adjudikáltatott volt azon föld mivel mások is az előtt hasonló képpen foglaltak volt aféle falu földit [Nagyercse MT; WH]. 1757: a’ hol ... eo Nga Sellérinek a háza vagyon a’ bé kérteltetett ház körül lévő mostani utig lévő helyel együtt közönséges Falu Földe volt [Galgó Sz; JHbK LIV/12] * ~ *fűve* a falu kaszálója/szenafűve. 1592: Azert Euocaltwk az Inctusokat hogy mentenek az Z. királj hatarba(n) Aklos neuw helyben valo keozese zena fwueonkre szenankra es ell hoztak. Az zena fwnek falw fwue Newe melyben anni rezeonk vagio(n) mint az faluba(n) egy Embernek vagio(n) az Z kiraly hatarba(n) Vduarhelj szekben [UszT] * ~ *gyűlése*. 1663: Ha valakit Falu gyűlésében vagj Birot, vagj Esküttjeit meg hamisgatna vagj pedig valami bestelen szot szollana avagy tamadast tenne három forint legjen az poenaja [Szentmihály U; Törzs]. 1754: Sok Versben volt falu gyűlése, és discursussa közönségesen a falunak hogj azon Tanorok(na)k bírását meg ne engedgyék Alsoné Asz(sz)onyom(na)k, hanem hánnyák el falu gyűlésiben közönségesen el végeztük hogj Alsoné Asz(sz)onyomat a falus biro falu nevével azon Tanorok(na)k bírodalmat ellenze [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1813/1836: a’ Falunak azon a’ helylén hol most a’ kaloda vagyon, ’s a’ hová a’ Falu egybe szokott gyűlni mikor Falu gyűlése tartatik [Koronka MT; BHA] * ~ *háza*. 1686: Philep ... által szökék a Patakon a falu haza felé, Csibi utanna szökék a Patakon [Mazósámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. 1846: Az Oh Bíró Kováts Sigmund az Uj Bíró Nimet Joeffneak a falu házat át adá [Zabola; HSzJP] | Jeleni 1846-dik év május 2-dik napján teljes falugyűlése tartatván a faluházánál a fungens bíró, Török Sigmund előlülése alatt [Zalán

Hsz; RSzF 176] * ~ *helye* 1754: ez előtt 16. Esztendőkkal az Obursia Rosá nevezetű helyb(en) a Falu közönséges helyét gyeptől felrontván mi közönségesen, nemelly emberek fel zudultanak volt hogj némellyek igen sokat bírnak [Tóhát AF; JHb Szimjuon Mondola (50) zs vall.] 1764/1766: az Hangos Nevű helyseg a Karátsonfalvi közönséges Falu helyéből és Földéből Faggattatott fel Szőlőnek s ott ami ara valo volt már be is gyeptüetett és építettett [Nyáradkarácsonfya MT; Told. 76]. 1803 találatnak olyanok is, kiknek Földei falu helljeire rugván, azokban belé harapoztanak, de az illetjen aproság foglalásokat a Birák kötelességek Szerént változásokkal ki szokták jártatni s határozatni [Backamadaras MT; CsS] * ~ *hite* esküdt. 1779: én is mint akkor Falu hitese ottan jelen voltam [Marossztkirály MT; Berz. 9. F74]. 1787: Kérének a’ Titulalt Urak Mind két részről bennünket hogj a’ meg irt Falunak Hütösseivel mennénk el s igazságossan aestimalnok meg a’ Colonialis Sessiókon most actu találato épületeket ... hogj mit érne [Röd K; RLt O. 2]. 1791: Adorján István Falu Hitesse szabad személy 49 Esztendő [Maroskövesd MT; MbK XII/81]. 1797: Déák Mojses Falu Hütösse [Körispatak U; Pf]. 1814: Falu Notariussa Falu Hütessei [Kövend TA; Borb. II]. 1853: a’ Korondi nemes közönség falu hitesseivel együtt teljes falusi gyűlést tartván [Korond U; DLev.] * ~ *ítélőszéke*. 1826: ezen Falu itélő széke ki halgatta volna Gál András és Székelly György hütösököt [F.rákos U; Falujk 143–4 Barrabás Áron pap-nót. kezével] * ~ *kalodája*. 1741: az Falu kalodaja vicinitassában [Backamadaras MT; CsS] * a’ *képében* a falu képviselőjében. 1666: a’ miképpen Arkosi Egiház fiak Barabas Jacob es Szabo Thamas Falu kepiben szollitatak Serester Lukacznat Angalitot egi Templombeli Aszszonyember allo hely felöl [Árkos Hsz; HSzJP]. 1690: Nemzetes Imecs Thamas Uram mint A proclamaltata .. az Hilibi falus birot Fejes Janost 3-tiose falu kepeben ez kikkel elé akar allani, mint lkat megh tisztasagoztam volt a Nemes szeken [Hilibi; HSzJP] * ~ *kerte* a falu határkerítése. 1606: a falu kertire* s vtara el hittak tudom s elment [UszT 20/10. — *A belsőségbeli településrészt a határtól elválasztó kerítés] * a ~ *köze*. 1650: Az Falu hataran elegedendő nilam ninczen Azt kiuanon hogi az en hazamhozis Adgianak Annit mint egi Rendómón liuo nemes embörnek uagion miuel Az Falu közti minden nemw seruitust ugi prestalok mint egi Rendómón liuo embör [UszT la] * ~ *köze ad* a falu közpénzébe ad. 1606: Michael Farkaslakj de Zentkiraly Iuratus ... Azt tudom azert hogj mikor az Molduaj had ki Jeott vala úgy emlekezem hogj az Akkorj penz zedesbe d(en) 6 adott vala mert enis azt attam vala falu keozze [i.h. 20/10] * ~ *köze szolgál* a falu közmunkáját végzi. 1727: Az mely ember Biro bottya alatt vagyon es falu közti nem szolgál minden esztendőben tiz polturával tartozik az Falunak [Kisborosnyó Hsz; 37] * ~ *közföldje*. 1744: a’ mi, ugi

mint Kun része(n) lévő embereink, barbátobbak voltak, s hamaréb fel költének, sokat írtogattak Erdőből egjüttis másuttis, Falu köz földire házokatis sokon csináltan(a)k [Nagyalmás H; BK. sub nro 181] * ~ *közönsége* a falu lakossága. 1814: előadgya a Falus Biro Csiki István, hogy felesen lévően a' kantza lovak, mag lo pedig nem lévően igen jo volna a' falu közönsége(ne)k egy Mag lonak akár mimodon valo meg szerzése [F. rákos U; Falujk. — Barrabás Áron pap.nót. kezével] * ~ *levele* '? 1650: Nagy Boka Janos Homorod sz.: Martoni (62) Patet(ur) Tudom azt hogi az mikor Boka Petert még bűntettek, az uta(n) igazgatak az falu leuelet mert mikor az szenteghazbol ki íouének, mondak az hat Eskút emberek mennyünk valahoua egy helyre s az falu Leuelet igaziczuk meg, mert ez nem iol uagion, ugia(n) Dimien Andrast hagiak hozza hogi meg igazgassak [UszT 8/64. 36a] * ~ *marhái* falu csordája. 1748: compellaltuk a meg nevezett Falut hogy ... a Falu marhaival el etetett Gabonáját refundálnák meg nevezett Sz Egyediek* [Dob.; Wass. — *Szentegyed (SzD) lakosai] * ~ *nótáriusa*. 1814: Falu Notariussa ... Falu Hutesséi [Kövend TA; Borb. II]. 1822: fel vettem Falus Biro = Fülep Sándort = Falu Notáriussa Biro István = Bálo Pétert = Farkas Janost — Hiteseket [Aranyosrákos TA; i.h.] * ~ *nyila*. 1554: Mynden ember ky falw nyilath byrya forinthoth aggyon [Mv; SzO II, 108]. 1598: Deak Emreh meg hilt a falu nyilat [UszT 12/103. „Petrus Deak de Dallia” jb vall.]. 1820: A' Falu Motsár Nevü nyíllában [Ákosfva MT; EHA] * ~ *őkre* falu ökröcsordája. 1769: mi Határ pasztorokul haton ... midőn meg hallottuk volna hogy a Falu ökrit szinte a Határ közepire bé hajtottak volna a tilalmasba oda mentü(n)k s az ökrököt megkerítvén ... Tisztarto Uramat magát is oda hivtuk s helyet adott nekik [Bögöz U IB] * ~ *őregei*. 1807: Az én Egyházisagomban az Templomban azon föld felett az Pap által a falu őregei meg kérdezettvén idgy feleltek .. az hely bizonyoson Horgya hely [Kersec H; Ks 116 Vegyes ir.] * ~ *pecsétje*. 1853: Sok helyen a' Birot eltíltották, hogy a' Falu psetsétjét a' psetsételésre által ne adja [Szilágycseh; BfN Szilpoly Elek lev.] * ~ *polgára* kb. kishíró. 1718: a' ketteit* két esztendővel hajtá el töllem a falu polgára [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69. — *Ti. a marháknak] * ~ *strásdja* falusi éjjeliőr. 1765: Orosz Vaszily Kis Faludi Falu strásdja [Náznánfva MT; Berz. 13. IX/16] * ~ *szabadja* a falu (szabad) közföldje. 1775: Kaszáló. Vagyon az Uraság falu szabadgyábol fel fogott Nyilai között [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14] * ~ *széke* falusi törvényszék. 1745: Zaharia holmi dírib darab vass eszközeimet ... az maga mfi helylyéb(en) fel mívelte, én midőn eszre vettem faluszekin törvényre fogtam [Szásznyíres SzD; Ks. — Décei Mihály (65) jb vall.]. 1756: az ... erdőn is magam is egy öl fát vágván Beretzk András adhortála engemet hogy miért mentem oda ... melly tselekedetemért a Falu Széke eleib(en) idézvén,

Compareáltam [Bácsi H; BK]. 1797: Hallottam hogy a mult Tavasszal perlettek edgyütt itt a' falu szekin [F. árpás F; TL. Gyuka Popa (43).col. vall.]. 1804: a' Falu Szekin Törvényes keresetet indított F. Rákosi Pál István egy el károsodott sertesse iránt, a' Makkos sertés Pásztorok ellen [F. rákos U Falujk]. 1806: tartozik Gáspár József őkegyelme egy portió szénát visszafizetni Gáspár Ferenc őkegyelmének. Itfítetett. Melyre appellál Gáspár József a nemes remetei faluszekire, melyre szabadság adaték a nemes szárhegyi faluszekitől [Szárhegy Cs; RSzF 130] * ~ *tagja* vmely falu lakosa. 1803: (A pásztorszegődtetést) a pásztorok keresztvonásokkal erősítik, hasonlóképpen több falutagja is subscriptionkal [M. hermány U; RSzF 191] * ~ *terhe* falusi közteher viselés. 1797: Midőn volnánk mi, az nemes hermányi communitás bírāja hitesseivel együtt az Domokos Ilyés házánál, jöve mienlönke — mint falu előljárói eleibe — ilyen következők emlekezetre megtartandó dolog: hogy az alcák(i) szentsimoni Sándor György és János őkegyelmek ennek előtte való esztendőben az nemes communitással megegyező akaratból és az nemes szék végzéséből az magok jussokra következő faluterhét, úgymint határpásztorságot és határkerteket magok személyekre suportálnának, és azután következő hasznat is pertziplálnának [M. hermány U; i.h. 148] * ~ *törvénye* falu törvényszéke, falu esküdtjeinek széke. 1786: Árkosi Bihari Sigmund huszár őkegyelme provocaltatván ugyan árkosi Bedőházi Mihály gyalog katona léányát Bedőházi Sárát ily okon a falutörvényére, hogy egy sülleit úgy megütötte, hogy annak miatta meg is döglött; de nem engedvén a citatióának, azt felelte: hogy meg sem ütötte, s elé nem áll a hűtösök törvényére [Árkos Hsz; RSzF 273. — L. még i.h. 256]. 1790: Árkosi Damokos István gyalog katona post admonitionem másodsor is megszólíttatá a méltóságos Ennyetter (?) úr árkosi udvari inspectorát a falutörvényire azért, hogy nemely kártevő udvari ebek két juhait elszaggatták ... Az actionatus tisztelt inctus megszólíttatván, nem compareált [uo.; i.h. 279] * ~ *vékája*. 1806: (Búzá) az ő vékájával mértenek fel de az ő vékája nagyobb az Falu vékájánál [KLev. 10] * ~ *t felgyűjtet* falugyűlést hív egybe. 1699: Osztá(n) a' Falut azon Falus biro által fel gyűjtette volna, hogy falu szerib(en) házankint kerressek az el veszett fát [Hagyásbodon MT; Bál. 62] * ~ *t (össze)gyűjt*. 1699: Osztán nekem szokott jutalmomot meg adván, Keszerritte Engem, hogi a Falut, es Eskütt társaimot össze gyűjczem [uo.; i.h.]. 1777 melyre felelé értem uram, és majd falut gyűjtök s meg jelentem [Seprőd MT; MvLt Bereczki lev. 90. Pál Sándor kijegyzése]. 1765: én egykor Falut Gyűjtvén, személyek a' Falusiak közül mondoták* [Zentelke K; BfN Zentelki cs. — *Köv. a nyil.]. 1777: midőn észrevettük volna, hogi 16 szálát levágtak, Falut Gyűjtöttünk [Msz; Told. F. 22. 1] * ~ *t költ*. 1794 elsőbenis nekem tőnek hírt Martonosban mint Falus Bironak

hogj költsek falut es mennyünk ki a nyomra [Pf].

3. ~*stul* az egész falu (együtt); cu tot satul; das ganze Dorf, Dorfschaft. 1604 mynd falustol zekernk hatan arra az Erdeore futtunk volt [UszT 18/17]. 1607 Tudom hogj Becz Imreh uramtól mi falustól (!) megh akariuk uala ual-tani az feketes eluet [BLt 3 „Gergelj Peter de Zent Imreh” (65) pp vall.]. 1664: az mines lova-kat s marhakat . az olla budakyak fogdosak megh s úk falustul praedalak el [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. 1711 Tudom hogy az Somos-telkiek falustól az német Számára Szent Pálra horították az uram eo naga Besenyei erdeit [Bú-zásbesenyő KK; BfR IV. R 30/26 Fekete Pál (38) jb vall.]. 1754 (A) Tanorok körül lévő gye-pűnek el hányására . mikor még bé kerítésének esztendeje el nem tölt volna ... falustól ki men-tünk [Gálfa* Ks 66. 44. 17a. — *Később: Vá-mosgálfa KK]. 1783: amióta interesezünk van Husz esztendeje, minden esztendőben száz nyári napiszámosok (!) interesezését, mindnyájan egész falustól meg sokallottuk, a száz forint békességet is melyekért ... amíg a bekességről írot Contr-actust nem látjuk adig semit nem adunk [Me-zőszokol K; IB]. 1840: a' Fenyő Parkon a' Csorda-dérő helyünköt, melyet mi Falustól takarítottunk ki a Marhák kedvéért körül borozdoltatta-volt Grof Nemes János, de Grof Miko bé töl-tette [Bikszád Hsz; MkG].

4. ~*ul* (egész) faluként; ca tot satul; als (die ganze) Dorf(gemeinde). 1569: az kys weolgyet peng az kys gherebenesy olahok, keztek vala, zantani, s kazalni, My három falwywl, Ekeyet-ke be vyttwk, kazayokat el veöttwk, es bort ket be vyttwk, kazayokat el veöttwk, es bort Ittunk Reya [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Georg. Haranglab de Band vall.]. 1587 Az Pasitt, es egieb Dezmá Diszno Introitüssarol semmi Jrast nem mütatthattunk, mert hogj ennek eleotte vgj mindt egez faluól mondogi, nem kertenek, snem-is attak [Kv; Szám. 3/XXVI. 11]. 1590: Azert Indultattwnk teorwenyben ez Iűel hogy miko-ro(n) Vr Isten az mi bodogh Emlekezetw feie-delmeonet Istuan kiralt* mikor Lengely kiraly-sagra valasztak talaltuk volt megh keonieorgesseonk altal eo nagysagat kettfalwúl, arrul eo Naga mi nekeonk kegielmes valasztis teon es leweletis Igere melliet megis adott, mely lewelnek az arra fizetesset mi kett falwul el wegeztwk kire mi essik kinek házara Iozagara eoreoksegire mi essik Isten zerint. [UszT — *Báthory István]. 1602 My vayaiaik egez faluul mind lo fejekel egye-tembe(n) agjuk emlekezetre mindeneknek az kik-nek illik az mw leuelunknek rendiben hogj attunk egy darab szena Retet vgian ezen vaya-ban lako Ferencz kouacznak attuk flo: 6; örök arron [Vaja MT; Törzs] | Az my veszi azt hogj ha Zakadozas es viz mosasos hely, vgjan olyan, mert hül eggik felen, hül az másik felen foly az viz (!) el az patakna, de sem(m)i keppen az vt nélkül ne(m) lehetünk faluul [UszT 16/11 Paulus Zanto de Kechet vall.]. 1625: megh sem bwntettek bennwnk faluvul [Szentmargita SzD;

SLt V. 15 Vas Mihaly (65) jb vall.]. 1637: mi nekwnk faluul Egi Kosar mehet attak vala [No-szoly SzD; Ks]. 1641 az falus biro minket eleő hiut faluul hogi latrot fogjunk [Sárvár SzD; Ks I. D]. 1656: Ez melle adot Szent peteri uram haro(m) forint arra bort minekünk faluul [Backa-madaras MT; Ks 15. XLVI. 11]. 1683 k. Az Scholat penigh ket Faluul* egyenlőkeppen eppi-tik. — [SzV]k 148. — *Kis- és Nagydoba Sz]. — L. még: GyU 108.

5. Településnevek utótagjaként birt. szr-os alakban; al doilea element cu sufix posesival al numelor compuse de localități; als letztes Glied der Siedlungsnamen mit possessivem Personalsuffix. 1412 Chykfalwa [MT; Barabás, SzO 45] | Megyesfalwa [MT; i.h.]. 1441: Zenthmyhal-falwa [TA; i.h. 67]. 1460: Fyathfalwa [U; i.h. 93]. 1462 Karachonfalwa [U; i.h. 98] | Pal-falwa [U; i.h.] | Tarchafalwa [U; i.h.]. 1466 Alsozenthmihalfalwa [TA; i.h. 70]. 1495 Jenofalwa [Cs; i.h. 168] | 1496 Apa Naghfalwa [SzO; i.h. 170]. 1497: Achusfalwa* [i.h. 172. — *Ákosfa MT] | Bykafalwa [U; i.h. 177] | Bodogazonfalwa [U; i.h. 177] | Martonosfalwa [U; i.h.] | Ozfalwa* [i.h. — *Ocfva U] | Sombathfalwa [U; i.h.]. 1505: Betthlenfalwa [U; i.h. 220] | Cherefalwa [MT; i.h. 222] | Chythfalwa [MT; i.h.] | Folyfalwa [MT; i.h.] | Malomfalwa [MT; i.h.]. 1538: Ehtfalwa [Hsz; i.h. 406]. 1543 Bykfalwa [Hsz; i.h. 407] | Gydofalwa. Gydofalwa [Hsz; i.h. 406–7]. 1546: Wzonffalwa [Hsz; i.h. 406–7] | Zamosfalwa [K; i.h.]. 1550: Fyadfalwa [U; i.h. 282]. 1567: Chyomaffalwa [Cs; GyHn 25]. 1573: eztelek folwaban [Hsz; Bál. 1]. 1574 szamos faluan lakik [K; KvLt TjK III/3. 376b]. 1575: Akosffalwa [MT; Barabás SzO 305] | Chokfalwa [MT; i.h. 303] | Folfalwa [MT; i.h. 306] | Makfalwa [MT; i.h. 303] | Syketfalwa [MT; i.h. 305]. 1576: Kylienfalwa [Cs; SzO IV, 43, GyHn 46]. 1588: Abramfalwa [U]. 1589 Almas fala [Homoródalmás U]. 1597: Betlenffalwa [Barabás, SzO 329] | Malomfalwa [MT; i.h. 325] | Peteniefalwa. Petenyefalwa [Sz; i.h. 326, 328] | Rugonfalwa [U]. 1590 Agiaghffalwa [U] | mare falan* [U. — *Ragos alak!] | Tarchifala [U]. 1591: Agiagffala, Malomfalwa [U]. 1592: abast fala [U] | Chéherdfalwa [U] | Kaydichffalwa [U] | Malomfalwa [U] | Maré ffalwa [U]. 1592 k.: Olahfala [U]. 1594 k.: Chieherd falwa [U]. 1598 Abramfalwa [U]. 1606: Cheherd falua. Marefalua. Palfalua. Sofalua. telekfalua. telekfala [U]. 1610 Kadiczfalwa [U]. 1614 Abasfalua. Chiekefalua [U]. 1618 Naznanfolua [MT]. 1624: Chjeke Polua [U]. 1625: Aglag falua [U] | Bethlenfalan lako miklos emre [U; UszT 75a] | miklos falan lako nemes Bögözi andras vram [U; i.h. 104a]. 1627: Abastffalwa [U]. 1635 Abramfalua. Bibarczfalua. Bibarczfalwa* [Barabás, SzO 371. — *Mindkettő U]. 1639: Kutylolua [AF]. 1640 Georgi folua [Rettg SzD; ide való tanú vall.]. 1696: Csomafalara forduloban [Alfalu Cs; GyHn 15]. 1696, 1699: Alfala [GyHn 15. — Egyébként 1567-től csak Alfalu-nak olvasható alakban]. 1717:

Andrásfolyában [MT]. 1736 : Várfolya felől való fordulóban [Aranyosrákos TA]. 1744 : Siket folya [MT] | Várfolya felé [Aranyosrákos TA]. 1764 : Kibédén* Rettfolyában a' Berek Szégyben [*MT]. 1768 Egy Ház Folyában* a Varga utzában [Torda. — *A város egyik része; eredetileg külön település]. 1773/1778 : Cserefolván* [U. — *Ragos alak!]. 1776 Also szemmihályfolván* [TA. — *Ua.]. 1788 Sinfolya [TA]. 1792 Iován folván* [Aranyosivánfalva TA. — *Ragos alak!]. 1794 Balázs folva felé [Búzásbocsárd AF]. 1818 Soo folván* [MT; Ballev. — *Ragos alak!]. 1823 Also Singfolva [Sinfva TA]. 1840 Sinfolvara menő út [Várfva TA; Bosla]. XIX. sz. köz. : Ebes folvára [Dányán KK]. 1848 Várfolyán* [TA; Borb. I. — *Ragos alak!]. 1863 Agyagfala. Betfala. Bogárfala. Csekefala. Décsfala. Küs-Galonfala. Lengyönfala*. Malomfala. Mátisfala. Miklósfala. Nagy-Galanfala. Nagy-Galonfala. Pálfala. Sándorfala. Tarcsafala. Telekfala. Timafala [Vadr. 89, 90, 529–30, 554. — *Lengyelfva és a többi település mind U-ban]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A felsorolás csak nagyon válogatott és többnyire csak a *falva* ~ *falva* ~ *folva* váltakozást mutató utótagú adalékokat foglalja magába. — Magára a váltakozásra, ill. a kérdéskörre nézve I. Kázmér Miklós monográfiáját: *A falu a magyar helynevekben*. XIII–XIX. század. Bp. 1970.

falú. Csak jelzős szerk-ben; numai in construcții atributive; nur in attributiven Konstruktionen: cu perete; -wandig. 1723 ezen ház végiben egy lyukatos falu le-omlolog állo Camara [Sztrigyboldogfva H; Born. Vegyes I. 167]. 1761 : Néhai Mltgos Baro Josika Imre Vr eo Nga által építettett, mostis ép és kevésé csak ritka helyen repedezett kő és égetett téglá jo vastag falu, régi magyari modra szárvazott s ... ujon zsendelyezettett Udvarház [Szászvevessződ NK; JHbK LXVIII/1. 206]. 1781 (A) nagy Házból vagy Palotából járnak bé egy ajto nélkül valo Stakaturás meg hasadozott falu Erkébe [Petek U; Hr]. 1851 : Az alsó nagy Szőlő hegyben találtatott egy sövény oldalú, tapaszos falu, jó állapotban lévő sajtó szín [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

falubeli I. mn az alapszó többes jellel, ill. birt. szr-os alakban is; cuvîntul de bază și cu desinența pluralului, respectiv cu sufixul posesival; das Grundwort auch mit Mehrzahl- bzw. possessiver Personalending. I. a (maga) falujában lakó; din comuna sa/lor, consătean; aus dem/seinem, ihrem Dorf(e). 1585 mikor Mihai Adifidicatawal feletete az palffalwi teteo(n) az kor az palffalwi loffeiek az falubeli jobbagoikkal egyewtt ghazdalkottak, feozettek, sewttettek az bizonsaghok-nak [Kisfalud*, UszT. — *Később Kecsetkisfalud U]. 1591 : Thudom hogy a' tajba(n) Theoreok Gergely veott vala valami olahoktul porc(or)um N. 12: falubeli Embereket hit oda, azok eleött lata(m) hogy megh oda az arrat [i.h.]. 1604 mynd falwstol zekerwn hatan arra az Erdeore futtunk volt s .. meg hallok hogy falunkbely embert vagtak le ki az falun hon marat volt [i.h.

18/17]. 1627 falubaly* emberekteöll hallottam, hogy az Dezmat megh Igrte az falunak [Kendő MT; BfR 75. 2. — *Uo. más vallomásban: falubely]. 1647 Ti nektek fellébe megh nevezet Falubeli gondviseleők es Birak hadgyiuk es serio poronczollyuk hogy alattatok valokot, effele czelekedetektől Arceallyatok [BLt 129 fej-i rend. Bongárd Máté és Újfalú bíráihoz]. 1695: egy alkolmotosságal nálunk szalla meg az faluban Néhai Szeki Teleki Mihály Uram es egy Falunkbéli ember, Nagy Andrásné Kosztolani Kota (!) Jobbagya Néhai Teleki Miháj Uramtul kalákot kért az örög Untyásra flaival edgyütt [Búzásbesenyő KK; IB. IV/30. Fülep István (44) jé vall.]. 1729 maga Capitánj Ur(am) disponálván a Falubeli paraszt Strazanak meg kötözésének modgjáról, ugj kötöztetvén meg mint a' Boszorkánjokat szokták kötözni kezét, labait, horgas ina alá rudat huzvan gombolyagban kötöztette [Sövényfva KK; TSb 51. — A teljesebb szöveget *boszorkány* I. al.]. 1731 : az Utrumban forgo emberek szokésit tudtak falubali emberek [Cintos AF; KGy. — Uo. más vallomásban: házbeli, lopásbéli]. 1737 : Mind az Falubéli Jobbágyok(na)k és Selléreknek, mind p(en)ig az havasi Selléreknek vagy Abrudányok(na)k az ő szolgálattyok, az Hév Szamosi Jobbágyok és Sellérek szolgálattyával megedgyez [Hidegzsamos K; GyU 406]. 1755 Husvéthi Innep napon szokásunk szer(én)t mulatván Falunkbéli Iffjaink [Balsa H; GyK]. 1775 falunkbéli Busorán Iován(na)k lovai elvesztek volt [Lászó H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1784 : Az Falubeli Embereket a Falus Biro által vetették s kenszerítették és hajtották az említett helynek fel predálására [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 14]. 1789 : Buzát Rosot, és kevés Zabot szoktak vetni de a Falubéli Lakosok aval fél esztendeigis meg nem érik [Kénos U; UszLt XIII. 97].

2. Jelzős szerk-ben tn-i v. más jelzővel; in construcții atributive cu atribut exprimate prin nume de localitate sau prin alte cuvinte; in attributiver Konstruktion mit ON od. anderem Attribut zusammen: a jelzett faluból való; din comuna arătată/semnalată; aus dem genannten Dorf(e). 1577 az ág hordasra penig kenzerytesse eo keggeme zorgalmatoson mind az also felseo falukbely Jobagiot [Kv; TanJk V/3. 151a]. 1614/1615 elmentwnk Kakuczy* neuw faluban ... es Török Istuan es Moczyoni Gergely uramat személye szerint nem talalua(n) hittuk az fellwi meg mondot okon, azon falubeli Santa Janos al(ia)s Chich Janos neuw .. Jobbagia által niolczad napra Nagod eleiben ok adasra [T; Törzs. — *Görgénykakucs MT]. 1627 : az ott valo falubeli* Vraim [Galambod MT; Told. 26. — *De uo.: fordulobali]. 1677 Ezen falubéli hámososoknak régi fejedelmektől való privilegiumokat mostani kegyelmes urunk eo nagysága is confirmalta [Madaras Cs; CsVh 57]. 1680 : azon falubali* Nemes Kovacz Peturam (!)* [Bözödújfalú U; Pf. — *Ti. bözödújfalusi. — *Háromszor így!]. 1685: Szeki és falubali

nemes Palfi Cristof [Tarcsafva U; Pf]. 1686 ugyan azon székj es falubalj Tarcsafalvj Unitaria Ecclesia [uo.; Pf]. 1697 adanak ... edgy óss örökös Szász Georgy nevű megh említett székj es falubalj Jobbagyott [uo.; Pf] | Az azon Statiobeliek sőt azokon kívülis excurrelo, s, utazó vitezek miattis, vagy azon Statiobéli vagy ot környül lévő Falubéli szegényseghnek akarmi panaszok lehessen, az ot közél Commendirozo Nemet feo Tisztviselőtől keressen értelmes Auditort vagy vallato Regiust [Kv; Törzs]. 1693 megh irt székj es falubalj* Tarcsafalvi Nemes iffiab Palfj Ferencz Uryam [Tarcsafva U; Pf].

Uo. még egyszer így!). 1695 azon Szeki es falubali Nemes iffiab Palfi Ferencz Uram [uo. Pf]. 1696 azon szeki es falu bali nemes iffiab Palfi Ferencz Uram [uo.; Pf]. 1715 falubali Felső határban [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1722 A Plaj nékül es szükségtelenül erigaltatott kezem alatt lévő Falukbéli Plajásoknak Számátis accludáltam [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1731: a mi falunkbéli emberek(ne)k hírek benne nem volt [Nyérce K; Somb.]. 1751 a fenn meg irt Szeki es Falubali Palfi Ferencz Uram [Tarcsafva U Pf]. 1761 fen specificalt széki es falubali Szabo Josef [Siménfva U; Sf]. 1773 Fen meg irt Szeki es Falubali Pal Tamás Uram [Tarcsafva U NyM 163]. 1778 mintegy husz esztendeje a' mi olta a Mlgs R. Fiscustol appresendelte ezen falubéli Portiot Nehai Mlgs B. Alvinczi Gaborné Asszony ó Nsga [Bányabükk TA; BLt 11/]. 1781: Hivatanak munkót ... Udvar helyly alias Filialis Keresztur székbén Uj székéljre, az meg irt széki es Falubali Agilis Pap Sigmond uram nemes székely lako hazához [Pf. — *Uo. A Hargasbali föld]. 1789: én általam kenáltatá meg irt Falubali Testvér Atyafiait ..., hogy vegjék meg a nyires torkábali Szántó Földét [Firtosvára] U; Pf]. 1800: Mikor a' Köddiek magok Erdejekre más Falu béli embereket ... alkalom szerént fel botsátották [Benedekfva Sz; BfR II. R. 58/21 Morár Maftyé (75) vall.]. 1801: azon Szeki s Falubali Titt Palfi Ferencz [Tarcsafva U; Pf]. 1812 Mind ezen Falukbéli rész Jozság ... mitsoda titulus mellett idegenítettett el? [Mv; Somb. II. tábl. vk]. 1837: idegeny falubeli Emberek [Szováta; KeIM]. 1844 Ezen ... vallok ... minyájon ezen Ns Udvarhely székibe a neveik előtt meg irt Falubali lakosok [Gagy U; Pf].

3. vmely faluhoz tartozó; apartinátor la un sat oarecare; zu einem Dorf gehörig. 1566 (A) Nyolcz forintot ... Visseleni Miklos ... tartozék minden ok vetetlen fel venny, es ez falukbalj rezekek minden per patwar nalkewl meg ereztény [Gyf; JHb VI/14]. 1567 Ez megh irth keet falubely Rezeonknek valchagara veottem fel ... zaz hwezeneoth foryntoth vghyan ezen ket falubely Rez Jozagra [Gyf; Ks]. 1575 meg Ertettek eo k. varoszwl Biro vrameknak kewansagokat az falubely Buza vetes felél [K/v; TanJk V/3. 127b]. 1588 balatfy Christof, el Jeoue es el foglala az haro(m) falubely rizt felesége számára

[Bürkös NK; SLt V. 14 Koman Hiere (!) jb vall.]. | Sombori Lazlo fel veowen ket falubeli Jobagit ... darabonkent vagdaltata teteteol fogwa talpig [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb. vall.]. 1591: Zakmar varmegeben minden falubali rez Jozagomath el foglalhassanak, es mind addigh birhassanak (így!) Az migh az harom zaz magiar tallerth en meg fizetem [Perecsen Sz; WLt]. 1605 Zent Abramón Gagyban* falubely rez Jozagok [UstT 19/55. — *Gagy és Szentábrahám U]. 1631 Cassai Istuan vram .. ezt az Tere-mihez tartoz (!) eőt falubeli portioikat igi erezte kezemben, hagi (quod Deus avertat :) ha mag-talanul talalok megh halny tehát eő kegiel(me)nek uiszsa szallion [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 3 Sükösd György végr.]. 1668 Nemes Hajdu Péter Felesegevel jelenték . hogy Mező Bádon lévő Falubéli örökségeket el adván [Mv; MbK].

4. falusi; sátesc, comunal; Dorf(s)-. 1592: Sigmond Jo lewele A(n)nó 1435 keolt, hagi az idegen kalmarokath, kiknek eoreoksegek ninchien ez Bi-rodalomban, hanem Masunnat ide be Jeowen, minden tereh viselesnelkwl hol varosokban, hol falukban lappanganak ezeknek marhaiokat az theób giwkeres Erdely Arossagh el vehesse, elys vetethesse az varosokbely és falukbely Bi-rakkal [Kv; DiosyInd. 59]. 1738 egy falubéli Esztovátán 70ven Singre valo Kender fonal [M-bikal K; Mohai lev.].

5. belsőségbeli; de intravilan; von/aus dem Gewann. 1688 Fugitivi Komán Hadul, Falubeli, es es* minde(n) mezei örökséget Malom-béli részivel egygüt Komán Opriskán bírja [F.uca F; Ált Urb. 32. — *Így kétszer !].

6. ~ székh falusi törvényeszk; scaun de jude-catá comunal/sátesc; Dorfericht. 1651 tudó(m) hagi Budatelkj Bese Peter el lopot ket Eokrej feleől perle Kata Istuanal Farkassal (: az eleót kolak penzt veót fel teőleők :) még Niere az karos ember asz falunkbéli széken hagi 15 napra megh fizessenek az karos embernek [Fűzkút K; Wass. Fodor Jakab (50) jb vall.].

II. fn 1. falusi lakos; sátean; jemand aus dem Dorf(e), Dorfbewohner. 1575 Myert hagi fogiatkozas leot az Kiral Retiben honnat az fegyedelemnek zwksegere zena Takartatot .. az espanokal hywassa Rea az falubelieket, Es lattasza meg eo keg(m)e biro vram az Barnazibokál Iobban az zigaretken Talalny valamit aztis kazalyak meg [Kv; TanJk V/3. 125b]. 1581 A my az Azzonfalwy határ dolgat illety a' mint Iob-ba(n) lehet zalychya le eo kegme az egyenetlenseget az ket fele falubelyek közt Az határ felől [Kv; TanJk V/3. 245b]. 1600: wadnak teőb falube-liekis kik ott woltak az hatalmaskodasba [UstT 15/53]. 1633 Asztis tudom hogy az Felseo Venczey Boerok adak eo kegnek, az Malom helt az aldomasbays ott uoltam, de senky nem Contradicalt, Sőt az Falubeliek igen Eörültek [A.venice F; Szád. „Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer” vall.]. 1669 Zab vagyon Hideg-kuton kit az Falubeliéktől Törvenj szerint ve-

tetet el az Ur [Királyhalmá NK; Ks 67: 46. 240]. 1677/1754 : Azon helljeket eleitől fogva melljük fel élte és bérte meg egyik Falubéli a másiktól hogy szabadon élhesse? [Fejér m.; Told. 22 vk]. 1680 : az Falubeliek(ne)k külön erdejek vagyon [Szkorei F; Ált Urb. 71]. 1684 (Egy földet) az Falubeliek közönsége(n) vetettek volt Lipcei ur(amna)k Zalogb(a) [Borbánd AF; Incz. V/59a]. 1701 : az falubeliek mindnyajan hoztak ő ngá(na)k Erdejeből aszszufát [Cseb U Ks 90]. 1715 : egy darab rétét az közeleb el mult Zenebonás állapotokban az rendetlen és terhes Contributiók miatt, közönségesen az Falubeliek zálogosították volt el ... Adámosi Végh Ferentz Uram(na)k [Abosfva KK; Ks 38. VIII. 12]. 1747 : Pap Mihály . falumbéli ismértem [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. 1768 : az külső possessorok is tartoznak őrizetni, akiknek marhájok vagy sertések vagy akármi marhájok az falu csordájában járnak; akinek pedig nincsen, az nem tartozik, akár falubeli legyen, akár possessor [Oroszfalu Hsz; RSzF 187]. 1770 : a patak mellett való kövér földet ki attam a falubeliek(ne)k hogy bé vessék dnyével [Lekence BN; Ks. 47. 67. 29 Simon Pál ti lev.]. 1787/1820: Ki követné az égi tűztől, és gonosz ember gyujtogatása, vagy pedig a Falubeliek vigyázatlansága miatt támadott, 's házról házra el harapazott égésből következő károkat melyeket az Árva tartozik szenvedni [Kv; Pk 4].

A falubeli megjelölés mindig vmely település v. települések j, sz v. szabad lakosaira vonatkozott, a kiváltságos rend levőkre sohasem vonatkoztatták e szót. Az elkülönítés különösen jól megfigyelhető pl. fennebb az 1669, 1680, 1684, 1768 és 1770. évi adalékban.

2. Jelzős szerk-ben tn-i v. más jelzővel; in constructiōi attributive exprimate prin nume de localitate sau prin alte cuvinte; in attributiver Konstruktion mit Ortsnamen od. anderem Attribut; a jelzett falu lakója; locutor din satul amin-tit; jemand aus dem genannten Dorf(e), Dorfbewohner. 1566 Feoldwnkeon lako hazához amy rez zanto feold es zenafw Iwtina vg' mint azon falwbelyek keozwl egyknek. Azt ys kegyelmes Vrnk recusalyak meg adny [SzO II, 183 szé-kely főemberek és lőők a fej-hez]. 1569 Az kys gherebenesyeknek" . hatarokat, az kerez-tan beleol ne(m) tudom mert azon kyweól, mindenkor, mostanis az harom falwbalyak, az gherebenesyek barmokot El haytottak, mostanis el haytyak [Mezőbánd MT; VLT 7/692 „Fr Zep de Band” vall. — *TA]. | Zinte az falw Mel-leolis El haytottak, az gherebenes barmot, az haro(m) falwbelyek [Sámsond MT; i.h. „Baltasar byro” vall.]. 1579 Az 3 Aügüsti az Zamos falüa (!) hataron mek nem alkühatank az vicinussak Tudny Ilyk Gjorgfalüyak es az Tób falu beliek kyket lywatunk byzonsagoll az hatarlatasban [Kv; Szám. 1/XVIII. 30]. 1606 k. Tilalmat töttem ez fölül meg Ir Al peres falubaliek ellen [UszT 20/7]. 1610 az ket falubeljek azt forgattiak hogy nem perelnek [i.h. 25]. 1632 Ez falubeliek annak eleötté a' Persanjakkal cont-

ribualtanak vago baro(m) dolgabol, es edgiwt attanak egy vago barmot [Grid F; UC 14/38. 4]. 1648 Uram az Joszagh gonosz szo fogadat-la(n) kivalt keppen amaz rosz harom Taxas falubeliek miatt vallok nagy butt [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliok-hoz]. 1701 Az fenn megh irt Falubeliek ... mostani nagj sükségtől viseltetvén, az pénzt Biro Samuel Ur(amnak) megh nem adhaták [Nagylak AF; DobLev. I/55]. 1737 Hadnagy atyánkfia ő kglme a szomszéd Falubeliek között a Birakat, Esküt-teket, és ahoz értöket . Convocaltasson (igy!) [Dés; Jk 485b—6a]. 1738 azon darab helyen . . . Csaki István vr ő Nga életében mind a Ti-hoiak mind az Galgaiak . . . szántottanak, ve-tettenek . . . minthogy akkor egy Vrasok vol-tanak az két falubeliek [Galgó Sz; JHbK LIV/5]. 1773 : a szomszéd Falubeliektől Nemes tehe-tősebb Gazdák Kaszálokat Zálogosítottak vala, és bővebb(en) csinálhattak szenát [M.léta TA; JHb II/3]. 1782 más falubeliekkel kikkelt mint edgjezteneuk ugj fizettek [Dombó KK; JHb XIX/22. 17].

Ha. 1640 : az falubaliek [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

További adalékokra és a -bali képzős alakok nyelvtörténeti előfordulására nézve l. NyM 160 kk.

faluca sat mic, sătuleț; Dörfflein. 1579 : V neky vagio(n) chak keozel eordeongeosheoz eg falucaia Bozed [Néma MT; Told. 31/1]. 1591 also Orozhegy . . . Mely faluczkat hinak mas neuen Diafaluának [UszT]. 1618 : Ngos Boczkaj Miklos vrunk(na)k az mjnemő faluczkaia itt ben Erdeljen most vagjon . . . hatta es engette vsq(ue) bene placitum(!) [Kv; Törzs. — A teljesebb szöve-aminemű I. al.]. 1630 : Nagodnak müis Agnes nevű kis Hugoskánkál edgyütt, mint Kegles Urunk(na)k* könyörgünk . . . méltotassék azon Negy Falucskáinkrol Nova Donatiok Conferralni [JHbK LVII. 31. — *Ti a fej-nek] | tób Jozagot ne(m) vetett szalogb(an) az tot faluczkanal [Gál-fva MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1632 : Ez kis faluczkaiból* az el mult két esztendeő alatt, az mint hitek szerent mongiak az gabonanak szwk noita miat heten futottanak el, kik mostis oda vadnak [CU 14/38. 143. — „Lupsa integra possessio” mindössze hat jobbágy-családfővel szerepel az összeírásban]. 1659 kénálá egy Lonkafalu-a* ne-ueő faluczkaál . . . , hogy zalagosul venne kezehez egy ideigh, bizonyos sum(m)a pen-zigh, meddigh az Ur redimalhatna [Dés; Ks G. 32. — *SzD]. 1661 : Erdélyi György . . . egi Szent Jakab nevű Falucskát birna [Gyf; Told. la fej.]. 1663 oly falucskáimra vetettenek az passák számára minden hétre tizenöt-öt szán szenát s öt szán fát az mely falucskából egyik-ből-egyikből két ekénél vagy szánál több ki nem jöhet | hitván falucskáim emberim nélkül pusztán maradnak [Szentdemeter U SzO VI. 282 özv. Gyulaffi Lászlóné Balassi Erzsébet Bor-nemissza Anna fejedelemasszonyhoz]. 1669 : con-feralt volt Barcsai Akos Fejedelem Kúvár vi-

deken egj kis Bozonta nevű Falucskát, mely csak ednehány hitvan Emberekből ál [Ks 101 Koris Gáspár a fej-hez]. 1670 : Barátfalva Olah Falucskám [ETA V/2. 83]. 1694 : Bodos*. Ez szabad rendből álló kis falucska [SzO IV, 331. — *Hsz]. 1708 : Póka* nevű Falucskáb(an) [SLt AU. 23. — *MT]. 1712 : Gyergyóban leuen egy Uaslabu neuw Falutskaja [Görgénysztimre MT; LLt Fasc. 160 fej. okl.]. 1723 : Majos* nevű egész Falucskám [Korunka MT; Told. Fasc. 29. — *Mezőmajos MT]. 1737 : Bánffi Ferencné asszonyom Dèce* nevű falucskájokban építeni kezdett. kőtemplomocska [ETF 107. 30. — *M.dèce SzD]. 1741 : azak a kis Falucskák azan Dominiumbéli több Falukhoz lévén applicaltattva a proporti(n)e supportáltak mindeneket [Kéménd H; Ks 99 Zejk István lev.]. 1792 Tormás* nevű Falutskának az Fiscusra kellett dévolválodni [Kv; TSb 10. — *H]. 1779 még régi Eleink által el idegenített, és sok esztendőtől fogva Per alatt, s idegen kéznél sinlőddő Sűtmegi, Magyaros-ági, és Kék-bűkki Praediumbéli Anyai Rész két Falutskáinkat és Fél Praediumunkat Czegei Groff Vass Samuel Urnak által adjuk [Kv. JHb XIV/46]. 1841 6a May Kereszteltem egy a' Kolosvári hataron a buza között általam talált gyermeket, Kardosfalván, az a falutska lévén közelebb [Méra K; Rak 26].

Szk : pusztá ~. 1663 több egy heténél éjjel nappal rakva törökkel itt való pusztá falucskám [Szentdemeter U SzO VI, 282].

faluderék a falu központi része; mijlocul/vatra satului; Dorfmitte. 1651/1784 Az nagy Ház az falu derékban az nap Kelet felől valo Szeren [Galambod MT]. 1703 : az Falu derékban (ház) [Medvés AF]. 1716 impignoralom. Elekesen* az Falu derékban vulgo la Gruj ket pusztá sessionat [Hari AF; DobLev. I/90. — *AF]. 1743 egj kús benn valo hely az Falu derékban Semény tizes névű ucczában [Kissolymos U]. 1759 : az Falu derek(an) az Templom mellet. Sessiocska [Mezőkölpény MT]. 1773 a Falu Derékban közep tizesnek Also résziben [Ditró Cs] Felszegen a Felső Tizesben a Falu derékban [Gyszm] a Falu derékban a Csiki Ország utya mellett [Vaskó Cs]. 1777 Alszeben vagy a falu derékban Szilvás kert [Albis Hsz].

Hn. 1673 az Falu derékban (telek) [Mezőbánd MT]. 1737 a Falu derékban (ua.) [Magyarókerke K; KHn 91]. 1751 A' Falu derékban (sz.) [Backamadaras MT].

Hn. 1671 : Az falu derékban (házhely) [Méra K; KHn 241]. 1712 : Az Falu Derékban (ház) [Borsa K; BHn 112].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

faludézma díjmá strinsă din anumit sat; Dorfzehent. 1587 : Keoüetkezik az Merai Dezmabol valo Jeouedelem. Az elmúlt 1586 eztendeoben, az falw dezmabol, melj búza jütött vala, azt az búzatt ezen mostani 1587 eztendeoben ki Csipeltettem Jütött kerülbe 26 1/2 keobeol búza,

az melh dezmabol iütött kerülbe d. 15 az Bor dezmabol iütött kerülbe d. 36 [Kv; Szám. 3/ XXVI. 4 Suweges Gergely isp. m. kezével].

falufű a falu kaszálója/szénafüve; fînăţul satului; Dorfwiese. 1740 : Nap nyugotrol pedig az Apro Részben valo Falu fű dől meg rajta [Aldoboly Hsz; LLt].

faluhely 1. falu-településhely; loc de aşezare ţărănească; Dorfsiedlung. 1735 : Bolduczna* régi Falu helye Contemplatván ex Communi Compossessorum consensu circulatattott az körödös körül levő Beczekig, és a' nagy Tó felől valo torokig alá [Mezőcsán TA; Born. X. 7. *Eltűnt falu: Boldoc TA]. 1736 : Meg mérvén penig az egész faluban az Bánffi reszből álló falu helyet . . . szaggatatott és borozdaltatott ki 26 öreg ház hely [Záh TA; Mk V. VII/9].

2. a faluhoz tartozó határrész; parte de hotar apartinătoare satului; Dorfflur. 1640 : Aszt Tu-giuk bizonyoso(n) . . . hagi . . . Feölseő Buni* hataro(n) vagio(n) az falu is az kit most kis Bunnak hinak . . . Soha ot falu heli nem volt, hanem mind az Küküliógh Feölseő Buni hatar az az heli külön hatarak az Buniaktul seminek (!) hanem az Urok adott az maga haza utan valo feöldekben nekik [BMúz. 5465. — *Nagybún KK]. 1693 : Az szálában levő Falu helyt, to helyt, es egjeb kaszáló helyeket megh járván s, vizsgálván, es megh mersekelven kinek kinek valo birodalma helybe hagyatott [Gyula K; SLt A.H. 17]. 1722 Az régi faluhely egészen pusztába áll [M.kályán K; EHA]. 1769 ezen . . . Hegyes ér Nevezetű hely körös környül Nyárádtó közönséges Falu helye volt, de eből Horváth Ferentz Ur számára is fogtanak egy darabatskát . . . még Néhai Suki László Ur idejében . . . kezdették az Uttrizált helyet fel rontani [Nyárádtó MT; SLt XXVIII. 15]. 1827 Falu közönségesen használható helyek vagynak ugyanint Rét mellyből az Exponens Grof Ur ő Ngok emberei Esztendőnként Nyilvonás szerint kapják ki Competentiájukat [Góc SzD; Wass. Conser. 116].

3. elpusztult falu v. az ilyen falu település helye; sat dispărut sau locul de aşezare al unui astfel de sat; Siedlungsgebiet eines untergegangen Dorfes. 1629 Az Sasvari* hatarban az falu helyben [Mv MvLt AAl. *Elpusztult település].

Szk : pusztá ~. 1663 Sukon altalis vagy on egy pusztá falu hely melyet Gorbo füvenek hinak [Gyula K; EHA]. 1680 : 1680-ban Oláh Kályánnal együtt Asszonyfalvát is pusztá faluhelynek mondják [Asszonyfalva K; EHA]. 1687 Az Vas Kapun belől is vagy(m) haro(m) pusztá Falu hely azokat semmi keppen az Török Insége miatt nem Usualhatni [Vh; VhU 204]. 1685 : az Szunyogszeghi* pusztá falu hely [EHA. — *Elpusztult falu Mikeháza és Szentmargita (SzD) között: SzDMon. VI, 513. 4]. 1697 : Pintek regen pusztá falu hely leven az akkori

Possessor szabadságot kiáltatot, es ugy ultete volt meg az helyet, az ki ot akart lakni, ellenben az ki onnét el akart menni, Szabadságában állott [Teke K; Llt Fasc. 140]. XVIII. sz. eleje Vagyon Nagy Sebesen alól egy Csúcsé* nevű pusztá faluhely [EHA; *Csucsá K]. 1755: Tudom bizonyosan: hogy a' kérdésben lévő Kis Gyeke nevezetű hely pusztá falu hely, magamis emlékezem: hogy volt azon a helyben (!) egy pusztá templom, mostan pedig ... Groff Kornis Antal Ur bírja Nagy Gyekehez [Nagygyeke K; Ks K. 80 Moldován Makavé (80) zs vall.]. * régi (pusztá) ~ 1722 A régi falu hely egészen pusztában áll [M. kályán K; EHA]. 1741: a régi Falu hely mellet vicinussa a pusztá falu pusztá földé (sz) [Bányabükk TA; EHA]. 1766: a Régi Falu helyen a mezőben a hul mostan Nagodk Kö Fodadoja, Majorháza, és Csűrüs Kertye vagyon [Kösjenő SzD; EHA]. 1802: itten Zentelkén a' Méntelless nevű régi pusztá falu helyen [Zentelke K; KHN].

→ Hn. 1615 az Falu hely [Mv; MvLt]. 1632 az Falu helyben Sasvariban [Mv; MvH]. 1687 Az Falu helyben a Nyilak között (sz) [Désfva KK; EHA]. 1737: A' Falu helyben (ke) [uo.; EHA]. 1823 A Falu helyben [uo.; EHA].

falukapu poarta țarinei satului; Tor des Dorfgeheges. Hn. 1793 Etfalván a Falu kapunál le-rakatta [Oltszem Hsz; Mk]. 1835 A' Falu kapunál (sz) szomszédja .. N: Nyugotrol a' Falu kapu [Bodok Hsz; CU] | A' Falu kapunál (sz) [Bodola Hsz; EHA].

A falu belső területét a határtól falukerítés választotta el; a ki- és bejárás a kapukon át történt.

falukerítés gardul satului; Dorfzaun. Hn. 1835: úgy nevezett Falu kerítés nevű helyben lévő kis dombotskára el mentünk [Magyaró MT; EHA].

falukert falukerítés; gardul satului; Dorfzaun. 1607: mind falú kertinek, porgolatoknak, viz kapúnak veteskapuknak harmadat tartiuk* [UzT 20/233. *Ti. az altízsebeliek].

faluköltség községi kiadás; cheltuielile comunale; Gemeindegeld. 1877 A Fábján László bíróságába 1816-ba Erogtum: Mikor eskünni jártam hűtösimmal költ 1 Rft ..* Az őh bírónak számadására kirendelt exactor urak számokra 10 Rft 36 krajcár Egyéb faluköltségben költ 19. Rft 48 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 301-2. *Köv. még 12 kiadási tétel].

faluközép faluderek, a falu közepe; mijlocul/vatra satului; Dorfmitte. 1753: a Falu középben ... egy kis Sikátor [Csikmó H; JHb LXXI/3. 254].

faluközönség faluközösség; comunitate/obște sătească; Dorfgemeinschaft. 1814: Biro Ferentz .. a' falu közönség előtt is üsméretes mag lovát a' Falunak által adgya [F. rákos U; Falujk 85 Barabás Áron pap-not. kezével].

falu-nyílföld nyilas osztásos falusi közföld; pá-mint comun sătesc împărțit prin tragere la sorți; durch Los zugeteilter Dorfgemeinschaftsboden. 1617: az Awas farkon valo falw Nyl feold [Kászónfeltiz; EHA].

A teljes v. részleges földközösségben élő faluk határát, ill. határának egy részét egyenlő értékű földdarabokra, nyilakra osztották, és az így keletkezett nyilakat a falusiaknak telkenként sorshúzással kiosztották [L. erre nézve nyil és nyilvadás al.].

faluőrző faluőrzés/strázsálás; paza/straja satului; Dorfbewachung. 1783: A negyedik bizonyosság is hite után megvallá, hogy Barabás András káplártól is az inctus Todor István éttzakának idein egy tyukot a szilvafáról lehozott és elvitte, s a bizonyossággal együtt megette a faluőrzőben [Árkos Hsz; RSzF 160].

faluőrző-zab a fő- és vicetiszteknek a faluktól járó zabbeli szolgáltatás; retribuție în ovăz, dată slujbașilor principali și ajutoarelor acestora; Dorfabgabe in Hafer für die Ober- und Vizebeamten. 1711: Az falu őrző Zab regtol asualtatot (!)*, ugy hogy senki nem emlekezik rea mikor kezdődött [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Csz és Ksz tisztei és rendei. — *Nyilvánvaló elfrás ~~usualtatott~~ helyett] | Falu őrző Zabot uram Kgének ez iden adot Alfalu 17 köblöt [Újfalú Cs; Born. XXXIX. 52 Solyom István Kászónj Jánoshoz Csik-, Gyergyó- és Kászonszék főkirálybírájához] | En nékem vram megh edig Tiszt vramek semi falu őrző zabot nem küldenek [Kászónújfalú; BCs]. 1712: az falu őrző zab sem ingredialt mindennunat (!) integre s az egerek ezik meg [uo.; BCs]. 1741 k.: A faluőrző zab származván arról be, hogy a mint az Approbatabeli articulus szerént falut kellett őrzeni sub poena fl. 12, azon őrzésért ennek előtte valo boldog időben zabbal fizettek, hogy falut ne őrizzenek, a mely most is faluőrző zabnak nevezetik [SzO VII, 410 a cssz-i székelkek gr. Lázár Ferenc fő királybíróhoz].

falusbíró 1. falusi bíró; judele satului; Gemeinde/Dorfrichter. 1571: Az falus biro soholt meg ne rotassek [Gyf; SzO III, 335 fej-i ut.]. 1572: Thoroszka ferencz ... Hiua my Eleonkbe ... kowachy Benedeket Bagameri giorgy iobagiat ki falus biró Alsso Iaraban* [Thor. IV/6. — *TA]. 1578: az helyre hyuan ... Estwan Vynczetth, falus Byrotth [Msz; Bál. 79]. 1584: Kws Benedek falus Biro [i.h. 80]. 1589: Az pulioni* falus Byrot eskwt polgariwal be hywatok es Meg eskettwk eeket [Wass. — *Később: Kispulyon SzD]. 1590: Az falus Birot oda hyttuk, teob polgarokkal egytembe | az Nemes Ember házan semmi hatalma nem volt az falus Bironak, mert tars nem volt az megh fogasba* [UzT. *Ti. a gyilkoséban]. 1591: Feöl peőreos Szabo Peter wagasj falus biro prokatora zent Kiraly gieörgy Al peőreos Orban Peter [i.h.]. 1600: Malomfalui Bartha Lazar zab bad Zekely, es falus byro [i.h. 15/10]. 1609: Kordi Balint falus biro [Tusnád Cs; BLt 3]. 1616: Kozmasi Bartalis Tamas falus Biro Anno. 68 [Kozmás Cs; i.h.]. 1618: Jeouenек en hozam ...

az Vaida szent Juani falus Biro, Nagi Balint, az Bodoni Janos Aruaia Bodoni Istok Jobagia teob Eskwt polgar tarsaival* [Vajdasztiván MT; RDL I. 12. — *Köv. 8 jobbágynev fels.]. 1619: Ferencz Lukacs szabad szekely mostan falus Biro [Uzon Hsz; BLt 3]. 1625: cehert falua(n)* lako miklos Jmre nemes embör falus byro [Uzst 26a. — *Csehétva U]. 1634: Szengyel Pal falus biro [Röd K; Ks 33. I. 6]. 1648: eo neki az falus biro az faluall edgiüt attak uolt azt az feoldet nylaban [Fejérd K; Ks 104]. 1652: Vagyon egy Ur Brdöis a' falun felwl, melyet mindenkor tilalmasb(an) tartanak .. Epwletnek valo fat ezenleót az falus Birotul kertek s — adott [Bács K; GyU 130]. 1669: Kászonszékben Felso faluban, az Falus biro Pekete Balás, Lo fő Nemes ember [BCs]. 1691: Musnai Peter falus biro nobilis [Kaszd MT; DLev. 1. II. 35]. 1711: Nagy Lörincz vramis Szolga Biroságában ide júven azt mondotta, hogy Komáromi Lajos vr(am)tol kért azon erdőből, azert az Besenyei Falus Biro Szálliccsa le eő Kegyelmének Kocsárdig, az Biro osztán vágatott ... és el Szállította Kocsárdig [Besenyő KK; BfR IV. 30/26]. 1726: az Falus biro az udvar biro keziből kettőt az kaszasok közzül ki vön [A. detreham TA; Boru. IX. 5. Szirb Petru (40) jb vall.]. 1752: a Falus Biro .. hitesseivel edgyütt mennyen ki a lászon kárt [Özd AF; Berz. 6. 56/12] a mosatani fungens Falus biro Betze Imre több hitesseivel eleiben álla azon betsülletes Cancellisták(na)k [Delne Cs; i.h. 12. 92/228]. 1760: égj jó Kantzája, egy Lova .. el tévelyednek és az Menesi Falus Biro fel-fogja őket 's magánál tartya egj két nap, varván ha Ura találkozik, de nem találkozá, kételenítették törvény szerént ide hozni Rosnyai Uramnak mint Király birónak [Udvarfva MT; Told. 44/15] a becsü Polhárral meg kínálván a Falus birot és eskütyteit a Károsok, hogy a Kárt ki mondanak [Mihálcfa AF; Eszt-Mk. — A teljesebb szöveg *becsüpolhár* al.]. 1780: a' Falus Biro ... Csorék Vaszinak el köttette a' tehenit, hogj a' Falus Birotért Kalákába nem ment Hoszszu Lászlónak [Buza SzD; LLt Csáky-per 113 L. 20]. 1791: Adorján Sámuel Szabad személly és Falus Biro 33 Esztendős [Mezőkövesd MT; MbK XII. 81]. 1794: elsőbenis nekem tőnek hirt Martonosban* mint Falus Bironak hogj költsék falut és mennyünk ki a nyomra [Pf. — *Firtosmartonos U]. 1798: Engemet, mint Falus Birot mindenütt .. el hordozván az Eletben, meg mutogatta miket vittek Csernátónba [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 28]. 1812: A' Groff a Falus Bironak parantsolt Strásák aránt, énis haza mentem és a Fiamot küldém magam helyett [Hédérfa KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. 1821: Anno 1821dik Esztendőben Xbernek 9dikén tetetet falus bironak Hegyes Arszinytia Kis Bironak pedig Korsó Vaszilla M. Bóben [T; TLt közigazgatási ir. sztlan]. 1824: Szt Imren a Falus Biro Nagy Andras Házánál ... voltunk a Falus Biro Nagy Andras Hütösseivel edgyüt úgy mint Benedekfi András Ármálista, Losonczy János Székely (így!) es Tób Falu beli Emberek is Voltak jelen 20 Számból áló Emberek

[Szentimre MT; BalLev.]. 1865: engem a kelemen-telki falus biro által a Madarasi Pap meg admoniáltatván, hogy a háza mellől a sertés pajtát harmad napok alat el tegye (!) .. hogj ha el nem tészem a pajtát — 12 for büntetést vegyen fel és szolgáltatassa 'a biro kezébe [Kelemen-telke MT; Pf Kerekes Mihály lev].

2. Csak tbsz-ban; numai la plural; nur in Mz: a falusi bíró, a kisbíró és esküdtek (együtt), a falusi tanács; judele, vicejudele și jurații (împreună); Dorfrichter, Gemeindediener und Geschworene zusammen, Gemeinderat. 1744: Törvényben idéztem ötet s Törvénykeztem véle az Falus bírák előtt [Velkér TA; Ks]. 1752: Tudgjátok hány izb(en) tiltattam meg Falus Bírák által, ugj általad is mint udvari Biro által az utrizált Tanorak-beli Sarjut [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1760: A Falusi Rénd Tartásról és Törvénykedésről. Ezen Falubán a' Törvénykedésben illy mód observáltatott hogj tudni illik, elsőb(en) inchoáolat a' Falus bírák előtt, az holott pronun-ciált Deliberátum ha nem tettét más faluban appelláltatott, és onnét az Udvarbann [Hesdát TA; BLt]. 1786: a Falus Bírák(na)k adták s azok Tokkel szokták be majorkodni magok(na)k [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76. — *Ti. a földet]. 1796: a' Falus Bírák Betsü bort iván az Házb(an) ... kün a' Czigányok ... a' Béresek közzül egynek a' Kezét Gyakával elis törték [Mocs K; Eszt-Mk]. 1814: azon vett Joszág ... ameljet a' közönség Neve alatt a' Falus Bíráknak által adának | meg keresvén minket mint Falus bírákokat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1824: Sombori* Falus Bírák! Kotsis Gligorasznak a Horinkár Stefannak fiatal Alekszával eredett Leanya meg paraznitása dolgab(an) felvévén magatok mellé Helységbeli popotokat üljetek Biroi széket [Kispetri K; Somb. — *Nagyzsombor K].

3. kb. (falusi) udvarbíró; vátaf; (Dorf)hofrichter. 1569/1571: Teoreok Janosnak falws biraya valem [A.zsuk K; xy 24].

Az egy birtokos kezén levő egész falu (integra possessio) bírájára von. nyelvi megjelölés.

falusbíróság 1. falusbírói tisztség; funcția de jude al satului; Amt des Gemeinderichters. 1663/1728: Ha valaki Falus Birosagot, eskütséget es kert birosagot erdő es hatar pasztorsagot fel nem akarna venni az ki erde(m)es reaja falu boszujan maradjon masnak advan azt az egj forintot asz ki el viseli erette [Szentmihály U; Törzs. Jakab János másolatában]. 1708: úgy emlékezem jól reá hogj itt ebb(en) a faluban eleitől fogván az Urak részéről s, birodalmakról viselték annjb(an) (!) a' falus Birosagot mint inkább a' melj részen levő ház helljen a' jobbágy lakot, s, lakik annak kellet rendszerént biroskodni [Vámosudvarhely KK; SLt AM. 46].

2. a falusbírói tisztség időszakasza; perioada funcției de jude al satului; Zeitspanne des Gemeinderichteramts. 1602: ez iratas penig es penz adas lött az felljul megh irtt eztendeobe es napon Marton biro falus birosagaban [Vaja MT; Törzs.

A teljesebb szöveg *amely* 11.2. al.]. 1754: Ezen 1754 dik esztendőben (en) ho mozduláskor Porinna György Földvari Ferencz Ur Jobbágya Falus biroságában ... ki mentünk falustól együtt azon Majorház nevű helyre [Gálíva KK; Ks 66. 44. 17a]. 1783: ez előtt való esztendőben Nehai Blaga On Falus Biroságában (an) egy Ványalo meg szállat vala Nanya Makaveejnel éjtzakára, akinek el veszvén egy vég Posztója a kárát feladta a Birák-(na)k, melyet a Birák ezen Nanya Makavéjnek egy kalangya Szénájában tanálták meg [Faragó K; LLt Padurán Juon (40) zs vall.].

3. falusbírói tisztségviselés; exercitarea funcției de jude al satului; Belkeidung des Gemeinderichteramts. 1819: a' bé-panaszlott, maga két Esztendei Falus Biroságával, volt é a Falunak valami Kárára? avagy nem? [Körösbánya H; JF 36 Prot. 18].

falusember falusi lakos; sátean; Dorfbewohner. 1590: Az Pasztor Istwan falus Ember azrais megh kiuno(m) mindenik szemeljre kwleon kwleo(n) az egy egy nyilat hogy kj Igazitsak faluul [UszT].

falustól 1. (teljes jogú) falusi ember; sátean (cu drepturi depline); (vollberechtigter) Dorfbewohner. 1597: Zent Kiraly falúa perlekedett az tilalmas tsere Farkas gyepy neúy hely vegett, Ahogy nemely emberek vitték ben(n)e, Marthon Janost pedig az falú melle hitta, egy resze pedig az falúnak ellengezek hogy rezze ne(m) volna ben(n)e, de ugy techek teoruenj zerenh hogy ha kj akariak belőlle vetny teoruen(n)jel vessek kj, myert eoís falus fel, es az falus biro hitta a' falú melle [UszT 12/6]. 1777: Némelyek pedig a falusfelek közül azt kívánják, hogy akik negyven esztendővel ezelőtt a falu orotását, avagy marhalegeltető pusztás helységét felfogták, azok is senkinek kezén ne maradjanak [Jenőfva Cs; RSzF 135].

2. falu(ja)beli (lakos); consătean; die Dorfleute. XVII. sz. m.f.: csak egy kevés fiúrt engemet úgy meg vesztegetnek vagdalanák azok a hermáni szászok hogy en az uta(n) alig vagyok jó eleven-segben, hanem felszegsegeben töltöm üdömet falus feleim Tudgyak mint nyomorgok Im(m)ár [Barót Hsz; UtI]. 1668: Az hódoltságon ha török jár tartozzék a falus bíró falus feleivel a közelebbik végbéli tiszteknek minden késedelem nélkül hírré adni [EOE XIV, 320 ogy-i végzés]. 1765: a Confrontatiokor nemélly (l) falus Feleink holmi aproság facultássokot célálván, azt észre, vette Regius Perceptor Uram, s minden Contributio alá való Facultassainkat egybe gyűjtette, s deprehendáltais celatiokát [Ompolyica*; Eszt-Mk Vall. 14–5. — *Később: Kisompoly AF]. 1830: Az is proponáltattott, hogy eddig az erdőpásztorok az mely falusi lakosokat megtanálták erdei praeparatióba, azért semmi jutalmat nem kaptak; s az mián az őrizet is igen gyengén van az falus feleink aránt [Árkos Hsz; RSzF 118].

falusgeréb falusbíró; jude al satului; Gemeindevorrichter. 1575: Hozza mynekwnk az vitezleó

Almasi Andras Annnya kipibe ... az Nagod Itilt sente(n)tiat meli sente(n)tiaba Nagob paro(n)-ciola minekwnk hog my el me(n)nenk Symontelkyre*... es wtet be Jktatnok az eo Jozagaba

My azyrth Engedelmesek lywin az Nagod para(n)ciolattjanak el mene(n)k Symontelkyre ... es az hataros szomszedokat begwtwyn Twdni Illik Kyrál bwdakrwl Aknay Georgne Jobbagyt. Achacius gerebet ky falus gereb es Zayko Adamot polgar tarsath Nagy falurwlj^b feiedele(m) Iobbagit Gebel Lenartot falus gerebeth es Malomarky Janost polgar tarsat [JHbK XIX/24. — *BN. ^bApa-nagyfaluról (SzD)]. 1596: Harmadik úiallo Kar Janos falús Greb, Espan Gasparne Jobbaga vgyan azt úialya a mit az tóby [Galac BN; Wlt]. — Vö. a *geréb* címszóval.

falushely falu(hely); sat, așezare sătească; Dorf-(siedlung). 1588: Monda Pascha vayda ... Bestye kwrwa fia ream rohananak Meztelen fegywerrel meg foganak Meg kotezeonek (l) az vtzara ky vonanak ereossen meg verenek rangatanak vgy anyra hogy az gattia le czwzoth rollam az Ingemet az nyakam fele fel vontak vgy hordoztak az vczan meztelen, az Czyodara minth falus helyen sokan azzonnepek leanyok oda fwttak [Zsákíva Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.].

falusi I. *mn* 1. falun/faluhelyt élő; care locuiește la țară, sátean; Dorf-, dörflich. 1714: valamig az Varosi emberek(ne)k buzajok vagyon az malomban addig az Falusi emberek nem örölhetnek [Berz. 13. II/33. A teljesebb szöveg. *becjtheti magát* al.]. 1736: A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyűnek hittak, az városi úr szásznéknek aranyból, drágakövekből való volt, az közönséges, kivált falusi szásznéknek, kinek ezüstből, kinek ónból, kinek pléhből, de mindeniknek volt; csinált kövek vagy csinált tüvegek voltanak benne [MetTr 344–5]. 1807: Jenei János, Köteles István, Kováts György a márvásokat bétévén bé is kövedzettenek Nemes Céhünk közé, kiknek is legénykedési idejek szorosan megvizsgáltotván világosságra jött Jenei Jánosra, hogy ő ugyan legénykedésre kiszabott három esztendőknél sokkal többet töltött, de nagyobb részét falusi kantár mestereknél [Dés; FazCLEv. DFaz. 36]. 1860: ha . egy falusi ember veszi meg . a 200 pengőt 2. vagy 3. versen fogja bé fizetni [A. jára TA; Bet. 4 Orbán Károly birt. lev.].

Szk: *külső* ~ más falubeli. 1833: a' Vásárokban a' sok Tordai, és már még külső Falusi gabana szedéssel kereskedők fel falyák* előlőlnk, hogy tsak nemis szollatunk hozzája^b [Torda; TLt Praes.ir. 1534. — *Értsd: felvásárolják. ^aA tordai kenyérsütő kofák panaszából].

2. (vmely adott) falubeli; locuitor al unui sat; Dorf-, aus dem Dorfe. 1730: a Falusi emberek is, a kik(ne)k Lovok volt s vagy czövekeken, vagy penig a Csordában tarotta (l) oda csapta, s így osztán mind el pusztították a' Sarjut [Türe K;

Told. 28]. 1750: Bogdány Péter . . kinalta s on szolta az ott lévő falusi embereket a két pénz, hogy járják ki edgyjársat az Úr . . ott lévő Ház helyetis [Veresgyháza AF; i.h. 43]. 1767: En Karcsmáros Léven bé jövének az En Házombon az Egészsz Falusi Magyar Legények Hegedüssel [Betlensztmiklós KK; BK]. 1821: a falu Utzájába meg Csoportozott falusi Emberek . . Ditsirék vala Sokan hogy Bezzeg Boár Gligor az Hárnyik Ember [Noszolyi SzD; Matskási Lt Noszolyi csomó. Pap Mitruj zs vall.].

Szk: ~ *biro* a. falusbíró. 1620: hallottam az falusi biro hazanal czinighe Antaltul az roz Azzoni-alatnak vayda Janosnenak ne(m) kellett uolna az zauan el menny [Páncélcseh SzD; RLt O. 5]. 1632: az Falusi Biro ha valakit közüllünk Falu elot vagy Falu kepiben törvény szerent megh nyerne az falu elót dolgot mingyarast zalogot kel küldení rea es szalogjat . . kel el hozatni [HSzj zálog al.]. 1642/1722 k.: Ha pedig a Loci Minister azon földet colalni nem akarja, jo idejen az Edgyhazfiak(na)k hirt tegyen, ha az Edgyhazfiak is Colalni nem akarjak, tegyenek hirt a Falusi Bironak, ha az is nem Colallja Szabad legyen akar mellyik ott lako Paraszt embernek akar edgyedül akar közönseggessen Colalniak [Beresztelke MT; Görg Jk 81]. 1677: Gegő Miklós falusi bíró [Borsova Cs; CsVh 62]. 1681: az Officialis ugi vigiazzo(n) es vigiaztasson(n) hogi . . ne mások, s idegenek által, hanem az Várbeli Tiszt által büntettesse-nek*, hogi penigh az ilyen dolgis szemessebb(en) lehessen, az Falusi Bironak imponalni kell a vigia-zást [Szentkirály H; VhU 90. — *A jb-ok és ta-xások]. 1683 k.: Az Falusi birohoz szálnak* min-denik Falub(an), es az Biro Tartozik gazdalkodni mind magok(na)k s mind marhajok(na)k, de ugy hogy a Dezmát mind borból, buzajabol etc az bironak el engedik [Somlyó Sz; SzVJk 65. — *A dézmálók]. 1707: így alkuva(na)k mi előttünk mind az felül hogy ezen Cserenek birasab(an) kötekis magokat mű előttünk, hogy egj mast megh oltalmazak valamelyik fel megh ne(m) oltalmazna az masikat tehát 50. forint legyen a kotese az megh allo fel az megh ne(m) allo felen tsak egy falusi Birovalis megh vehesse az 50 forintot [Ara-nyosrákos TA; Borb. I]. 1763: én pedig falusi biro lévén akkor s Udvarfalvára a többekkel együtt el nem mehettem [Koronka MT; Told. 33/27]. 1769: akarminémű Czigányok szállyanak meg valamelly Faluba mingyárt tudják meg a Falusi Biro és Esküttek, hogy micsoda vallasuak a Czigányok s Felesegekkal hiteseké, vagy nem [UzslT XIII/97]. 1797: Meuvén az ide valo Falusi biro Nehányad magával Nika Murárhoz, hogy Marhait el vegye [F. árpás F; TL. Dinu Csizmásu (55) vall.]. 1809: el mentem . . Felső Rákosra* a Falusi Biro, Biro Ambaris Házához [UzslT ComGub 1634. — *U]. 1818: Pavel Todjer Falusi Biro Tarája pro A(n)nó 1817 . . bé fizetődöt f 10 [Déva; Ks 103. 99]. 1849: Falusi biro if: Ördög Mihály [Magyaró MT; DE 2]. — b. tbsz-ban: a falusbíró, kisbíró és az esküttek (együtt); 1668: edgy Drucca alias Porfyros nevű ember . .

azon* két ökrökkel a Falusi Birák vitték be az Ispanok eleibe Székre [Dob.; RLt. — *Általa lopott]. 1752: Groff Kornis Ferencz . . Gaboná-ját Gerendi László Uram M. Csáni Udvari Birája Szirb Iuvon be viteté . . az buzát mais arestumba az Csáni Falusi Birákoknál tartottya (!) [Mező-csán TA; Ks 15. LI. 6]. 1763: későre meg betsül-tettek . . velünk Falusi Birákokkal [uo.; Born. X. 27]. 1777: Mü hatan Falusi Biráknul el mentünk, a' Maros Vásarhelyi Felső forduló határban [Koronka MT; Told. 9a]. 1814: meg keresvén bennünket mint Aranyos Széki Rákosi Falusi Birákakat . . [Várfa TA; Borb.]. 1818: soha a' Falusi Birákkal valo betsültetést meg nem engedí [M. frata K; KLev.]. 1845: a midőn a Teheneket az ki válto D(ominá)lis Biro az Po-pánktol el akarta volna hajtoni akkor az irt Notari-us Ur, hivatalánál fogva, az falusi Birákoknak ke-zibe adta kötve [Páncélcseh SzD; RLt Kozma Andris (50) vall.]. 1847: alább meg irt Falusi Birákokkal az Sásákk által tett károkat be-csültetném meg [K; KLev.] * ~ *biróság* falus-bírói tisztség. 1760: Az Falusi biróság eddig ezen Faluban rendre administralatott, rend szerent mindenkor az régibb gazdát considerálván az ki régebben nem viselte [Novoly K; BLt]. 1795: a falusi biróságot igen nehezen veszik fel [K; KLev.] * ~ *esküdt*. 1759: itt az Bulzesti Ha-taron egj szürke szőrű lo más csitkos barna kan-czával . . bitangul találatván az falusi Esküttek hozzám hozták [Bulzest H; Ks 101]. 1797: Költze Josefis Falusi Esküt lévén a Zalagláskor ott volt [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 h. Barabás Moses gyalogkatona vall.] * ~ *fél* falu(ja)beli lakos. 1840: senki falusi feleink közül fél bért* utoljág meg ne fizesse [Tapolca Cs; RSzF 211. — *Ti. a csordapásztoroknak járó félbért] * ~ *gyűlés*. 1853: a' Korondi nemes közönség falu hiteseivel együtt teljes falusi gyűlést tartván, . . egész sz-ívesseggel hajlandónak nyilatkozott, hogy a' Sós fürdőre kijáró utat . . el fogja készíteni [Korond U; DE 2. — A teljesebb szöve. *falu* al.] * ~ *hite* falusi esküdt. 1755: azt nem hallottuk hogy p(rae)tendalt volna azon helyhez és tiltotta volna ezen Köléssel bé vettett Rétről Szille Kozma hanem most Cir(citer) őt vagy hat hette, ide ki hozták az Falussi Hütteseket, és az Hütössök előtt el Esküt-te Szile Kozma [Oprakercesesora F; TKHf 31/11]. 1783: adtestalhatnak a vele levő falusi hitesek, hogy nyavaljás ember, néha az Nagy njavalya szokta rontani [Szotyor Hsz; HSzjP]. 1849: Be-csüsök 1: Falusi biro if: Ördög Mihály — 2: Falusi Elöljáró Bránya Petre. 3: Falusi hités Kádár István id. 4: Falusi hités Kotsis József [Magyaró MT; DE 2] * ~ *hitesség* esküdttség. 1812: itt F. Rákoson a' Tktes Circularis Sz Biro Ur, a' Falusi Hütösség, és Nagy részint a Falusi Gazdák jelenlétében tétetett nevezetesen . . ezen határozás vagyis regulament [F. rákos U; Falujk 71. Sebe János pap-not. kezével] * ~ *jegyző*. 1846: egy akkoron jelen volt Falusi Jegyző [Dés; DLt 275] * ~ *közlakos*. 1811: Czoldi Falusi Köz Lakos és égytzer' s mind Udvari Vajda Ungur

Toma 32. Esztendő Czegei Mlgs Groff Vass Sámuel Vr eo Nga Colonussa [Cold K; JHb 5. 3/3]. 1818: Ezen punktumakra Bizansyagok lehetnek az egész Falusi köz lakosak [M.fráta K; KLev.] * ~ *közönség*. 1806: Ezen utnak kijárása és határozása pedig esett, nem tsak a' Falusi Közönség és Birákok által, hanem assistált Mlgs Daniel Elek Ur [F. rákos U; Falujk 8, 10 Sebe János pap-not. kezével]. 1813: Kegyelmetek és az egész Falusi közönség azon közönséges Erdőket minden meg kimillés nélkül praedához vágják, és élik, használya [Sóvárád MT; LLt 88/11]. 1842: Az én hajduságom ideje alatt a' falusi közönség ejji strásákat rendelt [Km; KmULev. 3 Emericus Texe (47) vall.] * ~ *lakos*. 1689: Felső Venice nevű Faluban . az falusi Lakosok ... Nehai Boer Sigmond Uramtól epitetet Malmokra rea meunen; hatalmasul az ő kglmektől allitott Molnarokat ki üzték; benne lévő vam buzat el hordottak s magok az Lakosok allitottak volt azon malomb(an) mas molnart [Szád. Szilágyi Mihály fej-i írdeák kezével]. 1746: az Dupatyatrai Falusi lakosak nem elégedvén meg a Dupatyátrához tartazo határal az előtt valo Eztendőkben által kezdették a nevezett metákat harapozni és az Sztanisai határhol nagy darab részt ... el foglaltanak, és Dupatyatrai határhoz applicaltanak [H; JHb XXXVII/11]. 1766: az egész falusi lakosoktól hallottuk [Grohot H; Ks 40/9]. 1782: a Torocko körül lévő Falusi Lakosokott az Erdőnek szabadoss usussától el zárta, hogy a Torotzkai Lakosok se szenelés, se Tüzelés végett ne élhessenek [Thor. XX/4]. 1799: három Sokadalom a' Falusi Lakosoké és az aprobb possessoroké volt [Makfva MT; DLev. 5]. 1817: néki is a' maga viselte nem Czégerebb mint a' több Falusi lakosoknak [K; KLev. 10] * ~ *marha*. 1810: Fula Ilia a maga Szenáját, és gabonáját bé nem hordhatván Onnot erzeszkoson az Falusi Marhákat bé hajtogatta [Sóakna MT. Born. G. IX. Zuga Szamoila (60) vall.] * ~ *notarius*. 1776: Csik Csicai falusi Notarius Gyórfi Ioseph Nobilis mpria [Ks 65. 44. 18]. 1816: Hénél Joseff Falusi Notarius Nemes Személy [Budatelke K; IB] * ~ *pap*. 1637: Pap. Popa Ztoyka. Ez falusi pap mosta(n) Popa Iarul fia, azon Boyersago(n) vagio(n) mint az Attia és Attiafi [Bessimbak F; UC 14/42 Urb. 144] * ~ *paraszt*. 1796: (A torockóinak) nyelvekis Magyar, magok viseletek pedig durva paraszt mint akár millen bárdolatlan Falusi parasztnak [Mv; TLev. 5/16. 83 tábl.] * ~ *parasztlakos*. 1799: régebben fogtanak volt fel a' falusi paraszt Lakosok is a' Földes Uraság engedelmeből egy darabotska helyet, és azt bé sántzolván, 's némelyek fűzfákkal körül vevén ezelőtt használták [Gyérressztkirály TA; Ks 89] * ~ *parasztág*. 1701: edj darab Szánto földet, melyet ... ennek előtte a Falusi Parasztságh közönséghesen fogott volt fel valami Tüvisből és edj résztint kiis irtogatta volt, Nyilakra osztván a Paraszt Emberek birtak, mint Irtovány helyeket békességhesen [Nagylak AF; DobLev. I/55] * ~ *pásztor*. 1680: Kaytar Janos Féér varmegiei

Kantafalvi (53) Fat(etur) . töb Kezdi Vasarhelljekkel lo pasztorokkal edgjüt az Falusi pasztorok bé kapdostak az havasok szelibén és baraniokat el hozatvan megh niuzonk és megh öttük [Kvli; HSzjP]. 1768: az Falusi Pásztor a Falunkba bé hajtván admoniáltatta a Gazdákat hogy ki ki itassa meg Marháját mert ha a Szomjuságnak miatta bajok betegüések annyival inkább meghalások Történik ő oka ne legyen [Kissármás K; RLt O. 4] * ~ *polgár*. 1783: Groff Boros Jenői Korda György Ur eo Ex(cellentia)aja Titeket P(rovi)du Bota Pétert, Petrisor Györgyit és Maldován Juant ... mind hármatokat mint ... Szakali Hütös Falusi Polgárokat ... Certificaltott ad Sum Diem a Die hujus modi Certificationis Legitime Computandum Tö(rve)nyes Executiora [K; IB. Kászoni Nagy Ferenc szb kezével]. 1799: azon négy possessoratus* a' Falusi Polgár által el-tíltotta volt a' Falusiakot hogy ellenekre bort ne mérészelnének árulni [Makfva MT; DLev. 5. *Poszszesszor]. 1800: Nemtelen Gáll János Báro Huszár István Ur eo Nga Lakossa, és egyszersmind Falusi Polgár [Ádamos KK; JHb XX/19]. 1849: Becsüsök 1 Falusi biro if: Ördög Mihály. — 2: Falusi Elöljáró Bránya Pétre. 3: Falusi hítes Kádár István id. 4: Falusi hítes Kotsis József. — 5: Falusi polgár Triff Iliszia. — 6: Falusi polgár: Boska Györgyi [Magyaró MT; DE 2] * ~ *polgárság* a falusi esküdség időszakasza. 1783: egy ide valo Szokoli Malmabeli Buzája lopásáért az Exp(one)ns Groff Ur eo Excell(entia)nak ez előtt Husz Esztendőkkel az én Falusi Polgárságomban Molnár Ilia nevu Molnárát meg fogtuk [Mezőszokol K; IB. Bota Péter (62) jv vall.] * ~ *szegénység*. 1778: mind életünk táplálása, mind ruházotunk meg szerzése, mind a Királyi adonak fizetése egyedül tsak a' Falu közönséges erdejének fabéli hasznából tölt ki, melytől minek utánna a' Falusi szegénység meg fosztatott, kéntelenítettett, azokat marhája fajzásból ki potolni, s a' miá marhainkis megfogytokoztak [Bányabükk TA; BLt 11]. 1812: Mivel tapasztaltott, és a' sok panaszból megis világosodott, hogy a' Mester emberek a falusi szegénységet felettébb terhelték, ennek megzabolázása véget hozatott ezen határozás és a' Mester emberekkel a' megtartás véget közöltetis [F. rákos U; Falujk 74b Sebe János pap-not. kezével] * ~ *tiszt* falubeli tisztségviselő. 1761: A Középső Forduloban, a Sükkönben a Földvár árka mellett, melyet ennek előtte a Falusi Tisztek kaszálták (így!) [Krizba Br; BrALt Conscr. Dom. Törtsvár 828. — Binder Pál kijegyzése] * ~ *törvény széke*. 1756: Beretz András . az Falusi Törvény Széke eleibe Citált az Fának hozásáért [Bácsi H; BK] * ~ *zsúdr* falusi mezőpásztor. 1756: Tudjaé aztis bizonyoson a Tanu hogy Bátsiban lako Antoni Mitra nevű Falusi Sitár az p(rae)titulált Exponens Urak Bikáját az Bátsi Határral bé hajtotta magához ... az Bátsi Tehén Tsorda közé bótátotta, az holottis két hetekig pascuáltatván, az meg irt Sitárnak in Curiája (!), és az Exp(onen)s Vrak-

(na)k kézhez nem adása által el veszett? [Bácsi H; BK].

3. vmely falu tulajdonát képező; care formează proprietatea unui sat; Dorf/gemeindeeigen, zu (irgendeinem) Dorf gehörig. 1730: a' Falusi Lovakott láttam ... szabadosan engedték a' Sarjutt gázoltatni [Türe K; Told. 28]. 1746: ha jól Szél érte azan egyben hányatott Szaroz agokat mint az Pazdarját Sokszor el hanyhatta el is hánta, úgy hogy Szabadoson minden akadaj nélkül mehetett belé az Falusi marha [Szentegyed SzD; Wass. Kötőles Illye (62) zs vall.]. 1763: maradat azon Session a' melyen laktom nekem egy kalangyátska szénám de minthogy a' Falu vigen laktam s kert a' Jóságom körül valami rossz hitván Sántznál egyéb nem volt, a' Falusi Marhák bé jöven kúrúdes körül meg dörsölték s meg ették volt a' Kalangyát [Záh TA; Mk V. VII/1. 14 Balka Nyikulai (40) zs vall.]. 1815: a Hersány által birt írotványis környűl volt, s vagyon Szomszédasítva az udvar Emberei Falusi Erdőbeli íratványokkal, Erdővel és másszinű helyel [Orsova MT; Born. G. XVI/13 Nyikulits Andréka (55) vall.].

Szk: ~ *erdő* falusi közerdő. 1805: Vagyan kőzónésiges Falusi erdők is [Ózd AF; MúzRadák]. 1814: A' Falusi Erdő alatt (sz) [Pusztakamarás K; EHA] * ~ *nyíl*. 1801: A' Falusi Nyílakba (k) [Kendilóna SzD; EHA] * ~ *szénafű* a falu kaszálója. 1801: A' Falusi Szena füvek között (k) [uo.; EHA].

4. a falut érdeklő/illető; al/a satului; dörflich. 1790: Már egy néhány esztendőktől háborús idők lévén ..., az Arestans Katonák Sztrásalása, a' Falusi éjjeli és Nappali őrizet tétel (Matsulálás) ... felette igen sanyargatnak bennünket [A.árpás F; TKI BB. IV. 5 Számoile Mándá (50) kol. vall.]. 1819 Müller János pedig a' mi olta esmerem mind jó, betsületes, és jámbor embernek tapasztaltam; soha sem tudom, hogy senkivel sem baja lett volna, minden embert jó szoval emberelt a' maga szolgálattján kívül valo dolgokba, vagy Falusi köz bajokba magát soha sem elegyítette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

5. falun levő; de la țară; ländlich, dörflich. 1856 az ősi falusi vagyonkamat annak távollete miat tészlerűleg nem használhatván, kéntelettem el idegeníteni [Kv; Végr.].

6. paraszt-; țărănesc; dörflich, bäuerlich. 1816 Egy fejer bors himes falusi szőtt Abrosz [Nyárad-sztlászló MT; UnVjk]. 1817 k. Itten Vasárnap olyan nagy szél futt, hogy a' Falusi épületeket mind kifette [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.]. 1825 Az Arendator Czet Vártán Ur a mult 1824k Esztendőre ki hordván a maga fabeli Competentiaját egészszen, az ezen 1825k Esztendőre hordatott már a Rovás szerént falusi két Marhas Tallygával 42. Tallygával; a' maga négy ökres Szekerével 4. Szekerrel az Csátányi szabad Tűzlésre ki szakasztatt Erdőből [Csátány/Dés; DLt 288].

Szk: ~ *modra*. 1790 Egy falusi modra, közónsége fejer és Zöld gyöngyökkel rakott Párta [Mv; MvLev. Boka Kata hagy.].

7. ~ *véka* vmely falu (hitelesített) űrmértéke; unitatea de capacitate (verificată/etalonată) a unui sat; Dorfscheffel (das geeichte Hohlmaß irgendeines Dorfes). 1786: a' Falusi véka a Zilahinál valamivel kisebb volt [MNY XXXVIII, 386].

II. fn 1. falusi lakos; sátean; Dorfbewohner, Dörfler. 1637 Uagyon Vrunck számara es az falusiak számara valo Bik erdeő [F.árpás F; UC 14/42. 181]. 1652 Vagyon egy rossz Czere Erdeős seövennek valo rossz veszeők teremnek rajta, Ez az falusiaktul sub poena f. 12 tilalmas [Visa K; GyU 136]. 1680 Vagyon ez Falunak bikkes erdeje .. az Falusiak(na)k is szoktak szakasztani mind(en) eszt(en)dőb(en) egy darabot, az többire ő nagok Disznat hajtják [Szaráta F; ÁLt Urb. 62]. 1700: adtam a Földeit Rettyeit a' Falusiak keziben a' kik viselik azo(n) reszert a' terhet [Nagylak AF; DobLev. I/53]. 1721: kötöleze magatt a Biro a Töb velle levő falusiakkal együt egész Falu kepeb(en) hogy Dindar Vramott .. a meg nevezett Ret(ne)k bekesseges bírásáb(an) meg tartják [Uo.; i.h. 98]. 1765: látom, hogy ... az Falusiak felesen öszve gyűltek [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 18]. 1774: Kedden ... az Malom alol valo Toárkot akarnám az Falusiakkal az hinártol, és Béka nyáltol meg tisztittatni [Záh TA; Kf Nagy Sámuel lev.]. 1791 valami Rétes kaszállok .. a' Falusiak közt minden Esztendőben Ruddal fel-szoktak méretetni [Búzamező SzD; Ks 74/56. Conscr. 94]. 1802 Ekkor osztán kiáltám az oda hívott falusiaknak No kabalázátok fel az ekéket és vigyük bé a' Faluban [Felőr SzD; Torma]. 1806 Valamit a' Falus Biro azon ki nevezett tizen kettőd magával ítél és végez, a' Falusiaknak nyakat és fejet kell hajtani [Óltsem Hsz; Mk II. 4/115]. 1826 A' Nagy Oldalba Földi Magyarot (Krumplit) szoktak tenni a' Falusiak [Magyarókereke K; EHA]. 1868 ha belé nem egyeznek a falusiak az erdő osztályba, legalább aszt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségünköt egyszerre adják ki [Szu; Pf Gálffy Sándor lev. — A teljesebb szöve. *belbirtokos* al.].

2. ~ *akul* falusiakként; ca sátean; als Dorfbewohner. 1754 egész falusiakul minnyájan tudgyuk botráncokozato életit [Karatna Hsz; HSzjP, „Juditha Henter cons. Lib(ertini) Blasii Kardos" vall.]. 1764: Pater Szatsvai Ur(am) kezert akart venni a' Falusiaktól, hogy ki Keresi a határt a' Szent Annaiaktól, csak költségét s fáradságot (!) fordítsuk meg, de mi Falusiakul arra nem akarván állani, abba hagyá [Udvarfva MT Told. 44/26]. 1807 beszéltek volt azon Atyaim és öregek hogy az Captalanba Levél volna, tehát mi Falusiakul .. meg indulván, és a Kolos Monostori Conservatoriumot fel hányatván, reá is találtunk a Metalisra, és más Levelekre, de ekkoron ki nem irattak, hanem tsak ki jegyeztettük [Körösfő K; KmULev. 3].

3. jelzős szerk-ben t-ni v. más jelzővel; in construcții atributive cu attribute exprimate prin nume de localitate sau prin alte cuvinte; in attri-

butiver Konstruktion mit ON od. anderen Attribut: a jelzett faluból való; locuitor din satul amintit; Bewohner des genannten Dorfes/aus dem genannten Dorf(e). 1623 Kivánjuk azt is, hogy az országnak végezése szerint, fontnak, vékának, citelnek igazán való mértéke az főtisztekkel együtt revidiáltassék az városon és ha az külső falusiak közül valaki vétkesnek találtatik, azok is megbüntetessenek [Hsz; SzO VI, 74 követut.]. 1729: Kornis István vr(am) eő Nga kgldet ... Tiltattya az . Controversias Gaura Redei és Doszul Sztcesi nevű helyről hogy ne colálják ne szántsák valameddig az Nemes Hazának Törvényes igazsága szerint el nem igazadik dolga, az mint az Nemes Országnak határ Járo urai meg parontsolták, mikor a' Sályiak repellaltak, hogy Szabadoson járhossan mind az két Falusi rajta [K; Ks 7. XV. 14]. 1738: Hadnagy Atyánkfia ő kglme, ma, a körül való Falusiak-(na)k küldjön 2 :/: 2 pénzt [Dés; Jk 501a]. 1782 aztis Látom, hogy a' Bedeliek nyuznak hentes Szerben, de egyébb féle aprolékos husokat a' külső Falusiak hoznake bé árulni vagy sem nem tudom [Torockó; Thor. XX/4 Mich. Csupor (40) jb vall.]. 1822 a' Stelmes nevű Erdő Cziheres 's bajosan is veheti elő magát, mint hogy a közelebbi szomszéd falusiak marhájokkal pusztittyák [Told. 18].

falus-kenéz (román) falusbíró; cneaz comunal/sătesc (román); (rumänischer) Dorfrichter. 1584: Barbah Janos falus kenez, Kozta Janos eskwt zemeli .. Velkeriek [Bál. 80]. 1598: Sima Simon belső Zolnok varmegieiben Play new faluban lako falus kenez beszterczej vrak Jobagia [i.h. 81].

falus-polgár 1. kb. kisbíró; vicejude; Gemein-dediener. 1590 ez el multh 1589 eztendeoben szent Leórfuch napp tayban chówaltam vala megh egy feöldemeth az malomfalwy hatarban megh mondam ennek az Alperesnek, myert Jarod el, lam Annak eleötteis meg iszentem a' Birotolis, hogy nem engedem megh hogy ott Jariatok, meghis chówaltam pedig kilench chówawal, eő az Alatt el iarta mind az chówak Ellenis, Mikoro(n) rea hyttam volna az falus polgarth Jakab Istwanth mutattam volna neki az szeker nyomoth hogy az chówa Ellen el iarta, mondom myerth nywelled ezt rajtam [UszT].

2. (falusi) esküdt; jurat (sătesc); (Dorf) Schöffe. 1687: Szépvízi^a harmiczadnak és eörnek álloji^b ... Bece Márton. Most ez falus polgár [CsVh 103. — *Cs. 'Köv. a nevek fels-a]. 1741: el mentünk^a .. az mastani Falus hűtes Polgár Kingia Vonja házához ... az mely Fatenseket mi előnkben Convocaltat és állittat mi azakat leg elsőbbenis erős hűttel meg eskettük és az előnkben adattatot Utrumokal meg is examináltuk, és hűtek után tett fassiojokat ... le irtuk [BLt 1. — *Értsd: M.frátára (K)].

? **falusság.** Csak e szk-ban: numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion;

egy ~ egyfalubeli; din același sat; Leute aus demselben Dorfe, Dorfgenossen. 1603 k. Minap hogy az szalast meg oztak vgy ertettem chak akkor hasonlottak megh. lam Vetes kapút ker tet sart mi(n)denkor eggit chináltak, hizem egy falusság (!) affele [UszT 16/65].

fa-lusztér fa-függőlámpa; lampă de tavan din lemn; hölzerne Hängelampe. 1839: Négy fa Lusztér vas fogokkal [Dés; DLt 871, 1840].

falutanorok bekerített szántó v. kaszáló; pá-mint arabil sau finat ingrádit; Dorfgehege. 1844: A Falu tanorakba (sz) [Nagyernye MT; EHA]. 1897 Falutanorok [uo.; EHA]. — Vö. a *lanorok* címszóval.

faluvég a falu településterületének széle; capătul satului; Dorfende. 1613: mikor ballagnek ki az falu vegre [KJ]. 1622 Tot Matthe azt vallia hogi à bekessegeben illjen rend tartasvolt, hogi az falu vegre hortak az Dezmatth es negy Aztagban raktak, es nilat vontak rea [M.déce SzD; SzJk]. 1657: az Falu végen az Térben (sz) [Fejér K; EHA]. 1724 Az falu végen (sz) [M.zsombor K; EHA]. 1726: az Arpásto felől való falu végen az Porgolát kapu mellett [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVII. 13]. 1763: maradat azon Session a' melyen laktom nekem egy kalangyátska szénám ... de minthogy a' Falu vigen laktam s kert a' Jozságom körül valami roz hitván Sántznál egyéb nem volt, a' Falusi Marhák bé jővén kűrűdes körül meg dör-sölték s meg ették volt a' Kalangyát [Záh TA; Mk V. VII/1. 14 Balka Nyikula] (40) zs vall.]

faluvégi. Csak vn-ben; numai în nune de familie; nur in Familiennamen; a falu település-területének széléről való; de la capătul satului; aus/vom Dorfende. Szn. 1594: Falwueghi Georgi jb. Faluueghi Ambrus jb [Bagos Sz; UC 113/5-8]. 1614: Faluueghi Gergely [Csókfa MT; Usz Lt VI. 56 Connum. 54.].

fama szóbeszéd; zvon; Gerede. 1585 Eot weos Orban ... vallia Soha Nem lattam hogy Andras Katalin ez Mostany vra Ideyeben paraz-nalkodot volna, de Auditiust mint egy orzagos fama zinte olliant hallottam [Kv; Tjk IV/1. 469].

famángorló mingálau de lemn; Holzhandman-gel, hölzerne Wäschrolle. 1790 1 pár fa mun-gorlo [M.köblös SzD; RLt Rettégi István, Diar. Oec. 49—50].

famankó cirjá de lemn; Holzkrücke. 1756: Fa Manko bőrrel bélelt 2 [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35. 23].

fa-masina. Csak e szk-ban: pecsenyesütő ~ vmi-lyen pecsenyesütő készülék; un fel de uncaită de fript carne; Art Bratenvorrichtung. 1810:

Petsenye sütő fa mosina Rf 1 xr 10. [Mv; Mv-Lev. Trincseni Mihály hagy. 18].

fa-materiálé faanyag; material lemnos; Holzmaterial. 1831 Sz Régennek Erdeje lévén, ezen fa materiálékat maga fogja az Erdőből adni [Torda; TLt Praes. ad nro 340/831]. 1838 'Sukon' a' Szamos Vízére építendő ujj Pallohoz meg kívántatnak a' következő Fa Materiálék [SLt Vegy. perir. — 'A. v. F.zsuk K.]. 1841 kemény rendelést kapot a Közönség, hogy két itato kutat készítsen, melyek meg készítéséhez kívántato fa materiáléknak t.i. géme, ágosok, és gárgyának valo fák ki adatásokrol rendelést kíván tétetni [Bogártelke/Km; KmULev. 3]. 1851 elegendő fa materiálé [Dés; DLt 1061].

famedencee lighean de lemn; Holzbecken. 1589: Ket fa Medence | Nagy fa Medence [Kv; KvLt Vegyes I/2. 39, 68—9] | Vóttem egy eoreg medenczet f — d. 12 ... Vóttem ket fa Medenczet f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/XI. 44]. 1591 fatalnerok XXXII. fatalok apostol XVIII. fa Medence II [Kv; Aggm. A. 53]. 1623 Egi kis fa medence f — d. 3 [Kv; RDL I. 122]. 1628: Egy fa medence [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 7]. 1768: Regi fa medentzék 3 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1787: Egy tsorba fa Medentze Dr. 6 [Mv MvLev. Nagy György hagy.].

famellék fakeret; cadru/toc de lemn; Holzrahmen. 1636 ezen Tornaczbol nylik harmadik ayto az felhazakba meneő gradicz eleött, egy uduarlo hazra, ennekis fa mellieke aytaya bellett, fejes uas szegekkel uert, uas sarkos, pantos retezes | Ugyan ezen hazbol uiszont oldalul nylik mas egy kised hazra egy bellett, vas fejes szegekkel uert, uas sarkos pantos, retezes, ayto, fa mellieke ..., az haznakis kett ablaka, fa mellieke es kerezti [Siménfva U; JHb Inv.].

famellékes fakeretes; cu cadru/toc de lemn; mit Holzrahmen. 1694 az Udvarház előtt, vagjon a' Konjha ház, melljre nylik fa melliekes, hevederes, vas sarkakon és pantoko(n) forgo, Sorvadozott félszer Ajtó | Az Pitvarbol nylik ... parkanjós felszer Ajtó, az első házra . Ablaki vannak nro 2: fa melliekesek keresztetek [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János lelt.]. 1696 Nyilik innét az . kapu felett lévő házra, vas sarkas, pantos, fa hevederes, vas plehes paraszt záros vas útközös és fogontos avagj bé vonós retezes es retez fejes, fa melliekes félszer Ajtó [uo.; BfR]. 1738: az Pincze Torka felett avult fa melliekes Contigna(t)ora épített . oldal falai nélkül valo alol, rosz Padlásos fellyül Padlás nélkül valo Filegoria avagj Folyaso [Szászvezsőd NK; Born. XX. 12].

famellékű fakeretes; cu cadru/toc de lemn; mit Holzrahmen. 1669 Az ebédő palotának ajtaja fa melliekű ..., zarja tolyogato vas [Ki-

rályhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1694: Majorság-Szölő, vagjon itt eggyj. Melljre nyilik köteses fa melliekű, szemöldökű pusztá Ajtó [Kisenyed AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János lelt.].

famennyiség cantitate de lemn; Holzmenge. 1843: Ferenczi Josef mondotta volna, hogy a Nemes Város Szamoson álló közelebbi két hidjainak reparatiojához meg kívántato fa mennyiségbe a planum készítő mernők akarta a maga fát két árron bé taszítani a Városnak [Dés; DLt 1480].

faméree kb. famérték/mérőedény; másurá de capacitate din lemn; hölzernes Hohlmaß. 1629 Egi küs fa merce kibén tarkoni uagion [Szentdemeter U; LLt].

famérték fa-űrmérték; másurá de capacitate din lemn; hölzernes Hohlmaß. 1589 Eot fa Mertek. Negy fa Medence [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68—9]. 1608: Lenartnak Rez műbol Jutotak ... Niolec fa talnierok. Egy fa mertek [Kv; RDL I. 83]. 1841 mű a falu fa mértékit előnkbe hozattuk, a szertent meg mértük az árendátor mértékeit, és egy krajtzár érdeklőivel kisebbnek találtuk a fel adot fertályost [Km/Bács K; KmULev. 3].

fa-mikroszkópium microscop cu suport de lemn; Mikroskop mit Holzgestell. 1796 A Fa Microscopiumért Rfl 4 ... A Person drága rez Microscopiumáért Rfl 12 [ETF 182. 73—4 Gyarmathi Sámuel költségjegyzéke].

família 1. család; familie; Familie. 1727 ezen Inquisitioja igen siető és szükséges lévén a Familianak [JHb XLII]. 1749 elég dolgunk van az több Atyafiakkal perelnek az Guberniumb(an) az Isten tudgya csak micsoda Atyafiaságtalanság van itt. Isten őrizzen minden Familiat ez féletől [Ózd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1752: Nagy Agnisnak, az Nehai Idvezült Hugunk Nagy Ersebet nagy ladajat familia Consensusabol fejebb meg irt Nagy Agnis(na)k attuk, Nagy Marisnak az gerebent [Góc SzD; Borb. I. — Borsai Sándor kezével]. 1753 soha sem hallottam, hogy azon két különös Familiának egymással tsak atyafisága is lett volna [Dálnok Hsz; Told. 30/46]. 1786: Vettem kezemhez kedves Mostaha Atyám Tit. M. Bándi Kováts Ferentz Uramtol ... 31 ~ harminztögy darabbol álló Leveleket, Familiát illetőket [Mezőbánd MT; MbK XI. 73]. 1819 tsak azt az egyet ajánlom, hogy a' Ládának fel nyitására szemes es vigyázó legyen, ne hogy valamely Levélnek el tévelyedése által ... az egész Familiának valamely helyre hozhatatlan kára következze [Császári SzD; Wass. gr. Wass Miklós lev.].

2. nagycsalád; familia mare, neam; Großfamilie. 1609: Ieouenek mi eleonkbe, Egy feleol az Vitezleo Keopecki Thamas Keopecki Janos es Keopecki Georgy ... Mas feleol ... az Vitezleo

Seouenifalui Nagy Daniel Deak feleségevel Keopcezi Anna Azzonnial és az Szabo Lukacz Relictaival Keopcezi Kalará Azzonnial eggwrt, Mi eleottwnk teonek illie(n) Compositiot és alkalmat az felliw denotalt Keopcezi familia vgy mint Attiafiak, az pernek Keolczeget és az gwleoseget (!) el tauoztatuan, Keopcezi Thamas Keopcezi Ianos, és Keopcezi Georgy, Mi eleottwnk teonek illie(n) val(1)ást* [Mv; BfN Bet. VI. 225/17. — *Köv. a nyil.]. 1784: Szebenbe az Arany és Ezüst váltónak bé attam a Familia Ezüstyiből* [Ks 38. V Clenodia fam. — *Köv. a beadott ezüstnemű fels.]. 1780: minek utánna reggel az Urfi meg született „, olyan Nevekről gondolkodott, a Milylyen még a' Familiába ne lett volna [Várfva TA; JHb 48. 37 Bontz Mária Szakmári Sámuelné lev.].

3. nemzetség; neam; Geschlecht, Stamm. 1654: Arpaston lako nemes vitezlő Kovacz Mihalj mostoha leanyat Szent Martoni Ilnat absolvatta az szent Ecclesia egy Simon nevű szolgajatul, ilyen okokra nevezve. 1. Mert az Aszszony nemes familiabol nagy renden valo; az legeny pedig nemtelen [Szjk 73]. 1666: nem hallottam hogy senki ellene mondat volna vagy kereste volna az Joszagot azt sem tudom hogy Kemeny Janosz familiája birta volna vagy egyczer [Marosillye H; JHb XXXV/6]. 1719/1751: Az hajadon Leánynak édes Anyja akarattya szerént viola szín vagy kőkörtsin szín Velentzei Kamuka szoknyát váltástól kötöstől determináltunk, ugy mind azomálta, hogy régi szép Familiáját (: rosz emberhez nem maga állapottyaóhoz illendőhöz menvén férjhez:) meg ne gyalázza [Süketfva MT DobLev. I/95a]. 1736: mitsoda familiabol valók légyenek* .. vezeték nevek vagyis poreclájok meg mutattya [CU. — *Ti. a jobbágyok]. 1736 u.: Az szegény Bánffi György, Bethlen Gergely, Bethlen Elek alattomban mocskolták gróf Apor István urat, hogy micsoda alávaló familiából való [MetTrCs 446]. 1751: az, az, régi Gombás a Csontos házb(an) házasodot volt, Csontos pedig a Gazdag házb(an) kik is mind egy ágbul valo familia [Borb. I., Ladislaus Boldisár de Nagy Devecser" (36) ns vall.]. 1773: Helena László de Zágon relicta vidua ... Johanns Vajna (78) fatetur ... mostan életben lévő Török Istvánt és Ferenczékét tudom törzsökös gyökeres familiáknak lenni itten Zágonban* [HSzJP. — *Hsz]. 1789: Az Néhai Vladár Adam Familiája Czimere Sellyem Materiára ki rajzolva .. Rf 1 [Mv; ConscrAp. 5]. 1813: Jo emlékezetibe lehet a Mlgs Aszszonynak, hogy még az elsőbb Házassági esztendejekben is, a Tisztelt Mlgs Groff Ur ó Nságát mint Férjét nem betsülte, minden aprotékos dolgokért Férjébe akadt, azt káromolta gazolta, motskolta, régi Nagy Familiáját illetlen nevezetekkel érdekelte [Kük.; IB]. 1826: ezen meg neveztem helyet. Bartos Pap Ur mint magáét bátron ugy erdöltette nem hallottam hogy soha senki a kérdésben forgo helyért haborgatta volna, sem más familiát hogy oda be erdölt volna [Albis Hsz; BLev.]. — L. még RettE 202, 225.

Szk: vn + ~. 1609: régi emberekteől hallottam, hogy ez az falu tsak Haranglabi familiát illetet [Borzás KK; Kp III. 46]. 1648: Az Kapus oldalon leueő Szeleő feőldet ... az Kowáchioezy Familia birta [Bál. 82]. 1668: az ... Kőrös Nevü Erdott az Suki familia Birta bikésséghesen [Kályán K; SLt D. 12 Nagj Miklos (60) vall.]. 1678: (A) Joszágt Bettlen Gábortol Potentia mediante, foglaltatott volt ki, az Apafi familia keziből [Ks 90 Gyerőffi György foly.]. 1704: Ezen levekből (Igy!) az Palotkai familia, Genealogiáját, fel vihethi éppen, az igaz Jankafiakra [BLt 7 „Palotkai István Kolos v(ár)(megyei Fő Biro" kezével]. 1721: a Csiki Fő Tisztseg a Lázár Familiától el nem szakadott [Szárhegy Cs; LLt] | te Mlgs Kornis Familia Jobbagja vagj [Balázsfva BN; Ks 184. LXXXV]. 1749: mondá Oprika Todor: én már vagyok nyolczvan Esztendő ember ..., igazán meg mondom, mert bizony nekünk semmi Attyafisagunk nintsen az Kürtes familiahoz mert mi Oprika Familiak vagyunk, Tü pedig Kürts Familia vadtak [Szentmihály MT; Born. XL. 187]. 1755 k.: az Ebeni Familia in virili sexu régen deficialt [Kecset SzD; TKI Várad Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1756: Jánosi Familia(na)k az Eleje Gőrgényből származott volt ide Vajáb(a) [Vaja MT; VH]. 1797: Tudom hogy az Etfalvi Exponens Baktsi Familia az Albisi Nemes Baktsi Familiával egy Familia, ezt pedig ebből tudom hogy az Atyámtoll hallottam beszelleni, hogy az Armaliu Inpetrans Baktsi Boldisárnak voltak két fiai ugymint Gábor és István István itt maradott Albison akinek en vagyok ma maradványa és a több Albisi Baktsi Familia [Borb. II „Adamus Baktsi de Albis" (66) vall.]. 1805: A Szabo Familiát a Mlgs Kir Tablais .. valóságos aramalista nemesek(ne)k Itéletével találta, a miképpen azon Itélet Producalya [Szu; Borb. II]. 1838/1841: a Győrbiro familia földjök [Uzon Hsz; Kp V. 273]. 1842: a Barthos familia Erdőbéli károsodását akarja meg láttatni általunk [Albis Hsz BLev.].

4. vmely család v. nemzetség mint jogalany v. jogi közösség; familia sau neamul ca comunitate juridică; irgendeine Familie oder irgendeine Geschlecht/Stamm als Rechtssubjekt/gemeinschaft. 1718: Mlts Familia tekintetiét az Város p(rae)ten-sioja remittáltatik ad f. H. 500 aláb nemis képhetik a Magistratus [Kv; JHb VII/1]. 1728: Az Deputalt Plenipotentariussz a Familiának ... pro 7ma Febr Szebenben legje(ne)k a levelek hányására és a Conferentiara [Déva; JHb XLII]. 1756 k.: Olcso lévén az Marha fellyebb egy poltránál ne méretessék az husnak fontya, 's még ma a' Familia parancsolattyaóbol hogj az Birák publicállyák, és man tul observáltassék comittáltatik [Torockó sztyörgy TA; TLev. 9/9. 2a]. 1766: Alszegebe ... Lisztelő Malma vagyon az Mlgs Familiának [Ditró Cs; EHA. — *Ti. a gr. Lázár]. 1837: Minden terhesebb subsidumokat, nem külfömben eshető folyamatban lehető hadi adokat s háromlandható háborui költségeket a Szepeesianum Jo-

szág el zálogosította Nyomdokossai vagy a' Familia tartozik vinni [Dés; Bet. 5].

5. családtag; membru de familie; Familienmitglied/angehörige. 1625: Az Vristen ő szent fel-sege keansaga szerent ualo sok iockal algya meg minden kedues szep familiaiual egygywt [Uzst 170a]. 1634: Azt tudom hogi mikor Betlen gabor Fejedelmwnk Jóue őzzel Tatarokkal Bathori Gabor Fejedelmwnk ellen ez orzagban Akkor itt az ket homorod mellett Nagj Rablast tőnek az Tatarok es annak az haznak mellett mosta(n) biro Andras bir Recsenieden* minden familiaiat el uieuk az tatarok abbol az hazbol, es puztan marada az az haz [TSb 21. — *Recsenyéd U]. 1767: 12-ma Januarii mentem Püzesre* minden familiámmal [RettE 207. — *Ördöngösfüzesre (SzD)].

6. 1791: a Familia* mellett fel fogott gyümöl-(csőst) ujsa tsemetékkel (ki tépvén az el szárad-tak:) bé plántáltom [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev. — *Értsd: a szóban forgó familia birtoka].

familiabeli nemzetségbeli; din neamul, de neam; von dem/einem Geschlecht. 1802: (Az) illyeten részekből Josika Imre Ur ő Nga bizonyos Részeket appropriált, és a Komjatzegi Familia béli vérek s ennek fogva az Exponens Ur Össi Successiojának tetemes praejudiciumára keze és birtoka alá kerített [Torda; JHb XIII/9]. 1831: Miko Mária Pápai Sándornétol hátra maradt Levelekhez több Familiákbeli vérek formáltanak praetensiot [Aranyosrákos TA; Borb.].

familiái vmely család szolgálatában álló; care stă în serviciul/slujba unei familii oarecare; Familien-, im Dienst einer Familie stehend. 1826: Tiltattunk az igaz V(ár)megyei es Familiái Tiszt Urak által is azon erdő élésétől [Bh; KLev. 7].

familiás (előkelő) nemzetséges, előkelő nemzet-ségből való; de origine nobilă; von vornehmer Abstammung/hoher Geburt. 1765: Somlyai Al-bert, csiki bocskoros székelynek fia, Apor Lázár-nának veje, Bándi Ferenczel, ki is udvarhelyi csizmadianak fia, az is ugyan Aporné leányát vette, annyira mentek volt, hogy aulicus consiliariu-sokká lettenek volt. Ennek előtte mind őfelsége, mind más ott lévő főemberek megtudván, hogy nem familiás személyek, hanem alávaló emberek gyermekei, mindjárt despectusba kezdettek venni. Ugyancsak a miá-e, vagy hogy nem tartotta szük-ségesnek az udvar őket a minapiban leküldették [RettE 192].

famoh famoha; muşchi arboricol; Baum/Wald-moos. 1592: Esmeg egy Legenek aky fah Mohot hozott fizetem Neky f d. 8 [Kv; Szám. 5/ XIV. 270 Eppel Péter sp kezével]. 1604: zennel be kentek vala magokat fa mohott keoteottek az homlokokra [Uzst 18/73–7].

famozsár piulitá/mojar de lemn; Holzmörser. 1632: Komanai Uduarház ... Konyha ... Egy hus

vago Tabla N. 1. Egy fa mosar N.1 [CU Komá-nai Urb. 119]. 1770: Egj Fa masar Töröstől [Uzst; Pf]. 1816: Fa Mosár 30 xr [Kv; Born. IV. 41].

Szk: sőtörő ~. 1636: egy so teörő fa mosar teörőjeuel keszen [Siménfva U; JHb Inv.]. 1669: Egj sőtörő fa mosar [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1679: Só törő fa mosar, töröstől nro 1 [Uzdizstpéter K; TL Bajomi János lelt. 14]. 1734: egj sőtörő fa mosar [Datk NK; JHbB Pasc. DI. — *Az eredetiben a javítás miatt bizonytalan az olvasat!].

famulus szolgadiák; elev servitor; Dienstschüler. 1870 k./1914: Szolga, famulus: olyan tanuló, ki szolgálataiért ingyen lakást, tandíjmentes-séget s más javadalmakat kapott. (1805. évi rendelet) [MvÉrt. 46].

famunka 1. ácsmunka; dulgherie; Zimmermann-arbeit. 1777: Tartozik A . . Bogáti (!)* Patakon lévő Malmot Gáttal, fedéllel és egyéb Szükséges Fa Munkával tartani [JHbK XXX/19. — *Az A.v.F. Bogátán (SzD) lévő].

2. faépitmény; construcție de lemn; Holzbau. 1763: A kolozsvári tornyot is megcsapta egy szá-raz-mennykő, sok kárt tett a famunkában a temp-lomba is beférkezett s a többi között (a) prédikáló széket széjjelhányta [RettE 153].

famusta fapotyoló (szűcsszerszám); mai de lemn Holzmuschter. 1679: Egy el szőkőtt, Illyés nevű szűcs egyet mása Fa musta nro 1 [Uz-dizstpéter K; TL Bajomi János lelt. 82–3].

famű 1. asztalosmunka; timplărie; Tischlerar-beit. 1595: Aytok, Ablak ramak, egyetmas zwk-seges fa mywektol fizetem Asztalos Georgynek f 12/— [Kv; Szám. 6/XV. 51].

2. faeszköz; unealtă de lemn; Holzwerkzeug. 1608: Rez Wass es fa miek Peter zamara [Kv; RDI. I. 83].

faműves kb. fa-feldolgozó mesterember; lemnar; Holzarbeiter. 1571: Az Tarbouche Taligaknak fizetesetwl Rendeltek eo k varoswl fl 8 zatatwl, Es annak chinalasara Minden fele fa Myweseket, eo k. Byro wram Rea Indittasson* az Alchok es egjeb fa mywesek meg Nem elegeznek az Nyolc penz fizetessel az Torboncza chinalassert [Kv; TanJk V. 3. 35a, 36a. — *Előtte kihúzza az Ereoltesen és a foléje írt Indichon szó is]. 1676/1681: Az mi kevés Lővő szerszám a' várb(an) vago(n) arra légye(n) szorgalmatos gondgya", hogi azok körül ha mi éppétes kivantatik aszt jó idejen meg e-pettesse, vagi Kerekeseke vagi Lakatosok, vagi fa művesek kivántatnak környülötte [Vh; VhU 665. *A porkolábnak].

fa-nádméztartó fa-cukortartó; zaharnitã de lemn; hölzerner Zuckerbehälter/büchse. 1850: egy szép művü polituros fa nád méz tartó 7 vft 30 xr [Algyógy H; Born. F oszt. II].

fanatikus ? fellegjáró/légvár-építő személy; fantaszt; Phantast, Träumer, Schwärmer. 1710 k.: Soba életében olyan három fantaszta emberrel nem volt dolgom, mint az a három kurir, meg is frám a guberniumnak ..., hogy talán keresve keresik a fanatikusokat a hozzám való kurírságra [BethlenÖné. II, 20].

fáne 1. szegővas; falť; Falz. 1741: Egy nyeles Vágo 1 Négy Fáncz 4 [Kv; TL 90]. 1812: Egy el kopot tetejű Fántz xr 3 [Mv; MvLev. Szabadi József kov. hagy. 11].

2. horony; scobitură, şanť; Falz, Rille. 1822: (Az udvar) kétfelé nyílló rostélyos kapuja alatt fántzba felyűl rostélyba Csenálva vagon [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

fancilláskodik ?kotnyeleskedik; a-şi băga nasul în toate; nasenweis sein. 1777: 7ma Januarii termináltatott volt ezzel az istenfélelem nélküli fiammal való bajomnak eligazítása ... nyolc egész nap dolgozván körülötte, 800 forinttal békéltetének meg ... Még az az lusta Rettégi Zsigmondné is itten fancilláskodott volt, mintha éppen ötlet illette volna, olyan reménységgel volt. De az Isten megszegyenité mind a kettőt [RettE 373-4].

A címszó alapszavának látszó székely *fancilla* tájszót elsőként Gyarmathi, Voc. 17, majd – valószínűleg innen – a Tsz sorolta be 'kicsi rongyos szolgálo, vagy szegény leányocskák' jel-sel anyagába; az azonos értelmezésből ftélve, innen került át a CzF-ba, majd az MTsz-ba is. Az AkCj – indokolatlanul forrásjelzés nélkül – szintén felvette szócikkje közé. Krizánál a *Fancilla* gúnynévként szerepel [Vadr. 388]. Az Etsz szerkesztőitől – a megtejtési kísérletek ellenére – ismeretlen eredetűnek minősített tájszóból továbbképzett igei származék csak Retteginél (l. fent i. h.) fordul elő; ott is egyetlenegyszer. – E szót Jakó kérdőjelesen 'lábatlankodik, ógyalog' jel-sel iktatta be szójegyzékébe [RettE 470]. – A kézirat nyomdára készítése közben Vigh Károly arra figyelmeztet, hogy a szóban forgó igei származék alapszava az olasz *fancilla* ~ *fanciulla* 'leány; personna ingenna/inesperta; debole, simplice' szóval [Zingarelli, Vocabulario della lingua italiana] azonosítható. Szerinte e kölcsönzés az Itáliában katonáskodó erdélyiek révén kerülhetett a székelységbe, aligha a Tsz adta, hanem inkább 'kis időtlen/tökéletlen' v. *gúny* 'kis béká/sírke, kis ártatlanság', ill. a belőle alakult igei származék 'idétlenkedik' jel-sel.

fanesika 1. foncsika

fa-németesap csapfajta; un fel de cep; Art Zapfen. 1817: Egy nagy fa német tsap [Mv; DLev. 3 XXVIII A].

fanemű faanyag; material lemnos; Holzmateriale. 1841: az egész erdőbe szerte széjjel el szorva találattik Cserefa, hogy azon betesebb fanemibe is a' Mlgos Udvar szükségét ne szenvedjen megkivánnatik az hogy a Nyíllak le vágatásakor a meg hagyando mag fák ha lehet mindég cserefa 's tsak annak nem létében sugár bükk vagy gyertyán fa legyen [Gyalakuta MT; EHA].

fanévelő fatermő; unde/in care cresc copaci; holzbringend. 1736: Ezen erdőt ha Jó rendbe vennek szoros Tilalom alatt pásztortoltnák egy Jo rendű Nemes ember Házát fávál belőlle alkalmasint eltarthatná, mert Jo fa nevelő Erdő [Noszoly SzD; Conscr. XIII. 1. 9].

fánk táj pánkó; gogoasă; Pfannkuchen, Krapfen. 1768: Pánknak való öntött réz forma 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1806: 3 fánkot meg ettem [Dés; Ks 186 Kornis Mihály naplója].

Jóllehet a címszóra itt elsőként csak 1768-ból való adatokot iktatunk be, az alább következő *fánk-forma* címszó előtagja 1881-ből való bizonyíték a szó korábbi erdélyi életére. Ránci még csaknem egy századdal előbbi adatolást vehetünk számba a *tolófánk* összetételben. Pl. 1595: Bőteodík tái etek *tolio fánk*, 2 Eytel wayat *Tolio fánk*nak veöttem [SzE 364. – l. meg címszó al.] A szerk. kénytelen a címszó értelmezésére az Erdélyben köznyelvi szinten is általános *pánkó* szót használni. Egyebekben a címszóbeli alak és az erdélyi régiségbeli *fánk* (l. ott), valamint a máig élő *pánkó* közötti hangalakai viszonya és a szó eredete l. Etsz; SzE 361 kk; Nagy Jenő: MNy LX, 352-5; TESz.

fánk-forma fánkstűtő forma; formă de tăiat gogoşi; Krapfen/Pfannkuchenform. 1681: Réz Fánk formak négy [Uti 2].

fánkó fánk; gogoasă; Pfannkuchen, Krapfen. 1595: Swtedtem(l) ket beles es fankohot. Az eleby fel irt feyr lisztbwl czak az derceze Maradot az langiat ki wodtek (l) az el keolt 45 Twk mony Ment az belesre es az fankohra [Kv; SzE 364]. 1597: Swtedtem ket belest es fankohot ... 45 Twkmony Ment az belesre es az fankohra ... f -/22 1/2 3 Eytel wayat ... wödtem ... keolt Ezekre Nadmysznek teob keolt el felienel az belessre az ket wdaly fankora [Kv; Szám. 7/XIV. 65 Thomas Masass sp kezével].

A *fan* : *pánkó* egymáshoz való viszonyára nézve l. a *fánk* al. mondottakat, ill. az ott jelzett irodalmat.

? **fán-kötéses** ?' 1604: Az Felperes keres az Alperesen egy feore ualo kezeneot egj Fankeoteses* partat [Uetz 18/35. – 'Olv.: fán-kötéses ?'. – Nagy Jenő téjékoztatása szerint Kszegen helyenként vmilyen sima kelmével bevont, rongyba vagy papírba csavart fakarikára varrták a pártá gyöngyeit. [Vö. KNépv. 375 l. 11 jegyzet].

fánkstűtő pentru copt gogoşi; zum Krapfenbraten bestimmt. Szk: ~ *pléh* pánkóstűtő bádóg-edény. 1788: Egy vas nyeles görbe fánk suto pléh [Mv; TSb 47] * ~ *réz* pánkóstűtő rézedény. 1629: Egy fánk suto rez [Szentdemeter U; LLt] * ~ *vas* pánkóstűtő vasedény; vas de fier pentru copt gogoşi; eiserne Pfanne für Pfannkuchen/Krapfen. 1793: Kotzkás Fánk sütő vas [TL. Conscr.].

fánkstűtő-forma pánkóstűtő-edény; vas pentru copt gogoşi; Pfannenform für Pfannkuchen/Krapfen. 1737: Fánk Sütő forma 3 [Br; Ap. 5 Apor Péter lelt.].

Szk: *pléh* ~. 1788: egy nyeles pléh fánk sütő forma [Mv; TSb 47] * *réz* ~. 1683: Ket rez fánk sütő forma [Uti].

fános, fonos cu pár pe organele genitale; mit Schamlgiedhaaren. Szk: *jó* ~ cu pár bogat pe organele genitale; mit reichen/gut entwickelten Schamlgiedhaaren. 1724: Radnóti Susival való dolgát sem láttam, hanem Susi beszélt nekem, h(ogy) Pekri mint akar véle bánni, mint kisergeti,

... Susi a Szalmáb(an) is el bújt Pekri Ur(am) előtt ottis fel kerestette, ruhátis ígért néki, és ha ejtzaka meg nem kaphatta, nappal is az házba bé szoritotta, úgy erőltette, én mondtam egy kor a kertb(en) Pekrinek, Ugyan Ura(am), nem szégyenli é kglđ oly tacsko gyermekhez* magát tenni. Erre Pekri Ferencz azt mondá, Annók nem tudod te azt, hogy Susi jó Csetses és fonos (!) s faros Léány [Koronka MT; BK. — * A leány csak 14 éves volt].

A címszó a *fan* ~ nyj *fon* (MTsz) -s képzős szárm.; magának az alapszónak a Schlszj (1405 k) a 'pubes' értelmezést adja. E latin szónak ugyan Finály csak férfi vonatkozásban ismeri 'szeméremtest' jel-ét, de nyilván ez nőre is vonatkozatható. — A háztartási alkalmazottként szolgáló gyermekleányt nem erőszakoskodásával gyöttrő-kínzó Pekri kegyetlen bánásmódjáról szóló terjedelmes vallatás egy részlete a fenti szöveg.

fantasztá fellegjáró/légvár-építő (személy); fantást; träumerisch, schwärmerisch. 1710 k.: Soha életemben olyan három fantasztá emberrel nem volt dolgom, mint az a három kurir, meg is írá a guberniumnak (: amely ekkor szépen igazán correspondált vélem.), hogy talán keresve keresik a fanatikusokat a hozzám való kurírsága [Bethlen-Öné II, 20]. 1766: a püspök fehérvári udvarbírája, Sánta András, fantasztá csíki székely, kit is a püspök úr Fejér vármegyei ordinárius vagy actualis assessornak is promoveált. Felesége szép asszony ... az is szintén olyan fantáziával bír [RettE 199]. — L. még i.h. 366, 383; MNy LXI, 112 (a szó történetére vonatkozó jegyzetekkel).

fantázia 1. kb. szeszélyes gondolat; fantezie; Phantasie. 1754: N Enyedí Giras széke alkalmazásával jelentettem volt, hogy az Kglđ Battyá midőn Egeresi Gondviselősegeből maga Phantasijából minden ok nélkül ell szökeek az mi leveleit talaltam az kik magat es kglmeteket Conernaltak egyben szedettem [Egeres K; Blev. Gr. Mikes István lev.].

2. fellegjáró/légvárépítő észjárás/gondolkodás(mód); fantasmagorie; träumerische Denkweise. 1766: a püspök fehérvári udvarbírája, Sánta András, fantasztá csíki székely. Felesége ... szintén olyan fantáziával bír [RettE 199. — A teljesebb szöveg. *fantasztá* al.].

3. kb. nyugtalan/szeszélyes gondolkodás(mód); gindire agitatá; launenhafte Denkweise. 1764: Nem mondom különben hogy helytelen fetegeisért, olykor kedvetlenül nem szollottam a rossz embernek, de a mindenkor olyan mod(d)al eset meg, hogy abbol tanulhatott volna, ha fantásiaja engedte volna, de a nekie ellenkezőt tanátsolván, midőn belém nem mértis kapni, eleget gazolkodott masokkal [Középlak K; BfR].

4. kb. eszelősködés; rătăcire mintalá; Wahnwitz. 1791: (: óly elmebeli gyengeséggel vólt:) mikör Fantásiaja réá jött; ... úgy hógy többet vólt eszinn kiúll, mint ép állapattyában .. tapasztaltam még akkor is gyakronn fantásiáit, és elmebeli háborodásait [Mezősámsond MT; Berz. 15. F. XX. 9].

5. *nagy* *~ja van* kb. (önkvületben) félrebeszél; a delira/aiura, a vorbi confuz în leşin; phantasieren, irreden. 1734: Eddig mind volt remen-segem Szegeny Feleségem(ne)k meg maradasához, de ... nem ujult, Szombaton reggel njolcz oratol fogva Vasarnap njolcz oraig mind nagj phantasija volt Pherenesisnek mondgya az Borbelj [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldisár lev.].

fantáziáz (önkvületben) félrebeszél; a delira/aiura, a vorbi confuz în leşin; phantasieren, irreden. 1799: egy ... Aniska nevű Fraj rossz-szul van, fantáziáz, a' Ház földin, s egy oda vetett ágyban fekszik; de Nyavallya rontása volté? vagy nem? azt meg vallani nem tudom [Maros-sztkirály MT; Berz. 9 Fasc. 74].

fantazírozik (önkvületben) félrebeszél; a delira/aiura, a vorbi confuz în leşin; phantasieren, irreden. 1848 Ma egy hetitől fogva az Ipunk a' mejit, hátát fájtattya — nagy forrosága van — mi miatt szüntelen fantázírozik [Kőrispatak U; Pf Nagy Károly lev.].

fántofánt viszálykodás; vrajbă, dezbinare, ceartă; Zwistigkeit. 1653: De ez mind csak így marada a pántolódás és fántofánt; hanem a törökös párt megsokasodék annyira, hogy egykor megfogának négyet a németes urakban a törökös urak, úgy tetszik hogy Huszár Pétert, Sennyei Pongráczot, Kornis Gáspárt, az egyik nem jut eszembe Immár pedig a németes urak fog-ságban valának [ETA I. 58–9 NSz].

fántolódik veszekedik; a se certa; sich zanken, streiten. 1794 ki kerekedvén a házbol az udvarra, Horvát Josef uram az udvaron; Barátosi Josef uram pedig az uttzára, mindenik a kapu mellett lévén egy mással fántalodtak, hogy ezen veszekedésnek te vóltál az oka, de bizony te [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1800 Beretzkiné nem hogy el ment volna hanem tsak ott fántalodatt és nyakaskodott, hogy nekie tsak hogy minden képpen adják oda a' Tekerő levelét [Dés; DLt].

A címszó alkalmasint az osztrák-bajor eredetű *pántolódik* (eredetere l. a TESz-t) ige hangalakú változata lehet. A két szóban jelentkező *f-p* hangviszony magyarázata olyanféle lehet, mint amilyenre a *fánk, fánkó* és *pánkó* esetében az EtSz, legutóbb a TESz az ott felsorolt irodalom tekintetbe vételevel utal. A jel-t a valószínű egybetartozás feltevéseivel adtuk meg.

fanyalog kelletlenkedve/immel-ámmal eszik; a minca fără poftă; mit Unlust essen. 1836 a Juhok is csak fanyalognak s még mindig fű szag lévén orrukba csak predálják a jó takarmányt [Zsibó; WLt Kelemen Benjámin lev.].

fanyárs. E szk-ban: *kalácsütő* ~ *kürtős-kalácsütő* fa; sul pentru copt cozonac în formă de rulou; Baumkuchen/Prügelkrapfenwalze. 1654: Csinaltam ... egy Kalacs süttő fa niarsat {Kv; AsztCLEv. 51a}.

fanyél miner de lemn; Holzstiel. 1677: eőreg vas verő, ez most jó, csak tavaly készítetté újonnan az (dominus) officiális, melynek is eőreg fa nyele közepin és végin eőreg vas abroncsok vannak, össze szorított láncz szemes két karikájával egygyütt [CsVh 50]. 1681 Vas Lapát fa nyelestől Nro 1 | Kisded vas horog fa nyelestől Nro 1 | Viragos bort tisztító vas drotos serte, fa nyelestől Nro 1 [Vh; VhU 508–9, 511–2, 530]. 1761 Fa nyelre Csinált vass áso avadag 2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 9].

fanyeles fanyelű; ou miner de lemn; holzstielig. 1681 Fa nyeles áso Nro 3. Vas Lapát fa nyelestől Nro 1 | Ploszka Bánya ... Kőh mester keze alatt ... vagyott itt: Óregh vas fogo (mellyel az Kemenczéből az össze folyt Tűzes massa vasat ki vonszak:) Nro 1 Ugiann ezen szükségre való, fa nyeles vas horog Nro 1 [Vh; VhU 508–9, 578].

fanyelű fanyeles; cu miner de lemn; holzstielig. 1652: két levélre hasított vasból csinált fa nyelev, Taraczk tisztító vas [Görgény MT; Törzs]. 1677: Vas verő ház... fa nyelű vas rúd kettő [Madaras Cs; CsVh 50]. 1782 Két olvosó áveg, egyik Csontós rámmájú, másik fa nyelű [Nalác H; CsS]. 1790 Egy fa nyelű Vágo Kés [Mv; MvLev. Boka Kata hagy. 2]. 1810 Egy csont nyelű beretva ... xr 30 Egy fa nyelű beretva xr 7 [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy.]. 1820 egy más hasonló Ferslogba az asztali ekesség egyik része egy arannyal futatott ezüst poharat, Egy ezüst kávé fa nyelű Ibriket [Szászvevsszód NK; Told. 19]. 1823 Egy nagy fanyelű hélébárd [BK Inv.]. 1836: Egy fanyelű nagyobb ágy melegítő [Kv; Pk 3]. 1837 Két füles véső, egyik vas, a' más fa nyelű [Hsz; HSzj füles-véső al.]. 1848: Egy Nyeles Szűrő 1. Egy fa nyelű Vagdalo bárd 1 [Szászkerked K; LLt].

funyereg sa de lemn; Holzstiel. 1765 Ket Pusztá fa Nyereg [Kóród KK; Ks 19/I-hez]. 1810. Egy hitvány fa nyereg .. 5 xr 53 Egy pusztá fa nyereg Rf 1 xr 41 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 14]. 1824 Egy töltött nyereg ..., és négy fa nyereg [Dés; Újfalvi Samu hagy. 1]. 1849 Két pusztá fa nyereg ... Egy oltska pusztá nyereg [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1850: egy töltött magyar nyereg – egész nyereg készlettel kantárral 30 vft. egy más töltött nyereg, egész készlettel, 12 vft 30 xr egy darab fa nyereg 1 vft 40 xr [Algyógy H; Born. F. II].

fanyirő-olló metszőolló; foarfecă de grădină; Garten/Astschere. 1765: Fa Nyirő* ollo [Kóród KK; 19/I. 6-hoz. – "Valószínűleg nyirő-nek olvasandó]. 1813 Fa nyiro ollo [Veresegyháza AF; Told. 18].

fa-oka (török) fa-ümmérték; oca de lemn (unitate de măsură turcească din lemn); (türkisches) hölzernes Hohlmaß. 1699: Hitván Kom-

pona köveivel edjutt nrő 1. Fa oka vas golyóbissával edjutt nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.].

faolaj untdelemn; Baum/Olivenöl. 1576 Vas lagitas. Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagymat es fa olayt, Tördmeg es kend be welle az vasat, fwch (igy) meg io erőssen, es hogy Meg fwlt, hadmeg önmagatol hwlny es Jo lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 368–9]. 1582: Marci 14 Eperiesi Gergell witt fa Olajt kett louon Tordara fizettem f – d. 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 9]. 1583: 20 Marcj wettem az haranghoz es az orahoz kylengett fell fontot. fa olayott f 2 [Kv; i.h. 3/IX. 8]. 1595 Vettunk hozzá Martontol hitwa(n) fa olait az harangok zwksegerelib. 1 1/2 p(ro) f – 50 | Iöuenek az Lengyel kiraly követenek, az Apat Wrnak elől küldött szolgálai Vöttem .. 1 font Riskassat p(er) d 8 És ahoz Lengyel modra 1/4 fa olaiat p(er) d 12 [Kv i.h. 88, 188–9]. 1620: Egy tonna, avagi egi eőregh palaczka fa olaytul f – /50. Egi tonna len mag olaitul f – /25. Egy tonna mak olaitul f – /25 [KvLt vegyes II/69 Vect-Tr 14]. 1676 Item vásárolt egy átalag faolajat, melyben volt harminczkilencz oka, vévén okáját 30 ó pénzen [UtI]. 1684 Egy Brassai Arós embertől vöttünk egj Kantár Fa olajat | Fa olajt egy Ampolnival [UtI]. 1775: Fokadék ellen. Lencsét és meg hámozot almát erőssen öszve kel főzni és szítan által verni Fa olajat közib(e) tenni, hogy mint valami hig ir olyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszia H; Kf]. 1724 semmi fű szerszam nincsen sem nadmez, sem kavé, sem faolaj sem Czitrom lev [Nyújtód Hsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1794 (Vett) fa alajat Rf – //51 [Mv; DE 3]. 1805 Vettem két butélia fa olayatt per 45 [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1806: Vásárolt fa Alajat 2. 24 [Mv; Ks 34. VII].

Szk: *barabancia(i)* ~. 1802: 10 butelia Extra f(ein) barabantia fa Olaj 11 Rf [Déva; Ks 120 III. 8]. 1841: 6 font Brabantiai faolaj 12 Rf [Kv; Born. F. VIa].

faolajos 1. (fa)olajjal készített; preparat cu untdelemn; mit Baumöl zubereitet. 1585 Jöwe Lypparol egy Czhyauz ... Vaczhyorara Halat attam esmet czhyukat fa olayos lewel az fa olay d. 3 [Kv Szám. 3/XXXII. 71]. 1590: Masyk tal etek volt 3 Schyuteo hal Chinnaltattam fa olajos leuest alaya. Fa olay tt d. 6 [Kv; i.h. 4/XX. 41]. 1595 Waczorara paranczola D. Alphonsús hogy az Wr zámara hozossok füget, Tengeri szelöt, és Mondola magot, mert böitelnek, mint hogy pünköst Estj vala

1. fa Olaios leuest czjnalattam, ahoz tengeri szelöt hozottam p(er) d 6 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 178 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: Pitzrangot fa olajos leuel d. 31 [Kv; i.h. 16/XXXV. 165]. 1719 Az Pestiaról ... Minden Reggel kiváltképpen az Gyermekek Diobelet, vagy Mandola belet, vagy Magyarot, es Füget egyenek

elsőbben, vagy valami Safranyos Fa hájas, fa olajos boros Czibret [Ks 54, 84 Medica instructio].

2. (fa)olajtartó; vas pentru păstrat untdelemn; zur Aufbewahrung des Baumöls. 1681 Egy faolajos fedetlen palack Egy Badog fa olajos Palack [Uti]. 1732 Találtunk ... tizenkét fa olajnak való üveget ... ismét két fa olajos éveget [Kv; Ks 40. XXVIIIc]. 1789: Egy fa Olajos pléh Edény 10 Kupás Rf. 1 [Mv; ConscrAp. 33]. 1814: Egy Fa-olajos Aufsaz 59 Lott 3/4 Neh(ezék) [Kv; Born. IV 41]. 1841 Két fertályos faolajos Üvegek [Kv SL].

faolajszín sárgás-zöldszínű; másliniu; gelblich/olivgrün, olivenfarbig. 1805 4 Sing Faolaj Szin Raichenbergi Poszto [Mv Told. 74].

faolajszínű sárgás-zöldszínű; de culoare mäslinie; olivenfarbig, olivgrün. 1717 Fa olaj színű kis mente [MNy XXXVI, 198]. 1767 Gubernátor Groff Kornis Sigmund Vr ő Excel-lentiája köntösei .. Égj Fa-olaj színű Bársony egészen Nusztal prémezett. 's béllett hoszszu Mentéje [Szentgerice MT Ks 21. XVIII. 78].

faolajtartó. Csak e szk-ban: ~ *karafina* faolajos (üveg)palack; carafă pentru untdelemn; Karaffe für Olivenöl. 1839 Egy kisdég faolaj-tartó karafina [Kv; Pk 3].

faóra ceas de lemn; Holzuh. 1714 Négy Napi Csontos* óra Magneskö tökkel^b s egj fa ora 6// — [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 23. — "E szó betoldva. ^bA tövel utólagos javításával]. 1787 Egy falra való régi fa ora Hí 2 [MvLev. 4 Nagy György hagy. 4].

Szk: *részerekű* ~. 1805 Égj Falra való Réz Kerekű Fa ora [A.jára TA; BLt 9].

fa-oratóriumoesku fa-imaház; casă de rugăciune din lemn; hölzernes Bethaus. 1754 A pusztá templom mellett egy kis faoratoriumoeska és egj fából való haranglábon egy harang is vagyon [Dengeleg SzD, Etf 107. 28].

? **faorrú** fahegyű; cu virf de lemn; mit hölzerner/Holzspitze. 1807 fa táblájú oru vékony vasu áruk [Körtvélyfája MT; LLt].

faorsó fus de lemn; Holzspindel. 1817 Égy fél vétőrlő xr 3. 4 fa orso gyapatt fonallal xr 35 [Mv; MvLev. Özv. Simonffi Josefine hagy.].

faoszlop gerenda; grindă de lemn; Holzsäule/balken. 1656 Kapu felet való fa oszlopokon allo fel hazaczka [Doboka; Mk Inv. 5]. 1677 Ki jöven immár az vas verő házból, vagynak deszka héjazat alatt kőből fel rakva két lyuku vas futató kemenczék no. 2; ezek felet való héjazat hat fa oszlopokon áll [CsVh 51, 53]. 1679 Festekből csinált, fa oszlopoko(n) álló, tornyos váraczka [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 106]. 1681: Szegelet Bástyá ... Az Tornacz

fa oszlopokon álló volna, de mind also padlasat s oldalat is ighen el pusztították [Csűr. Ez földb(en) asott fa oszlopoko(n) álló [Vh; VhU 502—3, 620]. 1821 Az Udvar hátulso részin vagyon egy nagy Szin Fa oszlopokra tsinálva fa tseréppel fedve 20. öl hoszsusagü (!) [Görgény MT; Ks 79. 222].

fa-öntözőkártya stropitoare de lemn; hölzerner Gießkübel. 1814 Pléh öntöző kártya Tötsérel 1. Kis fa öntöző Kártya 1 [Vessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

fapad faállvány/talapzat; pedestal/stativ de lemn; Holzgestell. 1756 Ujj vastag Ső önlőnek való fa pad [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 17].

fapadlás deszkapadlás; pod de scinduri; Bretterboden. 1670 Malom ház az kő padnal az fa padlasra megyen fel egy rosz eot lepczőjű fa gradicz karja nélkül [Középlak K; Wass].

fapalack vas de lemn (pentrü lichide); Holzflasche. 1593 teoreok Janos Jowaiabol a ky Regisztralva vagion ezek a Waros zamara valok ... Egi feize. Ket kichini nyas. Egi eoregh fa palack [Kv; Szám. 5/XX. 167]. 1594 Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az Nagi Pinczeben Vagjon Orehg fa Palazk No. 1 [Somlyó Sz; CU 78/7. 22, 26]. 1601 Fa kwpak nro 5. Fa palazkok egyky ejteles io, az 3 alabvalok nro 4 [Kv; Aggm. A. 41]. 1637 fa palazk szysztol ielen n 9. Eokeor szara* palazk sziasztol n 2 [Ebesfva; Uti — *Elíráz szaru, szarv. h. ?]. 1679 Czitrom viznek való, abroncsos, közep szerű s apro fa palaczk nro 12 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 82—3]. 1693 egy fel ejteles fa Palaczk Egy harmad fel ejteles uj fa Palatzk [Egy ket ejteles fa Palatzk ... Egy fedeles ön kannacska [Ne; Doblev. I/38. 9—10]. 1758 Egy fa puszkapornak való palaczk [Br; Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1787 Egy kupás fa Palatzk Dr. 12 [Egy fertályos fa Palatzk Dr. 8 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 3—4]. L. még MNy XXXVIII, 131.

Szk: *abroncsos* ~. 1627 Egy Abroncsos fa palasz d. 10 [Kv; RDL I. 132] * *lapos* ~. 1685 e.: Szász sebesen Pihenü (!) Peter Uram Házánál vadnak Egy ladában lapsos fa palaczkok, tangyerok tokostol, kupak, poharok, es apro kártok [Borberek AF; MvRK Urb. 18—9] * *nagybányai* ~. 1756 Egi Nagi Bányai fa Palaczk [Somkerék SzD Ks gr. Bethlen Imre lelt.].

fapálca bot; baston; Stock. 1714 Egy fa Palcza meg aranyozott keoztskekkel fa futralban, mellyn(e)k a' gombja Cseh országi Szegetes Adamas köbül való fl. Hung. 8 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 6].

fapántos cu balama de lemn; mit hölzernem Gebinde. 1636: az malom haz ... három oldala

boronafa, az egyik keő Io syndelies, kett szákaszban ualo. Aytaya felszer fa szegzeos sarkas es pantas [Siménfva U; JHb Inv.]. 1681 Ezen nyári ház alatt vagyon egy keő pincze, melyre is nyílik egy paraszt fűrészes deszkákbul csinált, fa sarkos, pantas, de vas retezes és fős, fél szeres öreg ajtó | Ennek az háznak pitvarábúl nyílik egy pusztás keő kémény allyára csak fél szeres fennyő fákból faragott, fűrészes deszkákkal bérlett, fa sarkos és pantas ajtó [CsVh 90].

fa-pénzű numai ca nume de familie; nur als Familienname: cu monedă de lemn; mit hölzernem Geld. Szn. 1565 Anderas Litteratus de Dees alias Papenzew [Kv; Tjk I. 59]. 1567 Andreas papenzw [Kv; Tjk 101. — Uo. még többször így!]. 1570 az vram kezés fa penzw Andrasnak [Kv; Tjk III/2. 140b].

Ennek a Papenzű Andrásnak v. vmelyik rokonának feljegyzése vonatkozhatik ez a kijegyzés: 1568: fa penzwne [Kv; Tjk III/1. 229].

fapeszlek faholmi; piese de lemn.; Holzzeug. 1839 Egy viseltes, de meglehetően allopokban lévő vasas talpu szekér hozzáz tartozó minden fa peszlekeivel, és kerék kötő lántzával edgyütt | Két szántó eke, viseltes ugyan, de még használható vasaival és hozzá tartozó minden fa peszlekeivel betsültettek tizenket Rftokra váltoba [Kv; Ks 73.; 55].

fapiac piața de lemne; Holzmarkt. Hn. 1876 Ha a belső-közép-, vagy belső-magyar-utcán végig megyünk a Fapiacra*. A Fa piacon tüzi- és épületfát árulnak [Kv; Pánczél 9–10. — *E-lőször 1865-ben említik az adalék idézése nélkül (KvTel. 43)].

fa-pikli falapocska; plăcuță de lemn; Holzpicke. 1808 Uj Ágy Kaputziner Fa piklivel* Rfr. 8. Uj ravasz tartostol Rfr. 1. Kereszt Sroff xr. 12 [Kv; THf puskaműv. — *Alább Uj Kaputziner Ágy Fa piklivel xr. 12].

A jel-re nézve I. TESz *pikkely* al.

fa-pikszi fa-szelence/dobozka; cutioară de lemn; Holzbüchse. 1789: fedeles fa Pixis Rf 1. xr 20 | festett Fa Pixisek mellyekben orvosságok tartat(na)k Rf 14 xr | fa Pixisben réz aproság Mértékek Rf 2 xr — Spárga tarto, fa Pixis aranyos Rf 1 xr — | 2. Pilulá aranyozo 's ezüstező Fa Pixis Rf xr 10 [Mv; ConscrAp. 8. 42–4]. 1790 Pixisek. Egy Franczia aranyas Fa Pixis 1 ... egy Fekete Papiros Pixis 1. Palma Gyöcker Pixis 1 Fog Tiszto (!) Poros Fa Pixis 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c].

fapince pivniță din lemn; Keller aus Holz. 1681/1748: téj, és tejfell tartására epitetett jo uj fa pintze [Balázsfva; KvAkt Mss 236]. 1815: egy Fogado Ház ... egy rosz fa Pintze alatta [Virágosberek SzD; Ks 77. 19].

A címszó nyilván fa-oldalú, -mennyezetű és esetleg padlózatú pincére von.; az ilyen pincék falun még nemrégiben is Erdély-szerte közönségesek voltak.

fa-pineetok (italneműs) palackszállító/tartó rekeszes faládácska; ládiță de lemn compartimentată pentru transportarea buteliilor/sticlelor; hőlzerne Kiste in Fächer geteilt für Flaschen. 1768 Régi rosz üveges pintze tok 5. Fa pintze tok 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

fa-pisztolytok toc de lemn pentru revolver; hőlzerne Pistolentasche. 1810: Öt fa pistoly tok ... xr 42 Háram pistoly tok forma xr 13 [Mv; MvLev. 19 Trincseni Mihály hagy. 19].

A *pincetok* szó beszélt század lelt-ből 1599 óta adatolható [L. Nagy Jenő: Nyírk XII, 202].

fapohár pahar de lemn; hölzerner Becher. 1598 weottem 5 legelt kibem wizez hoztak. f—/40 5 fa pohart f—/15 [Kv; Szám. 8/V. 113]. 1711 1 Százás Fa Pohár . 5//40 [Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1740: Fa kupa, fa pohárokkal egyűt, nro 17 [Hermány U; Ap. 5 Apor Péterné lelt.].

Szk: körtvélyforma ~. 1702: Az 1698 esztendőbéli számadáskor béirt bonumys az B: Céhek megvadnak az két körtvély forma fa pohárokon kívül mert azok el tevelyedtenek [Kv; AsztCjk 45] * **összejáró** ~. 1692 Vagyon egy oszve jaro kettős fa pohar [Kv; AsztCjk 12].

fa-porozó fa-tintaitatópor-tartó; nisiparniță de lemn; hölzerner Streusandbehälter. 1838: Egy nagy fa kalamaris melynek fenekén aligha a' károsított neve nincs felírva; és egy újabb magos fa porozó [RLt O. I nyomt. körözölev. Mike Sándor ellopott ingóságai].

faportéka 1. faholmi; lucruri/obiecte de lemn; Holzsachen. 1797 A Tömleczt körül lévő vas, és fa portékák Harmincz Négy lábra valo Bekó vas [Szu; UszLt XII. 87].

2. fakészület; dispoztív de lemn; Holzvorrichtung. 1827: A Kő pad Bel és Víz kerekekkel es minden ahoz tartozo f: eszközo (?) portékákkal 100 Rf [Uzon Hsz., BLt II. 11].

fapuska puscă de hőlzernes Gewehr. 1711 1 Fa Puska //11 [Brassó, Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1805 játszdunk fa puskákat és kardakat kesztettünk [Dés; Ks Kornis Mihály naplója].

fa-putina fabödön; putină de lemn; Holzkubel. 1837: Egy kisded fa Putina [Dés; DLt 526/1838].

far 1. fenék, ülep; szcut, fund; Hinterteil. Hintere. 1570: Karaznay Janos vallya ... Isthwan vayda ... kezdy zydny az Azzont*

Besthye lelek kwrwa ezen eleh Neh Jeoy, mert le vagon (!) az farodat [Kv Tjk III/2. 58. — *, „kyral balintne"-t]. 1581: valamely drabant az czegernel* talaltatyk eo kegme" vonassa leh es három palczaval vtesse megh Az farat Az tanachy haz elót [Kv; TanJk V/3. 244a. —

*A szeszes italt korcsmároló házakra cégér hívta fel a figyelmet. ²Ti. a városbíró]. 1590 : Albertt vgj vga hatra az szekerczewel vgj talala farba(n) [Uszt]. 1597 : a zolgáló hozza az etket az aztalra emondek neki, te leany amint az farod s az hasad al tenallad giermek vagion [Kv; TjK VI/1. 82]. 1599 : az azzony veztegh fekkiz, es az legeney Georgy az faratt eoteogety kibeol en akkoris semmith iott nem remellek [Kv; i.h. 364]. 1600 Erzen-gyarto Leorinczne Margith azzoni ... vallia ... az Ablakon nezek be... ³en Zabo Martont ez Dayka hasan lattam akyyvel fogwa vagyon az faratt valtigh mozgattja vala [Kv; i.h. 489]. 1630 Eo Magatol az Leantol aztis hallotta(m) hogj eoneki mind el laposodot az fara, addig niomottak az Gróf szolgálai az ejel [Mv; MvLt 290. 198b]. 1639 : az aszoni kj jot eyel s az ge-rezna alat be vitte eotet s le fekut az vra melle kúnol az farat kj vetette az legeni vgj tótte megh nekj [Mv; MvLt 291. 198b]. 1701 : Kasa Sára, kurvasaggal adattatvan ki igert fara valcsagáért ket baranyos juhokót [Vécke U; Ks 90]. — „Pekri Ur(am)nak Simon Márton nevű bírāja]. 1751 Ezen Deliberatumban Itéltetét poena redimal-tatott 25 farára ütött páltza ütésekkkel [H; Ks 62/5]. 1758 : Nagy Pénteken ki jöttünk a' Templom-ból, kiállá az úttzára ... Kotsis Ferenczné, es az akkor Templomból ki jött sok emberek előtt, uttza hallottára ugy kiáltozta, fenyegetőzve ujjai-val feleje intve [: más kezét s.v. maga farára korsó fül modgyára téve:] pirongatta, ilyen szókkal: Várj meg, várj meg te szép Aszszony mert meg tanitlak, ha meg tudlak tanítani, hogj az Uram után vetetted magadat [Betlen-szmiklós KK; BK. Christina cons. jobb. Emerici Ersek (33) vall.]. 1805 utaztam és annyit lava-goltam a' Ngod bajáb(an) hogj a' faramis majd petrificáldott [Dés; Ks 94. Thuroczy Károly lev.]. 1820 a Báro ha tsak fekvő beteg nem volt, Aszszonyos volt, engemetis mástis meg lapog-atott egy ügyös főzője lévén sokszor Szemem láttára meg lapogatta a' fárát [Aranyosrákos TA; JHB Fasc. 48 Vitán Józsefné Pantzi Juci (32) zs vall.].

Szk : ~ba lő. 1752 sötét, ködös üdő lévén a' puskát utánna sűtém, meg akarván ijeszteti, de nem akaratombol farb(a) lőttem. Láttam hogj némelij Selétek a' tomporáját meg sértet-tették, némelijek peniglen a' tomporajáb(an) megis maradtan[ak] [Abosfa KK; Ks 8. XXIX. 32] * ~ba rüg. 1760 : egy Dosa Mihály nevű mak-falvi derék jo s addig szép respectusu emberhez csapta magát .. Macskási Krisztina ... leánya ment volt férjhez .. Földvári Ferenc fia-hoz. De farba rugván, adta magát ez is a Dósa Mihály fiához s mindaddig együtt laktak míg a szentszék kétfelé vetette őket [RettE 105.

L. még i.h. 132, 365]. 1799 : (Bérese) falba rugván a Groff Ur ó Ngá szolgálattját, minden hir és engedelem nélkül elszökvén, magát Titt. Szabaszlai György Urhoz recipálta .. szolgálattya mellé nem akar állani [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. . 1846 : engemet Contrektusunk

ellenére falba rugot [Dés; DLt 479. — Mindkét kijegyzésben a *falba* olvasat ellenére feltehető, hogy a nagyjából azonhelyi képzésű *l* és *r* cseré-jével vagy szépítő szándékkal alakult és úgy került a szövegbe *l*-es alak] * ~ba/ ~on út. 1599 latam hogj egi darab feyer faual wte az eggiket az masik hogi meg vere az leant el futamodek hajtolag farba wte [Uszt 14/39]. 1644 : az ember ... az balta nielevel farban üte s mindgjart le deble az gjernek [Mv; MvLt 291. 401b]. 1687 : Enge(m) az Falunkba(n) le vonatott, Hadnagy Vr(am), edgyet ütött, az faromon ... de ... enge(m) büntelen vert [Kisgoroszló Sz; GramTr VIII. Gencsó Thamás (40) vall.]. 1693 Magyar Mihály farb(a) üte s azt monda hogj azert útelek megh hogj emlekezel rea mert itt az Uram szena fuvinek vagy retinek határa ennél a körtvely fanál [Cege SzD; Wass. Kocsi István (35) vall.] * vmit ~dval lel ' ? 1568 Mate de-ak Iacab, fass(us) e(st), hogj eo ezt hallotta feyerwary Imretol hogj am fel akazthatom vala, Praiko Mijalt, de had iarion chiak a bestie kurua, a szyw vago bizon meg latia a bestie kurua-fy hogj a mely kamoka szoknyat a' felesége a fa-rauál lelt, bizon ra kolty az perre [Kv; TjK III/1. 238. — Alkalmasint a szóban forgó asszony ki-kapósságával kapcsolatos a nyil.].

2. az állat hátulja; crupă (partea de dinapoi a animalelor); After, Hintere. 1570 : Borbara Katangh Gryerne ... vallya, hogj lattha Mykor az Gywlay Myhal zolgaia Az lo farára veotte fely az Erzen Jarto Balint fyatt [Kv; TjK III/2. 164]. 1600 Latam a kezbe hogj az lo farara esek az menteis [Usz; Uszt 15/141]. 1680 : Nem-zetes Suki Pál es Mihály Uramek Praedikatora Kőrtőspataki Peter vr(am) ... egy Barna szőrű lovát kinekis az fel ülő felől valo farán szilvási bélyeg vagyon el lopták [K; RLt 1]. 1747 az katonak azon embert az kancza farára fel ültették [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIIb]. 1782 Kodrián György ... jővén Brásdról, a Lova farára vette ide valo Oprián Iosát [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1838 : sötét sárga paripa ... a farán is sokféle csiradajú (l) bélyeg látszik [DLt 93. nyomt.]. 1840 : fakós pej-szörű, 3 esztendő lo a' bal-farán egj új és egészen nem esmersző béjeg [DLt 860 nyomt.]. 1843 a Daru³ szinte észre vehetetlenül a farából Bittzent [Dés; DLt 622. — *Ökörnév].

3. vminek a hátsó része/hátulja; partea de dina-poi; Hinterteil, Rückseite. 1590 : (Vettem) Az Taliga farara egy keotelet d.10 [Kv; Szám. 4/ XIII]. 1592 k.: megh hiaztotta vala az haz farat Peter kowaczy [Uszt]. 1617 : az haz faranal En Engedelmemből kerteolt vala Gal Mihalj [Mv; MvLt 290. 25b]. 1647 : Az Istallo fara mellett vagion egy kilencz Tablabol allo Lugosos, veteme-nyes kert [Nagyteremi KK; BK 48. F. 16]. 1742 : egj kúpús kut az pincea faránál [Backama-daras MT; Born. XIV. 10]. 1746/1831 : (Egy fetske farkulag nézve valo helyetske földődik azon nyilak farához [Szentdemeter U; Told. 38]. 1786 : az alldialis Szöllők Lábájában a mező nevezetű

Szöllőnek faránál [Nagypacal^a; EHA. — *Ké-sőbb: Érszölös Sz]. 1828: A Templom farán kívülől a tetején egy kettős vas kereszt [Szentdemeter U; Told. 39]. 1847: Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszító, és tarto rudjai jok [Dés; DLt 316].

4. бүтү, vég; capát; Ende. 1775: Nobilis Franciscus Bodo Senior de Karatna ... fatetur. Midőn .. a gyuladásra érkeztem a Felső Csürnek a felső fara égett [Karatna Hsz; HSzjP]. 1804: A Csürnek edgyik farát el bontván meg kellett fordíttatnom [Ádamos KK; Pk].

◇ Hn. 1591: Nádastó fara [Melegföldvár SzD; SzDMon. V, 161]. 1622: Parkút [uo.; i.h.]. 1627: az giepw fara feleol valo fele [Galambod MT]. 1634: Az To mellet az Faro(n) [Betlensztmiklós KK]. 1643: az Keller faron (sz) [Désakna] Vagványfar [Néma SzD; SzDMon. V, 242]. 1643 u./1770 k.: Pratum in Kisravaszos far [Légen K]. 1669: Az Sak molna faron [Mezőbánd MT]. 1670/1752: az Horgas Faron az Rakottásban [Tancs K]. 1671: Borzik faraba egj föld [Csíkfva MT]. 1672: Nádas faron az Nagy feold [Szentgothárd SzD]. 1673: az faron [Szabéd MT]. 1676: az Reszegh faran fel az Czipkes faron [Körösfő K; EHA, KHn 66] Az Búdös kutt farán [Radnót KK]. 1683: Az Juharos faron [Balla Sz]. 1687: Az Botos Faraba(n) [Veresmart TA]. 1692: Gyertyános farába(n) egy darab irtovany [Várfva TA]. 1699: Sákod Faránn [M.zsákod U] Cserefában [Siklód U]. 1701: Iszlo faron. egy föld ... az mely Istvand farra megyen veggel [Vadad MT]. 1712/1784: A Ropo faran Béntze Bértze alatt [Galambod MT]. 1715: Az Csemete farban [Polyán K]. In loco Behanfar [Ördöngösfüzes SzD]. 1728: Az Erdő faronn [Komjátszeg TA]. 1729: över faron [Bő MT]. 1732: A Nyires tetőn a Sej faron. Az Köves Aj faran (sz) [Páncélcseh SzD]. 1740: A Farban [Sztána K] | Edes Mező Dombjának az felső farában [M. gyermekmonostor K] | Az Eszak Faran [Inaktelke K]. 1744: Sákod farán [M. zsákod U]. 1746: A Faron [Póka MT] | A Halom faron [Borsa K]. 1750 k.: a' Istandfarrol fel járó földék betűje [Vadad MT; VK]. 1751: Szakadás fara [Désakna; SzDMon. III, 247]. 1754: a borsos hegy között a farban [Csomafája K; BHn 61]. A' Veréb erdő Farán (k) [Szucság K; Hn 254] | A tekenős faránn. A Tögy faronn. A Szilos faránn [Erdőcsinád MT] | A Kati Hegyi Farán [Sáromberke MT] | A Malomfar mellett [Felsőtők SzD]. 1759: A' Mál Faron [Zovány Sz]. 1774: az odal faron [Mezőbánd MT] | A Nyir faron [Mezőveresegyháza SzD] | az őri farban [Kolozs]. 1797: Jó Léány Bértzin ki járó úttal, mely a Faronnis keresztül mégyen [Szentlászló TA]. 1792: Kerülő Faran [Türe K]. 1798/1812: a Borzlik faron [Nyárádsztmárton MT]. XIX. sz. eleje: A' Farann [Szabéd MT]. 1804: A Borsos völgy faronn [Bagos Sz]. 1810: a Farann [Melegföldvár SzD]. 1815: Bornás Talpataka Fara [Liszló Hsz]. 1822: A Szeredő Tartománya kezdődik a' Szeredő pusztája környékin és menyen hátra a' Talpataka faráig [Szacsva Hsz; HSzjP]. 1832: A' Diszno

hegy Faron lévő Tábla [Tasnád Sz]. 1836: A' Faran [M.péterlaka MT]. 1837: Kis udvarnak Függője Farán [Szék SzD]. 1844: A' Keszűi faron [M.szovát K]. 1855: A' Sósfaron [Torda]. 1865: Garda far cserjés [Zilah]. 1874 k./1906: Borzik far [Csíkfva MT]. 1864: Ebesfar (sz, sző) [Kál MT; Pesty, MgHn XXVIII, 107a]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

fürad I. fásasztja magát, kifárad; a se obosi; sich abmühen/bemühen. 1729: Hogy a bójtöt könnyebben tölthessem, esmét el fordultam vala fáradni inkább, mint vadászni, mivel éppen semmi szerencsénk nem lön [Somlyó Cs; Ap. 1. gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1809: a' Káros Gazdais hitét letészi azon, hogy fáradva és izadva jött haza a kantza [F. rákos U; Falujk 44].

2. fáradságosan/üggel-bajjal megy vhová; a se osteni/duce undeva; sich hinbemühen. 1594: Zabo Andrasnak ... hagi lonara^a faradoth három vagi negi vttalis attam f 2 [Kv; Szám. 6/VI. 14. — * Száslónára (K)]. 1595: Biro Wram ó kme az töb paller Wrajm(m)al hozzam faradúa(n) be tert, és enniek hatta ókme hogy mindennap kezczek [Kv; i.h. 6/XVIIa. 23. 117 Heltai Gáspár sp kezével]. 1653: Bocskai ... igen kegyelmesen vette, hogy annyi földről látogatni fáradtak^a [ETA I, 95. — *1605-ben a mv-i követek Kasára]. 1695: T. Zabolai Uramnakis meg izente a' kapitány hogy ket feleseges Nemetet szallit rea, szükségess keppen 4. magammal Gyalub(a) fáradv(a)n a' Gubernatorhoz ó Nghoz költettünk flor. 3 [Szjk 294]. 1719/1724: még gondolatomban sem volt hogj most ilj rut időben ide fáradyak [Torda; JHb XIV/6. 59]. 1735: (A pénzért) Kőrösi Isvan Uram(na)k magának, vagj Emeberinek kellene utánna faradni [Dés; Jk 253b]. 1747: Conjuratorokra Kolosvarig és onnan Tordára fáradván fl hung 44,20 [Torda; TJk III. 182].

3. fáradozik; a se strádui; sich anstrengen/bemühen. 1596: Mint hogj Kegd ée eleottis ennekem io akaro Vram Volt Enis nem akarok kegđ ellen semmiben faradnom [Radnótfája MT; Bál. 1]. 1598: Amely varosunkbely Attiankfia (!) mostan az hadban bochyatattanak ... amiolta oda faradnak, az olta fogwa fel vetetet Adayok legyen haladasban [Kv; Tanjk I/1. 323]. 1606: matias uram azt monta hogi Attiamfia marton way ki sokat kel Ennekem faradnom Ezert^a [Uszt 20/211 „Fabian marton Keczi^b Zabad Zekel^c (28) vall. — *Ti. lóért. — *Később; Kecsetkifalud U]. 1629: enis eőt uttal uittem Kolosuarra Deuai Ista(n)t s igen sokat farada s teöruenkeözekis irtete [Mv; MvLt 290. 175a]. 1640: Malomban^a lako Kathona Marthon az Eccia intese szerent faradot, kereste^b sok helieken, tudakozta is, vallatot is felelőlle [Szjk 49. — * Málomban (SzD). *Elszókott feleségét]. 1691: ó kijelme tehcessege Szerent igjekezik Farodnj [Mezősámsond MT; Berz. 55. 41. S. 22]. 1727: Sok esztendeje miolta ezen Jozzag(na)k dolga periclitatodik bizonyos expeditioja és kölcséje nem lévén a Familiá(na)k, nem lehet hogj némellyik része kölcsen és fáradyan csak [Déva; JHb XLII]. 1740: kinszerít-

tessek fáradni és költeni [Dés; Jk]. 1759: az Divisionk szerint edgjütt kel kötenünk faradnunk* [Albis Hsz; BLév. — A peres ügyben]. 1766: akár mennyit költsen, akár mennyit fáradgjon soha... nem acceptalom, mert most olyanért költ, fárad, perel, mely tulajdonam énnekem [Torda; TJk V. 330]. 1767: eleget faradtunk költettünk ezen dolog alkalmatosságával [Udvarfva MT; Told. 44/38]. 1848: (A) büntetéspénznek két része a commonitás cassájában tétessek, a harmada pedig aki annak utánna jár, fárad, azé legyen [Jenőfva Cs; RSzF 266].

Szk: ~ *vki mellett (vmilyen dologban)*. 1629: Dekany Istvan igirt penzt Szabo Gieörginek, hogj faradgjon s teőrekedgiek mellette az penz megh szerzesben [Mv; MvLt 290. 175a]. 1700: Senki akkor nem ellenzette Farkas Máté Uramatt, és nem mondotta, hogj ne fáradgjon az oláhok mellett [Mindszent Cs; Bál. 85]. 1711: minden ket ember egj egj juhota ada Kaszoni Kiralj biro uram-(na)k azert hogj eő keglme faradot uj falu* melé [BCs. — *Kászoniújfalú] * ~ *vmiben/vminék az elintézésében*. 1586: az Menykeo megh Wtwen Giutwa(n) az Torniot, sokat faradtanak az Epitesben [Kv; Szám. 3/XXIX. 17 Gr. Diósy városi not. kezével]. 1592: Heltai Gaspar vallia. latam hogj weres Iakab Nagi Janossal egi arant faradott az falnak chinalasaban [Kv; TJk V/1. 195]. 1629: monda azt Istvan Deak Uram hogi ne adgia Isten azt neke(m), hogi az en atyamfiayt ki tagadgiam en abol az jozagbol, mert en mostis azoknak akaratiokból farradok eben az dologban es valamikor az en penzemet kit ezert adok ha megh alkhatunk es faratsagai(m me)gh fizetik, ki adom rezeket az jozagbol [Msz; Borb. I]. 1680: Sándor János uram fárod az én dologomban hogj kiszabadullyak [Göröcsfva Cs; CsVh 83]. 1738: mikoron nem a' Város dolgában fárad, akkor azok tartoznak procurálni* [Dés; Jk 499b — 500a — A hadnagy bort a vendég prokurátornak] * ~ *vmivel*. 1673: Az Szőlő öröksegeknek dolga felől... lön az osztozo felek között edgj kis controversia, akarvan az idei termését el venni mindenik Szőlőnek közönsegesen az két reszesz (!), az harmados penigh contralvan, mint hogj ő faradott, es illyen erőtlenségébennis ő gondoskodott volna eddegh velle [Kv; RDL I. 154].

4. fut- ~ fáradozik; a se osteni; sich die Mühe machen/bemühen. 1597: oly fogyatkozásban volt az zeginy Elek Ianos, hogi senki semmit ne(m) biz wala rea, mert sockal volt ados, hanem azután thúdom hogj ez mostany megh hagiót relictaiaawal addig futanak, faradanak hogi esmet ele vewek magokat [Kv; TJk VI/1. 13]. 1697: I(ste)n őrizen sőt ijel napal melletek futok fáradok oltalmazom [Szilágycséh; BK. Kúmvies Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1720: az Urak is eleget futnak, fáradoznak, költenek az Várasért [Torockó; TLév. 8/4]. 1764: Szétsi Ferentz valami buzát ki vívén az udvarbol... erette ő futott faradott belé hogj kezességen ki vehesse [Bögöz U; IB]. 1775: az Attyátis szomorgatván, és keserűséggel illetven, Attya mellett nem futott, nem fáradozott,

Javait nem szaporította [Vadad MT; VH]. 1823: az világon minden Ember azért fut, fárad és nyughatatlankodik, hogj mind annak valami hasznát is lássa, és láthassa, és senkiis ok nélkül, és ingyen másért futni, fáradni, nyughatatlankodni, és perelni nem tartozik [Mocsolya Sz; SL]. — L. még RettE 104—5.

5. kimertül, elgyengül; a se istovi/epuiza, a slábi; müde/erschöpft werden. 1589: Lattiak varosul az sok per patwart es hozzw ideigh valo faradast a' keossegh keőzeót a' successio dolgaban Melyben a' procuratorok epwlnék vgya(n), de az keossegh farad, es Apad [Kv; TanJk I/1. 115].

fáradalmas (vmiben) fáradozó; trudnic; mühsam, mühselig. 1854: Fiatalságom óta mindig fáradalmas és tevékeny életet folytatva, mostani tétlen napjaimmal sehogy sem leheték képes kibékülni [Újf. 4].

fáradás fáradozás, bajlódás; ostenealá, trudă; Bemühung. 1581: Megh értettek eo kegmek varasul Az Viczey Thamas adossagayert My nemo nagy faradása legien es bantasa Biro vramnak [Kv; TanJk V/3. 246b]. 1585: megh tekintwen Az Reghy Attiainknak faradasat es gondolkodasat az Juhoknak ky rekesztése feleól..., Azon wegezes Maraggyon megh..., hogj... harmad ezten Napigh ez Waros hatarabol minde(n) ember Akynek Iuha vagyon A hatarbol, ky wigye vagy el Aggya [Kv; TanJk I/1. 12]. 1756: Hadnagy Szűcs Avram mint hogj ezen Dévai taxalistaktól köteles bé szedni a' pénzt, és az Udvarb(a) administralni, faradása recognitiojáb(an) régi usus szerint fundusa censusa szokot Condonaltatni [Déva; Ks 101].

fáradgat 1. fáradtságosan/üggyel-bajjal mehet vhová; a se putea osteni/duce undeva; sich himbemühen können. 1758: én az én gabonának (!) aratását ell nem hagyom, mert én ide hejába nem faradhattam [Sztina v. Nyárló*; Mk III. XXIV/464. — *Később Kékesnyárló Sz].

2. fáradozhat; a se putea strădui; sich bemühen können. 1605: nem követek terhet hogj teobbet ne múnkalodgia(m), mert nem faradhatok [UszT 19/2]. 1775/1802: A Fatigiumnak refusiojával... az Mlgs Inctus Urak nem obnoxialtathatnak, eleget faradhatván magokis a Causajaknak Defensiojában [BSz; JHb LXVII/148].

fáradhatatlan fáradatlan, lankadatlan; neobosit; unermüdet. 1631: szerelmes hwtós tarsom. Zadori Ersebet Aszszony. ennekem Isten utan illyen szörnű nyavalyamban faradhatatlan Daykam es nyughatatlan gondviselóm volt [Szentmargita SzD; Told. 26]. 1735: eo Keglmek Instan-tiajak meritumi in Considerationem jöven..., kivalt Nehai edes Attyoknak Város körül Veghez Vitt sereny forgolodások és fáradhatatlan szolgálattyak (így !), s az edgyik Instansnak remelhető hű kedves szolgálattya is fen forogván, kivan-sagokat a Nemes Tanács megadta [Ne; DobLev.

I/161]. 1854: kedves Feleségem ... többszöri huzomos ideig tartott terhes betegségekben, arántam tántoríthatatlan, és valoba példátlan hivség-gel, ragaszkodással, éjjeli nappali kitarto nyugha-tatlankodással s fáradhatatlan gondoskodással viseltetett, ápoltt, és dajkált [Kv; Végr.].

fáradhatatlanul lankadatlanul; neobosit; uner-müdet. 1790: ez is kötelességibe(n) áll a' Pász-tornak hogy a mikor a Szólló kezd érni a Kutyaóktól és Madaraktól Puskával Ostorral, Tsergettyüvel Serényen és faradhatatlanul őrizze [Karácsonfva MT; Told. 76].

fáradó 1. kifáradó, fáradékony; care se oboseşte usor; leicht ermüdend. XVIII. sz. eleje: Az melly lónak hosszu a' Siklája, hirtelen fáradó [JHb 17. 10].

2. futó- ~ lóto-futó, fáradozó; stráduitor; fuschelnd, sich bemühend. 1785: Petrus Szóts fatet ... jo futo fáradó volt Néhai Jantso János ... feleségivel edgyütt, mert mind Lovakott Szekerekett ügyibe valokott szerzetek [Kvh; HSzjp].

fáradozás 1. fáradságos munkálkodás; efort; Bemühung, Anstrengung. 1660: Mi ekkedig tel-lyes tehetegünkkel, eronkel, es faradozasinkal, az haborgasoknak le csendessítésére, e' szegény ha-zának meg-maradasara igyekeztünk [LLt]. 1670: Nemes és Vitéz Sárosi György hivünk ..., ugy remenyük hogy talám ennnyi hoszas ideig valo faradozása után nyugodalmas életet . accep-talni fogna [Wass. fej.]. 1700: Meg tekintven ezert, Ecsedi Mihály vr(am) egj testver Eocsé-(ne)k Ecsedi Andras vram(na)k ő kglmenek eo kglméhez mutatott igaz attjafiságát es sok rendbeli bajoskodásában hüsegés segittségét es faradozását

(a) szanto földeket adá Ecsedi Andras vram(na)k [KCsI 3]. 1726: Minden ezen Causa-ban Meg kivantato faradozasok költségesek [K; JHb XLII/123]. 1782: Melly sok törődéssel, kölcséggel, faradozással lehetett Mlgos Nagy Asz-(sz)ony Anyám ő Nagyságának arra menni, hogy azon Falu a Fscale Regestumbol ki vétessék ... aztat bajos volna elő számlálni [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Istvánhoz]. 1821: Köszönöm barátságos faradozását, melyet tett a' Kakasdi* erdo nyilatskák fainak el adásában [Ne; DLev. 3. XXVIII. — *Kakad MT]. 1863: leányom körülemi faradozása és ápoltatásom által elismerésemre érdemet szerzett [Kv; Végr.].

2. bajlódás, fáradság; ostenealá, trudá; Mühe. 1807: minthogy Árestáltásom miatt nem árul-hattam magam, szekerem és Lovaim fárado-zások füstbe ment [SzU; UszLt ComGub. 1753 u.].

fáradozik 1. fáradságosan munkálkodik; a se trudi/osteni; sich die Mühe geben/abmühen. 1584: Dengler Lukachne . zeoleobe Jart es ot farado-zot [Kv; Tjk 4/1. 254]. 1666: sokat fáradazat [Abafája MT; Told. 21]. 1799: Anyám is fáradazat dolgozat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1816: A'

Kajanelli és Besáni nyavalyának meg akadályoz-tatásáb(an) fáradozott Thot András ur [Déva; JHb Jósika János főisp. ir]. 1850 k.: Ezen mesze-lésben erőssen sokat fáradozott Egyházi Ifjabb Téglás György [Szucság K; RKAK 99].

2. (vmilyen ügyben) forgolódik, buzgólkodik; a se strádui; sich befleißigen/beeifern. 1581: Mint hogy eo kegme faradoznak varasswl, az fwstolgo taplot megh oltany, keryk eo kegmet Biro vramat is hogy az kozonseges bekeseget gondolwan leg-gien kegies Indulattal minde(n) dologba, es az haborunak le szállitassaba ne chyak ellent ne tarchio(n) de vgia(n) segichyseggelis legie(n) [Kv; TanJk V/3. 240b]. 1597: Attam az Varos zolga-nak Mierthogy sokat faradoztak lo es zeker kercsni, egiebetis sokat fútkostak [Kv; Szám. 7/XII. 132. Füstich Lőrincz sp kezével]. 1598: eo kgme biro vram munkalodot es faradozt kiralybiro, es Ta-nachbely vrainmal egyetemben az harminczad lewelenek megh zerezeseben [Kv; TanJk I/1. 326]. 1666: Ilyen rosszúl lén vége dolgunknak, mely dologban fáradoztam öt esztendeig [AMN 92]. 1678–1683: ösömtől marat ket agrol levő ös-zagocskamat, nem fogiattam edegh, hanem ... szaporatasaval farodoztam [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1711: Penteki szolgak ... az adozasbol nem immunisok hanem felire Contribualnak es Urokkal edgyütt az N. Szek szolgaltatjaban fára-doznak [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Csik-és Kászonszék tisztel és rendel]. 1717: mű azért Sokat törekettünk es fáradoztunk az migh bekese-segre vehettük Peterfi Uramot [Kőrispatak U; Pf.]. 1772: az Bánfalvi Málé és Borsó prosperati-oja mellett sokat fáradoztanak dolgosok után jár-tanak és Pallerkodtanak mig felvehették es bé takaríthatták, azért leg alább fáradságokra magok-(na)k meg tarthattyák [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt]. 1782: Valyan Veress Samuel Uram a' Pro-ductio . dolgában, és állapottjában járt, köl-tött és fáradazatt legjen e' [Torda; KW vk]. (Veress Sámuel) a' Productioban meg tsak nem is hallottam fáradazni | Veress Samuel ... a' Pro-ductio dolgában nem hogy fáradazott volna, de nem is tudta, mire valo legjen [uo.; KW]. 1783: Pattyu Todor Jobbágyképpen Szolgált ... mint egy három esztendőktől fogva ... kezdett az Mlgs Uraság Szolgálatya alol ki Szabadulha-tásra töröködni, eskettetvén abban fáradozni [M. fodorháza K; EsztMk]. 1800: reggelis mind fáradaztanak az eskütték, és akkor fogták el a' Kelemen Albert szolgáját [Torockó; TLev. 5]. 1814: ejjel nappal a Nságod boldogságát igyeke-zem es abba faradozik [Nyárádszbenedek MT; Told. Miss. 6 Barrabás István lev.]. — L. még RettE 75.

Szk: vmi felől ~. 1621: Eo kemek Tanaczul az reank Imponalt Zaz zamu Darabant feleol es meg zerezese feleol faradozua(n) ben voltak* [Kv; Szám. 15b/IX. 187. — * Köv. a tanácsháznál való megvendéglés költségeinek fels.] * vmi iránt ~. 1765: Én is a többi között itten az Fa-luban Polgár lévén, az Falusi Birónak, más Pol-gár Társaimmal edgyütt sokat jártunk, fáradoz-

tunk, ez reánk repartíalt Tyronak ki állítása iránt, de azt Semmi képpen nem effectuálhattuk [Szépkényerüsztmárton SzD; EsztMk Vall. 14]. 1801: el kellett menni Tordára a' F.K. Guberniumnak a' Tekintetes Tisztséghez utasított rendelésének, ki vétele, vagy is ki irattatása végett mivel sokat faradtunk a' Tisztekhez más levelek(ne)k meg tudakozása irántis, ottan kellett mulatnunk egy egész napon, 's két Ejtzaka hálunk [Torockó; TLev. 5. 7] * *umi után* ~. 1632: elegetis faradozank után(n)a de ne(m) tallok fel ... az mikor hirre töttek hogi el veszet az marha [Mv; MvLt 290. 90b].

fáradozó 1. fáradtságosan munkálkodó; care se ostenesc/trudesc, ostenitor, truditor; sich bemühend/die Mühe gebend. 1818: a' Himlő oltásban fáradozo Physicusok(na)k 1 Rfr. 5xb(an) Chirurgusoknak 37 1/2 krokb(an) meg határozott napi Bereket az arra rendeltetett Copulationis Fundus-ból, az illető Tiszteknek assignatioja, és hiteles Bizanyito Levelek mellett, azt legitimálván ... pontoson és tökéletesen kifizetni el ne mulassák [Kv; RLt gub-i dekrétum más.].

2. (vmilyen ügyben) forgolódó, buzgólkodó; strādūitor; sich befleißigend/beifern. 1780: Diurnumak akár Biráknak, akár más közönséges Város dolgába fáradozo személyeknek nyoltz poltra leszen, egy napra [Torockó; TLev. 9b]. 1827: Az Ekklesiája hajábo fáradazo Emberek [Mezőbergenye MT; MvREmLt].

fáradozott care s-a strādūit; um etw. bemüht. 1816: A' Kajanelli és Besán^a nyavalyának megakadályoztatásáb(an) fáradozott Thut András Ur, a' Maros bojongása miatt, már hat napoktól fogva ki nem mehetett ottan lévő betegeinek látogatásukra [Déva; JHb Jósika János főispán ir. 45. ^aBesán, A. és F.kajanel H].

fáradtság 1. (testi) fáradás, fáradalom; obo-sealá; Mühe, Abmühung, Strapaze. 1600: Hentz Ambrús Loaj faratsagaba(n) adattak ... ő kk: Tanacziul fl. 5 [Kv; Szám. 9/III. 33]. 1618: noha nem kevés munkával, gonddal, fáradtsággal lehetett, mindazáltal válogatott szolgálatra való magyar vitézeket küldöttünk Ngodnak [EOE VII, 486. A fej. Michne vajdához]. 1661: De talám azért nem jutott eszedben, gondolád, nem fiókád, hanem fátád leszen; az is enyém leszen, én fáradságomnak munkája, nem tied [TML II, 176 Teleki Mihály Veér Juditnak]. 1764: onnan újabbán fel menni kettős fáradtság [Mv; Told. 5]. 1857: a sok fáradtság meg ártott volt; égy hétig hevertem ágyba reomatismusos hidegleléssel [Dés; Újf. 2 id. Pataki Dániel lev.].

2. fáradtságos munka; muncă obositoare; mühsame Arbeit. 1590: Az my Biro Vram Vtozory kewansagat nezy az hazakent lako gazdának meg hűteltessebe(n), Lattatik eo kegmeknek Igen zokatl(n)a) dolognak lenny es veghetetlen faratsagnak [Kv; TanJk I/1. 123]. 1595: Biro W. hagyta hogy az 2 Napra az 2 Mesternek melyek

Malom latnj mentenek volt adgyak költségekre és ez mostanj faratagokért Egynek d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 121–2 ifj. Helitai Gáspár sp kezével]. 1701: Hogj penig fáradtsága és szolgálatia a Meszarosnak heiab(a) ne légjen, minden hólnapra rendelyen Kk tiz tiz forint fizetést néki [ÚszLt IX. 77. 31 gub.]. 1739: Fagarasi Jóseff atyánkfián(a)k sütségi faradságáért kívánt reflexioval lenni a Nms Universitas, Cum Metr. Tritici 2. ~ kettővel [Dés; Jk 509a]. 1774: Némely Szegény ember Vészen is fáradtsága után annyi beneficiumot, hogy esztendő által házát nagjobbára abból el tartya [Kászonzakabfva; JHb sub K I/29]. 1780: csfktapolcai primipilus, Gergely Péter tön ilyen feleletet: én nekem az egész jószág külső és belsőkel feles pénzemért jött kezemben, s nagy fáradtsággal, költséggel a belsőn épületeket tettem [Taploca Cs; RSzF 228]. 1815: azon sok reparatiokra, melyeket azon Telekre kel tenni sok fáradtság kívántatik [Szamosújlak Sz; Végr. Rátz Déniel lev.].

3. fáradozás; osteneală; Bemühung. 1570: Tw-laidon kolchegewel Mwkaiawal (!) es faratsagawal Hogy ha kedig' valamikeppen meg' nem otalmazhatna Kemeny Istwant es az ő maradekit az fellíwl meg' Irt Joszagban Thehat az Summat Tartozek meg Teretenye Kemenj Istwannak [Balázsfa; JHb XX/51]. 1577: Megh ertettek eo kegmek Biro vram eo kegmek az feyede(m)teol hozot walazt, eo kegmétől Io Newe(n) weottek munkaiat faratsagat [Kv; TanJk V/3. 141a]. 1580: addig az mig az Eo koltsegt faratsagat kez pinzwl meg Nem fizetik es nem refndallak az meg Neuztot (!) Katalin azzony es Keserw Janos addig az Eo portioiokat meg Nem addya [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1590 k.: Az kws zena fwuet ... az teob vrajmnakis faratsagokba adtak vala [Szu; ÚszT]. 1640: Makfoluaban es Annak hatariban egy Chiuniaza neww Erdőt völgiét az A edes Attia, maga faratsagawal es hituel recuperalt hozot meg [Mv; DLev. 5]. 1663/1695: Thuri Ferencz Uram(na)k ... edes Atyahoz illendő joakarattal, Szolgálatat, melette valo faratsagal es oltalomal volt [Hsz; Borb. I]. 1680: Jakab János egy földet adot vala Cserei János uramnak egy vetésig, azután kérvén a földet, hogy bocsássa vissza az feöldet Cserei János uram, s nem bocsátá mondván Cserei János uram: az én fáradtságomért hát mi lenne [Göröcsfa Cs; CsVh 84]. 1682: Az Bornaik sepreje ... faratsagokra legyen az Bor Birake [Dés; Jk 18b]. 1730/1792: Etzken András Uram . kívánván meg hálálni sok rendbéli fáradtságokat, téssen ily állandó Testamentumot Nemzetes Barthos Márton Uramnak és Feleséginek^a [Albis Hsz; BLev. Transs. 34. — ^aKöv. a végr.]. 1758: tudom hogj az fiak ejjeli nappali farodtságokkal ügjekeztenek az Atjok mellett gyermekegktől fogva [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1778: Holló Simon ut actor pretendálja, hogy az atya, néhaji Holló Lőrinc ... az leányának, kisebb Botár Andrásnének Holló Zsuzsannának ... földeket adott által birodalmában, melyek leánt nem illetnek, ... Holló Zsuzsanna ...

a possessiojának ideitől fogva költsésemnek, fáradságomnak refusiojával restituiálja [Taploca Cs; RSzL 227]. 1807: ha az Istennek még továbbis tettik életemet nyújtani, többre is véres vertyékemmel esendő munkás fáradságam után akarok terjeszkedni [Kv; Incz. XII. 3a]. 1809: nyilván és déli nap féynél világosabb az panasztalantak-(na)k (!) cselekedettyek. Törvénytelenések meg kívánom hogy Instantiam Szerént költsésem fáradságom s fájdalommal meg fizetése mellett prosequaltassanak [Szu; UszLt ComGub. 1665-höz]. 1845: Melyek így lévén ezen igazságtalan kereset alól Balog Istvánra rovádo egy méltatlanság büntetésével költsége fáradsága meg térítésével leendő feloldoztatását tisztelettel kéri a' bépanaszolt [Dés, DLt 591]. L. még RSzF 104, 118, 226, 260–2, 264.

Szk: ~ra kér (vkül). 1786: kedves Barátom egy kevés fáradságra kérek, kérek ottan levő Boraim közül jegyez ki két hordo bort a kortsomarosom kezibe hogy árulja [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]* ~ot cselekszik fárad. 1797: ezen Lakatn(a)k Kolt-sát a Szomszedn(a)k Moses Györgyn(e)k adtam és kértém hogy teledkedgyék annyi fáradságot hogy minden nap egyszer vagy kétszer Nezze meg azon Hordokat [Banyica K; IB. Gombos István lev.] * ~ot tesz fáradozik. 1769: az Csiki Lakosok az marhadógi és Pestis miat be rekesztve lévén, Gabona és so dolgában, nagyon meg szűkösködtek azért nemcsak meg engedte a Mlgos K Gubernium, sőt positive porontsolja, hogy mindenféle Gabonát Sot vigyenek jo Passus mellett a csiki kö keresztnél lévő Liniára adni kell a gabonát pénzért, ugy hogy magok bé menetelekkel téjendő fáradságokis meg fordulhasson [UszLt XIII. 97]. 1802: nem lévén felejdékeny az Urnak eddig is éretem tett fáradságaival: töltetem most ezen az héten egy átalag jo korodi bort fűszer-számokkal ürmesnek el készítve [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1817: a molárnak Tulajdonai, maga tévén reájak a kölcséget, és fáradságot [Ördöngösfűzes SzD ÖrmMuz. 8].

Sz: ne/nem sajnálja/szánja (a költséget) ~ot. 1643: Veres istvan Uramis nem szanvan maga költséget, faratsagat azon regtül fogva el idegenedet előrekeős Jozagok(na)k kiváltásában es recuperalasaban nem keves szorgalmatossaggal munkalkodott [Doboka; JHb III/70]. 1659: megis szolgalo(m) ha Faradsagat nem szanja [Marosvécs MT BK. Kemény János lev.] | Az Markos Falui* jóságot pediglen, mivel az en edes Uram Mihalecz Mihaly Ur(am) egy nihany időtol fogván valo sullios betegsegemben, mint igaz házias Társa embernek bőczülettel gondomot viselte ejeli, nappali faratsagat mellettem nem szanta en (is) háládatlan nem akaruan rolla lennem, az mi abban az Jozagban az en reszem hagiom es Testálom az Uramnak eo kegyelmenek [Altörja Hsz; Borb. I. *Hsz]. 1689: kgd eieli nappali faracsagat ne szanya hanem jojon be mert sok tekozás uolt szegény hazamnal [Nagykászón; BCs]. 1702: En Csicsó Kereszturi Torma Clára ... Mioltától fogva edgyütt vagyok

én az én edes Urammal, eo kglme én töllem, és az én kevés Jóságomtól, és egyebemtől se költséget, se faratsagát nem szanta [Hosszúaszo KK; MhK 97]. 1748: Midőn lettünk volna v. Hunyad várossában Nemes vitézlő Ifjabbik Vdvari Janos Vram ... lakó Házánál; ez okon ... hogy eo kgyl-mét fekvő beteg ágyában meg látogatnok, jelenté minékünk és egyszersmind kére is bennünket, hogy ne Sajnálók fáradságunkat egy kis írásban le téjendő Testamentaria dispositioit annotálnok [Wass] * sem ~dt, költséget nem szánja. 1615: sem faratsagunkat, keoltsegwnket nem szantuk, hogj az kwlseo Hatalmas Feledelmekneis Orzagunknak kedues allando bekessegett, szerezheswnk [Gy; Töras. Fej-i rend. Usz-hez] * se/sem költséget, se/sem ~ot nem sajnál. 1829: Az egyesület Tagjai több Nemes Aszszonyaságok Joltvői pedig, Kolosvár Várossának, háládatasan meg ismérjük, tsak nem minden renden lévő Lakosai kik minden elő adando alkalmatassággal sem költséget, sem fáradságot nem sajnállanak az Intézet elő segéllésére [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.].

4. bajlódás, vesződség; trudá; Mühe, Plage. 1580: ez walya* puzta regtül fogwa(m) ... Eo Nagisaganak Bathory Christofnak .. Tablayan hozzw per folyással sok koltseguel faratsagwal kerestettette ott es ventillatlatot Egy felol az Nagy Kereky* patronusok által*, mas felol penig az Bormenzekekessy patronusokd által [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — *Olv. Válya v. Vája v. Vaja?; elpusztult település lehet; a szerk. nem tudja helyzetrajzilag rögzíteni. dNagykerék, később O.bogát AF, az azonosításra l. Iczkovits 59. *Köv. a nevek fels. dA Nagykerékkal tőszomszédos Örményszékes név szerint felsorolt birtokosai. Köv. a nevek fels.]. 1591: oly eppwletet akarnak eo kegmek az viz zabad menesere chinaltatni*, hogi az varosnak keuseb faratsagara es keoltsegere legien [Kv TanJk I/1. 166. — *Fenyőfából]. 1619: Ezt halvan Byer (!)* Peter a contra azt felelt (így!) Ugy vagion hogy birom azon resz előreökseget, mind Recze(n)* s mind egiebw, mostanis kedigh, mert en azan szegeni megh holt Boyer István batianknak jóságat es resz előreökseget szok faratsagom(m)al es nagy summa keöltsegem(m)el váltottam es szerzette(m) idegeni emberek kezebeől [Fog; Szád. *Tollvétség; Boyer h. — *A két ily nevű egymással tőszomszédos fogarasföldi Récsé (Teleki- és Vajdarecsé) közül vmelyik, de lehet, hogy a jelzett időpontban csak egy ilyen néven emlegetett Récsé volt]. 1641/1701: Gregorius Veres de Dálnok Nobilis fat(etur) .. osztán sok faratsaggal penzünk után juttunk hozza [Dálnok Hsz; HSzjFP]. 1700: Opris Péter Csernán* lakot vellek edgyütt Nehai Csonokosi Bálint uram eo kglme (: sok fárodcsága s bajóskodása után:) hozta ide Csonokosra az maga földire [Csolnokos H; Szer. — *Csolnokossal tőszomszédos település]. 1719/1724: mongja nékem Szilággi Sophia Aszszonj, en ugj mond csak meg alkudnám Bánhazine Aszszonjommal az iránt az Szindi, Indalji és Bóljí*

portiók iránt . . . , mivel meg untam az sok kölcséget, fáradságot, és itt a sok hijjában való tekerést [Torda; JHb XIV/6. 60. — *Indal, Mezőbő és Szind, mindhárom: TA]. 1726: nem keves fáradsággal utozassal vitűk víghez [Gysz; LLt Fasc. 40. A]. 1840: Bosla Ferentz Uramnak a kezén hagyott Jok, fáradsága, s a kibérlett Joszággal való bibelődése jutalma bérét joval fellyül haladja [A.sztmihályfa TA; Bosla. — Kövendi Kováts János székbiro kezével]. — L. még ETA I, 128, 146, 161, RSzF 106, 270.

Ha. 1736: fájdalmamonn, költségemen és fáradságomonn [EMLt]. 1808: költségekről, fáradságakról [Aranyosrákos TA; Borb.].

fáradtságos fáradalmas, vesződséges; ostenitor, anevoios; mühsam, mühselig. 1615: mely faratsagos munkanknak, chiak eddigis minemw haznos latattia uolt kegték kezdőtt ez kiczin wdeo alattis, arrol minden rend jo bizonságot tehet [Törzs. — A fej. Usz-hez]. 1650: noha teob feoldet es kerteket szakasztottunk ahhoz, de sokal alkalmatlanb az teob reszeknel: akar mellieknel is mert seoueny mind az mezo felol esuen, kulseo es igen sok munkas, faratsagos kertelesekkel ez az rez bantodik inkab megh [Folt H; BK sub 117]. 1711/XVIII. sz. köz.: Ezt a szőlőt pedig tulajdon maga kezével, és fáradságos munkájával tsinálta és irtotta volt [Retteg SzD; SzConscr.]. 1792: az ég által semmiképpen végben nem vihető fáradtságos munkának két Notárius által fojtatni Szokott dolgok(na)k tsak 30. forintokkal valo tsekély jutalmaztatását fel fedezvén, ezen kevés fizetéseket . . . szaporittatni tellyes tehetségek szerint törekedjenek [Zilah; Borb. II]. 1833: a' nagy nyerelességen nemis álmódazunk*, tsak tsupán, hogy fáradtságos Munkánk' s hurtzolódsunk után miis naprol napra igaz szegényül élhessünk [Torda; Tlt Praes. ir. 1534/833. — *Ti. a kenyérsütő-árló kofák]. 1841: A déési nemes fazakas cétól kiadatott tizenöt számból álló Sírásó Ifjak Társaságának Articulusa ennek utána fennszolgáló mesterek légyenek, akik a nemes céh minden servitiumait, úgy mint sírásást, virasztást és minden fennszolgálat, künn-benn vizet vinni tartozzanak, mely ökgmeknek fárocáságos szolgálatakat kívána a nemes Céh ökgmeknek így honorariummal lenni [Dés; DFaz. 37].

fáradtságosan vesződségesen; ostenitor, anevoios; mühsam, mühselig. 1864: Alol nevemet saját kezüleg aláírt Somogyi János hogy fáradtságosan és szorgalommal gyűjtögetett vagyonunk felett czivodások ne történjenek végrendelkezésem következőkben teszem meg [Kv; Végr.].

fáradtságú. Csak e szk-ban: nagy ~ fáradtságos; ostenitor; mühselig. 1680 k./1715 k.: Itt a' Kalugyer a' Királynak ilyen nagy faradságu industriájának okát kéri [Rosnyai, HorTurc. 83].

fáradt obosit; müde. 1573: Mayos Matthias azt vallia hogi Megen volt az Erdeore talalia Kapa

Mihalt eleol egi farat lowon Ieo volt ala [Kv; Tjk III/3. 67]. 1674: mint fáradt emberek . . . letelepedtek volt, nyugudtak, elaludtak* [BTN 46. — *1599-beli eseményre von.]. 1640: Az elmúlt télen nálunk volt Török András szálláson egykor hazajöve s lefekszik az asztal mellé s az katonák ott tréfálódának vele, hogy nyughatik bizony mert igen fáradt [Mv; MvLt 291. 233a—251a átirásban!]. 1708: Lovat vött, az maga fáradt lovát [Kv; KvLt I/194]. 1756: az ökreink éhek és farattak lévén nem lön anyi Gratiánk Balog Uram* előt hogy szállást és avagy tsak szalmát adatot volna az Uraságéból el bagyadot és meg éhezett ökreink(ne)k [Durussa Szt; TKl 5 r. jb. — *a tt]. 1803: magam fáradt Csipő ember lévén a' gotzba bé ültem [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1]. 1840: mint fáradt munkás ember egy pohár pálinkát innya bé tértem [Dés; DLt 166]. — L. még ETA I, 64, 131.

fáradtan obosit; müde. 1781: haza mégyek nagy fáradtan és rontsolodva [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1800: Varga Jánosné, nagy fáradtan, és lelkindezve hozzám bé térvén, Sirva panaszkolta tiz napi rabságát [Décse SzD; Ks Vegyes ir. 92].

fáradtig 1. fáradtságig, kimerülésig; piná la epuizare; bis zur Erschöpfung/Ermüdung. 1597: Lattam nagi giakorta hogi Kis Imreh retteneteskeppe(n) kemelletlenül verte a giermeket . megh keoteotte, hassal fektette az feoldre, keozikbe(n) allot, chipke bokrot keoteot eoowe azzal werte mind farattigh [Mv Tjk VI/1. 39].

2. untig; piná la plictiseală; vollauf, bis zum Überdruß. 1585: Anna begedws Andrasne vallia veres peterne Az zeoleo Mesgyieie(n) All vala Igyarto Georgy így zola, Menniel (!) gonoz Azzony Vgia(n) Az Istener(t)is kerlek Ne haborogj velem Na(m) feleségemmel farattig feddettel, Menniel mert megh wthlek [Kv Tjk IV/1. 511—2]. 1631: az korsot melleölem vive el penz nekül, maga en farattigh kerem 7 penzen de en nekem nem adot [Mv; MvLt 290. 255a]. 1772: semmit sem ujjított a' Novizans A Groffne Aszszony eo Excelentiaja, mert hoszsos iratasiban és ujjabb Leveleiben éppen csak azok az okok allegatnak s találatnak melyek ezen Novum előttis fáradtig fenn forgattak [Kük.; JHb LXVII/267].

fáradtság oboseală; Müdigkeit, Ermüdung 1875: Mind két felől a' Háta a Nyereg miatt a' nagy fáradtság Izadozásáért fel pallott meg varasodott [Dés; DLt]. 1831: a' Hideg is ki lelta a' nagy fáradtság miatt [Hosszúfalu Szt; TKhf Dolha Vaszilika (43) ns vall.].

fára folyó borsó futó/karós borsó; mazăre acăţătoare; Kletter/Stangenerbse. 1592: fara folio borso [A.füle TA; KvLt Szám. 5/XII. 3].

farag 1. a ciopli; (be)schnitzen/hauen. 1732: Uram most ithon nintsen Varfolvara van faragni [Kövend Asz; Borb.]. 1738: Agillis pri. Georgius

Román de Kézdi Szent Lélek fat néhai Tamás István .. az farago árnyékja alatt farag vala, énis ottan leülék [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1739: Orsova Gyalogossai Faragtak az Udvarba [Born. G. XXIVb].

2. ki/megfarag; a ciopli; beschneiden, behauen. 1583: Az feredeo hazhoz faragot Komyses Peter kywzebnek [Kv; Szám. 4/III. 59]. 1591: Thudo(m) azt hogy az ffiattfaluiak kerek folat faragnak vala egyzer az kereszturfallui erdön [UszT]. 1653: fente-
teő faragtunk vala itt az Petrocz havassa oldala(n) [Bodza Hsz; BLt]. 1751: kik faragtak volna azon fákból fentőköt, vagy akár mi portekákot [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 151]. 1840: Bölkeny Marhassai kert vesszőt hoztak ide^a a tsikos kerthez, Gyalagassai kert karot faragtak | Apatsin fát faragtak^b [Born. G. XXIVb. — ^aGörgénybe MT. ^bKét jb].

Szk: ~ni való. 1597: az Varos hazatol egi nehany darab keowet hozatata(m) fel faragni valot [Kv; Szám. 7/XIII. 5] * *grendel fa ~ni*. 1625: az Mester az Erdőre volt harom grendel fa faragni es fogas kereknek valot faragni [Kv; i.h. 16/XXXII. 10] * *hő ~ni*. 1594: keő faragny Attam oh vassat chakant chinaltanak belolle [Kv; Szám. 6/VII. 3]. 1764: Tsinaltattam Malom szamara kő jukasztani es farogni egy Tsakanyt [Eszény SzD; Told. 29] * *zúgófa ~ni*. 1593: Die 17 Januarj bel andras wizy molnar mihalt meraig^a, hog az zwgo fa faragni megien d 25 [Kv; i.h. 5/XXI. 94. — ^aMéráig, a város közeli jő-falujaig] * *zsinorra ~ egyenesre farag*. 1823: az építéshez kívántato fákat ki nagyolva, sinorra farogva^a adja keze alá [Dés; DLt. — ^aAz ácsok a gerendaszélek egyenes kifaragása céljából (vörös) festékbe mártott csapózsínórt (csapó/sújtóideget, csapatót) használnak (l. Freckay 14)].

3. lefarag; a tăia/reteza; abschnitzen/schneiden. 1631: lata(m) azt hogj santal uala az lo, s ugia(n) ot faragtak a körmet az lonak [Mv; MvLt 290. 57b, 58a].

4. ácsol; a ciopli din bardă; zimmern, behauen. 1597: Az kozeb (!) kapwban az kwlso kapwnak az allia el bomlot wala wiob deszkat faragot lwkacz Mester helieben [Kv; Szám. 7/XIV. 104 Th. Masass sp kezével]. 1621: Kezdettek Elsőben mind harman sendelt faragni... vgian azon Aczok Boltokat hiaztak [Kv; i.h. 15b/LV. 22]. 1625: Achy Gyeorgy dolgozot masod magaua egy nap arkusokat farogua(n) chinalua(n), es allasokat, fizetet f —/50 [Kv; i.h. 8/XXVII. 24].

faragandó de cioplit; was zu behauen/schnitzen ist. 1589/XVII. sz. eleje: Az mi nezi penigh az Faragot köueket, ugi mint, Aitot, ablakat, twzhelt, keményhez es minden epwlethez faragando akar-menemw köueket... az keömiues mester ugi vonnia fel, ugi tegie es helyheztesse helliere, hogy eő szerencziebe lessen ha törikis eő kára, ha bekeuel helibeszethetys, eő io szerenczie [Kv; KőmCART. 18—9].

faragás 1. kifaragás; cioplit; Ausschnitzung/hauung. 1587: az keo mieseknek hogj az hid labbat meg foldoztak keoweket faragtanak az faragatatol rakasatol fiztettem nekik f 2/50 [Kv; Szám. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével]. 1598: Az szegin pwpok Wramnak Eniedy Georg wramnak az koporsoianak faragatatwi f 10 [Kv; Szám. 7/XVIII. 34]. 1621: Aczi Mihali Czinalta meg Viulag az Tanaczi haz tetejen valo gombot attam az faragatatol, es fel Czinalasatol... f. 1.65 [Kv; i.h. 15b/X. 41]. 1666: Die 9 Augusti az keomüvesekkel megh alkuván, az ayto mellyék, és az szemöldeok keore, es faragására [Kv; SzCLev.].

2. ácsolás; cioplire din bardă; zimmern. 1592: hozattam keweli peterneteöl ket zaal fat f 2 d 85 Ezek a fak a kapu keözeöt uadnak Ach Lukachial kezen megh faragattam, az faragatatol megh semmit nem attam [Kv; Szám. 5/XIV. 162 Eppel Péter sp kezével]. 1680: László István és az attya László Gergely faragással szolgáltak az hámorra [Vacsárcsi Cs; CsVh 85]. 1726: az padimentum deszkázása alatt valo gerendák faragásáért s bé helyheztetéséért, az eő Exlja Házai-ban, fizettem fl: hg: 2 d 04 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

3. kőfaragó mesterség; meseria de pietrar/cioplitör în piatră; Steinmetzarbeit/handwerk. 1589/XVII. sz. eleje: Miert hogi ez tarsasagh, ket fele kömiues mesterekbeöl áll ennek utanna: Faragokból, az az: Az kik az keouet minden fele epitmennek nemere ki tudgiak, tanultak szepe faragni, es faltis ez mellet eczer, s mind tudnak rakni es boltozni. Es all Rakokból, az az, az ki az faragashoz nem tudnak elegendendökeppen, hanem cziak rakast tudnak es boltozast | Ha mely Rako Mestert penigh ebben megh tapasztalnanak hogy eők aitot, kemént, twz helt, ablakot es akár mi czioda helyre valo keoueket megh faragunanak, az faragasba mártának kezeket, minden okvetetlen tiz forintot vegienek az Ceh Mesterek raita [Kv; KvLt Céhir. II. KőmCART. 3, 20].

4. ácsmesterség; dulgherie, meseria dulgherului, Zimmermannshandwerk. 1769/1778: egymás után meg Szakadás nélkül dolgoztam a Múltóságos Földes Vram ő Nagysága Nagyfalusi Istállóján (: mivel én faragáshoz értő ember vagyok:) öt Hetet annak felette azon Taxás Esztendőben, ősszel két hétig Nagy falura^a az Udvarban kellett járnom bondározni [Bagos Sz; Bfn Vegyes DDD/4. — ^aSz]. 1778: Hatzegán Abram gyermek koraban altalment Votsinik(na)k Benyere a Malomba és ottan addig tanulgatta a faragast mig jo Molnár vált belőlle [O.tordos AF; BK ad 465 Hatzegán Ilie (30) zs vall.].

5. bevésés, véset; gravare; Einschnitzung/gravierung. 1744: remekb(en) egj kellyhet csinalthatt drott rakassal Zomanczoson, vagj faragassal Zomanczoson [Kv; ÖCJk].

6. faragott határjel; semn de hotar cioplit/crestat; behaue/schnitztes Grenzzeichen. 1753: vadnak forogasak többb affele fiatal fakon [Torockó; NyIrk XII, 113] | igirtünk ő kegjelmének az magunk hatarunkan egj darabacska erdő

melletti most nem Colalhatni bizonyos arran, ... menjen az hatara az elre az Damian keresztigh, onnet az eltől megjen az forogas le egy nagy körtvelj fára, vadnak forogasak nem csak kettő, haram hanem affele fiatal fákan, azon alol vagjon egy rakotja fa az völgynek az fejeben, több forogas nincsen [Gyertyános/Torockó; Bosla]. 1763: a' patak martban meg keresztetünk egy alma fát a' völgyön egy kevése alá felé, egy kis ősvénybe a' mely kis ősvénybe faragasok is vagynak [uo.; i.h.].

faragásos sculpat; geschnitzt. 1608: Vagion haram Nozolia, Az ketté faragásos es festet [Kv; RDL I. 83].

faragás-zománe vésetes-zománe díszítés; ornament crestat și emailat; geschnitzte-emailierte Verzierung. 1588: Vagyon egy gyureo Arany Az szara faraghas Somancz egy eoregh szeghes Topasius benne Mely Merwe Niom, Eöt Araniath Masfel ortot [Kv KvLt Inv. I/2. 13].

faragatlan uecioplit (care nu este cioplit); unbeschnitzt/behauen. 1647: Eppültre valo barona vagyon ötven szál faragatlan [Marosillye H; Vlt 55/541]. Az Uduaron vagion ket eoregh Teolgy fa Gerenda, faragot; Item 58. száál faragatlan teolgy, szaru, es koszu fa [Meggykerék AF; BK 48/16]. 1681: Szaru fának valo faragatlan fenyő fa Nro. 8 [Vh; VhU 505]. 1696: Faragatlan Darab Kú nó 70 [Bethlen SzD; BK]. 1729: a' föld színin feles faragott, és faragatlan kövekis vad(na)k [Buza SzD; JHbK V/2]. 1775: Nagy Vastag és hoszu faragatlan Fenyő Borna fák [Csapó KK; LLt Csáky-per 106. L. 13]. 1787: négy faragatlan Tengej fa [Mv; MvLev. Császár György hagy. 10]. 1817: Innet* ki menven az udvarra, találtunk Gerendelynek valo két faragatlan Fát [Ördögösfüzes SzD; Örműz. 10. — *A malomból]. 1850: Egy pár faragatlan szántal [Gyérsszentkirály TA; DE. 5].

faragat faragdogál; a ciopli; beschnitzeln. 1629: Miuel en most epitettem egy hazatskat en ottben faragatok uala [Kv; Tjk 3/VII. 95].

faraghat a putea ciopli; schnitzen/hauen können. 1768: Szárhegy falvának oly tsere erdeje nintsen a' honnan fentőt ágast s egyebet faraghatnanak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151].

faragó I. mn 1. care cioplește; schnitzend. 1749: Kabai Faragó Béresnek . jobbitottam fizetesit Hf 1. 3 [Kiskend KK; Ks 70. 51 szám.].

2. faragásra való; pentru cioplit; schnitz-, Hau-. 1795: Féjszéi, egy farago és két rodálo [Szárhegy Cs; LLt].

II. fn. 1. kőfaragó; pietrar, cioplitor în piatră; Steinmetz. 1589/XVII. sz. eleje: ez tarsasagh, ket fele kömiues mesterekbeol áll ennek utanna Faragokból, az az: Az kik az keouet minden fele epitimennek nemere ki tudgiak, tanultak

szepen faragni, es faltis tudnak rakni es boltozni. Es all Rakokból az az, az kik az faragashoz nem tudnak elegendőkeppen [Kv; KómcArt. 3].

2. faragóember, ács; dulgher; Zimmermann. 1673: Márton Mihály faragó czédulás [Dánfva Cs; CsVh 46]. 1677: Szekércsinálók, kádárok, szeres bányászok és az faragók fizetés nélkül tartoznak szolgálni [i.h. 60]. 1680: Christoph Balás vágóbányász volt, Bőjte Lőrincz háromi szolga faragó számban | Bot István faragó volt az háromon, de kiszabadulásáért az őcsével edgyütt fizetett fl. 18 [i.h. 75–6]. 1716: A Faragoimat hogj a Falu kalákáb(a) külge, meg ne engedje, rajtam kívül senkinek [Szászkerék K; LLt] | a faragokat és Cigányokat is együtt alá küldöm, az kikét élé kaphatok benne [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1730: Rótárék(na)k azért hívták őket hogj jó faragók voltak [Ördögkeresztúr K; Ks 25. V]. 1757: Szóts István Farago [Kvh; HSzjP]. 1760: Buda Gavrilla Faragó [Hesdát TA; BLt]. 1811/XIX. sz. eleje: a Faragok ket boronalo Boronát csináltak Praefectus Uramnak [Eszt-Mk]. 1850 k: A' grádits talpakat a' léptsókkal edgyütt az Ekklabeli Faragok*, 's bé is padolták a' Tornáztot deszkával — 'bé fedték a' grádicsot [Szucság K; RKak 97. — *Tollban maradt: készítették].

3. favágó; táietor de lemne; Holzhauer/hacker. 1812: edgy kisség megtsendesedvén, ki jöttem a' Palotáról és elmentem le a Fás Kertbe a Faragokhoz; minthogy ur dolgába vágták a Fát s, erőssen is hideg volt, hogy vágassak elegendő Fát éjtszakára [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (35) grófi szt vall.].

4. ~ árnyéka faragószín; şopron pentru cioplit; Hau/Schnitzschuppen. 1738: néhai Tamás István ... az faragó árnyékja alatt farag vala [Szentlélek Hsz; HSzjP Georgius Román (72) pp vall.].

◇ **Szn. 1554:** Farago Myklos [Kv; Tjk I/IV. 17]. 1645: Farago András [Körtvélyfája MT; Bál. 51]. 1660: Farago István [Kv; RDL I. 144]. 1713: Farago Miklos [Dés; DLt 493]. 1754: Farago Elek [Káptalan AF; TL].

faragó-ácsmester dulgher; Zimmermann. 1673: Vanyolos István és Thamás farago ács mesterek [Madaras Cs; CsVh 46].

faragóárnyék faragószín; şopron pentru cioplit; Hau/Schnitzschuppen. 1742: Ezen ... konylától egészen a ... cselédházig, egy végtiben hoszszu sendelyes épület vagjon, mely épületek(en) vagjon egy Hintoszin, egy Sajto szin .. két farago árnyékok [Gyeke K; Ks 4. VII. 1].

faragóbárd bardă de dulgher; Haubeil, Breithacke. 1594: Egj rosdas Reghi faragho Bard No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. 1625: 1 farago bard. 1 forint arra [Uszt 8a]. 1769: Tudjaé a Tanu ... hogj pár szanto vasat egy farago bárdal együtt ... ki lopta el? | a mely farago bárgyát el lopták volt ... Răduj Jánosn(a)k ...

ott meg esmertem s láttam szemeimmel [Nagygalamb-füv U; IB]. 1795: 2. Farago bárd (1) 1 f 12 1/2 x 2. zsendelező Szekercze Rf. 2 [Déva; Ks 95].

faragó-céhmester a kőművescéh feje; starostele breslei zidarilor; Gildemeister der Maurerzunft. 1589/XVII. sz. *eleje*: Valamikor az Colosuari Biro es Tanacz hiuattia az Farago uagi Rako Céhmestereket, Feiedelem auagy az Váras szwksege miatt mindgiarast minden szorgalmatossaggal tartozzanak az Czéh Mesterek .. keömiues mestereket es Legenieket, Inasokkal oda valasztani, rendelni es kwldeni [Kv; KvLt Céhir. II. KőmCart. 14].

faragóember ács; dulgher; Zimmermann. 1599: Az cloakat az scolaban mind alsot felseot hagi az wleo zekeket es padlasit meg chynaltatuk foldoztattuk, fizetunk egi zegeni farago Embernek f —/ 25 [Kv; Szám. 8/XVI. 31]. 1642: Kocz Tamas .. Ennek vej Gal Istuan farago ember [Mákó K; GyU 76]. 1658: Molnár Mihály ... Faragó-ember [Zilah; EM XLIII. 302]. 1680: Bőjte Lőrincz háromi szolga faragó számban még az attya is oda való faragó ember vala [Dánfva Cs; CsVh 75]. 1721: Thóth István adván magát ács-mesterségre egy néminemű Király Péter nevű faragó ember mellé legényszámban ..., én, debreni Király Tamás ott esmerkedtem meg Thoth Istvánnal [Dés; ETF 107. 29]. 1732: Thomas Fóri (30) fat(etu)r én mint faragó ember egyszer másszor dolgoztam ő kgl(ne)k [Hévíz NK; JHbT]. 1757: Molnár András ez jó faragó ember [Szentmihály Cs; EMLt]. 1778: Hatzegán Ábrám Gyermekek korában ment Benyere ottan mind addig faratskált míg jó farago ember és Molnár lett belőle [O.tordos AF; BK ad 465 Pirle Stefán (60) j b vall.].

faragófejsze ácsfejsze; bardă de dulgher Zim-meraxt/beil, Breitaxt. 1600: mykor az Chyorgo kwrt arokaba ala zalottam volna .. ketten ket ffarago feyzewel hatul zo nelkwil meg hagytanak [UszT 15/5]. 1604: (Az alperes) szo nelkwil hozam hajta egy farago feyszeuel [UszT]. 1625: 1. farago feize [UszT 8a]. 1632: az almafatis en jegzetem vala megh egy farago Fejsze vala kezembe(n) [Mv; MvLt 290. 87b]. 1693: Egy szeles elű farago fejsze [Ne; DobLev. I/38. 9]. 1706: Az Curianak .. vas Zárjait el vitték, s edgy faragó fejszét [Hsz; Törzs. Rákóczi-lelt.]. 1728: Bátyám egy farago fejszemet el lópta [F.árpás F; TKI BB. XIII/15.]. 1730: Egj Farago fejsze [Kőrispatak U; Pf]. 1742: Két kötő fejsze. Két farago fejsze. Egj hoszsu nyelű balta [Kisborszó SzD; TLt 42 Kifor család lelt.]. 1753: kissebb faragó fejsze nro. 1, edgy kötő fejsze nro 1, edgy kis balta [Mező-záh TA; Told. 18]. 1773: Rodalo fejsze 1 Parago fejsze 1 [Kozmás Cs; Ks]. 1779: Kardos János sertése kárban tanáltatott az káposztába, Fazakas Ferenc Jobbágyember a káposztásban találta. Be nem hajtotta, hanem faragófésszel hajtólág levágta [Taploca Cs; RSzF 159]. 1815: Bárd akár

farago fésze [HSzj bárd al.]. 1824: Egy rodalo fésze ... egy farago fésze [Szentdemeter U; Told. 39].

faragói a Faragó (K) tn -i képzős alakja; forma sufixatá cu sufixul -i a numelui de localitate Faragó; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Faragó; din Fărăgău; Faragóer. 1749: Faragai Nmzts Borsa László [Nagyercse MT; Told. 44a]. 1761: Faragai Borsa László [K; LLt]. 1763: Popa Petre ... ez uttal szállott bé az Faragai Papságba [Faragó K; Told. 67]. 1788: Faragai Interna és externa Possessionaria Portio [Told. 9]. XVIII. sz. *vége*: Faragai Blaga Vonul [Told. 21]. 1803: Faragói betsűllő bírák [GfR 16/26].

Hn. 1676/XVIII. sz. *eleje*: Az Faragai ősvényb(en) [Nagyercse MT]. 1694/1764: a Faragai határ szélyben [M.fülpös MT]. 1696: Faragai határ [Told. 2]. XVIII. sz. *eleje*: Faragói ősvennél [Nagyercse MT]. 1715: A Faragai oldalb(an) [Nagyercse MT]. 1732: a Faragai utnal [Tancs K]. 1737: A' Faragai határ szél [Faragó K; GörgJk]. 1788: A Faragai ősvényen belől [uo.] | Faragai Határ [Told. 38/13] | Faragai Határ Szély [GörgJk]. 1803: A Faragói ősvénynél [uo.]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

faragó-kőművesmester kőfaragó-mester; maistru pietrar, maistru cioplitor în piatră; Steinmetz. 1589/XVII. sz. *eleje*: Ez mi Priuilegiumi leuelunket Varosunknak nagibik es fwgő pecziet alát, az megh mondot Farago es Rako Keömiues mestereknek es keöuetkezendőeknek, es ezeknek minden maradekioknak, Keömiueseknek, örökeke valo wdeokiglen, attuk es ajandekosztuk [Kv; KőmCart. 28–9].

faragólegény kőfaragó-legény; calfă de pietrar/cioplitor în piatră; Steinmetzbursche. 1589/XVII. sz. *eleje*: Az Farago Legennek az eő edgik mester remeklek legien edgi Aito, Kaptelios minden ahoz valo kornisokkal kapteliokkal megh ekesittetet meljne minden állása faragua igaz mertekbe legien | Edgy Mester se tarthasson nailla teőbbet harom Inasnal, edgi farago Legennel, es ket Rakonal [Kv; KőmCart. 8–9, 20]. 1721: a dési . toronynak építő mestere volt egy Király Péter nevű ember, aki is megfogadván Thóth Istvánt maga mellé faragólegénynek, megszeretvén igaz munkálódásáért Thot Istvánt fogadta volt, idővel osztán fogadott öccsének [Dés; ETF 107. 28].

faragómester kőfaragó-mester; maistru pietrar/cioplitor în piatră; Steinmetz. 1589/XVII. sz. *eleje*: ha ez Inas keomiues mester fia leend: negi esztendeot, de ha mas valaki leszen, eot esztendeot teolczion az farago mesternel aprod Esztendeowl. Ha penig cziak Rako mestersegh az akar állani, es rakast tanulni, ezert az Rakasert ugi mint, nem oly nehez mestersegert, harom esztendeot szolgallion [Kv; KőmCart. 4]. 1772: Vonya Illyes ... Farago mester [Szászfenes K; Bethlen Kt Mikes cons.].

faragó-mesterember ácsmester; dulgher; Zimmermann. 1731: Rotár Jonáskot . . . jól ismértem, ki is mint hogy jó farago Mester ember volt, mindekor kívántatott Bárdal szolgált, mint más Jobbágyokból álló (így!) Mester emberek [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jv vall.]. 1732: Déák Márton . . . E farago Mester Ember [Szász-sztjakab SzD; TSb 51]. 1756: Burznyik* . . . Itten a jobbágyok, mind farago Mester emberek lévén, valahányszor Uraság Maruson lévő hidas ványa kívánnya, vj hajot csinálni tartoznak [Déva; Ks 94. 24. 3. — *Burzsuk H]. 1774: Jobbágyi szölgálatban Számtarto Jáncsi vr(am) számára az Faragó Jobbágy Mester Emberek egy félvágásu szekeret csináltanak [Szentdemeter U; LLt 101].

faragómolnár dulgher la moară; Mühlenzimmermann. 1778: Tudam hogy gyermek korában . . . Hatzegán Abram Benyere* ment volt a Malomba Vocsinik(na)k addig tanulatott ottan, míg jó farago Molnár lett belőle [O. tordos AF; BK ad 465 Pirlé Aftimie (42) zs vall.]. — *M. benyére (KK)].

faragószék késelő/kézvonoló pad; scaunul lemnaului; Heinzel/Schneidbank. 1629: egy farago szekem vagyon mely a konjham ajtaja eleot zokot allany [Kv; Tjk VII/3. 148]. 1679: Kádár szín Vagyo(n) farago szek nro 1 [Uzdisztpéter K; TLt Bajomi János lelt. 91]. 1698: edj farago szek [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. 1685 z.: Rosz farago szék Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 11]. 1717: Az Szekér szín melyb(en) taláztatott, egy So örlő, egy kézvonó és egy farago szék [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5]. 1746: Két águ Faragó szék [Borsa K; Told. 49]. 1769: Lopott volna egy faragó szeknek valo Hársfát [Koronka MT Told. 26].

faragószekerce ácsszekerce; bardă de dulgher; Zimmeraxt/beil. 1570: Kwpa Isthan . . . vallja . . . ew neky Teort volt eiy farago Zekerceye kywel Mywelt [Kv; Tjk III/2. 85]. 1598: 1 farago szekerszet az kocyhoz d 28 [Kv; Szám. 7/XVIII. 42 Th. Masass sp kezével]. 1653: ket kús farago szekerce [Ilenciva MT; DLev. 1. IIB 12]. 1675: harom Öregh fejsze ket farago szekerce [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681: egy farago szekerce, egy kötő fejsze [Milyán K; RLt 1]. 1720: Szelyes farago szekerce nrő 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. 1752: etj jó farago Szekertzeit sallojat elvitte [Kál MT; Pf]. 1787: Egy faragó szekertze Dr. 24 [Mv; MvLev. 8 Máté Mihály civis hagy.]. 1789: a Nagy malomból egy faragó szekertzejét el lopta [Dés; DLt].

faragószerszám ácsszerszám; unealtă de dulgher; Zimmermannswerkeug. 1621: Rewez Andras . . . Jeouen Feiurnarrol Guvernator vram kwldue(n) Husztba(n) Fwrez, es egieb farago szer-sza(n)mal attan nekik etelt Italt | Kis Janos mestert eő kgk Tanachiul kwldue(n) Eordeogh kereztwrra* Eggiemas farago zerzamat viszen

oda az Erdeore [Kv; Szám. 15b/XI. 41. 284. *K].

faragószín sopron pentru cioplit; Hau/schnitzschuppen. 1697: az gabonás ház végiben vagjon sajto szín . . . Ez sajto szín mellett vagjon szekér szín Ez szekér szín mellett más szekér szín vagj farago szín [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 5]. 1786: A Farago színben . . . Donga tsináló Gyalu nrő 1. Fenék Czirkalom nrő 1. Egy Segítő vas nrő 1 . . . Kéz vonoló szék nrő 2 Kerék falazo szék nrő 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

faragó-szolga 1. kb. kőfaragó-legény; calfă pietrar/cioplitor în piatră; Steinmetzbursche. 1589/ XVII. sz. eleje: Mind az Farago, s mind Rako heti béres szolgáknak illien heti bér fizeteseik legien [Kv; KőmCART. 6–7].

2. kb. ácslegény; calfă de dulgher; Zimmermannsgehilfe. 1718: Fel Csik Széki mostan Göröcsfalvában lako Szatmari Janos Libertinus (40) Fat(etur) . . . hogj en farago Szolga lévén jelen voltam az építésben [Borb. II]. 1828: Principalisom edj Pap Tyimofia Nevű Colonussa igen jó farago szolgáját a Falusiak el fogták [Doboka; Bet. 1 Kis István Vajna Istvánhoz].

faragótőke faragócsutak/tuskó; butuc pentru cioplit; Hau/Hackstock. 1851: egy kerék falazó szék, egy kézvonó szék, egy faragó tőke, és egy kerékfal szorító szék [Erdősztygyörgy; TSb 34].

A jel-re 1. Freckay 449.

faragótőke-szék ? faragószék; scaunul lemnaului; Schneide/Schnitzbank. 1679: Lábás, farago tőke Szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 86].

faragott 1. ácsolással megmunkált cioplit; beschlagen/zimmert. 1647/1648: Az pincze oldala faragott fabol vagion fel allatúa [Drassó AF; BK 48/16] | Vagion az Szakamasiaknal* faragot njarfa deszka kasamatak kapuira valo szaz [Marosillye H; Vlt 55/5415. — *Szakamás H]. 1652: kut az föld szintül fogva, erős gardas negy szekre gerezedekbe faragot [Görgény MT Törzs]. 1681: A haz padlása fenő fákbul faragott, négy szegü gerendákra szép gyalult deszkákkal vagyon padolva [CsVh 90]. 1698: A templom felől vagyon egy Tölgyfából faragot bálványu Galambugos kapu [HSzj faragott-bálvány al.]. 1729: földben asott négy szegre faragott tölgy fa labakon náddal fedett, közönséges szekér szín kerteletlen [Buza SzD; JHbK V/2]. 1731: Ajtajának faragott csere-fákbul valo küszöbje, szömlődőke és küszöblábja van [Kászonimpérfva; BCs]. 1774: a . . . belső Udvarnak kerületi Bükfából faragott sasb(an) eresztett Néhol jó Néhol penig gvenge Kollát Kert [Erdősztygyörgy MT; Mk]. 1805: Fejszevel Faragott Tserefa Drányitzákból készült . . . kapu [Buza SzD; LLt Csáky-per 124]. 1849: Csűr. Kő fundamentomra alkatva, faragott posta détkákból oldalai tölgy fákbul [Szentbenedek/

Dés; Ks 73. 55]. — L. még CsVh 90—1; HSzj *galambház* al.; MetTr 427; RSzF 95—6.

Szk: *czérnára* ~ egyenesre ácsolt. 1778: Visznek vala Maros Vásárhelyré szép czérnára faragot gerendákat sasakot [Magyaros MT; Berz. 15. XXXV/14].

2. kőfaragással megmunkált; cioplít, dältuit; behauen, gemeißelt. 1574: Katalin Nagi peterne Azt vallia hogi ... latot faragot keweke Mywbe valo keoweke [Kv; TjK III/3. 339]. 1585: Borsolo Janosz kerete B. vramat hogy walamy faragot kowey wolnanak Jtt azt wittetne Közep Lakra^a witte Körössy Gicrgy 6 Lowan f 2 d. 25 [Kv Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével. — *Középlakra (K)]. 1593: Die 21 Maj Batori Istwannak wiznek 11 zekeren faragot kowet egeresig [Kv; i.h. 5/21. 105]. 1623: Az bastiahoz Ez Eztendeob(en) kuleomb(en) hozzaya kell fogny hanem Cziak prima Augusti Allasso(n) valamý 20 keomyuest neky es az fundamentomaboll hozassa fel anyera hogy 4 Rendell faragott keonell zeneltesse be [Szu/Fog.; Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1632: Templomhoz ualo faragott keőnek ... nagy rakasban [Fog.; UC 14/38. 115]. 1652: egy nagy rakás éppülethez valo faragot kő [Az Harcsa Park Bástyára, vagyon egy bolt formán faragot kőből rakot kapu forma bé járo hely, ... az Ajto felet van IsABELA kiralyne czimere [Görgény MT; Törzs.]. 1669: (Az ebédli palotában) vagyon egy öregh veres kalyhabol rakot kemencze, kinek homloka faragot kő [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1687: Vajda Hunyad vára ... Also rend Épületek az várban. Ország Háza. Ennek nagi magossan kőből valo boltozasa faragot márván kőből valo öt oszlopon áll [Ezen Erkélyben vagyon egi nagi vak ablak, faragot kőből valo széles ülő helyével. Ezen helyen született Hunyadi Laszlo a mint mondgiak [Vh; VhU 503. 512. 535]. 1732: ezen gjümölczös kertben ... fel ásva egy árnyék órának valo faragot kő [Kóród KK; Ks 12. I]. 1774: haram faragatt ablak kövek közöttben vátatatt ablakai vadnak [T; CU]. 1817: Az ajto felek faragatt kőből valok [Ördöngösfűzes SzD ÖrmMúz. I]. 1837: 3 faragot kő hiju Ablak .. Rf. 36 [Kv Born. IV/24]. 1840: Egy q(ua)dr(a)t öl faragott köflaszt [Dés; DLt 166]. 1850: vagyon egy jo bolthajtásra épített kriptá ... ennek a fronttya merőbe faragot kővel van ki rakva hiba nélkül [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Szk: *cifrán/cifráson* ~. 1687: Vajda Hunyad vára keő ház Ezen Tornácznak nap kelet felől valo vegin, erkelyes, kívül czifran faragot, fuggő kővon, álló, kő keresztes pusztá Nagi ablaka Nro 2 | Erkelyek Ezek a nap nyugot felol valo Palotak külső oldalalan vannak, mind egi végétében ... Erkélyes ablakai szép mesterséggel csinált fűggő keő labako(n) álla(na)k, melyek(ne)k mind alya, oldala, ablakok feli kívül czifraso(n) faragot kövekkel ékesettetett [Vh; VhU 502, 582, 585].

3. faragásos; cioplít, sculpat; geschnitzt. 1773: czifra faragott Tölgyfa oszlopokon álló galambugos kapu [HSzj *galambbugos-kapu* al.]. 1731: Vagyon a declarált Curianak kapuja ad Occidentem

kötött Tölgyfából allo faragott kapu labja [Impér-
fva Cs; BCs]. 1735: Egy viragos faragott kő [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1805: Egy fekete fa Aranyozott Bronzébann körös körül virágosan pántozott Anglia Láda, kettős zárral, alatta lévő faragott Aranyos Asztal lábbal [Mv; TGsz 52]. 1824: Egy régi ele dölt faragott kapu fél szemöldökkőstől rothadásba indult [Erdőszengyel MT; TSb 43].

4. vésetes; gravat; gemeißelt. 1637/1639: Egi faragot ki meczet regj forma gjúru Agates benne nyo(m) Arany. 3. ortot. 2 f. 7 [Kv; RDL. I. 111]. 1716: egy kétczeresen faragott arany lánczocska [i.h.].

5. (ki)cifrázott; impodobit, ornamentat; |ver-
ziert. 1713: Moldovai forman Csinált faragot Szij-
bol valo lura valo ezüst boglarokkal Csinált szer-
szám, kantár, Szügyellő, Farmatring [Wass. Vass
Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1733/1813: fekete
köntösömet egy Faragott fekete gyöngy &
vemmél együtt az Tisztelendő Pater Franciscan-
usok tegyék pénzé [Kv; SLt XLII. 6. 28 P.
Horváth Krisztina hagy.].

6. ? metszett; şlefuit, de cristal; geschliffen.
1782: Két faragat lábatlan rosólisos pohár | apro
faragat karafina [Nalác H; CsS].

7. feldarabolt; tăiat în bucăți, imbucătăti;
zerkleinert. 1719: Az Pestisről ... Minden nap az
lako Házakat meg kell fűstölni lángolo Tűzzel.
apron vagdalt faragott fenyő Tövissel vagy apron
darabolt s meg hasogatott Kőrís fát jo aszszu ...
meg lyuggatott Serpenyőben vagy Vas melegítő-
ben kell rakni, meg gyujtani es Szellyel hordozni
az Hazban migh elegh [Ks 58. 84 Medica instr.].

Ha. 1750: faragatt [Papolc Hsz; Hr]. 1794:
Faragatt [Nagyfalu Sz; CU].

1. még ETF 108, 8. 11.

faragottkő-grádicso faragottkő-lépcsős; cu
trepte din piatră cioplită; mit behauener Treppe.
1745: A' Palotákra mennek bé faragott kő grá-
ditsos, és faragott kő padimentomos Polyóson
[Marossztkirály MT; Told.].

faragottkő-kemence cuptor/vatră din piatră cio-
plită; ausgehauener Herd. 1820 k.: Cseléd Ház,
egy paraszt faragott kő kementze benne Tűz
helyestől [Dés; RLt].

faragottkő-küszöbös cu prag din piatră cioplită;
mit behauener Schwelle. 1694: Nyilik innét az
ebédli Palotára faragott kő melljékes küszöbös és
szemöldökkös pusztá Ajtó [Borberek AF; BfR ifj.
Bálpataki János kúria-leírása]. — L. még *faragottkő-mellékes* al.

faragottkő-láb cu picioare din piatră cioplită;
behauener Pfeiler. 1656: Egy szep kül fűitő zöld
mazu kalyha kemencze, faragott kő labakon allo
falai ... karpitokkal be vonva [Doboka Mk; Inv.
5]. 1692: belől tűzőld zöld mazos kalyhabol rakott
tőredezett ő kemencze faragot kő labakon
allo parkanya meg tőredezet [Görgénysztimre MT;

JHb Inv.]. 1761: (A szoba) kementzéje ... Sze-
keljes alaton tűzhelyre faragott kő lábakon álló
vgyan faragott párkányos homlok köre Zöld
mázu kályhákból rakatott [Siménfva U; JHbK
LXVIII/1. 42]. 1817: A Palotában vgyon fara-
gatt kő lábokra épített zöld Kajhábol valo két
áru jo melegítő Kemencze [Ördöngösfüzes SzD;
ÖrmMúz. Inv. 2].

faragottkő-lábaeska picioruş din piatră cioplită;
kleiner behauener Pfeiler. 1736: tüzelő kementze
alatt lévő faragott kő lábotskákon álló, ugyan fara-
gott Tűzhely kővek vadnak [CU].

faragottkő-mellék faragottkő-ajtófél; usor din
piatră cioplită; behauener Türstock. 1652: Az
belső Tarházra menven job kézre menven, faragot
kő bot hajtasos ajtó mellyike [Görgény MT;
Törzs]. 1730: Ezen udvarháznak ... a nagy pal-
lotára járó porticusan álló fa grádíciz ell romlott
... a pallotára menő faragot szép keő ajtó melli-
kek jök [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4. 4].

faragottkő-mellékes faragottkő-ajtófeles; cu usor
din piatră cioplită; mit behauenem Türstock. 1694:
Innét az elébb meg irt ház(b) vissza térvén,
Ablaki ennek is nro 2: mindenik faragott kő mel-
ljekek és szemöldökösök, kűszöbosok: ráma to-
kosok; de rámajok nélkül valok [Borberek AF;
BfR ifj. Bálpataki János kúria-leírása]. — L. még
faragottkő-kűszöbös al.

faragottkő-oszlop stîlp din piatră cioplită; be-
haune Säule. 1595: Az feierwari nagy Egyház
Orgonaia ala az faragot kő oszlopokat, vitték
feierwar fele ezek: Thordaigh* [Kv; Szám. 6/
XVIIa. 105 ifj Heltai Gáspár sp kezével. — *Köv.
15 nyolc-tizenkét ökrös szekér és költségeinek fels.]

faragottkő-pádimentomos faragottkő-padlós; cu
podea din piatră cioplită; mit behauenem Fuß-
boden. 1745: A' Palotára mennek bé faragott kő
grádicsos és faragott kő padimentomos Folyóson
[Marossztkirály MT Told.].

faragottkő-szemöldökös faragott ajtószemöldök-
köves; cu buiandrug din piatră cioplită; mit
behauenem Türsturz. 1694: Njilik innét az ebédli
Palotára faragott kő melljékes kűszöbös és szem-
öldökös pusztá Ajtó [Borberek AF; BfR]. — L.
még *faragottkő-kűszöbös* al.

faragottkő-tűzhely cămin/vatră din piatră ciop-
lită; behauener Herd/Ofen. 1732: ezen háznak
bokálj kájha kementzéje, faragott kő tűz heljen
[Kóród KK; Ks 12. I].

faragtat 1. (kőfaragóval) ki/megfaragtat; a face
să se cioplească (de către un cioplitör în piatră);
(mit Steinmetz) behauen lassen. 1585: faragta-
tunk Keomiwes Balasal az waras hazanak a kybe
az harangozo lakot egik aytayanak egy kizebet
[Kv; Szám. 3/XIX. 39]. 1596: Hogy eo kegmeke

tanachwl meg hattak wala hog' az Calefokhoz walo
ablakot a ki az templu(m)bol be zolgal ... Rostel-
liossan be chinalnük hogy keowet ahoz faragat-
tunk attünk keomiwes Peternek d 75 [Kv; Szám.
7/II. 19]. 1602: Jtt Colosuarott en az en zerelmes
vramnak Kemeny Lazlonak faragtattam egy keo-
wet Gywto Martonnal ... tizenket forintba ...
nem vegezhetle el Gyuto Marton megh holt [Kv;
RDL I. 73]. 1623: Az Bastia allianak megh Zenely-
sire es Zegeletire s partazasnak valo keoueket ez
Jeoueó Tauazon Niaron hordossa faragtassa kezit-
tesse ell hogy Jeoueó Eztendeb(en) mikor az Bas-
tiatt Rakny fogiak gongia arra ne legyen [Törzs.
Bethlen Bábor gazd. ut.].

2. (ki)ácsoltat; a face să cioplească din bardă;
zimmern lassen. 1577: (Az ispánok) bwk deszkakat
bowe(n) faragtassanak az molnok zwksegere
[Kv; TanJk V/3. 154a]. 1623: Az Istallo faytt
foragtassa bordoltassa megh hyuasso(n) egy
feő mestert es Annak eleyb(e) Adua(n) az
Istaloknak fondalaset Epületinek formayatt ...
Agion (így!) melleye Annak az mesternek az fo-
garassy Acziokott es faragtassa keőteőztesse min-
deniket az Talp faban, mind zaruazasiuall geren-
dazasauall Egeút [Szu/Fog.; Törzs. Bethlen Gábor
gazd. ut.].

3. 1653: másodnap sok nyársot faragtatának a
város erdejéből, és az akasztóházhoz hordaták a
nyársokat [ETA I, 47, MSz].

faragtatik ácsoltatik; a se ciopli; gezimmert
werden. 1738: (A sajtó) Ágya, orsoja, nyomtato
ágossa Tölgy fákból faragottak, viseltetek [Szász-
vessződ NK; Born. XX/12].

faragvány (kő)faragó munka; cioplitură în pia-
tră; Steinmetzarbeit. 1589/XVII. sz. eleje: Miért-
hogy penigh az keőmiuasségh ket fele Mesterek-
ből áll: Faragobol es Rakobol ... az ki cziak Rako
akar lenni, cziak az Háznak es keresz boltozatnak
dicziertes megh epittesere kenszerittetik. Ha mely
Rako Mestert penigh ebben megh tapasztalának
hogy eők aítot, kemént, twz helt, ablakot es akar
mi czioda helyre valo keoueket megh faragnanak ...
minden okvetetlen tiz forintot vegienek az Ceh
Mesterek raita. Seőt az Rakok effele faraguantol
teliesseggel wressek legienek, mint hofi eők vagy
nem akarták vagy nem tutták az faragasnak Re-
meket az kaptelyos aítot megh czinalni [Kv;
KömCART. 20].

farakás grămadă de lemne; Holzhaufen. 1575:
sokan az hirdetes ellen Keo es fa Rakasokat
vchakban Tartiak [Kv; TanJk V/3. 128b].

faráma fakeret; ramă de lemn; Holzrahmen.
1666: vagjon ket Ablak azokon vad(na)k Üveg
Ablakok fa ramako(n) [Gyalu K GyU 167].
1714: Negj szegletes, s egj araszni szűles, s hoszszu
Tűker meg aranyozot fa Ramaban s futralban fl.
Hung. 4 [Nsz/Fog.; II. Apafi Mihály hagy. 10].
1756: vgyon jó Sendelly fedél alatt nagy szép
farámában francziáson foglalt üveg táblákkal ki

rakva az üveg ház [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-leírás].

Szk: fegyvertartó ~. 1681: Vajda Hunyad Vára Nebojsza Bátya ... Fegyver tartó fa ráma [Vh; VhU 502, 559] * **szakállas-tartó ~** ún. szakállas cső (puska) tartására szolgáló faállvány. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Fejér Bátya ... Vagyton itt: ... Szakallas^b tartó fa ráma Nro 2 [Vh; VhU 547. — *^bLeírását, képét l. RMPegyv. 192–4] * **szerszámtartó ~.** 1812: Egy szerszám tartó fa ráma nr 7 [Mv; MvLev. 10 kov. — Szabadi József hagy.] * **zsindeyhornyoláshoz való ~.** 1679: Sindyely horgyoláshoz va (l) fa ráma nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János lelt. 83. A zsindeyhornyolásra l. UzfPamest. 12–4].

fáramás fakeretes; cu ramă de lemn; mit hölzernem Rahmen. 1679: Úr haza Ezen házban levő Erkély, vagi íróházacska Altal rekesztő fala, festett deszkával borított fa rámás [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János lelt. 19–20].

fárameos l. francos

fáraszt l. fáradalmat okoz; a pricinui oboseală; ermüden, müde machen. 1590: Az felseo Espotaly mesternek Az meghlatot foliam Asasra Adassanak Az Safar vram Altal tiz ftot, Ne farazzak mostanj Wdeoben az keosseget ezzel [Kv; TanJk I/1. 148]. 1600: keönieörgünk zekwi mindniaian kegmeknek hogy wegye kegmeknek zeme eleibe az Istenert illien nyilwan walo igassagunkat, ne farazzanak az gonoz embernek^a wetkeerth [UzfT 15/252. — *A megszökött bűnözőnek]. 1634: az en levelemhezis alkalomzassza kgitek ugy magat ez dologban, hogy ne farasszon erette [Kentelke SzD; DLt 382]. 1669: eő kegjelmet Synodusunk, Esperestünk hire nélkül mind inquisitioval s mind juris processuval farasztotta [SzJk 106]. 1762: engemet méltatlan vexalt, hurczolt, költetett, és fárosztott^a [Torda; TJk V. 79. — *A felperes]. 1800: A Vass Ládák ki tisztítások aránt való fáratságra tsupán tsak azért nem kértem volt Tiszteletes Profesor Uramat hogy gyenge egységével sajnállottam fárasztani [Gerend TA; DE 4].

Szk: perlekedéssel/perrel ~. 1642: Ha pedig eő kemet perrel akarnok farasztani es busittani, semminemű Töruenibeli remedium ne használhasson eő keme ellen [Kv RDL I. 127]. 1766: azért okais az I. Inhibitiojanak nem lézen vala, tsak azért hogy egymást hosszas perrel farasszák .. az Pársok az edgjességet követvén továbbrais az szerent magokat alkalmzatatni tartás kereszteni kötelességek(ne)k [Torda; TJk V.341]. 1780: Ez meg veszet Világban látom hogy az Atyafiui szeretet sokakban meg hült el fogyatkozott .. egymást halálosan gyűlölök, üldözik, különb-különb féle boszszunkkal illetik, perlekedésekkel egy mást rontyák, fáraszttyák, egyet nem értenek [Mv; Told. 27]. 1814: ezen Missilis levelünk által alázatosan értésére kívánjuk adni, a midőn meg gondoltuk azt, hogyha Nagyságodnak hajlandóságát tapasztalhatnok ... örömöstebb kívánnok

Nagyságoddal per placida sopialni a dolgot mint Nagyságodat perrel fárasztani [Dés; Borb. I] * **törvénnyel ~.** 1608: Hogy az eo kgme Sok faratsagais Zolgalattais tellyessiggel heaba(n) ne essik, s mynketis teoruynnnyel ne farasszon Sogoro(m) az my reszwnket ... kezwnkben ereztette [Kv; JHb XXVI/49]. 1622: miuel hogi az teorujnjnek kj meneteli bizonytalan, Czefej Benedek vram magaban zaluan, kire ezen Zalanczi Istuan vramat Hogi eő kgmek ne farasztanak czefej Benedek vramat touab teoruenjuel (l), ez ket megh neuzet Zalogos iobagiert hanem teorujnj nélkül ereztenek megh Eő kgme(ne)k [Mihályfa AF; JHb LXVI/11].

2. **~ja magát fárad;** a se obosi; sich bemühen. 1663/1778: ne fárazd magadot [Told. Transs. 231]. 1780: izentem hogy hijába magát s marhaját ne fároszssa [Baca SzD; TSb 24]. 1784: Sükeretlen fárasztotta magatt [Mv; Told. Fasc. 20].

3. **vkít vhová jönni v. menni kénytelenft;** a pofti pe cineva să vină sau să meargă; her/hinbemühen. 1681 e.: Kgd paranczolatyara ... uram, kelletek kgdhez ez irasomal Varmegynkbeli^a nemmes embert farastanom [Kozárvár SzD; GramTr XVIII, 644 Deési Ferenc Beldi Pálhoz. — *Olvi.: vármegynkbeli]. 1701: Balasi Boldisár Relictája Paniti Kata az Nehai edes vra Apjától nagjobj Balasi Boldisártól megh akarna különözni s osztrozodni (: mivelhogj az ura megh holt:) azonban

Balasi Peter, Balasi Miklos es Fülöp Györgjne Balasi Annok, hogj edes Apjok nekikis részeket minden fele acquisitumokból egészszen ki nem adta volna, es egj más között meg nem edgjehetne(ne)k hogj Kereszturá az székb(e) edgjek az másikot ne fárasztaná, hanem mi előttünk es általunk törvény szerent iteltetnek meg mi formáb(an) lehessen osztzasok [Kissolyos U; Blev.]. 1761: engedtetett ő kegjlmének még egy peremptoris Terminus ha akkorranis ide fárosztaná a meg neuzett asszony embert, tehát tartozik fáradtságát, s költségít Compensalni [Kv; PolgK 43].

4. **(magához) kéret;** a pofti la el, a ruga (pe cineva) să vină la el; (zu sich) bitten. 1784: szeretető Istuan vram kegdet azert kelletek mostan ide farasztanonk^a [KGy. — *Köv. az ok előadásal].

5. **(el)csigáz;** a istovi, a obosi peste măsură; abjagen/hetzen. 1594: Megh lassak^a penigh hogy a' taligas a' lowakat magha haznara ne farazza vezteghesse [Kv TanJk I/1. 247. — *A malombírák].

fárasztás obosire; Bemühung, Anstrengung. 1784: Tessék azért Nagyságtoknak azon praetensio iránt a' Méltosagos Cavens Méltoságos Maradekhoz nem ragoszkaadni, és másan az iránt kereskedni, s az Exponens árva Haereseket nem fárosztani, azonban minden okozható méltatlan költségekről, és perbeli fárosztásokrol protestáltatnak [JHb LXVI/38].

fárasztíhat terhelhet; a putea împovăra; belasten können. 1675: Director Vramék az Varos

Constitu(t)ioia szerent valamely szegény Nemes Embert elegendendő ok kívül perrel ne(m) fásaszt-hatnának [Kv Tjk VIII/12. 80].

fásasztó 1. terhelő; care încarcă/impovărează; belastend. 1776: ezen szörnyű digressiók . haszon-talanok, csak időt vesztők, és elmét fásasztok [Torda; Tjk V. 325].

2. fáradalmas, fáradságos; obositor, anevoios; mühevoll, mühsam. 1877: Hosszas késedelmezés-sennek oka egy fásasztó és nagyon kis mérték-ben sikerült tisztújítás [Rugonfva U Pf Bartha Miklós lev.].

fásasztott kb. zaklatott; molestat; gehetzt/plagt. 1800: igen foganatos volna ha ő Nagyságok azon perrel fásasztott Atyánk fiainak ott ahol illik sege-delemmel lennének [Torockó; TLev. 9/31].

farcsák-háló halázháló-fajta; un fel de năvod; Art Fischnetz. 1669: Vagjon az haznal egy két köz halo, Egj farcsák halo [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1763: A To egészen keresztül fagyott s ujjabb(an) a meleg időben fel darabolodott, mód abban nincsen, hogy se horoggal, se haloval valami próbálhassan az ember, farszák hálóval a Csikászatott eleget próbaltatom, de semmi szerencsénk nincsen [M.szentpál K; TL. Cseli Ben-jámin lev.].

farsok 1. a csípő, derék; şold; Hüfte | far; şezut; Steiß, After. 1644: mondan azt hogi Baba Marton szekere iarta által ugian meghis teczet az farczokan az giermek(ne)k hogi ki serkedez vala az vere az hul az kerek által ment rajta [Mv; MvLt 291. 420b]. 1794: Demeter Bátsné Libertina Oláh Anna (27) ezt vallja hallottam hogi sikoltoz és kiáltozza, jaj Derekam, jaj fartsokom meg sérszik [Besenyő Hsz; HSzjP]. 1800: Bartok Anna Kézdi Szt. Léleki (19) szolgáló katona személy ... vall Aszonyomnak .. a' Gazdám a' biz- kot a' fartsokában hajtotta [Kvh; HSzjP]. 1809: a' katona hozám lótt érteis a fartsokomot [UszLt ComGub. 1668—9]. 1810: fel akarék ülni a száura, de megcsuszamodék a fél lábam, és egy kemény nyílalást kapék a farsokomban amely üd- től fogva félszeg vagyok, és nem dolgozhatom [Szárhegy Cs; RSzF 275].

2. comb; coapsă; Schenkel. 1584: Vermes Amb- rus vallia Rea mentem ez Azonra es Zittam Neste Bozorkany kwrwa Na(m) elegge trombitat- tadtad* Immar tehenemet, erezd haza Bozorkany kwrwa, es chak azert zittam(m) Bozorkannak hogi be Ideezen, es el indithassa(m) dolgat a Biro eleot, de Ne(m) hywwt rea. Lattam a' zakal Georgy gyermeketis, hogi a ket farchokan es a' mellien(n) Niakan, vgy meg teczet a' fogdosas es az vyak heliey, mint egi Agiagba Niomtak volna es a Niomas helie vgian fekete volt, Ez dolgotis vgia(n) ezen zeles Miklosnera fogtak vala es tulajdonítottak vala [Kv; Tjk IV/1. 248. — *A boszorkányság- gal vádolt asszony a vallomástevő teheneit állí- tólag — úgy elbabonáskodta, hogy a tehének

ablakára mentek és ott bőgtek, ahelyett, hogy hazamentek volna].

3. ? (puska)agy patul puştii; Kolben. 1793: egy hosszú flinta vasas az ágya . egy más mely a' farsukjába (?) el törött [TL Conscri.].

farsokú. Csak e szk-ban: fél ~? csapott farú; deşelat; mit abfallendem Steiß. 1831: Pej Kantza Az anya Czitzka a fel fartsaku az Apja Gálánt [Berz. 20].

farsont farscik; coccis; Sitzbein. 1630: Az Mikor az Meniecke betegeh vala által hiuatanak engemetis oda s hat egj oruos Aszonys vagjon ot, s mutatak ennekem is akor az menieckenek az testet s az minemü farczontia szokot lenni, embernek azt latam hogj ugjan horgason be haj- lot vala [Mv; MvLt 290. 220].

fa-restanea fahátralék, faszolgáltatásbeli hát- ralék; restanță de lemn; Holzrestanz. 1738: akár- mint légjen mostanis a Dolog, hogj jóvendőben ne okoztassunk ob neglectum aedificandi pontis, Con- cludáltuk fermiter, hogj Hadnagy Atyánkfia ő kglme ... A melly Hidhoz kívántató fa restantia ... még Várasunkon vagjon, azokat is mentül hamarébb hozassa meg, hogj rajtunk ne mulljon, és ... Nms Várasunk Executiót ne szenvedjen [Dés; Jk 502a].

farszelő raspel; Raspel. 1810: Harom fa szap- any, két fa reszelő, egy fa Török (!) [Mv MvLev. 17 Trincseni Mihály hagy.].

farfur ? porceláncsésze; ceaşcă de porţelan; Porzelantasse. 1665: Porcenella Talakra, ugjan ollyan cseszekre al(ia)s Farfurnak is hiyak Tall. 100 [Uti].

fargát ? zárógát; dig/baraj de închidere; Fang- damm. 1828: bizonyos Csapo, és Far Gátokat .. parantsoltam* [Dés; DLt. — *Értsd: felállítani].

farhám farzó; bucar, curar, partea dindărăt a hamului; Hinterzeug. 1598: Zigyarto Balindtwl Iffiwtwl witedtem l lwra walo hamot faarhamostwl hat zyastwl Taskastwl ... f l d 50 [Kv; Szám. 7/XVIII. 42 Masass Thamas sp kezével]. 1681: Posta szekeres Ló hamja (hatulso farhamjaval) Par 2. Istranghjaival vagyon mindenik [Vh; VhU 562]. 1798: portékáit vitték Csernátonba ... Edgy pár Uri Farhámot; Szijjut Gyeplőlvel, Fékkel [Szentkatolna Hsz; Mk 1. 109. 7]. 1805: farhám minden hoza tartozo varásos fé- kekel [HSzj szij-gyeplő al.]. 1807: vagyon négy lora valo hám egy pár rudas lovakra valo farhám [i.h. hám al.].

A jel-re l. Freckay 308.

faricskál faragdos; a ciopli; (herum)schnitzeln. 1599: az Vduaron faraczkal (!) vala Deak Peter, egi palczachikat veon kezebe kj mene [UszT 14/39]. 1629: onnat latom hogj Teokoly Ianos koczi

szekeket czinalgatnak fariczkalnak vala [Kv; Tjk 10]. 1778: Hatzegán Abrám ... Gyermek korában ment Benyere, ottan mind addig faratskált, míg jó farago ember és Molnár lett belőle [O. tordos AF; BK ad 465 Pirle Stefán (60) j.b. vall.]. 1831: Abba vagjok ennyi felszégességben szerentsés, hogj egj fel serdüilendő Fiatskám bele kapott mesterségembe a' ki az én mutogatásom mellett faritskal [Dés; DLt 828].

?fariga, farigal ? szoknyafajta; un fel de fustá; Art Rock. 1586: I Martj Bathory Jstuanne feleltette volt zokniait auug az farigalt (!) Gorbón [Kv Szám. 3/XXIV. 47].

fark, fark 1. coadă; Schwanz. 1570: Orsolyazon Eothwies Benedekne hithy zerent vallya hogy az Mely Malaczot fekete Jakab Be fogoth, Eo Thartotta es Attha zekely Matenenak, az farkatis eo vagta ely [Kv; Tjk III/2. 16]. 1582: Ilona Chany Gergelne ... vallia ... Azt(is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan, Im záz czedulat iratok az eothwene kez benne Vagion az Igiartha Georgy Latorsaga, ha penig innen ki kell vezekednem, valameli varosba es faluba Iarok minden Eb farkara eggiet eggiet keóteok benne hog nilwan legien mindeneknek dolga [Kv; Tjk IV/1. 71] 1595: (A pasztorok) kik itt Jarnak zellel zekel feóldéon Vduarhely zekben, es valakik belyegh nelkyl ualo beórth Arúlnak kiknek feólek farkok beóre raita njuch el vegiek es eo magokot megh foghiak Ide be a Varba hozzak [UszT 12/108]. 1633: (A harcsa) oli ige(n) nag' uala hog' az tarso(m) mikor az Vallara uótte az foldet erte az farka [Mv; MvLt 290.120a]. 1656: Vagyo(n) egy óreg Feyer menlo körme szorulonak mondgyak festett az farka [Doboka; Mk Inv. 7] | Böreg Kamca ... Szü hatu fako, farka serenye elegyes [Fog.; UtI]. 1683: Egy kék bagaziaban edgy Csomoban hét par nuszt 5. fark raita [UtI]. 1731: ósszel az Tavalyi Csikokat 7b(erben) kell meg bélyegeztetni ... ugy az farkakat is akkor kell el vagni | az Lovak ... bokrosok, s fel rugok ne legye(ne)k, ha lehet farkokatis ne csóvályák [JF lovászmeisteri ut.]. 1736: Az urak lovai akármi szórúek voltak, de ha az lovak farkai fejérek voltak, azt berzsenynyel szépen veresen megfessették, gyakrabban azt, mikor istálóban voltak, felkötötték, mint most némelyek az hajokot, zacskóban tartották; mikor az úr valahova ment, kivált paripán, azt kioldozták, hogy a ló farka szép fódrosón álljon [MetTr 363]. 1746: (A sertéseknek) füleket farkakat el vagdaltatta [Szentegyed SzD; Wass. Kötöles Illye (62) sz. vall.]. 1782: Groff Toldalagi Pál Ur Szörnyen haragszik Kedre, Szidgya Káromollya, s ezt parantsolta hogy a Lovaimat Marháimat (így!) valahol talállyák, Farkaikat vagdallyák el, ha meg nem foghatták pedig Lövöldöznek meg magátis Kedet verjék meg [Koronka MT; Told. 3a 1780—1789. VI. Deme-ter Balás (52) néhai Toldalagi László örökösei koronkai gondviselőjének nyil.]. 1847: A lovak utoljikon éles patkó ne legyen; felülni egyre is nem szabad

ha abba megtaláltatik, 3 magyar forinttal terhelőd-jék. Sem a patkót lehúzni, farkikot kiszedni se-rényeiket levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzP 204]. — L. még i.h. 181, 205 és bög al.

Szk: ~a csóváló. 1760: az ket Eocsem Uram eszve veszven azt kialtya az nagyob a kisseb utan var te farka csóvallo kis pudli meg tanyitlak [Kéz-disztlélek Hsz; HSzJP] * ~a csavaró ló. 1634: Hogi valami rossz erkölcsü fel rugo, vagi ki magat megh órdöglene es el nem menne ember alatt, olliat ne tallalion venni vagi farka czavarot, mert Ur ala illetlen es gyalazatos az farka czavaro lo [KJ].

Sz: aki nem fér lyukába, tököt köt a ~ra. 1833: Tudjaé mit mond a' köz példa beszéd igen szentül? aki nem fér jukába tököt köt a' farkára [Torda kör. TLt Köz. ir. 1839. évi sztlan] * az eb ~a alatt van tisztessége. 1582: Dabo Leorincz vallia ... Monta Azt(is) Rengeo Anna hog Igiarto Georgnek Az Eb farka Alatt volna tiztessege mint ollian tiztessege vezet bestie Kwrwafianak [Kv; Tjk IV/1. 71] * a fehér agár ~a alatt tartja hitét/tizességét. 1590: ezen Jelen valo 1590 ez-tendóben nagj Bodogh azzon nap tajban nem tudom mire valo gondolatyaban kellett kedwenek az Inctusnak az hol Akarta, azt mondotta hogj en Ghalambfaluj Peter az feier aghar farka Alatt tartom hitemet tiztességemeth az előtti feiemhez verték s el' szennuettem ... Az mondasert holt dyomo(n) szollok hozza. Ezt ha tagadna megh Bizonytom hogy eo mondassa | azt mondotta hogy en ... az feier aghar farka alatt tartom hitemet tiztességemeth Azt keúano(m) hogy megh mondgia hol vettet azt a szóth. merth erte(m) hogy azt mondod hogy en te neked tiztesseged elle(n) szoltam, de arra azt mondom, vgjan, megh kel mondanod kiteól hallottad azt az szóth, Em-bereth kél adnod ha pedigle(n) az teorwenj azt mutattya hogy az te feleletedre egieb Valazt kel tenne(m) ne legien kesó [UszT] * főől fogva ~ig megromlik. 1769: ha így menyen a mint hal-latik, elsőtől fogva utolsóig és főtől fogva farkig meg romlunk [Ne; Told. 5a] * sem füle sem ~a. 1607: Ahol penigh az A. az Beór kjuwl valo Marha fogadas feleól Egj relatoriat Exhibeal Annak sem fwle se(m) farka [Mv; MvLt 290. 12b] * vmit a ~tól követ kb. vmit alsóbbrendű tisztség-viselőtől kér. 1600: Nemeth Benedek vallya egykor be hywata Veres Jstwan ez Marton chygant, s vgy kezdé mondany hogy Marton vajda vginmond egy eorizetben nem voltal Jelen kyre anaz monda mingyarast zydalommal ha mywel tartozom teolle nem Az farktol keowetem azt en, hanem az feoteol Capitantol [Kv; Tjk VI/1. 398].

2. ~a vége vminek; sfirsit, capăt, coadă; Ende: a. területre von.; cu privire la un teren; bezüglich eines Geländes. 1579: ada egi Berket ... az Uduarfalui nagi Retnek az farkaban [Udvariva MT; Bál. 54]. 1585: az gergelj vram Towa farkaban vagion valamj Rekez [Kv; Tjk IV/1. 430a]. 1609: ha pedigh fellieb telnek az tonak uegi tahat az Vitezleo Beldi Kelemenis az tonak uizet anira

ala erezte hogy az farka fellieb az megh neuezet hatarnal ne tendallion [BLt]. 1666: az Bak pataka all farkan tul az Haghora ionó(b)en [Bikfva Hsz]. 1684 k.: a To gat felől valo reszenek edgi darabját ... hosszara osztottuk ... nekünk az falu felől jutot azzal az farkal edgítt mely az falu felé fel jű [Gyulatelke K; SLt AM. 22]. 1699: az Fejér Patakban Var nyak nevű helynek az farkában (k) [M.valkó K; EHA] | Csorgos kutnak a farkán [O.zsakod KK]. 1722: az Szőlő hegy alatt lévő oldalas Láb föld farkától fogva az Losárdi Patakig [Kisjenő SzD; Bet. 1]. 1733: a Katonai Malomtól fogva végig halasztattam mar edgyet a tot ... már ma ujjabban az farkan kezdetem hatol ... [Gyeke K; Ks 99]. 1790: a' hegy alatt, vagyis a' gát farkába, a' melly nagy borozda ke-rekedik, az szakasztya meg a' Nagy Sármasi, és Báldi határokat [Báld K; BLt]. 1851: a' város szénafüvei között 6. senatorialis nyíl egy kised farak, és a nagy nyíl 3. évre ki adando [Kv; KvLt 2135]. O Hu. 1547: duas partes terrarum arabili-um, in Reethfark | particulam feneti in Reethfark vocatam | particulum feneti in loco Reeth fark appellato [Márkosfva Hsz; SzO III, 280—1, 283]. 1559: via .. tendit ad Syluam Zen egeto fark [Igrice SzD; JHb 104/43]. 1578: egy bwdes sar vagyon a' To farkaban [Pócsfelke KK]. 1587: A kecskemaly fark aba [Vaja MT]. 1605: Hejazo farkaban vagion egy zanto föld [Malomfva U]. 1606: az Zanto földben To farkaba [Csekefva U]. 1617: az Avas farkon valo falw Nyil feold [Kászon-feltiz]. 1630: az Retennis egy szel feold Gat fark new helyben [Kilyén Hsz]. 1632: az Csere fark végében (sz). Az Mál farkánál (sz). Az Zylas Far-ron (sz). az Kápolna alatt az Tho farkaba(n) [Ko-ronka MT]. 1654/1789: A felső mezőn a haraszt farkon (sz) [Dálnok Hsz]. 1655: Farkas gyepe farkától le járo Erdeoleo utt [Tarcsva U]. 1659: Az telek farkon az hat alatt (k). Az to farka köz (l k) [Fejérd K]. 1671: Gálos farkaban (e) [Mé-ra K; KHn 240]. 1672: az To farkaban (sz) [A. jára TA]. 1673: az Fark uttyánál (sz) [Dombó KK]. 1677: Juharos farkon (sz) [Balla Sz]. 1681: Bor-zik farkaban (sz) [Csikfva MT] | az Szász Sombori Pusztá To Farkán felljűl [Szászsombor SzD]. 1688: Fekete Úter Farkában (sz) [Szentgerice MT]. 1693: a Sugodi To farka (k) [Elekes AF] | Az vi-ragos tö farkánál [Torda]. 1700: egy darab Er-dőtske mellyis Erdő fark(na)k nevezetik [Csekelaka AF] | Gát farkánál (sz) [Illyefva Hsz]. 1715: a Szilos fark nevű helyb(en) [sz] [Koronka MT]. 1721: Kúszgő farkánál (k) [Kozárvár SzD]. 1722: A Remete farkan, kimenőb(en) (sz) [Papole Hsz] | Közép Eger farkáb(an) [Zágon Hsz]. 1726: Cser-gő farkon (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. 1735/1796: a Huzárok farkában (sz) [Dés]. 1736: Szilos Far-kán (sz) [Pálfa U]. 1738: A' Tó Farkanál (k) [Toldalag MT] | az Hegy farkán (sz). Tanarok farkon (sz) [Szotyor Hsz]. 1742: A Kegjelet farká-nál (sz) [Szacsva Hsz]. 1751: Lo resz farka felől (e) [Szárhegy Cs] | A hegy farkáb(an) (sz) [Mező-dobon TA]. 1761: a' To Farkánál (sz) [M. szovát K]. 1762/1779: A Kotrida Farkánál (k) [Monó

Sz]. 1764: sylva allodiali Erdő Fark nuncupata [Csekelaka AF] | A' hegy farkánál az északon [Választó K; BHn 170]. 1766: Az Első Bánya bükke Farkán (sz). Az Első Bánya Bükke Farkán (sz). A Borszék Mezeje Farkán (sz). az Bánya bükke Farkán (sz). A Hegy Fark n.h.-ben (sz) [Ditró Cs; GyHn 31—2]. 1772: Az Hágó Farkán (k) [Kozmás Cs] | Arok farkon (sz). Hegj farkon (sz) [Nagyajta Hsz]. 1773: Az Elso Bánya bükke Farkán (sz) [Ditró Cs] | A Sövér Forka tetein (sz). A Szármány Farkán (sz) [Szárhegy Cs]. 1775: A Rét Fark nevű helybe(n) egy pusztá el Súlyedezett Erdő hely [Lokod U] | A Gyánás Farkánál (e) [Méra K; KHn 243] | A Scnjai Tova farkába (k) [Röd K]. 1783: Szármány Farkon (sz) [Karatnavolál Hsz]. 1804: A To Farkában a görög Kutnál (k) [M.fülpös MT]. 1805—1806/1820: az ülü fark nevű lábban (sz) [Szentimre Cs]. 1815/1817: A Solyomkő far-kán (e) [Dobó U] | A Fa Űtés farkán (sz) [Vágás U]. 1817: a' Tó Farkába (k) [M. szovát K]. 1821: A' Lüget farkán (sz) [Mikóújfalú Hsz]. 1826: Az Iriko Farkánál (sz). A To Farkánál (sz) [Pusztakamarás K]. 1833: Az Erdő farkán a sánczok között (k) [Csekelaka AF]. 1840: a' Kis hegyes pataka mellett lévő kaszálóit ... a' Fenyő farkba borozdoltak volt [Bikszád Hsz; Mk] | A' Pad Farkán (sz) [Udvarfva MT]. 1853: A Balvanyos Farka nevű helyben (sz) [Nagysolymcs U]. 1897: Rétfarok [Damos K; KHn 46]. — A jelzet nél-küli adalékok az EHA-ból valók [L. még BHn és KHn Mut., valamint RettE 118].

Szk: végiben ~ ában utójára, végezetiül. 1736 u.: a szegény Teleki Mihály, vgy bánék vele, bi-zony fel nem vettem vona száz aranyért .A végiben farkában egyben is szidá [MetTrCs 463]. 1781: jól meg verte az Aszont, melynek végiben farkában egy hétig Kálnoki Urnál ült [A. cserná-ton Hsz; HSzjP Fazakas Andrásné Birtalan Mária (30) j b vall.].

b. időre von.; cu privire la timp; bezüglich der Zeit: utója; sfrsít; Ende. 1769: Tudja-é a Tanu Hgy a közelebb el mult 1768-dik esztendőben buza hordas(na)k a farkan . Bögözben^a a buza Határból bé hajtván a Határ pásztorok a Bögözi ökör csordát a Korda György Ur Majorjába északának idején, kik hajtották ki onnan azon éjjel .. ? [Usz; IB vk. — ^aU; e hn búzahatár al. sajtóhibával] * farsang ~ ba(n). 1606: farsangj farkaba ... giulest hirdetet uolt [UszT 20/17]. 1704: Sok but és bánatot hoz reank az tidő Az far-sangnak farkan banattal meg győző [EM XXXV, 276 gyászének]. 1736: Innepekben, de kivált sa-teros innepekben, annyí éttek, borok volt mindenik asztalnál, hogy meg sem ehették s meg sem iha-ták, kivált farsang farkán, de akkor felelőkömre, osonyára sült kolbász s azféle mindenkor elég volt [MetTr 432] * kaszálás ~. 1767: En a' mult esztendőben a' kaszálás farkán Voltam kalákába aratni Kispál Uramék(na)k [Uzon Hsz; Kp IV. 243 Oláh Bukur (19) j b vall.] | e pedig volt kaszá-lás farka felé, de aratás előtt [uo.; i.h. G. Kováts (20) miles equestris vall.] * nyár ~. 1753: az

... el betsültetett ökrök tavasztól fogva njár farkaig voltanak Palffy Ferencz birodalmában [Tarcsafva U; Pf]. 1768: az fojto karikák ... oda lőttek nyár farkán [Martonos Hsz; EMLt]

e. tárgyra von.; cu privire la un obiect; bezüglich eines Gegenstandes vminek a hegye/vége; coadă/capăt; Ende einer Sache/eines Gegenstandes. 1560: Egy Nagy partha Ew aszony allatnak ualo maycz Boglarw Aranyas Ezwst Egy nagy chyath rayta farkawal Egyetembe [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1610: Az kett Arúat oztó Byrak vrain Emlékezetert megh Ayandekozak egj demeczky Zablyadul az melje(n) hat keőtteő uas az farkauall egiwt vagio(n) [Kv; RDL I. 6]. 1652: Ez Kerek Bastya mellett a Folyaso alat egy Réz Taracz, Ferdinand Csaszár őntette, 1545 esztendőbe(n), az ágya o, farkán az vasais rosszas [Görgény MT; Törzs]. 1673: Az hámor ház . Ez ház mellett két kő kamora ... Ezekből nyílik egy nagy fenő boronából rótt ház, ezen házban vagyon vas verő százötvenkét font, az verő . farkán farkarika [Csz; CsVh 42. — A teljesebb szöve. *farkarika* al.]. 1688: Fekéte Czapaval boritot Aranyas hegyester (l) az hüvelye farkarol el eset egy darab ezüst [Beszt.; KsMisc. 27]. 1690: lattam az minapib(am) hogj az mely nagj szal fat mo(n)d-nak, hogj Letai Istva(n) hozot el annak az Farkarol latam hogj egy aghat lé vagha* [Aranyosrákos TA; Borb. — *a Székely István házában lakó ember]. 1703: Kohosok vagy fűtatók eszközei ... fuvo farkára valo öreg horog nro 2 [Csz; CsVh 118]. 1723: a söüénfaluak széna buglyájokat s még buza kalongyájokat is tésolya farkán vonták hamarébb völtáért az ár viz előll [MbK]. 1736: Az keserve-sek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek ... Az asszonyok kendervászonból burkot csináltak az fejekre, azt meg feketítették, hamuszín volt, az hátokon leeresztették, hogy az földön vonszolódott a farka [MetTr 405]. 1762 vit el az üszög farka alá valo vas matskát [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109]. 1772 (A) Molnár a' silip Farkát fennebb veté | Hogj pedig a' Királj falvi malomnak fel építése után ezen Malomra a' Viz bőv mértékben fel tojult légyen, abból tudom, hogj ez előtt ezen Malom Silipjének farka alább volt, mintsem most van, mégis a Víznek rolla le jo nagj szökése volt [Ádámos KK; JHb XX/27. 36. LXVII/2. 319, 325]. 1789 A' Hiu Ajtaja zárostol farkastol Rf 1 x 15 [Mv; ConsrAp. 93].

Szk: a szekér ~a a szekér hátulja. 1774 Margaréta Oláh, Consors Petri Berszán Jobb .. F(atetur) ... Szekér farkáról leis dőfének egj Ficsort [Kézdisztlélek Hsz; HszJP].

3. penis. 1583: Cappa Caspar vallia Kendj Ianos eg leant kiwdeot volna Balas kowachnehoz es azt Izente volna hogj meg vezette volna, Az farkat | Poko Peterne Anna Azzony ... vallia Hallottam Zaiabol Gergeli kowachnenak hogy Nagy Newetessel mondotta: Am Az farkas vczay Bikanak meg veszet a' farka es hidwczan kiweol giögitthiak Petreselem lewellel [Kv; Tjk IV/1. 148, 150—1]. 1584: Sos Janos vallia ... hallottam eomaganak

Keodme(n) Ianosnak zaiabol, Im vgmond azt keolteotte Az en feleségem feleollem, hogy ezek az Azzon Nepek vgmint Zabo Caspar felesége, Kadas Menyhartne es az varosbanis bizonios feő ember feleség mind az en feleségim volnanak ky ha ig volna, en ne(m) tudom michoda farkam volna ennekem [Kv; i.h. 369]. 1617: Hallotta(m) aztis ... Kathatol hogi soha ne(m) kostolt eő job farkat az Be<ne Janos> farkanall [Mv; MvLt 290. 32a]. 1793 Csernátoni egy Urnak ... azt beszéllette S.V. hogy ő B. Bánfi Esthertől a' farka után tziírálkodik 's ruházkodik [Koronka MT; Told.]. 1806 a' lovaglással 4ik izben rontottam fel meg gyogyult beteg farkomat [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

Sz: pusztá ~kal semmi nélkül. 1573 Mond oztan gergely^a az Azzonnak, Megh Ittad az arwaket ely keolte, Mond az azzony hazwch Esse kwrwaywl benne, Mert Nem Ittam, hanc(m) ky attam az tyeteket, kwrwa pwzta farkal Icettel hozza(m) Meg rwhazalak emberre teolek Immar rea(m) tamach [Kv; Tjk III/3. 230—1. „Simon Nerges Mate zolgaia” vall. — *Az asszony férje] *tádr ~kal fékott. 1634 Zigiarto Mihaly ... szidgia uala ezt az Rab Ilona Azont Tatar farkal fekotnak, Tatar hordoztanak, az lelekkelis szida [Mv; MvLt 291. 9b].

farkabeli (vmely terület) végebeli/végén fekvő; de la capăt, care se află la capăt; am Ende liegend. 1707: Nyre hágobali szánto föld. A Bodon Torkabali . föld. Soutra hagobali also föld. a homlokballi szena fü. Szilos farkabali kús föld. az uy Kertbelli fel jaro hagobali föld [Pálfa U; EHA].

farkaeska 1. farkinca; codiță; Schwänzchen. 1838—1845 farkinca: kicsid farkacskája az állatkának. Székely kicsinyített szó [MNYTK 107].

2. farokszerű nyúlványocska/részecske; prelungire în forma de coadă; schwanzartiger Ansatz/Teil. 1745 az erdő közli bé nyuló farkacskának a közepin [Nagyida K; Told. 9]. XVIII. sz. e. f.: az ő Ngá erdejéből rug azon patakba két farkotska azon hegjből [Petlend TA; AbN].

3. becsm. 1567: vxor Valentini dorotheam Dor-kochka farkochka apellasset [Kv; Tjk III/1. 9].

farkalló táj farkazó (fékezés végett a szekér farához/hátuljához akasztott ágas fa v. rőzsenyaláb); copăcel legat dinapoia carului spre a-l frina; Reisigbündel ob. Gabelholz gehängt an die Rückseite des Wagens zwecks Bremsen. 1769: Valaki a Szabad helyek mellet lévo Széna füveket bé gazolya farkalokkal bé vontatya, vagy Marhajaval praedaltatya a Biro három forintokig meg büntesse [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

A jel-re 1. az BrtSz-nak a MTsz székelységi adaléka nyomán adott értelmezést.

farkalós Hn. 1604 Az farkalos patakanak az felső szelétli. az szekeres allyaba farkalos patak

tauat^a Irtatot Vala is velunk szenafy helyet [Abásfva U EHA. — *Értsd: tájatt] az farkalos patakanak az felseo zeli [Lövete U EHA].

Alkalmasint a megelőző címszóbéli szó -s képzős származéka, a hn-adási szemlélet azonban a szerk. számára nem világos.

farkas *dív is* 1. lupus; lup; Wolf. 1568 Benedictus Kowach iur(atu)s fassus est, hogy ő zemeuel latta hogy három diznot mart volt meg az farkas, es oth holtak wolt meg [Kv; Tjk III/1. 193]. 1589: Ket swldot a' farkas mart megh [Kv; Szám. 4/XI. 13]. 1598 vgia(n) azon eiel, az w paktorsaga alat valo marhaban, az farkas egy Eokreotth mart megh [Alparét SzD; Ks]. 1599: monda Kerestelj Albert zereteó Ferenczj vram en Azert iottém, az melj ket eokreót Adtal wala az Eggiket az farkas meg eótte [UszT 14/17 Simophi (!) mihalj etédi szabad székelv vall.]. 1603 Gaspar Balint nagy Galambalwi hwti wtan ezt wallia

De latok hogj ahol az farkas meg marta wolt az ő menes Lowat, onnat felől Egy kutia Jó wala [i.h. II/3 B. 40]. 1629 ez az Fazakas Marton ... keres vala egy Cziket, kire mondo(m) hogj latta(m) egjet hogj megh ett az Farkas [Mv; MvLt 290. 169b]. 1630: Barj Alias Teoreok Jmreh Kovacz Matet zolgalla vala az eo paktorsaga alat eo-ue mardossa(nak) az menesekben az farkassok [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12]. 1708 az juhaim kétfelé szakadván, az pakulár eleget futkározott de reája nem talált az farkas reájok útven ... sokat vert le az farkas ... Elevenységben az enyimben hatot értek farkasmartát, az többit halva szagatva [TT 1890. 508 SzZsN]. 1729 az erdőn az Sz. Léleki csordából egy Tinót meg éven az farkassok rea tanálván az Szilakját dirib darabját meg nyuzám [Százazpatak Hsz; Ap. 3 Szántó András (40) jb vall.]. 1736 De az agarakban is az régi uraknak nagy gyönyörűségek volt, dicsekedvén egymásnak, kinek mint fogja az agara az szarvast, farkast, őzet rokát, nyulat, sőt láttam olyan agarat, az ki személye szerint elfogta az hiúzt [MetTr 373]. 1776 az Farkasak már kilencz (!) kopomat mind az leg jóvát meg évék, ... mind Szolnok vármegyebeliek azon Gyilkos Farkasok [BfN. Bánfi Péter lev.]. 1781 az kaszalo Retett ... már közel 60 Esztendeje fel fogta és kezdette irtani abban az időben tellyes vala, sűrű Bokrokkal Tögy és Csere és Fűz fákkal, és egyébb fele rakotya s mas fakkal egy szoval nagy barlangos hely vala, vadak, Farkas és mas vad allatok benne magokat elrejtették [Zágon KK; Ks 19/IV. 8]. 1817: Lorintz K Biro Ur az el mukt holnapban kegyetlen zuzmaras údóben, az Farkasok ellen ... Kegyetlen vadászatot tett, valami 600 Emberrel [Várfa TA; JHB Fasc. 48 Br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz].

Szn. a. 1462: Nicolaum Farkas de Harina^a [TelO II, 79. — *BN]. 1554: Farkas Mathene [Kv; Szám. IV/1. 54]. 1590: Farkas Mihaly [Kv; GyU 15] | Farkas Balint [UszT]. 1600: Farkas Antal [Zetelaka U; UszT 15/37]. 1614 Farkas Miklos Molduay fy, Incze Jakab sellere

[Bodos Hsz; UszLt VI/56. 197]. 1615: Farkas Ferencz [Szentmárton Cs; BLt]. 1618 farkas Janos [Gyszm; LLt Fasc. 152]. 1632 Farkas Gasparne [Mv; MvLt 290. 106a]. 1676: Farkos Marton Nob(í)lis [Mezőbánd MT; MbK]. 1689 az Farkas fiak reti mellet (r) [Csókfva MT; EHA]. 1693: Farkas Ersebet [Dés; Jk]. 1737: Farkos Zsigmond uram [Dés; DFaz. 15]. 1785 Joannes Farkas zs [Torockó; TLev. 6/1. 35a]. b. 1582 Iffyw farkas [Kv; Tjk IV/1. 42]. 1597 Balogdy Farkas [Kv; Tjk VI/1. 65]. 1600 Balogy Farkas [Kv; Tjk VI/1. 1].

*. Hn. 1399 riunlum Farkaspataka vocatum [M. bikal K; KHn 70]. 1558 Farkas wchay ferthal. Racio Lupporem Farkas wczay ferthal [Kv; TanJk V/1. 22–3, Szám. 1/III]. 1597: Zent Királyfalua perlekedett az tilalmas tsere Farkas gyepe neuy hely vegett [Szentkirály U]. 1599 farkas ucza-ba(n) [Kv; Szám. 8/XVI. 25]. 1600 k.: az farkas mezeo zelye [UszT 15/14]. 1623: az farkas ghodor fein az eosuen keleőben (sz) [A.csernátón Hsz]. 1630: az elseo Farkas ayban (sz) [Póka MT]. 1631 Farkas gyakor [Szentábrahám U]. 1633 Farkas berczen (e) [Búrjánosbuda^a; BHN 40. — *Később: Bodonkút K]. 1637/1778 Farkos Domja (!) [Erdősztyörgy MT]. 1693: Farkas domb nevű helyb(en) (sz) [Oklánd U]. 1732: A Farkas patakara jó veggel az orszag uttyia mellett (sz) [Sárvásár K; KHn 131]. 1754 A' Farkas Rétenn [Nagyernye MT]. 1755 az erdő alatt farkas nyíry nevű helysegen (sz) [Csatószege Cs]. 1765: A Forkas Patokb(an) (sző) [Ne]. 1771/1817 Farkas gyakrában (sz, k) [Bözöd U]. 1773 a Falu pataka mellett Farkas vésziben [Vasláb Cs]. 1795: A Farkas lyuknál egy darab tisztított Erdő [M.bagó AF]. XIX. sz. eleje: A Farkos Juk alatt (sz) [Nagyólyves MT]. 1806 Farkos völgy nevezetű helyben (k) [Kibéd MT]. 1809 A Farkasjában (sz) [Jára MT].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: ~ *marta*. 1708 az juhaim kétfelé szakadván, az pakulár eleget futkározott, de reája nem talált az farkas reájok útven sokat vert le az farkas Elevenységben az enyimben hatot értek farkas martát, az többit halva, szagatva [SzZsN: TT 1890. 508]. 1828 Rosika Farkas marta Marhának Husa miat lett beteg [Gyalu K; RAK 202] * ~ *módon*. 1673 igj hordozták alá s fel a német táborn az országban, harczot nem akarván állani, hanem farkas módon hol a zsákányosát mezőben hol quártélyában a futrásait a németnek fogton fogták [Cserei, Hist. 52]* *fekete* ~. 1824: az érdeklött fekete Farkast... anyival nagyobb különösségnek lehet venni, hogy még tudunkra eddig elé hazánk ilyet nem termett egy felől, de más felől midőn a több vele együtt született Kölykek természeti színeken jelentek meg — ezt egynek lehet tartani a munkáiban oly szabad törvények alatt lévő természet szebb Játékai közül | Mgos G. Bethlen Joseff Ur egy a N. Iklandi hataron, vadászat közben találtatott nevezetes

ritkaságnak ... a leg ritkább vadászok elejében is ritkán akadott fekete farkassának Flgs Vrunck menageriájába léendő alázatos ajánlatát kérve ... alázatosan bátorkodunk a Flgs. K. Fő Ig. Tanácsot instálni, méltóztasson az érdeklétt fekete Farkast .. az ő Flge ritkai állatai közé léendő fel vétetésére ajánlani [Torda; TLt Közig. ir. 114].

Sz: a ~ zavarja fel a vizet s a bárány a tettes. 1677 ugy lato(m) Kls Ur(am) it telik be az Farkas szavarja fel az vizets az barany a tettes [K.J. — L. még 1698/1699 én ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyütt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis én réam haragszik hogy fel szavarvan tiszta vizet ne(m) ihatik [Cege SzD; Wass. Vas György Illyés Gábor szb-hoz] * egy ~ a másikat meg nem marja. 1621 hamis az Deesi feő biro, mind az egez tanacziual Egetemben, Mert az minap engemet egy roz Kouacz igen megh vere, de azt megh sem fogak erőte, mert egy farkas az másikat megh ne(m) marya [Dés; DLt 345] * egyik ~tól elvesz (vmit), más ~nak adja. 1573 Vayda Lazlo ... fassus est, hogi Minekwatanna Kalmar lazlo Jwhainak gongia viseleset ely veottek volna demyentwl meg kerdy Kalmar Lazlot myert veotte volna ely az eochye eleol lwhait Egik farkastwl ely veottet Mas farkasnak attad vgi mond [Kv; Tjk III/3. 219] * fújják, mintha egy farka ~ ordítana. 1736 : Trombitáltak is nemelykor, de azt úgy fútták, mintha egy farka farkas ordított volna [MtTr 331] * nagyobb körme vagyon a medvének mint a ~nak. 1744 : azt mondá Nagy Márton .. hogy immár a Nemessek dughják az orrokat Szebenbe, melyre én mondék, olyant ne beszéllyetek, mert nagyobb Körme vagyon a Medvének, mint a Farkasnak [Köpec Hsz; INyR 45—6 Bocz András (80) pp vall.].

2. ~ és bárány de-a l upul și oaia; Wolf und Lamm. 1870/1914 u. Farkas és bárány: kisebb gyermekek körjátéka. Többen körbe fogozva bezárják a barányt, kit az eleven körkerítésén atörni igyekező farkas el akar kapni. A vége az, hogy itt vagy ott megszakad a gyöngébb kezek kapcsolata s a bárány farkaskézre kerül [MvÉrt. 13].

3. átv kb. (rettegett) ellenség; dushman temut; (gefürchteter) Feid. 1602/1614: Látván Básta, hogy az farkas^a elment, ő is kijöve az lyukból¹ nyúlászni, és minthogy Gyalu, Almás vára, Beszterce elhajlott vala tőle, Gyalut, Almást meghodoltatá, és onnat méne Beszterce alá [BTN 49. ^aBáthori Zsigmond és hada. ^bKv-ról].

farkas-ágyú lövegfajta; un fel de tun; Art Geschütz. 1612 Az vitezleo Zalay Farkast megh hytt vdvary jambor szolgankat ... bocziatottuk oda Ktek keozze Az Farkas algiú mindennemw szerszama el kezittetésire az mi szwkseges az Farkas algiú szerszama el kezittetesere mindenbe(n) kegttek, segitseggel legie(m) [PIPr I/3. 1612—15 fej.]. 1653 a fejevári farkas-ágyut oda viteté^a És egy mesét költének rolla: hogy Szebenbe két

farkas ment vala bé, maga az nem egéb farkas volt, hanem Szalai Farkas és a farkas-ágyu [ETA I. 103 NSz. — ^aSzalai Farkas].

Minthogy a címszó jelzette ágyúfaját a RMFegyv. sem ismeri, a címszó közelebről nem értelmezhető.

farkasalma Aristolochia clematitis; cucurbitifá, márul lupului; Osterluzei. 1813 azon kártékony állatnak pusztítására .. a jól meg száraztott Farkas almát amint tsak lehet leg aprobb porrá töretessék, mert más képpen a' Farkasok ... pusztítására szolgáló ezen eszköz haszon nélkül való lészen [BesztLt 329 a gub. Beszt. városához (Kiss András kijegyzése)].

farkasalma-levél az Aristolochia clematitis levele; frunza cucurbitui; Osterluzeiblat. 1760^a: A Farkas alma-levelet Pap János el hozta, melyet a Mlgos Aszony köszön, Susi kis Asz(ony) orvoslására való lészen [M.szentpál K; TL Miss. ^aA levél okt. 2-án kelt].

farkasbőr blană de lup; Wolfspelz. 1599: Zykyay Janos ... vallja az eo vra nekik testamentumában hagjot ket gyra ezeosteot egy granat dolmant es egy farkas beorrel bellet zeold mentet [Kv Tjk VI/1. 342—3]. 1600 Puelacher Jstwan vram zolgaj (!) Janos vallya Egyeb latorsagat nem thwdgya Az Bochkay Vram koborlo tabora-ban latta zemewel es kezeti fogta Toll vala az feyebe, es farkas beore (!), awagy Parducz beor vala rajta [Kv; i.h. 401]. 1604 Galamfalny Istuan ... uetet uolt egy farkas bőrt szalagon ennekem flor. 2 [UstZ 18/65]. 1620 : Egy Farkas beörtül f—/6. Egy Farkas beör subatul f—/80. Egy Farkas maal subatul f—/10 [Kv; KvLt Vegyes II/69 Vectr 4]. 1760 az Omlásallyi Molnár 6. forinttal vett egy Farkas bőrt, melyet is Sárpataki Uramnak ajandekozott azért, hogy a' Molnárságot el ne veszesse [Bethlen SzD; BK. Emericus Ersek (35) jb vall.]. 1764 : (Egy bunda) farkas borrel vagyon megberelve [Pókafva AF; Kath.]. 1859 Roka, farkas bőrek meg maradtak [Dés; Ujf. ² Id. Pataki Dániel kezével].

farkasbőr-bélés câptușeală din blană de lup; Futter aus Wolfspelz. 1589 : Egy farkas Beor belles Ne(m) ige(n) Jo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 41].

farkasbőr-bunda bundă din blană de lup; Pelzmantel aus Wolfspelz. 1752 Edj Farkas Bőr Bunda [Szászvevessződ NK; JHb XXIII/27]. 1788 : Egy Farkas bőr Bunda [Mv; Tsb 47]. 1801 : edgy farkas bőr bunda duplás flanerrel bérelve [Mv; MvLt Tóbiás Antal hagy. 2]. 1862 1 darab avatég farkasbőr bunda [M.szilvás TA HG].

farkasbőr-kozsók farkasbőr-bundafajta; cojoc din blană de lup; Pelzmantel aus Wolfspelz. 1772 : láttam egy Farkas bor kosokját [Hídvég Hsz; HSzjP „Anna Bernád providi Michaelis Bun Jobbagionis ... Consors (64) vall.].

farkasbőrös cu blană de lup; mit Wolfsfell. 1736: mindenek felett gyönyörűséges volt, mikor az olyan urfiak darutollas süvegekben lódingoson, tarsolyosan felültenek .. utána (így!) az sas tollas, párducz-, tigris-, farkasbőrös szolgál [MetTr 247].

farkasbőrösen kb. farkasbőr-kacagánnyal; cu scurtă din blană de lup, mit Wolfüberwursfell. 1759: a hintó előtt két huszármódra felöltöztetett legények ezüstös szerszámú, sárga színű lovakon ezüstös fecskefarkú cafraggal, kalpagosok, forgósok s nyakokban régi módon farkas-bőrösön voltak [RettE 96].

farkasbőr-suba subă din blană de lup; Pelzmantel aus Wolfspelz. 1620 Egy Farkas beörtül f—/6. Egy Farkas beör subatul f—/80. Egy Farkas maal subatul f—/10 [KvLt II/69 VectTr 4].

farkasbunda farkasbőr-bunda; cojoc din blană de lup; Pelzmantel aus Wolfspelz. 1798 igazított egy farkas bundát mejnek munkájaért meg bérelésivel együtt kell 2 Rf [Kv; CsS].

farkasesizma csizmafajta; un fel de cizmă; Art Stiefel. 1796 fekete magyaros cifra czondrája, magyaras farkas csizmája [DLt nyomt. kl].

farkasfiú farkaskölyök; pui de lup; Wölfling. 1759: három farkas fíjakot fogattam [Eszmény SzD; Told 29]. 1807: farkas fiak meg talalojanak 4 — ... 3 Farkas fiuért 6 — [WLT Cseri Heléna jk 100].

farkasfog ebfog (a ló zápfoga); dinte de lup; Wolfszahn. XVIII. sz. eleje Az melly ló gengen epül, gyeugén eszik, az holdnak harmadik hetiben Szemin valóját, Lencsájétt, inyit, vetesd megli, a farkas fogát ütesd ki, ezennel epülni kezd [JHb 17/10 lótarási ut.].

A ló ferdén álló és a szomszédos lágy részeket súroló-sértő ápfogait farkasfogaknak mondják, a foghús által takart vagy igen megnőtt agyart kihúzzák, illetőleg vésővel és kalapáccsal kiütik, mert ártalmasnak tartják [MPá sz. 307, 318].

farkasgomba 1799 a maga tulajdon kutya-ját elsőbbee maga szántszándékkal a patikából vett farkas gombával meg étette [Dés; DLt]. 1812 úgy hallottam, hogy a' Felesége az ételibe farkas gombát tett [K; KLev.].

farkashályog? farkasvaktság (szemnyavalya); hemeralopie; schwarzer Star. 1808 A' fel-fogott bitang Kantza Ló fekete szörű, 14. markos, idős, bal szemén fekete farkas hájag f[Dés; DLt 698 nyomt. kl]. 1838: mintegy 8 esztendő ló a' bal szemén farkas hályogja van [Dés; DLt 92 ua.].

PP a címszó 'Suffusio oculi', PPB 'Cataracta, Suffusio oculi', s — ez utóbbi nyomán — CzF 'szemnyavalya, midőn a szem elhomályosodik' értelmezéssel szótározza. A MPá sz. — bár várnök — e betegségnevet a Mut-ban nem szerepelteti.

farkasin E szk-ban: ~at gyűjt/vettet a arde/ arunca vină de lup; Wolfsschne brennen/werfen lassen. 1730: Jaj bizony el vezette kglđ a keresz-tet ..., az után engemet kért, hogj keressek Várás-lo Aszszonyt had vetessen farkas inat [Torda; MvRK]. 1772: Az én uramnak a pénzitis az utrizalt* lopta volt el meg halvan pedig, hogj farkas inat akarok gyujtani haza hozá [Futásfva Hsz; HSzjP. *Ti. a vk-ben feltüntetett személy].

A farkasin a régiségben a rontó-varázslás eszköze volt. Karcag város egyik 1758-beli vallatási jegyzőkönyvéből Györffy István már régebben idézte ezt a vallomásrészletet: „Ez a pogány Aggod Jánosné lopta el az én sajtomat, de farkasinat vetettek rá” [Ethn. XLIII, 84, XLVIII, 422; 1. még Tálasi István: i.h. XLIX, 247]. A fenti szótörténeti kijegyzésekben a farkasin-vetés, ill. -gyűjtás rontásbeli hiedelem-háttérére érdekesen egy baskír adalék világít rá. A baskíroknál a farkas Achilles-inát a rontó-kuruzsló asszonyok elégetik, hogy a tolvajnak az inai úgy zsugorodjanak össze, mint a tűz-be vetett farkasin, és így ne tudjon zsákmányával elmenekülni [l. erre Györffy: i.h. XLVIII, 422]. Az itt élénk kerülő első és egyben eddig legréggebbi magyar szótörténeti adalék annak bizonyossága, hogy a farkasinnal való babonáskodás a XVIII. század első felében még városi környezetben is szokásos volt. A második, futásfalvi adalék meg a farkasin-gyűjtás hiedelmének eleveitől élő, elretentő erejére kétségtelesen bizonyított, hiszen a tolvaj a farkasin-gyűjtástól megrettenve, visszavitte a lopott holmit. — L. még Ethn. LXXXIX, 558—9; NNY 353—5.

farkaskölyköeske farkasfióka; pui de lup; Wölfling. 1763: adott néki ... egy eleven farkas kölykötskét [Mv; Told. 33/26].

farkaslaki I. mn a Farkaslaka (U) tu -i képzős szárm.; derivat cu sufixul -i de la numele localității Farkaslaka/Lupeni; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Farkaslaka: din Lupeni; Farkaslakaer. 1592 mind az farkaslaki határo(n) s mind malomfalvin valon en neke(m) zena(m) es Zabom vagio(n) [UzT]. 1600 Cziki geörgy Farkaslaki egy hazi nemes 70 ezteendő ember| Farkas laki Nagy Janosne Orsolia azzoni [i.h. 15/9, 73] | En wgia(n) Farkaslaki fiw wagyoq, noha wagyo(n) talam 42 ezteendőe immár hogy el koltem onnat, de azt a helet, a honnet most az Farkaslakiak Bölwesen belol be wztek az Orozhegy diznoth, azt Orozhegy soha nem birta, hane(m) Farkaslaki hatar wolt mind eörekke [i.h. 103 „Barla Mathias Siklodi, Zabad Zekely” (80) vall.]. 1606 az fernykonak* az Innetfele farkaslokj hatar az tulso orozhegj [Farkaslaka U; EHA. *Fehér-Nyikónak]. 1770 Farkas loki Lengyen István [Ks 65/43].

Szn. 1568 farkaslaky pal [Bözödújfalú U; SzO II, 236]. 1606 Mihael Farkaslakj de Zentkiralý [UzT 20/10].

II. fn Farkaslaka lakosa; locuitor din Farkaslaka/Lupeni; Einwohner von Farkaslaka. 1600 Tudgia azt hogy az Nagy Niresbe(n) az Feier Nikoigh ... be ieöttek az Farkaslakiak az diznowal [Farkaslaka U; EHA]. 1606 ez az helj az Palfaljakal farkaslakiakal keöz hatarok farczad-jaknak birodalmokoth nem tudom [UzT 20/171 Nagy Albert Kwsmeödj (50) lib. vall.].

farkas-lépésű 1836 October 17én a Tordai Héti Barom vásárba, egy barna szőrű, Tavaszal 5 Esztendő, 15 Markos, Lomha természetű, Farkas lépésű, paripa Lo találtatván, mint el ado kezén ., lopott Ionak kell lennie [Torda; TvLt Közig. ir. 234]. 1852 A' Lo világos pelyszőrű, paripa, zömök, nyereg alatt farkas lépésű, jó hámos [Dés; DLt 1066].

A valószínű jel-re nézve l. a MPászt. 307 tájékoztatását: „Farkasügetés — általánosan — a ló járása, mely a kutya oldalgó ügétéhez hasonlít (Hundstrab)“

farkas-lépő 1852 egy világos pírós pelyparipa nyereg alatt farkas lépő^a, hámba hasonlólag jól szolgált [Dés; DLt 1066. — ^aUo. alább nyereg alatt sebes lépő, hámba is használtatott].

A jel-re nézve l. a megelőző címszót. Néhai Köpeczi Sebestyén József szóbeli tájékoztatása szerint azonban a farkas-lépő ló az első lábára rálép a bátso lábával.

farkaslövés împuşcare lupului; Wolfschuß/schießen. 1826: Elvegeztetett, hogy valaki közösségünk erdején vagy mezején farkast vagy medvét lő; megbizonyosodván, hogy az általa lövetett meg, béhozván a faluba, a közösség közösségéből a farkaslövésért 3 Rft, a medvelövésért pedig 6 Rft kapjon [Árkos Hsz; RSzF 222].

farkasmál farkas-szügyprém; blană de pe pieptul lupului, Wolfsbrustpelz. 1838–1845 mál l. szügy, prémbőr, általán szebb s idomosb részét teszi valaminek, pl. róka-, farkasmál [MNY-TK 107].

farkasmál-suba farkasszügy-prémből készített suba; şubă din blană de pe pieptul lupului; Pelzmantel verfertigt aus Wolfsbrustpelz. 1620: Egy Farkas beőrtul f-/6. Egy Farkas beőrt subatul f-/80. Egy farkas maal subatul f-/10 [KvLt II/69 VectTr 4].

farkasmarás (veszett) farkasharapás; muşcătură de lup; Wolfsbiß. 1767/1781 Faur Irimie ... valami farkas marás mián hala meg [Kis-fenes TA; JHbK LII/4. 107].

farkasmarású farkasharapta/marta; muşcat de lup; vom Wolf gebissen. XVIII. sz. vége egy pej három esztendő az inán farkas marású kanca tsiko [PfM].

farkasmaszlag farkasméreg-fajta; un fel de otravă pentru lupi; Art Wolfsgift. 1620 Egy oka Farkas Mazlagtul f-/2^a [Kv; KvLt II/69 VectTr 9. — ^aTi. ennyi a fizetendő harmincad (vám)]. 1627 Jutot farkas maszlag, Egj font, es Tiz lott [Kv; RDL I. 134]. 1692 azon kárainm kenyszerítettnek az Ebenek Farkas maszlagot csinálnom [Dés; Jk].

Aligha vonható ide az ÉrtSz-nak e címszava al. a sztrichsinre von. értelmezése.

farkas-mosolygású kb. foga-vicsorgató; care scrişneşte din dinţi; zähnefleischend. 1811 Schmidt Márton fekete szeg, fekete borzos hajú, felső fogai elől egymásra állók, kedvetlen tekintetű, Farkas mosolygású [DLt 749 nyomt. kl].

farkasos ? farkas-alakos; cu un lup; mit Wolfisfigur. 1714: egy oroszánys farkasos ezüst pohár [Kv; Pk 6].

farkasszörű 1. fakó-szürkéssárga szőrzetű; cu păr cenuşiu ca blana de lup; wolfsgrau. 1687: Egy Farkas szörű kopó kölyök [Uti]. 1711 Nálam is volt . egj negjed fű Tulyok, egy Esztendő, és egj harmadfű, az egyiket, egj Farkas szörű tulykot, nekem adta vala Ur(am), Lázár Ferencz Ur(am) a tartásért [Gyszm; Wlt Franc. Márton (58) jb vall.]. XVIII. sz. v. egy farkas Szörű esztendő árva tsiko [PfM].

2. ? dús, hosszú szálal sertéjű; cu păr bogat şi lung; reich und borstig behaart. 1761 Fejér Farkas szörű, és Tarka őrgő ártány 11 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 19].

farkastályog vmilyen szarvasmarha-nyavalya; boală de vite; Art Viehkrankheit. 1757: Farkas tájogba dőglött meg ötöd füre kelendő ökörutlok Nro 1 [Kiskend KK; Ks 75. 52 szám.]. 1820 készek a pasztorok meg esküni hogy meggyógyíthatatlan úgy nevezet Farkas vagy mérges tályogba dőglött meg a keresett alá hozott ökor — mely annyival is inkább bizonyos hogy a meg nyuzáskor az ökörnek a bal első Lapotzkája, 's a forgo Csontok körül levő Hus, és a Szíve az ökörnek el volt senyvedve, 's a méregtől el fogodva [F. rákos U; Falujk 104–5 Barabás Áron pap-not. kezével].

A címszó jelzette betegség talán azonos lehet azzal, a Bor-savölgyéből [K] lupdrice néven ismert marhabeteggel, melyben — a népi vélekedés szerint — a marha akkor szenved, ha farkasnyomból evett és ivott [E betegségre von. l. Vajkai 166].

farkastorok-gerezna farkastorok-prém/szörme; blană de pe gîtul lupului; Wolfhalspelz. 1620: Egy Farkas Torok gereznatul f-/180 [Kv; ALt II/69 VectTr 4].

farkasverem farkasfogó gödör; groapă/cursă pentru lupi; Wolfgrube. 1648 eo Farkas vermet csinált uolt azon az oldalon [Burdánosbuda^a; Bál. 82. — ^aKésőbb Bodonkút K]. 1720 ker-te(m) minek assak űk az feleltik nekem hogy farkas Vermet Csinyal(na)k Oda [O. németi BN; JHbK II/15]. 1807 September edgjik Éttzánakján itt a' faluban benn ki Asztagos kertiben rontottak bé a' Tolvajok kit vettek bé a' Farkas verembe? [Málnás Hsz; HSzjP. ^aÉrtsd: vetettek be].

Hn. 1644: Az farkas veremnek belseő felle (sz) [Káptalan AP]. 1678: az Farkas verem

[Datk NK]. 1693/1773 a Farkas veremben (sz) [Ákosfva MT]. 1699: Farkas Vermiben (sz) [Egeres K; KHn 191] | Farkas Veremb(en) (sz) [Petek U]. 1701 felső határban farkas verem nevű helyben (sz) [Aldoboly Hsz]. 1716: A' Farkas verem innét (sz) [Nagylak AF]. 1775 A' Farkas veremnél (e) [Komjátszeg TA]. 1782 a Farkas Veremnél (e) [Vaja MT]. 1812: Biszo alatt alább a Farkas veremnél (k) [Kide K; BHn 99]. 1818 A' Farkas Veremnél a' Kert megett (sz) [Szemerja Hsz]. 1835 A' Farkas veremnél (sz) [Erősd Hsz]. 1841 Farkas verem árka melletti erdő [M.zsákod U]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

farkatlan. E szk-ban: *sületlen* ~ *átv* időtlen, otromba; stupid; albern. 1782 bekésítől hallatta volna Gyéresen beszélni hogy néki az I. gyermeke felől czedulátis küldtettenek volna ... Azon kívül sem ponderal semmit, mert pasquillusi cedula, a' mint monygya sületlen, farkatlan [Torda; Tjk V/95].

farkerdő ? erdőnyúlvány; *prelungire de pădure*; *Waldansatz/verlängerung*. 1723: A' Csere végben az Uj Szőlő fön egy darab fark erdő ... A' Párgyán a' nyilak végében egy Szegelet erdő [Hagymásbodoni ekl. könyve]. 1750: A' Koronkai Szőlők háta megett ... fekvő darabotska fark erdő [Koronka MT; EHA, Told. 14/38]. 1750/1753: Bos felől való részén fekvő darabotska fark erdő [uo.; Told. 78]. 1837 a' nagy Darvasto mellett egy farak erdő [Páncélcseh SzD EHA].

farkerdőske ? erdőnyúlványocska; *mică prelungire de pădure*; *Waldansatzchen, kleine Waldverlängerung*. 1747 a ... Toldalagi Mihályné Asszonj Lo Tilalmassán felljül és az Ilje Pojännján alól ki nyúló farok erdőske [Nagyida K; EHA].

farkkarika . ' 1673 Az hámor ház . Ez ház mellett két kő kamora . . Ezekből nyilik egy nagy fenyő boronából rótt ház, . . ezen házban vagon vas verő százötvenkét font, . az verő nyele fából való mellyen két lánczos karika az véginnis vas karika és szegh, hátrább rajta egy sorok karika, mellynek sarkai két serpenyőbe járnak; az farkán fark karika [CsVh 42].

fark-katarus hímvessző-hurut; *catar al penisului*; *Geschlechtsglied-Katarrh*. 1806 Doctor Sz. aztis mondja hogy a' kanko, tsak fark catarhus, és nem olly irtozatos ros magában, mint azt azután a véle való bánása az orvosoknak rend szerint el nehezitti, és veszedelmessé teszi [Mv; Ks 94 Vegyes lev.].

farkú. Csak jelzős szk-ban: 1. farkos; *cu coadă*; *mit Schwanz, schwanzig*. 1598 Eötvös Antal Coloswary wallya. Ez el múlt karachion eleot walo Chicoteorteokeon weztetem wala el hazamtól

az en diznomat, meli dizno eomaga fekete wala az homlokan holdos, es kurta farkw wala [Kv; Tjk V/1. 175]. 1648: Laposs farku herke juhok száma Lonán ... no. 232 [Gyalu K; RákGfr. 538] | veszue(n) el ket eokrej, egy Tarczia szeorw mas egy cziepegtetet farku eokrei, azt mondo(m) hogi eo lopta volt el [Kv; Tjk VIII/4. 294]. 1684: Szi hatu (!) fako, fekete serenýű farku Eöreg mag lo nő 1 [Fog.; UtI]. 1689 Szekeres lovak ... Rusori Thamás fekete serenýű farku fako lovai nrő 6 ... Latzai Thodor fekete serenýű farku fako lovai nro 6 [UtI]. 1737 Oreg pej keselj farku kan(cza) [Borsa K; Told. 53]. 1755 Két eszt(endős) fekete keselly kurta farku mettzett ökör Borju 1 [Batiz H; BK sub nr 1020]. 1789 Az edgyik kanczát ... Sugár Lábunak, fenn költ Nyakunak, és kurta rítka szürke farkunak describálja [Dés; DLt]. 1827 Egy kurta farku bival Tehén [Mezőcsán TA; RLt]. 1834: Egy öt esztendős sárga-pej szín ... piros-pej serenýű és farku herélt ló inkább cingár [DLt nyomt. kl.].

2. uszályos, uszályú; *cu trenă*; *mit Schleppe*. 1603 Miwelhog az eoiteozetben valo Luxus mind ferfy, mind azzony allat es Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eo kegeknek ... hogy ... minden varosi rend kewl (?) valo eoiteozetet (így!) úgy mint Spanyol hozzw farku boronalo keanteos es zoknya Arany premes nyak ruha, Lebegeo hozzw fodor tartostul, Arany Lancz, Arany perecz nyak ruha es akarmi nemes renden valo forma Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1. 460]. 1628 Egi fekete viragos varsonj hozw farku zoknia, ez allia(n) ket rend ezust perem [Bodola Hsz; BLt].

3. 1735 Egy kék anglia dolmány fekete farku veres Sinor rajta [M.zsombor K; SL].

farkvas 1. kardrés; *partea a sabiei*; *Schwertteil*. 1560: Egy nagy Ezwstós zablia Negy Keotthó wassal fark wassal Eoth boglalar [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1622 Banfj Petternek vagio(n) egj palossa, három keöttő vas, egj fark uassal az kerezttj buritot ewzstel [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eötvös Mihály hagy.]. 1629 Egy ket Elw pallos melynek Eot boglara vagon az fark vasáual Egiwt aestimaltuk tt f. 50 d [Kv; RDL I. 132]. 1630 ket hwuelire ualo torokat Egy Ezwst fark uas [Kv; i.h. 147]. 1720 (Elvett) egy aranyos kardot ... mellynek fark vasát csinálván tizen heted fél nehezék ezüstöt dolgozot réá [Kv; Ks 90].

2. puskarész; *parte a puștii*; *Gewehrteil*. 1595 Miert hogy ez jo legeny lo szerszam ekkor kelletik vala, Biro W. ezkor az Tarhazbol ada ennekem ket puskahoz valo vassat, es hagyja hogy 2. Jo puskat czjnaltassak belöle. Wlrich Mester tisztította, és csinált raita farok (?) vassat, Aranzot és 2 ghemet plehestől ... f 1 d 80 [Kv; Szám. 6/XVIIa 130—1 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

farkvesztés kb. hímvessző-megbetegedés; *im-bolnăvirea penisului*; *Erkranken des Geschlechts-*

gliedes. 1583 Marta Viz hordo Thamasne ... vallia, Hallottam az fark veztesreol valo Izenetet es viza Izenetet . . De amit hallot Gergely kowachnetol illie(n) modon compellalta az vallot, Mondvan: Viz hordone meg veszette az vradę mert Am á Kendy Ianosę meg veszet Balas kowachnetol, En pedig mondek ha az en vramę meg veszet volna Nem chinalna enneke(m) minden eztendeobe giermeket* | Ersebet Gal kowachne vallia, Menek az Toronyba^b ot vala fogva az Jlonaleany, Gergely kowachne ot vala, firtathne (!) kezde es kenzergetny Gergely kowachneę hogy meg mondana ez Jlonaleany mit tudna Az peterselein es fark veszes feleol | Catalin Leany vynch (!) Isthwan leania vallia azt hog az fark vesztessreol es Izenetekreol mind eleg beoweon hallotta (igy!) De Gergel kowachnetol hallotta [Kv; Tjk IV/1. 152, 154, 163. *Elötte az eredetiben kihúzza: egy ket. ^bA városi börtönbe].

A szövegbeli címszóval kapcsolatos történetre nézve még további adatokat *fark*, *farok* 3. al.

farmatring farszj; pofil; Schwanz/Schweifriemen. 1598 Gerendj Marthonnak hattam egj Aranya labos serleget Egj Aranyas ewzteos zygeleot farmatringal eggw [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1611: Egj Ezusteos zygeleot Egj zigieleo far matringhal [Kv; RDL I. 88]. 1627: Egy Luraualo szerszám, fęk Agy, szwgy Eleo, farmotringh, melliet aestimatunk tt. f. 90. d. [Kv; RDL I. 132]. 1638: az farmotringjat, kengjel sziaat az Szabo Miklos fia ladaiaha(n) talala(m) megh [Mv; MvLt 291. 148a]. 1673 Egy Bagariára csinált, pillangos széyles aranyas szerszám fęk, szügyellő, far matring, zabola, fekemlő szár nélkül [Fog.; UtI]. 1691: Egy ezüstös aranyas kantár zománczos szügyellővel farmatringal edgyütt [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa]. 1697 (Vett) egy farmotringott // 18 [Dés; Jk]. 1736 Kivált az ifiak igen szerették viselni lovokon az csigas kantart, szügyellőt, farmatringot [MetTr 348]. 1767 Ezüstös Kantár, Far-Matring, Szügyellő, egy Pár Csezás Lora valo Ezüst de meg aranyazott Tsattos-Bogláros Hámok [Kóród KK Ks 21. XVIII. 78]. 1807 Lovász Nyereg Pekte Bárány Bőrrrel, Szügyellő, Farmatring, és Kengyel szijjak, s vasakkal együtt [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41]. 1812 egy ujj bőres nyereg mindenféle szerszámmal, két nyereg takaroval két verejtek sarga posztóval azon kívül egy más formatring és le kötő sziju [Körtvélyfája MT LLtJ].

Szk: *paraszt* ~ 1761 Paraszt nyereg ., paraszt farmatring, egjik kender hevederrel, felránto szijával, ketteje egy egy sziju hevederrel Nro 4 [Siménfva U; JHb XXII/31. 19–20] | Lovász Nyereg paraszt farmatringal, le kötő sziju az egyiken, a másón egj heveder, bőr párna az egyiken [Vessződ NK; i.h. 24] * *török* ~. 1805: Egy régi Török farmatring [Mv; TGsz 52].

farmatringos farszjas; cu pofil; mit Schwanz/Schweifriemen. 1807: Két párnás, és Farmatringos Heveder 2 [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41].

farmatringozás farszjival való verés; aplicarea bătăii cu pofil; Schlagen mit Schwanzriemen. 1799: Pap István ... háta a' farmatringozástól, 's vesszőzéstől forradásos [DLt nyomt. kl].

farmatringperee farszj-rész, cercul pofilului; Teil des Schwanzriemens. 1810: Két farmatring peretz xr 6 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy. 18].

farmatring-tartó farszj-rész; parte a pofilului; Teil des Schwanzriemens. 1846 egy pirtsre egy ujj strajelit (!) tettem a másikat meg béreltem másfél arasztnyira, egy farmatring tartot tettem [Kv; Újf.].

farok 1. fark

farokszőr páruł de la coadă; Schwanzhaar. 1841 a hol ok a tsikom lába el törését mutaták, semmi ottan akkor frissibe található látható véresege jegyre, Az A alattihoz gombostőzőtt serény szőrin kívül, amit ok a farkából valonak lenni állítanak nem találattott, holott, amint láttik a sem farak, hanem serényszőr [Dés; DLt 1541].

faromlás facsonkulás; ciuntire a copacului; Baumverstümmelung. 1595 Lattak az fat mely le teorett volt az zegen legén(n)ek húl halala teorte(n)t, az fa romlas megh uagio(n), de ok ne(m) intezhettek ember ytese miatt, Auagy az fa le teorese miatt holt megh [UszT 10/58].

faros kb. jó farú; lată in șolduri; mit/von wohlgeformtem Steiß, Gesäß. 1724 Pekri Ferencz azt mondá, Annók nem tudot te azt, hogy Susi jó Csetses és fonos(!) s faros Leány [Koronka MT; BK. Csáki Ferencné (50) us vall. — A teljesebb szöv. 1. *fanos* al.].

farosta ciur de lemn; Holzsieb. 1629 Egj liu fa rosta harom. Saytar harom [Szentdemeter U; LLt]. 1651 Egj fa rosta d. 10 [Kv; RDL I. 28]. 1679: Kérges Új vas rosta nro 4 Új fa rosta jó nro 4 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 36]. 1692 Vas Rosta Bőr Rosta Fa Rosta. nō 2 (igy!) [Mezőbodon MT BK 3]. 1724 Nagy öreg szelelő vas rosta, két fa rosta [Koronka MT; Told. 29/12]. 1744 Bőr rosta nro 7. fa rosta nro 1 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1789 Egy fa Rosta Rf — xr 24 [Mv; Conscrip. 6].

Szk: *abrákparló* ~ '?' 1726: Abrak parlo Fa Rosta [JHb LXX. 1] * *szőlőszűrő* ~. 1764: Szőlő Szűrő fa rosta [Esztény SzD; Told. 29].

farostély farács; zăbrele/gratii de lemn; Holzgitter, 1681 Ablakra valo fa rostély [Vh; VhU 521]. 1694 Az belső Varban levő harmadik Pincze, melyet derek Pinczenek hinak, ennek külső Ajta-

ja(n) van egy hitvan fa Rostély [Kővár JHb Inv.]. 1696 Ablakra való Fertet Fa rostely nő 2 [Bethlen SzD; BK]. 1810 Vagyon ezen gabonáson hét ablak, melyek közül ötön van fa rostély ezek közül kettőn van vas kereszt is [Doboka; Ks 76 Conscr. 30]. 1849: az ablak előtt védül fa rostély [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

farostélyos farácsos; cu zăbrele/gratii de lemn; holzvergittert. 1652 van egy kis Erkély, rajta egy fa rostélyos vas sarkon pánto(n) forgo ajtó [Görgény MT; Törzs]. 1679: Harang láb avagi orás Tornyczka . vagy(n) asztalos czinalta fa rostélyos Ablakon is veressel festet rostély [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7]. 1798 Az hátulsó kisebb házban vagyon . két kiss paraszt padatskák (így!) két pusztá fa rostélyos ablak [Vályebárd H; Ks 76. IX. 27]. 1833: A Pintzébe találtnak . Edgy Nyári Fa rostélyos Hűlő ajtó, két Záró lántz szemmel és két vas Sárkokkal, az viseltes, nem igen jó [Nyárádsztan-na MT; MvLev. 8].

farsang 1. carnavál, cislegi; Fasching. 1562 Ezen a télen vivé el a város* malmát az árvíz farsángban [ETA I, 17 BS. — *A Mv-ét]. 1570 Agótha Bako Myhalne Azt vallja, hogy ... mykor halalos Agiaban fekwennek az Janos azkor Bezellete neky hogy Egy farzangba farsangos Rwhaba Eoltetzenek volt az Cristinawal More Ambrws feleségewel, Es az kyal vchaban Mykor eleget farsangoltak volna haza Mennek [Kv; Tjk III/2. 148]. 1572 Orsolya lean Trombitas Demeterne Roche Azt vallia hogy Nemel Nap az farzangba kwlte volt Eotet az Nenyé Keomyes gergnehez [Kv; Tjk III/3. 5]. 1582 Theowissy Menyhart, Kowach Istiwan, es Kowach Mathias az varosnak eskwt Trabanty . Azt valliak, tuggiak hog farsangba vala, De ferfiu Ruhaba sem lattak, mert az meg fogasaban ot Ne(m) voltak, liane(m) hozak Biro vram Volfard Istwan eleibe Az varos Eorizeoy Rengeo Annat [Kv Tjk IV/1. 32–3]. 1594: Olahffalwatt penigh nem tudom ha Beoyttbe(n) vagj farsangba(n) vagj tala(n) Hwsuetben feleltetik megh [UszT]. 1631 Azt hallottam Imecz Istvan Vram zajabol . ez penigh farsangban vala [Oszdola Hsz; HSzjP Farkas Sándor (30) pp vall.]. 1635 Az ny olta varga mester uagiok, mostan farsanghban lezen huzo(n) eot eztendeje [Mv; MvLt 291. 58a]. 1692: Peti nevű szakács Inas szókötte el vagy nem? nem tudom, mivel hogy Beldi Kelemenne Asszonyom az el mult farsángon ki vive magaval [Gyergyóújfalu Cs; LLt Both Mihály nb, jur. ass. vall.]. 1711: salvo honore két vono marhát még a Fárságba Sakács (!) Peter vr(am) fel fogván a Hamor számára avagy épületre akarja előköt tartani [Impérva Cs; BCs]. 1724 Itt úgy (!) vagyon elég mulatság, bolondcság ment az farságon veghez de én csak meg vontam magamot ithon maskent itt elég soványan bőjtölünk [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1736 Farsangban penig, kivált a székelységen, az atyafiak valamelyik atyafi-

hoz gyűltenek, onnét rendszerént ilyen cursust bocsátottak: nost az emberség megindult és az embertelenséget felkeresi, s ahol feltanálja, emberiségre tanítja [MetTr 358]. 1750: Az Asszonyt Néném Asszont ne igen Commendalljuk most mert Fársang vagjon [Folt H; BK I. 9 Bethlen Gergely kezével]. 1794 a' farságon Karátson körül [Marossztkirály MT; Berz. 51. S. 73]. 1805 A Fársángot még meg toldottam* fél nappal aludtam és játszódtam [Dés; Kornis Mihály naplója 63. *A pontos keltezés febr. 27]. 1812: azon Summa pénzért tartozzék az Ur mindgyárt azon ősz után következett Fárságon Háramezer veder jo, és tiszta izű Szin borokat adni [Km; KmULev. 3]. 1824 hala Istennek a' Farsang el telék, a' Bőjtön tám a' költségünk kevesebb lesz [Kv; Told. 7]. 1841 mások báloznak, vig a' fársáng a' mind mongyák [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. L. még ETA I, 46; RettE 162.

Szk: ~ (ot) *kér/kérni* farsangi ajándékot kér. 1594 Ersebet Azzoni, Jwueges (!) Andrasne vallia: Mint egi két orakor taiba effel vtan jeoue Balas az mi ablakunk ala, es farsangot kezde kerni, mikor valami almat attunk volna neki, el mene onnat | Rosa, Pintek Janosne (valia) Ammikor megh fogak Martont Balast (így!) az eleot valo ejel kesen egi orakor jeottek vala ablakunkra farsang kerni [Kv; Tjk V/1. 454].

2. ~ *derekán* a farsang kellős közepén; la mijlocul carnavalului/cislegilor; inmitten des Faschings. 1782/1799: en magam bé menvén a' Fársáng derékán Kolosvárra azt mondá azon Uri ember, hogy dolgunkat, s bajunkat eligazittya [Torockó, TLev. 5/16. 364].

3. ~ *elődedén* a farsang elején; la începutul carnavalului/cislegilor; am Anfang des Faschings. 1584 Golcheg Sigmond vallia, Latam hogy Zabo Georgnek megh Ada cheob Georgy az tizen egy forintot ... Ez penigh 1583 esztendeobely farsang elődede(n) vala [Kv; Tjk IV/1. 211].

4. ~ *farka/vége* (la) sfîrsitul carnavalului/cislegilor; am Schluß/Ende des Faschings. 1570: Anna Coniunx Johannis Ban Jure fassa est, hogy w neky Adot ez Bornemiza Janosne Adot volt wtedfel chyö Aranyat Ez elmult farsang farkaba kybeol Zeot hat Arany parthat wneky [Kv; Tjk III/2. 102c]. 1572 Orsolia Kalmar Gasparne, Azt vallia hogy ez farsang vegebe volt hagi egy esthve Ment volt az keomyes Georginehez valami dolgaert [Kv; Tjk III/3. 10–1]. 1606: farsangj farkaba giulest hirdetet volt [UszT 20/17]. 1736 Innepekben, de kivált satoros innepekben, annyí étkek, borok volt mindenik asztalnál, hogy meg sem ehatték s meg sem ilhatták, kivált fársáng farkán, de akkor felestopkömre, osonyára sült kolbász s azféle mindenkor elég volt [MetTr 432].

Szk: ~ *farka felé*. 1760 Tudom hogy farsáng farka fele Pater Bortsa és Josa Uraimék felettetének Also Torján^a a Kando Márton házánál [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Lucas Oláh (50) jb, judex curialis vall. — *Hsz].

5. ~ *végében/vége felé* către sfîrsitul carnavalului/cislegilor; gegen Ende des Faschings. 1572:

Ilona Jacob Galne azt vallia hogi az farsang vegebe volt egi nap hogi korchomaia volt eoneky [Kv; Tjk III/3. 12]. 1638 Mikor ezt mondá énnekem immár szinte farsang vége felé vala [Mv; MvLt 291. 142a–143b átrásban!]. 1831: Szent György nap előtt a' fársáng vége felé... [Kvh; HSzjP].

6. egyik fejér ~ról... másik zöld ~ra átvisszen '?' 1795 Edes Nagos Aszszonyom a' jo Remenyseg a'ki az egeszsz vilagat táplálni szokta és a'ki engemet is egyik fejér fársángtól a' másik zöld fársángra mindenkor egy forma állapotba(n) által visszsen nem engedi nekem el csüggednem [Szilágyfőkeresztúr; IB].

farsangfánk farsangi fánk; gogoasă de carnaval/cișlegi; Faschingskrapfen. 1844 Én pedig küldök egy néhány fársángi kiflit..., – fársangfánkot vagy pánkot ugy sem küldhetek [Kv; Pk 7].

farsangi de carnaval/cișlegi; Faschings-. 1769 Farsangi időben a kortsomárosok a kik Tractirok a közönséges tantztol egy N forintot. A Komedia-zok és kötelen tanzolok minden héten egy egy forintot fizessenek [UszLt XII/197]. 1814 a' mult Téli farsangi alkalmatossággal a' nálam tartatott Kazinokban egybe jöttek*, edgyütt szerelmedkedtek, de nem illetlenül [Ne; TSb 12]. "Ti, a gróf és a leány].

Szk: ~ kifli. 1844 Én pedig küldök egy néhány fársángi kiflit – fársangfánkot vagy pánkot ugy sem küldhetek [Kv; Pk 7] * ~ maszkara farsangi álarcosbál. 1797* az fársángi mazkara, anyit tudok a dologból hogy az jövő vassárnapig nem leszen meg [Drassó AF; Ks gr. Kornis Anna lev.]. A lev. kelte: jan. 12] * ~ napok. 1724 ezen mostani fársángi napokban az gyakor maszkarázással elég mulatságot okoznak [Ap. 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára leánya aláírás nélkül anyjához]. 1765 az I engemet in A(nn)o p(rae)senti 1765 a fársángi napokb(an) magá(na)k feleségül elvevén hat heteket alig lakunk együtt engemet magától el küldett [GörgJk 199]. 1778 Fársángi napok imé teldegelnek addig míg el telnek már addig a kitől ki telik Tánczall a kitől pedig nem lehet üldogell a Tűz mellett, vagy a meleg Házba [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. 1814: a' közelebb mult fársángi napokban Maros Várárhelyen mulatott a' Grof Legénnye János [Mv; TSb 12].

farsangol farsangot ül, farsangon szórakozik; a petre in timpul carnavalului; Fasching halten. 1570 Agotha Bako Myhalne, Azt vallja, hogy mykor halalos Agiaban fekvűnek az Janos azkor Bezellete neky hogy Egy farzangba farsangos Rwhaba Eoltezenek volt az Cristinawal More Ambrws feleségewel, Es az kyal vchaban Mykor eleget farsangoltak volna haza Mennek [Kv; Tjk III/2. 148]. 1582: Es azt mondta ot, Biro Vram, ez Igiarto Georgy es Zabo Marton lattak hog ez Azzony* farsangolt [Kv; Tjk IV/1. 32–3 – *Ti. Rengeo Anna]. 1586 Melchior Nemet fassus est... Mondam * esmet myt tudna az En fele-

segem az ty oszwę veszestekben; my ne(m) farsan-geolt (!) az en feleségem Rengeo Annaul mykeor (!) meg vonzeoltat (!) [Kv; i.h. 615. – *Ti. Jgiarto Georgjnek]. 1778 az á Gonosz Molnár még itthon létiben addig fársángolt Lakadalmazott Kálboron edgy éttzaka őszve fagyot á Malom [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1731 Itt... minden Vasárnap farsángolnak az M: G(ene)ralis Com(mendáns) Ur(aim) ő Excell(enti)ajánál, engemetis vagj kétszer invitálta(na)k minden Csótörtökön penig az Hallér háznál vagy az Tántz, pénzért [Nsz; Ks]. 1746 Még kétségesedtem vala immár, s aszt gondoltam fársángolni... indúlt mivel csak hírt sem halhattam [Nsz; Ap. Jos. Baló lev.]. 1777 Itt tsak baloznak az Urak, 's vigan fársángolnak [Nsz; LLt Fasc. 135 Cserei Farkas lev.].

farsangolás farsangi mulatozás/szórakozás; petrecere la carnaval; Faschingsunterhaltung. 1589: Az my az Eyely farsangolast es Zankazast Nezy Niölcz ora vtan tilalmas legien Az All orczaba valo Jaras Setalasbol myert hogy sok Jsten ellen valo dolgok keowetkeznek, Azert telliesseggel le tetettessek ereös bwntetes Alath, Ezekre penigh Biro vram gondot vissellyen, es meghis kialtassa [Kv Tan]k I/1. 95]. 1600 az iffyakat biro vram coercealtassa zorgalmatoson mind az eyelly zellel valo farsangolastol, de lęgh kiwaltkeppen eodeo vtan fegiverrel valo zellel Jarastol [Kv, i.h. 353]. 1621 Vagion sok panaszolkodas, mind Ferfiakra, Azzonj nepekre, es leanzokra, hogy mod nélkül valo Iszoniu, es Isten ellen valo farsangolasok lennének Azert kerik eo kglmek Biro vramat Tanacziawal eggiütt, hogj az eleobbj uegezes szerint eo kglmeknek effelekre legie(n) zorgalmatos gondgia erdemek zerint eoket megh bwntetuen [Kv i.h. II/1. 311]. 1643/1722 kőv. Az Oskolákban a Parsanglast... kakas király tetelt az az Ekklesia depónallya (Igy !), ha a Mester Contumaciter meg cselekeszi, Tisztitül privaltassek [GörgJk 1. 342 a szu-i Zsinat végzése]. 1741: bizony ha Nagyságodhoz es más oly ismeretségben es gratiájokban vólt Patronus Uraim gratiáokkal nem bíztattak volna, alig vőttem volna magam e fársánglásra, mert a mi kevés keresményem volt el tudtam volna költeni az Hazában, de Istennek hálá a bizony már ittis oda van [TL. Onadi B. Josef alumnus Francofurti ad Oderam kelt lev. gr. Teleki Ádámhoz] 1764: Minemű fársangolást vittek végbe némely urak a mult fársangon Kolozsvárt, nem volna ugyan méltó hogy ide frjam a fertelmes, rut dologot* [RettE 162. *Köv. a történetek leírása].

farsangolhat farsangot ülhet, farsangon szórakozhatik; a putea petrece in timpul carnavalului; Fasching halten können. 1716 Az farsangolasokot ertem, bizony enis itt minden nap fársángolhatnak, ha az országos munka es egessegem engedné [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

farsangoló 1. farsangi; de carnaval/cișlegi; Faschings-, Fastnachts-. 1582: Zabo Bartos...

vallia, Erizeó valek ..., Igiarto Georg oda Inte, es Monda ..., Meg vagion az varostol hagywa hog az eorizeok meg fogaik az farsangosokat ... Mutata ez Rengeo Annat Igiarto Georg Mondek en, Iere chak Biro vram eleybe, el vym azert en az Rengeo Annat ..., vala farsangolo Babis nallok [Kv; TjK IV/1. 52].

2. farsangoskodó; care petrece în perioada carnavalului; Fasching haltend. 1582: Azt tuggiuk hog Biro vram vg ereztet el, hog ha farsangolo Azzoniokat vag egieb embereket talalnank meg fognok vg hittuk Rengeo Annat oda Biro vram hazahoz | Judith Zeoch Miklosne ... vallia ... hogy, mikor be Ieüenek az farsangolo Azzoniok, meg intette Igiarto Georg Ey Nem Zabadvolna farsangolni fogaik meg [Kv; i.h. 32–3, 54]. 1605 Az Zankazo es farsangolo Vraim feleol aminth ennek elotte valo extendeokban vegezte(ne)k volt eo kmeek Tanachiul azokat kerestessek fel es obseruatakk azokat minden zemely valogatásnekwl [Kv; TanJk I/1. 493].

farsangos I. fn 1. farsangi; de carnaval; Faschings-, Fastnachts-. 1570 Agotha Bako Myhalne, Azt valia, hogy mykor halalos Agiaban fekwnnek az Janos akkor Bezellete neky hogy Egy farsangba farsangos Rwhaba Eolteztene volt az Cristinawal More Ambrws feleségewel [Kv; TjK III/2. 148. — A teljesebb szöve. farsangol al.]. 1573: Eo k. meg Ertettek plebanos vramnak Irassa által valo Intesset, Eo kegelmetwl Io Newen rezyk, hogy Iora Intyk eo keget varosswl Ez kewanianak eo k. a hogi Biro vram Meg kyaltassa hogy senky Seh Eycl sem Nappal farsangos Rwhaba es Alorchaba Ne Jarianak Ne Mwllassanak Mert eo kegelmek Ercossen megh Bwntety azokat (gy!) [Kv; TanJk V/3. 71b. — *Ti. a nagytanás tagjai]. 1736: Ha akkor kötött hajjal vagy zascskóban varrott hajjal valaki eléjött volna, azt mindnyájan kacagták s csúfolták volna, s azt tudták volna, hogy farsangos, mert abban az időben láttattak ottan ottan bolond farsangos köntösben járók, hanem az, kinek ritkán, nagy haja volt, azt szépen lebecsátotta [MetTr 354].

2. farsangoló, farsangoskodó; care petrece în perioada carnavalului; Fasching haltend. 1724: Az Istenek legyen hala a Farsangos Németek, s Német Aszonyok nem járanak igen sokat ide: de az olta bizony maid minden Isten atta nap jőnek [Altörja Hsz; Ap. 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez].

3. ~ dolog farsangi tréfa; glumă/farsă de carnaval; Faschingsscherz. 1653 Nem sok napok mulva a posoni koronátartó-helyet is megadták, és a koronát aláhozák Bethlen fejedelemnek. Melyet — csak magában lévén némelyekkel — önön maga a fejébe tett mintegy tréfaféppen, és a palástot magára vette, s czipellőst — vagy bocskornak mondják — a lábára kötötte és a pálczát kezébe vette s ezt mondotta: „Bizony mondom urak, hogy ez majd csak mintegy farsangos dolognak látszik nékem” [ETA I, 123 NSz. —

*1619-ben, Bethlen Gábornak a Habsburgokkal való hadakozásakor].

II. fn farsangoló, farsangoskodó; mascaradă (care petrece în perioada carnavalului); Faschingsnarr. 1573: Kadas Istwan deak, hity vtan vallia, hogi farsangba Mentenek volt oda valammy farsangosok estwe kessen, otth sokat Thancoltak gergel deakneis keoztek volt, Azonba Ieot az ablak ala paisos Lwkach eoche azis Be kereztyk (!) volt de az teob farsangos Nem bochatta (!) [Kv; TjK III/3. 98]. 1579: Az zankazokat 8 ora vtan kik Zankaznak, ha eoróksegek wagion, Meg ne fogyak, hane(m) Eot forintal Bwntessek egieb kyweol walo Lezegeoket Al orczasokat farsangosokat Teorók modra kialtokat ekeppe(n) bwntesenek, Egieb lezegeoket az thoromba tegienek Egieb feo Nemes zemelyek ha kik lennenek Intes-sel wegiek eleyt [Kv; TanJk V/3. 184b. — *Az Óvár egyik, börtönnek használt sarokbástyája]. 1581: farsangosokat kiket al orczaba találnak valakik leznek meg foggyak es az kalitkaba vigiek Annak felette 10 forintot vegienek rayta [Kv i.h. 235b]. 1597 Az Zankazas farsangosok, allorczasok feleol végeztek ew kegmek hogy az elebi vegezes obseruatakk [Kv; TanJk I/1. 290]. 1670: Az Farsangosoknak attam f 16 // [UtI]. 1736: Ha akkor kötött hajjal zascskókban varrott hajjal valaki eléjött volna, azt mindnyájan kacagták s csúfolták volna, s azt tudták volna hogy farsangos [MetTr 354. — *A fejedelemkor végén, a XVII. sz. második felében. *A teljesebb szöve. fennebb I. 1. al.].

farsangosan farsangi köntösben; în costum de carnaval; faschingsmäbig angezogen. 1582 enekem Berekzazy Lukachnak monda Chizar ferenczne hog ez azzonok farsangoson mentek volna ot eleo [Kv; TjK IV/1. 32–3].

farsangpánkó farsangi fánk; gogoasă de carnaval; Faschingskrapfen. 1844 En pedig küldök egy néhány farsangi kiflit ..., — farsángfánkot vagy pánkot ugy sem küldhetek [Kv; Pk 7].

farsuka 1. farcsok

farsutu 1. ágyúrész; parte a tunului; Kanonenteil. 1681 Konyha elöt valo kó boltos széles Tornác ... vagjon itt: Seregh bonto Nro 4. Elsőb(en) vas csú, (: egyik(ne)k far Sotuja el szakadtott:) ... (: csak az egyik Kerek talpa vasa-zott:) [Vh; VhU 518].

2. farsatu (az a vascavar, mely a puska csövét az agyához szorította); şurubul care prinde ţeava de patul puştii; Gewerlaufschraube. 1808 A Nagyobbik golyobisis Stutzba(a) uj Far Sutu Pfr 3 | Egy uj Far sutu Rfr 3/ Uj szerszámmal uj rezezéssel lészen az árra Rfr 63. Ennek Jegye az, hogy a Farsutujánál is vagyon arányzoja | Egy Tersenyi Csőb(e) Far sutu Rfr 3 [Kv; TKhf. — *Ti. puskának. — E jel-re l. MTsz].

farsutu-tekerő 1741: Egy Far sutu Tekerő [Kv; TL 90 lak.].

farszák-háló 1. farcák-háló

far-szarufa ? a fedélszerkezet hátsó szarufája; cāpriorul de dindărăt; der hintere Dachsparren. 1766 A Szarvazaty a' fen leirt külső nagyobb Háznak és Konyhának áll hat pár oldal, két pár szegelet és egy pár far szarufákból [Hosszútélke Al² Katli.].

farszifj farmatring; pofil; Schwanzriemen. 1843: Két hámot kireparaltam, a Szűgyibe három Sléfet bé vartam, és így ujat tettem, ., égy vilás Szifjat, egy far Szifjat meg fottam [Kv; Újf. Nemessányi András szifjgyártó számlája].

fartály 1. fertály

fartát 1. fertát

fartű carne de la coadă; Spitzfleisch, Tafel spitz. 1601: Az mertekben az ket Darab hwst az Mezaros Daurert Georgy egy darab boka chyontol vgminth egy thinkmonninal ha nagyob volt Akara megh Niomtatny kit latwan az darabant monda hogy bestie fianak niomtasson chyontal, hanem Agyon hwst az farteot kit hatra teol* [Kv; Tjk VI/1. 530. — *Értsd: hátratettél]. 1680 k. Komanarol hajtot Ekröt nro 1. Eből vittek . Szegjet ketöt, Nyakat Pelet, Lapaczka szelből ket ket vagast. Far többol negj vagast [UtI].

farú. Csak jelzős szk-ban 1. (vmilyen) faros/farészes; cu crupă; mit (irgendeinem) Steiß/(irgendeiner) Kruppe. 1695 Az edgyik szürke Dobrocsani Lo forma ige(n) vékony rút farka vagjon, derekábá(n) is vékony. A másik szürke ollya(n) Lengjel forma, igen szük faru, de a' feje rettenetes, nagj mén lo forma [Gyf; KaLt Apor István ir. Récei István lev.]. XVIII. sz. eleje A kan farú lö abjectum quid, ā keskeny faru lö nem díszes: Szep ā hoszszu tomporaju, de lég szeb az gombólyóg tomporāju (!) [JHb 17/10 lőtartási ut.]. 1761: Piros Pej fekete farka Serennye daras Derekü gombólyeg faru, Török Faj bélyeges* [Branyicska H; JHb XXXV/39. 95. — *Ti. kanca]. 1790 a Fel kelhetömet valamik a Segesvári Szallasomon vagynak Zár alatt mind azokat hagyom Edes Testvér Etsémnek Groff Kornis Gáspárnak; Ezen kivül a Király-Halmi Istallomban lévő Barna Mag Lovamot, egy Menes béli Babos Faru pej Csikoval [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24e gr. Kornis István végr.].

2. (vmilyen) tomporú, ülepű; cu șezut; mit (irgendeinem) Hinteren. 1593 Borbara, zabo Jstuan deak zolgaloia vallia Niari Martonne azt mondotta az vranak Niari Martonnak, az te aniad vgimond, az az nagy faru, nagi fenekw bwweos bauros bozorkani kurua az ki a eordeogeoket vendegge hitta [Kv; Tjk V/1. 333].

farúd fa-járműrúd; oște de lemn; Holzstange/deichsel. 1761 Vagyon még, két kerekű Talyiga, melynek az egyik kerekin két kerék Pöre, és két

fontó töre valo, alkalmas vas karikai vannak, meg lehetős Fa rudyával [Kéménd H; JHb XXXV/39. 32].

Szk: ruhatartó ~. 1681 Ezen elso Contignatio felett levő Kőház. Asztalos csinalta hosszu fogas a falon, czak fejéren Nro 3. Ruha tarto fa rud fel csinálva Nro 1 [Vh; VhU 503].

farudaeska 1789 Haj por Tok(na)k valo 4. fa rudatskák Rf. — xr 4 [Mv; ConscrAp. 39].

Minthogy az egyetlen adalék patika-leltárban fordul elő, valamilyen valószínűséggel a 'fapálcika' jel-sel számolható.

farúgy kb. zsenge-falevél; frunză de copac fragedă; Erstlingsblatt, junges Blatt. 1771: Itt az Hegyek közt némelykor az Esztendők olly meddők s a széna nem léte miatt olyan szoragás vagyon hogy ha fa rúgygyel nem taplálgnak, Marháink éhel halnának [Batrina H; JHb 93. XIX. 6].

fás I. mn 1. fával benőtt; cu copaci acoperit; mit Bäumen bewachsen/bestanden. 1818: A' Fás bértz alatt a' kapolnánál (sz) [Árapatak Hsz; EHA]. 1815: a Fás bértz allya uttya. A' Fás Bértzen. A Fás Bértz oldala [uo.; EHA]. XIX. sz. v. alsó (!) fásbértz (k) [uo.; EHA].

2. apró ~ kb. bokros-veszűs; tufos; buschig, strauchig. 1789 . lévén a Gát kötése a Dés-falvi és Haranglábi Határokon elegendő aprofás Erdők [Abosfva KK; GyL].

3. ~ udvar kb. épület- és tűzfátartó telekrész; ogradă/curte de dindărăt unde se păstrează lemnele de construcție și de foc; Teil des Grundstücks zum Holzhalten bestimmt. 1679: Galambdúc Ezen Fás Udvaro(n) nro 1 | Öreg ny konyha. Ez az Fás Udvaro(n) az Ifju Aszsonj lakadalmi szükségere czinaltatott volt [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 93].

A jel-re 1. a Gyaluban (K) 1679-ben említett fa-tartó hat et. — L. még fűskert al.

4. ~ ember faárus, fás; vînzător de lemne; Holzverkäufer/händler. 1633 uta(n) hogy fat hozanak, ugia(n) magauall Szalay Geörgjel menek az Maros melle az fas emberekhez es latam hogy ninczien ollian hoszu fa az mi nemö kellettik uala [Mv; MvLt 290. 117b].

II. fn faárus, fás; vînzător de lemne; Holz-händler. 1840 körül a' fásak is de leg inkább a' meszesek soha nem fizetnek bé jövedelekkor vámot [Kv; KLev.].

fásajtó faprés; presă de lemn; Holzpresse. 1679: Esztenák. Első, Szent Peteri külső Eszténa; Pitvarának, szobajanak sövényes oldalai kivül belől tapaszosok; Szalmával fedett Vagyo(n) ezen Pitvarba(n) Sajt nyomo fa Sajto, minden eszközeivel jo nro 1 Fejő veder nro 4. Tej oltáshoz valo öregfenyő dása nro 2 ... Krinta (: avagt Sajt nyomashoz valo keredgd csatornás tekenő.) 1. Sajt nyomo ruha nro 2. Orda nyomáshoz valo vászon zsák nro 2. Sajt nyomo káva nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 123].

fasajtócska faprésecske/sajtolócska; presă mică de lemn; kleine Holzpresse. 1835: A' Sütő Házban ... Egy sütő Lapát — egy szakasztó Asz-tal ... Egy czudar fa sajtotcska [Zsuk^a K; SLt Vegyes perir. *A forrás nem jelzi, hogy melyik: A., F. v. Nemeszsuk].

fasámfa cipősámfa; calapod, şan; Schuhleisten. 1767 Fa Samfa par 2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 10].

fasarkos fasarkú; cu balama de lemn; mit Holzangel. 1636 az malom haz ... Aytaya felszer fa szejzeos sarkas es pantos [Siménfva U; JHb Inv.]. 1677 Vagyon Csíkban Madaras nevű falun fellyül az fenyvesből le folyó patakon elő nagy-ságoknak^a egy vas hámora, melynek körös kör-nyül való circuitassa fenyő fából való sasok közé, néhult fenyő deszkákkal, néhult penig fenyő boro-nákkal vagyon fel rakva, mely kerítésre nyílik fenyő oszlopok között job kézre nyíló deszkás héja-zat alatt, fa sarkos, pántos fenyő deszkából álló egy kapu [Madaras Cs; CsVh 48. — *A fej-nek]. 1687 Padlása ezen hámornak nincsen ... ball kézre mégyn az számtartó házban egy fél szerez fenjü deszkákból csinált fa zááros (!), fa sarkos, pántos, fa kilincses ajtó [CsVh 92]. 1694: Disznó ól avagy Pajta melljre nyílik fa sarkas hevede-res bárdolatlan, paraszt, és most tsak heverő deszka Ajtó [Kisenyed AF; BfR]. 1722: Az máso-dik ház(na)k pítvara nagj kémény allya bárdolt deszkából álló fa sarkos ajtaja [Algyógy H; Born. XXIX. 8 Bornemisza János conscr. 1]. 1866 egy venyige fedél alatt álló sövény oldalu árnyék-szék használható — deszka ülettel és fa sarkas ajtóval [SL]. L. még CsVh 89, 114—5, 118.

fasarkú fasarkos; cu balama de lemn; mit Holzangel. 1677 Vagyon az Uduarhazon felywl egy Czwr kertis, seouenye jo, leszas, seoueny kapuja: Egy kis aitois megyen rea fa sarkú, fa szejzeozw [Megykerék AF; BK 48/16]. 1750 a' be jaro kapu . Tögy fából tsinált fa sarkú, fa kilentsü és Zárju [Szamosfva K; JHbK LVIII/4]. 1851: Van egy — hat tölgyfa lá-bakon 's hasonló talpokon fekvő jó sertés ól . fa sarku zsilip deszka ajtója [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

fasarok fa-ajtó- v. kapusarok; balama de lemn (pentru uşi sau porţi); hölzerne Tür- od. Torangel. 1632: Por teőreő malom. Vagion . keőreő keőmiwl Palankas sindeljes kertel be kerítve, eő-regh dezkas kapuia, mellette egi be iaro kis aito, fa sarkon forgok [Bethlen SzD; UC 14/38. 98]. 1677 Vagyon ezen vas verő házban egy kis deszka rekeszis, ajtaja fa sarkon jár [CsVh 50]. 1680: Az Sütő haznak pítvarából nyílik az kemeny allyara fa Sarkakon egy leveles kapucska [A. porumbák F; Ált Inv. 7]. 1688: (A) pítvarból nyílik be az Aszszony első házában fenyő deszká-ból csinált fa sarkokon forgo párkányos uj ajtó, fa kilincsevel, fa zárjával, és fa bevonójával edgyütt

[Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. 1699: (A Gyulaffy udvarház telkére) mennek be fenyődeszkából csinált kapun, ... emellett egy kis kapu fenyő-deszkából, fasarkokon forgó, fakilincs és gerezdes zár rajta kolcsostól [Egeres K; ETF 108. 11]. 1721 Vagyon pincze építve ... hozzávaló négy darab tölgyfa deszkából csinált ajtajával, fa-sarkkal, hevederrel, vasretesszel s reteszűfél, töke-zárjával együtt [Somlyó Sz; i.h. 16]. 1772 Ezen Pajta Sövény kertel három helyt vagyon el rekesztve, mellynek négy fenyőfa Deszkái fa sarkokon fordulo Ajtotskái vadnak, és fa zárral zárattatnak [Szászfenes K; BethKt Mikes-conscr.]. 1807 mindenik ajtonak fa sorka vagyon [HSzj fa-gerezdes kulcs al.]. 1851 gyalog kert sövény-ből bikfa karókra ... van egy ócska kis kapu fa sarkakkal, 's fa kilintsel, vékony bikfa kapufelekkel és fazárral [Erdősztyörgy MT TSb 34]. — L. még CsVh 52—3; ETF 108. 8, 10—3, 16—7 HSzj reteszű al.

fa-sártakarító răzătoare de lemn pentru ghet; hölzerne Kratze. 1868 Az elő tornáczból, hatul-rol le vezető lépcsőnél van egy vas és egy fa sar-takarító [Kv; Újf. 6 Újfalvi S. hagy.].

faseprű. Csak e szk-ban: ruhatisztító ~ ,máturá pentru curăţit haine; Holzbesen zum Kleider-putzen. 1589 Egy Ruha tisztító fa Sepreő [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69].

faserpenyő talger de lemn; hölzerne (Waag)-schale. 1696 Hus merő fa serpenyő nő l [Beth-len SzD; BK].

fasikattyú a tézslát az ekéhez v. egyéb jár-műhöz kapcsoló fa-csat; cirlig de lemn pentru agăţarea tinjalei; Holzklöben (womit die Er-satzdeichsel an den Pflug, die Egge od. andere Fuhrwerke angeschlossen wird. 1692 Ezen is-tallo előtt vagyon egy viselt eke talyigastul, fias teslastul, fa sikotyustul egygüt [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

fasikattyús fasikattyúval felszerelt; prevăzut cu cirlig de lemn pentru agăţarea tinjalei; mit Holzklöben versehen. 1727 Két eke vagyon hoza tartozó eszközeivel, hat teslák, ketteje vas sikotyus, négye fa sikotyus [Koronka MT; Told. 27].

fáskamra magazie de lemne; Holzkammer/schuppen. 1824: A' Fás Kamarán egy jó bér-letlen ajtó, két vas Sarkokkal, 's egy hasanlo heverő Levélajtó két Sarkokkal a ház híján 's retesszel [Kv; Betegh 2]. 1835 A' Fás Ka-marában vagyis Szinben Egy fa vágo Fűrész Machina [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

faskatulya faládikó; ládiță de lemn; Holz-schachtel. 1814 Egy veres fa skatullyáb(an) holmi szivek, kereszttek, Fülbe valok, gyűrűk 20 xr [Kv; Born. IV. 14].

fáskert kb. tüzelőfa tartása és famunkálás céljára szolgáló, kerített telekrész; porțiunea de teren imprejmuită unde se păstrează lemnele de foc și se prelucrează lemnele; umzäunter Grundstückteil, wo Holz gehalten wird. 1679 Kút, Az Nagi Udvaro(n), az Fas kert ajtaja mellett vagyo(n) .. Fás kert, avagi Öregli Uy konyha Udvara. Ez az nagi udvar kerítéséhez vagyo(n) ragasztva az Tó felől [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91–2]. 1699 Ezen külső Udvarrol az fas kertben nyílik bé egy kis cserefa ajto mellyjékü ajtocska (így!) [Szentdemeter U; LLt]. 1722 az fás kertetis meg kerteltettem az kapujáig [Ks Bíró János jb nyil.]. 1756 Innét menvén az Fás kertben. Vagjon ottan 3. Esztendő, száraz bikfa tűzre való Curr. 3 1/2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 16]. 1777 Jol lehet ezen fás kert a meg irt Gyümölsős kertel egy kerítésben vagyon, de barana kertel cserefa sas közli rakva jo moddal által vagyon rekesztve [Megyesfva MT; LLt 28/531]. 1783 a csüdtelkieknek az usoráért többire minden esztendőben reggetik marhajokat ... sokszor hattatták ide a marhajokat a fás kertben bé rekesztették három nap is ottan tartották [Szókefva KK; Ks 92]. 1812 elmentem le a Fás Kertbe a Faragokhoz; minthogy ur dolgába vágták a Fát 's, erőssen is hideg volt, hogy vágassak elegendő fát éjtszakára [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi szt vall.].

fásláda fatartó láda; ladă pentru lemne; Holz-kiste. 1589 Egy fás Lada [KvLt Vegyes I/2. 40/].

fásli (kötöző)pólya; fasă; Fasche. 1801: 8 Sing Keskeny fásli: 40 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1835 37 1/2 sing Széles fásli 15 f. 80 sing Gyász fátvol 26 f 40 xr [Born. O. Ia].

fa-sókölyű sótörő famozsár; piuă de lemn pentru zdrobit sare; hölzerner Salzmörser. 1745 égj fa so külfü közre maradt [Balavásár KK; Ks XV. 18. 13].

fa-sótartó solniță de lemn; hölzernes Salzfaß. 1777: A' Bács Házában találatott ... Fa s tarto Nro 1 Sajt tarto Deszka Nro 3 [Mezőméses TA; Wass]. 1787: Egy fa sotarto Dr. 20 [Mv; MvLev. 5 Nagy György hagy.].

fa-sróf facsavar; şurub pentru lemn; Holzschraube. 1829: Négy fa sroforkért a' pokrotzok fűsülésekhöz 4 Rf [Kv; BLt 12 a kv-i dologház szám.].

fa-stömpöly faoszlop; stülp de lemn; Holzsäule. 1772 Ezen ajto előtt vagjon két fa Stömpöjén állo Sendelly fedél alatt égy ől hosszasságu Pintze Torok, mellynek két oldala kőből vagyon ki rakva [Szászfenes K; BethKt Mikes-conscr.].

fásszín fáskamra; şopron pentru lemne, magazie de lemne; Holzkammer. 1835: A' Fás Kama-

rában vagyis Szinben ... Egy fa vágo Fűrész Machina [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

fasz 1. penis. 1567: Agotha vxor fransisci Seres, se audisse Quod ita dixisse vxor Valentini ad Dorotheam Tothazy Hallode ha en Nem Mosom az en vram labath Jowel te Mosd a fazat ... Kozos Kurua Nagseggw [Kv; Tjk III/1. 92]. 1588: Zepe az vesseleni ferencz Jobagia faza [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1634: aha Torok fazzal bazot lelek eszez kurva [Mv; MvLt 291. 9a]. 1744 Ennek előtte két esztendővel Szakács Filepet szolgáltam ... de az eő Fertelmes szokása miatt nem szolgálaltam mjvel akár hova mentünk dologra öröкке csibdeset, probalgattván hogy valamire mehessen. Sőt meg az eő fertelmes faszát kiis uetette nekem s ugy probalgatot, sőt ha engedtem volna minden bizonyal meg baszott volna [Gyeke K; Ks]. — L. még *bederget* al.

2. csök; organul genital al unui animal mascul mare; Zeugungsglied eines größeren männlichen Tieres. 1653 Az Var(me)gie hada hires kurua valoga, herelt lo fasza; Meszaros Peternek^a is az bestye lelek kurua fianak az Annya .. kur-uak kergetőie volt^b [Ne; KemLev. 1394. — ^aA vármegyének — akkor közelebből elhunyt — alispánja. ^bTi. a szidalmazott alispán].

A fenti szidalmazás megértéséhez 1. *beste, bestye* II. al. az ugyanez évből való kijegyzet. Noha az itt adott jel. leggyakrabban csak bikára von, az MPászt 304, 544, EtSz és az EtSz jelentésadása tekintete vételével lóra vonatkoztatva is használható.

fa-szám famennyiség; cantitatea de lemne; Holzmenge. 1786: Varga Ferencznek 50 fa számból álló Cseresnyése nagy és apro hungfl. 80 [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

fa-szán sanie de lemn; Holzschlitten. 1810: Egy két Lo után valo fa Szán [Mv; MvLev. Trin-cseni Mihály hagy. 21].

2 fa-szappan '2' 1810 Három fa szappany, két fa reszelő, égy fa Török (!) [Mv; MvLev. Trin-cseni Mihály hagy. 17].

faszelculus 1. irat/levélköteg; dosar, teanc de scri-sori; Faszikel, 1696: vannak holmi missilisek felés szammal, de confusé, mert a' mint az exactorok Fasciculusokba(n) kötözték kötejek vagy el rothadt vagy az égerek el rágták és ide s tová hanyodtá(na)k es az hanjasba(n) Confundaltattanak [Gyf; Bfr]. 1728 Az plajások dolga, az Csik-Szereda privilegiuma materiája ha in questionem jönnek: azok iránt az annectalt fasciculusok pro sui instructione kgtelnek inservialnak ... Ex congregatione sedium Csik, Gyergő et Kászon [SzO VII, 337]. 1768 Levelelmet is jó rendben szedtem, Fasciculusok szerint Regestráltam, tsak a Regestrumot kell nézni, mikor vala mellyik Levél kívántatik, a meg mutattya, mellyik Fasciculusban hányadik Numerus alatt

legjen [Kp 149 Havadtői Máthé Izsák kezével].
1777 Dominalis Székeken agított Causak Protocolumai, és külömb külömbféle Processualis Levelek(ne)k, Inquisito(ria) Relatoriak, s egyéb Literale Instrumentumok Fasciculusokra regisztrálva [BK Inv.].

2. (pénz)köteg; teanc de bani; (Geld)bündel.
1734: pro Conservatione attá azon pénzeket, melyeket Dán Kolosvarrol ... hozott egy fazék, és egy fasciculusban | az Kolosvárrol el hozott fazekban s fasciculusban kötött pénz maigis ott van [Torda; TJK I. 34].

faszeinál 1. befolyásol; a influenza; beeinflussen. 1694 Mivel vacált a leordinumi püspökség, akartak az capitularis papok püspök-fejedelmet választani de az papokat a gallus úgy fascinalta, hogy fele a papoknak, ugymint 24, válasszák a coloniai electort .. 24gye pedig a magnus ordinus Teutonicus magistert [II. AMN 333]. 1726 akik fejére akartak eskünni, azokatis adománnyal fascinalta, hogy a fejére ne esküdgyenek [Dés; Jk]. 1759 Hogy a Titt. Exponensek is a Patensek között tsak edgyetis ijesztéssel vagy valami adománnyal vagy quouomodo Fascinaltanak volna nem tudom nemis hallottam [A. Ilosva SzD; SLt 24. Y. 3. 11 St. Turi de Boros Jenő (61) ns vall.].

el/meghitet (tévútra vezet/visz); a duce pe cãi greșite, a duce în eroare; irreführen. 1745 az J. minekutánna ... meg intetett arról, hogy tovább pénz keresésnek tsalárd mesterségével ne éllyen, embereket ne tsallyon ; mégis ő életit nem melioralta, hanem.. à Pojáni lakókat communiter fascinalta, itt Thordanis sokakat meg tsalt; meg kívánom, hogy feje vétettessék és meg halljon [Torda; TJK 11/87].

faszeinálhat befolyásolhat; a putea influenza; beeinflussen können. 1649: Az Soboki ember elle(n) p(ro)testal azo(n) Kajantai Janos, hogy mostannis az Actrix vendeghlette, es így fascinalhatta [EMLt 411]. 1786 Procurator Gál Sigmond eo Kglmeis az instáns Birájával a szálló allyában meg allapodtak valo az hogy Gál Sigmond Vr(am) sem a betsűben mi vüllünk jelen nem volt, sem akkor a Betsűsöket nem fascinalhatta, mert mi a kérdéseket arra tett Feleleteket lassu beszéddel folytatván Gál Sigmond eo Kglme aztat nem halhatta [Bekerestúr MT; Bet. 6].

faszeinál(tat)ik befolyásoltat(ik); a fi influentat; beeinflusst werden. 1784 ezen adjuralt emberek közül mindnyájon proprio instinctu magok tudhatások szerint fatealtanak é? vagy pedig ellenb(en) valakitől akármi motivumok által fascinaltattanak é, s tanittattanak é? [Af; BK ad 465 vk].

faszeg 1. cui de lemn; Holznagel. 1677 Nyári ház ... vagyon minden fa szegekkel szegezett

fenyő deszkákkal alól és fellyül meg padlot kőtéses oszlopokon álló egy tornác [Madaras Cs; CsVh 51]. 1678 Uzonbol^a vitte(ne)k el egyet-mást ez szerent Gyalog zaszlo(na)k valo kopia faszegekkel meg verve nr. 4 [BLt. — ^aHsz]. 1680 Serfőző Ház melyre nyílik fa sarkon fa szegekkel szegezett egy bikfa ajtó [A. porumbák F; ÁLt. Inv. 35]. 1681 (A fedél) fenyő deszkából léczekben fa szeggel le szegezett [CsVh 95]. 1736 a Hinto Szín fa szegekkel Csekelly Hevederire szegezett kaputskája két felé nyílik [Pinárd^a; EMLt. — ^aKésőbb: Várhegy MT]. 1756 Ezen Nagy kapunak vagyon két felé Nyílo avatag Fűresz Deszkából allo Cserefa hevederekhez fa és Vas szegekkel szegzett két két Vas Sorkokon fordulo ajtó Levele [Branyicska H; JHb LXX/2. 11]. 1773 értünk a régi udvarháznak végiben való kis méheskert mellett egy nagy cserefa lábokra épített és kötött galambhúgos kapura; ez zsendellyel fedett, egy felé nyílló fenyőfa deszkából, faszegekkel fenyőfa hevederekre szegezett kapuja [Káson; ETF 108. 8]. 1838 A K Monoštóri Sztáló malomba az udvarról bé nyílik egy két felé nyílo duplás fa szegekkel vert jo ajtó [Km; KmÜLev.].

2. fa-kötésszeg; cui de imbinare din lemn; hölzerner Bindungsnael. 1676: Ezen udvarház^a kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyíló, kapubálványa négy szegeletesre faragott, ormosan egybe csatoltatott és kapus forma három-három faszegekkel öszveszegettetett, tölgyfákból állók 1679^b csináltatott, jó; melynek külső részén majd körös-körül holmi frások meccettek [Galac BN; ETF 108. 8. — ^aAz Alvinczi Péterné Székely Kláráé. ^bAz évszám az 1676. évi eredetiben nyilvánvaló elírás]. 1692 Nyílik az Udvarra Tölgy fa Labakon álló kötésekre csinált (mely kötések-is nagy fejű czifrázatos fa Szegekkel vannak megh-szegezve:) sendelyes, és egy rendbéli Gala(m)búgos ... két felé nyílo öreg kapu [Mezőbodon MT; BK]. 1756 a Curialisra bé járo Kapu .. Áll három faragott, földben bé ázott ottan ottan Cziffrázott vastag Cserefa kapu melyékekből, melynek bojt hajtás modgyara csinált faragot felső szemöldeke Nagj Feju Fa szegekkel foglaltatnak a kapu Feleihez [Branyicska H; JHb LXXII/2. 10].

3. (fogas)fog; cirlig de lemn (la cuier); Hakenzinke/zahn. 1756 Festékes fogas 7 fa szegevel, két vas szegekkel falba foglalt 1 [Branyicska H; JHb XXXV, 35]. 1798 A Nagy Gabonásban Egy Fa Szegekkel el készült sertes aprólékanak valo allas [Vingárd AF KCsl 5].

4. (fa)cövek; țaruș de lemn; Holzpflock. 1677 Tudom azt hogj a To el uagasert az szent simonj Lofeyek s Veres drabantok Any feöldet fizettek uala hogj negj lon s egy szekeren elig hoztuk uala kj a fa szegeket eo magok mutogattak ki-hogj wsd ide az szeget, mert en attam azt kgnek egy nap estig teöbet szaz fa szegnel, Nyir mezőn kezdtek el ..., azért ez feoldeket Czinkas feöldnek hittuk [Szentmárton Cs; BLt 3 Blasius Debrecz]

de Zent Marton pix. vall.] | nagy szelj feoldey ualanak az To el uagasaert, Czjukas feoldnek hittuk, mert az uegire szeget uertek s azert hittuk Czjukasnak negj lon s egj szekeren eligj hoztuk kj az fa szegeket, eo magok mutogattak ki, hogj ide az szeget [BLt 3].

faszegező 1. faretész/zár; zăvor de lemn; Holzriegel. 1632 Komanaí Udvarház. Ezen Uduarrol az malom es maior kert felé nilik egy eőregh, fa Sarkon forgo dezkas kapu, mellien vagion egy kis ajto fa szegezoejeuel edgiwt, az fele sindeliezett [UC 14/38 Komanaí urb. 120]. 1694 egy felszer Ajto. Vas Kilincse es Kilincs tarto vasa, Vas szkababan allo fa szegezoeje [Kővár; JHb Inv.].

2. kb. gerezdes/makkos fazár; zăvor de lemn cu măciulie; Holzriegel/schloß mit Bolzen. 1680 (A) vetemenyes kertre ... nyilik tölgy fabol köteses kis kapu-mellyék között fa Sarkon forgo füreszen mecset bikfa deszkakbol valo egy uj Gyalog szer kapu, melynek gerezdes fa szegezoeje [A. porumbák F; Ált Inv. 28].

E zárfajtára 1. Viaski, Makkos fazáraink. Kny. a NéprÉrt. 1931. évi 2. füz-ből. Bp, 1931. 17 l.

faszegezőjű faretesz/záros; cu zăvor de lemn; mit Holzriegel (versehen). 1647 Vagyon az Uduarhazon felywl egy Czwr kertis, seouenye jo, leszas, seoueny kapuja: Egy kis aitois megyen rea fa sarkú, fa szegezoejw [Meggykerék AF; BK 48/16].

faszegezős 1. faretesz; cu zăvor de lemn; mit Holzriegel (versehen). 1632 Az Niari hazan uagio(n) egy felszer uas pantos sarkos fa szegezoeis Aito [A. porumbák F; UC 14/38. 174]. 1636 az malomhaz három oldala boronafa, az egyik keo Jo syndelies, kett szakaszban ualo. Aytaya felszer fa szegzeos serkas es pantos [Siménfva U; JHb Inv.].

2. kb. gerezdes/makkos fazáros; cu zăvor de lemn cu măciulie; mit Holzriegel/schloß mit Bolzen (versehen). 1680: nyilik az Istalok es az Szeker szin elot valo udvarra fa Sarkon fa szegezoes gerezdes kolcsos bikfa paraszt ajtó [uo.; Ált Inv. 25].

E zárfajtára 1. *faszegező* al. a jegyzetet.

faszegű fagógú; cu cirlige de lemn; mit Holzacken (versehen). 1817 Kortsoma A Hátulso, vagyis iwo Háznak. Ablakai Lantornából valok közöséges Rámákkal vagyon még ezen Házban 12 fa szegű fa fagos (!) [Ördöngösfiúzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 7].

A jel-re 1. a *faszeg* 3. al. az adalékokat.

fa-szék 1. scaun de lemn; Holzstuhl. 1772: Azon Udvarháznál Posztos és Bőrös Székek, guy Fa Székek, Kanapék, Ágyak, Almáriumok.

Pohárszékek meg vadnaké most is vagy hová lettek? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1789 A' hátulsó Házokban Szálláskodo Boérnál 2. fa Szék és egy kised fenyő Deszka Asztal Rf 1 [Mv; ConscrAp. 16]. 1802: 12 Fa szék ... zold-dön festve | 4. Fa széket Zöldön festve [Mv; TGA 51]. 1840 Egy rongyos fa Szék, és egy bé akasztó vas horgával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: egyes ~. 1735 Edgyes fa Szekek festett, és festetlenek Sz: Benedeken^a 99. Kóródon^a 115 [Ks 40 Varia XXVIIIc. ^aSzD. ^bKK].

2. zsinórverő ~ gombkötő-eszköz; unealtă pentru confecționat nasturi; Schnurmacher-Werkzeug. 1710 Az Nemes Tanács Parancsolattjából az Gombkötő Samuel Jnventált Javaibul ezeket vittük el es köz kéznél hatjuk. Műszer: Egi Seljem vizsgáló fa kereket. Egi Sinor verő fa njerget. Egi Sinor verő fa Széket [Kv Tjk VII² 371a].

faszekrény 1. (fekvő)ládaszekrény; ladă-dulap din lemn; Holzkiste/kasten. 1611 Egi fa zekrenj, lakatostol [Kv; RDL I. 90].

2. fehérműs/ruhásszekrény; dulap de rufe/haine; Holzschrank für Kleider u. Wäsche. 1636: Kertesz haz Vagyon benne egy kül futó mazos kalyhas kemencze, keőrülleotte pad szek, kett eőregh bellett fejer pad, uy aztal, Dezka; Talas, egy fogas, egy noszolia egy fa (igy !), fa szekreny azon vas retez [Siménfva U; JHb Inv.].

A régiségben olyan, eleinte kizárólagosan kemény-, főként bükkfából készült, fekvő ládaszerű bútordarabra vonatkozóan hatott a címszóbeli megjelölés, amilyen bútordarabot pl. Keszeg még ma is *szekrin*(y) névvel illetnek [A tárgy- és szótört. re l. MNr 21, 230 kk.; SzE 273–4].

faszemöldök cserepesfa (a kemence csempés részét tartó lapos gerendácska); grindă de lemn la cuptoare cu cahle; flacher, hölzerner Oberbalken am Kachelofen. 1745 Melly házban vagyon egy fa szemöldökre rakott paraszt kályha kementze fa szemöldökű Paraszt ujj kályha kementze [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1753 Vagyon fa szemöldökre rakott paraszt kályha Kemencze [uo.; i.h.] | Vagyon fában felrótt tűzhelyre fa szemöldökre^a rakott paraszt kályha [Besenyő AF; i.h. — ^aUo. alább egy másik tűzelőhely-leírásban *szemöldökre* alak].

A címszóbeli névvel a régiségben a kandallós tűzhelynek azt a lapos gerendaszerű részét illethették, amelyen a csempéből rakott hőszigetelő-építmény nyugodott [L. erre MNr 193 kk és a 193. l-on a képet; Kós, NNh 134 kk].

fa-szemöldökű 1. fa-(ajtó)szemöldökös; cu pragul de sus din lemn; mit hölzerner (Tür)Sturzbalcken. 1694 (A majorságszólőre) nyilik köteses fa melljekű, szemöldökű pusztá Ajtó [Kisenyed AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János nob.].

2. cserepes/tűzhely-fás; cu grindă de lemn la cuptoare cu cahle; mit hölzerner Oberbalken (am Kachelofen). 1745: Melly házban vagyon egy fa szemöldökre rakott paraszt kályha kementze fa

szemöldökű Paraszt ujj kállyha kementze [Maros sztkirály MT Told. 18].

fa-szer fapiac; piață de lemne; Holzmarkt. 11n. 1854: Fa-szer (fa-piac) [Sszgy HSzjP].

faszerszám 1. faholmi/portéka; lucruri de lemn; Holzmaterial. 1593 Kadar Jakab vallia: Engemet huanak Keoteluero Lukachne, es Semlieswteo Jstuan valami fa zersam megh intezesere, es megh oztasara En megh oztam keozteok, es az meli hordok, fa zersamok az azzonj zamara iutanak, el viue onnat az Azzoni [Kv; TjK V/1. 348]. 1670: Fazerzambol Jutot nekiek. Egi niozolia: Egy kar zek [Kv; RDL I. 6]. 1620 Job Anyatol es Attyaj rezeben iutot feyr ruhak, Derekaljok olm zersamok, uas es fa zersamok etc. [Kv i.h. 97]. 1670 az teob fa szerszamokat az kik marad-tanak volna azokat az Nemetek egettek, rontottak, vagdaltak eozsve [Kv; i.h. 152].

2. faeszköz; unealtă de lemn; Holzwerkzeug. 1590 Az Taligahoz valo fazerzamnak meg vetele. Monostor vchaban Kyweol Kerekes Demeterrel niuvelttem chinaltattam harom vyh kereket egiet chynalt d. 55 tezen f. 1 d. 65. Chynalt 2 felkerechet d. 14. Chinalt ket hámfat d. 12. Chynalt egy nyutot d. 8. Chynalt egy tengelt d. 16. Chynalt egy Agast d. 12. Keozep vchaban Kerekes Mihalyal Chynaltattam egy Semelyt d. 16. Chynaltattam egy Nyutot d. 8 [Kv; Szám. 4/XIII. 6 malomreg.].

3. faedény; vas de lemn; Holzgefäß. 1611 Fa zersam Jutot Perkeo zamara Hordokbol, kad-bol czieöbeörbeöl, Liú es Bodbol [Kv; RDL I. 88]. 1628 ket uttalis küldéot eo teöle Kolosuara fa szerszamot tekeneött medenczett talat egjeb affelet lapatot [Mv; MvLt 290. 159a]. 1673 Az Fa szerszamok felöl penigh igy concludalank, hogy o kegyelmek mind özsve hordvan szerezven, hijanak Kadar Mester embert, azzal harom fele rakatvan egyenlőkeppen minden fele, vessenek nyilakat reaia, es azokbolis igassagason kinek kinek az o reze szolgaltatodgyek ki [Kv RDL I. 154].

4. kb. épületfa; lemn de constructie; Bauholz. 1789 Fa zersam Vetele a' Malomhoz. 25 April(is) Vöttem a' Kis Kapusiaktol ket zal gerendat f. 2 d. 90 vgian akkor veottem . . . 300 lapoczka dezkat f. 1. 95 Maj Vöttem az Nag' demeteriektol (!) 60 öregdezkak f. 6 I Maj (!) vöttem 132 Leczet f. 2 d. 60 vöttem keoznek valo dezkat 200. f. d. 8. 22 May vöttem 8 zal gerendat talpnak valot f 10 d. 25 vöttem fwrez dezkat | Vöttem . egi Sardi embertol 16 darab czóueknek ualo fat f 3 d. 70 [Kv Szám. 4/XI. 22—3].

faszín şopron de lemn; Schuppen/Scheure aus Holz. 1783: Töredék tarto fa szín 1 [Nagyrapolt H; JhB XXXI/28]. 1821 építettem egy nagy fa Szint Ászokra melybe belé megycn 60. ötvenes Hordo [Celna AF; Ks 79. 9]. 1848 A Fa színbe lévő tyuk ketrecz 6 rft. [Görgényszti-mre MT; Born. G. XXIVd]. 1852: A' fa szín

fedelezettjeiről néhány sendej le van verve [Dés; DLt 1248].

faszivárvány falopó; tigvă de lemn; hölzerner Weinheber. 1647 Ez Pinczeben vagion egy kis harom agu furú; Egy fa szouaruán; Egy Teolczer | Egy Czap furú; Egy fa szuiaruany Egy Liú; [Drassó AF; BK 48/16]. 1696 egy Konyhara valo öreg vas Nyars nó 1. Fa szivarvany nó 2 [Bethlen SzD; BK]. 1735 Két bádog szivarvány Fa Livú kettő Egy fa szivarvány [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

faszol hat (fel)vételez; a căpăta/primi; fassen. 1811 még sohuunna leg kisebb rendelést sem vett arról, hogy zab helyett törökbuzát faszóly-lyanak [Kiscég K; KLev.].

Szk: pénz ~ni. 1836: Május 9-ik Napján el indultam az Kapitány Urral Szebenbe pénz fa-szolni [Bereck Hsz; HSzjP]. 1842 Dél után por-ncsolatot kaptam pénz faszolni menyek holnap [uo.; i.h.].

fasszió 1. (tanú)vallomás; mărturie; Zeugenausage. 1637: elő nyelvekkel teot fassio [Szentmar-gita SzD; Told. 27]. 1639 Az Fassioikat penigh azt mind ketten tudgjuk hogi szeöcz Daniel Tra(n)-sumnaltotta; mert ugia(n) my kezünk altal ment Relatoriaba(n) az vallatas [Mv; MvLt 291. 176b]. 1642 az elebbi kgmetek azon peres hauasok felöl ualo fassioit lattam, iouallomis hogy ugy fateal-tak hogy az uiznek felen inset kgmetek hatara volt czyak hogy azok kik akkor uallottak . uissa menuen molduuaban laknak, es elebbi fassioiokat tagadhattjak [Sófva BN; BesztLt Miss. 115 Petrus Gavay a beszt-i főbíróhoz]. 1650 ha az uallok közül ualamellik reuocalta az eo fassioiat most mi arról nem tehetünk [UszT 13a]. 1655 Márkosfalvi Balint fassioja [Kv; CartTr II]. 1666 az kik oda my előnkbe(n) iöttenek, azokat megh eskettük kiknek neuk es fassioiak igy kouetkeznek [Homoródsztpál U; BLt. 11]. 1688 Anak . I. ellen valo Relatori-áját . megolvasvan, es ragogatván, arra valo elégséges fassioikat nem találhatunk [Dés; Jk]. 1708: En à Sarkanyi Polnagyt Ispant a' Falu örögeivel edgyüt be hivatva(n) fatealtattam es Testimonialisb(a) vevén fassiojokat subscriptio alatt kgd kezehez küldött(em) ur(am) [Fog.; K.J. Fogarasi János lev.]. 1723 az melly Fatensek mi előnkbe(e) comparealanak azok(na)k hitek utan valo Fassiojokat, recipialtuk [M.dersze SzD; RLt]. 1735: a Fassiokbol vilagoson ki jú, hogi amijek volt acquisitumok volt [Dés; Jk 171b]. 1746 Harkányi Samuél o Kglme fassiojából, kivelis o Kglme registraltatott vilagoson ki jó hogy tiz forintoknál többel ados nem maradott, es mind a maga fatensi mind az adversa parsnak fassiojából többire az jó ki, hogy a négy forintokat maga fáradtsagáért akarta es akarja el venni [Torda; TjK III. 22]. 1748 most is approbalom azon fassiomat [Ákosfva MT; Told. 8]. 1755 Ezek a Vallok minyájon . . . Mező Bándon^a lak-

(na)k, kik(ne)k hűtők után tett Fassiojakatt le irtuk [MbK VIII. 17. — *MT]. 1775/1805 se azt nem inducalják Fassiojakban hogy azon Salamon^a Emberektől... hallották volna hogy azon Pojánáról minden Esztendőben Bezdédre^b fizetik a Portiot [BSz; JHb LXVII/3. 125. — ^{a-b}SzD]. 1786: az mely vallokat... convocaltatott, mű azokat az előnkben adott Utrumakra külön külön meg kérdezők és hűtők után tött Fassiojakat irtuk meg műis Nsgod(na)k és Kglmetek-(ne)k [Ms; GyL hiv.]. 1791 Ezen fennebb meg irt Fassiot hogy vallottam pr(ae)sentibus Fide mediante recognoscalom Albisi Baktsi Adam np. [Albis Hsz; Borb. II]. 1809 Bizonyoság Darotzi Josef helyben hag(g)ya az ottani Fassioját [Szu; UszLt ComGub. 1808]. 1810 elébbeni Fassiom-haz e következendőket ragasztam [Adorján MT; Born. G. XIV. 1 Latzko András (63) ns vall.]. 1832: Jakafi (!) Pál vallomását autenticalya helybe hagyta.. Kádár Péter Hite után tett Fassioját Approbálja [Szenterzsébet U Borb.].

Szk: ~ra *hajt* vallomásra erőltet/késztet. 1772 Azon két Inquisitor Cancellisták kiket, miképpen fenyegettek rettentettek, pirongattak, félelemmel avagy ígérettel kiket és miképpen kívántak magok céljuk szerint való fassiora hajtani? [Drág K; TSb 21] * ~t *bevesz* vallomást meghallgat. 1668 Groff Köröszeg Csáki László Vr(am) ő Ngha nekünk szót jutalmunkat meg küld(e)tte . es a mely Vallokat mi előnkben allatának, mi azok(na)k fassioiokat az előnkben adott Vtrum szerint be üöttük es hitunk szerint megis irtuk Ngd(na)k [Búza SzD; JHb]. 1843 Kegyelmed.. a Kertsedi Fogadoba Ejszakának idejen Testimonium szedni Regiusokat vitt ki ., mikor a Törvény ki szabta, hogy fassioikat ejjel be venni nem szabad [Bágyon TA; KLev.] * ~t *lelmegír* vallomást írásba foglal. 1645: Mely Pateseknek h<(w)te>k után ualo fassioiokat mi irtuk megh kgnek fide nostra mediante [BSz; RLt O. 5]. 1668 mi azok(na)k^a fassioiokat az előnkben adot Vtrum szerint be üöttük es hitunk szerint megis irtuk Ngd(na)k [Búza SzD; JHb]. ^aTi. a vallóknak. A teljesebb szö. a ~t *bevesz* al.]. 1683 hűtők uta(n) tött fassioiokat megh irtuk [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1714: kére Nemz(ete)s Arkosi Adám Ur(am) ő kglme .. hogy az mely Tanukat ezen pecsétnek erejével előnk(b)e állittanak azokat erős hittel meg esketnők, és hitek után való fassiojokat le írnök [Ms; BK] * '?' ~t *percipial* vallomást befel- vesz. 1674 Aranyos szekb(en) Rakosi Létai Istvan nemes személy hiva minket az mi kgl(m)es Ur(un)k co Nga vallato para(nc)zolatival az magha hazához az vegre hog<i> egi nehany vallok(na)k fassiojokat percipialnuk^a [Borb. — *Lehet elfrás is *recipialnuk* h.] * ~t *recipial* 'ua'. 1676 Ezek Klmes Urunk az előnkben állatot bizonyosságok(na)k hűtők <után> való fassiojok melyek(ne)k fassiojokat recipialván irtuk fide nostra mediante [Szu; Borb.]. 1741: Ezen Vallók minyáján a' megh irtt Méltosagos Uraknak Job-

bágyi, kiket mi előnk(b)e) a' Torotzkai Hites Biráktól ezen munkára választott személljek(ne)k eleib(e) Rátz Ferentz Torotzkai Hites Biro es Borbéll Márton Biro Pólgára eleiben tartoztatván Bartok András mind Biro jeliivel mind Tekent. Fő Biro Vas Daniel Petsetinek erejével, mű is... Hitek után tett Fassiojokat recipialtuk [Torockó; Bosla]. 1751 Melly fen dénominalt Fatensek-(ne)k hitek után tött fassiojokat így récipialván, irtuk miis Excellentialok(na)k s Nagyságtoknak [BSz; Borb.]. 1758: Rakosi Nemes Szeke Miháj, Ferencz es Miklos Uraimek eo klgjelme requiravan bennünket kerenek azon hogy menne(n)k ell Rakosra^a és az mej vallokat... N(em)z(e)t(e)s Fodor Gabor uramtól az nemes Aranjos Szek-(ne)k hűtös Notariussatol magok nevekre legitime Vallato petsetinek erejével mi előnkben allitanak azokat erős hittel meg esketnők és fassiojakott recipialnok [Asz; Borb. II. — *Aranyosrákosra (TA)].

2. jog, ch (örök)vallás; fassio (perennalis); märturie cu valoare de veci; Eingeständnis, Bekenntnis. 1589/1590 Am fatealtassa eleozeor Azzonior-matt ha Immar Mester^a vramatt ide hozatta, magha keozelb erthe volna az Conuentett, Az vtan az my az Compositonak continentiaya, kesz vagiok annak engedni. En mondam hogy nekem nem derogal ha eo eleotte fatealis de az Captalan eleott kellene az fassionak lenni az Compositio zerent [Méhes TA; Wass. — *Ti. ítélőmester]. 1670 Az mellj valokat mj Előnkbe hyttak Ereös Hyttel megh Esketteők az kerdjsek szerint, Hogj Toldalagj Janos Eő kegj(elme)k Altal vallatott, az Elebby Felesyge Mykola Ersebet Testamentoma. az vagj Fassyoia, Feleol Myfél hjtta Eőkett. Toldalagj Ianos valatattnj paranczjolatlae az uagj peczjettel [K; JHbK LVII/49]. 1633 az Jozsagnak kezében eresztése, s az ados levelek kezben adásais akkor legyen mingjart megh az mikor az Captalanbeli fassio celebraltatik [Gerla^a; JHb LVII. — *Szűv egyik része, ill. a város nevének a régiségben ritka használatú névváltozata]. 1670: Mivel ugy nagyon tudomra, hogy Kudu^a nevű falú es annak minden hozza tartozo Reszei es haszon Vevő helyei felől Haller György, Pongracz Marton es Kollatavits György Uramék eő kgmek... bizonyos Contractust akar-nának tenni, celebrálni es csinálni, vagy csináltak, celebráltak es contrahaltakis, . mint Fele-segemnek es tüle való minden Gyermeकिनnek Plenipotentiarius, hivalkodo-szemmel es Sűket füllel nem akarvan el mulatnom; sőt vigyazo szemmel es fel nyilt fülekkel akarvan in tempore prospiciálni javokra, jóságokra .. akarmi mo-don való fassiojok, vegezessek, alkalmok, es egy massal való kötözgetesek ellen, solemniter ut Plenipotentiarius contradicalok [JHbB Fasc. I. 5 fej. — *Később: Várkudu SzD]. 1707 Ennek előtte való Esztendőkben itt az Kolosvárj Káptalanban a mely Contradictiot az Aszszony, Thol-dalaghy Mária Aszszonj ő kglme tött volt, edes Attyának jövendőbeli Fassioja, Dispositioja ellen, tehát aztis retractallya, annihilallya, coram

nobis, es Kolos Monostorj Kaptalanbannis az Asz-szonj ő kglme [Kv; SLt FG. 55].

E jel-re 1. Úriszék 1006–7 *fassiő és felvall* al.

Szk: ~t *celebrál* (örök)vallást tesz. 1674 (A peres felek) mind az Törvény(ne)k forgatasaban valo magok Tehecseltelensegeket, mind az Törvenynek bizontalan kimenetelit tekintven, és előttők hordozván ilyen vegkeppen valo fel bomolhatatlan megh edgjezésre es alkalomra lepenek, es nemini cogente sponte et libere mielőttünk ilyen Fassiot celebrál(na)k^a [Havadtő MT; BLt II Isák György kezével. — *Köv. az (örök)vallás szövé.] *~t *tesz felvall*, (örök)vallási nyilatkozatot tesz. 1589 Azis volt az vegezeseben, hogy Kendi ferencz Vram az Kaptalanba be vigie Azzoniomatt es eggiwt kegielmetekkel fassiot tegien, Az my oka hogj eddigh haladott, iol tudgia kegđ hogj beteghséghe mya mult el eddigh..., hogj Kendj Ferenczne Azzonio(m) kepeben Ferencz Vram fateallion arra keesz volt, de az Kaptalan nem acceptalta [Wass]. 1658 Tetzet eo kegiemek(ne)k es uegeztek edgjező akarattól, hogy most migh megh honnjokban egesegeben es beke-seghben hadta az Jo Isten, egymasnak holmi bonumok feleől fassiot tennenek mű eleottvkn [Balázstelke KK; Kp III. 84].

3. jog vallás/vallólevél, örökvallás-leveél; litterae fassionales; scrioare de mărturie cu valoare de veci; Bekenntnisbrief/schreiben. 1578 Lattam Az fassioth, kith Miweltettel Baladffy Magdal-naual Az te felesegedel hogy ha eo neky Magwa Zakadna tehát az haz kith pokafalva(n)^a pasy-ton Epitettel, Mind Az Jozagal Egietembe teneked Niolez Zaz forintigh, Titulo pignoris Ma-region, ezt fatealta [JHb XXV/6. — ^aPókafva AF].

E jel-re 1. a NySz *vallás-leveél és valló-leveél* címszavát, vala-mint előbb a 2. al. a jegyzet.

4. (jogi) nyilatkozat; declaratie; (Rechts)Erklärung. 1615 Beldi Vra(m) Kis Antalnak kett forintyat megh atta, kytt az maga fassioials Kis Antalnak bizonitta [Szsgy; BLt 3]. 1671: Paládi Portai Posta Baló László Ur(am) előtt tött Fassioja, és Relatioja [Radnót KK; Törzs. fej.].

Szk: ~t *tesz* a. jogi nyilatkozatot ad/tesz. 1589 Az Balint deak haz vetelereol teczik va-rosul eo kgemeknek hogy ha levelet kewan a' hazrol, Nobilisnek Ne Iriak, hane(m) Circum spec-tusnak ciuisnek, De eleozoer a' Conuentek eleót te-gie(n) fassiot, hogy ez varosba(n) Nemessegenek telliessegesen Renuncial [Kv; TanJk I/1. 115. — A teljesebb szövé. *circumspektus* II. al.]. 1621: Ka-laczuteo Jstuan Vram proponaluan az dolgot teon mjeleottunk iljen fassiot [Kv; RDL I. 13]. 1669: ő Nga a Contract(us) szerint deponaltattja a Dersi jóságért a hat Ezer forintat, csak a Sza-lanczi Familia is, azo(n) Contractus szerint tégen fassiot, a mint kezek beadásával Fejer Várott Contrahaltak [JHb XXVII/9 fej.]. — b. nyilat-kozik, vmit kinyilatkoztat. 1765: azon időb(en) oly sötét volt, hogj ha magát tsapták volna po-

fonis, nem lehetet volna fassiot tenni ki tsele-kedte [Torda; TJk V. 278].

faszuly, faszulyka 1. fuszuly, fuszulyka

faszuszék ládafajta; un fel de ladă; Art Kiste. 1677 három fa Szuszék [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1830 Deszkából készült Hambárok 100–100 vekásnál nagyobbak 2 ... Fa Su-székrok in Nro 12. de hitván állapotban Nro 12 [Nagyikland TA; TLt Közig. 1748].

fáta (román) leány; fată; (rumänisches) Mäd-chen. 1659 Notandum tamen, quod musicus militum waywodatium vulgo töröksipos, vala-chiam istam notam in ingressu continuat, quae hungarice vocatur, az oláh fáta notája [EOE XII, 326]. 1661: De talám azért nem jutott eszedben, gondolád, nem fiókád, hanem fátád leszen; az is enyém leszen, én fáradságomnak munkája, nem tied [TML II, 176 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1720: Mathe Mi-hály iffiu Legénykorábann aufugialvan^a Sarma-sonn^b edgy oláh Fátát vévén ell, Nevét oláh vallásra álván, változtatta Todornak [BK. — ^aMezőbodonból (TA). — ^bNagy v. Kissármás K]. 1732: Hallottam a' Sánta Fátától [Hévíz NK; JHbT]. 1743 Holmi fátákis dolgoztak ott Szent Imrén aratással ő kk [Herepe AF; BK Herepei lev.]. 1762/1845 Ez az Ember midőn házasodni akarna, egy nagy Oláh Fáta Szolgálot és nagy oláh Legény szolgát fogada [Hermányi, EDem. 536, 571]. 1779 Tisztet sem látam már két holnapja hog it kívülbe' vonak (!) de csak az fátákal töltik idejeiket [Meggyesfva MT; JHb]. 1807: óis járattas volt azon olá fátához [Burjános-búda^a; KLev. — ^aKésőbb: Bodonkút K]. 1823 Nms Csernátoni Samuel Uram egy Libán-falvi oláh fátát meg nyomorított . s azután Molnár Károly Urra fogta hogy ő tselekedte volna [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. 1844 az oláh fáták innen be Erdély felé kezdik az átlukasztott pénzeket nyakokba ag-gatni, közbevettett csigákkal, néha büereji fü-vekkal [Oroszhegyi, Szathmár és vidéke: Élet-képek I (1844), 465 id. Kresz, MPArV 173]. L. még RettE 136, 154; MNyTK 107.

Szn. 1835 Fáta Margitt [OfLev.].

Án. 1655 k.: Fáta (lónév) [MGtSz II, 53 fej-i ménesösszeírás]. 1842 k.: Anya Kantza Fátá arab, szeg sárga [LLt].

fatábla 1. canat de fereastră din lemn; hölzer-ner Fensterflügel. 1694 az első ház Ablakai vannak nro 2 fa meljekesek keresztetek, de puszták. Mindenik(ne)k bé-vonó fa tabljak, vas sarkakon, pantotskáko(n) forgok: azonb(an) re-teszesek es retez fejések [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúria-leírása].

2. *tró* ~ tablă de scris din lemn; hölzerne Schreibtafel. 1787 Egy kis fro fa Tábla [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 6].

fatáblájú falapú; cu placă de lemn; mit Holzblatt. 1807 Fa táblájú orú (l) vékony vasú áruk [Körtvélyfája MT; LLt].

fatáblás cu canat de fereastră din lemn; mit hölzernen Fensterflügel. 1849 Templom ... Van még egy ablaka fatáblás, a' táblái ki festve ablak üveg forma szemekre [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

fatáeska (román) leányka; fetitő; kleines (rumanisches) Mädchen. 1715 hallottam . it egy faluban két olha (l) fataczkat [Bethlen SzD; BK].

fatál blid de lemn; Holzschüssel. 1587: veottem 2 fah Talatt [Kv; Szám. 3/XXVI. 66]. 1588: Zakach Boldisar adott 4. legelt kezemhez. Adott esmet 4. fa talat [Kv; i.h. 4/I. 61]. 1590: 8 fa tallat ... d. 32* [Kv; i.h. 4/XXI. 29. — *Mellette a számvevői megjegyzés: Holj az fa tal]. 1594 Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium . Vduar bjro aztalara ualo fa tall No. 10 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 25]. 1627 Az Annia . Adot Kis Annának Egy fa Boritot, Egy fa medenczet, Egy fa tálat [Kv; RDL I. 133]. 1647 Elegy fa kupa apostol No. 10. Fa taal 19. Fa talner 20 [M.királyfa KK; BK 48. 16]. 1677 vagyon . egy fa tal s nyolcz cserep tál 11 Fa Tanyér [Dés: Borb. II mezőmadarasi nemes összefrók fog.]. 1681 Réz Tölcsér Nro 1 Ó fa Tál Nro 2 [Vh; VhU 532]. 1688: Egy lábas, mosogato fenyő fa medence. Két fa tál. Fa tanyer nro 17 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1696 Fa Talnó 68 Fa Tanyer Nő 52 [Bethlen SzD; BK]. 1724 egy fedeletlen szekrényben vagyon fa tanyér . Száz husz; fa tál huszon kettő [Koronka MT; Told. 29/12]. 1770 Két Fa Tal [Usz; Pf].

Szk: merengető ~. 1736 Merengető fatal [Várhegy MT; CU] * öblögető ~. 1821 Egy Öblögető nagy Fa Tál [Backamadaras MT; CsS] * paraszt ~. 1673 Fejer varra szállítottanak Fagarasbul elest, és holmi egyet másokat ez szerint Paraszt fa táll egy Sákban, Fedeles Réz üst nr 1. Aquavitás Korso nr. 1 [Fog.; Törzs].

fatáleska blid mic de lemn; Holzschüsselchen. 1627 Egy fa tailaczika Eöt talmierral [Kv; RDL I. 132].

fatálás fatál-készítő; care face blide de lemn; Holzschüsselmacher. 1706: Hanza Györgyi Fa Talas [Hodák MT; Born. G. VII. 4/].

fatálcá tavá de lemn; Holztablett/platte. 1797: egy Fa Tátza [Náznánfa MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1845 Két étel hordó hosszuko fa tázca [Kv; MkG Conscr.].

fatális 1. szerencsétlen, végzetes; fatal; fatal, unglücklich. 1780 Eltelék ezen 1780-dik esztendő is Reám nézve igen fatalis volt, mert ez az selma, huncfut, parasztgyből származott

Lőrinczné Lengyel Rebeka . 202 forintig executiot vitetett végbe rajtam [RettE 412]. 1789 Ezen két fatalis Esztendőknek pedig mind előtte, mint utánna, alkalmas Termések voltak [Abosfva KK; GyL.] Tudja, hogy a kérdésben említett két fatalis Esztendők(en) a ho harmat, és Jég esső által a Török buzába kárt vallott a mlgs Groff Arendátor Ur másokkal edgyütt [Désfva KK; GyL.].

2. szörnyű; teribil; scheußlich. 1827 Edes Anyámmal égyütt e' miatt a' fatalis üdö miatt egy kis ugy nevezett Katharassal bővölködünk [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

fatalitás 1. sorscsapás; fatalitate; Schicksalsschlag. 1771: 13—2 Julii Délután szörnyű záporosó volt Köblösön*, iszonyú mennydörgés. Egy sertést meg is ütött az Isten nylla. 7 ma a szegény váradi János öcsém házát is megütötte Kecsetben. Felette igen sajnálom nyavalyásnak azt a fatalitását [RettE 249. — *Köblös SzD. "Az előbbihez közeli település]. — L. még i.h. 412.

2. szerencsétlen kimenetel; rezultat nefericit; unglücklicher/böser Ausgang. 1761 Nem egész örömmel értettük Nadasdi Causánk masodtzari Fatalitásátis, hogj corruallattak bár a mellj nagy Jurista Procurátorunk tekerte volna fel az Eszit es secundum Leges Patrias expedialta volna Citatoria Lélétoriankat* [Cege SzD; Wass. Wass Miklós kezével. — *Igy! Relatoriankat h.].

fatalp 1. (ház)talpgerenda; grindă de bază (la casă); (Haus)Grundbalken. 1681 Praefectusok haza. Pitvara Függő fa Talpon álló erkelyes, pusztá nagj ablaka egy [Vh; VhU 544]. 1694 vagyon . egy vastag fa Talpakon allo, Boronakban fel rótt, kívül belől tapaszos nem felebb regen Sindelyezetett, hosszú tágos Istallo [Kővár; JHb Inv.]. 1761/1817 Vagyon egy Fa Talpra epittetett sövényel Kertelt, jo Zsendely Fedél alatt valo Ház [Marossztkirály MT CU]. 1773 Fa Talpakra rakatt ház [Mezőerked K; LLt]. 1857 Fatalpra épült templom épült 1751-ben zsendely fedéllel [Erked Sz; ETF 107. 26].

2. fatalapzat; postament de lemn; Holzpostament. 1824 Egy Gyertya eleiben valo fatalpakon álló kised Sirmul [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1826 Egy schirmes fa talpon álló tziira réz gyertya tarto [Koronka MT; Told. 19].

3. fa-eketalp; talpa plugului de lemn; hőlzerne Pflugsohle. 1756 Uj Eke Gerenda szarvastol. és fa talpastól 1 [Nagyrapolt H; JHb XXX/35. 16].

Balassa, MEke 32 az ún. kampóseke e részét ekefej-nek nevezi.

fatalpú fa-(kerék)falú; cu odabă de lemn; mit hölzernem Radkranz. 1839 Egy egész vágás szekér fatalpu, ökör ruddal és hordo Lajtorjával és ganyézo Lajtorjával [HSzj egész-vágás-szekér al.]. és ganyézo Lajtorjával [HSzj egész-vágás-szekér al.].

fatányér farfurie de lemn; Holzteller. 1586 Egy hitwa(n) Zekrenben wacion (igy!) walamy hitwan fa Talner, Talak es fa kupak [Kv; Szám. 6/IV. 48]. 1591: fatalnerok XXXII, fatalak apostol XVIII. fa Medencze II [Kv; Aggm. A. 53]. 1594 Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Fa talner No 9 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 25]. 1611 Fa zezambol Jútót Ferkeo zamara. Tizenegj fa tanyr, es egj Jo Borito | Negi fa talnjer, egi fa borso (!) eorleo [Kv; RDL I. 88, 90]. 1637/1639: Egj fa tanyer [Kv; i.h. 111]. 1647: egy hituán záratlan Láda abba(n) vagyon 70. fa tanyer, ket boritto [Sólyomkő K; SLt GH]. 1647: Elegg fa kupa apostol No. 10. Fa taal. 19. Fa talner 20. Egy Tokban apro fa talner [M.királyfa KK; BK]. 1669 tizen negj fa tál. Tizenket fa tannjer. negj roszt fa kalan [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1677 vagyon egy fa tal s nyolcz cserеп tál 11 Fa Tányér [Dés; Borb. II. mezőmadarasi nemes összeírók]. 1688: Egy lábas, mosogató fenyő fa medencze. Két fa tál. Fa tanyer nro 17 [Kozmás Cs; Eszt Inv. 3]. 1697: Itt vand(na)k ... Egj paraszt hoszszu fejer fekvő láda. Ebb(en) vagion Egj tanger tok fa tanger benne nrő 10 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7]. 1724 egy fedeletlen Szekrényben vagyo(n) fa tanyér Száz husz [Koronka MT; Told. 27]. 1735: Fa Tángyer 82 [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 17]. 1740 Kalákához valo Fa Tányér nro 95 [HSzj kaláká-fatányér al.]. 1765 vit el ... Fa tangyérakat is [Ilencfva MT; DLev. 2. IXB. 13]. 1787: hat fa tányér Nr. 6 [Mv; MvLev. Nagy Gyula hagy. 7]. 1812 Négy fa Tányér xr 2 [Mv; MvLev. 8 Szürtei József hagy.]. L. még *fakalán* al.

Hogy a címszó jelzette tárgy mennyire használatos volt még a fejedelmek végén is Erdélyben, erre jellemző Apor Péter itt köv. tájékoztatása: 1736: Az ön tányér igen ritka volt, mind inkább fa tányérról éttenek. Emlékezem rá, hogy amikor az ön tányér ugyancsak jó formában bejőve, amaz egy szent ember és nagy úr Haller János kicsin fa tányérokat csináltatott, s az ön tányérnak az közepiben tette, s úgy fa tányérról ett [MetTr 323].

fatúrny 1681 Czölöp veréshez való rostelyos fa Tárgi Nro 1 [Vh; VhU 569].

fatartó I. mn fa tárolására szolgáló; pentru depozitarea lemnelor zur Holzaufbewahrung dienend, zum Holzhalten (dienend). **Szk:** ~ *helyecske*. 1694 az Kemenczeben fat szoktak be hanni, kinekis vagot fa tarto helyecskejeis va(gyo)n [Kővár; JHb Inv.] * ~ *kerítés*. 1843 Fa tarto kerítés [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 29] * ~ *ládáska* fásládáska. 1849 Egy fa tarto gyöngy színre festett ládátka [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *repositórium*. 1789 A' Fa tarto Repositorium(an) egy Mongurlo Rf 7 Egy nagytaksa hitván Perslog Rf — xr 20 [Mv; ConscrAp. 1] * ~ *szín fasszín*. 1788 azonn folyasonak fedeléről Hó és Esső idején le folyó viz miatt a' Fa tarto Szinnek és kutnak fedeleis idő nap előtt el senyved [Kv Pk 3] * ~ *vasláb*. 1849: A' Sütő házba ... Egy nagy

fatarto vas Láb [Somkerék SzD i.h.] * ~ *vasmedve?* vasmacska. 1821 Egy fatarto Vasmedve végig a konyha tűzhelyén Egyenesen álló nyárs tarto vas matska [Mezőméses TA; HG. Mara lev.].

II. fn '?' 1822: (A szoba) ajtaja . . . kívülről-belülről fatartóval záródik [Győrővásárhely K; ETF 108. 12].

Alkalmasint vmilyen fakallantyús zárószekkezettel számolhatn.

fáteál 1. vall; a márturisi; gestehen. 1613: az Captiuus ő Fgetől gr(at)iat hozot, melyet praesentalis, és fatealja őmaga in facie A Senatus, hogy arról vagyon gratiaja a miről Jövendőben condemnaltatnj akarnok [Kv; PLPr 1612—1615. 95]. 1634 Noha Sygmond Istuan es Janos fatealiak hogj az . . . conventioba(n) ot voltanak, de eők abban az dologban es leuelben birak nem voltak [Hsz; Bál. 1]. 1644: Vaczi Istua(n) meglh esküt hiti uta(n) igi fateal [Mv; MvLt 291. 410a]. 1687 depositis etiam juramentis semmi keppen nem fatealák hogj azon széna fő meg irt pusztá fundushoz való volt volna [Pányik K; WH]. 1694 Servitia Ezek* a' mint fatealljak Eökörről soha sem szolgáltatnak [Láz AF BfR. — *Ti. a jobbágyok]. 1713 Várszai Nesztor (?) Avram . . . hüttel fáteala hogj az mely Pusztá Malmot Illyei Udvarbiro Ur(am) Varczan fel epitet egy nap sem forgot [Marosillye H; Uti]. 1735 aztis fateallja egy fatens hogj az A ő kglme egy Tehenet vett volna kezéhez, és két télen teleltette volna [Torda; TjK I. 94]. 1744 egy nagy darab Bikkes erdő, mely Palusiak Erdejinek tartatik és némelyek a' Possessorokat excludalni kívánnák belőlle, de némelyek asztis Közönsnek fatealljak a Possessorokkal [M.zsákos U; EHA]. 1752 A Jazi Fő Biro harmadmagával fáteálá előttünk hogj . . . 22 Oltoványok vagdaltattak ki [Jáz Sz; BK]. 1761 Azon Expressust senki maskent nem fenyegette, se nem szitta, hanem mint fatealam in Nro 5to [Branyicska H; JHb XXXV/45. 8]. 1788 Tot Dániel igy fáteál [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1806 A Tanuk meg esküvén, a meg irt mod szerint fátealtok [Dés; DLt 250/1808]. 1820 Azon Esketésben . . . azt fatealvan nagyobbára mind a' Fátensek, hogy Sándor Sigmond nevezetű Urfinál volt Conscriptiobol tudják, amit vallottak [Mv; i.h.]. — L. még RettE 56, 202—3; RSzF 143, 218, 267.

2. vallomást tesz; a face o márturisiré; Geständnis machen/ablegen. 1589/1590 Am fatealtassa eleozor Azzoniomatt ha Immar Mester vramatt ide hozatta, magha keozelb erthe volna az Conuentett En mondam hogj nekem nem derogal ha eo eleotte fatealis de az Captalan eleott kellene az fassionak lenni az Compositio zerent [Méses TA; Wass]. 1600 Bogardfalwat es Zenth lelek falwat hittak wolt az Orozhgy Vraim bizonyosag, el ieöttek, de p(ro)testalnak hogj az peores helben nekikis volna igazagok, magokra ne(m) akarnak fatealni, hanem az Zek-

re tamaztiak dolgokat, hogy ha az zek azt talallia, hogy megh kell felelni, keső ne légye(n) [ÚszT 15/118]. 1644 Bartho Antal bizonsagh be Velektor P(ro)testal azon hogj eő Varga Birtallannak Zegeodeot p(ro)catora, s ne(m) Illik hogj eő fateallion Phileop Palne dolgabol [Mv; MvLt 291. 427b]. 1722 Ezek mind hárman egjenlő keppen fatialnak [A.porumbák F; BK]. 1750/1797 Ezen fenn Specificalt tizen négy Fatensek. Kis Dobán laknak s a' Kis Dobai Jóságról fateallnak [Szás; Borb. II]. 1784 ezen adjuralt emberek között mindnyájan proprio instinctu maguk tudhatások szerint fatealtanak é? vagy pedig ellenben valakitől akármí motivumok által fascinaltattanak é, s tanittattanak é? [Fejér m. BK ad 464 vk].

3. kb vmilyen hitet/hitvallást fogad el/vall; a accepta/márturisi (o credință); sich zu einem Glauben bekennen. 1653^a A király^b ezen közben felnevekedvén s mind birodalmában s mind pedig ujtotta, mind pedig a Calvinus tudományára, de végre a három tudós embernek, ugymint Dávid Ferencznek, Blandratának és a Frankennek értelmén állapodék meg a király és azokat fateálni kezdé, a többit pedig megvetni [ETA I, 27–8 NSz. — *Az 1550-es évekre von. visszaemlékezés. ^bJános Zsigmond fej. atyja, a választott magyar király után maga is viselte a királyi címet is].

4. bevall/ismer; a recunoaște; eingestehen. 1628 Z. Falvi Nagi Mihály Vram nem gondolua(n) sem az I(ste)ennek kementi bontető ostonat es parancziolattiat . . sem maga bocziólltet es hozzam hittel keőtelese allapatiat nem tekintven; Az mint hazzam nepe keozzeól egi Dios Anna neuő Zolgaló Leanio(m) fateallia, es fatealta; velle tiztatalanól elt [SzJk 30]. 1687 fatealla mi előtünk Palkul Janos felesesge Bukura es az edes Fia Damaszin hogy az hat forintokat es az egy veka Buzat egészen levaltanakis (így!) [Fog.; Szád]. 1708 Spaczai Janos fateallia az Szék Szine előt hogj az Eget bor főző fazakat maga rontotta őszve [Kv; TjK XV/1. 34]. 1747: ha a' sina hegybeli Pasztor nem superveniált volna, az említett Gazdát megis ölte volna, a' mint az I. magais ezen szándékát fatealta [Torda; TjK III. 168].

5. vkiének vall vmit; a declara drept proprietate cuiva; etw. als Eigentum einer Person erklären/anerkennen. 1578 Lattam Az fassioth, kith Miweltettel Baladffy Magdalnaual Az te felesedgel hogy ha eo neky Magwa Zakadna tehat Az haz kith pokafalwa(n)* pasyton Epi-tettel, Mind az Jozagal Egietembe teneked Niolez Zaz forintigh, Titulo pignoris Maragion, ezt fatealta [JHb XXV/6. — *AF]. 1599 Molnos Janos vallja: Amy az Makraj Catalin adossagat nezy arrol eggiebet semmith nem thwdok, hanem aminth testamentumaba fatealt niawalias Thamas deak mert enys egygyk testamentarius voltam [Kv; TjK VI/1. 349]. 1634 kerem eo kegmet . . . legyen minden io akarattal, segittseg-

gel, az kiczin Ioszagbolis, kit eo kegnek fatealtam [Wass 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1653 Az job Atyam testamentumat peniglen az kit az Anyamnak fatealt volt res mobilisből ha kellett külön level Gabor Deakkal Consulalny, kérd meg [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1764 midőn Kedves Férjem B. Diószegi Ferentz Vram Korda László Vrammal holmiket, a' miket a' Néhai Aszszony fateált fel irtanak hallottam ezen szavait is Szilágyiné Aszszonyom(na)k a' többek között^a [Kecset^b; RLt O. 2. — *Köv. Szilágyiné szavai. — ^bKésőbb: Mezőkecsd K].

6. (meg)fogad; a fágădui; geloben, schwören. 1648 Fatealak kezeket be advan, hogi soha megh sem Emlkeznék sem senkit nem busitanak [Msz; BLt]. 1653 Ez fellyül valo irasokát es dolghokát, my előtünk ez szerent viuo voce fateala atok alat valo megh tartasra [Gyf; EMLt]. 1670 Linczigh Daniel Uram fatealá hogy Gaszner Szabo Istvannet magha hazánál, maghaval edgy szobába(n), awagy külön valo kis házaczkabannis azon magha házánál hogy ha magát becsülletben tartya, és békeségbe(n) lakik velle, el szenvedí, és ott eleteigh el tartya . . . ha megh hal elis temetteti [Kv; TanJk II/1. 768].

fáteleándó vallomásban felsorolandó; de in-sírat in márturie/depunere; was in der Aussage/Erklärung aufzuführen, vorzuzählen ist. 1756: Josika Moyses Ur eo Nga Branyitskai Udvar Hazához birt őtt régi Sessiokat, melyeken most az alább fateálando Hetesek, és Sellérek laknak [Szirb H; JHb LXX/2. 69].

fáteleálás jog örökvallás; transmutare in proprietate (prin vinzare/cumpărare), instrăinare; (durch Ver/Ankauf) Veräußerung, Abalienation. 1578: Az Iozagnak fatealasat Inuigorozonak Mondom az aedificiomat penegh ha felesegenek holta tennek es semmi herese ne(m) Lenne My reank Attyafiakra Zal Mert Az epwlet aedificaltatot, az my Attiankfiaual Egjw letedben [JHbXXV/6].

fáteleálhat 1. vallhat; a putea mărturisi; aus-sagen/gestehen können. 1774 Az Dezmában jót Len mag, kender, és kender Mag is, az Majorság Len és kenderrel egyűtt fateáltam én 10dik Fatens mivel különőson nem fateálhattam [Mocs K; KS Conscr. 62]. 1794 azt fatealhatom hogy enis gjujtottam az Irotvanyomba [Nagykristof^a; JHb. — *Később Nagykeresztes SzD]. 1796: azon Eskető Levélben az . . bizonsyágok mind Torotzkaia a' kik magok dolgokban, magok mellett nem fatealhatnak [Mv; TLrev. 5/16 Transm. 52 tábl.]. 1827 k. mitsoda Mesterséges fogásokkal vitte véghez azon személy, hogy Szabo Josefhez régen Férhez ment Léányomat Susit mikent keverte rosszsz hirbe, melyért a Templomból ki tiltatott, holott senki semmit az ott valok közül nem Fateálhatott mégis az Ekklesia előtt ki Mesterkedte, hogy a' Templomból ki

tiltassék [Torda; TLt Praes. ir. No 65/1827-lez öz. Vas Gergelyné Fülep Ágnes nyil.].

2. kb felvilágosítást/tájékoztatót adhat; a putea da lămurire/răspuns; Auskunft/Bescheid sagen können. 1723: Azon Szurdoki Divisionak mint hogj már alkalmas ideje vagjon, az olta felejtkeztem az dolgokrol, és ha üdő lótt volna réá, hogj az akkori actakotis revidealhattam volna talam vilagosabban fatealhatnék [Kv JHbK XLIV/3].

fateáló vallomástevő; care face mărturie; ausagend. 1747 Pakura nevezetű helyben lévő malom ... velünk fateáló Lung Juvonnak vizenyes Esztendokban annuatim mint egy ötven kalangyára valo kárt causál és tézen [Branyicska H; JHb]. 1765 En Mardsinán Juon hogy falusi Biro Vóltam Ompoiczán akkor mellettem lévő Bolgárok vagy is Eskűttek vóltanak ezen véllem edgyütt fateáló Puro Ivásk, és Gligor Petru [Ompoica*; Eszt-Mk Vall. *Később: Kisompoly AF].

fateáltat vallattat; a dispune să fie supus unui interogatoriu; ausfragen/verhören lassen. 1589/1590 Am fatealtassa eleozor Azzoniomatt ha Immar Mester vramatt ide hozatta, magha keozelb erthe volna az Conuentett [Méhes TA; Wass. — A teljesebb szöv. *fateál* 2. al.]. 1642 azok az ... emberek kik akkor vallottak, ... elebbi fassioiokat tagadhattják ..., azert az kik ököf fatealtattak ..., egy nehanj okokra ualo kepest iob uolna hogy el ne maradnanak ot lenneken idejen [Sófva BN; BesztLt Miss. 115 Petrus Gavay a beszt-i főbíróhoz]. 1674: Lengyel Simon ellenis testiseket 4 personákat fateáltatván adtunk az relatoriával edgyütt f — d 20 [Kv; Szám. 34/L. 15]. 1708 En a' Sarkanyi Fohnagyot, Ispant a' Falu örögeivel edgyütt be hivatva(n) fatealtattam és Testimonialisb(a) vevén fassiojokat subscriptio alatt kgd kezehez küldöttem [Fog.; KJ. Pogarasi János lev.]. 1764 az Szentkirályiak Regiussais el jöven hozzám fateáltatni tudom hogy azon erdőről légyen a kérdés [M.bagó AF; JHb XXVIII/48]. 1784 Váradi Moses Urnakis ide kellett volna jönni a Fatenekkel, és itt kellett volna fatealtatni, nem pedig másunnán más Falu Határáról, fateáltatni más Falu Határában valo helyről [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 13].

fateáltatik vallattatik (tanúként kihallgattatik); a fi ascultat ca martor; verhört werden. 1761: Nagy Anna, Tot István, Debreczeni Kata, a kik mind nallom, mind pedig az Anal fatealtatván hasonló disparitással fatealnak ott astrualvan, hogj az I. vért ontot volna, én nállam pedig arról menciot nem téven [Torda; TJk V. 70]. 1762 fatealtatvan egy néhányszor, mindenkor discorditer fateal [Torda; i.h. 95]. 1784 Ezen vallók minnyájon Legitime Citaltattak, Juráltattak, Examináltattak, és a fenn irt mod szerént fatealtattak [K; SLt XLVI. 7].

fa-tejszűrő strecurătoare de lemn; hölzerne Milchseiche. 1611 egi fa tej zureo [Kv; RDL I. 90].

fateknő fateknő; covată de lemn; Holz/hölzerner Trog. 1679: Szemet hordo fa Tekenő no 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 13]. 1681 Közep szerű fa Tekenő, mind két vége hasat, szkabas Nro 1 [Vh; VhU 528].

fateknőcske fateknőcske; covată mică de lemn; kleiner Holztrug. 1681: Kulcsár Haza Vagyo(n) ezen házban. Kicsiny fa Tekenőcske No 1 [Vh; VhU 527]. 1699 Ezen pinczében Csepégés ala valo fa tekenőcskék nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

fa-tekerőlevél fa-gombolyagtekerő; virtelnitű; depănătoare de lemn; hölzerner Wickel. 1820: Egy kised fa Tekerő Levél [Mv; Told. 19].

fateplom biserică de lemn; Holzkirche. 1685 u. A Somlyai* dicsőséges Szép Fa Temploma (így!) kezdetet éppitetni T. Miskolczy Gaspar Ur Pradicatoragaban (!), De el végeztetett minden külső s Belső ekessigivel. Debreczeni Foris István Praedicatorságában. A 1685 et seqv. [Somlyó Sz; SzVjk 66. — *Utána hiányozhatik az *ekhesia* szó]. 1749 Vagyon a százfűlpösi reformata ecclesiának a falunak napnyugot felől való résziben egy nagy dombon egy tisztességes fateploma [M.fülpös MT; ETF 107. 21]. 1754: Tudjuk bizonyosan, hogy itten Bábonyban vagyon a református eklézsiának a régi fateplom helyébe ugyan fából csinált új temploma [Bábony K; i.h. 10]. 1756 Vagyon ... egy nemrégén renóvált régi helyben levo Fa Templomok [Nagyernye MT; EHA]. 1767: A régi sorvadozott fateplomuk helyére mást kőből építettek [Szentkirály Hsz; ETF 107. 8]. 1815 k. (A) Kül Magyar utcában a reformátusoknak egy fateplomuk volt, közelében álló fa-haranglábbal [Kv i.h. 15]. 1857 Kőtalpra épített fateplom mellette fatorony [Bősháza Sz; i.h. 25] | Fateplom ... zsendely fedéllel; épült 1771-ben [Göröcsön Sz; i.h. 26]. 1864: A' Mlgs Eh. F. Tanács a Maros ujjvári napszámból élő 800 lélekre szaporodott Réf. hit sorsosaink omlo félben lévő fa Templom helyett építendo új Templomra segély gyűjtést engedélyezett [Gyalu K; RAK 85]. 1867: Gyekeben új fateplom van [Gyeke K; ETF 107. 11] | A szűk fa-templom falai javítást igényelnek [Póka MT; i.h. 23]. 1877 Régi fateploma 1798-ban adatott el a csőraiknak s helyette építettett a díszes kőtemplom [Vérvolgy Sz; i.h. 27.]. — L. még fölösszámú XVIII—XIX. sz-i adalékok ETF 107. 5, 8, 10—12, 19, 21, 23, 25—8.

fateplomocska bisericuță de lemn; Holzkirchlein. 1737: Fenn létében adtam volt méltóságos erdélyi cancellárius uramnak egy felséges urunknak szóló alázatos memorialist itt nemes

Belső Szolnok vármegyében feleségem és Bánffi Ferenczné asszonyom Déce névű falucsukájokban építeni kezdett, de a méltóságos főispán úr által megtiltatott kőtemplomcska felszabadítása iránt, kit is ennekelőtte a szentek alamizsnájából kezdven építeni egy kő-templomcskát, mint-hogy a *seculis* fennálló fa-templomcskájok szintén nyakokba szakadoztak volt* [ETF 107. 30.- *Gr. Bethlen József br. Szilágyi Sámuelhez írt levélben az építés folytatására engedélyt kér]. 1750: Vagyon ennek a kicsiny eklézsiának a Verőfényben, a falu közepe táján egy kisdud fatemplomcskája és annak napnyugot felől való oldala mellett egy kis tornyocska s abban egy kisdud harangocska (a) templom és harangláb környül van véve valami kertescskével, néhol támaszos is [Unoka MT; i.h. 24].

fatengely 1. osie de lemn; Holzachse. 1848 Szacska vágo vashoz való fa tengely régi egy ... 48 xr Szacska vágo késhez való olyan kerék, mint a' Cséplő gépé 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIIId].

2. '?' 1681 másaláshoz való deszka Tábla fa tengelyestől, Par. 1 Ehez darab Lánccz Nro 8. Vas font ezekhez, öt darab Nro 5 [Vh; VhU 526].

fatens I. *fn* tanú(vallomástevő személy); martor, persoana care face o mărturie; Zeuge, Geständnis ablegende Person. 1645: Mely Fatenseknek h(wte)k után ualo fassioioakat mi irtuk megh kgnek fide nostra mediante [RLt O. 5]. 1714 Az Fatensék közül edgyik fateallya hogy eő nekije ez Szena réteth Horvat Peter atta engette ... es ... senki bírásáb(an) nem haborgatta [Nagylak AF; DobLev. I/88] Mind-ezeket mindenekben a fen megh irt mod szerent viven vegben a fatenseketis hütök utá(n) valo fassiojokat recipialvá(n) irtuk megh fide nostra medeante (!) [Uisz; Orb.]. 1718 Az hetedik fatens Isák Lőrincz az Jobbagjok iránt ugj felel mint az első bizonsagh [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1734 Jollehet bizonyos számú elégséges fatensek Subinferallyák az Instusnak Isten ellen valo irtoztato Káromkodását Atti zasát, Teremtettezesét, mint hogy több, elébbi ilyen vétke most nem patial, az egyezeri ilyen Káromkodásáért keményen meg palczasztasék [Dés; Jk II. 139a] Az kérdésben forgo Ház örökségnek meg vásárlása az haza törvényével jól meg egyez ..., melj az Fatenseknek relatiojokból in Judicio Constal [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1735: el mentünk az Primipilus Szabó István Uram házához, és ottan az Convocált Fatenseket annak rendi s módgya szerent meg esküttöttük, és az előnkbe adatott Utrumokra Fassiójokat meg is irtuk fide nostra mediante [Altörja Hsz; Borb. I]. 1761 az mely portekakat ki adtanak az fatensek, azokat el tagadta [Torda; Tjk V. 45]. 1793 (A jobbagyok) származásakat, és addig volt Conditiojokat legjobban tudják a fatensek describalni [Kerestelke Sz;

TKhf 13/34]. 1802 . Vak Czigánnéra tsak egy Tanu valja a Paráznaságot ... ő ... potestál es excipial azon Fatensek ellen [M.bikal K; Rak 85]. 1824 a fatensekis bizanyították a régen is leirt földék mind meg vannak [Szásznyires SzD; Ks 79. 102]. 1837 Tordai Mihály beszéllette nekem, hogy néhai Gál Péter(ne)k Regiusa is volt, azután pedig Bizonyáságnak megis eskettette hasonloképpen néhai Szakáts Adam Uramat is — a' ki mind Regius, mind Fatens volt [Szenterzsébet U Borb. II]. L. még MNy XXXVIII, 209.

II. *mn* vallomástevő; care face mărturie, Geständnis ablegend, aussagend. 1723: Luka Vaszly nevű jobbagya hiva minket Tordavármegyeb(e) M: Hodákra némű, nemű személyek fassiojok bevételire a mely fatens személyek kett mű előnk(b)e állita, azokatt mű crós hüttel megh esketvén, az előnk(b)e adatott utr(um) szerent meg examinaltuk [T VGy].

fatilla kb. bestye, gyalázatos; ticálos, infam; ludericht, schmähhlich. 1584 Fazakas Boldisar vallia engemet ig feniegete meg*: ferfiat vgmond Ne(m) vesztettem megh, de en miattam kel Neked veszned teob ezembe Ne(m) Iut, mert Nagy bwwal volta(m), hallottam illie(n) zidalmat az zomzed agyba(n) fatilla lelek kwrwak el kel mindniaia(n) vesznetek miattam | Sophia Zigiarto Esaias zolgaloia^b Laktam eztendeig Zabo Catonal

Az fazakasnet így fenyegette egkor megh, vagy en Mia(m) kel megh halny az fatilla lelek kwrwanak vagy enneke(m) kel miatta meghalnom | Barbara Zabo Caspar Zolgaloia valia, Hallottam Zabo Catotal hogy lelek Curwazta fazakas boldisarnet, eztis monda: Eregy the Meny az kowachokhoz hoz vas zart, had Aggyam megh Iunia Az fatilla lelek kwrwanak ez fazakasnenak, hadd bolondskoggyek velle [Kv; Tjk IV/1. 215–7. *Zabo Cato. ^bTi. vallja].

fa-tiló fa-kendertilő; meliță de lemn; hölzerne Hanfbreche. 1754: egy fa tilo tanaltatott [Ádamos KK; JHb XIX/10].

fatisztító-kertészolló metszőolló; foarfecă de grădinar; Gartenschere. 1679: Fa tisztito kertész ollo nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 110].

fátlan kb. erdőtelen; fără pădure, neimpădurit; waldlos, unbewaldet. 1760: igen sokat frekventaltam az Wass Daniel Ur Házát, közel lévén lakóhelyem az Wass Daniel Ur Házához, én pedig fátlan helyen lakván fabéli Gratiájával az Urnak sokat éltem [M.palatka K; Wass. Moyses János de Palatka (75) nb vall.].

fatok toc de lemn; Holzfuttermal/behälter. 1681: Ket fa Tokban, két üveg korsoczká Nro 2. Egi fa Tokban, Aquavitás tarka üvegh palaczk Nro 1 [Vh; VhU 559]. 1742: Egy fa tokb(an) pénzsz Léány nyakra való szálba és holmi gyöngy [Kis-

borszó SzD; TL 42 Kifor familia lev.]. 1789 Egy Kristélyezni való on Instrumentum fa Tokjával edgyütt Rf 4 xr 30 [Mv ConscrAp. 38]. 1823: Egy talpas Füzüst Pohár ., egy fa tokkal eg(g)yüt [Körösfő K; RAK 139]. 1845: Egy kis arany mérő kompona nehezékeivel fa tokba [Erzsébetváros; DLt 499].

fatokoeska toc mic de lemn; kleines Holzfut-teral. 1797 atzél Petsét nyomó Fa tokotskájával [DLt hiv. nyomt.].

fa-tologatózár fa-tolózár; zavor de lemn; hölzerner Schubriegel/Holz-Riegelschloß. 1692 Nyilik ezen Kamara székre vas sarkokon pantokon forgo fűrész deszkából való paraszt aító . . ezen aitonak az kő falban járó Fa tolyogató zárja [Mezőbodon TA; BK Inv. 8].

fa-tolózár fa-tolózárrel ellátott; preväzut cu zavor de lemn; mit hölzerner Schubriegel (verschén). 1687 Vajda Hunyad vára . A. Kapu közti keő boltos Ezen kapu közöt keőből rakot tömlöcz ket Contigna(tio)ban vagyon; mindenik feli gerendás. Felső Contignatiojának külső ajtaja, temerek tölgy fa deszkából való, vas Sarkos, hevederes, fa tolyo zaros retez fejével Nro 1 [Vh; VhU 502, 508–10]. 1685 c.: Vagyon az felső vár alatt egy kőre forgo malom, melynek malom háza kőből építettett Erre nyilik vas sarkos pantos vas ütközős fa tolyo Zaros jo bellett ajto [Borberek AF; MvRK Urb. 22].

fatornyoeska 1. fa-huszártornyoeska/(fa)fedéltornyoeska; turn mic de lemn; hölzernes Reiter-türmchen. 1745 A' Palotákra mennek bé faragott kő gráditos, és faragott kő padimentomos Folyoson ., mindenik felől sendély fedél alatt, mely Sendélyezésnek-is a' közepe táján vagyon egy kis sendelyes fa-tornyotskája [Maros-sztkirály MT; Told.].

2. (fa)harangláb; clopotniță de lemn; hölzerner Glockenstuhl. 1750: Vagyon . . a falunak dél felől való oldalába a Görgény partján egy tisztességes fatemplom és mellette napnyugot felől egy kis fatornyocska és abban két harangocska [Radnótfája MT; ETF 107. 23] | Vagyon a falu közepében egy kőtemplom, egy tisztességes fatornyocska, abban egy harang [Sáromerke MT; i.h.].

fatorney 1. (fa)harangláb; clopotniță de lemn; hölzerner Glockenstuhl. 1749 Vagyon . . azon cinteremben a templom alsó szegeletinél egy tisztességes fa torony^a jó magasságon, melyben vagyon egy . . harangocska [Mezőújlak K; ETF 107. 16. — *1759-ben és később is ugyanazt az építményt haranglábként említik (i.h. 17)] | Vagyon a falu derekában egy magasocska helyen egy tisztességes kőtemplom és ennek, napnyugot felől való szegeletinél egy jó magasságú fatorony, melyben vagynak két harangok [Tacs K; i.h. 18. — *Egy századdal később is megemlékeznek erről a haranglábrol (i.h.)] | Vagyon . . a templomnak

felől való végiben egy fatorony, két tisztességes középszerű harangok benne [Uzdisztpéter K; i.h.] | Vagyon . . a falunak napkelet felől való résziben egy dombon egy tisztességes kőtemplom, ennek napnyugot felől való véginél egy fatorony, amelyben vagyon két tisztességes harang [Nagy-ölyves MT; i.h. 22]. 1750 Vagyon . a falu derekába a temető felől egy fából építettett templom és annak az utca felől való részinek napnyugot felől egy tisztességes jó magasságú fatorony, ebben két harang [Póka MT; i.h. 23] | A cinteremben vagyon egy tisztességes fából épült fatorony, melyben vagyon két nagykorácska harang, mindkettő egy arányu [Marosvécs MT; i.h. 22]. 1815 a templomhoz vagyon kis fatornyában két harang [Bábony K; i.h. 10]. 1871 A templom fala és fedélzete avult, a fatorony jó állapotban [Kispetri; i.h. 12]. 1874 A fatorony dűlőfélben van, a harangok fedél nélkül [Györgyfa K; i.h. 12]. 1884 Az egyház épületei jó karban vannak, a fatorony és tanítói lak fedele kivételével, ezek kijavítását célna vette az egyház [Kispetri. K; i.h.].

Az id. forrásnak idevonható adataiból a szerk. csak válogatott idézeteket használt fel. — I. még fölös számú adataikat ETF 107. 5 kk.

2. fa-huszártorony (fa-fedéltorony); turn de acoperiş; hölzernes Reitertürmchen. 1797: A zoltani^a filiális eklézsia 1792-ben épített Zoltánban egy templomot két tornáccokkal és a végén a szarvazatból kimenő fatoronnyal, bádogvitorlákkal tulajdon költséggel [i.h. 9. — *Zoltán Hsz].

3. fa-óratorony; turn de lemn pentru orologiu; hölzerner Uhrturm. 1815 k.: Az egy Monostorkapu fatoronyban vala egy óra, a torony mindenik oldalán számtáblával s mutatóval ellátva [Kv i.h. 15].

fatorony-fa a (fa)harangláb faanyaga; lemnăria/materialul lemnos al clopotniței (de lemn); Holzmaterial des hölzernen Glockenstuhls. 1874: Bevétel Állásfák és a régi fatorony fáért árverezés után jött be frt. 85 kr. 40 [Nagydoba Sz; ETF 107. 27].

fatőke fa-sarokkáva; butuc pentru țiftină; hölzerner Angeleinfassung. 1738 (Az udvarkapunak) fenyődezkából való, kétfelé nyíló kapuja, forgó-oszlopai, heveder tölgyfából valók, avatagok, nem derekasok; mely forgó-oszlopok alól fatőkében, feljül peng a kapufélfában szegezett vaskavákban járnak [Szászvessződ NK; ETF 108. 16].

fa-tőkezár népr makkos/kölkes fazár; incuie-toare/zavor de lemn cu bolt/măciulie; hölzernes Riegelschloß mit Einsteckbolzen. 1688: Ezen Csűrös kertből nyílik be az veteményes kértben . . egy fel szer fenyő deszka ajto fa tőke Zárjával edgyütt | van egy almás kert, támaszos leszás kertel körül veve, mely(nek) fenyő deszkából csinált fel szer ajtaja vagyon fa tőke Zárjával edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. 1721 (A) veteményes kert . . ajtaja . . faragott fenyőfából

való fasarkakon álló és Fa Tőke zár rajta . Vagyon az Kalotha vízen egy két kőre csinált feljűl csapó malom zsendelyezés alatt, melynek ajtaja régi viseltes fenyődeszkából való Fa Tőke zár rajta [Zentelke K; ETF 108. 14]. — L. még *tőkezár* al.

Ha címszószzerűen nem is, azonos tárgyra való vonatkozása miatt ide vonható az 1721. évi forrás köv. szövegrésze: Ezen pincén vagyon faajtófeleken és fasarkon álló fenyő deszkából való ajtó, melynek zárja is Fából való Tőke zár [uo.; i.h.]. — Magára a zárjátára nézve l. Viski, Makkos fazaink: Kny. NéprÉrt. 1931/2; MNr. I, 142.

fatölcsér pilnie de lemn; Holztrichter. 1717: egy fa Tölcsér, és egy rozsz liu [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 3]. 1756: Az Konyhán ... Jó fa Töltsér l [Nagyrápolyt H; JHb XXXV/35. 25]. 1775 Liu, vagy fa tölcsér [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153].

fatörmelék kb. gally, rőzse; vreascuri; Reisig. 1595: Az zegenj legennek halála vtan minth egy hettel kerének hogy men(n)enk be latnók megh az fat mikeppen teórett ki es michoda mod(n) lett az halal ozton valamy fa teörmeleket hanjank az helyre hol az test volt [UszT 10/58].

A halott sírjára való gallydobás szokására l. AE 352–3 és az ott id. irodalmat. A szerk. nem ismer ez egyen kívül több adalékot közvetlenül a haláleset után a tett helyén való gally, ill. rőzsedobásra.

fatörzsök fatönk; butuc de lemn; Holzklotz. 1782 ezen Erdőnek szélin felásatt kővekb(en) csinált és földb(en) ugyan egy fa Törzsökb(en) és egy Nagy Gőrze Tölgy fáb(an) a falu felől való végib(en) vágatatt kereszttekkel metáztatik ki a Határa [Kide K; EHA].

fatter (céh)atyamester (a legények atyja, előjárója) starostele breslei; Gildemeister. 1834 Asztalos Legény Mártinovits Rudolf a Varosra való meg érkezésével meg kérdezvén a Patter hogy fersrájbra jötté [Kv AsztCLEv. Kül. Perc. 14].

fátum 1. végzet, balsors; destin; Schicksal. 1618 itt én előttem lévő Nagyságod jámbor szolgálainak a fatum ugy hozta volt sorsokat némelliknek, hogy Nagyságodat örvendetes hírekkel delectálták, nekem pedig az én sorsomat most is ugy találta hozni az én fatumom, Nagyságodat semmi örvendetes hírekkel nem delectálhatom [BTN 120]. 1773 Méltóságos Grof F. Ispány Ur! az interimalis notariusok candidatura alkalmatosságával némellyek a Tiszt Vrak közül Ngod bölts végzése ellen nevemet a candidatura számából gyalázatosan ki törteni ... semmit sem tartozkodtak, és ugyan ezen betsületemnek nem reméltet fatumat Ngod kegyességiből mostan vigasztalásomra kívánván fordítani, alázatosan könyörgök méltóztassék elébbi kegyes reflexióját most is érdemetlen cliensitől nem csak meg nem vonni, hanem egyszersmind nekem telyes consolatiomra, ellenségimnek pedig confusiojokra meg tartani [Ns; Borb. II Matok And-

rás lev.]. 1833 nekünk Tordai Sütőnekül azis a Fatumunk, hogy mű könnyű kenyeret szoktunk sütni, mű vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kívánunk a Publicum tsalására 's nehezségére sütni [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. — L. még RettE 163.

2. végzetes dolog/esemény; eveniment/lucru fatal; schicksalhafter Ereignis. 1761 Méltónak ítéltém lenni, hogy ide írjam minemű fatumok történtek a római catholica religioiban két esztendő alatt [i.h. 123]. 1834: (A matriculák) mássát az Esperestnek bé küldjé(k) *kik azokat bátorságos helyen tarcsák, h(ogy) azon esetb(en) midőn az eredeti matriculák valami fátum által el vesznének a fogyatkozás ki potoltassék [Nagykapus K; RAk esp-i kl. — *Ti. a lelkészek].

3. sorscsapás; lovitura sortii; Schicksalschlag. 1770 Nagy fátuma is volt püspökségében, mert a sütőházáról égés támadván, elégett torony, templom, minden, melyet osztán maga költségén kellett megcsináltatni nagy költséggel Fehérvárrat [RettE 233].

4. végzés; hotárire, decizie; Beschluß, Entscheidung. 1779 Az Mindenható es Mindeneket bölcsén Rendelő Isten Adám vetkiért az Emberi Nemzetre oly kemény Decretumát adá hogy minden ez világra születet Ember(ne)k egyczer az kesérvés halált meg kelyen kostolni Melly meg másolhatatlan Fátumja alá ő Felsege(ne)k Leven vettette az en edes jo Feleségem is ... nagy Csendesen és szepen Minden irtozás és félelém nélkül az ő Teremtő Istenének, és edes még Váltojának még ada Lékit [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II Solyom István nyil.].

fa-tüzelőkemence sövény-szikrafogós/gógányos kemence; cuptor cu apărătoare de scinteî din nuiele; Feuerherd mit geflochtenem Funkenfänger/Mantel. 1714: sövényből csinált fa tüzelő kemence [Kászonszélfalu; LLt Fasc. 85].

fatűzhely ?? 1688: paraszt kalyhakkal csinált fa labon álló régi kemence fa Tűzhellyével edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. 1740: Vagyon ezen Pítvarban edgy földel töltött, alacson fa tűzhelly, a tűzhelly felett ... vagyon edgy fából csinált tapaszos, jó vak-kémény, padlása ezen pítvar(na)k nincsen [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 5].

fátyol 1. finom gyolcsanyag; un fel de pinză fină; Art feine Leinwand. 1576 Wagion egy Rwhanak walo fáttyol Aranyos feyres kezep Aranth megh zakath [Szamosva K; JHbK XVIII/7. 6]. 1628: Egy kőtesbe dirib darab Materia ... Valami dirib darab Attlacz s barsonj, s egy kis darab fatiol [Gyalu/Kv; i.h. XII/44. 5]. 1692: Egy zöld fatotára arannyal varrot fáttyolból való ing [Bilak BN; JHbK L/36]. 1748 Világos hogj az Incta(na)k Szőlősi Anna(na)k kezín kapott edgj általa el lopatott vég fáttyol [Torda; Tjk III. 208]. 1806: Koporsom Bakatsinnal

boritassék bé, belőlis semmi Selyem vagy Fátyol ne aplicáltassék [Dés; Ks 14. XLIIIB gr. Teleki Károly végr.]. 1813 Néhai Enyedi Ignátné temetésire ... 6. Sing Sima Patyalat Rf 15 — 6. Sing Sima fátyol Rf 6 — 2 1/2 Sing Tamisz Rf 3 xr 30 [Mv MvLev. Szürtei Josef hagy.]. L. még MetTr 401.

Szk: *andalás* ~. 1804 16 Sing andalas fátyol Rf 16 [Kv; Told. 19] * *aranyos* ~. 1767 h.: Aranyos fátyol [Tarcsafva U; Pf]. 1769: az aranyas fátyolból marat egy feketőnek való fátyol [Cege SzD; Török Bertalan gyűjt.] * *bécsi* ~. 1687 vőtünk Bécsi vekony viragos Fátyolt három singet f 7/50 [UtI] * *fejér* ~. 1674 Két bokor fejér fátyolra varrott tászli [Beszt.; Wass 72/6.]. 1732 (A templomban) találtunk ... két fejér fatjol viragos Szkofiumos velumot [Kóród KK; Ks 12. I.]. 1770 Egy virágos Fejer Fatyolból varrott Borza beles Palatingli [Kisesküllő K; RLt O. 4.]. 1810 A koporsom belől légyen gyolt-sal bé vonva Szem fedél a legrégibb modimennél oltosb fejér fátyol és legrégibb modimennél tsipkével garnirozva [Héderfája KK; IB. I. Bethlen Sámuel végr.] * *fekete* ~. 1699: 11 Sing fekete finum fátyolt [MNy XXXVIII, 132]. 1722 Kolos váratt kell venni Két nyakra valonak való fekete fátyolt hatt singet a mítosdást az Urak szoktak viselni olyan formát [Ap. 2 Apor Péterné lelt.] * *fodor* ~. 1728: Fodor fatyol reczes elő ruha Széles árpa szemes recze a közepiben [Tord. 19]. 1753 Fekete széles fodor fátyal [Mezőzáh TA; Told. 73]. 1807: 6 Sing Fodor Fatyol Széles [Mv; Told.]. 1812 vett 7 1/4 Sing gyász fátyalt Rfor 3. 38 ... 7 3/4 Sing fodor fátyalt Rfor 3. 53 [Mv; DE 3]. 1839 1 sing keskeny fodor fátyol [Körtvélyfája MT LLt] * *francia* ~. 1818: Egy darab fekete frantzia fátyol 2 Rft 2 xr [Kv; Born. IV. 41] * *krepon* ~. 1797 (Vásárolt) 3 sing Fodor Fatyolt .. 3 sing Crepon Fatyolt [Kv; Berz. 7. 69/1] * *nyakra való* ~. 1652 Egy darab fekete nyakra való fátyol [Nsz; IB. X. Fasc. 2] * *nyaktakaró* ~. 1736 az nagy uri asszonyok nyaka körül kinek nusztból, kinek nestből való galléra volt, azonban nyak takaró fátyola [MetTr 344] * *rózsás* ~. 1763: 6. Sing fekete ezüst Lapta rosás fátyol körös körül edgy újnyi széles ezüst Csipkével [Nsz; Szer. öz. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.] * *veres* ~. 1627 Egy rosa granatos seliem feokeoteo. Egy veres fatiol feokeoteo. Egi kek seliem scophiomos feokeoteo [BLt I. Béli Kelemen lelt.] * *vesszős* ~. 1725 ha valami Szep Vesszős fatyol volna a törökkel vétessen Ngd egy ingnek es egy elő ruhanak valot nekem ha igen draga nem leszen [Darlac KK; Ap. 2 Apor Zsuzsánna anyjához]. — L. még Rette 91, 304.

2. (női) fátyol-főrevaló; voal; Schleier. 1668 Egy teczin viragos fatjol [Mk Kapi György inv. 3]. 1688 Edgj hoszszu Fekete fatjol Fekete szeles csipke rajta [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1736 az utolsó At az I. 8 kglme Marjána Lejtmánnyal verte, taglotta, fátyolát fejről le-

-szaggatta [Dés; Jk 195a] [Nem vala annyi modi az fejeken, noha az menyecskék akkor is majd így jártak, mint most, de nem vala annyi táré*, tiszteséges fátyol volt az fejeken, azt lebecsátották, hogy el igen messze vonszolódott [MetTr 342—3. — *Olv. taré?]. 1779 vettem kezemhez ... Magyaros fátyol garniturok ... 1. Rendbeli Széles virágos fátyolt, Szélyes bládin kötessel, minden hozzá valójával edgyüt. 1. Rendbeli babos fátyolt, keskeny bládin kötessel, minden hozzá valójával edgyütt. 1. Rend belí vesszőss fátyolt keskeny bládin kötessel [Meggyesfva MT; JHb XLV/1 Torma Éva kel.].

Szk: *boríték* ~. 1773: Egy boríték fekete fátyol [RLt Salánki Ráchel lelt.] * *menyasszonyi* ~. 1840: Két kis selyem keszkenőt Két Bajadert ... Meny Asszonyi Fátyolt egyet [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19] * ? *polonezer* ~. 1789 vettem kézhez ... Egy fekete tafata uti kalapot, 4 sing főre való Polonezor (!)* fátyolt, 4 sing virágos fekete főre való fátyolt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1. *Valószínűleg elírás *Polonezer* h.] * *vesszős* ~. 1773 Egy Fekete vesszős hoszu fátyol ... Egy boríték fekete fátyol [RLt Salánki Ráchel lelt.].

3. (női) kalapfátyol; voal pentru pălărie; Hut-schleier. 1789: vettem kezemhez 1 Viselő fekete fátyol kalapat, 1 Szalma kalapot, polonezer fátyollal [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

4. kb. nyakba vető fátyol; fular din voal; Halstuch/schleier. 1736: A kisasszonyok, sőt elévaló fő nemes leányok is ... Mikor utra mentenek, az nyakokban hoszu fekete fátyol volt, az két végít az fátyolnak két felől az czombokon lebecsátották, hanem az mely része az csipőjüket érte azt ott megakasztották tövel [MetTr 342].

Án. 1827 Anya Kantzák ... Fátyol A jövő tavaszon fog Maglo alá jönni [Csapó KK; RLt]. 1842 h.: Anya Kantza Fátyol erdélyi fejér fako [LLt].

Ha. 1790 Fátyal [Nsz; CsS].

fátyolabrosz finom gyolcs-asztalterítő; față de masă din giulgiu; leinene Tischdecke. 1803: egy lengetegűlni kezdett patyolat Keszkenő egy fátyol Abrosz el lengetegűlvén 's a' mójtól meg emésztetvén szemfedélül ajándékozott Musnai Mosesné meg halálózásával [Szökefva KK; UnVJk].

fátyoldarab bucată de voal; Schleierstück. 1699 Két előni keskeny fátyol darab [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

fátyol-előruha finom gyolcs-kötény; șorț de giulgiu, șorț din pînă fină; feine leinene Schürze. 1576 Wagion egy fattyol eleo Ruha weres Selyemwel Aranyal elegy wysseith feye wagion [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. 1648: Varrott fatiol elő ruha [Mk Kapi Kata kel. 4]. 1668 Egy feier fatyol Elő ruha kek, ezüstös czipke forma

rea varv. [Mk Kapi György inv. 3]. 1674 Harom fatyol elő ruha két fül kötő [Beszt.; Wass 72/6]. 1775 Edgy virágos fátyol eleő ruha szőr selyem kötés környüle [LLt Fasc. 148]. 1755 : adok által Kolozsvárat lakó Tynkodi Pál Vram Feleségének Lukáts Kata Öcsém Asz(szonyna)k egy varrott fátyol elő ruhát és más virágos potyalat elo ruhát [Aranyosrákos TA; Borb. II Néh. Székely György relicájá Csipkés Borbára végr. Szaniszló Zsigmond kezével]. 1776 fekete vesszős fatyol elő ruhák, egy ugyan tsak fatyol nyakra valo keszkenő [M. köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]. 1823 : Atlazt aranyos Fátyol elő ruha, színes frindellivel varva [LLt Csáky-per 601. L. 1].

fátyol-főkötő finom gyolcs női főkötő/főrevaló; scufie de giulgiu; Schleierhaube. 1627 Egj arniek varrasos fatiol feo keoteo [BLt]. 1628 Egj veres arannios fatyol fő kötő [Bodola Hsz; BLt]. 1668 : Egy fatyol fő kötő fekete szelyes czipkevel [Mk Kapi György inv. 11]. 1773 : Három fejjér fatyol Főkötő arany tzańglival Egy Fekete aranyos Fátyol Főkötő arany tzańglival [RLt Salánki Ráchel lelt.]. 1788 : Töltött fekete atlazt vjj szászos főkötő Fekete fátyol metzett Szászos főkötő kettő viseltes [Egy fekete fátyol ugorkás formájú virágos főkötő [Mv; TSb 47].

fátyolgallér finom gyolcs-gallér; guler de giulgiu; feiner Leinenkragen. 1657 : Vagion mas egj fen allo fatiol galler [Mihályfa NK; JHb XXII/42]. 1676 Besztercei Varro Aszonnak az Kato kekes fejeresseiert flo: 2: Ittem Pannusnak es Katonak az Pantlika fatyol gallerokert attam az Lengyel Aszszonnak flo 1 de. 56 [Beszt.; Törzs].

fátyol-garnitúr fátyolkendő-készlet; garnitúra; de basmale din voal; Leinentuch-Garnitur. 1789 vettem kezemhez Magyaros fátyol garniturok 1. Rendbéli totos munkával varrot garniturt hármas táslival, s egyeb hozzá tartozoival edgyütt. 1. Rendbéli Széles virágos fátyolt, Széllyes blándin kötéssel, minden hozzá valójával. 1. Rendbéli babos fátyolt, keskeny blándin kötéssel, minden hozzá valójával edgyütt. 1. Rend béli veszsőss fátyolt keskeny blándin kötéssel [Meggyesíva MT; JHb XLVI/1. Torma Éva kel.].

fátyoling finom gyolcsing; cămașă de giulgiu; feines Leinenhemd. 1692 : Szkofiummal varrot fátyol ingh kis ingel együtt [Bilak BN; JHbK L/36]. 1694 : vett volt Egy veszős fatyol inget [Homoródsztpál U Bál. 71]. 1703 : két Fátyol ing [Wass. Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. 1752 Ket veszős Fatyol Ing [Maros-sztkirály AF; Told. 19]. 1768 Fejér öltöző. Tíz hosszú gyolcs ing Aranyos Fátyol ing Előruhástol, Tászlístol, Gallérostol, aranyos Blunding körüllötté [Császári SzD; Wass. Gr. Wass Ágnes fehérneműje]. 1776 : Egy pár virágos Fejér fátyol ing. Uj ahoz valo belső gallér, kettős taszlik, aranyos Blandaj kötéssel [M. köblös SzD; RLt].

fátyol-ingujj finom gyolcs-ingujj; minecă de cămașă din giulgiu; feiner leinener Hemdmärmel. 1770 : Egy pár virágos Fatyol Ing ujj, ahoz valo belső Gallér, kettős Taszli az szelin aranyos Blondin kötés, ahoz valo Előruha Bétsi Fejer Kötéssel [Kisesküllő K; RLt Q. 4]. 1876 Arany virágos fátyol ingujj 1 Rf. 10 xr [Kv; Born. IV. 41].

fátyol-ingváll finom gyolcs-ingváll; umăr de cămașă din giulgiu; feine leinene Hemdschulter. 1692 : fátyol ingh vállak Nro 5 [Bilak BN; JHbK L/36].

fátyolkalap finom gyolcskalap; pălărie de giulgiu; feiner Leinenhut. 1789 vettem kezemhez egy nagy fátyol kalapat egy Turbánt [vettem kezemhez 1. Viselő fekete fátyol kalapat [Meggyesíva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

fátyolkeszkenő fátyolkendő; basma de voal; Leinentuch. 1683 k. : Vagyon egy Fatyol patyolat keszkeneő Török varassal [Hada Sz; SzVJk 142]. 1715 u./1770 k. A' Tekint(etes) Aszsz(ony) Nalátziné Aszszony Betlen Mária Aszsz(ony) adott egy fátyol keszkent, körülötte szív (!) bétsi kőtés [Somkerék SzD; SzConscr.]. 1732 találtunk edgj veres virágos fátyol keszkent, más zöld Selljemmel varrott keszkent, ez mindenik mesterségesen arany fonallal elegj varratt [Köröd KK; Ks 12. 1]. 1770 : Egy ujj Fejjér Aranyal ezüsttel és sok színű Sejemmel varott Fatyal Keszkenyő

Egy hasonló varású viseltesetske két Fatyal Keszkenyő [Kisesküllő K; RLt Q. 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy.]. 1788 Egy körkörtin szín ezüsttel és színes sejmekkel varrott fátyol keszkenyő [Mv; TSb 47]. 1789 : vettem kezemhez 1. főre valo virágos fátyal keszkent |Szebenben készült fodros fátyol keszkenteket melyek vétettettek 11 Rforintokan [Meggyesíva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1876 Fekete fátyol keszkenyők 40 xr |Fátyol tsipkés keszkenyő 37 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1826 : Egy el sárgult fejjér fátyol keszkentő [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna aján-dékai között].

Szk : főrevaló ~. 1798 3 főre valo Zabolai fátyol keszkenyő [Déva; Ks 73. VII. 137 1/4].

fátyolkötény finom gyolcs-kötény; șorț de giulgiu; feine Leinenschürze. 1752 egy fátyol kötény [Esz. gr. Petkiné lelt.].

fátyolkötő finom gyolcs-kötény; șorț de giulgiu; feine Leinenschürze. 1673 : Egy fatjol kötő reczés |Egy fatyol kötő nyomtatat, szederjes bársónj szoknya tizenkét rend elegjes prémű [Maros-sztkirály AF IB].

fátyollámpás 1788 Fátyol Lámpás [Mv; TSb 47].

Némi valószínűséggel a 'fátyolernyő/fátyollárcykolós lámpás' jel-re gondolhatni.

fátyol-nyakraváló fátyol-nyakkendő; fular de voal; Leinenhalsbinde. 1769 Nemes Haromszeknek tömlécziből egy Kozma Antal nevű Nemes ember el szókót kék baránybőrrel prémézett francia poszto menteje Fátyol nyakra valoja [UzLx XIII/97a].

fátyolos fátyolból való, fátyol-; din/de voal; Leinen-. 1657: Vagion egy hai szín fátiosos arani csipkes szelw Galler. Vagion mas egy fen allo reczes fátiosos csipkes Galler [Mihályfa NK; JHb XXII/42]. 1694 Kétt pár Tazli, Fejér fátiosas és tetczin pantlikával csinált [Homoródsztpál U; Bál. 71].

A 'fátyolfodros/bodros' jel-sei s számolhatni.

fátyolozott átv (kód)fátyolos, ködös, ködbevező; neguros; verschleiirt, nebelhaft. 1854: föl-vevém a' tollat Végig futék emlékeim borús és derüs fonalán. Visszapillantok hát még egyszer már is fátolozott multamra [Újfé 5].

fátyolruha 1. finom gyolcsköntös; rochie de giulgiu; feines Leinenkleid. 1816 Fejér virágos fátol ruha 1 Rf 2 xr [Kv; Born. IV. 41].

2. fátolkendő; basma de voal; Leinentuch. 1728 Kék Selyem kús ruha, körül sargaval szőtt... Egy fejer fátol kús ruha arannyal varrot Kús Tamasne Legatuma [Illyefva Hsz; SVJk]. 1736 egy fátol kús ruha, melynek körülle ekes viragosan szőtt czifrázott retze szép körül varrva [Lisznyó Hsz; SVJk egyházi klenódiukok között].

fátolsajtó 1733 Fátol Sajto* 1 | edgy fátol nyomtato Srofos Sajto [Marossztkirály AF; Told. 2/25. — *A faeszközök és edények között].

fátolszita fátolszővetű, finomliszt-szitaló szita; sitá de mătase; Feinsieb. 1780 Fátol szita 1 Sűrű szita 1 [Bethlen SzD; BK]. 1787: Egy fátol szita Detto fél gyakor szita Detto ritka [Mv MvLev. Ajtai István hagy. 4]. 1810 Egy gyér szita xr 13 Egy fátol szita . xr 11 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 21]. 1819 Két fátol szita jobb [Kv; Pk 3] | egy kisebb Fátol szita kettő, ritka szita kettő, sűrűbb szita egy, kovasz szűrő szita egy [Baca SzD; TSb 6]. 1824 Egy viseltes fátol szita [Fugad AF; HG. Mara lev.] | Egy fátol szita [Dés; DLT 1826. évi iratok közt]. 1827 Fátol szita 1 Ritka szita 1 [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.] | egy régi Fátol szita [Koronka MT; Told. 34]. 1849 Egy oltska — és egy jobb fátol sziták [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1863 1 fátol szita 60 xr 1 cseléd szita 55 xr Kerek szita 25 xr [Kv; SLt Vegyes perir.].

E szitaajtó a szerk. gyermekkorában Désen a nagyanyai háznál még használatban volt: vele szitálták a finomabb fehér tésztaemühöz (pl. pánkó, fánk) való búzalisztet. — E szitaajtót a műmalmok finomlisztje csak napjainkban szoríthatta ki a használatból.

fátyol-tászli finom gyolcs-kézeltő; mansetű din giulgiu fin; feine Leinenmanschette. 1708: Egy

Pár fátol Tászli tetszin aranyos Pantlikával tsinált [BLt Béli Klára lelt.]. 1743 Egy pár virágos fátol tászli Leder Landi (!)* kötes körülletette [Nagyercse MT; Told. 29/30. *Elírás Neder Landi h.]. 1758: Egy pár aranyos fátol tászli Egy pár ezüstös fátol tászli [Nsz; TSb 21].

fattyas 1. bitangos, szerelem/zabigyermekek (törvénytelen gyermekek); cu bastard, cu copil din flori; mit unehelichem Kind. 1573 Zemlie siteo Istwan, Azt vallia hogy hallotta paisos Istwan Mongia volt az eo hazanal, Ez az fattias, mynd az Egez varos Twgia ha az zamos keozepbe allana sem Mosna ely az rola, Mert Eleotte Iar fattya [Kv TJk III/2. 106]. 1582 hallottam Kengeo Anna zaiabol Ezt mondom en Igiarto Georgnek hagi Kwrwas fattias erethnek parazna bestie kwrwafia [Kv; TJk IV/1. 69]. 1600: Keotelwereo Thamas Junior . vallya Azzoniom kezde zidalmazny Mondwan Az gratias es fattias Apajw kwrwa nem zolliatna en ream mely zydalmott egy nehany vtal iterala [Kv TJk VI/1. 472].

2. kakukkfiókás; cu adulterin; mit Kuckucksei. 1573: Anna feozes (!) Balintne azt vallia hagi az Trombitasne kerget volt egi tykot az Eomaga vduaran kyt altal kergetet az paisos vduara, hagi azt latta volna az paisos Mond neky te bestie kwrwa ... te Böled meg az en Tykaimat, te egy fattias kwrwa vagi, Az eleotis az voltal | Dorottya zemlye siteo Istwanne, Azt vallia hagi

Mond az paisos Te egi fattias beste kwrwa vagi az trombitasne Mond ha en fattias vagiokis az te felesged giakraban fattiazig (!) Nalamnal [Kv; TJk III/3. 106]. 1584: Dorottea Kerekes Ianosne vallia Giakorta panazolkodot enneke(n) Zabo Casparne, hogy eotet Keodme(n) Ianosne fattias kwrwanak Zidta, egy fiachkaia vagyon

Azis az eo vratol Kowach Ianostol valo volna [Kv; TJk IV/1. 367]. 1585 Anna hegedws Andrasne vallia mikor Seggel fordula Igyarto Georgre ezt monda veres peterne, ezt wsd vgymond fattias felesegw Rut Bestie Curwafi Ageb [Kv; i.h. 511—2]. 1592 Vince Tamasne, Katalin vallia

ki jeo az swteo haszbol Bach Peterne es mongia vala Mezaros fabianne Bachinenak Meni el vgymond fattias, am eleotted vagion fattiad | Mezaros Menihartne, Barbara vallia mind az ketteonek zaiabol hallottam hagi eleozor Bachi Peterne fabiannet, arultott, teokelleten, es rezegh diznonak zitta; fabianne erre azt felelte ha te engem annak zicz, ki en ne(m) vagiok, enis teged egi fattiasnak mondlak [Kv; TJk V/1. 228, 232—3]. 1700 Fattyas Asszonyokott adgyák hogj vagyon Sztán Rotárnal, Vagyon egy fattyas Asszony Sandronyiaknal más Jvon Csirizernél más [Csolnokos H; Szer.].

Ez utóbbi jel-ben csak férjes asszony minősítéseként szitkozásban, ill. gyalázkodó nyilatkozatban fordul elő. — A fattyas olvasatú hangalak ellenére 1. jelű minősítésként kerülhetett be az itt idézendő szövegekben elírásból a címszóbeli szó: 1591: Cathalin, Nag' Mihalne vallia, Hallottam ezt hagi Teglasne igi Ziggia vala Zekely Mihalnet, the sakos, bestie Eretnek nyuan valo Curúa; Az leauitasy ziggia vala, fa-

ggias pelenger alat forgot lelek Curuanak | Margith, Czako Ambrusne vallia ... Az Teglasne leaniatis hallam hogi igi szigia vala, Te faggias, pelenger ala való, pelengerezet lelek Curua [Kv; Tjk V/1. 121].

? Hn. 1746/1831 fattyas völgy [Csöd U; EHA].

fattyavetés 1. bitangszülés, szerelem/zabigyer-mek-szülés; nafterea/aducerea pe lume a unui copil din flori; Bastard-gebur. 1767 volt egy Ilona nevű Leánya, kinek is született volt ab Ignoto Parente egy Istók nevű.. Fia Fiját egy Háromszéki Nemes embernek (: azért hogy dolgát Fattya vetesiért az Tisztek előtt büntetés nélkült végben vigye:) Jobbágyul kötötte volna [Hsz; LLt]. 1795: Idősb Kádár István Leánya Kata Negyedszer meg Gyermekezése vagy fattya vetése után követett Ekklesiát a' Templomba Vasárnap reggel [Gyalu K; RAK 178].

2. kakukkióka-szülés; nafterea/aducerea pe lume a unui adulterin; Kuckuckseigeburt. 1718 Majla Kurke Feleséginek Kurké Annának Fattya vetése it az Nemes Szék Szinin Constál, az Fiu fattyais az őliben lévén .. fogh arra hogy egy alkalmatossággal az Malomba mentiben az Komanai Erdőn erőszakoson csinálták néki

Mind az által az Nemes Szék elöt ezt semmi-kepen nem Stabiliálhatván .. Tehát adjudical-tatot Fejje ilbe Nöteelen (!) parázna perengérben ültessék és annak utánna Keményen megh vesszőztessék, s végezetre Ecclesiatis Con-ciliállyon az ő modgyok szerint [Fejér m.; Ks 90].

fattyavetett 1. mn 1. bitangos, szerelem/zabi-gyermekek; cu copil din flori, cu bastard; mit natürlichem Kind/Bastard. XVIII. sz. köz.: Azt hallam hogy Békes Györgyné igen szida Kadar Annokot fattya vetett nyilván való hires kur-vanak [Kézdi-polyán^a; HSzjP Nyíró Ferenczné vall. — *Később: Kézdisztkereszt Hsz]. 1754 Karathna Szabó Klárátis tudom keringő fattya vetet, feleszü, keringő kurvának lenni [Altörja Hsz; i.h. Catharina Incze cons. P(rimi)pili Petri Töltséres (54) vall.] | Szabó Klárátis feleszü Pi-pás keringő fattya vetett kurvának tudom lenni [Karatnai Hsz; i.h. Juditha Henter cons. Li-(bertini) Blassi Kardos vall.]. 1766 Oprának vagyon egy Fattya vetett Leánya [Ks 8. XXV]. 1793 (Eskettem) Czigány Czala Mihályt a Czino Gábor fattya vetett Leányával Aniskával [Gyalu K; RAK 14]. 1834 Ilyés Anis ... úgy hallottam, hogy fattya vetett személy [Angyalos Hsz; H-SzjP özv. Gergely Györgyné Bodi Ilonka (70) vall.].

2. kakukkiókás; cu adulterin; mit Kuckucksei. 1686: Barbara Szekely minden igaz ok kívül eszt kiáltotta Feleségemre, ezzel diffamalta: Te kicsapni való nyilván való kurva, fattya/vetet kurva. Görögök kurváia, hozasd haza a fattya-dot akit másut tart(na)k, a Fő kötődöt a Gö-rögök vánkosa alóll vonták ki. Te nyilvánvaló kurva [Kv; Tjk 13. 272]. 1820 Dregánné Demén Márisko, Gán Juonné Székelly Rosi mind

Fattya vetett kurvák, úgy hogy ezeknek szavakon egy betsületes Ember is meg nem indul [Várfa TA; JHb Fasc. 18 Buszujok Anna Matzodi Szamuiláné (70) vall.].

II. fn szerelem/zabigyermekek leányanya; fatá cu copil din flori; ledige Mutter mit Bastard. 1648: Directores ciuitatis ki hozatua(n) Kapusi Kathat es Sipos Ersebeth new captivakot paraz-nasagot felelnek hozzajok mint fattia uetettekhez [Kv Tjk VIII/4. 272].

fattyazás bitangszülés, szerelem/zabigyerme-k-szülés; nafterea/aducerea pe lume a unui copil din flori; Bastardgebur. 1682: mikor ennek az Peter Nevű megh fogot Inasnak az Nagy Anna gyermeket hozza ez Vilagra Csutak Uram ioszagan lon ez Vilagra akoris Csutak Uram foga partyokat az edes Annatis hogy megh fogak fattyazasert. Annak is Csutak Uram foga partyat mint iobagya gyermeki(ne)k [Impérfa Cs; Born. XL. 94].

fattyazik kakukkiókát (házasságtörésből gyer-meket) szül; a našte un adulterin; Kind(er) von der Bank fallen lassen. 1573 Dorottya zemlye siteo Istwanne Azt vallia hogi zytko-zodyk volt az paisos germekyre az trombitasne valamy tykert Mond az paisos Te egi fattias beste kwrwa vagi az trombitasne Mond ha en fattias vagiokis az te feleséged giakrabban fattiazig (!) Nalamnal [Kv; Tjk III/3. 106]. 1737 ott laktam mind ő kglme mellett a Ka-rácson bőjt hagyásától fogva a Husvéti bőjt hagyásig ..., azon betegségéb(en) az a hír ke-rekedet vala hogy gyermek ágyat fekszik ... ő kglme az udvarb(an) vitétvén az a hír tamadot az Falub(an) hogy dajkának vitétt b é ő kglme, mert akkor szoptatós csak akkor született Leán-kám vala, ... azt beszélték hogy az a Leány-gyermek az Kovács Marfa Aszszony gyermeke lett volna, melljet akkor fattjazott volna [Sze-listye H; Born. XXXIX. 16].

fattyazó bitangot szülő, bitangozó; care našte bastard; bastardierend, Kind(er) von der Bank fallen lassend. 1736 az akkori^a asszonyoknak s leányoknak nagyobb dicséreti az, hogy ritka kurvát hallott az ember, kivált az magyarok között. Jut eszemben, gyermekkoromban, hogy egy fattyazó kurva vala Torján, megis hala az szülésben, annak olyan híre volt, hogy kurva, mintha valami nagy csuda történt volna [MetTr 345–6. *Ti a fejedelemkor-végi].

fattyú 1. szerelem/zabigyermekek (leányanyától v. özvegytől született) törvénytelen gyermek; bastard, copil din flori; uneheliches/natürliches Kind, Bastard. 1572 valya aztis lakatos Peter hogy . Mond leorinchnek az azonj Te fattyu vagy vgian fatyw fatyw^a vagy .. mykor Annak zydia volt az azsony, Mond lakatos leorinch az azzonnak ha egy Ingbe kely Maradnomys, de byzon ezert az Alfeledre foldatom az Nelwedet

[Kv; Tjk III/3. 29. — *Így kétszer!] | Nemely nap mykor Lakatos Leorinch ket Embert Mas chehebelyt kwideot volna eo keozikben az cehekben hogy a ceheben be keowetnek . valaztyak Zalay Ianost rea hogy az őrtalt ky Mongia, Mykor Beh Jeot volna lakatos leorinch Ezt Mongia Zalay Janos neky az cehek hagasabol, Io Attiamfia leorinch Mester te az ceheben keozynkbe keowetkezel, my penigh ceowl azt hallywk feleoled hogi teged zembe fattywnak Montanak, te penigh Ely halgattad Rea nem kerested az embert ky sem tiztitottad Magadat az Newbeol [Kv i.h. 27]. 1627 Nagy Ferencz fattyu [Agyagiva U; UszL IV. 50. 141]. 1683/1757 : tartok egy kitsin fattyat Vizi Mihályt, annak hagyok szabadságot, senki Jobbágya ne légyen [Süketiva MT; Dob-Lev. I/95a]. 1724 Rusz al(ia)s Hoffrik Mihályt egy Lengyel országi Rusz Fodor nevu orosz csinálta fattyub(an) . . De hogj Mlgos Groff Teleki Pál vr(am) Jobbágya lett volna mivel üdegen orosz fatya volt nem hallottam [Kiskájon SzD; BK]. 1734 az D(om)na I engemet . rut motskos szokkal illetett, diffamált, fattyunak, jobbágy-nak hamis hitűnek, jászolyban csinálnak mondott [Torda; Tjk I. 41]. 1736 Constalvánn Világosonn az Incta Néliai Varga Péterné Kádár Ilonának két fattyakat szülvén nyilván valo paráznsága, Azért . nunc, semel pro semper, . ex Gratia Sediis, meg-veszszőztetése el-engedtetik: úgyj mind azon által, hogj Executor Atyánkfiái, ki-kisértetvén a Piatzra, végyen veszzőt a kezéb(e) es háromszor halható szóval kialtsa meg hogj azzal a kezéb(en) lévő veszzővel lett volna méltó, hogj keményen meg-veretettett volna az Hóhér által, mely veszzőt-is mind addig mig a más Inctát még veszzőzik maga kezéb(en) es vállann tartson In Super Istent és a sz: Ekklesiát meg-követvén reconciliállyon [Dés; Jk 220b]. 1783 ennek előtte mintegy három esztendőkkkel valamely ezen helységben irgett förgött Cancellistak imitt amott, hintegtetett illetén beszédjek után, hogj tudni illik a' Királyi Felségnek ollyon rendelése jött, melynél fogva valakik Fattyaknak tanáltatnak mind azok ha magokat fattyaknak lenni megbizonyithattjak bator ha Jobbágyi Kötelesség alatt tartottatok (!) légyen is, az alol fel-szabadulást magoknak nyerhetnek, s ekkor osztán indíttatott arra, az Jobbágyság alol gondolható ki-szabadulhatásnak egész reménysége mellett magát hogj Fattyunak lenni meg bizonyicsa* [M.fodorháza K; Eszt-Mk. — *Ti. Fattyu Todor]. 1813 Silo Simon Kati fatya János [Gyalu K; Rak 37]. 1820 : Dregánné . . a' Néhai Báronál főző volt Dregán pedig az Udvarba inakodot, ugy egymásba Szerettek volt, hogj Dregán Feleségit el hadta, és ezzel három esztendőig úgy élt hogj tölle két fattyais lett említett Dregán-nának [Aranyosrákos TA; JHb F. 48]. Szk : fattyat csinál bitangot (házasságon kívül gyermeket) nemz. 1600 Kanudert Mihaline Cathalin Azzony . vallja Orban . . rea mene, es torkon ragada, s vgy eote az feoldheoz mond-

wan neky mērt bestie roz kur(ua)fy azzony hogj fattywnak zydad az fiamatt, Nem chinaltam en fatthyut [Kv; Tjk VI/1. 431]. 1791 azon Léányt a kinek Popa Jakob Román Fatyat tsnált én vettem, és tartom is Feleségül [Sebeshely AF JHb Szimion Frate (59) vall.] * fattyat csinálta magának. 1736 Ez okon kellett az It* Jure p(ro)sequalnom, quod diversis vicibus, nem gondolván a Ns Haza szoross Törvenyivel, más jó hírfü nemű Emberek betsülletekkel, kivel az I. (: Salva venia:) fattyat tsináltatván maganak, artatlan az Ara^b kiáltott [Dés; Jk 208b. — *„Martinus Szüts de Dés nb"-t. ^bOlv. Ac-torra, azaz „Helena Kadar quondam Petri Varga de Des rel. vidua"-ra] * fattyat kap (leány) házasságon kívül teherbe esik. 1769 Mihály nevi fiam Tyu Györgyöt Ejtzakának idején nehái Oprán Opra özvegyénél látván az házban(an), az ajtott réájok kötötté, az említet özvegy pedig azon idő tájban inpregnálódván megis fattyazot, de világosságra nem jöhetet akkor, kitől kapta a fattyat [Bukuresd H; Ks]. 1792 Nyikita Ilana, és Ruszán Parászka Fattyat vetettek, de kitől kapták légyen azt nem tudom [Salamon SzD; JHb I/99. 11] * fattyat vel bitangot/zabigyermekeket (házasságon kívül gyermeket) szül. 1701 Az ki fattyat vetett nisi concordaverit perengeren meg csapattassek. ha concordal flor. 4 [Szentdemeter U; Ks 90]. 1763 : Sz: Lászlórol* nagj hassal ment be^b Gyergyoba és minden órán fattyat vét [Sár. — *Nyáradsztlászlórol (MT). ^aA szóban forgó leányasszony]. 1820 Kováts Marisko két fattyátis vetett [Aranyosrákos TA; HJb 7. 48]. 1846 : Darvas János Virág László leány testvérít is bitangozta kurvazta — s mon-dotta hogj fattyat vetett [Dés; DLt 530/1847. 16—7] * fattyat vetett bitangos, szerelem/zabigyermekeket. 1745 Keresztelt(em) . . Zámbo János vram, fattyat vetet szolgálója(nak) [Gyalu K; Rak 54] * ~ban csinál bitangban (házasságon kívül) gyermeket nemz. 1723 Hoffrik vagy orosz Mihályt fattyub(an) Csinalta volt egy lengyel országi orosz legény . egy Porcsira nevi Leany(na)k [F.losva SzD; BK] | Nem tudom hogj Rusz Mihály hol Született ez Világra ugj hallottam hogj az Bikisán Lupul feleséginek egy orosz legény fattyub(an) csinálta volt meg leány korában [Kiskájon SzD; BK]. 1724 Rusz al(ia)s Hoffrik Mihályt egy Lengyel országi Rusz Todor nevi orosz csinálta fattyub(an) [uo.; BK] * ~ban kap házasságon kívül teherbe esik. 1736 Ezt* fattyuba kapta^b [CU. *Ti. gyermeket. ^bTi. az anyja]. 1756 : a meg nevezett Aszszony ember Vaszi nevű fiát Fattyuban kapta volna, és ha Fattyuban kitől és mitsoda rendbéli embertől s hol ki fölgyn szülte, nevelte [BFR 34/16]. 1782 mindétig mindnyájon őket* Jobbágyi Szolgálatot tévő Jobbágyoknak tudom, ollyaténnek Fattyu To-gyert is egész addig mig mint egy három esztendőkkkel ez előtt, ez okon hogj Fattyuban kapta volna Magyar országra lett ki-szökésével az édes Anyja rugodazni kezdett [Újfalu K;

Eszt-Mk. — *A kérdésben forgó személyeket] * ~ban kapott házasságon kívül lett/született. 1783 Fattyu Thodor ez előtt mintegy három esztendővel magát fattyub(an) kapott gyermekek praetendálván, Jobbágyi kötelessége ellen rugodazni kezdett [Kovácsi K; Eszt-Mk]. 1795: (Kereszteltem) Szóts Sára(na)k ... Fattyuba kapott Fiát [Vista K; RAK 64]. 1812 (Kereszteltem) Virág Borinak Fattyuban kapott Fiát Josit [uo.; RAK 80]. 1837: Sinko Katanak mint férjétől már 3ik évtől fogva elhagyattatott Személy fattyuban kapott gyermek(e) Márton [M.gyerőmonostor K; RAK 7]. * ~ban lett bitangon (házasságon kívül) született. 1782 Todor Fattyuban lettek magát akarja bizonyítani [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. * ~nak szid bitangoz, fattyaz, fattyúz (bitangnak/fattyúnak becsmérel). 1572 Zigarto Georgy azt vallya hogy az uchan Megien volt Eleh az piach fele azonba hogy Iwtot volna lakatos Balint laza Eleybe hallotta hofi lakatos Peterne fatywnak zydia volt lakatos leorinchet [Kv Tjk III/3. 29]. * a törvény ~nak itél a jószágban. 1604/1675 Illyés Istvan pp de Futásfalva .. fassus est Donath Istvannet itelte vala az tablan az törvény fattyunak az jóságban [A.csernátan Hsz; HSzJP].

Szn. 1783 Fattyu Thodor ... Fattyuságának színe alatt kezdte magát az Jobbágyiságtól vonogatni és fell szabadulását keresni [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

Án. 1761: Seregej szürke*, fattyu nevű beleyetlen [Branyicska H; JHb XXXV/39. 16. — *Ti. csikó].

> Sz. 1585 Ersebet Zeoke Mihalne Vallia, Ezt hallotta(m) Nagy Caspar felesége zaiabol ez karachonba, Akinek vgmond az Annia Curwa volt, Annak a' fia fatthiw, es tiztesseget nem erdemél [Kv; Tjk IV/1. 418].

A szólásszerű szövegrészt magába foglaló kijegyzés egy-eránt tartozhatik az 1. és a 3. jel. alá.

2. Jelzői haszn-ban: bitang (házasságon kívül született), törvénytelen; bastard, nelegitim; Bastard-, unehelich. 1572 Nagiobik Lakatos Peter, Es Ersebet az felesége, Es Lakatos Albert valliak, hogy Marton Azt Mongia vala Lakatos Lérinchnek, hofi te egy fatyw Bestie kwrwafy vagi De En Keore Ianosnak Igaz gyermeke vagiok, De teneked Az anyad egy hires kwrwa volt alamisna oztogato volt Te pedig egy fatyw Bestie kwrwafy vagi [Kv Tjk III/3. 29]. 1617 Zitta illien zonal Az Istentől el zakat fattiu uankuli bestie kurua fia el uesztette az leaniomot mint hitetlen arulo [Kobátfva U; Pf]. 1798: Dosa Ádám Uram soha meg nem házadosott, hanem örökké nótélenségbe élt 's él mais, és így a' melly gyermekek Bernad Ersebethiöl születtek tsak fattyu Dosák és Bitangok [DLev. Vall. 103].

3. kakukkfióka (házasságtörésből született gyermek); adulterin; Kuckacksei. 1572 Ersebet Nagiob lakatos peterne Azt vallia hofi az lakatos balint keozepseo felesége Margit azzon pa-

nazolkodny volt neky Eccher Illen Modon ely veztem Jo komam azzony az leorinch az hitwan fatyw miat, mert csak busit vntalan oztokik vele(m) az egi fatyw ne(m) vram fia, Zatmary Balase [Kv; Tjk III/3. 30]. 1582 Iulia Zemet-biro Gergelne ... vallia, hallottam Rengeo An-natol zaiabol (Igy!) Mondvan, Mikor Iarhatnek megh talalna(m) Az Igiartho Georg fattiat, mert en senkíteol Azt Nem titkolom, mert eo fattias .

Seot vgian verte Az kezét es azt monta hog kwrwas, es vgian meg keresy A' fattiat ha Akar (!) Besan Anna vallia hallottam hog Rengeo Anna Igiarto Georgieot, kwrwa felesége bestie hires kwrwafianak monta, Azt(is) mondotta hog Lator Igiarto Georg, es Nemis Agalhatna Iam-bor ellen, Megis kereshetnem a' fattiat [Kv; Tjk IV/1. 69]. 1600 Senten(tia) zedis. Miért-hogy Gyeörgyffi Martonth az bizonsagh nyilwa(n) megh tartotta, hogy Gyeörgyffi Balinthnak igaz gyermeke igaz fia, Farkas Antalnet penigh nyil-wan megh felelték hogy ne(m) Gyeörgyffi Balinth-leania, hane(m) fattiu, beresek* alkalmánya, az teör-weny mind hazba eőreksigbe zabadittia, es neki itelte, iure p(er)p(e)tuo Executor(es), Albert Peter, Theöre Andras, Bernad Lukach Zetelakiak [UszT 15/39. — *Ti. az anya szeretői beresek voltak]. 1652 Szeken* Iako Szattmari Geörgy kivana absolutiot az szent Ecclesiától hűtőlenül tüle elment es el szököt feleségetől Ugrai Marthatul Mivel világosson constal Ugrai Marthanak az Uratul valo el szök(ese) az utan valo paraznalkodasa, es hogy harom fattyaiis voltanak annakutanna, az Ecclesia absolutiot adot Szattmari Györgynek [SzJk 69]. 1686 Barbara Szekely minden igaz ok ki-vül eszt kiáltotta Feleségheime Te kicsapni valo nyilván valo kurva, fattya vetet kurwa hozasd haza a fattyadot akit másut tart(na)k [Kv; Tjk 13. 272].

Szk: fattyat kap házasságtöréssel gyermeket fogan. 1691 en velem volt rab azon Aszony* varadon es ot kapta uala azon Török pall néu fattiat [M.gyerőmonostor K; SLt A et M 136. — *Vargha Mártonné] * ~ban kap házasságtöréssel teherbe esik. 1774 Gazda Ferkő ... Annia Bod Aniska, mikor Fattyuba kapta akkor volt Tár Sámuelnek Felesége, és égy akkori Gazda nevezetű szolgájától kapta, melly miatt akkor Tár Sámuel el is vált tőlle [Mk] * fattyat vet kakukkfióktól szül. 1750 az felesége ott maradván fatyat vetet [Mikháza MT; Sár.]. 1820 Drégán János volt Feleségét hitetlenül el hagyta, a' mostanival egy darabig ugyan hitetlenül élt, Felesége fattyat vetett [Aranyos-rákos TA; JHb F. 48].

4. becsm, szilk gaz/lator-ember; ticálos, nemer-nic; Schuft, Schurke. 1568 Petrus hrúz ... Bestye lelek ffattyanak vituperasset [Kv; Tjk III/1. 147]. 1572 Eo kerdy hofi my dologh es ky zytkozodyk Mond az Marton En Zydum Amaz kachyba leorinchet az varga Zarta Neste lelek fatyw kwrwa fiat, az ky engem Megh verette (!) [Kv; Tjk III/3. 30]. 1573: Istwan Lakatos

Balint zolgaia, Azt vallia hogy hallotta Lakatos peterne fattywnak es latarnak zydia volt leorinchet az haz eleot [Kv; i.h. 249]. 1625 Jm az bestie kwrvafi fattiaj addig kergettek az Demeter Ferenczj Giermek louat hogj az Karoba szeókeótt [UszT 92c]. 1654 Az Modi Thamas hazanal ualo lakodalomkor mideón jmmar az Tanczhoz kezdetünk uolna hallam egjkor hogj mondanj kezdek Pap tancz, pap tancz, azonban az notariusnal kard leuen meg szida fattiu kurua fianak Istuan deakot [Kászon; BLt 7]. 1799 Ennye Menykö atta Tejes száju Fattya, még mostis tsufolkodik velem [Marossztkirály MT; Berz. 74] | hát te Menyörgös adta fattyu te vagy é az Ur vagy én vagyok [Náznánva MT; i.h. 4. 31. N. 27]. 1812 Ebből még nagyobb láma kerekedvén még keményebben folytattak a veszekedést ... Ebből következett azis, hogy a Groff a nagy Aszszont Kurvának, a nagy Aszszony a Grofot fattyunak kiáltotta [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esperes vall.]. 5. becsm (gaz)fickó, pernahajder; pusti; Spitzbube, Bankert. 1632 monda az menieczke, haczcz cipas szemü ven beste kurafia ageb ugj mond, tiztessegem veztetl arulond mert az te keölkeid vagi hogi fattiaid teörtek fel^a ugjmond nem en [Mv; MvLt 290. 85. — *Értsd a szóban forgó záratat]. 1637 Hallottam ezt Szabo Palne szajabol, hogi mondja vela az piaczon, hogj Szabo Istua(n) Felesegesteól fattiatstól el akariak eóket nyelni [Mv; i.h. 291. 119b]. 1762: hova hajtod fattyu, ezt nem hajtyátok, arra monda Opra, vaj be uram [Peselnek^a; HSzjP Michael Márton (36) jb vall. — *Később: Kézdikóvár Hszj. 1815: Te kedves Öcsém! . . mint Gyilkos Haramiák, 's rozsz örkölcsi Tolvajok, künn az Balavásári^a Szöllöd Gyepűsben Lapanz^b Dombeórozol, 's korhelykedel nappal; éjczaka pedig mint az egér egyik jukba bé, a másikkol ki, kos-lacz, járkálsz; egy szoval Pernahajder, Spizbub rozsz Fattyu vagy | vége legyen már ez Ballavásári szöllöben valo sok korhelységednek, szedd fell az sátorfádat, 's Ledér Roszsz kor hely Fattyu meny bé Wásárhelyre Iskolában, 's ottan tanolj becsületet 's viseld szépen 's jól magadot ; külömben pedig ha el nem hagyod szokásod szerént valo korhelységeidet hogy nem Tanulván egyik házból ki, s az másikkban bé Flangérozol; az kezedben kártya, 's Pipa; az óledben Hopp=rondgyos órdínr kurva ilyen Positúrában Dóglós még meg [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev. — *Balavásár (KK) határában lévő. ^bTollvétség Lapangz (olv. lappangsz) h.].

6. biz, kedv csibész, fickó; báletandru, fläcäias; Bursche. 1847 A' kicsi fattyam megint helyre állott, víg, eleven, karicsál ószve vísza mindent, értelmesen [Kv; Pk 7]. 1850: a' fattyak mind künn ülnék öreg Mamával a' kitsi színbén | mind a' két fattyu örökké az öreg körül hőmpölyög | Mutus impertinens gonosz fattyu, mászkál, ugrál s mindjárt mindjárt lekoppán, sír-kacag megint énekel, versel [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina a férjéhez].

fattyúukna kb. zugbánya (fejedelmi engedély nélkül nyitott bánya); ocna/minä clandestinā (minä deschisă fără aprobarea principelui); Winkelgrube (ohne Genehmigung des Fürsten betriebene Grube). 1700 Az Approbata Constitutio Par. 3. Tit. 15 Arcl. Imo az apro vagy fattyu Aknakat elegee Tilalmazza [UszLt IX. 77. 4 gub.].

Az AC i.h. a címszöbeli szó nem fordul elő.

fattyúapa törvénytelen gyermek atyja; általában bastardului; Bastardenvater. 1779 ugy hunctat, nyilvánvaló tolvaj, sangvinarius, incendarius Lőrincz Józsi nevű fattyúapától származott személy [RettE 408].

fattyú-diófa kb. sarj-diófa; lästar de nuc; Nußproß. 1810: egy régi töröl sarjzozott fattyu bokros Diofát ki kellett vágni [Torda; Pk 7].

fattyúfiú 1. fiúbitang, szerelem/zabigyermekek, törvénytelen gyermek; bastard, copil nelegitim; uneheliches/natürliches Kind. 1627: Deak Janos jóvevény fattju fi [Dálya U; UszLt IV/50. 139]. 1688 Bagia Giörnét az ő hites ura Bagia Giörgy hitetlenül el hagivan, azon iobbágy aszszony fattju fiát Josát, az alat bitangban kapta volt [Nyárádsztlásló MT; Sár.]. 1723: Tudom, hogy Tot Annok Leany volt es egy fattyu fia is vala [Lemhény Hsz; HSzjP David Ferenczne Ersebet (37) jb vall.].

2. kakukkfőka (házasságtörésből született gyermek); adulterin; Kuckucksei. 1652 Thamas Andras Egy Eotse Gialub(an) szolgal. Eneki egy fattiu fia [Körösfő K; GyU 106]. 1659 Sipos Antalnak Fattyu fia az a Geörgy [Gysz; LLt Fasc. 69].

fattyú-fiúgyermek- fiúbitang, törvénytelen fiú; báiat bastard/nelegitim; Bänkelsohn. 1679: Egy fattyu fiu Gyermekis vagyon [Gáld AF; Thor. 21/33]. 1703: Tuczé fattyu fiu Gyermek is ha volna olyan, a ki . . eo kglme birodalmán kívűt volna? [Gysz; LLt vk].

fattyúgránát hamis gránát(kő); granat fals; falscher/unechter Granat. 1788: Fattyu gránátból valo széles pártá, és egy viseltes fejér gyönyös pártá [Mv; TSb 47].

fattyúgyermek 1. bitang, szerelem/zabigyermekek (leányanyától v. özvegytől született, törvénytelen gyermek); bastard, copil nelegitim; uneheliches Kind, Bastard 1585: Grusz peter vallia, Abraham Annahez egiebet Ne(m) hallotta(m) hane(m) hog az elseo vra halala vta(n) eoazwegy koraba fatthiw gyermeke leót volna, es Budara is ment volna Gratiaert [Kv; Tj]k IV/1. 420]. 1682: Sipos Janos, ennekem fiam, de en csak ugy bitang(an) kaptam volt; ennekem ennekem^a fattyu gyermekem [Marossztyörgy MT; Bál. 55. — *Így kétszer!]. 1691: Tudode hallottade

ha fattyu gyermek Török Pal? Ki földön lőtt ez uilagra? [K; SLt A et M 36 vk]. 1700 Simo Katanakis .. lőtt fattyu gyermeke két ízben is [Szentdemeter U; Ks 90]. 1724 Rusz al(ia)s Hoffrik Mihályt egj Lengjel országi Rusz Fodor nevű orosz csinálta fatyub(an) és tudom hogj azon Mihally fatyu Gyermeke [Kiskaján SzD; BK]. 1729 : tudom az mostani Tot György hogj fattyu gyermek volt [Esztelnek Hsz; HSzjP Balyko Sandor (86) nb vall.]. 1744 Bálsa Mihály fattyu Gyermeke mert mikor viselősis volt az Any(nya) velle a Török fölgyre recipiálta magát Ce-bére*, es ott fattyazat meg [Meszteákon H; Ks 112 Vegyes ir. — *H] | Hallottam hogj Czifra Szabo Jánosnak az Attya Fattyu Gyermeke volt, s Betski György Úr(am) neveltette volna fell s taníttatta meg szabo mesterségre is [Perecsen Sz; TKI]. 1747 edj Adám nevű fattyu Gyermeke kit is azután Szottjori Adamnak neveztek . Mlgs Groff Iktári Bethlen Samuel Úr(am) Földin lett volt annak utánna az Anyna Férjhez mene az Testvér eocsemhez Szabo Györgyhöz és az eotsem tartá fel [Héderfája KK; BfR VI. 125/7]. 1759 Egy Jantsi nevű fattyu gyermek dobogo Persi nevű An(ny)ával [Lázárfva Cs; BLt 9]. 1764 egy fattyu gyermeke leven vallott egy Bako nevű emberre [Bözöd U; Pf]. 1769 : Keresztelt(em) Keresztes Sárának Lászlót ki Fattyu Gyermeke [Gyalu K; RAK 69]. 1780 (Kereszteltem) Kádár Ersebethnek Sárát Fattyu gyermeket [Dés; RKAk 45]. 1783 (Bicska Gligor és fiai) egy kisebb viszzá vonás nélkült mindenkor Jobbágy képpen Szolgálták az emlekeztem Iklodi Mlgs Udvar, Thodor-is vgy Szolgált ha mikor kborlob(an) nem volt egész addig mig ennek-elötte mintegy három esztendőkkel Fattyu gyermeknek praetendálván magát viszzá vonni kezdett, és az Jobbágyi kötelesség aloi magát mentségessíteni igyekezo szándékkal eskettetvén maga részére Bétet-is meg-járta [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1802/1816 Bajka Susárol azt hallottam, hogy a Dálnoki Rétről jővén haza a Rosba Fatyu Gyermekeket szült [Dálnok Hsz; Kp IV 317]. 1846 az* nem bitang s nemis fattyu gyermek [Dés; DLt 530/1847. 16—7. — *Ti. Virág László].

2. kakukkióka (házasságtörésből született gyermek); adulterin; Kuckucksei. 1582 Jloná Molnar Georgne .. vallia, hog Igiarto Georgnek Az mostany felesége feolel azt monda Rengeo Anna, hog Kerchetbe az fatthyw gyermeket a' kariara teottek, es vg kwlték onnat el, Igiartho Georg penig egzer oda ment volt eg fekete lowon, es hog az ewst marhat hozza volt onnet el, Az Jffiak fűtwa zalaztiak [Kv; TJk IV/1. 69]. 1680 Sütő Matyiasnak felesége Veres Borka elle(n) való Relatoriaját meg olvasva(n) lattuk belölle felesége paraznasagat, mert Gyermekeket hozot ki nem Sütő Matyiasról való. mellye(n) juraltis Sütő Matyias. annak felette azon fattyu Gyermekeket feje valtsagaba(n) masnak adta, hogj az tiszték büntetéseitől meg menekedhessek [Szjk 147]. 1812 : azt monda* annyával egjütt

hogj én fattyu gyermek vagyok kérdeztem honnan tudják azt mondták meg bizonyítták [Héderfája KK; IB. Gr. I. Bethlen Sámuel vall. — *Ti. a felesége]. 1814 Dobai Mihály Vram . más betsületes Czéh béli Mester Embereket is mutskolt nevezetesen .. Horvát Josefet Bitangnak fattyu Gyermekeknek kiabálta [Dés; DLt 56. 23].

fattyúgyöngy hamis gyöngy; perlá falsá; falsche/unechte Perle. 1807 Egy arany Medallion joféle gyöngyvel ki rakva, a' melly fűg egy fattyu gyöngyökből fűzött sinoran [DLt 378 nyomt. k1].

fattyúhermelin hermelinszörme-utánzat; imitatie de blană de hermină; Hermelin-Nachahmung. 1758 Egy kised Német mente, torka Atlaczból, Fattyu Harmelinnel (!) bérlett, s nestel prémezett [Nsz; TSb 21]. 1768 Egy fekete bársony Német mente, közönséges fekete bélléssel nestol prémezett .. Egy kised Németh mente Tarka Atlaczból fattyu Hermelinnel bellett, nestel prémezett [Nsz; TGsz 51].

fattyúkaró kb. támasztó/gyámkaró; par pentru proptea; Strebe/Stützstange. 1767 a gjalog kert négj Esztendőnél tovább nem igen szolgál mi azt az el mult Tavaszal fatyu karoval meg erősítettük s egj koszoru vesz(sz)ővel [Esztény SzD; Told. 5].

fattyúkarton silány karton; carton de calitate slabă; schlechter Karton. 1822 (vettem) 6 sing fattyu kartant [DLv. 3].

fattyúkordován silány szattyánbőr; saftain/ marochin de calitate slabă; schwaches/schlechtes Saffianleder. 1734/1784 : mig az Ur Teleki Sámuel Ur Curatorság alatt volt egy rendbéli Sepró szin Anglia köntöst csinaltatott volt Teleki Pál ur tudom hogj többnyire mind kétzer vanyolt fekete köntösben járt. Csizmakat is többnyire fattyu kordovánból viselt, ezeket magam is elégszer fodoztattam meg [TKI Steph. Székelly de Gyergyó vall.].

fattyúmárvány silány márvány; marmoră de calitate slabă; schlechter Marmor. 1864 Szármány hegy ... tartalmaz magában porcellán, fehér fattyu márvány és mészkövet mellyek jelenleg is az eppitteseknél jó sikerrel használtatnak [Szárhégy Cs; GyHn 53].

fattyúnév kb. szedett-vedett név; un nume oarecare; gemischter Name. 1838—1845 ha szavaim* érdemesek lennének elfogadásra, a több fattyuneveket tájaiknak engedve írázatunkban (literatura) az ajánlatokkal éljünk s valahára vessünk véget a szótárainkban uralgó habozás-soknak is [MNYTK 107. 19. — *Ti. különböző eperfajták név szerinti elkülönítésére ajánlott szavak].

fattyúporcelán silány porcelán; porțelan de calitate slabă; schlechter Porzellan. 1804: Sotarto fattyu portzellánból [Borosbenedek AF; SLev.].

Szk: ~ *tányér*. 1763 11 Porcellein (!) Tanyger valora Floh 13... Tizenket fattyu Porcellein tanyger Floh 3 dr 60. Negy fedeles fattyu Porcellein (így !) Floh 2 dr 30 [Hsz; Ks 23. XXIIb].

fattyúrozs sarjrozs, rozssarjazás (a rozs fattyúhajtása); vlästar de secară; Roggentrieb/sproß. 1831: az 1828ik esztendőben a Szöllők alatt lévő Lábban a' Rós még fű korában úgy annyira le dőlt, a' fattyu Rós felvötte, hogy meg aratni is alig lehetett — sőt még aratás előtt szint úgy ganévá vált. Sebestyén János mp Ud(vari) Reg(ius) [Alamor AF; TL].

A kövér rozsvetés bő eszós idején megdől, a megdől gabonaszár megpállva elrohad, és a rozstövekről növekedő friss, dús tősarj akadályozhatja az aratást (Nagy Miklós közlése).

fattyúság zabigyermekség (vkinek szerelemgyermek volta); faput de a fi bastard; Bastarderei. 1783: Fattyu Todor ... házát fell-álítván s beléis szálván ... Jobbágy képpen Szolgálván, tsak mint egy három esztendőtől fogva Fattyúságának színe alatt kezdett viszsza vonni | ő* is több Testvér és más idegen Jobbágyokkal egyenlőképpen és mellesleg Szolgált minden leg kisebb controversia nélkül addig míg ez előtt mint egy három esztendőkkal az Fattyúságnak színe alatt, Jobbágysági kotelessége ellen rugozdanni kezdett [M.fodorháza K; Eszt-Mk. — *Ti. Fattyu Todor].

fattyú-sókna kb. zug-sóbánya (fejedelmi engedély nélkül nyitott sóbánya); ocnă/mină de sare clandestină (deschisă fără aprobarea principelui); Winkel-Salzgrube (ohne Genehmigung des Fürsten betriebene Salzgrube). 1773 Felette nagy abusos szokott practizáltatni némely possessoroktól és sós helyeknek lakossától a tilalmas és fattyu-só aknáknak kinyitásban, colálásában és az onnan eladott sóval való kereskedésben [SzO VII, 194].

A jel-re nézve l. *apróákna* al. a jegyzetet.

fattyú-szarufa támasztó/gyámszarufa; căprior; Sparrenstütze/strebe. 1806 A Házak és Kamara Szoru Fáim lévő Fattyu Szorufák [Veres-egyháza AF; Told. 23].

fattyútárs átv kb. szedett-vedett fajtájabeli; de soi dubios; vom gemischten Schlag. 1838–1845 a Stachelbeere-re ... az idézett hat honi szó közül az egyiket, például az előttem legjobb-s szebbnek látszó *hősmété*-t alkalmaznók, s fattyútársait tájainknak hagyva óvakodnánk a köznyelvbe felvenni [MNYTK 107 *egres* al.].

fattyúzár silány zárfajta; broască de calitate slabă; Art schlechtes Schloß. 1790 A Korcsomárosi Házban Ajo Fattyu zárral egy [Déva; Ks 76. IX. 24].

fautor pártfogó; protector; Beschützer, Schirm. 1648: I(ste)n uta(n) Ura(m) Kd az mi fautorunk, es Patronusunk s nincsenis kihez bízunk [Alvinc AF; Szád., Casp. Bodo lev. Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1721: Bizodalmas nagy Jo Uraink es kedves fautorink [Dés; SzCLEv.]. 1740 Musinán Commoralo s feles idők — s Esztendők alatt ott Sellérkedő Hentes alias Serbán Oltyán az sok szorongató Szükségek de kiváltképpen az közönséges nagy Drágaságtól asstringaltatván, Fautora nem lévén, kéntelenítetett volna magát és életebn lévő három fiait ... Fiúrol Fiúra, Nemzetségről nemzetségre Örökös Jobbágyságra kötőlőzni. Oltyán Serbánis a velle tett Conventio szerint Flor. Hung. 80 idest nyoltzvan Magyar Forintakat jo usualis ezüst marias pénzékül Levalais előttünk, melly Summa pénzeken kívül. Dobolyi István vra(m) Feleségével ... edjűtt Fogadák hogj nekíe mennél hamarább adnak négy közönséges igára alkalmas ökreket, buzát Cub 3 Törökbuzát Cub: 1 kölest Cub: 1 [Ne; Dob-Lev. I/179]. 1759: Albisi Bartok Mihalyne(na)k alázatos Instan(ti)aja Tktes Király Biro Uramhoz mint Istenes Fantorához [Albis Hsz; i.h. I/292. 4b].

faültetés plantare/sădire de pomi; Baumpflanzen. 1844: a' fa ültetés leg nagyobb, a' kertetket kel előbb meg csinálni hogy ha megyek azt ültessem el a tulso kerbe (így !) [Kv Pákei Krisztina férjéhez].

fa-ültetőzetű fa-ültetőzőjű/ültetőzős; cu opritor/scoabă de lemn; mit hölzernem Anschlag. 1753 egy Tölgy fa melyekü Vas pantokon és sorkokon forgo fa kilintsű fa ütközetű paraszt deszka ajtó [Veresegyháza AF Told. 18].

favágás táiatul lennelor (din pădure) Holz-fällen. 1702 akar melyk Falub(an) levő erdőt ne vágjak ne pusztítsák, ne egecsk; ha super-sedealnak béne (!), ha peniglen nem, alioquin eő kglmek tanaltatják, tanállják fa vágasba(n) szén egetésbe(n), ha marhájak tanaltatik annelkül el lesznek magok penig díjokon változnak [Thor. XIX/12]. 1757 hírnük jővén ménékünk hogy az Springiek* az mi Falunk Erdejére jötenek volna, azon napon én lévén Szeres az őrzésre Ropp Jánossal Sebesen a mi Erdőnkre kimentünk, és a fa vágást hallottuk [Gergelyfája AF; BK sub nro 839. *A tőszomszédos Spring lakosai]. 1763 Mányika Juon mint a' lábom olyan vastagságu's vastagabb tserfa fiatalakat titkon vágván hordott, míg nem Titt. Praefectus Uram a fa vágáson rajta kapta, de eszre vévén az dolgot meg nem foghatta, ... Mányika Juon azoltától fogva az utrizált Erdőkb(e) menni nem bátorkodott [Gálfa KK; Mk V VII/1. 23 Bába Györgye (36) zs vall.]. 1773 nem régiben a Falutól rendelt Sítárok a Falu és Communitás parantoslatyából a Gyogyiak közül neméllyeket (!) fa vágásan találván ottan meg fogták [Csáklya AF; WH.

Daramus Níkula (70) jb vall.]. 1837 el mentünk az Albisi Pintze hely Nevezetű Erdőre hogy az ottan levő fa vagokat meg eleneznök a Fa vágástól [Albis Hsz; BLev.]. 1837: Karátson innepe körül fa vágáson találtatott [Kakasd MT; DLev, I. II. 28]. 1847 az ollyas^a Fa vágásak a határbeli akár mely erdőkölből törtéjenek, a Biztosok és Birák általi meg becsülés nélkül nem eshetnek meg, és nem is szabad [Torockó; TLev. 10/9. — ^aA bányászat céljait szolgáló].

2. (tüzifa)vágatás; spartul lennelor de foc; Holzhacken. 1829 Kádár, Kováts, és Szabo munkákra, Pokrotzok ráházására fa vágásra 's több egyéb költségekre, a' melyek az Háznál tétettek ment 81 Rf 46 xr [Kv Bt 12 dologházi szám.].

favágó I. mn 1. favágással foglalkozó; care se ocupă cu tăierea lemnelor; mit Holzhacken beschäftigt, Holzhacken. 1724/1779: az Fa vágó Emberek már ne jőjjenek az Innepig [Gerend TA; Ks. Bethlen Ágnes Székely Ferenc saji gondv. höz]. 1818: a Gyalui Favágó Oloszok számára adminisztrált 73 véka Szemes Török Buzának árrát per 3 forint vékáját moston bonificalom [Esz-Mk].

2. favágásra való; bun pentru tăierea lemnelor; zum Holzhacken geeignet. Szk: ~ deszka. 1622: Egy fa uago dezka tt f. — d. 5 [Kv; RDL I. 119] * ~ fejsze. 1627 Egy Jo fauago fejsze aestimantunk (!) f — d. 35 [Kv; 135]. 1647 Egy fa vago fejsze [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1787: Egy fa vago fejsze Dr. 36 Egy gajho Dr. 30 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 6]. 1799: Egy Fa vago Fésze [Fzsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1801 Egy fa vago ló fésze [Koronka MT; Told. 23]. 1840: A Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma ... Fejsze 1 Kereszt fejsze 1 Hosszu fejsze 1 Fa vago fejsze 2 ... Csatorna vago fejsze 1 [Km; KmULev. 2] * ~ fűrész. 1850/1851 Egy fa vago Fűrész [Kv; Szathmári lev.] * ~ fűrész-machina. 1835: A Fás Kamarában vagyis Szinben ... Egy fa vago Fűrész Machina [Fzsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ tőke. 1824: egy fa vago kis Tőke [Erdőszengyel MT; TSb 43].

II. fn 1. táietor de lemne (muncitor forestier), táietor de copaci; Holzfaller. 1681 Fa, kő és szén nélkül ez három semmiképpen nem lehetvén, az fa és kővágókra és szénégetőkre oly szorgalmatos vigyázással legyen, hogy ezekben s ezek miatt az három meg ne fogyatkozzék [CsVh 108 Alvinczi Péternek, a fej-i birtokok főfelügyelőjének ut. Endes Miklos csiki vashátori gondvnek]. 1831 elmentünk az Albisi Pincze hely nevezetű Erdőre hogy az ottan levő fa vagokat meg eleneznök a Fa vágástól ... Melyre felele T. Gidofalvi Joseff Ur a Tegnapi Napon az Familia együtt volt ezen a helyen s meg egyeztünk rajta s tehát a Familia egyezésiből vágtuk el [Albis Hsz; BLev.] 1840 k.: A Dispositiora ki rendelődnek a fa vágók [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

2. táietor de lemne (de foc); Holzhacken. 1695 Az Tüz Sztitonak és e favagoknak, bereseknek is attak [HSzj béres al.]. 1870 k./1914: Minden szobában^a a 3—4 szolgál-tanuló közül a legnagyobb favágó, fahordó volt [MvÉrt. 6 calefactor al. — ^aTi. a kollégiumban].

3. favágó tőke; butuc de tăiat/spart lemne; Hackblock. 1597 minthogy az feizet az fa wagon hatta volt felt attol hogy el lopiak [Kv; Tjk VI/1. 5]. 1796: a Fa vágóra le vonatatt ... meg vágottat hatat üttettvén réám [Aggm. B. 15].

Sz. 1801 Én oly rosszul nem vagyok, hogy kötelessem nem tehetném, de ételem álmodom, kedvem felette gyarló, s bágyadtságom nagyon érzem, ugyan tsak remélem még most a rozsz fejsze nem vész el a fa vágóról [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.].

4. favágó hely/szín; loc pentru tăiat lemne; Holz(hack)-schuppen. 1574: En girlai Ötvös Ambr(us) zolgaloia ... latam hoga az fa uagonal al uala ket legen [Kv; Tjk III/3. 402a]. 1597 Chato Ambrune Sophia wallia Egizer mint-hogi teo zomzedgia wagiok ... menek egikor ki vdwaromon az fa wagora hallek walami keserwes iagatast az Kis Imre kamaraiaban [Kv; Tjk VI/1. 39—40]. 1849 En öket ot találtam egy Csomoba hogy ütök verik, kéri^a a pénzt de már el lankadt volt Cseh Ur ... onnan ki hirtzolták a fa vágóra oda le ültettek egy tőkére ott ismét ütték verték szurták [Héjjasfa NK; CsZ. ^aIgy, de helyesen: kérik].

fa-választék fa-ablakkereszt; cercevea de lemn; hölzernes Fensterkreuz. 1844 három ablak — ezek közül kettő tüveg, melybe három tábla elvan hasadva — egy törve — öt darab fa, és két on választékkal [Mv; TSb 37].

favályú troacă de lemn; Holztränke/trog. 1787: Egy Majorságnak valo kis fa vállu Dr. 3 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 11].

favályúcska. Csak e szk-ban: sőtörő ~; albiută pentru pisat sare; Holztröglein zum Salzstoßen. 1688 Egy so törő fa valyucska [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3].

favánkos kb. gerendely-ágy; patul/locușul grin-deului; Grindellager. 1842: A papiros malom Bé menvén a' Hollander szobába vagyis rongytörőbe a nagy gát és silip felőli szegeletben van egy emelet jo tölgyfa oszlopokra készítve, az alatt van egy más tölgyfa emelet vagy is vánkoss melyen forog egy tölgyfa gerendely, melynek a falon belőli részén két vas karika van és a' végében egy vas csap mely fa vánkossan forog [Km; KmULev.].

favásár tîrg de lemne; Holzmarkt. 1697: Járta(m) az favásárt^a [AIN 153 Apor István felj. — ^aBécsben].

favásárlás favétel; cumpărarea de lemne, cum-păratul lemnelor; Holzkauf. 1734: A Tiszteletes

Franciscanus Paterek(ne)k eő kglmek(ne)k meg girtetvén az Hat köből buza, és 20 szekér fa ... Hadnagy Atyankfia eő kglme ... fa vásárlásra assignállyon Rfl 4 Perceptor Ungvari Joseph Atyankfiara [Dés; Jk 445].

faváz paiantá; hőlzernes Fachwerk. 1876/1877: A templom (: faváz közé rakott téglá fal:) repedez [Abafája MT; ETF 107. 19].

faveál kedvez; a favoriza; ja begünstigen. 1757 Ha Jobban Procuraltatnék* Gáttya, és Silibje, és az idő is favealna többet is lehetne remélni [Budatelke K; Llt Fasc. 129. — *Ti. a malomnak]. 1760: a' télen az idő nem faveál [Szentmargita SzD; Ks 11. 18. LII]. 1761 Possessio Tsernát falu. Ezen Falu lakosainak akár mely bajok, és Perlekedések iránt, az hét Falunak* Tit. ordinarius Provisori (vulgo Ispányi:) szokták qua prima Instantra az igazságot ki szolgáltatni, mely is ha kinek nem faveál, appellálhattya Causáját a Városnak Titt. Pő Birájához, vagy Polnagához [Csernátfalú Br; BrÁlt Conscr. Dominii Törösvár 373. — * A Brassó melletti csángó Hétfalu, Bácsfalu, Csernátfalú, Hosszúfalú, Pürkerec, Tatrang, Türkös és Zajzon]. 1766: az A ő kegyelme más Törvényt nem kaphat, hanem az mely nekem faveál [Torda; Tjk V. 313]. 1771 Tyiu Györgynek ellenségei, nevezetesen Opra Nyikula 4. vagy 5. Fatenseketis vissza igazított (így l), hogy a Regiusokhoz be ne menyenek, észer vévén hogy inkább Tyiu Györgynek favealna fassiojok [Bukuresd H; Ks 114. 61. 135. 1.].

faveálól (vkinek/vkire nézve) kedvező; favorabil, avantajos; günstig, vorteilhaft. 1775: Kováts Márton eo kegyelme. egyszer a' Thorotzkai Biráktól nyert volt egy eo kegyelmének favealo Deliberatumot [Torockó; Bosla].

faveder gáleatá de lemn; Holzeimer. 1728: Azon Udvaron vagyon egy fa gargyás kut hozzá való fa vider [Ludvég K; Told. 29/19]. 1789 Egy Merített kártya Rf — xr 3 ... Egy 3 Vedres Cseber Rf — xr 10 Egy Fa Veder Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp.]. 1817 Egy kis karotlan Fogas xr. 17 Egy karotlan Fa veder xr. 9 [Mv; MvLev. 8 ifj. Simonffy Ioseff hagy.]. 1824: Az Udvaron vagyon egy köből jo moddal s Fenyő Fából ki rakatott gárdinás Gemes kut rajta Csüggő Fa vedrivel edgyütt [Mezőbodon TA; Ks 89].

favég fatuskó; butuc de lemn; Holzklotz. 1843 10 darab fa végeket ... én el hasagattam [Dés; DLT 410].

favéka banitá/miertá de lemn; hőlzerner Schefel. 1735 Negyedrészt véka Nro 1 Fa ejtel 2 Fa véka 5 Egy vedres fenyű fából való véka ... Fa Tál Nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

favétel favásárlás; cumpărare de lemne, cumpăratul lemnelor; Holzkauf. 1594: az Sraupokra

walo kelchyege, Elseoben kewetkezik az fa vetel az Itt walo vraitmtol 18 die Jüli kezttég El az Sraupok Chylast (így l), Zeol Lerincztol 1 zal fatt ... d 78 Attam en Magom Zechy Gaspar 2 Goreg zal fatt ... d 80 ... vettem Henzel Balastol fatt, Gembelyek fakot ... d 80 [Kv; Szám. 6/VIII. 109—12]. 1600 Az Malom Zwkgerege walo Fa wetel Veottem három zan fat Lapoczka Nyelnek walott Veottem 27 karo fatth Fogas eleiben d 54 [Kv; i.h. 9/VIII. 10—1].

favilla furcă de lemn; Holzgabel. 1679: Ganaj vono nro 1. Fa villa nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 87]. 1752: valami fa villa volt a' kezéb(en) [Abosfa KK; Ks 8. XIX. 29]. 1760 Kotsis Jánosné egy Fa villával meg ütette Lovász Gyurkánét [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1768 egy kezében levő fa-villával főben válban verte, taglotta, szidta, káromolta mocskolta [Dés; Lib. inv.]. 1787 négy faragatlan Tengej fa Dr. 24 9. fenyő fa tzire Dr. 9 ... 3. fa villa [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 10—1]. 1810 Két fa villa xr 21 [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 20].

favirág faragott, virág alakú faéktmény (dísz); floare de lemn (ornament floral săpat în lemn); Holzblume (blumenförmig geschnitztes Ornament). 1732: az ... nagj kö asztalnak Szeljein tonka habos festékekkel csigázva, és fejéresen csirázva (!) vékony fa virágokkal mesterségesen csinált rámak vannak [Kóród KK; Ks 12. I].

favitel fahordás; căratul/transportul lemnelor; Holzabfuhr. 1769: A Felséges Udvar eleibe hatván Némely Lakosoknak panaszzsal, hogy a so aknákon Lévo officium számára Fa vitelre erőltetnének, eo Felsége innen Anyai könyörületességéből vigyázván az elő Tárházánakis meg maradására, az efféle erőltetést keményen meg tiltotta ha ki pedig el szánt Jó akarattýából vinni akar nem tilalmaztatik [Uzsl XIII/97 gub.]. 1770 Telben engedelmiünk vagyon annyiban hogy szüntelen Szolgálatot, az egy hetelésen és fa vitelen kívül nem teszünk [Tótfalu Sz; BK].

favor kegy; favor; Gunst. 1693: Igirte azért Gubernator Vrunck favorát, az alatt bizonyos terminust praefigal ő Naga, hová mind kegy(e)l-(me)d s mind Bethlen Samuel Vr(am) comparealhassa(na)k és azon lészen, minél jobb moddal kegyel(me)tek között való Controversiat Sopialhassa [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. 1729 Ajánlván ezzel magamat továbbrais az Méltóság(o)s Groff ur Gratiájában és favorában maradok aláazatos Szolgája Ecsedi Josef [Gy; Ks 83]. 1770: Nsgdnak és a' Tkts Nemes Táblának ebbéli Atyai favorát kívánom demerealni, maradván alázotos és köteles szolgája Marothi István mp [SLt XLIII. 16].

Szk: ~dban tart kegyeiben megtart. 1751 Titt. Pálfi <Pe>renczné Nagj Judith Aszszonyt gyermekségétől fogván Puthnoki Istvánné Kaszai Krisztina Aszszony tartotta, nevelte, mint

maga gyermekeivel szintén vgj dajkálodott, sőt educálván Emarítáta is . . . sőt továbbá is azon fávorában akarja tartani . . . Ezen Specificált Sessiot rajta lévő házal . . . Nagy Juditt Aszszony-nak legalja és testálja [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12] * ~ához rekurrál vkinek kegyeihez folyamodik. 1784: bátorodom . . . a Mlgs Ur favorahoz recurálni, es hogy meltoztatnek kegyesen kifizetni*. Mely meg mutando (!)^b kegyes gratiat, enis minden ki telhető dolgokban igyekezni fogom demereálni [Kv; SLt XXXIX Mauks Tobias patikarius lev. — *Ti. küldött gyógyszer-számlát. ^bTollvétség mutatandó h.] * ~t kaphat magának 'p' 1766: h az I fávort kaphatna magának, még nagyobb résziben is el foglalná az eddig közre birt Vdvart, ugj hogj az egész Fundus-nak integra Medietássa az I. által epeletekkel bé töltenék, és az egész Vdvar, és bé járo az Actor részére haromolnék [Torda; Tjk V. 321].

Az utolsó szk esetében talán a 'vkinek kegyeit a maga szá-mára elnyerheti' jel-sel számolhatni.

fávorabilitás kegyesség; buná-voință; Gütig-keit. 1721 azon Instálók Vram Kegjelmeteknek ezen Házammal szüntelen valo terheltesét, végső pusztulásra valo romlását . . . meg tekintvén ne légje(n) Kegjelmeteknek nehéz ezen Házamnak Decimájából rajta lévő kevés Portiobéli Restan-tiából az mennire' az Kegjelmetek fávorabilitassa engedj, rexálni (!)^a meltoztassék Kgt(e)k [Kv SLt F.G. 57. — *Tollvétség: relaxálni h.].

favorizál részrehajlást mutat; a arăta/manifesta părtinire; jm gegenüber voreingenommen sein. 1746: némely fatensek . . . ne acceptaltassa(na)k mivel jelen nem vóltanak, á kik pedig jelen vol-tanak, particepsek lévén azon dologban láttatnak favorizálni [Torda; Tjk III. 89–90].

fazak 1. fazéek

fazár 1. incuetoare de lemn; Holzschloß. 1587: 13 die Aprillis veottem egj aitora egj fazhartz p(ro) d. 6 [Kv; Szám. 3/XXVI. 65]. 1595 A scolaban az Lector hazaban Egi fa zaart úagi Zegezeot vettunk az hazanak a' meli aito a' keozen vagion p(ro) f—/8 [Kv; i.h. 6/XIII. 37]. 1630: az fa zaris az feöldeön hever vala [Mv; MvLt 290. 222b]. 1658 Az gyümölcsös kertre nyíló egj jó deszkás kapu, felül vas sorka . . . fazár rajta [M.gyerőmonostor K; ETF 108. 13]. 1677 vagynak boronákából fel róva két részben álló istállók . . . ajtajának fa hevedere kilincse az ajtón kívülről, keresztlül által járó fa zárjával egygyütt [Madaras Cs; CsVh 52]. 1688 (A) pit-varbul nyílik be az Aszszony első házában fenyő deszkából csinált, sarkakon forgo párkányos új ajtó, fa kilincsevel, fa zárjával, és fa be vonoja-val edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. 1711/1761 A tornác végiben sövényből font kis kama-rácska, deszka ajtaja, vassarkakon járó fazárja, vashorgas kolcsa [Szászvevesszős KK; ETF 108. 10]. 1737: parasztos jó ajtó, jó fa zárjával és bé-

vonójával edgyütt [Bh; BfN] | Ajtajának faragott cserefákból valo küszöbje, szömlődöke és küszöb-labja van fa zárjaival, és fa kilincsel edgyütt [Impérfa Cs; BCs]. | Vagyon Kászon Jakab falvában a Kászon Vízén edgy fellyül Csapo két kövü malom, fenyő és cserefákból rakott, jó 'sendelyezés alatt . . . ajtajának faragott csere-fákból valo küszöbje, szömlődöke. küszöb labja van, fa zárjával 's fa kilincsel edgyütt [BCs]. 1732: az Sérfőző ház ajtaja fenő deszkából valo, vas Sorkokon fordulo, fa zárral záródik [Kóród KK; Ks 12. I]. 1737: (Petrichevich-Horváth Boldizsár udvarháza istállójának egyik ajtója) fa kolccsal nyíló fa zárral záródik [Nagyrapolt H. ETF 108. 9]. 1760: az uraság háza . . . találattik a pitvarban bémenvén egy fenyődeszkából csinált paraszt-ajtó vassarkakon, horgakon reteszfével, reteszivel, fazárjaival edgyütt [Szentdemeter U; ETF 108. 18]. 1773: (A gr. Lázár) udvarban bé akarván menni jutottunk az udvar napnyugot felől való bütőjén lévő nagy kapura . . . A csűrös kert tanorokjában . . . értünk a régi udvarháznak végiben valo kis méheskert mellett egy nagy csere-fa lábokra épített és kötött galambbúgos kapura . . . mindenknek fa zárja vagyon [Kászon; ETF 108. 8]. 1796 Kettős, vagy duplász ajtó edgyik ó fa zárral [Déva; Ks 76. IX. 26]. 1810: A Malomháznak Csere Sark köző faragott La-bas Bűfűlű . . . nált Oldala . . . fa zárral zár-lodo avaték ajtaja [Rákos Sz; Kz 76 Conscr. 264–5]. 1831: A' Malomház ajtaja avaték, fa zárral [Mezőbánd MT; TCsz 50]. 1851 gyalog kert sövényből bikfa kőrakra . . . van egy ocska kis kapu fa sarkakkal, 's fa kilintsel vékony bikfa kapufelekkkel és fazárral [Erdősztygyörgy MT; TSB 34]. — L. még ETF 108. 9–10, 13–5, 17–8.

Szk: elétasztó ~. 1827 fa elé tasztító zár [Koronka MT; Told. 34] * **elévűtő ~.** 'ua.; idem'. 1743: Járnak be . . . az udvarba . . . gombos kő-tésekkel erőstített s kötött kapu* alatt, a kapu rajta faházába foglalt cseresarkon, jobbkez felol cserelábra szegezett, elévűtő fazárral, vagysis gerezdes kolccsal jár [Erdősztygyörgy MT; ETF 108. 14. — *A közlésbeli sajtóhiba javításával] * **tologató ~.** 1690 Az Udvar Házra Nylo Első Kapu . . . Tölgy Fa labakon allo Galamb Bug-hos . . . Egy fele nylo Örögi kapu hasonlo kis kapujával egiben, ennek Tolyato Fa zárja [BK. Kentelki* inv. — *SzD]. 1692 Nyílik a . . . kony-ha felöl-való házra vas sarkokon, pántokon járó fűrészes deszkából való paraszt jó aító, belyöl, to-lyogató fa zárja [Mezőbodon TA; BK].

2. népr kölkes/makkos fazár; zävor de lemn cu măciulie/bolt; hölzernes Riegelochloß mit Einsteckbolzen. 1732 ezen ket Istállonak deszka ajtaja fa sorkon, gerezdel és fa zárral az vdvarra nyílik ki [Nagyida K; Told. 11/70]. 1756 a Veteményes kertben bé szolgalo Ajtó Ajtó Táblája áll Hársfa Deszkából két Cserefa hevede-rekhez fa szegekkel szegezve, melly is két fa sorko-ron fa kilincsel Nyílik be a Veteményes kerthen, belől egy nagy fa zár, mellyis Fogas fa kolccsal nyittatik ki [Branyicska H; JHb LXX/2. 29–30].

Ahol aztis mondgia Kgd hogy az teob fazekosok-
kal Jde az Vrunkhazához* Nem zolgalt(m) volna.
Az mo(n)do(m) hogy zolgaltam fazekatis hozta(m)
be Ide az Vrunk hazához [UstT. — *Ti. a feje-
deleméhez]. 1595: vöttem. 1 Czöber vaiat
p(er) f l d 16. Ezt külbmb külbmb Czúprokban
meg olúasztúan, úgy attam Janos Wramhoz
fazakakat hozottam hozza az fazakassaktól Bor
iút és egyeb czúprot p(er) d 12 | Wayat vöttem
igyen .. eitelen 's fel eitelenként es vertalyon-
ként fazekokban osztúa [Kv; Szám. 6/XVIIa.
204—5 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1614
Emlekezem rea bizonyoson hogy ... egyczer Vin-
czen* More Gaspar bemenien az Jmrephine Azzo-
niom maga hazaba senki nem volth ott ben s hal-
lott ilyen Zozatot az Pad alatt, Gabor, Gabor,
Gabor, s, az Pad ala tekintuen hát egy fazakat
lát s az fedeőt le uéüen rolla mellyel be volt fedue
gyorson kezdek mondani, hogy Gabor, Gabor,
Gabor Azonkeözben az Daya be iutuan mond
Mitt cznyalz az Jstenert, s mond More Gaspar
mi dologh? s az Daya az fedeőt kapuan, ra fedí
az fazekra, es mond, ezennel vgy kellene Jeóni
hogy mayd Nyaka zakadna az fevedelemnek*
[Nsz; VLt 53/5267 G. Keórtuelyesi (21) vall. —
*Alvincen (AF) *Báthory Gábornak]. 1625 Ecet-
ben be szott Vgorkat Veottem két fazekal f l d
75 [Kv Szám. 16/XXXV. 63]. 1633: az Felei
Gaspar gyermeke az cö fazoka oldalara az takniat
rea vetette | monda Felej Gasparne, megh tudgja
az Záz eb, hogi megh mutato(m) mint niüvesölt
megh az fazakam [Mv; MvLt 291. 140a, 141a].
1656: Szin vaj. 7. fazokakban, es egy Deberkeben
[Doboka; Mk Inv. 6]. 1679 Vajnak valo szoros
szaju Fazek nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi
János inv. 60]. 1681 Öreg hazakra valo vas
födő [Vh; VhU 527, 555, 562—3]. 1699 Pohar
szekre valo Öreg Fazék nő. 1. Almasi Csupor
Nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].
1706 vit el 18 fazakat aprajával csupokon
kívül [Kórispatak U Pf]. 1710 Az Buzát fazek-
kal szette aszt sem tudom mennyit attam [Ara-
nyosrákos TA; Borb. I]. 1717 A fazakas most
azon munkálódik hogy az Urak számára fazakakat
csináljon [Buzásbocsárd AF; BfR Sigmund János
lev.]. 1730 Annak utánna látam hogy el romlott
fazéknak Cserepit szedő ki Szakács Mátyás, de
pénzt hogy szedett volna ki, nem láttam [Altörja
Hsz; Borb. I. — Opra Istvánné Kata provida vall.].
1736 békért az gazda hol két, hol három ejtele
fazakat s ugy ittak [MetTr 326]. 1756 Kan-
derakat Nagy Fazakakat vittének [Gernyeszeg
MT; TGsz 51]. 1793 Háj sír egy Cseberbe 2 ve-
der 6 kupa Egy fazakban Kupa 2 Más fazékban
1 Fonyado sir egy fazekb(an) ku(pa) 3 Mas fazek-
ban Kupa 1 [Hadad Sz; JF 36 LevK 153 Benkő
Elek szt kezével]. 1798: Tunyogi Sándor Korso
agyagbol csinált Fazakat [Zilah; ZFaz.]. 1814
küldők egy fazekba 10 font edes ordát [Nyárad-
szbenedek MT; Told. 6 Barabás István lev.].
1820: Egy Fazékba viza Ikra [Mv; Told. 19].
1841 Fazakokra 59 xr [Mv; IB]. 1843 három
az ország utyára menvén egy ott menő fazakos

Szeke(r)ől leszedtek valami Fazakokat [Bá-
gyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. 1862:
a Tyukodi János remekét bémutatja a Fazék
hiba nélkül valo [Zilah; ZFaz.].

Szk: ~ venni (megy). 1592 Tamas deakne
Jlona azzoni vallia: Monostorra* mentwnk
vala fazek venni [Kv; Tjk V/1. 237. — *Km-ra]
*almási ~ 1599 Új öreg almási fazék n. 5
[Mfülpös MT; TT 1879. 563, Herepei: Ethn.
LXXII, 605 Abosfalvi Radvánczi István lett. —
*Inkább Homoródalmásra (U), mintsem Nagy v.
Váralmásra gondolhatunk (l. Herepei, i.h.)] *
bányai ~ 1821 Két bányai fazék nem ujj [Szent-
jakab AF; CsS] *bokály/bokályos ~. 1679:
Tarka bokályos Öreg fazék nro 1. Tarka, mázas
csupor nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János
lett. 22. (L. erre még Herepei: Ethn. LXXII.
463)]. 1733 Nagjobb és aprobb fejer bokály 16
Bokaly fazek 3 [Marossztkirály AF; Told. 2] *
borhűtő ~ 1793 4. Bor hűtő fazék cylinder
formák [TL. Conscr.] *égetibor/égetitbor-főző ~.
1629 az eget bor főző fazakat Tordai Mar-
tonnenak haggja [Mv; MvLt 290. 177b] | Vagion
egj egetet bot fozo fazak* minden szerszamaval
[Szentdemeter U; LLt. — *Uti. alább fazék alak-
ban is]. 1673 Fejer varra szállítottanak Fagaras-
bol elest és holmi egyvet másokat ez szerint ... Lic-
taromos lada egi Aquavitás Korso nr. 1 Eget
bor főző fazek nr 1 [Fog; Törzs]. 1699: Egett bor
főző rez fazek Sisakjával Csőjével és Csős desajával
edgyütt jó Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi
László inv.]. 1735: Egetbor főző fazakamat el
rontotta [Dés; Jk]. 1752: Az Éget bor főző faza-
kat Tisztarto vram Udvar számára pénzen
vette meg [Gardánva Sz; BK]. — L. még égett-
bor-főző l. 1 Szk és HSzj égettborfőző-fazék al.
GyU 241 *fogarasi ~ 1812 Egy pár Zöld fazék
xr 10 Egy pár kiti fogarasi fazék xr 6 Egy szebe-
ni Fazék xr 6 Egy pár Korondi fazék xr 3 [Mv;
MvLev. Szürtei Josef hagy 7-8] *főző ~ 1763
Szebeni Veres Nagy Fazek Nro 000 (!) Kissébb
Főző Fazakak Nro 5 [Pókafva AF; JHb XXV/77.
2] *füles ~ 1848 Üveg Néműek Talpas
füles Virágtarto 2. Füles fazék 4 [Szászkerked K;
LLt] *hájas ~. 1789 Egy el hasadott Hajos
Fazék [Mv; ConscrAp. 6] *járjai ~ 1670/
1680 Járjai Fazakakat vöttem pro ~ 24 [Ne-
kör.; Ethn. LXXII, 606. — *A régiségben faze-
kasságáról híres A.jarán (TA) készült] *kávés ~.
1816: Cserép Edények Csatornás szaju kávés
fazék 15 xr [Kv; Born. IV. 41] *kétfülű ~.
1757 Három két fülű fazék, edjikben Faszullyka.
másikban Bab [Nagyercse MT; Told. 18]. 1836:
Egy két fülű veres fazék nagy* [A.csernáton Hsz;
Ethn. LXXII, 607. — *Becsüára 6, eladási ára
15 kr.] *korondi ~ 1787 3. Korondi* új fazék.
kettejét *Dr. 12 Detto az harmadikat melly
kissébb volt Dr. 4 [Mv; MvLev. Császár György
hagy. 11. — *Korond (U) ma is híres fazekas-
központ.* Ti. megvették]. 1812: Egy pár Korondi
fazék xr 3 Egy pár Nagybor korondi fazék xr 6
[Mv; MvLev. Szürtei Josef hagy. 7—8]. 1833
Egy nagy két fülű Korondi fazék ... egy Korondi

kicsiny csorba fazék [Pánád NK; Ethn. LXXII, 607]. 1836 Egy korondi két fülű nagy fazék* [A.csernáton Hsz; i.h. 607. — *Becsüára 8, eladási ára 24 kr] * *kötött* ~ drótozott fazék. 1813: Rosz kötött fazék 1 [Veresegyháza AF Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] * *lápósi* ~. 1684 adminisztrált Székely András*... Lápósi^b mázos fazokat nro 50. Csuprot, nro 25, Porsolot nro. 20 [Katoná K; Ethn. LXXII, 607. — *Katonai ub. ^bM.láposon (SzD) még e század 30-as éveiben is voltak parasztfazekasok]. 1698 Az Hihuban*. Egy kosarban laposi fazakak [Brassó; Ethn. LXXII, 607 gr. Kálnoki Sámuel összeírása. — *Értsd a hiuban, azaz a padlásokon] * *madarasi* ~. 1747 A Gabonás ház híján Madarási* fekete fazék nro. 4. van [Várdótfva Cs; Ethn. LXXII, 607. — *Csikmadarason ma is gyártják kézműipari szinten a fekete edényt] * *mázos* ~. 1596 3. Mázos fazakat attam az püspök kochnyájára, szep oregetek d 8 [Kv; Szám. 6/XVII. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1823 a' Tolvaj .. elhordott... Szin mézzet 2 mázos fazakakba 4 kupát ért Rf. 3 [Firtosvárálja U; Borb. II. lel. készí feljegyz.] * *olvasztó* ~. 1847 olvasztó fazék Brassai földből 15 véka (így!) [F.Árpás F TSb 46 üvegkuta-lelt.] * *pálinkafőző* ~. 1752 mikor Lehetet szüntelen főztem a pálinkát, de az Udvarban tsak pálinka főző fazék volt [Gardánfa Sz; BK] * *paraszt* ~. 1812: Egy Csonka Zöld fazék xr 1 Két paraszt fazék xr 3 [Mv MvLev. Szürtei Josef hagy. 8] * *szebeni* ~ 1763 Szebeni Veres Nagy Fazék Nro 000 Kisebb Főző Fazakak Nrö 5 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 2]. 1812 Egy pár kistsi fogarasi fazék xr 6 Egi szebeni Fazék xr 6 Egy pár Korondi fazék xr 3 Két paraszt fazék xr 3 [Mv; MvLev. Szürtei Josef hagy. 8]. 1815: Rozsa Leveles hasadozott szebeni fazék [Nyárádszbenedek MT; Told. 50] * *szilvaliktáriumos* ~ szilvalzes fazék. 1819: vagyob három Zöld mázos Szilva lictáriumos fazék, egyik üres, a másik teli [Baca SzD; TSb 6] * *tejes/tejnek való* ~. 1652: Hét Tejnek való fazakak öreg és aprob szerű [Görgény MT; Törzs]. 1830 Cserép Főző Fazakok Nro 5 Tejes Fazakok Nro 12 [Nagyikland TA; TLt Közíg. ir. No 1748] * *veres* ~. 1736: mikor annak volt az ideje, veres mázatlan fazékban beadták az ürmös bort, azután megint hasonló fazékban másféle bort, rendre egymás után ittanak; nem vala akkor híre az karafinának Két kézzel beadják vala az asztalhoz az nagy veresfazék bort, két kézzel veszik vala asztalhoz, két kézzel fogván, ugy hajtják vala fel, ugy isznak vala, mégis józún esik vala [MetTr 325]. 1759: Érttem azt is, veres fazékból sokan ittak az vrak közül, de most mind üveg pohárokból isznak még a nemesi renden lévő is [RettE 90].

Sz: *úgy elperli, hogy hammas fazeka sem marad.* 1781 Catharina Mátéfi fatetur .. úgy elperlem hogy hammas fazaka sem marad [A.csernáton Hsz; HSzJP] * (*úgy*) *loczog*, *mintha a kutya nyálna az sóstejet ~ban.* 1631: Mikor azt az szalontaj Gergelyt ala hozak az iffiak mi akkor

czirkalok vaoltunk s kerde az Uaras szolgaja hogi ugyan lattatoke az uetken* monda az Legenyt hogy nem lattuk szinte az uetken de hallottak hogy ugja(n) loczog vala mint ha az kutia nialna az sos teiet fazekben [Mv; MvLt 290. 240a.

*Ti. paráználkodáson a szóban forgó legénnyt leánnyal] * *semmi törött ~ a nem volt.* 1642 ennekem mind Urak, Fo Emberek es minden rendek előtt, oly böczütem volt, hogy sohult semmi törött Fazakam nem volt [Fog.; Told. 1].

11n. 1808 Fazék Bánya (e) [Méra K; EHA]. 1816 A Fazék Veremben (k) [Csúcs AF; EHA].

2. vhány fazéknyi/fazékra való; o oalá de; ein Topf (als Mengenmaß). 1621: attam Egi Fazek Teiet f — d 4 [Kv Szám. 15/IX. 37]. 1629 az Keme(n) mellet ment fel elseoben az tűz mint egy süvegniére, es ha a keze jo leot volna, megh olthatta volna egy fazek vízzel [Kv; Tjk VII/3. 125]. 1657 maradot volt az Ecclesia hazanál három fazek vajam es tob aprolek egyetmasim is [SzJk]. 1736: az gazda vagy egy nagy selleg vagy pohár vagy fazék bort az előlköszöntőkre köszönt, azt azoknak ... meg kellett innya [MetTr 379. — A nászra való előkészület leírásában]. 1757: Midőn valaki köztötnék a kis céhmester és szolgáló mester pohárt köszön el, tartozzék kiki közzülök deponálni fl. h. 6, egy veder bort, három fazék enniyalót, egy felsárpecsenyét, kenyeret és gyertját [Dés, Dfaz. 19]. 1789 2 Fazék in cressztó Popium cir(citer) 30 Libr. Rf 2 xr [Mv; ConscrAp. 6]. 1793 Mostan küldök egy kis Ferslogba jól bé tsinálva egy Fazék Mustárt [Hada Sz; JF 36 LevK 358 Benkő Elek Vincze József-hez]. 1810 Másoczor megint elküldötték pálinkáért egy fazakat akkor ujra vittem [Szárhegy Cs; RSzF 265].

3. ~kal 'ua. idem' 1594 Az Somlio maior hazban vagjon tej fel egi vederral es egi fazekal No. 2. vres fazek vagjon No. 1 | Az Bagossi Maior haznal Vres feöld fazek vagjon No 16. tey fel vagyon fazekkal No 1 1/2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16—9]. 1679 Szűrt, Tehen vay A(nno) 1679. Vannaval nro. 12. Kantaval nro 17. Fazekal nro 2 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 103]. 1773 az Exp(one)ns Ur Borát palinkáját Korsoval, fazakakkal sokat kapta, mellyet konyhán Sütőházban Istálloba hol duggatott [Selyc/Magyaros MT; Bet. 7 Joh. Kardos (29) auriga vall.].

4. fazékáru; (article de) olárie; Topfware. 1804 Varga Péter nevezetű Czigánya . a kit uton ut felen tanál agyban Főben Veri, tsak most Nem regibenis egy szegeny Csiki embert aki Fazékkaál jűtt volt falunkban egy szalma hordo merekjével ugy Főbe Verte, halálra, hogy ugy jött a hír hozzánk, hogy mig haza vitték szekerin adig meg holt [Nagysolymos U; UszLt ComGub].

5. a malom őrlőszerkezetének vmely része; o parte a mecanismului de măcinat a morii; Teil des Mühlwerks. 1852: A' felso kő uj ..; vas kereszthe kopott és gyenge; korong vas es perselye kopott; a' korong es fazaka egészen vas, a korong fazakon csak egy vas karika van ...; a rázó

sziju hiányzik; a garad viseltes és régi [Km; KmULev. 2 malom-lefrás].

fazekaeska 1. oalä micä; Töpfchen. 1696 Volt ennekem egy egy keves penzem fazekacska-ban [Dés; Jk]. 1700 Zöld mazu fozekacska [Szászkered K; LLt]. 1738: egy kús Tálatska . egy Fazékotska [M.bikal K; MLev.]. 1760 a' Tehén Pásztorné ... hoz vola egj Fazakacska-ban Tejet az szokmánya alat dugva [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1772: és jól esik neki, ha adok vagy egy fazakacska, vagy egy takarodot [H-Szj *takaró* al.].

Sz. 1774 Keszeg Pált jól üsmertük s tudgyuk hogy minden vagyonait anyiban el vesztegette sőt adosságokkal magát annyira meg terhelte s végtére a kreditorok . kevés házi portékátskájára reájóttek az Piara Keszeg Györgyre csak egy Fazakatska sem jutot [Gálva KK; Ks 66. 45. 17c].

2. Jelzői haszn-ban vány fazekacska/fazekacska való; o oalä micä de; ein Töpfchen (als Mengenmaß). 1760 Az Apám is ada kezembén egy fazakatska Mézet [Bethlen SzD BK. Kodo Kosztán (22) jb vall.].

fazek: olar Töpfer. 1570 Margith Makay Balintne, lithy zerent valya, hogy Botha Casparne az vton haza Jéwet Mongia volt neky hogi Nagi palne egy korsotis lopot volt az fazakas-tul Meggiesen [Kv; TjK III/2. 7]. 1570 k. ha <valamely> fazakas fazakasmesternek leány<át> házastársul magának venné az olyannak <kell> adni fél mesterséget [Dés; DFaz. 9]. 1582: vtanna liaga Az kis fazakasis, azt(is) fenyegete, hog meg wthy hozzais wthe de nem Annyera talala [Kv; TjK IV/1. 58]. 1591 Ahol aztis mondgia Kgd hogy az teob fazekosokkal Jde az Vrunk hazahoz Nem zolgaltat(m) volna. Azt mo(n)do(m) hogy zolgaltam fazekatis hozta(m) be Ide az Vrunk hazahoz [UszT]. 1594: zabados fazekas Fazekas Imreh egi fiaul [Somlyó Sz; UC 113/5. 5]. 1595: vöttem 1 Czöber viait p(er) f 1 d 16 fazakakat hozotam hozza az fazakassaktól Bor iúot és egyeb czúprot p(er) d 12 [Kv; Szám. XVIIa/6. 204–5 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1610 Az parlagh tudja falue volt sőt az falu az fazakasok-katt ellenzőtek (így!) hog ne assak ott az földet [Bethlenfva U; UszT 40b]. 1635 Ismertem azt az Fazakas Istvant ., akkor az Fazakasokná Dekányák vála [Mv; MvLt 291. 44b]. 1672 15. July vetetné(n) Asz(szonyunk) egy Mása fekete onat Medgyesén ezeknek adta(m) Az vinczi Fazakasnak az bokály Kályhakhhoz no. libr. 40 [Uti]. 1717 A fazakas most azon munkálódik hogy az Urak számára fazakakat csináljon [Buzásbocsárd AF; Bfr Sigmond János lev.]. 1741 Az Sandor hegye vegiben vagyon edgy darab hely, holott vagyon fejer föld, melyet az fazakasok hordanak, advan edgy 16 tereh földért den. 3, két lovú vagy ökrű szekertől den. 7, négy lovú vagy ökrű szekertől den. 14; az helybeliek

szabadon élük [Szind TA; EHA]. 1765 egj kús Házatt építettett az Fazakossánok [Csávas KK; LLt]. 1778 Tudgyae a Tanu? Hogy ... az Malaton hol volt, a Dési Fazakasok Verme és az éllen a Bokrok mellett az Árokra le menő ösvény hol lehetett? a Kérdet Fazakasok Vermére nem emlékezem [Dés; EHA]. 1782/1784: ada ment Galambadra*, bé szállot egy Gáspár nevű Fazakashoz [Mv; Told. 29. — *MT]. 1787 a piatzon ... Fazakasak és kenyér sütők szinnyek szomszédságokban levő lako Ház [Dés; EHA]. 1791 Talám ha Nsgodnakis úgy tettzenék, jó lenne Kolosváron bár tsak négy tiszteseges kementztét tsináltatni ide a felső házakb(a), mert ezen a földön nintsen valamire valo fazokos, de Kolosváron sok rendes kementztét láttam sok helyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1802 Déák Péter Fazakasnak egy más kementze fel rakásáért 1 Rf 20 xr [Déva; Ks 120. 3/1]. 1856 halt meg Tót István fazakos Tót Istvan kis fiacska 10 hetűs korában, petetsses hidegben [Dés; RHÁk 78].

Szk: *szabados* ~ 1658 Eltető Mihály Szabados fazakas. Szamosközi János Szabados fazakas [Zilah; EM XLIII, 306].

2. Jelzői haszn-ban. 1759 az említett fazakas atyafiak ő kglmek kívánságoknak kívánnván satifacialni el mentünk a megirt helyre [Dés; DFaz. 21]. 1841 Én a mi Déés városában levő nemes Fazakas Sírásó Társaságnak (így!) közvaksával választott dékánja [Dés; i.h. 40].

Szn. 1491 Thomas fazakas [Dés; DLT 66]. 1554 Fazakas Menyharth [Kv; Szám. 1/IV. 6. 29]. 1556/1558 Stephanus fazekas [Kv; i.h. 1/V.114]. 1581 Az Kemenczet iskolaba meg Chynaltatúk Fazakas Boldiszaral .. fizettem neky f 1. d. 75 [Kv; i.h. 3/IV 13]. 1582 földoztattam megh az Tanacz haznal mynd az keet kemencet attam fazakas Janosnak munkayba d. 50 [Kv; i.h. 3/V. 25]. 1594: zabados fazekas Fazekas Imreh egi fiaul [Somlyó Sz; UC 113/5. 5]. 1604 fazakos pal [Csekefva U UszT 77a. 77b]. 1614 somliay fazekas Mihaly [Kv RDL I. 95]. 1619 giorsasagos Fazakas Janos al(ia)s Lakatos Zeredaban* maroszekben lako Zabadekely [Berz. 8. 72/22. — *Nyárádszeredán]. 1622: Somliay Fazakas mihali [Kv; RDL I. 118]. 1623 Menyhart Balint alias Fazakas Balint* [Dés; DLT 350. — *Egeresről (K) szökött és ide telepedett jb]. 1629 fazakas Gaspar be futa az Cziko Fazakas Martonni [Mv; MvLt 290. 165b, 168b]. 1632: Kis fazakas Balas [Mv; i.h. 75b]. 1635: Fazakas Lörincz [Szentgyörgy Cs; BLT 3] Ismertem azt az Fazakas Istvant ., akkor az Fazakasokná Dekányák vála [Mv MvLt 291. 44b]. 1652 Fazakas Georgy [Nagykapus K; GyU 109] Fazokas Mihaly .. Fazokas Varhoz szolgal [Gyalu K; GyU 116] Fazokas Balint [Szászfenes K; GyU 120]. 1679: Joannes Totth alias Fazekas de Dees nb [Dés; Jk]. 1688 Martinus Fazakas alias Tot* [Dés; Jk. — *Két sorral alább ugyanőt Martinus Tot alias Fazakas-nak írják] Fazakas Thot Martonne* [Dés; Jk.

*Latin szövegben Anna Vitos Martini Toth alias Fazakas cons.]. 1700: Nemzts Pronai István es Veres Fazakas Gjörgj Uramek [Ne; DobLev. I/49]. 1735: Fazakas Peter (20) zs [Szentegyed SzD; Wass]. 1740 Michael Csehi alias Fazakas. Franciscus Szabo alias Fazakas [Dés Jk]. 1747 Fazakas Bartalyus [Kvh; Bogáts 8–9]. 1751 Láttam Fazakas Ferencz Uramnit egy darabocská Cserefat [Szárhegy Cs; LLt Fasc 151]. 1781 Koszti Istvánné Fazakas Susa (31) jb [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 1785 Simeon Fazakas Rátz jb [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 36b]. 1787 Fazakas Veres Pista jb [Szásznyfres SzD; Ks 73. 55 oszt. lev.]. 1794: Szegődtette Simon István inassanak Fazakas Perkót [Kv; KovC-Lev.]. 1806: Fazékas Getse Jánost [Dés; DLt 17/1809hez vk]. 1823: Fazakas Nagy János [Dés; DLt]. 1824 Fazakas Miska (inas) [Kv; CsCJk I. 278b]. 1856 Fazakas Mihály [Dés; RHAK].

II. 1453 Fazakas uca [Kv; TTár 1882. 538; Jakab, Okl. II, 727; KvTel. 44]. 1590 Keotelweroo Petertul Kys fazakas vczaban veot-te[m] 23 zal Jstrangot [Kv; Szám. 4/XIII]. 1612: mely reteth my fazokas Janos Rethenek ... hyonk [Alparét SzD; KGy]. 1698 Fazakas bercsen (!) (sz). Fazakas Bereczken (!) (sz) [Feketelak SzD]. XVII. sz. v. Fazakas Aib(an) (sz) [Visa K]. 1700 Vinea Speciali Nomine Fazakas Szölő apellata (szó) [Ne; EM XXXVIII, 225; ETF 58. 16]. 1718/XVIII. sz. Az Fazakas kertye alatt (sz) [Sülelmed Sz]. 1730: az Fazakas verem mellet (sz) [Nagyfalu Sz]. 1735: Fazakas Uttzában [Mv]. 1741: le a Fazakas Széna füviig. a Fazakas Tava helyyre [M.fráta K]. 1759: A Fazakasok verméncl (sz) [Alvinc AF] | A' Fazakas Kütyyában (sz) [Kutyíva AF]. 1762/1779 A Fazakas Rétben (k) [Nagypacal Sz]. 1773 a Fazakas v. Fazokas Uttzában [Szárhegy Cs]. 1804: Fazakas-utca. Fazakasok mezejit [Dés; Ds; hn. 26]. 1854 a nyirbe a fazakasok mezején tul [A.jára TA]. 1864: Fazakasok rétje (k) [Bh; tül AHn 28]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

fazekasecla bresla olarilor; Töpferzunft. 1756: iu an<no> 1756 die vero 21 mensis Junii a d<ési be>csületes nemes fazakas céh requisitiojár<a> az öreg és ifjú mesterek között fenfor<go> controversiának eligazítására exmittáltatvá(n) compareáltunk Fazakas Kováts Sámuel u<ram> öklmek házához [Dés; DFaz. 16]. 1757 (A) fenn említett fazakas céh praesentala egy <15ta> Julii 1756 költ constitutiot [Dés; i.h. 18]. 1825: (A városi tanács) a' piatzi nagy Templom aloll — eddig árulni szokott Árosukat . a' Temploman fellyül lévő ugy nevezett Kolosvári uttzában transferálni kívánta — a' mineműek — a' más idegen Cehalistakkal edgyütt a' Tordai Fazakas Céh [Torda; TLt Közig. ir. 252]. 1845 A Szóts és Fazakas Czéből jött be 2 ft [Dés; KvNJ 31].

fazekasinasság ucenicie de olar; Töpferlehringsdienst. 1727: Hallottuk Nyári Andrastol ez előtt

égy nihány esztendővel hogy az Öcse Nyári István ... Járába* Fazakas Inasságra adta volna magát, de most hol lakik Járabane, vagy másut nem tudgyuk [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 1. — *A.jára (TA) Erdély-szerzte hordotta híres fazekas-készítményeit. A járai hólyagos csuprot Apor Péter is említi. L. még Herepei: Ethn. I, XXII, 606].

fazekaskorong disc de olar, roata olarului; Töpfer/Drehscheibe. 1745 Egj fazakas korong [Marossztkirály AF Told. 18].

fazekaslegény fazekassegéd; calfă de olar; Töpfergehilfe. 1629 Az fazakas legeni ados f. 6 d. — [Kv; RDL I. 146]. 1637: be haita az az Olah Istuan az kapun, ezt az fogalj fazakas legent hasba(n) talala [Mv; MvLt 291. 102b]. 1837 szoktak Városunkba a' mesterséget annyira nem értő, és oly' tudatlan Fazakas Legények jönni — különösön Debretzenből, a' kik az ottan tanult a' tsupa pipa készítésen kívül egyéb Fazakas mivet nem tudnak [Zilah; ZFaz.]. 1866: ifju Fazakas Joseff Fazakas legény, remeket, bémutatja megvizsgálás végett [uo.; i.h.].

fazekasmester mester-olar; Töpfermeister. 1570 k.: mi előnkbe jötenek vala az fazakas mesterek tudni illik az céh mester Fazakas Péter, Erdek Benedek, Fazakas Mátyás és Benedek, az több itt lako fazakas mestereknek képiben az jó mód és rendtartásért, akarván minekünn könyörgeni ... hogy mi ünnekik céhet engednének tartaniok | minden fazakas mester az ü mesterségiben hűn és igazán eljárjon | ha <valamely> fazakas fazakasmesternek leány<át> házastársul magának venné az olyannak < kell> adni fél mesterséget [Dés; DFaz. 6, 8–9]. 1759 nemes Déés városában lako becsületes ifju fazakasmesterek öklmek Tktes Nemes Tanács gratiajából obtineált resolutiojok mellett hívának el bennünket beadott alázatos instantiájokban specificált helyre, hogy azon helyet az ö kglmek számokra oculálnók és felmérnök [Dés; i.h. 21]. 1839: minden fazakas mester katlannyát ugy készíttse hogy az megne gyuladhasson [Zilah; ZFaz.]. 1858: halt meg Székely Sámuel fazakas mester 64 éves korában vizkorságban [Dés; RHAK 95].

Szk: ifjú ~. 1759: nemes Déés városában lakó becsületes ifjú fazakasmesterek öklmek Tktes Nemes Tanács gratiajából obtineált resolutiojok mellett hívának el bennünket beadott alázatos instantiájokban specificált helyre, hogy azon helyet az öklmek számokra oculálnók és felmérnök [Dés; DFaz. 21].

Az ifjú (fazekas) mestereknek az öregektől való elkülönítése már a legkorábbi dési fazakas-céhlevélben jelentkezik: 1570 k. <Ezt> is végeztük egyenlő akarattól, hogy egy ifjú <m>esternek is egész terhet ne legyen szabad vinni [Dés; DFaz. 10]. — Néha az ifjú fazekasmesterekre ifjak összefoglaló megjelöléssel hivatkoznak [l. pl. DFaz. 17. l-on egy 1756. évi végzésben].

fazekas-mesterember mester-olar; Töpfermeister. 1761: közönséges Mázas edényeket külső

helyeken lako fazakas Mester emberek itten országos sokadalmon kívül ne arulynak az Instansak praejudiciumara* [Torda; Tjk V. 31. — *Ti. a tordai fazakasokéra]. 1722: 20 Ianuarii Mi Zilah mező várossaban Lako Fazakas mester emberek öszve gyülnék az tavallyi 1771dik esztendőbéli Fő Chemesturam Szamosközi márton vram házához [Zilah; ZFaz.]. 1801 ngy fazakas mester ember tsináljon egy egy Kementztét [uo.; i.h.]. 1831 Szabo Josef .. noha Czéhbeli Fazokas mester ember el esett alapottya mian nem kapax hogy maga műhelybe mesterseget fojtathassa hanem nekünk alább irtaknak Kántoros Legénykeppen dolgozik, s ugy tartogattya Házát [Dés; DLt 1176].

fazekasmesterség fazekasság; olárit; Töpferei. 1681 Paszkul Dragota, Jovan Dragoj, Peter Dragojne Jobb. Fazekas mesterseggel szolgálnak [Hátszeg H; VhU 135–6] | Csorbona Mihok Fazokas mesterséget tanul | Fazekas mesterseggel szorgalo 2 [VhU 19–20, 216]. 1737 az Ak ő kglnek, engemet tulajdon olly dologért kívánnak p(ro)sequálni, kit is néhai edes Vram acquirált .. p(rae)tendálván Fazakas-Mesterséghez kívántató mindennemű szerszámokat [Dés; Jk 232].

fazekasmunka fazekaskészítmény; produs de olárie; Töpferware. Irdengut. 1805 el romladazott Asztalas Úveges Lakatas és Fazakas munkák [A.jára TA; BLt 9].

fazekasmű 1. fazekasmesterség; olárit; Töpferei. 1591 k. Nem tudom hogj ez Lukach' az Gereb feolden neüekedet volna fel, hane(m) zellel vandorlott, fazakas myre, drabantsagra [UszT].

2. fazekaskészítmény/munka; produs de olárie; Töpferware. Irdengut. 1837: szoktak Várasunkba a' mesterséget annyira nem értő, és oly' tudatlan Fazakas Legények jönni — különöson Debretzenből, a' kik az ottan tanult a' tsupa pipa készítésen kívül egyéb Fazakas mivet nem tudnak [Zilah; ZFaz.].

fazekas-műszer fazekasszerszám; unelte de olárie; Töpferwerkzeug. 1629 Fazakas mwszer myuekkal Egiwt aestimaltuk tt f. 3 d. — [Kv; RDL I. 146].

fazekasné sojia olarului; Frau des Töpfers. 1584 Lantos Georgne Ersebet vallia, mikor az betegsegh el wteotte volna fazakasnet oda Ieowe az vra az olahnewal, mert beteges volt az fazakasne ez eleottis es az olahne giogitotta | Nem volt korsagos es betegseges ez fazakasne Anyya, ez fazakasne sem volt ollian Nlawaallas hane(m) az betegsegh huswet tayba(n) eset Ier Orsolia Jstwan kowachne vallia, Ezt hallottam a' fazakasnetol, Io fiaim vg' tarchatok baratsagtokat ez vargane Anniawal, hogy ennekem fekte lewet Ada es vgy bolondita veszte megh, [Kv; Tjk IV/1. 218, IV/1. 218, 223]. 1631: egiszer sokadalomkor egi

korsot egj Desi Fazakasnetül penz nekül uiue el [Mv; MvLt 290. 254b].

fazekasság fazekasmesterség; olárit; Töpferei. 1652: Juhos Janos Fazekassagaul szolgalt [Daróc K; GyU 115].

fazekasszékér cäruja olarului; Töpferwagen. 1743: hármon az Ország utyára menvén egy ott menő fazakos Szeker(r)ől ... leszedtek valami Fazakokat [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

fazekasszín fazekas-áruelőszín; şopron pentru vinzarea produselor de olárie; Töpferschuppen. 1725: A Fazakas Szin A Szin elején ... Talpfáinak h(ossza) öszvesseges 6* [Dés; DLt 3. — *Értsd: öl?].

fazekeserép ciob de oală; Topfischerbe. 1730: mivel ketten menénk Dánnéval azon jószágra, hogy látók Szakács Mátyást, és Tála Jstvánt áskálni el romlott fazék cserepet is látánk mind a ketten, melyet Szakács Mátyás ki hányt vala [Altörja Hsz; Borb. I. Baka Istvánné Anna (36) vall.] | látám ... hogy három Sustáket ki vete, el romlott fazék Cserepet is, látám hogy ki vete Mátyás egy néhányat [uo.; i.h. Esztójka* (18) vall. — *Csak így!].

fazékesináló. E szk-ban; in această construcție: in dieser Wortkonstruktion: ~ korong fazekas-korong; roata olarului; Töpferscheibe. 1771: két fazék csináló korong [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXV].

fazékdarab ciob de oală; Topfstück/scherbe. 1730: az földel edgyütt hány vala ki Szakács Mátyás, romlott fazék feneket, és darabokat [Altörja Hsz; Borb. I. Dánné* provida vall. — *Csak így! | az meg nevezett jászagon . pénz találtak volt Szakács Mátyás, Tála Jstván áskálnak vala; Láttam azt is hogy Sok el romlott, mint egy ejteles Fazék darabokat hánt vala ki (így!) [uo.; i.h. Keresztes Mihály (14) providus vall.].

fazékfenék fazékalj; fundul oalei; Topfboden. 1730 az földel edgyütt hány vala ki Szakács Mátyás, romlott fazék feneket, és darabokat [Altörja Hsz; Borb. I. Dánné* Provida (30) vall. — *Csak így!].

fazékfenék-forma fazékfenékszerűség; un fel de fund de oală; Art Topfboden. 1745 egy földből csenalt fazak fenek formát . Adamfi Adamni hozot be az Adán Tamás Fia [Ditró Cs; LLt Litt. D Baiko Anna (12) vall.].

fazéklópó fazéktolvaj; hoj de oale; Topfdieb. 1631: halla(m) hogi Forrajne ereossen mondjja vala, hogj saklopo, kapozta, ing aly, fazek korsotal, lopo | neked mondom utalatos te sak lopo,

ingh aly lopo, Fazek, korso, kapozta lopo [Mv; MvLt 290. 253b].

fazékszarasztó. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *sztrúfa* '?. 1679: Fazék szarasztó Sztrú fa [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 57].

A szk utótagja talán az *asztórufa* elalaktalanodásával keletkezett, és így a szk talán vmilyen köcsögtartó ágastólre vonatkozhatik.

fazéktartó pentru ținerea oalelor; zum Topfhalten dienend. Szk: ~ *faalmárium*; dulap/armariu de ținut oale; hölzerner Schrank, hölzerner Kredenz für Töpfe. 1807: Édgy fazek tarto faalmárium [Mv; MvLt. Tobiás Antal hagy. 5] * ~ *polc* fazékpole; blidar; Topfbrett/gestell. 1679: Fazék tarto polcz, őszve szegezett deszkák-ból nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv.].

fázik a-i fi frig; frieren. 1572: My penygh hogj Jgon fazwnk wala Egi Baglya zena Melle Menenk Az zell eleoth [Nagymeregő K; KP 3 r. j b vall.]. 1573: Anna nehaj Nagy dienesue Azt vallia hogj az Nagy Lwkachne haza eleot Latta az ferenchy Istwan fiachkaiait ... Kerdette hol Jart mynt fazik [Kv; Tjk III/3. 190]. 1763: midőn ott járna 's fázniék egy út mellett, egy haszontalan tűzben tüzet talált tenni hogy fűtőzzék [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1838: Tordai Nagy Sára aszszony a' kopatz kö katedrára ajándékozott egy darab sárga moidon posztot, hogy a' Papok kezeik ne fázzanak [Hagymásbodon MT; Ekl. könyve]. 1847: Tegnap estve 6 órakor megérkezett Györgyi, — alig engedtem nékie annyi időt, hogy megfűtőzzék, mert szegény rendkívül fázik, és didereg vala ..., legott vissza kergettem a' Teleki udvarba [Kv; Pk 7].

fazszip stăvilă/zăgaz de lemn; Holzschleuse. 1793: az Mlgos Sandor Mozesne Aszszony Tisztyei töb 20 ölnyire (Így!) a gátat fa Silipeken ... az nagy és drága Udvar ház fundamentoma töviben emeltek az vizet, és félő hogy annak csepegése nagy kárt okozhat az egész udvar házak-ban [Kisrápolt H; JHb XXXI/36].

feba 1. felba

febris láz; febrä; Fieber. 1729: A Leánjkám éppen el fogy az mindennapi csudálatos febrisben, annak Mája és Lépe fáj ... Tudja I(ste)n kicsoda febris ez, mert eszt a Doctorok ne(m) tudják orvosolni ... Az ilyen hideglelésnek neme, bőjteléssel és Imádcással; ne(m) chiniai (!) porokkal es essentiakkal üztethetik ki [Almakerék NK; KJMiss.].

februárius, február februarie; Februar. 1558: Mykor Irnanak 1558 esztendőben, februariusnak 5 Napian valasztattam vala az Nagy banyay arany kamorának Meg visitalasara [Nsz;

MKsz 1896. 294]. 1589 wzögös Zent Peter Napyan, ky februariusnak 22 napyan volt 1589 esztendőbe [Szamosfva K; JHbK LVII/40]. 1649 Februarius 4 napjan regel ... mult ki az öreg Herman Matthias sogor az Vilagbol [Kv; Aszt-CJk 87a]. 1766: Szilágy Csehben ... Februariusnak 13dik napján Ettzakának idején Országos Sokadalom alkalmatosságával Székely János nevű Jobbágát .. kicsoda adoreálta? [KSz; BfR 104/2 vk]. 1791 a Fel Fogadot Johakot ... Februariusb(an) hajtották haza ... hagj számban adják Széplakra* [F.kápolna KK; SLt Tolán Kosztin (36) vall. — *Küküllőszéplak KK]. 1806 Februarius 11a Hamvas Szereda volt ... nem igen jó kedvem volt, a Fársáng után busultam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 350]. 1827: Anno 1827ben 5dik Februarius napján tartott Egész Czéh Gyűlésében határozott hogy az Remek Kementzét nem egjebbüt hanem az Czéh mester házánál Vagy ahol az Czéh mester meg engedi Rakja fel* [ZFaz. — *Ti. a remekező fazekaslegény]. 1833 a' Nemes Aranyos Széki Törvényes Derék Széken Kövenden az 1834k Eszt(endő)b(en) Februar 1ső napján kimondott Választó Határozás [Borb. I]. 1857 ha te bé jönél az innepre jó lenne Januarius vagy Februarius derekán ugyanis haza kel menni a' turot retket ugorkát a' fejer hétbe kel ki adnunk [Kv; Pk 6]. 1877: Februarius 14-n kebli tanácsi gyűlés tartott [M.bikal K; Rak 287].

februáriusi, februári de/din februarie; von/für Februar. 1824 6dik februári komédiára 1 Rf 30 xr [Kv; Pk 5]. 1834 A Februariusi Praebendajettis (!) kinoznak mind a béresek mind a falusiak [F.zsuk K; SLt évr. — Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez].

fecsegés locsogás; flecüreală; Geschwätz. 1806 ki mentem az Aszszonyok közzé és ot ültem 8-ig, a fetsegésért meg pirongattak [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 323].

fecsegő 1. locsogó; flecar; schwatzend. 1732: Méltotassék az Vr a Mgs Aszony(na)k az iránt az minden gonossággal dorbézoló csácsogo, fecsegő ... maga betsületet más jamborok beseletenitesevel nevelő hunczfut Ferkörol irt Levelet meg olvasni [TKI Cseh Benjámin Teleki Ádámhoz]. 1808: nem bajos a' hig eszü, és fetsegő Magyarok(na)k betsületeket rontani [KJ].

2. nyelvcskedő, nyelvélő; bun de gură, limbut; keifend. 1814 Rusz Pétert egy fetsegő lutskos száju Embernek vallattom* Rusz Péter egy igen szabad száju, fetsegő Ember; sött nem tsak, ha nem öktelen káromkodo is, a' ki minden tartoszkodás nélkül minden szentségek ellen debachál [Letka SzD; TSD; 4. *Így, vallottam h.].

fecske rindunică; Schwalbe. 1690 Ki ki mind az ő utára indul ... még az esztrág is az égben megismeri az ő idejét, az gerlicze, az darn, az fecske tudják mikor el kell menni [VassGy 114].

1725 Jó szível magamis Kigyelmedet Szamosfalván megh látogattam volna, de én a' télen ... olyan . gyenge erővel voltam, hogy az udvarrolis ritkán léptem ki. Talám Isten a' Fetské haza jövetelével, valamivel jobb egészséget szolgáltat, reménlem, hogy kigyelmedet akkor meg látogathatom [Ofenes K; Ks Mikola László lev.].

An. 1755 edgy Szép fetske nevű fekete őt esztendő Metcsetlen Lovat valami Sebbe való óráért ... ada [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1837 6-a Junii rugattam meg a' Fetskét [HSzj 178].

Hn. 1719 A Fecske Mál farkánál [Vaja MT; EHA]. 1732 Sylvae vulgo Fecske Erdeje nuncupatae [Kajántó K; EHA]. 1794 a Fetske mál farkánál [Vaja MT EHA].

fecskecsiglyes fecskefark alakú, fecskefarkú; in coadă de rîndunică; schwalbenschwanzförmig. 1752 A' Farkas Völgyben le nyuló fetske tseglyes föld (sz) [Komjátszeg TA; EHA].

fecskefark fecskefark alakú földdarab; bucătă de pămînt în formă de coadă de rîndunică; schwalbenschwanzförmiges Feldstück. 1779 ezen Rétet hosszúságára a Szent Laszlai határon ezen Rétért tserében adott 64 királyi öll hosszúságú rétnék hosszúságához alkalmaztatván a fetske <far>kait és közepin lévő bolykös Szélességét a keskenyhez alkalmaztatv(án) applicálván lészen keresztül mérve tsak 6. királyi öll [Msz; Sár.]. 1780 A Götsi Szöllő Pön lévő Piatalos Erdő .. Négy Táblára fel osztatott Negyedik Tábla egy Darabotska Fetske Farkával superálja az 50. K. ölt [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 13]. 1783 az Ajj-Erdőben lévő Táblának Fetske farka, vagyis alsó és kisebb része, az osztálynak alkalmasabb voltáért szakasztassék el a' Felső nagyobb résztől a' Fecske Faroknak ebből ki kell szakadni [Told. 25].

Hn. 1795/1807 Az Ország uttyán tull a' Fetske Farkba (sz) [Kispetri K; EHA]. 1839 Fetske fark nevezetű helyen (sz) [Bordos U; EHA]. 1823 A Fetske Farkban (sz) [Keszü K; EHA].

fecskefarkas fecskefarkú, fecskefarkszerű; in coadă de rîndunică; schwalbenschwanzförmig. 1754: inneső (!) vége fetske forkos* | egy darab fetske farkas [Dés; Ref. egyh. lt. Conscr. *Ti. a földnek].

fecskefarkasan fecskefarkszerűen, fecskefarkúlag; in coadă de rîndunică; schwalbenschwanzförmig. 1832 ez is csak fetske farkasan mehet* [Dés; DLt 541. *Ti. a kerítés].

fecskefark-kötés gerendakötés-fajta; imbinare în coadă de rîndunică; Verschwalbung. 1832 Fetske fark kötés tétetett fel [Dés; DLt 983 hídépítésre von.].

fecskefarkú I. *mn* fecskefark alakú; in formă de coadă de rîndunică; schwalbenschwanzförmig.

1728 A Nagy uton egj fenekes föld, fecske farku [Uzon Hsz]. 1816 A legg Also Nagy Berek ... a' Felső-végin Fetske Farku hegyességgel rugván Kaszálójára ... Két Figurába méretett meg [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17].

Szk: ~ *búza*föld. 1757: egy Fetske Farku Jó buza föld [Szentmihály Cs; Sándor conscr.] * ~ *cafrang*. 1697: kordovany börrrel megbőrdözött fecske farku czafrangot, melyet ez üdő szerint marha hajto czafrangnak hinak [HSzj *marha-hajtó-cafrang* al.]. 1759: Egy szederjes s Angliai posztora arany fonallal és szkofiummal gazdagon ki varrott fecske farku magyaros czafrangot [Nsz; TSb 7] * ~ *föld*. 1660: Az Kereszt fan kiülis vagion egy feczke farku foldem [Kászonimpérva; BLt]. 1690/XVIII. sz. köz. Kis To mellett valo föld ... Alol rajta fetske farku föld [M. fordorháza K; RLt 1]. 1766: Seregelly majban egj darab két ágú vagj fetske farkú föld (sz) [Backamadaras MT] 1853: Nagy szoporban a' Patai utra rugo, vége fecske farkú föld [Kv; KmULev. 4] * ~ *hely* 1836: a' Tserére jár véggel egy fetske farku parlag sovány hely [Makfva MT; DLev. 2. IX. B. 1] * ~ *kaszáló*. 1786: a' Gerebenesi ut hosszúsága egy kis fetske farku Kaszáló [Mezőbánd MT] * ~ *lábacska-föld*. 1788: Vagyon a' Köblös László ur udvara felett valo Hegyen kívül fetske farku Lábatska Föld [Melegföldvár SzD; SLt XLI] * ~ *lódíng*. 1710 Egj regi forma szkofium ezüst, arannyal merőn varrott fetske farku loding. Tarsoly [Told. 19] * ~ *oldal*. 1748: Ezen Revellőbeli, es fel járo fecske farku verő fényes oldalon Situált földeket le irván fordultunk vissza az észkas oldalra [Szentbenedek MT] * ~ *szántóföld*. 1625/1680: A' Fetske Farku Szántó Föld (sz) [Vajdasztiván MT] * ~ *szántóföldcske*. 1722/1814: Az ország uttya és a' ... Lonai Patak között egy Darabotska Fetske farku Circiter három köblös Szántó Földetske hagyattatott az Reformata Ecclesia számára [Kisjenő SzD; Bet. 1] * ~ *szőlő*. 1706 Az Fetske farku szőlő [Szentháromság MT] * ~ *szőlőcske*. 1759 egy kis Fecske Farku szőlőcske [Backamadaras MT; JHbB Fasc. B. 2].

Hn. 1716 a halas Tó völgyében Fecske farku nevű földben (sz) [Nagyercse MT]. 1729 a' Fecske farku földnél (sz) [Bonyha KK]. 1740: az Mada völgynek bercezen vagyon egy fecske farku nevű nemes föld [Csekelaka AP]. 1744 Az Fetske farku földben (sz) [Dés]. 1792 A fetske farku földnél (sz) [Jásfva U].

II. *fn* fecskefark alakú határrész neve; nume unei părți de hotar în formă de coadă de rîndunică; Naame eines schwalbenschwanzförmigen Dorfflurteils. Hn. 1775 A Fecske farkuban [Szentbenedek MT]. 1826 A Fetske farku 25 1/2 vécás (sz) [Mezőbánd MT]. 1831 A Fetske Farkuba (sz) [Szentháromság MT]. 1850 A' nyiren a' Fetske farku szomszédja Északrol a' Ditro felé menő ország ut [Szárhegy Cs].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

fecskefarkúan fecskefark alakúan/szerűen; in coadă de rândunică; schwalbenschwanzförmig. 1674 az negyedik nyíl ige(n) felette keskeny, s Fecske farkuan terminalodik [Mocs K; JHbK XXV/9].

fecskefarkúlag fecskefark alakúan/szerűen; in coadă de rândunică; schwalbenschwanzförmig. 1693: Az Ungjb(an) (sz) (: melly Sz Benedek fele megjen veggel fecske farkulag:) [Elekes AF; EHA]. 1696 szántó föld feczke farkulagh megyen vala elé az árok parton [Szzy; LLt]. 1721: A hegyrol fecske farkulag jo be a berekre veggel [Kercsed TA; EHA. — *Ti. egy föld]. 1723 Ajándékoza (egy darab területet) . keskenyen fecske farkulogh elszakasztván ki határozatván [Doboka; TGsz 51]. 1746 A Felső Ton fellyül lévő észkat fel méretvén a szakadásoknál el kezdvén kifelé fecske farkulag fél kötél | egy darabatska fetske farkulag marad osztatlan a B(áró) Ur(a)k között | egy fetske farkulag maradt Dombas helyet fel mérvén hosszassága fellyül felől tizen egy kötél [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8, 10]. 1778: Ezen Erdőnek ... vége fetske farkulag be nyulik a' mezőre [Nagyercse MT; Told. 79]. 1797 Észak felől fetske farkulag vagy triánguláris figura modra rug-ki a' Tordai Utba [Ajton K; CU]. 1806: (Egy föld) Maros felől valo széle Fetske farkulag rugván bellyebb Ernye felé [Nagyernye MT; EHA]. 1850 a' gűbü vagy a' régi vízfolyás mentibe Fetskefarkulag rug ki (sz) [Balavásár KK; Hr].

fecskefonal aranka; cuscută; Piltzkraut, Teufelswirm. 1672 k. fecske fonal Cuscuta. Piltzkraut [PPG1].

fecskeendező de stropit/spriuit; Spritz-. 1816 Egy fetskendező Csont eszköz [Varsolc Sz; Born. IV. 41. Bornemisza Krisztina conscr.].

fecskeorrú ? hegyes orrú; cu nas ascuțit; spitz-nasig. 1799: Kantza Tsiko fetske orru, barna szőrű, szárlábu, a' homlokán egy kis fejtér tsillag [DLt nyomt.]. 1805 kisdéd fetske oru Kantza Ló [DLt ua.].

fecskeszörű 1807: barna fetske-szörű idei iffiu piros pej csikos Kantza [DLt 603 nyomt.].

fed, föld 1. tetővel lát el; a acoperi; mit Dach versehen, zudecken. 1573 (Molnar Mate) myert hogi Nem Iol fetteh az hazat, megis tartozek eccher Ioban meg fedny es Megis pozmalny (!) [Kv; Tjk III/3. 274]. 1633 mikor az en hazamatt fedik vala, Zabo Jacobne hatra jött a kertbe [Mv; MvLt 290. 122a]. 1729 A' csűrös kerten alól .. vagyon az . majorház pitvarával kamarájával edgyütt szalmával fedve [Buza SzD; JHb V/2]. 1801 Egy méhes kert körül Sendellyel földve [HSzj méheskert al.]. 1839 A' Nagy Tanya Gyékénnyel a két Pajta venikével fedve [Tasnád Sz; MkG].

Szk ~ *red.* 1840 Oroszfalu^a Marhás-sai ros szénát hoztak a Motsárból ide asztag

fedni [Görgény MT; Born. G. XXIVb. — *MT] * *boglya* ~ *ni.* 1789 Somlyorol hozattam 28. kötés Szalmát bugja földni [Csíkszereda; UszLt XIII. 97] * *kert* ~ *ni.* 1759/1779: 3 Szekernyi Izik ... Kert fedni valo [Zaránd m.; CU]. 1841: Orsova^a Marhásai tövisset hordottak kert fedni Gyalogossai kertet fedtek [Görgény MT; Born. G. XXIVb. — *MT]. 1878: kert fedni [Etéd U NkF] * *lésza* ~ *ni.* 1597 sokat hordottunk az baromnakis leza fednys benne^a hagi semmi egiebre io nem wolt [Kv; Tjk V/1. 140. — *Ti. a tűzvész és egér miatt tönkrement asztagból] * ~ *ni való cserép.* 1728 Fedni való Cserepet Te-kintetes Notarius Uram parancsolattyából fel Csernátóni^a Szekeres administralt [HSzj cserép al. — *Hsz].

2. elföldel; a ingropa, a acoperi cu pământ; mit Erde zudecken. 1836 A Szöllő nem fedődött még egészszen el, azt most is fedik, ha több hó 's nagyobb fagyás nem leszsz, még nem ártott eddig elő a' fájának [Zsibó Sz; Wlt Nagy Lázár lev.]. 1839: Bőlkény^a ... Gyalagassai a Görgényi szőlőt metszik fedik [Görgény MT; Born. G. XXIVb. — *K]. 1840 Petele^a ... Gyalagassai ... a Görgényi szőlőt metztették és fedték [uo.; i.h. — *MT].

fedd 1. szid; a certa/ocări; schimpfen, schelten. 1570 Annak wtanna valo Ideoben hogy ez vallo megh Ertetthe volna hogy Zabo Ianoshoz Thart Aztal tartasra az Trombitas egykor zora fogya az Trombitast Es feddy volt hogy Ne Járna oda [Kv; Tjk III/2. 33]. 1589 Az Nenem Matias deakne ereossen feddet Irte hagi valami buzat adot Matias deak Janos kouacznak [Dés; DLt 226]. 1603 az zolgait feddötte hagi oda a fele marhat ne hozzanak semit | Egi Zolgaia wala aznak Jutot wolt egi benne^a aztis Jgen fedötte [UszT 17/21. 24. — *Ti. a disznóból]. 1633 mikor Kerekes Szabó Istvánné az leányát Szabó Jakabné dorgálta és feddette volna némely fesslett erkölcséről, azt mondotta az anyjának, de hallgass, anya, mert te is nem voltál jobb énnálamnál [Mv; MvLt 290. 120a—8b átrásban!]. 1801 S midőn ... az fogadoban valo nagy lármáért a Béres Birot a Kortsomáros feddette volna, maga az Béres Biro Ugrot az Exponnes Kortsomáros hájában tsaknem minden ok nélkült [Kajántó K; ÁLt FiscLt].

2. dorgál; a dojeni; rügen, tadeln. 1583: Ersebet Dobo Thamasne valia Theólcheres Vinczet egikor feddem vala hog Rengeo Annat keoltseggel tarthia Mert lewelet(is) eo valtót Neki, Ne mywelne Azt mert Nem Io zemely Volna, Monda Vincze, No edes Anyam edredmest el vezy a' Neotelen legený amit Neki Adnak [Kv; Tjk IV/1. 187].

Szk ~ *red.* 1583: Kakas Andrasne, Es Sarlay Miklos deakne valliak Egzer Megien hozza (így!) Gergely kowachne, es Inthik volt arra hogy meg Bekelliek Balas kowachnewal mit zegenkednek, Erre azt mondotta Gergel kowachne, No No Azzonim mit feddesz en Ream, Mynem

en bwneóm hog kendy Ianos az (!) Izente volna az leantol Balas kowachnenak hog ha meg Vesz-tette volna^a giogithana megh [Kv; i.h. 150. — *Ti. közösülés rendjén a nemiszervét] * ~ róla/umiról. 1570 : Jwlia Zabo Gergelne... vallya, hog Ew semy Latot dolgot Nem Thwd Mondany, hallot sok semmyre kelleo dolgot feleolek feddette Mindenket^a rola de Nem fogattak [Kv; Tjk III/2. 36. — *Ti. Zabo Janosnet és Eotthues v. Trombitas Demetert]. 1597 : En mind azon altal Zaz Janost eligge fedettem dorgaltam Rolla [Dés/ Néma SzD; SLt BC. 7]. 1631 : Annak utána is feddettem róla, hogyha az céhban megtudják, bizony onnét is kiűzik [Mv; MvLt 290. 44b—8a átirásban]. 1751 : Látván Vandornak rendetlen dolgait kiáltozásait, szüntelen intették bestelen szavairól feddették [Balázstelke KK; IB].

3. veszekedik; a se certa; streiten, zanken. 1573 Balint Eotthues Balas fia Azt vallya hity vtan, hogy Mikoron Thordan egygywt volna az zokadalomba az Azzonia kalachsiteone Satoraban, Egi Nemes Ember giolchot vit oda es az azzonyawal Meg Merette, Azomba oda Ieot puskarneis, Mond az azzonianak ... ha Jambor leottel volna Meg ne(m) Merted volna ed hamis vagy es hamis zingel Mers Mond az azzonia puskarnenak vyd ely Innet giolchodat Ne fediel It Ne hatalmas-kodial Satoromom [Kv; Tjk III/3. 267a].

Szk ~ *vkiviel/jellen*. 1570 : Kalmár Marton, Ezt vallya hogy azkor otth nem volt mykor fodor Janosne az egyhazfyay ellen feddet, De azt Twgia hogi Jgen haborgo es Beketelen, Ewe-leis (!) feddet haborgot [Kv; Tjk III/2. 77]. 1573 Herman Iacab Azt vallya hogi Nemely Nap az piachon feddenek volt egmassal [Kv; Tjk III/3. 261].

feddés 1. civódás, veszekedés; ceartă, sfadă; Wortstreit, Zank. 1570 Matthias Lakatos peter zolgaya, hithy zarent vallya hog hallotta zeoeh peterne es zigarto Gergnek az vchan zaygottak egy massal, De eo nem erthet semmyt benne, Minth zydalmaztak egy Masth, hallotta hogy valamely eb vegeth volt az feddes keoztek [Kv; Tjk III/2. 74a]. 1629 immar elczendesedet vala a' feddes hanem ezt halla(m) Boros Istuantul hogj monda Kadar Janosnak, hogi ugi megh verlek lilek esse lilek kurua hogj soha nem dorgalsz többet [Mv; MvLt 290. 183].

2. dorgálás; dojană; Rüge. 1597 Az Romay Czarzar kowety poppel Adam es Peto Martony ez May Nap Jwdtenek keso ostwerre be wrunktwl w felsigitwl megh wolt Erossen parancholwa hogy Mindenekbwl waloban Gazdalkogganak Nagoknak Semmibwl foghatkozsas ne legien mind aszon altaly aszmint lehetet volna waltig kemeledtwk (!) wgy Annrya hogy Mindniaian Nagy feddi-teket szenüedtwk az Nymet konyha Mesterek-twl es Zakacsoktwl Mert Apronkint adtwk nekik asz mit kertek [Kv; Szám. 7/XIV. 14 Th. Masass sp kezével]. 1759 Innen a' Péterlaki Pópa ha-talmas feddéseket 's intéseket ada a' nép eleibe: — kiószolván a' nép a' Beszerikából, sokan el-

ronták pipájokat elhányták Tabákjokat [Her-mányi, L.Dem. 322].

3. zúgolódás; mormáire, bombánire; Murren. 1569 hallotta ezt, hogy Janos deak ezt Monta Wicey Janos vramnak hogy te Wicey Janos Jgen kerengez Az halo eleot egzer rea keryttettelek vala, Azonban Az keobelere Mutat, es Mond hogy Byzon esmet rea kerytlek az haloraewel A sentenciawal hallotta eztys hogy Janos deak nagy feddessel ment volna el, de ne(m) erthette Mit Mondot [Kv; Tjk III/2. 172b].

feddéskepven dorgalasképpen; ca dojană; ta-delnd. 1570 : Mongya megh az hat zaz forinht howa Theotte ... azt Monthia hogy Ely az Jsten hogy Nala vagion Az Azzonnal en Nem Theottem sohowa, Az azzon penigh feyenel al wolt, hogy azt hallotta az azzon Neky zolt zaswl zokat Be-zellet neky vgian feddeskepven [Kv; Tjk III/2. 130].

feddhetetlen erkölcsileg kifogástalan; fără pată, ireproșabil; unbescholten. 1784 : arra vigyázta(m) hogy feddhetetlen lelkem ismérete légyen mind Isten, s mind pedig az emberek előtt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1789 fegyhetetlen életű emberek [Dés; DLt]. 1816 : miltotztassik Nagyságod magais a' dologba bele tekintni: ne hogy jövődöben azt mondhasa valaki: hogy talám két felé Sántikáltam; Az én fegyhetetlen jo lelki esméretem engemet attol eddig elő meg-mentett, és bizonyossá tészem Nagyságtokotis arrol, hogy ezt nem tselekszem [Mv; KsMiss. I Id. V. Filep József lev.].

feddik 1. civakodik, veszekedik; a se certa/sfădi; zanken, streiten. 1570 Cristina Kadar Peterne, Azt vallya hogy hallotta zabo Myklos-netwl Betegh agyabol azt Mongia volt Iso Ambruz-nenak, hogy feddyk volt vele [Kv; Tjk III/2. 71, 196]. 1573 Anna Zeoeh Andrasne al(ia)s fenkes, hity vtan ezt vallya hogi hitta Satoraba puskarne fedyk volt vele myre mywelt (!) vona azt, hogi kalachsitent chigannak Monta volna [Kv; Tjk III/3. 154, 268]. 1574 : Thot Janos Azt vallya, Lattha hogi Adam Saroson Nagy dwlwa fwa (!) Ment haza, Es otth Ereoszen zitkozodot hazaban ..., vegre Nemykor ky Ieot ... Es Ment ... az thwlso zerre valamely vezteg wleo Emberekhez es zydia volt esselelek Agostonnak, Azkor vette eo ezeben hogi az Eleotys Agostonra haragwt es feddik volt hazaban [Kv; i.h. 345]. 1586 : Orsolia Chiszar Bertalan (gy!) vallya ... Immar el vitték vala haza Leorinczet ..., es lakatos Janossal feddik vala [Kv; Tjk IV/1. 546]. 1597 : mas nap hozza(m) icowe az azzony ereossen feddek hogi miért tanachlotta(m) rea az vrat s miért adok az bolond thot bestie kúrwa fiagebnek tanachot [Kv; Tjk VI/1. 72]. 2. ~ red kb. rápirít/szól; a se răsti la cineva; jn abkanzeln, anfahren. 1570 Racz Agotha, Azt vallya hogy Zanta Cristina Eccher Kadas Janosne hazatwl egy Mozart es egy on Thalát

Lopot volt, ... Kadas Janosne hozzaja Ment volt az Cristinahoz Es az Annya es az vrah eleot Tagatta volt megh .. Az vra feddyk volt Rea Erette, Es az vranak vgian zemebe Montha hogi hyrewel volt | Sophia nehay ceob Janosne ... vallya, ... feddyk volt rea Hozne Myert hogi megh tagattad teolem az penzt lam az te lada-ban (!) talaltam megh [Kv; Tjk III/2. 32, 146, 206]. 1598 Eyel halla(m) hogi az menesloúakoth meg kergetek, Regel ki menek hat megh holt egy bennék el Indulek az Vere(n) es az Olah Antalne fíaj kertilhez vym az niomot, Abban pedig az kertbe(n) az sariút megh vették volt az J(nctus)-ok, es fedde(m) úala az Alperesre, ne(m) tagada az kergetest, chak hogy azt mo(n)da akkor megh ne(m) serwit, de Azt ne(m) yzte [UszT 13/63]. 1633 kerdem mit keres elsőbe azt mo(n)da ... hogi fel fele valo dolgara ment volt az Malom ala, en feddem rea hogy ott ne jario(n) mert nincz nekj ott semmi jarioja [Mv; MvLt 290. 115b].

feddű dorgáló; dojenitor; rügend. 1854 : tanítónk feddű hangon figyelmeztetett, hogy a szolgálói* a mi kevés időt kötelessége megenged tanulásra s nem ledérségre fordítja, mi pedig drága időnket ellesbeljük [ÚjFE 100. — *Kőrösi Csoma Sándor].

feddődés civódás, veszekedés; ceartá; Zank. 1572 : Zabo lazlone Azt vallia hogi Zok egymásra valo feddeodeseket halotta Zeoch Benedekne es parta zeowe katalin keozet de gongia Nem volt reyalok | Magdolna Istwan deakne, Azt vallia hogi hallotta Zeoch Benedekne parta Zeowé katalint hata Mege (!) Bestie kwrwanak zytta ... Io Switnekis Monta, Zawl teob feddédeseis volt de Nem Ertette [Kv; Tjk. III/3. 18–9]. 1573 Anna Boregeteo Matene Azt vallia hogi eo semyt ne(m) hallot agoston es fekete kato keozet valo feddeodesbe [Kv; i.h. 86]. 1632 eze(n) közbe(n) megh kette(n) ot feddődének en el menek dolgo(m)ra es vizet meritek, az vđd alát mint uegetek el feddődéseket en nem tudo(m) mert az viznek Zugasa niat ne(m) hallotta(m) [Mv; MvLt 290. 103aj].

feddődik 1. civódik, veszekedik; a se certa; sich zanken, streiten. 1568 : Kappa Mihalne ... latta hogy egy penz ara borert fedődnek volt, es az chyaplar meg atta, neky [Kv; Tjk III/1. 239]. 1572 Sofia nehay ferge Lwkachne Azt vallia hogi ... Zeoch Benedekne az kamaraba arwl, Zokzor volt panazolkodas rea hogi Nem vysel gondot az vyz foliasra, latta aztis hogi Eomaga Marhaiatis vyzbeol veotte fely ky myat hallota hogy eleget feddeodet zytkozodot De senkyt ne(m) Newezet [Kv; Tjk III/3. 18]. 1591 Zilasi Mihalne Jlon azzoni ... vallia latam hogi fenesi Marton, es Borbell Balint egimas keozt feddeodnek vala, de en nem erthetem az zitkot, mint zittak egimast [Kv; Tjk V/1. 80]. 1603: peterfi Lukaczj fedődet s mondotta aztis hogy az ő Eletire ne wigienek a fe-

le diznot se egieb dult marhat [UszT 17/21. Gagy georfi pal lo fw Ember vall.], 1605: Fabian Palek feddődnek vala az Anyaúal [i.h. 19/38]. 1629: En feddeődem velle hogy nem remeltem volna teolle s nemis veszem jo neue(n) hogy igy ingerli* az leant gyalazattyara [Kv; Tjk VII/3. 148. — *Ti. Chyomofai Istvan]. 1631 : halla(m) hogi feddeődnek, de immar az szitkozodas megh lett volt keözeöttük [Mv; MvLt 290. 253b]. 1638 Hallottam hogi Czikor Giörgine es Lakatos Giörgj-ne feddődnek vala egj massal [Mv; i.h. 167b]. 1656 : latta(m) Csiszer Ferenczet, mjkor oda iőt akkoris reszegen iőt oda-s-igen feddődöt [Szentgyörgy Cs; BLt 3].

Szk ~ vkin. 1716 ott valának mind Vég András mind Julia Aszony, mü eleget fődődének becsületes emberek Vég Andrásón, de ő tsak azt mondá hogy nem illeti semmi őket [F.csernáton Hsz; HSzJP Kovats György (60) nb vall.].

2. dorgál; a dojeni; rügen. 1602 Keomywes Mihalne zolgaloya Katha vallya hogy eo nem tudgya ky nitotta fel az ladat ezt gyakorta hallotta hogy feddeodeot Salane [Kv; Tjk VI/1. 598].

3. kb. feddeget, szidogat; a tot mustra; beschimpfen, rügen. 1630 : Szalaj Giörgj ugja(n) eleget pantolodek mind az gazdaval ... s mind penigh Janos Mesterrel, kiert en valtigh piron-gata(m) feddeodem rea, de eő rajta igen keueset fogat [Mv; MvLt 290. 205b].

fedél, fődél 1. tető; acoperiş; Dach. 1573 mykor az Azzon Bele Bochata az hazba*, Azkor Jo ep volt Mind fedele fala paytay, De most Mind ely pwztwtl karokat (így l), Be egetet Agas fat, Talpfat [Kv; Tjk III/3. 273. — *Ti. bér-lőjét, Molnár Mátét]. 1594 17 die Júli Chynalt-totunk Az oztoloss Mesterekkel, az Tarazkokhoz harom Lada kot, es az Sereg Bonttohoz egy fe-delet fizetem tele Nekiék p(ro) f — d 50 [Kv; Szám. 6/VIII. 31 Caspar Semel sp kezével]. 1603 : mondotta azert Tot mihalj hogi keressetek Jol meg az hol fel borzadot az födel auagy dombos [UszT 17/22]. 1636 : uagyon ... egy parazt fél szer ayto, ... nylik egy kis Tornaczioczka, mely tornaczioczka körös környül dezkatot karfas ... fedelere mengyen le syndeliezese [Siménfva U; JHb Inv.]. 1675 : az keretesb(en) vagion szal-mas fedel alatt sóvenibül Csinalt tapaszos ket haz Pitvaraval edgiütt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681 az hámor oldala boronábül van felróva, fedele deszkás [CsVh 92]. 1688 Ezen Csűrös kertnek vagyon egy fele nyilo fenyő deszkábül csinált fa sarkokon forgo öreg kapuja szindelyes galambugos fedel alatt, mellette lévő szindelyes fedelű fenyő deszka kis ajtajával edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. 1699 : cserefa ágasokra koszo-ruzt rosz szalma fődél alatt sóvenyből font öreg diszno pajta, ezen belől hat ágasokra perjezet rosz szalma fődél alatt valo zin vagy árnyék [Szent-demeter U; LLt Inv. 31]. 1703 : Azon túl talál-tunk egy fődél alatt két istállót | Azon túl ta-láltuk az kő égető rostot io uy fedél alatt, mellette

egy kő csürt [CsVh 118]. 1728 A Csűrös kert bé meneteliben bal kézre vagyon edgj Pajta Ágasokra csinálva szalmából való jó fedéllel bé fedve, más kised borjuknak való pajtával edgyüt egj fedél alatt lévén, aestimaltatott fl. Hung. 6// ~ hat. [M.dellő TA; IB VI. 225/14]. 1758 : Ezen le irt kis Ajtotska mellett mindjárt hojszára be felé fordulván vagyon jo szalma egy fedél alatt [HSzjP]. 1771/1817 : Csűr fenyőfa boronákból két Odru, suppal fedett Középszerű fedele [Kadicstva U; Mk]. 1780 : Szász-Városi Ats Pallér Vild András .. (a) Házaknak Fedelet Csinalljon [Déva; Ks 78. 20. 11]. 1810 Vagyon egy Csere fa Szarufáju venike fedélű; az egész fedelet tartó földbe ázott csere fa ágakok közé font Sövény oldalú ... hosszu Sajto Szin [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 385-6]. 1831 a Si-vatag Téli időre benne lévő vagyonkáimmal fedél nélkül az Ég alatt ne maradjak [Dés; DLt 951]. 1858 az uraság ki szolgáltattya a Zsendellyes fedeleket bé dugására szükséges Zsendellyeket [Kendilóna SzD; TKhf 15. - *Kővár vidéki uradalomra von.].

Szk : *francia* ~ manzárdfedél. 1798 Az Udvarház .. egy Conignatios Fedele Frantzia fedél [Malomfva U; CU] * *francia kettőzött* ~ „ua.” 1788 : Francia Sendeljes Kettőzött Fedél alatt [OL. EFiscLt XII. 15] * *ház fedele* (ház)-padlás. 1722: Talaltunk az ház fedeleb(en) ujj bocskorokat egj néhány ötöt | Mikor Pap Péter(ne)k az házat meg fedték s fedelét le hánták, akkor feles marhákra kötő harangokat talalta(na)k az ház fedeleb(en) [Kecsed SzD TL. Marosán Lup és Fodor Györgj (50) prov. vall.].

2. fedőlap; capac, acoperitoare; Deckplatte. 1586 (A levelek) az Aztala fedele Alat vadnak, es vegie(m) el Onnat [Kv; TjK IV/1. 583]. 1587 Bornemisza Vramtolis kertem vala egy ladat az szegeszeoiel el loptak rolla az fedeletis megh czinaltatta(m) -/8 [Kv; Szám. 3/XXX. 43. Seres István kezével]. 1737 Egy nagy fejer tolyogato Ládáb(an) vagjon egj vas kemencze fedelivel együtt [Br Ap. Apor Péter lelt.]. 1744 Rosz vass rosdás ijas fias fedél nélkül való Láda [Branyicska H; JHb 103/151]. 1784 Egy Fenyőfából való kerek nagy asztal kereszt lábokon álló, a Fedeles szurkos vászonnal bé huzva Fiokos [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. 1810 Egy rosz Szekrény fenék nélkül. 1. egy jo fa ágy. 1. Ládás pad fedél nélkül 1 [Jedd MT; LLt].

Szk : ~ *alatt tart* elzárva tart. 1683 (A káposztát) egy uy kicsin kadacsában szep tisztan be szozattam fedél s lakatt alatt tartom [Uti].

3. fedő; capac; Deckel. 1552 keth aranyas kupa .. fedelestől [Beresztele MT; JHbK XVI/31]. 1586 az varas pinche palaxianak (!) vj feneket es feodelet az Eoregbiknek Czinattam kiteol attam /18 [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. 1594 Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium .. Vagjon ... Pinnata fedelestől No. 1. [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 30]. 1628/1635 Egj arannias Nemet kupa fedel nélkül ualo, ti-

zen niolcz nehezeket es het gyrat nyom [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.]. 1673 : Egy bokor pistoly Toknak zöld bársony fedele [Fog; Uti]. 1681 : Ági melegítő vas nyeles ez edény fedelestől Nro 1 [Vh; VhU 539]. 1699: Holyagos arannias czapas viragos kupa fedelestől [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1736 ra nyolczadik és kilenczedek pohárszékek különb-különbféle fedeles, lábas, lábatlan, fedél nélkül, öreg apró kristályokból állottanak [MetTr 396]. 1754 Borsárol^a viznek ... Maros Sz Királyra Bokajt fedelet és fedél nélkül nro 10 [Told. 53. *K]. 1762 Korsot is láttam kettőt, mely is igen szép volt, á fedele és feneke on volt [Oltszem Hsz; Mk IX. 149]. 1803 Egy fél cjeles, előlről egészen eltört ajaku, arannias virágozással volt Aradi Bokáj, melynek feneke szélye onba foglaltatott, füléhez p(e)d(i)g Ongombos fedele fen álló on soroknál fogva foglaltatott, de már a' fedele és feneke körül való onnyán kívül hasznavehetetlen [Discósztmaron; UnVjK 111]. 1835 Egy Kerek Leveses Tál Fenék nélkül Fedelével ... Rezerva Fedél [Nagycsán TA; LLt]. 1849 tizenkét Poharak ürmes Bornak valok fedelekkel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

4. hintó/kocsifedél; coviltir; Kutschen/Wagendach. 1729 az Hintó színben talaltunk Egy kis Sézát. Ugyan fedél nélkül 's kasa nélkül való más lectikatis [Marosszgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1736 : az hintónak .. az fedelről mindenfelől bőr függött: tiszta időben fel tűrték, essős időben le eresztették [MetTr 366]. 1837 Vagyon egy viseltes Ló-szekér vasas jó készületekkel .. fedele Brassai szekér formára nád-dal és vászonnal béhuzva rongyolódott állapotban [Mv; DLt nyomt.].

5. függöny; perdea; Vorhang. 1714 Két Ovét (!) Ablakokra való Födél, kék s vörös Atlas Materiabul arany Primmel körös körül fl. Hung. 4. Kék s vörös Atlas Materiabul ajtóra való egj Par fődél, körös körül arany Primmel fl. Hung. 8 [Nsz/Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 18]. 1748 Az Ur Házáb(án) .. négy ablakon Zöld rásából negy jo ablak takarok, vagyis fedelek [Ks 8. XXVIII. 5].

6. terítő; acoperitoare, cuvertură; Tischdecke. 1677: Két vereses abrasz es egy Paraszt abrasz egy asztalon allo ki keszitetet Juh bőrből allo fedel [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681 Vagy(on) ezen házban" .. Asztala való, veressen festett, Szarvas bőrből czinalt fedél [Vh; VhU 545. - *Ti. a praefectusok szobájában].

7. (pipa)kupa; capac de lulea; Pfeifendeckel. 1779 : Két pipa, egyik vékony ezüstös Fedél nélkül, a' másik hoszu száru Borgai Cserép [Nsz; CsS].

8. könyvtábla; scoarță de carte; Buchdeckel. 1714 Magyar Biblia ezüst kaptsokkal fedele Karmazin meg aranjozott in 8 fl. Hung. 5 [Nsz/Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 43].

fedél, fedél 1. vmilyen női fejrevaló/fejkendő; un fel de basma; Art Kopftuch. 1570 : Ilona

Zas Jmrehne, Azt vallya hogj ew daykasagal zolgaít fazakas Symonnal, mykor ky Ment kywfeoldre ... Maradot volt neky adossa d 62 egy fedellel [Kv; Tjk III/2. 142]. 1574 Ket fedel vagion az Ladaban az nagiobik Araniu ligien Sarae, az kwsebek Katae [Gyf; JHbK XXI/12. 4]. 1584 mikor Adossagert meg fogtak volna Daroczy petert, vra(m)* váltotta vala ky, eo fizetet vala megh erte, ... Az ky váltasbol tamadot Adossagaert beochwltette vala nekewn Daroczy peter az felesenek keonteossyt, zokniayat partha eoweth fedeleket es gywreóket [Kv; Tjk IV/1. 309. *Ti. Daroczy János]. 1601 Enys veottem ez Nemeth kowachnetol egy fedelet egy végnek negyed rezyt Feyer Simonne Anna azzony vallya hogy eoys egy fedelt veott volt teolle ... kit igen olchionak tartot Vadalma Palne Cathalin azzony vallya hogy eoys veott volt egy fedelet ... Merten Schnidne Angalith azzony vallya hogy eoys veott egy fedelt [Kv; Tjk VI/1. 561]. 1636: Egi io fedel es egi giapottas surcz f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 109].

Szk: bécsi ~. 1615 Feyer Ruhazatbol vagyon Duruttya Aszszonnall. Egy Beczi Fedel io, Beczülte f. 3. d [Kv; i.h. 96b]. 1615/1628 Egy io Beczi fedel beczülte in f 3 d [Kv; i.h. 96c] * brassai ~. 1589 Tyz visselt Brassay fedel [Kv; KvLt Vegyes ir. I/3. 37]. 1615 Egy io Barassai Selyem fedel f. 2 d. [Kv; RDL I. 96b] * magyarországi ~. 1589: Egy Magyar orzaghy fedel gyeógieos f: 12 [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 34] * morvai ~. 1620 Fedelekreül es Ruhakrul. Zaz eóregh Moruay fedelteül f. 2. j. Zaz keöz Moruay fedelteül [Kv; KvLt II/69 VectTr 15]. 1688 Egy Eórégh Murvai fedeltől f 3/100. Egy kőz Murvaj fedeltől f 1/50 [Kv; BfN II VectTr] * paraszt ~. 1620 Zaz paraszt fedelteül f-/50. Zaz fekete vegü fedelteül f-/57. Egieb fele fedeleeknek, az arra szerent uegiek az harminczadgiat [i.h.]. 1688 Egy poroszt fedeltől f-/75 [i.h.].

Noha a címszóra — itt közölt adataink szerint — a XVII. sz. vége tájától nincs több adalékunk, feltűnő Baróti Szabó Dávid egy századdal későbbi adaléka: 1792: Fedel, fedél, rá-fogó gyóitis, mellyel az Aszszonyok fejeket kötök, bugyó-ázzák [SzD*].

2. női fejkendő-anyag; material de basma; Kopftuch-Material. 1753 Anna Lakatos Balintne, Azt vallya hogi teoleis veot volt fedelet f 2 [Kv Tjk III/3. 100]. 1632 Beczybeöl az minemw marhakat ... Sandor Miklos hozott 3 vegh Fedelet. 200 Fodor süueget esmet [Kv KvLt II/69 VectTr]. Szk paraszt ~. 1599 Tempe Michlos. Hozot Bechj Marhatt 6. Fonnt Bechj Saffrant 1/20 ... 1 Veg paraszt Fedelet —/18 [Kv; Szám. 8/XIV. 25 hj].

A szerk. a címszóul írt két alakváltozat közül az idézett szövegekben gyakoribb egykorú olvasatnak véli a másodikat, mint az első, az egykori todaléktalan formában azonban számolni lehet a fedel ejtőváltozattal is. Egyébként az olvasatok kérdéséről, ill. e címszónak a fedél-fedel címszóval lebeséges egybetartozásáról — a szójejtésbeli bizonytalanság

miatt — határozottan nem nyilatkozhatni [L. erre EtSz, TESz és az ott id. irodalmat].

fedélablak padlásablak; lucarnä; Dachfenster. 1825 A 7 fedél ablakoknak 'sendelyezetje a Szfn' sendelyezetje | A 7 darab Fedél ablakoknak Szarufái az alblak rá mákkal édjútt [Dés; DLt 3].

fedélesinálás fejkendőkészítés; confectionare de basma; Verfertigung des Kopftuches. 1584 Marta Azzony Nagy sok Ideigh Eozwegy' Azzony leon, elegh zegensegel ele es lakek az Nennieuel ..., es chak valamj fedel chinalással es varrassal taplalta a' Nennieuel magat [Kv; Tjk IV/1. 339].

fedéldeszka tetődeszka; scindură de acoperiş; Dachbrett. 1866/1875 k.: 379. darab fedél deczka padlásolás 6. f [Szucság K; RKAk 104].

fedelecske 1. tetőcske; acoperiş mic; Dächlein. 1742 (Egy épület) külön Fedelecske alatt vagjon [Pókafva AF; JHb XXV/58].

2. fedőcske; capac mic; Deckelchen. 1768 rez kászro fedelecske egy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116].

fedeles 1. fedett; acoperit; überdacht, bedeckt. 1653 három kas labas. Egi fedeles ketteje nem [Ilencfva Hsz; DLev. 1. II. B. 12]. 1658 Az gyümölcsös kert, .. körölette lézáz sövénykert, fedeles szalmás [M.gyerómonostor K; ETP 107. 13]. 1675 Vagyo(n) Czűrös kert Egy jo sövenyel leszas kert fedeles körülle (így!) [Dés; Borb. II]. 1717 Az Veteményes és Gyümölcsös kert körül az Kertek fedelesek tamaszasok és alkalmazatosok [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1753 az pitvarba találattik egy fedeles Sövény kos kétt felé lévén rekesztve Capax Cub. 5 [Sajókercszűr SzD; JHbK XXIX/7]. 1817 A Velnicztől fogva valo fenék kert a Paul Joseff Kertyéig mint egy 12 öl hosszszaságra jo fedeles támaszos ... A Paul Ioseffel valo köz kert is jo fedeles támaszos [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 4].

Szk ~ asztal. 1840 aprádonként az árusok naprol napra kijebb teddegelték fedeles asztalaikat [Dés; DLt 784] * ~ kert fedett kerítés. 1669 Ezen Udvarhaz eleött vagjon egi óregh tanorok be kerteltette az elei satoros fedeles kertel [Királyhalma NK; Ks 66. 46. 24a]. 1675: Egy Diszno pajta, Ez is jo uj leszás fedeles kertel vagyo(n) bé kéritve [Dés; Borb. II]. 1688: hatvan karora valo fedeles kertemet is hordtak el [Kv; UtI]. 1715 az Szilvas Tanorok ... Fedeles kertel vagyon körül véve [Pálos NK; EHA]. 1721: Az kemencze arnyek mellett ala az haz szegeletire egy darab fedeles kert [Kórispatak U; Told. 19]. 1730 Sövenből font fedeles régi támaszos kert [HSzj sövénykert al.]. 1825 Körül van pedig kerítve ezen Telek jo sövényből font fedeles kertel [Moha NK; SzentkZs]. 1842: A Felső Kert jo, fedeles, kert [Felfalu MT; DLev.

2] * ~ *sátoros-kert*. 1688 Ezen Udvarházat veszi környül sövényből font fedeles sátoros kert [Kozmás Cs; Törzs 1] * ~ *sövénykert*. 1734: Az Csűr kert kapun ki jöven bal kéz felől vagyon egj fedél alatt boronából rakott öt Sertés pajta, körül bé kerítve fedeles Sövény kertel [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1843: Fedeles sövény kert Fedetlen sövény kert [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 30].

Hn. 1699: Fődeles kuton alol (sz) [Egeres K; KHn 190] Fedeles tanorokon alol (k) [Csőb U; EHA]. 1725: az Városon által folyo patakon levo Fedeles pallora menő sikátor [Ne; ETF 58. 16].

2. fedéllel ellátott; cu coviltir; mit Dach versehen. 1732 Egy nagy régi Magyar hinto fedeles [Kv; Ks 34 Kornis Zsigmond lelt.].

Szk: ~ *kocsi*. 1794: A Kotsi Szinben égj jo fedeles örmény kotsi melynek Két kerekei rosszak [Gyalakuta KK; TSb 17]. 1805 egy nagy Fedeles Kotsit Kolosvárra bé vitettünk a' meg bétűllés végett [Szamosíva K; BLt 9] * *szekér*. 1819 a' Szekér szín, mellyben alacsonyság miatt Fedeles Szekér bé nem tér [Ne; Ks]. 1827 Egy hitvány fedeles Lengyel Szekér meg avult [Koronka MT; Told. 34].

3. fedős; cu capac; mit Deckel (versehen). 1615 On kannat fedelest egy viseltest egiet [HSzj *ön-kanna* al.]. 1628 Vagyon ... Bokaly kinek egike fedeles Nro. 3. [Gyalu K; JHbK XII/44. 1]. 1637/1639 1. Kalyha kemenczeben valo rez fazek fedeles — f 1 d — [Kv; RDL I. 111]. 1714: Cseh Orszagi íveg Palaczk, fedeles, külömbféle figurakkal, futraljb(an) fl. Hung. 5 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1760 Kisdeg Kártya fedeles 1 [Szentdemeter U; LLt]. 1795: Két Ibrík egyik fedeletlen, más fedeles kisdedek [Mv; MvLev. Szabó Mózes hagy. 3]. 1821 Batizi tserép tsésze van hat ezek közül kető fedeles [Veresegyháza AF; Told. 19].

Szk: ~ *aradi bokály*. 1811/XIX. sz. eleje Praefectus Uram egy fedeles Aradi Bokajtis el vitt* [Esztt-Mk. — *Ti. Szentdemeterről U] * ~ *aradi kancsó* 1818 Aradi fedeles kancsó Nro 6 — Rf. 2 [Harangláb KK; Herepei: NrNyt VII, 125, 127] | Aradi fedeles kancsó 8 — Rf. 8 [O.íván-fva NK; Herepei: i.h.] * ~ *aszúszőlős pohár*. 1837 egy fedeles metzett aszszu szőlős pohár [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 10] * ~ *batizi kosár*. 1820: Hét Gyümöltés Tángyér batizi. Három fedeles batizi kosár* [Mv; Told. 19. — *Alkalmasint Batizon (H) kosár alakúra készült porcelánnemű darabról van szó] * ~ *bokály*. 1654/1696 egj koronás fedeles kerekded bokály, kívül arannjas merőn kit még mátkám korában adtam volt feleségemnek [Medgyes; Bál. 46]. 1714 egy fedeles bokály [Kv; Pk 6]. 1733 Virágos szoros szaju fedeles bokally [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1756: fedeles és fedélnélkül való jó bokály [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1771: Fedeles Bokály 4 [Nagyida K; Told. 19]. 1793: Három fedeles Bokally Hf 1 Dr. 60 [Mv; MvLev. Prágai Tamás hagy. 2]. 1797: Egy Vintzi

on fedeles bokaly a' feneken ilyen betűkkel Tz. I.* 1766 [Sepsztkirály Hsz; Herepei: NrNyt VII, 126. — *Olv.: Tzeténi János]. 1801 Ket Fedeles Bokaj fel fel kupas Aradi Hf 1 dr 2 [Mv; MvLev. Özv. Ugrai Dávidné lelt.] * ~ *bokály-csésze*. 1753 Ugorkahoz valo fedeles Bokaly Csésze N 2 [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ *bokály-kancsó*. 1738: egy katona fogas mellyen vagyon (így l) öt fedeles Bokally kancsok [M.bikal K; Mohai lev.]. 1763: 1 Fedeles bokáj kantsó 1. 36 [Kv; TJk XVII/1. 13–4] * ~ *bokálytartó*. 1685 e.: Fedeles bőrös bokály tarto Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 34] * ~ *budina*. 1776: találtunk ... Fedeles Budina alias Dása [Mező-méhes TA; Wass] * ~ *ciborium*. 1732 a Tabernaculum(an) ben, (így l) egj ezüst aranjos fedeles Ciborium [Kóród KK; Ks 12. I] * *cseber*. 1680: ez Tornácban vagyon egy fedeles cseber [A.porumbák F; Ált Inv. 4] 1681: Eörög fedeles cseber nő 40 [Uti] * *csere-budonocska*. 1740 Hét fedeles Tsere buddonotska Harom furutska [Ap. 5 Apor Péter lelt.] * ~ *cserépcésze*. 1810 Egy fedeles cserép csésze xr 30 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 2] * ~ *csésze*. 1816: Bé fött gyümöltének valo fedeles csészék 1 Rf. 40 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1833: Egy fedeles fej szosznak valo Csésze [Nagylózna SzD; LLt Csáky-per 386. L. 50] * ~ *csupor*. 1756 fedeles zöld mazos Herbatejes (l) Csupor [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 24] * ~ *deberke*. 1688 Egy uj fedeles Deberke egy kevés mák benne [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6] | egy uj fedeles Deberke [HSzj *deberke* al.] * ~ *ezüstkupa*. 1736 Volt penig az színben* egynehány pohárszék annak némelyik része volt csak tiszta aranyas, virágos, fedeles, ezüst kupákból [MetTr 383. — *Ti. ahol a főúri lakodalmat ülték] * ~ *fakupa*. 1679: Vendeghseghez valo, fedeles fa kupa nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17] * ~ *fapikszis*. 1789 20. fedeles fa Pixis Rf 1 xr 20 [Mv; ConscrAp. 8] * ~ *fenyődeberke*. 1699: Fedeles fenyő déberkek üressen Nro 15 [O.csesztve AF; LLt. Gyulafi László inv.] * ~ *fenyődésza*. 1679: Viz hordashoz valo, abronczos, fedeles fenyő desa nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 25] * ~ *fenyővanna*. 1679 Fedeles fenyő uj vanna nro 2 [uo.; i.h. 28] * ~ *gyékény-kosár*. 1788: Egy hozszuko, és egy kerek fedeles Gyékény kosár [Mv; TSb 47] * ~ *holicsi ibrik*. 1788: Veres tarkájú fedeles téjhez valo Hollitsi ibrik [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.] * ~ *ibrik*. 1793 Herba Theanak valo fedeles ibrik egy [TL Conscr.] * ~ *iskatulya*. 1594: Egj feődeles jskatulaban ualomi ... ostablahoz ualo fa karikak uadnak No. 1 (l) [Somlyó Sz; UC 78/7. 31]. 1788: Nádmez-tarto fejár Hollitsi fedeles Iskatulya [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.] * ~ *kád*. 1680 kölső kasa tarto egy fedeles kád ezen kívül egy fedeles kád melyben vagyon most Arpa kása metr. 2 1/2 [A.porumbák F; Ált Inv. 15] * ~ *kancsó*. 1803 Egy Szegedi Onnas százú fedeles kantsójának a száda meg

romlott [Sepsiszkirály Hsz; Herepei: NrNyt VII, 126] * ~ *kanna*. 1679: Fejér bokályos Fedeles kanna nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27] * ~ *kártocsk*. 1679 Kicsiny fedeles kártocsk nro 1 [uo.; i.h. 28] * ~ *kártya*. 1738: egy Fedeles tsetses Kártya [M.bikal K; Mohai lev.]. 1760: fedeles kártya kettő [Szentdemeter U; LLt] * ~ *kasztro*. 1839 Bétsi Portzellán edények ... Egy Zöldségnek való fedeles Castro* [Kv; Ks 73. 55. — "A felsorolásban 23 tételben 78 db edény] * ~ *kinai csésze*. 1837: Egy fedeles Chinai nagy Csésze ... Egy Chinai nagy váza fedeles [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 8] * *kinai váza*. 1837: Egy nagy Fedeles Chinai váza aranyozott [uo.; i.h. 23] * ~ *kondér*. 1767 Egy fedeles kondér [HSzj *kandér* al.]. * ~ *korsó*. 1828: Anno 1828ban 6dik October napján határozottatott hogy ennek uttánna az festett korsot az fodot* és az fedeles korson kívül, tsepegni nem szabad 1 forint büntetés mellet Zilah; ZFaz. — "Olv.: fódott; értsd: foldott?]" * ~ *korsócska*. 1699 Ket ezüst ampona es egy kis fedeles ezüst korsócska [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] * ~ *kosár*. 1848: Veszöböl való gunyáskosár a hijuba 3 Egy Gyékény fedeles kosár — hijuba [Szászkerked K; LLt] * ~ *kristály*. 1736 a nyolczadik és kilenczedik pohárszékek különkülönbféle fedeles, lábas, lábatlan, fedél nélküli, öreg, apró kristályokból állottanak [MetTr 396] * ~ *kristálycsésze*. 1753 Fedeles kristálj Csésze Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] * ~ *kristálypohár*. 1732: találtunk ... két fedeles kristálj pohárt [Kóród KK; Ks 12. I.] * ~ *kupa*. 1595: Egy eoregh fedeles Aranyas kwpa M 6 p 29. Egy viragatlan fedeles Aranyas kupá M. 1. p. 13 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1627. Egy aranás labas fedeles kupá [BLt 1]. 1657. Egy középp szerw viragos fedeles kupá aranyos [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1696: Más egy holyagos Czapas fedeles belől kívül aranyas kupá [LLt 102/24] * ~ *lúbas*. 1816 Cserép Edények ... Fedeles téj foralo lábos 15 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1836: egy mázos banyai fedeles lábos 10 xr [Kv; Pk 3] * ~ *leveses csésze*. 1841 Bétsi Porcellán Edények Egy fedeles Leveses csejsz [Egeres K; Ks 89] * ~ *leveses fazék*. 1827: Vagyon az udvárnál Batizi Asztali edény mellyek közöt vagyon egy fedeles leveses fazék [Mocs K; Told. 39 gr. Taun Károlyné br. Révai Terézia lelt.] * ~ *leveses tál*. 1848: Kék gárnyéros fedeles leveses tál 4 [Szászkerked K; LLt Kovats M. gub. fnok kezével]. 1850 k. 2 fedeles leveses tál [Pk 2] * ~ *ónkannácska*. 1693 Mihoknak ket alkalmas ón tál majd egy aranyuan Egy fedeles ón kannácska [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1736/1770 k. Egy kis fedeles ón Kannácska Keresztelésre való [Hesdát SzD; SzConscr. 184] * ~ *palack*. 1714: Pinczetok, melljb(en) két fedeles Palacz [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 45] * ~ *pikszis*. 1789 Electuarium seu Thorlaca Andromachi 2 Nagy On fedeles Pikisekben 27 font [Mv; ConscrAp. 33]. 1814: Egy Fedeles Nád mezes piksis 13 1/2 Lott [Kv; Born. IV. 21] * ~ *pohár*. 1590 Chaki Gabor chinaltatot uelem* ket fedeles eoregh pogan penzes poharakat mereo Aranyasokath [Kv; Tjk V/1. 19. — "Greg. Balasfy vall.]. 1593 ez fedeles pohart kwitek w kegmeck David deaknak az meniekezeo lakadalmakor. Mutattak fel f 14 d 50 [Kv; Szám. XXI. 577]. 1679: Két fülű, fedeles, fejer kristály üvegph pohár 20 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. 1699: Fedeles Christalj labas Pohárok Nro 2. Fedeletlen Christalj labas Poharok Nro 3. [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1730: egy Strucz Tojásból való fedeles Pohar arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1744 Ezüst Nád mezelő fedeles pohár [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1800 Indiai Diobol készült, arannyazott ezüsbé (!) foglalt, fedeles pohár [Mv; TGSz 52]. 1826 Egy fedeles metzett pohár [Koronka MT; Told. 19]. * ~ *pugilláris*. 1711: 6 Fedeles Pugillaris ... 1/44 [Ap. 5] * ~ *részondér*. 1767 Fedeles Rész-kandér, kitsi, Nagj, mindőszve Hat [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1771 minden ... partekákat az idvezült Teleki Ádám Ur eő Nga regestaltatván, e szerent vagyon 5. egyben járo fedeles réz kondér [Kendillóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. 1788: Négy kupás fedeles réz kondér kettő, a fedelei kásztrólok [Mv; TSb 47] * ~ *részüst*. 1673: Fedeles Réz üst nr 1 [Fog.; Törzs] * ~ *serleg*. 1786 A Régi Ezüsből jutott Nyil Szerent Egy nagy fedeles Dianna Sellege [Nsz; Ks 74/56 Conscr. 75]. 1796: Egy nagy Kivül belől meg aranyazott talpas és fedeles Selleg [Sólyomkő K; RLt özv. Ladányi Jánosné Patonai Eszter lelt.] * ? ~ *serling*? fedős serleg. 1816: Egy régi modi meg-aranyozott fedeles Scherling 37 Lothok [Kv; Born. IV. 41] * ~ *sótartó*. 1740 Egy Filigrand munka, ezüst aranyos fedeles só tartó [Ne; Told. 19] * ~ *tál*. 1792 Háram szegeletű ételhez való fedeles tál [CU]. 1839 Egy fedeles Tornyos tál [Kv; LLt] * ~ *üveg*. 1714: Fedeles Cseh-Országüveg ... Egy, figurákkal ékésített Cseh országi fedél nélkül való üveg fl. Hung. 2. Mas Cseh országi, de fedeles üveg [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 10—1] * ~ *üvegkancsó*. 1681 Fedeles üvegph kanczó [Vh; VhU 540] * ~ *üvegphohár*. 1594: Az Azzon' Thar hazaban vagjon fedeles jwegh pohár No. 1 vagion juegh pohar fedeletlen No. 5 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 34] * ~ *vándli*? fedeles kád-fajta. 1786 Groff Gyulai Generalisnénak jutott Egy fedeles hoszszu Vándli 66 Loth 3 könt [Nsz; Ks 74. 56]. 1793 Konyhabeli Rez Edények egybe járo Kondér fedeles 2 Hoszszu vándli sarkos fedelű 1 ezután való fedeles vándli sarak nélkül [Kv; TL Conscr.] * ~ *veszőkosár*. 1679 Fedeles vesző kosar nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11].

4. fedéllel/fedőlappal ellátott; prevázut cu capac/acoperitoare; mit Deckel/Deckplatte versehen. Szk: ~ *ágy*. 1840 k.: Most ujból készítettődött egy fedeles ágy négy Személyre való [Kv; AsztCLev. 29. 1] * ~ *ármýkészek*. 1788: Egy fedeles

gyalog árnyék szék Egy ovális kis Arnyék Szék. Egy fedeles régi gyalog árnyék Szék. Egy négy lábú gyalog árnyék szék [Mv; Tsb 47] * ~ *szekevény*. 1679: Moso Ház Vagyo(n) itt Fedeles Szekreny nro 1 | Fedeles szekrény nro 2. Ebb(en) Apro vas nyárs nro 2 [Uzdiszpéter K; Bajomi János inv. 6, 135]. 1681 Fedeles szekreny Nro 1 [Vh; VhU 514] * ~ *szusszék*. 1636 Ez haz eleött valo tornaczban egy fedeles Dezka szuszek [Siménfva U; JHb Inv.]. 1669 Ezen haz alat vagjon egy pincze, melyben vagjon három üres fedeles szuszek [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1681 fedeles aprob szúszeák is 3 [Vh; VhU 514]. 1685 e. menven az ökör istallora .. Ebben vad(na)k Fedeles szuszek Nro 2. Fedeletlen Nro 2 [Borberek AF; MvRK Urb. 9]. 1748 Fedeles jo nagj szúszeák [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. 1750: vagjon két kissebb szúszeák .. az edgjk(ne)k nintsen fedeale, a' másik fedeles retészfős, lakatos [Szamosfva K; JHbK LVIII/47]. 1788 Gabonásban Gabonának valo fedeles Szuszeák 6 [Somogyom KK; Told. 44a]. 1832 Fedeles Szúszeák öt [Sáromberke MT; Tsb 26] * ~ *tükör*. 1711 1 Öreg fedeles Tükör — //90 [Ap. 5 Apor Péter inv.].

fedelezen fedve; acoperit, cu acoperiş; überdacht. 1808 vagyon egy hat Tölgyfa Sasfák közé rakott és mindosze ... harminzt egy és fél szál viseltes fenyő deszkákat magába foglaló kollát vagy is Palánkkert fedelezen [Gyula K; Szentk.].

fedeletlen 1. tető nélküli; fără acoperiş; ohne Dach, dachlos. 1681: az patak felől mégyen bé az barom okokra egy fenyő fábul csinált, fedeletlen és ajtó nélkül való paraszt kapucska [CsVh 96]. 1685 agasokra fel szarvazott fedeletlen uj Sajto szin egy [Borberek AF; MvRK Urb. 11]. 1770 A Csűr körül lévő kert támaszos de fedeletlen [Csekelaka AF; KCs 16].

Szk: ~ *deszkakert*. 1845 Az Udvar körül van 8 Tábla fedeletlen Deszka kert Sasfák között [Borsa K; Bet. 1] * ~ *kert*. 1732 ezen majör udvar körül .. egj darabig sendelj fedeles, egy darabig ismét fedeletlen kert vagjon [Kóród KK; Ks 12. I]. 1793 Fedeletlen és támaszatlan Kertek [Borsa K; EMLt] * ~ *sövénykert*. 1843: Fedeles sövény kert .. Fedeletlen sövény kert [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 30]. 1851 Ezen kaputól kezdve az udvari kertbe ragadásig fedeletlen sövény kert [Erdősztygyörgy MT; Tsb 34].

2. fedél nélküli, fedéltelen; fără coviltir/acoperitoare; ohne Dach. Szk: ~ *kocsi*. 1597: Attam Sos Jakabnak es Thordai Marthonnak hogy az Varas fedeletlen kochyat az 4 veg giepleouél meg keoteoztek f — d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 18]. 1761 Vagyon egy régi avatag Hintó és egy fedeletlen Kotsi [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 23]. 1802 Egy fedeletlen kocsi Vf. 10 [M. macskás K; RLt].

3. fedél/fedő nélküli; fără capac; ohne Deckel. 1594: vagion juegh pohar fedeletlen No 5 [Somlyó

Sz; UC 78/7. 34]. 1606 ket on kanna, egik fedeletlen [HSzj *ön-kanna* al.]. 1625 Wagon eiteles Kanna, melynek egyyike fedeletlen No 4 [Kv; RDL I. 126]. 1846: egy piros vizes pohár fedeletlen [SLt 17].

Szk: ~ *aradi bokály*. 1793 öt fedeletlen aradi Bokály [Mv MvLev.]. 1801 Ket Fedeles Bokaj fel fel Kupas Aradi Hf 1 Dr 2 ... Negy Fedeletlen vgyan Aradi Bokajok Hf 1 Dr 20 [Mv; i.h. Özv. Ugrai Dávidné lelt.] * ~ *aradi kancsó*. 1793: Három fedeles Bokály Hf 1 Dr 60 Öt fedeletlen Aradi Kantsó Hf 1 Dr. 34 [Mv; i.h. Prágai Tamás hagy. 2]. 1818: Aradi fedeles kancsó Nro 8 — Rf. 4. Aradi fedeletlen kancsó Nro 6 — Rf. 2. [Harangláb KK; Herepei: NrNyt VII. 125. 127]. 1820 Három aradi fedeletlen kantsó Rf 3 xr 11 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 1. L. még i.h. Oivánfváról (NK) valókat is] * ~ *bokály*. 1787 16. nem éppen jo féle fedeletlen Bokaj [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 6] * ~ *bokálykancsó*. 1763 1 Fedeletlen bokáj kantsó — 24 [Kv; Tjk XVII/1. 13—4 Polykter István hagy.] * ~ *csészecske*. 1793 egy retész szélű 2 füli (!) fedeletlen Cseszetske [TL] * ~ *ibrik*. 1795 Két ibrik egyik fedeletlen, más fedeles kisdedek [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 3] * ~ *iskatulya*. 1759 szállitasson el Egy fedeletlen Iskatulyában igen sok közönséges gyöngyöket [Sárd AF; Tsb 51]. 1789: Egy fedeletlen Iskatulyába 15 font Tök mag Rf — xr 45 [Mv; ConscrAp. 9]. 1794: Egy fedeletlen Iskatolya [Márkosfva Hsz; HSzjP] * ~ *kancsó*. 1679 Fejer kristály Fedeletlen Kancsó nro. 11 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. 1791 1 Onas Fedeles és 1. Fedeletlen kantsó [Nagyercse MT; Told. 36. — L. még ~ *aradi kancsó* al.] * ~ *kanna*. 1611 Egj fél eytteles teőreöt fedeletlen kanna [Kv; RDL I. 88]. 1615/1628 Lyukas fedeletlen kanna fogonto nélkül [Kv; i.h. 96c]. 1637: egy fedeletlen horpadozot kanna [Kv. i.h. 24]. 1659 vagion fedelettle(n) sima Kanna [Kv; SzCLEv.] * ~ *kannácska*. 1625 k. egy kis fedeletlen kannaczka Itt(em) megis ket kiczin kannaczka [Kv; RDL I. 126] * ~ *kondér*. 1761 Fedeletlen Kandér Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26] * ~ *kristály lábas pohár*. 1699 Fedeles Christalj lábas Pohárok Nro 2. Fedeletlen Christalj lábas Poharak Nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *kupa*. 1574 vagion egy fedeletlen Araniás kupa [Gyf; JHb XXI/12]. 1580 1 fedeletlen araniás kupa [MNY XXXV, 56] * ~ *lábas kupa*. 1628 Egy fedeletlen kwül Araniás, Labas kupa [Gyaly/Kv; JHb XII/44. 4] * ~ *pincetok*. 1708 Egy fedeletlen vasas kús pincze tokban sendely szeg, elegyesleg harom ejtelnyi [HSzj *zsindely-szeg* al.] * ~ *pohár*. 1629 Egy mereő Araniás lábas fedeletlen pohár, az mely Nyom m: 3. p. 27 [Kv; RDL I. 132] * ~ *sótartó*. 1677 Egy fedeletlen sórtartó v(a)l(e)t f. — //06 [Kv; i.h. 155b] * *szegedi ~ bokály*. 1787: 10. szegedi fedeletlen Bokaj* [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 5. — *Az árverésen darabja 20—20 dénáron kelt el].

4. fedőlap nélküli; fűrész, deszka szuszék egyik fedetlen nro 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 131]. 1685 e. menven az ökör istallora ... Ebben vad(na)k Fedeles szuszék Nro 2. Fedetlen Nro 2 [Borberek AF; MvRk Urb. 9].

Szk: ~ *ferslág*. 1789: (Van) egy Rosa Levél tartani való Désa, egy fedetlen Ferslog és egy Légelly Rf — xr 18 [Mv; ConscrAp. 6] * ~ *hambár*. 1780: Liszt tarto fedetlen hambár 2 [Bethlen SzD; BK] * ~ *láda*. 1679: Him varronak való fedetlen Lada 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 36]. 1681 Czifran rakot, fedetlen, regi, romladosot Láda Nro 1 [Vh; VhU 547]. 1732 Találtunk Egi fedetlen ládáb(an) njolcz náddal tekert Tokaj bornak való hoszszu száju üveget [Kv; Ks 40. XXVIIIc] * ~ *nyoszolya*. 1652 Egy hitvan fedetlen nyoszolya [Görgény MT; Törzs] * ~ *szekrény*. 1681 Sütő Haz Pitvara Vagyo(n) ... Romladosott, fedetlen Szekrény Nro 1 [Vh; VhU 519–20]. 1724: egy fedetlen Szekrényben vagyo(n) fa tangyer szasz husz [Koronka MT; Told. 29/12] * ~ *szuszek*. 1652: Vagyon ez házban . . . Negy hitván üres fedetlen fenyő deszkabol csinált szuszek [Görgény MT; Törzs]. 1681 Legumina tarto fedetlen Öreg szuszek 3 [VhU 514]. 1714: Egy nagy fedetlen szuszek [Kv; Pk 6]. 1735 Fedetlen romladosott szuszek Nro 5 [Szentjakab AF; JHb XI/9. 7]. 1747 Hitván fedetlen Szuszek 1 [Borsa K; Told. 24]. 1760 egy Nagj Szuszek, kettő fedetlen szuszek [Kis-sáros KK; SLt PQ. 10]. 1805 Négy jo fedeles, rajtok levő vas reteszekkel és lakatokkal, s egy fedetlen hitván szuszekok [Piátfva U; MNY XXXVIII, 134]. 1818 egy Fedeles és Fedetlen avateg Szuszekok [Mezőkók TA; HG gr. Haller lev.].

fedelez fedelet rak; a acoperi; dachen. 1798 Ezen Curian vagyon edgy Sendélyes Ház, meg avult Sendélyel Vagyon fedelve [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 18].

fedelezés 1. fedél; acoperiș; Dach. 1688 Ezen haz(na)k ... fedelezése el romlot, el senyvet [Kv; BLt] | (A) Sütő ház ... fedelezése supos [BLt]. 1694 van egy Lo Istallo szalmával fedezet mely Istallonakis az Fedelezése el soradván most az Asz(sz)ony Telekine Asz(szonyo)m Gondviselője Uyittattya szalma Fedezettel [Kővár; JHb Inv.]. 2. befedés; acoperire; Überdachung. 1796 A Felső malom Fedelezésere 3000 Zsendelly [Déva; Ks 95].

fedelezet 1. tetőzet; structură de acoperiș; Dachung, Dachwerk. 1811 Sísza vagyon a fedele-zettyin* [Spring AF; KvAKT Mss hung. 6. — *Ti. A csűrnek]. 1837 Mind ezen épületek felett jo szarvazaton álló, jo fedelezet [Marosgombás AF; TSb 20]. 1849 A' Nagy Udvari Lak a' fedélnek Északi része javítando, ugy szinten az

két Torony fedelezettjeis [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. 1852: A' fa szín fedelezettjeiről néhány 'sendej le van verve [Dés; DLt 1248].

Szk: *zsindelyes* ~. 1801: Rako fából zsendelyes fedelezet alatt épült, kő kéménnyel [Gernyeszeg MT; TL].

2. ~ *nélkül* hajléktalanul; fűrész adápost/casá; obdach/unterkunftslos. 1831 A' mostani tsapás által ... sok szerencsétlenek fedelezet nélkül maradtanak [Dés; DLt 532].

3. fedélszín; sopron; Dachschuppen. 1847 Az épület keleti oldala mellé van ragasztva a' Konyhá-ból ki járónál egy fedelezet, mely alatt van egy kenyér sütő nagy és egy kisebb kementze [F.ár-pási üveghuta F; TSb 46].

fedelezett fedett; acoperit; bedeckt, überdacht. 1785 A Csűr ket vegiben ket Istáló és egy Pojva tarto ajtó nélkül, melyek tapasztatlanok, mind össze igen jo sub fedéllel fedelezett kettős Levelű Sarkokon forgo kapui mind két felől [Miklósfva U; Ks 73. 55].

fedelezettű tetőzetű; cu acoperiș; mit ... Dach, bedeckt mit Szk: *zsindelyes* ~. 1753: bal kézre szolgál az regi Veress Bastyára sendelyes Filegoriás fedelezettű folyoso vagy Tornatz [Szentkirály AF; Told. 18]. 1801: A Kisebb Gabanás meg avatagult Vastag talpfánn álló deszka oldalú, zsendellyes fedelezettű, egészen avatóg [TL].

fedélkő borítókő; coroa de piatră (pe coș); Aufsatzstein (am Schornstein). 1782: Négy ké-ményre fedél kő egy Lábnyi magasságu [Óralja-boldogfva H; Kf].

fedelmes fedeles; acoperit; bedeckt, mit Dach (versehen). Szk: ~ *hert*. 1732: a' Diszno György kerténél a' borju pásztor fia rontya vala a' nagy jo fedelmes kert, s mondja vala Mólnár Mihályné a gyermeknek, bizony méltó volna fel akasztani titeket hogy ezt a' jo fedelmes kertet így rontyátok [Hévíz NK; JHbT]. 1765 egy kús vetemenyes kert és fedelmes kert volt mellette. Ezen épület körül volt véve épülettel s fedelmes kert | az elegett épületen kívül meg fedelmes kert volt azis nem éppen a pajta mellett hanem tavolotskán [Pálos NK; Hr I Fasc. 29].

fedélszarvazat tetőgerendázat; scheletul acoperișului; Sparrenwerk. 1883 A középületek jó állapotban vannak a tornyot kivéve, melynek fedél-szarvazata és kiugró tornáca észak felől oly annyira meg van rothadova, hogy legkésőbb pár év múlva az egész torony tetőzetet újra kell alakítani, különben leomlástól lehet tartani [A.szt-mihályfva TA; ETF 107. 32].

fedélszék szarvazat; căprioréală; Dachstuhl, Sparrenwerk. 1772 (Az) udvarház Sendelly jo Fedél alatt vagyon, az mellett 9. Pár kötött oldal jó erős fenyőfa Szarufák, és az Bútújin négy négy rövidebb, és hoszszabb fenyőfa Szarufák tartják,

mind pedig fellyül jó erős kötésekkel vadnak meg szorítva. Az melly Fedélszek, is Napkeletfelől való oldala hosszsan az Tornátra le nyulik, és aszt bé fedi [Szászfenes K; BethlenKt Mikes-conscr.].

fedelű. Csak jelzős szerk-ben; numai in constructiōi attributive; nur in attributiven Konstruktionen: 1. tetőzetű; acoperit cu; bedeckt mit ... 1681: vagyon borona fákból fel rótt, ugyan afféle sasokban rakot, fenyő gerendákkal padlás nélkül által szorítottatott, deszkával borítottatott fedelű kis hámor ház [CsVh 95]. 1699 a Küküllő parton vagyon edgy hitva(n) fakból rakott romladozott félb(en) álló, rossz fedelű fiszno pajtácska [O-csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1706: Vagyon a Görgey vizen ... egy rongyos fedelű fűrés malom [Hodák MT; Born. G. VII. 4]. 1781 egy meg romlodozatt, sendelyes fedelű, Sertést hizlalo lábós ol, melynek a dereka meglehetős, de a' fedele semmire kellő [Pálos NK; Hr]. 1801: edgy bakanya áruo szín, deszkás oldalú és fedelű [Gernyeszeg MT; TL]. 1817 Vagyon egy Bornából rakot roz fedelű ház [Kövesd NK; Kp V. 319]. 1820 k. vagyon ... egy romladozott Kő Lábokon épült, vesszőből font, romladozott oldalú meg bomlott Fedelű Csűr [Dés; RLt]. 1825: egj más Ház ... régi elegyes Boronakból valo avadag Szalma és alkalmasint elviselt fedelű [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 393].

Szk: deszka|deszkás ~. 1760: (Vagyon) ... egy kised el-sillyedet, fábol épült régi, el rothadt deszka fedelű házacska [Mv; Told. 15/44]. 1777: egy deszka fedelű kis Szinetske [Meggyes-fva MT; LLt 28/531]. 1852 Egy két osztályu deszka fedelű és hidlásu rakofa még használható serésol ... Egy boronafából épített deszka fedelű jo pálinka főző ház, jo téglá katlannal [Felfalu MT; DE 4] * **dranyica ~ zsendely tetejű.** 1744 (Vagyon) ... hoszszu Lábos ol Sertés hizlalo Dranyica fedelű [LLt Fasc. 67] * **francia ~ manzárdtetős.** 1791: (Vagyon) ... mészszel egészen ki fejerítettett Frantzia fedelű Udvarház [CU br. Nalácz A. conscr.] * **galambbúgos ~** 1808: a falu közönseges utcájától nyílik beféle az udvarház udvarára egy fenyődeszkából készült, vassarkokon és kapcsokon forgó, rongyos, zsendelyes, galambbúgos fedelű, alkalmas kapufőfájú kapu [Gyulatelke K; ETF 108. 12] * **hólyagos ~.** 1791: (Az udvarház) fedelenek tetején két egy sorban lévő hojagos fedelű négy szegű kémények szemléltetnek [MNY XXXVIII, 134] * **nád|nadas ~.** 1761: 11 Cserefa ágosokon épült, fenyő fa gerendákkal gerendazott, szarufazot, és léczezet, meg czondorlot nados fedelű .. Istallo [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1824: egy Boranafából jo moddal el-készült Nád fedelű két s fel öles Sertés Hizlalo oll [Mezőbodon TA; Ks 89]. 1830: Egy Nád Fedelű Udvar Ház . Egy Nád Fedelű Mezőségi Csűr Kapuk nélkült, hasonvehető állapotban [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748] * **nádszűpos ~.** 1712: vagion Nád Supos fedelű Csűr, melyben Csiplhet Csipl-

lő Nro 8 [Wlt. - L. még MNY XXXVIII, 56] * **perellye ~.** 1761: a Maros parton egy pusztulo félben sasokban rakott perellye fedelű tornyos ház [Kutyfva AF; ETF 108. 7] * **sáté ~.** 1799: A Molnar házat tsak a Kegyelem tartja toldozott foldozott Avatag borona oldalú rongyos Saté és szalma fedelű épület [Bányabükk TA; MkG Conscr. * **szalma|szalmás ~.** 1736: Ezen Szőlő Lábján van egy rongyolott szalma fedelű Létézet Sajtó szín, vagy árnyék [CU]. 1744: Az Allyán* vagyon valami régi szalmás fedelű Kőtör vagj is Sajtolo [Pipe KK; LLt Fasc. 67. *Ti. a szőlőnek]. 1778/1813 (A) Fogadó bé vagyon kerítve sövényből font Szalma Fedelű kertel, melly kerítésbe vagyon építve egy Szalma fedelű jo rako Csere, és Bükk Fákbol épült kortsoma Ház [Balázsháza Sz; JHb LXX/6. 25-6]. 1796: Találtunk . Egy Tölgyfa ágosokra Sövényből font el sorvadott Szalmás fedelű Házat [Doboka; Bet. 2]. 1814: Az Udvarház végibe taláztatott egy ágosokra épült Szalma fedelű avatág árnyék szék betsült(etett) 3 Rfr [Septér K; i.h. 3]. 1820: A méhészt kert mellet vagyon egy Szalmás fedelű Ház [M.lapád AF; BLt]. 1830 szalma fedelű avaték fa ház [Kendermező Sz; LLt Csáky-per 420. L. 20] * **zsendely|zsendelyes|zsendelyezett ~.** 1761: Frontispiciumán az also contignationban levő házaknak külső Pitvara felett ujj* Sendel fedelű Filegoriás Tornázt [Siménfa U; JHbK LXVIII/1 41. - *E szó alsó-contignációjá al. sajtóhibából kétszer]. 1769 Az udvart el választó belső Kapu fél fenyő deszkás kapujával, és az udvart el rekesztő Sendelyes fedelű kollát kertel edgyütt Hflor. 20 Denar 40 [Felőr SzD; Bet. 7 özv. Szalánczi Józsefné Boér Borbára inv.]. 1781 egy kis Sendelyes fedelű fenyő deszkából valo Ajtótska [Petek U; Hr]. 1822 egy jó állopotu sendelezett fedelű Méh Szinetske [Szentdemeter U; Told. 18]. 1852 Egy cserefa sasokra fenyő rakofából építettett sendely fedelű jo gabonás [Fefalu MT; DE 4].

2. vmilyen fedőfű; cu capac; mit Deckel (versehen). **Szk: aranyos ~.** 1730 egy Serpentina köből való aranyas fedelű kanna [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * **cifrás ~.** 1630: Eöt Egi Egi Eytelles sima Kannak Az egiknek az fedele Cifras Egik teorpe Cifras fedelű [Kv; RDL I. 147] * **ón|ónos ~.** 1733: Nagjobb és kissebb on fedelű czapas bokálly 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1753: Bokályok. Onos fedelű kerek Bokály 1 Szegedi onos fedelű tarka Bokaly N 1 Egy hoszszukó keskeny száju onos fedelű Bokály N 1 Mas onos fedelű tzipas Bokaly N 1 [uo.; i.h. 18]. 1777: Vagyon egy szegedi kanna onos fedelű [Sepsiszkirály Hsz; Herepei: NrNyt VII. 126]. 1778 On fedelű, Barátságzinre mázólt fél ejteles Kancsó [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1789: egy onfedelű bokáj kantso | egy onfedelű kupás bokáj kantso [Kv; Pk 3] * **piéh ~.** 1773: Sárga pléj fedelű Tölcséres száju kis bokály [LLt Fasc. 149] * **virágos ~.** 1820: Egy talpon álló Czirádlás szélű, és virágos fedelű Nád méz tarto [Felőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel.].

3. vmilyen tetejű/fedőlappal ellátott; cu capac/acoperitoare; mit Deckel/Deckplatte (versehen). 1758 dio fa Lábra francziáson készített két színű márván kőből csinált fedelű fal mellé való kis asztal mellynek Lábai meg romlottak [Déva; Ks 76. IX. 8].

Szk: borított ~. 1849 Egy más almárium ezis fehér színre festve 6 Tojokáival — rajta lévő borított fedelű iro almáriumával [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55] * deszkás ~. 1681 Haltarto. Az Kerlecz vize mellet kettő vagy(n) ... Mind a' kettőnel hasznosabb volna, ha az malom alatt süvényből font oldaln, deszkas fenekű s fedelű nagi barkat tartananak [Hátszeg H; VhU 605] * duplós ~. 1730 egy duplós fedelű kerek Sotartoczka [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * leeresztős ~. 1681 Vagyon ezen színben Hinto Nro 3. Egyike le eresztős fedelű [Vh; VhU 505] * tojokás ~. 1744 Kisded Ladátska tojokás fedelű [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * vonós ~. 1664: Vagyon egy kis vonos fedelű feiér láda, az kibén az B Czélnek Arnálissa, Articulusi és egléb hasznos levelei vadnak [Kv; SzCLev].

4. vmilyen borítású; cu invelis de acoperit cu ... ; mit Überzug, überzogen mit ... 1681: Vágot puska Par. 4 (: egyik párnak arannyal varrot veres posztos, kek selyem rojtos fedelű tokja, Masik párnak (a két csűjűnek :) Szkofium arannyal varrot, Karmasin szín selyem rojtos, veres bársonyos fedelű tokja :) [Vh; VhU 538]. 1693: Egy igen szep szkofiummal harom viragokkal megyszín Barsonra varrot fedelu Loding [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1839 egy zsasko tele volt pénzél, és a' mellet több Levelek is voltak, a' többek közt volt egy tarka fedelű sejem sinorral bé varrott Levél is, mellyet (!) én ugy gondolom, hogy Nemes Levél lehetett [Borb. II].

fedőlzet tetőzet; acoperiş; Dach. 1867 Az egyház középületei közül a templomnak Csak falai állanak, fedélzete régóta nincs [Fűzkút K; ETF 107. 11]. 1872: A templom fala és fedélzete avult [Kispetri K; i.h. 12]. 1877 Középületek közül főleg a harangláb fedélzetével ... sietős újítást várnak [Csikvá MT; i.h. 20]. 1883: A torony szarvazata, fődélzete annyira rothadozott ... hogy leomlástól félni lehet [A.sztmihályfa TA; i.h. 32] | A fatorony fedélzete alsó része megjavított, került 46 frt. 96 krba [Nagy-petri K; i.h. 17].

féder 1. rugó; arc; Sprungfeder. 1781: Ferentz Urí ő Ngá kotsijára A' Federnek a' más odal-jára két plehet fel-verttem ótskat xr 6 . ugyan stak a' Federre négy sroftot uijat (!), Srof-házatis hozzája xr. 40 [Szászváros; BK]. 1848: Egy diofa lagirozott kanapé féderrel . . . 25 rft [Görgény-sztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1848 k. A Féi-fedelű Kocsinak a hátulso féderstokra egy spang-nit megnádoltam, arra két Federt a többi hozá tartozandoival felraktam [Kv; Újf. 1].

2. vakpadló; duşumea oarbă; Blindboden. 1842 Hogy a parquet táblák az első kéztől hibásan ké-

szültek, melly is ki tettzik abból, hogy a féder nélkül valóság miatt már több helyen le sülyledt a parquet, és hizakja (!) van azért mivel a materiale nem volt száraz [Kv; AsztCLev.].

féderes rugós; cu arc; gefedert, mit Feder. 1824 Dfnyne fedelű, féderes viseltes, de még vollenennyire használható kotsi [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1849 maga a' Diván polituras igen diszes veresses virágu anyaggal fölgye bé boritva federes [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

Szk: ~ matrác. a rugós ágybetét. 1849: Egy réz karikás derék ágy fa, mellybe vagyon egy federes Mátrázt [Somkerék SzD; Ks]. — b. ? rugós/rugózott dívány. 1857: Díván vagy federes mátrácz [Bodola Hsz; BLt II. 11].

féderhakni ? rugós horog; cirlig cu arc; Federhaken. 1849: Két Feder Hakni [Dés; DLt pmív.]. — Frecskay e fegyverrészt nem említi.

féderklogni ? rugócsap; fus cu arc; Federkloben. 1864: a Batárhoz a két első Féder klogni meg nádálása ... és a hátulso federek Szorítása [Kv; TGsz 37]. — Frecskay ilyen járműrészt nem ismer.

féderstok ? rugótőke; tijă cu arc; Federstock. 1848 k. A Félfedelű Kocsinak a hátulso féderstokra egy spangnit megnádoltam, arra két Federt a többi hozá tartozandoival felraktam [Kv; Újf. 1 „Fekete Ferentz Kovács Maiszter” számlája]. — Frecskay ilyen kocsirészt nem ismer.

fédervájsz zsírkőpor, síkpor; talc, federveiss; Federweiß, Talkpulver. 1763: számtalan Sak it nem tsak az Météjes hanem az Falubanis olyan gajvásak az Marhák, hogy én többet olyiant nem láttam, az Fédervájszat is mind fel kenettem az inyekre vaj az faghusára de Semit sem használt [Kóród KK; Ks 11. 18]. 1843 A K Monostori Papíros Gyár ... által adatik a Haszon bérlo Urnak Indigo Tizenhárom lot minden edény nélkül általadatik kékkő hét és fél Loth ... federveiss egy Lot és egy fertály [KmULev. 2].

fedés 1. fedelezés; acoperire; Bedachung. 1573 Marta Nagi peterne Azt vallia hofi ed azwtan keoltezet volt az hazba hofi Gergel ky Jeot beleole, Azkoris annyera hitwan volt hofi Mindenwt hwlot, Lakot Mas fel Eztendeig benne, de addeg semy fedest Mate Ne(m) teot rayta [Kv; Tjk III/3. 3. 274]. 1647 Vagjon két hoszu szín az ket akolban, az edgiknek fedes kel [Marosillye H; VLt 55/5415]. 1821 a' Szín fedésére 200 Létz Szeg 4000 Praestylla Szeg [Déva; Ks 105. 136]. 1850: a Csűr és többi szalmás épületek mind merőben új fedést kívánnak [Branyicska H; JHb XXV/68]. 1874 (Az) épületek gondozot-tan vannak, a haranglábót kivéve, melynek erősítésre és fedésre van szüksége [Szépkényerászt-márton SzD; ETF 107. 32].

Szk: francia ~. 1743: az nagy Bástyának különös francia fedés s fedele légyen a fedelén lévő Csatornák a kik lésznek, azokat magam, plébából kívánom csinyáltatni [Nsz; Ks 107. Vegyes ir.].

A szk-beli adalék a barokk-építkezés manzárdtetős fedelezésére vonatkozhatik.

2. befedés; acoperire; Decken. 1679 Az quarálásban az reghi difficultasok fen vadnak az Asztagok fedeseben is [Dés; Jk 39a]. 1683 k.: az Waros beliek Az Parochialis haznak eppitesevel, buzának be takaritasaval, Fedesevel hasonlatos keppen tartoznak [Kraszna Sz; SzV Jk 39]. 1823: Szalma ami az Asztagak Fedesitől meg maradt [Mezőmadaras MT; MREmLt].

3. (el) földelés/takarás; ingropare, acoperire cu pământ; Zuscharrung. 1595: Az hasongarthj zeo-leohoz ... Az tisztogatasara ment 6 napszam ... d 72 Metzesre ment 6 napszam ... d 72. Az fedes-re Ment 6 napszam ... d 72 [Kv; Szám. 6/XIII. 13]. 1752 ha jöttek ősszel fedeskor jöttek a szőlőt miveltek [Backamadaras MT; Told. 37/44]. 1794 a Benedekfalvi Szőlőt a héten fedtettem el Botos vesszőt is is (így!) rakattam a mult héten beleje 2000ret még most a heten is a mennyire tsak erkezhettek Szám Szerént Embert adván mind a Fedesire mind pedig a rakasara reménlem hogy Sokat bé fognak rakni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

4. fedél; acoperis; Dach. 1817 az Udvarrol ki járo kapun aloll lévő kertet, mely dőlő félben volt meg igazítottuk 's ujra fedődet, mivel a' régi fedés ugy meg volt földelve (!) hogy több rajta a' föld mind a szolma [Héderfája KK; IB. Veress István tt jel.].

fedéses fedeles; prevázut cu acoperis; bedacht. 1694: vagyon egj Jegh verem is; Ennek sövény kerítése nagyobb reszent jó, ujj, támaszos, lézsás, tövisses; de oldalul a' mező felől, nehőlt meg dőlt, gjakor heljt megljukadozott ... az meg irt vetemenjes kert menteb(en); annji részéb(en) ismet jó, erős, támaszos, lézsás fedéses [Kisened AF; BfR].

fedet 1. fedeletet; a pune să se facă acoperisul; dachen lassen. 1681: Pujka, Lud, Rucza olak; aldala (!) sövényes; szalma fedele mint hagi bomladozott, ujjonnan kellen (!) fedetni [Hátszeg; VhU 601]. 1730: Tiboldi Istvan Ur(am) Csinyaltatot Szaz harmincz harom Csere karoval, földellel valo kertet. Haznak, Sütő Arnyek(na)k, Sajto Arnyek(na)k földelit Curalta földette [Hsz; Pf]. 1770 azon mostani uj épülettyét ... náddal vagy is Szalmával ne fedesse ... a mitől félhetni tűznek fészke ne Lenne [Dés; Ks 38. VII. 6]. 1817 A Felső Molnár Ház, ágosakra épitetett, vesszővel font oldalul, kívül belől tapaszos, és uj náddal fedetett [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz.].

2. fedést végeztek, befedet; a dispune/pune să se acopere; decken lassen. 1756: az Bátyám Asztagot fedet [BfN Kozárvári cs.].

Az asztagrakás befejező művelete, a fedet/s, vagyis az asztag tetejének olyan módon való alakítása, hogy a csapadékvíz róla lefolyjon, nagy szakértelemet, gyakorlatot kívánó munkárszlet. A fedésre a fedető gazda éppen ezért különleges gondot fordít.

fedetett fedett; acoperit; überdacht, bedeckt. 1730 á Lengyel avagy Szőlő patakán egy kövön forgo boronából épitetett szalmával födetett malom [Szentlászló TA; EHA]. 1763 (A konyha) véginel négy fa lábra epitetett, és szalmával fedetett egy Sertés pajtatskais van bé fervén beleje s.v. Sertes Nro 2 [Hortobágyfva SzB; JHb XXIXa. 19 Néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 13]. 1871 Bábonyban* a kised fatemplom nem rég fedetett fatornyával meglehető állapotban van [ETF 107. 10. *K].

fedetlen I. mn 1. fedél nélküli; fără acoperis; ohne Dach. 1647 vagyon egi husz ölnj tegla vető szín mellette egi tegla kemencze szín alatt, fedetlen [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1654: Hencz Janos ... Csűre fedetlen haro(m) pajtatskaja oldala nélkül, fedelyeis mindenek(n)ek rozsz [Kétely SzD; Ks Bánffy Anna urb.]. 1716 Vagyan egy .. Nobilitaris Curia melyre nyílik nap nyugotrol egy felszeres Gyalog Kapucska tölgy fa mellyekivel és fedetlen Gerendával [Grid H; BfN Fasc. 92. 4]. 1736 egy hitván pajta fedetlen módon [Hszj sertés hizlaló pajta al.]. 1742: (Bejárat) egy 3 oszlopú, nagy kapun, mely is fedetlen [Bh; Told. 10]. 1798: vagyon edgy Galambug fedetlen a' mellett edgy Deszkás Sertés Pajta [Szentkatolna Hsz; Mk IX/109. 3]. 1829 A kapunak Sorkánál öt Deszkából álló fedetlen kert avaték [Csekelaka AF; KCsl 6]. 1854 Vagyon egy avaték fedetlen borona fa hizzó sertés ol is [M. köblös SzD Torma]. 1868 A harangláb félig fedetlen és deszkázatlan [Mezőúj-lak K; ETF 107. 17]. — L. még i.h. 17. 20.

2. fedő nélküli; fără capac; ohne Deckel. 1765 ket Bokály Tángyér egy fedetlen Cseszével Egy Bokály Tál [Szászsztyakab SzD; Told. 8].

3. elföldeletlen; neingropat, neacoperit cu pământ; unbeschüttet/verscharrt. 1830 Vagyon edgy 20. vékán vetett Lább Török Buza Középszerű állapotban — de még fedetlen [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 1748].

4. lezáratlan; neinchis; ohne Pfropfen. Szk: ~ palack. 1681 Egy Faolajos fedetlen palack [UT].

II. hsz 1. fedél nélkül; fără acoperis; ohne Dach, dachlos. 1604 Az haznak padlajat mind uezendeo marhat, ahogj fedetlen allot regeol fogua az haz; lehet hagi zolgaink hantak el az hazrol [UstT 18]. 1750: Az haranglábnek egyrésze most esztendeje is fedetlen lévén, admonealtatott vala az eklézsia, hogy megszendelyezze, de mindeddig is fedetlen van s a fája rothad [Disznajó MT; ETF 107. 20]. 1792: Ósztól fogva Tavaszig az Utri-zált Katárka* fedetlen tartatott [László H; Ks 80. XLVII. 5. — *A vk-ben: „Törökbuzás kas”]. 1842 Mind a' gyűmölcsös — mind ezen leguminálás vagy veteményes kertek körül sövény kertel

kerítettnek mely részint szalmával fedeztetik részint fedetlen sorvadt állapotba áll [Oprakerci-sóra F; TSb 51].

2. (be)fedetlenül; neacoperit; unbedeckt. 1764 midőn az elmúlt Ősszel szarka Uram az Asztagakat bé hordottatta, annak utánna Négy hétig is mind fedetlen állatt az Asztag úgy annyira hogy le a koszoruja mellett mind el rothadt [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

3. elföldeletlenül; neingropat, neacoperit cu pămint; unbeschüttet/verscharrt. 1670: Vagion Egy fel hold szőlőis Also Hoiab(an) ez most meczetlen, fedetlen maradt mivel az szomszedys, pusztab(an) vadnak [Kv; RDL I. 152]. 1675 Szent Péter hegye(n) vagion egy be földöt szőlő az Cic hegien vagion egj szőlő az mely meczetlen es földetle(n), maradt [Dés; Borb. II]. 1767 a' Szent Mártoni Szőlő egészen, a' Korodinak is egj része az kallyibán fellyül metztetlen maradván, a Tél is hamar el rekesztvén, fedetlen maradt [Kóród KK; Ks 19/I. 8]. 1786: nem igen láttzik hogy tsak közép szerű termés is légyen a szőlőkbe, kívált abba a részibe mely le fektetve, de fedetlen telett éppen semi termés se lészen [Bencenc H; BK, Bara Ferenc lev.].

4. lezáratlanul; neinchis; unverschlossen. 1810 Ha most olyanság halok meg, míg réám szállando Jóságaim kezemb(en) nem jőnek tehát koporsoba Jóságaim ketzer 24 óráig fedetlen tartanak [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel végr.]. 1854 a nyitotzato padan, vagy koporsoba hagyassam a fedetlen es szabadon egy záros helyt a míg testem meg nem indul vagy fel nem bontanak [Kv; Végr.].

fedett fedelezett; acoperit; mit Dach versehen, überdacht. 1621 Czionka kemenieket, illeten helliett leweő kemenieket szalmával fedet hazakat, szeőwenieket, sohül itthe(n) az varosban megh ne engedjének lenni [Kv; TanJk II/1. 319]. 1636 uagyon egy Diszno oll kett szakasz(ba)n berenabol rott... ajto nelkol valo tapasztatlan, szalmával fedett [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647 Az Uduar keozepin vagion egy keo pincze, Uy szalmával fedett [Nagyteremi KK; BK 48. F. 16]. 1669 Ezen Tanorokban Vagjon az Csüreds kert, mely jo tamaszos es feder kertel van be kerítve [Királyhalma NK; Ks 66. 46. 24a]. 1675 Madarason levő Zalogos udvar haz... Az nagh Kapu deszkas suppal földet [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681 Marha akol Kerítése fedet sövényes volna Vagyon ezen akolb(an) 14 oszlopo(n) álló, szalmával fedet hoszsu Szín Nro I Vagyo(n) itt. sövény odalu, gazzal fedett Istálló [Vh; VhU 570, 583] Innen menvén az szén helyben, az holott vagyon az béresek számára csináltatott, uj szél deszkával fedett, négy szegű tüzelő házzacska [CsVh 96]. 1690: ezen ket Istallok. Suppal fedettek [BK Kentelki inv. 6]. 1694: vagjon az Bökör Pajta, mellj(ne)k külső oldalát az Udvar keritesek sövényje; belsőt pedig, njolcz agasok tartják, perelljére fedett szalma fedel alatt [Kisenyed AF; Kalit Bálpataki János udvarházának leírása]. 1697: Ez Udvaron... vagyon osztán az szalmával

fedett sövényből font tapaszos Istálló [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 6]. 1777 sendellyel fedett két nagy öreg istálló egy fedél, álat, és egj contignitásban [Nagyrapolt H; JHb XXXI/6. 3]. 1727: Ezen Szilvást és a' fenn említett Kerti szőlőtt, az uttza felől kőrös környül jo satoros es fedett kert vérszi környül [Csákgiorbó SzD; JHbK XXVI/13. 13]. 1730 a Lengyel avagy Szőlő patakán egy kövön forgo boronából épített szalmával fedett malom [Szentlászló TA; EHA]. 1750 Fenyő deszkával fedett. Istállocska [Papolc Hsz; Hr]. 1767 avatag Dranitzával fedett Sövény régi kertel négy szegre készítet Méhes kert [Mezőbodon TA; Torina]. 1781 egy bornafából rakott Szalmával fedett Ház hasonló bornafából rakott Suppal fedett Tsűr [Tarcsafva U; Pf] egy mezősegi modra épült Szalmával fedett, deszka oldalú Tsűr két deszka kapuval [Andrásva U; Pf]. 1785: vagyon egy négy szegreletre épült szalmával fedett szekér, és eke szín [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20. 369 Kornis Krisztina conscr.]. 1797 az ház mellet lévő Zsendejjel fedett árnyék le nyulik a nagy ház oldal kamarája ajtajának az also feleig [Kőrispatak U Pf]. 1810 egy avaték szalmával fedett Sorvadt fedelű... régi Épület [Doboka; Ks 76 Consr. 24]. 1849 egj detzka fedellel fedett detzka szinetske [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

fedettet fedeleztet; a pune streășină (la gard); überdachen lassen. 1600 Miül hogj az tamozzat ki szettek Alolla* mikoron egj versbe szepe(n) megh epittette(m) volna. Az Zel le deojteotte es annak vthanna kellett Vyolagh megh epittettne(m) fedettette(m) [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével. * Ti a sövény alól].

fedez 1. (be)fed; a acoperi; überdachen. 1817 a gabanás falához vagyon ragasztva az Arnyék Szék, mellynek kő falait, zsendelly fedél fedez [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Consr. 3].

2. beborított; a inveli; verschalen. 1840 Az egész malmon keresztül megyen egy csatorna tölgyfából 2. darabokban föld szint, azonkívül a földben viz szivárványok vannak helyzetve, és részint fenyő detzakkal fedezve [Km; KmU Lev. 2 papirosmalom lelt.].

3. leplez, palástol; a ascunde/cocoloși/muşamaliza; bemänteln verschleiern; 1793 azzal a' hamis esküvéssel, mint valami toldozott földozott Berhével, akarták magak Szám adásakat Ötsém Uram előtt fedezni [Somkerék SzD; Berz. 10 Fasc. 77].

4. rejteget; a ascunde; verstecken/bergen. 1585 Immar az Lezzegeő legeniek az Maiorok keozot valo hazakba zorultanak volna, es ot Rezegeked-nenek Eyel, es kialtoznanak Azert Biro vram meg kiáltassa, Hogy Az Maior emberek, kiknek Maiorokba(n) hazok vagyon, iol rea vigiazzanak hogy effele zemelieket oth Ne fedezzenek Nagy bewa-tetes Alath [Kv; TanJk I/1. 10].

5. kb. lezár; a mărgini/finchide; ab/beschließen. 1864: Szárhegy régentén Zárhegynek ira-

tott minden kétség kívül azon kopacz dombrol, mely a falunak also vagyis napnyugat felé nyuló végét fedezi [Szárhegy Cs; GyHn 52].

fedezés 1. fedetés; acoperire, punerea acoperisului; Überdachung. 1756: nagy munkával építők az Nagy Somkúti Major házat és kevés munkával meg eshető fedezése miatt már teljességgel elpusztult [Sárosmagyarberkesz Szt; TKL Szaszari Mihály (62) jv. vall.].

2. fedezet; acoperire; Deckungsicherung. 1847 (Az) ellenőri erdő Biztosok A minden Szorgalom és Ügyekezést daczára is, meg törtenhető kártevőket a mikor a körülmény kívánja, a Birákkal edgyütt a Biro háznál kötelesek meg büntetni pénzbe, de nem Borba, a mi egészbe eltöröltetik, a büntetés díjj mennyen a Birák kezére ...; miből egy rész a közönségé, a más rész a Biráké, a harmad rész pedig a Biztosoké fáradságok nemű nemű (!) fedezésire, egyebb fizetések most nem lehetvén [Torockó; TLv. 10/9]. 1875 Az egyház közszükségei fedezése tekintetéből az egyház kasszálojának elárverezése kimondatik [Damos K; Rak 200].

fedezett (be)fedett; acoperit; überdacht. 1694: van egy Lo Istallo szalmával fedezet [Kővár; JKB Inv.]. 1748 a Vendég fogado ... Cserefa talpakra derekasint épült Draniczával fedezett [Sásvári préd. MT; EHA].

fedezget fedelezget; a acoperi; überdachen. 1755: Egykor fedezgetvén az Vram Bina^a Kalyibáját, egj fertályos üveg égett borra tanált [Déva; Ks 101. — ^aBina Peczer].

fedező fedél; acoperiş; Dach. 1839: Felállítottam három kapu lábot aztat Zsendellyel megfedtettem a kapu eleibe egy Űlő széket fedezővel együt csináltattam [HSzj űlő-szék al].

fedeztet (el)lepleztet; a pune să se ascundă/cocoşescă; verschleiern/bemänteln/übertünchen lassen. 1765: Mind ezenn mulattságos Lövöldözések-ről rosz végett való híresztések olyan világos tsak munkás találmányok mint a' Délb(en) tündöklő napfény, mely híresztésekkel tsak egyébb Dolgokat akartanak fedeztetni, mivel semmi gonosz végett való lövéseket azonn Legények nem tselekettének [Gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) nb kezével].

fedeztetik 1. befedetik; a fi acoperit, a fi prevăzut cu streasină; überdacht werden. 1842: Mind a' gyümölcsös — mind ezen leguminalés vagy veteményes kertek körül sövény kertel kerítetnek mely részint szalmával fedeztetik — részint fedetlen sorvadtt állapotba áll [Oprakercsóra F; TSb 51].

2. vminek fedezete biztosíttatik; a se asigura acoperirea unui lucru; die Deckung gesichert werden. 1863: az adosságok más fekvőségeimből fedeztessenek [Kv; Végr.].

3. lepleztetik; a fi ascuns/cocoşoit; verschleiert/verhüllt werden. 1764: Mind ezen híresztések tsak tsupa költömenyek ... melyek(ne)k árnyéka alatt egyeb Dolgok Fedeztetni kívántak s azok mik's kik között folytanak vagy Forraltattak ...? [KS táblai vk].

fednivaló ce/care trebuie acoperit; was zu überdachen/bedecken ist. 1850: Most abba meszterkedem, hogy egy napi kalákásokkal mind be fedessem a' fednivalokat, mert látom elébb az idő viszontagságától kell az embernek magát ovni [Bálványosvárálja SzD; Born. F. II. f].

fedő 1. capace; Topfdeckel. 1614: egyszor Vinczen^a More Gaspar bemenien az Imrephine Azzonion maga hazaba ... s, az Pad ala tekintuen hát egy fazakat lát s az fedeőt le uéüen rolla mellyel be volt fedue gyorsan kezdek mondani, hogy Gabor, Gabor, Gabor Azonközben az Dayka be jutuan mond Mitt czynalz az Jstenert, ... s az Dayka az fedeőt kapuan ra fedi az fazakra [Nsz; Vlt 53/5267 C. Keörtuelyesi (21) vall. — ^aAlvincen AF]. 1633: azt mondotta, ez az linkas, linkas^a czupor szerelemteől ualo, mert eben egi zeold bekat tesznek, es azt az hangia boliba teszik vy fedouel be fedik ... az Simo(n)fi leánátis tanította hagi gyermeke ne legyen mit miuelli(e)n [Mv; MvLt 290. 137b. — ^aIgy kétszer!]. 1679: Konyhára valo egetetet őregh földő, jó 7 Czorbas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 62]. 1744: Új földő [Buza SzD; LLt 181. B]. 1756: Almárium ... mellynek tetejében el téve tanáltatik actu feles közepes rendű földő fazék, porgoló, és fedők [Déva; Ks 92. I. 32]. 1832: Egy réz kasztról fedőtől [LLt]. 1841 Bétsi Porcellán Edények ... Egy fedeles leveses cséjsze ... Egy Személyre betegnek valo cséjsze fedőtől [Egeres K; Ks 89].

Szk: mázas ~. 1679: Mázas földő nro 4. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30] * **mázatlan ~.** 1680: az Tornácban vagyon mázas Fazakok ibidem no. 20. labosok no 8. mázatlan fedő no. 4 [A. porumbák F; Ált Inv. 9]. **2.** szőlőföldelő/takaro napszám; ziller la ingropatul viei; Weinstockdecker. 1579: vegeztek azért hogy senky az Mywesnek fedonek meczenek teobbet 12 pinzel senky ne Aggyon [Kv; Tan]k V/3. 200b]. 1587: Az Zeoleonek el fedése ... voltanak fedeok 20, fizettem 1 p(ro) 12 d. [Kv; Szám. 3/XXVI. 23]. 1606: Szent Giörgy hiegnienni voltak ferfi fedők harman, attam ... d 36 Azzon nep fedők eőtön, attam) d 50 [Kv; i.h. 12a/L. 47].

Hn. 1614: fedeyet [Nsz; Vlt 53/5267].

? **fedőcserép** cserépfedő; capace de lut ars; irdener Deckel. 1788 2 Szilke 3 Fedő Tserép [Mv; Told. 9a].

A ?-es címszó utótagja lehet értelmező is; ez esetben az adalék nem ide, hanem a cserép alá tartozik.

fedőeske capace mic; Deckelchen. 1733: Új Fedőeske 5 mazos tserép talatska 5 Talatska 2. Cserép füstölgetske 1 [Marossztkirály AF; Told. 2].

1798 : egy darabotska Deszkából egy kis potzoska ... Egy Pipa tarto Fogaska Pohár Székben 3. orvosságos üvegetske 3 cserép kitsiny fedötske egy Patikabeli Fejér csuporka orvassággal [Vingárd AF; KCsl 5].

fedődeszka fedéldeszka; scindurá de acoperiş; Dachbrett. 1837 Eladot 6 'silip 11 Törvény és 8 fedő Deszka ára 8 Rft 12 xr [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. 1840 Eladodot penzen 271 törvény - 264 fedő Deszka 93 Rft 48 xr [uo. i.h. XXIVc].

fedődik befedeleztetik; a se acoperi; überdacht werden. 1817 az Udvarrol ki járo kapun aloli lévő kértet, melly dőlő félben volt meg igazítottunk 's ujra fedődöt, mivel a' régi fedés ugy meg volt fedelve (!) hogy több rajta a' föld mind a szolma, melly a kertnek nagy ártalmára vagon [Héderfája KK; IB. Veres István tt lev.].

fedő-napszám szőlő-földelő napszám; plata cu ziua pentru ingroparea vici; Tageslohn für Weinstockabbecken. 1596 Nyieseo napzam 21. Meczeo napza(m) 35. fedeo napzam 40 [Kv; Szám. 7/II. 44].

fedős fedővel ellátott; cu capac; mit Deckel (versehen). 1838 Portzellán és Cserép edények. Egy leveses fedős füles tál, két kerek bétsínaltos egy más ovalis Sültés tálok [M.bogáta*; Bet. 2. - *Később: F. bogáta SzD].

fedőtál edényborító tál, fedő; capac; Deckelschüssel. 1732: az asztalnak a csatlóssal eléállott, annak kendő lévén az nyakában, és az étkeket fedelte, az fedőtálokot az csatlós elvévén, azután ledőltenek [MetTr 324].

fedrét kelnefajta; un fel de material textil; Art Textil. 1788 : Fedréttel bélelt kékes kanafázt viseltes Slafrog [Mv; TSb 47].

fegyver 1. *du is armă; Waffe.* 1572 Orsolia Hegedws Janosne, Azt valya ker volt ez vallotwl hogy adna valamý feguert ky neky ha Be Nem bochatya a hazaban ... Eo be nem bochatya fegwert sem ad egebet egy guzalnal neky [Kv; Tjk III/3.12]. 1607: Azt penigh minde- neknek felette cziudalluk, hogy kgmetekkel ualaki fegiuerrel es haddal ualo meneswnkett ell hitette [Lompért Sz; Törzs]. 1658 : országuunk- nak mostani felelmes es veszedelemre tendalo alapattjarol goldolkodvan es eleue latvan hogy az keouetkezendeo vdeoben nem csak az ter- meszet szerent valo njualjak es betegsegek által fogh sok Emberek eletenek változasa keouet- kezni, hanem küleomb küleomb fele' kégjetlen Ellensegek(ne)k kezek es fegyuerek által is [Balázs- telke KK; Kp III. 84]. 1675 : (Az alperes azt mondta) én vesztett(em) volna meg Boszorká- nyi mesterségemmel meg kévanom hogy, mi- vel nyelvét ellene(m) öldöklő eles fegyverül fel

tévé, hiremb(en) nevemb(en) megh ölt, nyelve ki vonatassék szájából [Kv; Tjk VIII/12. 1]. 1707/ 1768 : két fia meg nem betsüllik az édes Attyát és az ő kegyelme Feleségét hanem öldö- zik mindketten ő kegyelmeket vertek üstöki- nél fogva vontzolták, lántsával, fegyverrel kerget- ték [Albis Hsz; Blev.]. 1758 Sokadalom nap- ján meg kiáltonak Tiszt Uram porontsolattyából Hogy senki Égő pipával, fegyverrel ne járjon a kiáltonak attunk 1 1/2 xr [HSzjP]. 1790 : Senki- nekis botot, Dorongat, vagy akár mi némű Fegy- vert, azon Házhoz vinni Szabad nem lészen [Kará- csonfva MT; Told. 76]. 1804 : A' Gyermekeket adja az Istenért oskolába, mert e' fog tsak a' trombita és fegyver Ngod iránt lenni* [Szásznyfres SzD; KsMiss I. - "Ti. a taníttatás elmulasz- tása]. 1814 Tompa Jánosné Pásztor Anis ... valya, hogy Bartok Anna Aszszonyomnak a' szájából hallotta, hogy Rákosi Urat szidta . ő tsak egy Bakkantsos, én pedig kotsiba ülök 's ötött ugy késértetem fegyver között arestomba [HSzjP].

Szk : ~ *alól megudált* katonai szolgálat alól men- tesít. 1606 Halaltul feguer alol penzen váltottam megh [Tövis AF; Bál. 90] * ~ *ben van* hadi- készütségben van. 1782 A kegyelmek dolgok igen rosszszul vagon, el vadoltattak a Felséges Kamarán, hogy kegyelmek öszve szövetekezte- nek volna a Fiskális résztől lévő Jobbágyokkal, a kik a Püspökünk Ö Excellentiája Jobbágyaival Abrud Bánya körül a havasokon fegyverben vagnak [Kv; Tlev. 4/5 „Ajtay D. Mihály pp Császári Universitas(na)k Chalcographiae Professor"-a lev]. * ~ *hez kap.* 1750 külömb(en) nem lehet ha csak meg nem fogatik, mert ugyanis szabadon lévén, egj vagj más fegyverhez kapvan az ördög nem aluszik [Bölon Hsz; Ap. 3 Donáth György Apor Péterhez] * ~ *hez nyúl.* 1653* : láták a levágott kurtánokat, és igen megzajdula az ő sergek rajta, de fegyverhez ugyan nem nyulának, de mi is nem fogánk fegyvert hozzájuk azért [ETA I, 63 NSz. - *1602-beli eseményre von.] * a ~ *hi van vonva vñik között* hadiállapotban vannak. 1606 : teoreok es <ne>met cziazar keozeot most is ki uonua uagion az feguer [UszT 20/17] * ~ *ét hivonja.* 1675 : az Anak Báltya ... fegyverit ki vonva(n) hatalmasul hozzám vágott [Kv; Tjk VIII/11. 365] * ~ *re indít.* 1607 Neis adgia az Vristen, hogy az mely zep zabadsagat hazanknak, mw is uerwnkel halalunkkal tartozunk megh peczetelni, az ellen mw ualakitt fegiuerre indiczunk [Lompért Sz; Törzs] * ~ *re kap.* 1684 : valaki céh házánál fegyverre kapna valaki ellen, fél mesterségen marad érette sz (dr) 6; ha penig alattomban fegyverért menne házához, osztán fegyveres kézzel céh házára menne hatalmasul, az ilyen dolgáért az céhből is méltán kivethetnek az ilyen embert [Dés; Dfáz. 14]. 1765 ott akkor vége szakadván a közötték levő h: szakodás(na)k Murvai kapott fegyverre s ugy hajtotta ki ... a Házból [Torda; Tjk V. 259] * ~ *re kel.* 1631 Czetri Giörgiel eczer eözue nezték Uala Uarga Menyhart, s zittak egi mast, ugia(n) fegiuerreis

keöltek vala az mi vduarunko(n) volt czetri Giörgi s mi nem ereztettük ki [Mv; MvLt 290.56a]. 1653 De ezenközben érkezvén a Báthori Sigmond hadai, a lövő szerszámmal az hídnak szorítják a törököt, és az hidat a hun a fele lött volna, az ágyunkkal ellövik; mely elszakadván, a mely török azon innen volt, az mind fegyverre költ és a vízbe holt* [ETA I, 45 NSz. — *1596-beli eseményre von.] * ~rel nyúl a dologhoz. 1655 (A történeteket) a portának ő nagysága hírré adván, úgy nyula fegyverrel a dologhoz [i.h. 158] * ~t fog. 1653: Azonban láták a levágott kurtánokat, és igen megzajdula az ő sergek rajta, de fegyverhez ugyan nem nyulának azért; de mi is nem fogánk fegyvert hozzájuk* | Sőt minden ember — nem csak rendelt czirkáló — fegyvert fogott kezébe akkor, és ki kapun, ki a bástyácskában s ki a falon vigyázott* [i.h. 63, 77. — *1602-beli eseményre von. L. még i.h. 85] * ~t forgat. 1748: tudom . Toma Péter, Dobosi György, Baksai Sigmond Vramék azért mentek hogj az Soly-mosi Fiak mellett insurgálly(na)k és hogj fegyvert forgattak puskát őltöttek láttam szememmel [Mv; SLt 16. MV. 13 Zilahi Jánosné Bodo Bor-bála (60) vall.] * ~t hordoz (keze)nél). 1589: Valaky penigh tíz oranak vtanna vczan hegedw-lety magat zellel Iar, es kiált, fegyvert hordoz. Eleobby mod zerent bwntessek [Kv; TanJk I/1. 112]. 1623 senkinek fegyvert hordozni kö-zöttök szabad ne legyen, még csak az juhok mel-lett való pakulárok se hordozzanak képet [Gyf; EOE VIII, 131 egy-i végzés]. 1699 az A ellen Stuczot Vagy fegyvert nem vettem kezemhez ne(m) hordoztam; hane(m) mint házán kívül mezőbeli Ember szokott fegyvert maga kezenel hordozni enis ugy hordoztam [Dés; Jk 294b] * ~ kihúzza. 1711: O nem fegyverkezni ment Biro Sandor Ur(am) hazához ..., mert ha fégyverkezni ment volna, fégyver ki húzza ment volna bē [Dán-fva Cs; Born. XXXIX. 50] * ~t vagad. 1653 Végre én reá rohanék a hídra az én népemmel, és előll magam puskát ránték — pallóst s megri-aszkodám a mint tudék. Azonban a szekereket kiáltám, s néki tódulának azok is fegyvert ragad-ván* [ETA I, 137 NSz. — *1621-beli eseményre von.]. 1765: ha magát kezébe(n) lévő pálczájával nem defendálta volna, talám ketté hasította volna fejét erre a lármára a több Limitaneusok is mind fegyvert ragadtak [Aranykút K; Ks] * ~t vesz fegyvert fog. 1782 kegyelmek mind-járast szándékokat le tegyék, fegyvert ne végye-nek, mert ez által olyan veszedelemben viszik ma-gokat, hogy soha még a maradékjok is meg nem lábbalhatják [Kv; TLev. 4/5 „Ajtay D. Mihály pp Császári Universitas(na)k Chalcographiae Profes-sor"-a lev. a torockóiakhoz] * ~t visel. 1591 Az birak oda iutuan el veuk az legeniteol az cza-kant, noha váltig menti vala magat hogi eo zol-galo ember volna, es zabad volna neki fegiuert viselni [Kv; TjK V/1. 89]. 1809: adot adunk s egyéb szolgálatakat is praestallunk, melyek mind az Ország hasznára néznek, hogy lehessen egyszer-minid Fegyvert is viselni, az éppen végső romlá-

sunkkal és pusztulasunkkal ésnék meg [Asz; Borb. II] * ~t von. 1572: vegeztek azt hogy ha vala-mely varossy Ember kinek Eoreksege vagion vagy hazas vagy hassag (!) kywl valo Ember lezen es az fele zertelenseget kialtast hegedwlest lantolast eyel Ideo vtan chelekednek, Az wrzeok megh Ne fogaik hanem Inchek hogy hazahoz Takarodiek ... ha mely penigh fegwert vonah az Eorzeok ellen ... Teorwen Zerent eo k*. meg Bwntesse [Kv; TanJk V/3. 58b. — *A bíró]. 1667 Isten aldamasabol eo kglk megh indulva(n) azo(n) forgolodgya(na)k eo kglk ..., hogy ollyant vegez-hesse(ne)k, ne fegyvert, hanem bekesseget vonvan cz hazara [Wass. Követi ut.]. 1675 az Anak Báltya mindennel csak garázdálkodott, az mint hogy én belémis uti társa lévén, mind(en) igaz ok nélkül fegyvert vont és rettenetes rut szitkokkal szidott ... fegyverit ki vonva(n) hatalmasul hozzá(m) vágott [Kv; TjK VIII/11. 365] * kivont ~. 1591: Tw penigh ky vont fegueritekel ... Le szalatok louatokrol, es the fozto Emre Réam Jeowely, mondwan, megh cziapom az luzu kardod [UszT]. 1682 Becski Istvan ur(am) ki vont fegy-verel mene az ura(m) lovaira az edgyiknek ki rántá az czovekit s el riasztá [M. köblös SzD; RLt 1] * mezítelen ~. 1585: Borsay Mar-thon vallia .. Az Zeoldbely legheyns Indul vala az zekerteol ... Mezitelen fegywer vala Na-la [Kv; TjK IV/1. 479]. 1648: ki mene az szé-leők kezöwl, ugi hanigalta(na)k be .. insuper mezittelen fegverekkel vagdalta(na)k be hozzank [Kv; TjK VIII/4. 313]. 1702 Kerekes Szabó György Mera et absoluta Potentia mediante ki vont mezitelen Fegyverel, es fel porozott pus-kaval ream rohanvan illetlenül hozzam Csapkod-ván mezitelen fegyverel, hanyatta seggétetvén földre ejtet [Dés; Jk 324a]. 1731: mezitelen fégyvérrelis hozzam löven ugy mezitelen fégy-verrelis hozzam hanyigalvan ekkor [F. volái Hsz; HSzJP]. 1763 Insinualván Instantiájáb(an) ... Pejér István eökegjelme, miképpen kívánta ado-riálni Eczakának idején Házában az Ius mezete-len fegjvert, rosza czélozo szándékkal kezében hordaván, Apját, Nemzettségét attával, teremp-tettével szidván hogy mint oly I(ste)n ellen káromlo érdeme szerént büntettségük szük-séges [Torda; TjK V./147].

2. pallos; paloş; Pallasch | kard; sabie; Schwert. 1582: Az mell kett Gykosnak feiekett veottek, az varos fegwere meg' Thiztitasatoll Chizar Ferenchnek fizettem f. — d. 25 [Kv; Szám. 3/VIII. 41]. 1590: Chyzar Ferencznek at-tam B. vram hagasabol hogy Az warosz fegiuert tyztotta (!) f. — d. 25 [Kv; i.h. 4/XXI. 3].

3. löfegyver; armă de foc; Schießwaffe. 1688: Az Taborozo Nimetek . Disznaimot el lövöl-dözve(n), fegyveremet el viven, vallottam kárt, husz forint arrat [Kv; UtI]. 1751 akár holis azon Dominiumban Paraszt ember vadászatba dep-rehendáltatik, azonnal fegyvere el szedetessék, magais kemény animadversiót végyen és vadász kutyái el lövöldöztessenek [Nsz; Ks 79. XXVI. 1 1/4 gub.]. 1782: Egy fain ezüst Damaskus tsövel

valo sima rezes mundern Fegyver [Mv; CsS]. 1818 töltött Fegyverrel agyarkodik az Ég felé [M. fráta K; KLev.]. 1835: A Puskámat..., melynek járása olyan is, hogy Száz két csőű fegyver között párját nem lehet találni... által adom a Tekintetes Urnak [F. tők SzD; Bet. 4 Szilágyi Sámuel lev.].

Szk: *burkus* ~ porosz puska. 1822 Egy hoszszu jo Csőű s szerszámu Burgus fegyver, az ágya is meg lehetős [Nyárádsztanna MT; MvLev.]. 4. fegyverzet; armament; Bewaffnung. Ausriistung. 1736: (Egy ember) volt ezüstös aranyas fegyverben felöltözve, annál nagy aranyas zászló [MetTr 407]. 1747 (Pap Vankát) bizonyos Malitiajaert Nemes Szathmár Varosaban el akarwan fogni, mi modon maga elabált, és az Lova Fegyverével együtt ottan maradot [Egerbegy Sz; Ks 27/XVII].

5. *átv* fegyvertár; arsenal; Arsenal. 1733: mű tizenjölcz emberekből álló bírált köz emberek..., ugj értük s ugj tudjuk, hogj az ki külső, avagj belső örökséget akar valakitől keresni, azon örökséget kereső szemellj; vagj jo levellel, vagj jo bizonsággal, es jo fegyverrel álljan ele az ki be vehető, avagy megh állható legjen, azert mostis az Jnek nem szükséges hogj ő adgjon fegyvert az A kezében, minthogj mind az Ősi, mind maga bekevel birta az maga haz helje után valo örökséget, hanem az A ha keresni akar örökséget, tartozzek vagj jo bizonságot, vagy jo levélét, Summa jo fegyvert hozni az J. ellen az ki megh állható, avagj be vehető legjen [Torockó; Bosla].

6. hadakozás; luptă; Kriegsführung. 1653*: Ez tájott osztán a fegyver után nagy éhség kezde szorongatni bennünket, annyira, hogy a búza felment vala vékaja egy forintra, és feljebb is, mert számtalan futott nép volt közöttük [Ezenközben nevedekik vala a drágaság az országban, a döghalállal és fegyverrel egyetemben [ETA I 78, 86 NSz. — *1602- és 1603-beli eseményre von.]. 1696 eo Felsegő Szolgalattya es az kereszténysegh fegyverenek promotioja ugy kevannya az közeleb el mult Maras Vasar helyi Gyúles alkalmatossággal (!) kellett az eo Felsegő Erdelyi magazinumi Szuksegére M Ezer kóból Buzát felvetnünk [MbK 85 gub.].

7. 1690 már az ő Felsege fegyverét I(ste)n kiálkeppe(n) boldogította győzedelmét es birodalmát egj nehany országok(na)k bé hodoltatásával meszsze Török Országba(n) ki terjesztette [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]. 1736 az fejéregyházi klastrom elpusztúla ugyan..., az szárhegyí mind addig pusztán álla, az mig kegyelmes felséges urunknak fegyverit Isten béhozá [MetTr 437].

fegyveresináló fegyverkovács; armurier; Waffenschmied. 1589: Fegiwer chinalo [Kv Szám. 7/XV. 21].

fegyverderék lemezhétezet; platoša, cuirasa; Harnisch. 1581 hagyok Egy fegyver dereket, egy kozák nyeret, egy magyar nyeret... az

őcseimnek [SzO IV, 76]. 1585 tudom hogy parducz Beór Medwe Beor, Sisak Panczel, es fegywer Derek effelek valanak Az Azzoniomnal [Kv; TjK IV/1. 526]. 1597: ada egy fegywer derekat pancer wyastul [Galac BN; Wlt.]. 1637 Fegiuer Derek uagion n 3 [Ebesfva KK; UtI]. 1647: Onnan az Aszonj hazaban menve(n)... Egj festet Almariam benne, kiben most az Ur fegyver dereka vagion [Marosillye H; Vlt 55] 5415]. 1652: Fegyuer derek rosdas N. 2 [Görgény MT; Törzs]. 1681 Jó Pánczel Nro 1... Fegiwer derek, minden készület nélkül, hatulso fele lyukas Nro 1 [Vh; VhU 554].

fegyverderék-esináló I. *mn* fegyverderék-készítő; care face/confecționează platoșe; Plattner. 1593 fegwer derek Czinalo Davidot Batori boldisar zolgaiat wizj tordaig bakos gaspar ket lowon f — d 50 | wrunk zamara wiznek 2 fegiwer derek Czinalo nimeteket [Kv; i.h. 5/XXI. 107, 26].

II. *fn* lemezhétezetkészítő-mester; maestru-armurier care face/confecționează platoșe; Plattnermeister. 1596 Az it walo fegiuer derek chinalo, vit wrunk zamara fegiuer derekakak, vitte Mondra Jacob 3. lonan. zekeren Tordara f- d 75 [Kv Szám. 6/XXIX. 31].

fegyvereske armă mică; kleine/leichte Waffe. 1782 Egy Kis Spanyol fegyvereske [Mv Nkf].

fegyveres I. *mn* 1. felfegyverzett; inarmat; bewaffnet. 1605 Gyulaffy Uramnakis írnya kell, es arrolis certificalny kell hogy az Toluayok kergetesere prouidealny akarnúk, eo Ngok kweombet varosunk feleol ne itelyenek hogy egyeb vegre bochatanuk ky fegyveres emberinket [Kv TanJk I/1. 518]. 1669: Minthogy minden vegh helyekben mind az Eji, s — mind az nappali vigyázás igen szükséges, azért minden ember az Assessorok kívül a' mikor a' Ciralcal rá következik, vagy maga jó apparatussal eleo menye(n) vagy arra illendeő jó fegyveres embert maga helyeb(en) küldgyön ciralcnj [Dés; Jk]. 1714: kicsoda küldött fegyveres embereket vagj is katonákat N(em)z(ete)s Tisza István Berekszai Nemes Udvarházára? [H; Szer. vk]. 1798: Bodosi fiak azt kívánták meg tudni Phirer Vramtol, hogy azon fegyveres katonák ki parancsolatjából jötenek oda [Barót Hsz; HSzJP]. 1803 egy tisztás helyből, Pojánából, valami hat vagj hét Remetef Fegyveres Székely Katona a' Juhait... Remete felé már hajtották is [Várhegy Cs; Born. XVc 1. Iuon Dobrán (40) col. vall.]. 1835 mi eredeti Törzsökös Székelyek és valóságos productus fegyveres Nemesek vagyunk [AszLt 1134 Kövendi Sámuel és Kováts István beadványa].

Szk: ~ *erő*. 1803 egy Allodiális szépen felnevelkedett tilalmas Nyil erdek meg tévelyesztett határát kijártatni akarván ezen kijáratást az Nsgod mostani Tisztje fegyveres erővel valo ellent állásánál fogva meg akadályoztatta [Ádamos KK; JHb XIX/63] * ~ *kézzel* fegy-

veresen. 1571 Panazolkodnak a vrain keozwl sokan hogy vadnak kyk Eyel fegweres kezzel doro(n)gokal Iarnak Ala s fel [Kv; TanJk V/3. 38a]. 1588 Az Atthyay chyan Lazlo Reteben mikor wolt wolna, mely Eöweys wolt egyenleo keppen. Az en fiam jobagyat, chyan Janos neweótt Az Atthyawal fegweres kezzel Reya menwen halalos sebbel illette, kopyayawal által eöklele, holt elewenedíhatta [Somlyó Sz; Wlt.]. 1590 k. : Az Incatta vgy panazolkodat hogy En hatalmasul Erdeyet akarua(n) El foglalnj es fegweweros kezzel hatalmasul Eoriztetne(m) diznaymot [UszT]. 1599 Nemineméó dolgaérth, Erti megh Jobbagioin hogy zegeny Vramra vertik felen az harangot Alparethon* es fegweweres kezzel eó rea Jeónek kj az Alparetiak [Dés; Eszt-Mk. — *SzD]. 1609 : hirtelenséggel körniwl vőnek az Incusok mint hatalmasok fegweweres kezzel ... kik megh akarának ölny [Hídvég Hsz; HSzjP]. 1623 k. : Azt lata(m) hogy fegweweres kezzel uala Balogh Georgj [Mv; MvLt 290. 29b]. 1766 : Iosika Imreh Uram ... maga mellett lévő feles számból állo emeberekkel fegweweres kézzel ... Udvarházomra reá ment [H; JHb XXXV/54]. 1792 : az Arendatorokat fegweweres kézzel ki verték belőlle most csépeltetik nagy gazlással a' Gabonátis [Br; Ks 101 Tamási András lev.]. 1829 : Sursán Krétsun belől az uttza kapuján mellyet fákkal és lántzokkal az előtt erőssen bé kötözött volt maga puskával, több assumptussait pedig vas villákkal dorongokkal oda állítván fegweweres kézzel magát magát* opponálta, és az Executiot bé nem bósátotta [Milvány K; Somb. II. — * Így kétszer l].

2. 1595 28. Septemb(ris) Reibitz Wram, az Nemet fegweweres Capitannyanak hadnagyat (így l) és Zazlo tartoiat, .. vitte Thordara Cassa Marttin 4 loval ... f 1 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 102 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

II. fn 1. kb. zsoldos; mercenar; Söldner. 1595 : Az fegwewereseknek Biro Wram es az egez Tanachi akaratiabol vevtem enny aiandekot* Vgian az fegwewereseknek Geóbeól Marton Chiaplartol hordattam ... 114 Eytel bort f 4 d 56 [Kv; i.h. 6/XVI 24—5. — *Köv. a fels.].

Szk : német ~. 1594 Cetbitzet, az Nemet fegweweresek fizető Mesteret vitte. 1. kúczjaúal, és hoo penzel Thordaig 6 loval, hidelúei Zabo György f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/III. 3]. 1595 15. Septemb(ris) Zegedi Gáspár és Zocz Gáspár Wrajmat küldék ő km(e)k Tanaczuól az Nemet fegweweresek eleyben, hogy ha el mütathatnak hogy fele hadnak Colosúarth [Kv; i.h. 6/XVIIa. 185 ifj Heltai Gáspár sp kezével]. 1597 : Az Nemet fegweweresek hadnagyt ... Tizenegye(n) voltak keorwlbe, vitte ez 3 zeker Húniadig [Kv; i.h. 7/XII. 75 Filstich Lörinc sp kezével] * olasz ~. 1595 Az Olaz fegweweressek és Loassok ala adot Biro Wram ennyi szekeret* Thordaigh [Kv; i.h. 6/XVIIa. 101 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Köv. a fels.].

2. felfegyverzett (személy); persoaná inarmatá; Bewaffnete. 1703 : Külglőn annyi számú Lovaso-

kat megint ..., de azokat a Tehetősibul es fegweweresibul conscribaltossa [UszLt IX. 77. 77 gub.].

fegyveresebben felfegyverzetten, jobban felfegyverezve; mai bine inarmat; besser bewaffnet. 1703 : Kglđ a maga Székiből annyi számú Embereket allitson ki ujjalog, a mennyi a minap volt rendelve, és mindgyart mennyenek Thoroczka István attjankfia mellé, de job készülettal és fegweweresebben, mint sém az kik most ott vadnak [UszLt IX. 77 gub.].

fegyveresen felfegyverzetten; inarmat; bewaffnet. 1666/1681 Örökös őstül marat Erdőhati Jobbagyim . lovok hatan ha mikor kívantatik gyalogis jo készülettal fegweweres(n) puskakkal, zöld köntösben hiven Tőkélletesen szolgáljanak [Vh; VhU 331]. 1688 midőn az falusi Biro eczaknak ide(jen) az falut eősze kialtak (így l) ... minden ember fegweweresen jött az falu közé [M. köblös SzD; RLt I Hossu Gabor (38) jb vall.]. 1719 : Farnadiai Possess(ion)ar(ia) Portiombeli Kanda Paszkuly, Péter és Nyikula nevezetű Jobbagyim Colonialis Sessiojar(a) fegweweresen reá menven ... Kanda Nicula neuű Jobbagjomatt meg kötözven Vdvarházához fogságra vitte [H; Szer.]. 1727 asztis lattam hogy le kaszaltta T: N: Redei Sandor Ur(am) azon virgo földből a' zabot, harman, vagj negjen kaszalak, maga az Urfi eo kglme a szolgálva fegweweresen volt ott [Homoródkarácsonfva U; WH. Kudór István (40) jb vall.]. 1735 Meg kell hirdetni, hogj mikor harang szot hallanak mingyart mindenek fegweweresen tartoznak ki állani [Dés; Jk 456]. 1797 : Tudom hogy Imreh Daniel fegweweresen jött volt fel a' Málnási Rétre [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 h.h. Zaláni Lászlóné Kóltze Mária (30) vall.]. 1803 Harmad nap mulva a' Remeteiek* lohátan Fegweweresen ... a' Ploptyisba jöttek [Toplica MF; Born. Xvc 1. 115 Nátye Vaszillie a' Ilii col. vall. — *A tőszomszédos Gyergyóremete (Cs) lakosai].

fegyveresház fegyvertár/terem; magazie de arme, armárie; Zeughaus. 1679 : 5dik Ház. Ez most Czejk, avagi Fegweweres háznakis mondatik [Usz. disztpéter K; TL. Bajomi János inv. 42]. XIX. sz. eleje : Fegyveresház Inventáriuma fekete vas, aranyos szélű Pántzél. Fekere aranyozott Sisak. Fekete aranyozott atzél Lárva [BK. Inv.]. 1809 : az Uri Rendből Báro Rauber, Meltsóság Daniel Ejek Ur, ugy Vice Király Biro Cserei Samuel Ur Szőretre vagynak, Fegweweres Hazokot bé zárták [UszLt ComGub. 1752].

fegyverezi magát (fel)fegyverkezik; a se inarmat; sich aufrüsten. 1761 á fiak á közös jóságából magokat ruházták fegwewereztek, lóval 's egyébbel segítették [Hsz; BLev.].

fegyverfogható fegyverforgató/képes; capabil de a purta armele; Wehrrfähige. 1605 minden székes kicsintől fogva nagvig valakik fegyverfoghatók, az mi hűségünkre hüttel kötelezzék őket [Barabás. SzO 356 fejj].

fegyverforgatás fegyvergyakorlás/kezelés; minuire armeior; Waffenübung/handhabung. 1848: itten egy bujtogato járt, azt monda hogy Bétsből jött, meg hagyta hogy ... gyakorolják magokat a fegyver forgatásba [Nagycsán TA; Born. F. Id].

fegyverházbeli fegyvertárbeli; de la magazie de arme, de la armărie; aus dem Zeughaus. 1595: Kerekes Mihály az fegyverházbeli masod magauall mene Somlyora [Kv; Szám. 6/XVIIIa. 76 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

fegyverhordozás fegyverviselés; portul armeior; Waffentragen 1583 az Iesuitak keozeót tanulo Iffiak inkab feg'weres kezzel Jarnak varosunkba(n) Annak okaert eo kgame Biro vram talallia meg Az papa keowetet, kerie akka hogy effele kard es fegyver hordozastol az Iffiakat el fogiak [Kv; TanJk V/3. 272a]. 1650: Az fegyver hordozást ... az Szörény vármegyebéli s hódoltságon lakó oláhoknak extra limites regni admittáltuk; egyebütt mindenféle fegyver hordozást megtiltotunk; ... excipialván szabadosokat, bírákat, pakulárokat, sós-szekerekkel járókat, molnárokat, puskásokat és az kik urokat fegyverrel szolgálják [Gyf; EOE XI, 72 egy-i végzés]. 1763: két hétig fektűt is miánna ... az fegyver hordozás terhelés mián maig, vagj holtig is felszégsegít tapasztallya [Uzon Hsz; HSzjP].

fegyverhordozó purtátor de arme; waffentragend. 1677 Bájáro Uraimek(na)k Cántorokot adt(am) ez szerint 12 Januar(ii) Fegyver hordozo Nálaczi András f 20// Kornyéta hordozo Radice István f 20 [UtI].

fegyverhordozó-inas scutier; Waffenknecht. 1736: Mihelyt az fejedelem leült asztalhoz, az fegyverhordozó inas, aranyas köves hüvelyű kard s fejedelmi buzogány lévén keresztűl téve a karján, mind ott állott az fejedelem háta megett, míg asztaltol felköltek [MetTr 335].

fegyverigazítás fegyverjavítás; repararea armeior; Waffenreparatur. 1795: Puska tsinálónak fegyver igazítás 10/48 [Cserei Heléna jk 71a].

fegyverkapitány '?' 1594: Albertth Deaknak az fegiuer kapitannak Etelere es Italara Biro vram(m) es az Eghhez Thanacz akarattialbol attam f-54 | Kouacz Ferencz vitte Albert Deakoth az fegiuer kapitany hatt louan postan Huniadra attam f 3 d- [Kv; Szám. 6/VI 20, 76].

fegyverkedés 1. kb. fegyveres erőszakoskodás/erőszaktetél; atac armat; Waffengewalt/angriff. 1580: Megh ertettek sok kwlemb kwlemb fele panazokból az Nagy Licencia es bwnrtelenség myat my nemő mod nelkwl valo hatalmok es erozok (!) esnek eyely es nappaly tamadassok myat, es fegyverkedessek myat, Mely mind istennek mind ez vilagy tiztesseges allapatnak ellene vagio(n) [Kv; TanJk V/3. 231a].

2. hadakozás; luptă; Kriegsführung. 1678 – 1683 Az en Is(te)ne(m) ednehanj idegen orsagokon Te(n)geren, s egieb fegyvereskedesim, s, ez tűdőnek, s, vilaghnok sserencsetlen vesedelmes szelvesi uta(n) ... edes hazamban bekevel telepedesemet engedj [Ks Kornis Gáspár kezével].

fegyverkedik fegyvert forgat/visel; aminui armele; Waffen führen. 1711: monda Gego Peter Sandor Ur(am)nak, be megyek Ur(am), <de en> nem fegyverkedni megyek, hanem gratiat nyerjen keglme<d nekem> [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50] | mond Gegő Péter nagy hűtíre nem fegyverkedni jöttem, hanem gratiat akartam nyerni [Madaras Cs; i.h.].

fegyverkezés hadakozás; luptă; Kriegsführung. 1713: Mü* ... a megyétől delegáltatván a végre, hogy mivel a fellyebb való sírafmas esztendőkbéli fegyverkezésekben ab anno 1699. ezen sz. ecclesiák^b egyházfiai nem racionáltanak, hogy mindazoktól számot vennének, conflualván a papi parochialis házhöz mindazoktól az egyházfiaiktól számot vettünk e szerent^c [Uzon Hsz; SzO VII, 127. – "Köv. a nevek fels. "A közlésben így, de inkább ecclesid(na)k alakot várnánk. "Köv. a számvétel kérdőpontjai és a feleletek].

fegyverkezik 1. fegyvert forgat/visel; a minui arma; Waffen führen/tragen. 1711: Ő nem fegyverkezni ment Biro Sandor Ur(am) hazához, hanem gratiat nyerjen ő neki ... s ugy könyörgőt, hogy őtőt az, ő szavaib(an) még hartsák, mért ha fegyverkezni mént volna, fegyver ki huzva ment volna be [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50] | mén-tém Abbafi Sandor Ur(am)hoz első(en) ő kglmit ném talaltam .. az utan ugy fogtam Biro Sandor Ur(am)hoz, ott is ném fegyverkeztem Sőt az tarsam Hollo György puskat ragadot vala azt is még inté-m né Cselekedgyél Semit is [Madaras Cs; i.h.]. 1739: indebité vexálván, ollyal fog szemb(e), hogj fegjverkeztem volna, mellyb(en) sem hirem; sem tanácsom [Dés; Jk 294b].

2. hadakozik, hadonászik; a da din miini; herumfuchteln. 1747 látam hogj Duka András egj cséppel fegjverkezik vala Létai Ferencz ellen szidgja s káromollja vala [Hagymásbodon MT; Berz. 1. 8/1].

fegyverleveles nemesleveles, armálisos; cu diplomă/carte nobilitară, cu scrisoare de innobilare; mit Adelsbrief. Szk: egyházi ~ nemes egytelkes nemes/armalista; nobil cu un singur lot de pămint; Adelige mit einem Grundstück. 1835: az ugy nevezett praetoralis utra én a Kertsedi Egyházi Fegyveres Leveles nemeseket ki nem hajthattam [AszLt 856].

fegyvernyugvás fegyverszünet; armistițiu; Waffenstillstand. Szk: ~t csinál fegyverszünetet köt; a încheia armistițiu; Waffenstillstand schließen. 1806: A Prussus egészszzen semmivé tétetvén a Frantziával az el mult honap(an) fegyvernyug-

vást tsináltak, hogy a Békességet tractálják [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 212].

*fégyverpuska armá, puscă; Waffe. 1647 eő nalok volt fégyver puska, á mellet az sarkanniat rais uonua(n) hozza(m) cziapontatta a Tarsa, jo szerencziemmel nem sült el [Kv Tjk VIII/4. 231].

fégyver-szerszám fégyverkészlet; arme; Waffen-gerät. 1595 Thwri Marton gyütet oda ki legenye-
ket, hozot Zillahrol fégyüer szerszamat és fégyüer derekat [Kv Szám. 6/XVIIa. 59 ifj Heltai Gás-
pár sp kezével].

Szk: hadakozó ~. 1597 az hadakozó fégyüer zarzamtol Harmintzadot ne adggianak í 11 [Kv i.h. 7/XII. 37—8 Filstich Lörinc sp kezével].

fégyvertartó fégyvertartásra való; pentru arme, pentru păstrarea armelor; was zum Waffenhalten dient, Waffen. Szk: ~ al-márium. 1790 Egy uveges Fégyver tarto Almarium [Királyhalma NK; Ks 67.46. 24c] * ~ farúma. 1681 Nebojsza Bástyá. Fégyver tarto fa ráma [Vh; VhU 539] * ~ ház. 1769 Egy Nihány ezer Máza vas Léven Szebenben, Fogarasban Veres Toronnál.. a féguer tarto házakban mellyek (!) eo co* Felsege számára nem szükségesek, azért el kotyavetétzetnek Szeben városában [UszLt XIII/97. *Így kétszer] * ~ téka. 1802: Szép fégyver tarto Thécácát* fejr Firneis festékkal, sárga párkányokkal az egygyi szegelettől fogva a' másíkgí végíg a' fal mellett [Mv; TGsz 52. *Ti. kell csináltatni].

fégyverviselés fégyverforgatás; minuirea arme-lor; Waffentragen. 1794 az olyan önkent mago-
kat kato(na)sagra szánt Ifjak jelentsek magokat az Országba lévő akar Regularis Regimentekbe levő Tsoportok Tisztjeinek akar a' Limitaneusok-nál. A' magok bé ajánlások alkalmatosságával a' kik fégyver viselesre alkalmasok(na)k tanaltat-
nak visaltatnak es assentaltatnak [M.bikal K; RAK 6].

fégyverviselő fégyverforgató; purtátor de arme; waffenführend. 1753/1781 a Tutor* Labontz lé-
vén miveltette az oeconomiat, a kurutz tá-
vozván maga is itt a kastélyban lakott fégyver
viselő néppel [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194.
*Br. Jósika Imre]. 1769 Felséges Aszszonyunk a
Mixtum Forumot, melly volt a fégyvert viselő
Hazafiai között abrogalta és kinek kinek törvényes
bajanak el igazittasat maga rendes Forumara iga-
zittani méltotzatott [UszLt XIII. 97].

fégyverzürgés fégyvercsörgés/zaj; zorzonitul ar-
melor; Waffengeklirr. 1710 már valamennyire
Isten kegyelmiből a felyebb való háboruság s
fégyverzürgések csendesedvén, és a lakosok rész
szerint haza telepedvén; kezdettünk az ecclesia
építéséhez etc. [Uzon Hsz; SzO VII. 127].

fehér 1. fejr

feilklobni reszelősatu; menghiná de miná; Feil-
kloben. 1829 Ungvari István sequestralt Lakatos
műszereinek Lajtstroma 1 Nagy sutu 2 Feil-
klobni egyik nagyobb, másik kissebb 50 xr [Torda;
TVLt 995].

fein 1. fájin

fej ige 1. a mulge; melken. 1570 Sas Antal
vallya hogy eo Kowacz Matiaswl hallotta mykor
ezt Monta Almas Myhálnenak, Ihol Jew Az chyor-
da sies vele Jthon fey, azwtan az zomsedzagban
fej | Sofia Kathank Symonne, hithy zerenet vallya
hogy conekey Almasy Myhálnak az Athya
Montha hogy Neh feien egebwat hane(m) chyak az
az ew zereken az Zomzedzagban [Kv; Tjk III/2
170]. 1584; Kerekes Istwan vallya hallottam Az
Zomzed Inassatol hogy... latta volna a' varganet
hogy egy Nagy fekete diznot feyt | Takach Ist-
wa(n) zölgaloia vallya Zememmel lattam ezt hogy
ez vargane Annia, egy Nagy fekete dizno Ala
Allot es vgy fey vala, es az Dizno igen Allia wala
[Kv; Tjk IV/1. 280, 285]. 1591 ott fogadott volt
valamy barom tarto heliet s annak eleotteis oda
hajtottak nappal, de Estwere mindenkor haza
hajtottak fejni [UszT]. 1606: en az Sofalúi jú-
hokot ott feytem az Mihaly Vajda be jeouetelekor
[i.h. 20/72 Paul(us Maior de Paraid* (46)lib. vall.
— *Parajd U]. 1623 Tudom aztis hogy vereó
fel bwkbe feytek kibedj Maroszeki Johot. Tudom
aztis hogy az Kikelleo Berczin feitek kibedj Jo-
hot en pazoris uoltam ott [Szováta MT; JHb].
1629 az katona az eőleben veszi aniamat
az agyra viszi s ugj jaczodnak egj massal cze-
ciet meg h szopta, teiet markaba fejte s meg
ita az katona [Mv; MvLt 290. 152b]. 1729 már
miért és mi okon azon Tehen meg erkölcsösöd-
vén magát fejni meg nem engedte, ugj a Bornyát
szopni [Dés; Jk]. 1736: Pal Deak azt mondgya,
mikor az felesége az tehénecskeket féji, akkor belé
ugrik az marha tetű, s ugy megyén osztán belé
[Ap. 5 Apor Péter feleségéhez]. 1760 azan Ket-
tinok. Kissebike egész Nyáran anyát Szopo-
Tino Volt s fejték Az Annyát, hanem osztan
azan Tinot az Anya el rugta [Vadad MT; Vh].
1810 mikor a' Tehenét fejr a' kapunak kívülről
eső sorka irányból eg kövel bé aranyozvan a'
vagy gorontsal eppen a' Fejét találta [Dés;
DLt 96/1811].

Szk: tehén ~ni. 1740 Király István s mind az
Felesége, az Király István Leánya is jártak gym-
lálni, Tehen fejni [Szemerja Hsz; HSzJP Thomas
Csákány de Szemerja 70 nb vall.]. *űő ~ni.
1589: Monda hogi kisen (!)* jewz kj az Ewneo (!)
fejni [Dés; DLt 226. *Értsd: későn].

2. átv szípoloz; a stoarce/suge; aussaugen.
1681 Skerlet nem fogja más hazafiaiinak véreket
innya és Erdélyt ezután nem feji [TMÁO VI. 137
Paskó Kristóf Brankovics Györgyhöz Konstanti-
nápolyból]. 1688 az ilyen német az Dévai Udvar-
biro, az ki Ország tehenét feji [Kj Misc. XII].

fej *fn* 1. cap; Kopf. 1568: Petrus Bernalt ... fassus est, hogy szemmel latta, Mikor wycey Janos vgy wtötte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az fyebe(n) es az chyattanassath Jol hallotta [Kv Tjk III/1. 223]. 1584: Az Wasar Vamrol ualo. ieczes . Valamy Gywmeolcheot feiken hoznak az widek nepp, Atwl sem wesznek semmith [Kv; KLev. Vegyes ir. III. 9]. 1590 mikor Jde hozta az kocziban le fekette Pribek Gergely es be volt az feie kezkenozwe eotett senky ne(m) latta mikor Jde hoztak | En ky fwtama(m) onnet, az ház alatt Jeowek vala hogy reaiok swte az pwskat feiek felibe(n) az mi hazunko(n) egy sendely be esett vala [Szu; UszT] 1598 Mierth azt forgattia hogy kartiajat en teörte(m) volna, en ne(m) teörte(m), hane(m) ha eö teörte mikor fejembbe yte [i.h. 13/28] | Güläy Miklosne Margit Azzony wallya: Latam azt hogy . . az Hegedws feiebe(n) akarja vala az Zappanos legennek az Hegedwt verni, en megh foga(m) az hegedwth [Kv; Tjk VI/1. 162]. 1600 Azo(n) mo(n)da azert Lazlois Dekal(n) Gergelnek, bochasd az lowam fekit bestie lelek kurwa mert feiedbe wtem az chakant [UszT 15/122]. 1604: ketten latok ... hogi ... fazakas palne masod magauul nagi Terhet wizen wolt el az görfi Janos hazatol, feyeken wizik wolt [i.h. 77c]. 1631 az szegeny Aszony az földön fekszik vala, az kontia ki eset vala az fejből [Mv; MvLt 290. 51a]. 1636 hámár mert egh az fajunk (!) felet az haz . . de ki tüzitol gyuladat megh azt nem tudom [Mv; i.h. 291. 62a]. 1672: mivel az I(ste)nnnek parancziolattia elle(n)-vétkezet, per hoc, pro exemplo alioru(m) mint hogy korsagos az captiva, ám bátor az pelengeren megh ne verettessek, hane(m) szalma koszoru tétetve(n) fejében, az mester által az városból ki késértessék [Kv; Tjk VIII/11. 197]. 1688 a süveget fejemből ki üte [Kv; UtI]. 1715 az süveget a fejből ki kapta, a fejihez verte az után el hajtotta [Vaja MT; VH]. 1736 magam köttem be az fejét [Algyógy H; BK] | Nem vala annyi mód az fejeken, noha az menyecskék akkor is majd így jártak, mint most [MetTr 342–3]. 1742 buzát ... a házakhoz a szolgálók Fejekén hordoták [Kv; Aggm. C. 12]. 1759 Tisztarto Vram A' Jozságbéli embereket rutul tractálta, mert vgyan is, ha dolgoztak is, ha nem is, szidta, verte, fejeket bé törte [Marosludas TA; TKI]. 1761 Nemeth Sziju kötőfék és Magvar Sziju Kötőfék, melyek is a Paripák tejébe vadnak [Siménfva U; JHb XXIII/31. 20]. 1791 Vagyon egy léánya a btrónak, ki is azonn időben, egyik kezibe, egy Vizzel teli Kártyát fejénn, pedig egy Vizzel teli Csebet hoz vala [Bács K; RKA]. 1820: a Néhai Báro Ur Ágyába fekvő Feleségének fejénél ült [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) nyil.]. 1832 maga ki beszéllése alatt mertégtelen (!) tűzességgel verte kargyát a földhez, és kezével mások fejek felett gestált [Balázsfva KK; KCsl 6]. 1851 Anyám mind fekszik ... én a' ki szüntelen körülte vagyok

bágyat, raj a fejem, kedvetlen [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ébe megy a bor. 1641 az táltul felkelénk s mulatánk Egykor estve fele mondá az anyám, hogy édes leányom, ideje volna hazamenni, mert az urad nincsen otthon — s ez az vargáné felkele s kezdé szédeleni, mert ... bírja* vala az ina, s kimene az házból, s ott kinn jára s mondá azt, hogy nem mert elmenni, mert fél, hogy igen az fejben ment az bor — s ott benn osztán lefekvék [Mv; MvLt 291. 274b–7b átirásban! — *Előtte a nem tollban maradt] * ~ében bor van. 1796 mikor bor van a' fejében garáznás veszekedő ember, sokat darál haszontalanul [Szucság K; RKA] * ~ében megficamodik. XVIII. sz. eleje az ember is kétt keppen Szokot megficamodni a fejében és a bokájába(n) az fejből ki nem vehetni, mert mint az kergeteges borjunak, az ugy(!) kergén van az holjagja, s nehéz ki vágni [JHb Fasc. 17/10 lótarási ut.]. * ~ében tart fejen hord 1665/1754: Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni, ... tartozik ... az egész Társaságot két asztalra tisztességes collatioval és szabad borral megvendégelni Annak utánna a' B. Társaság egy szép koszorúval meg tiszteli, melyet mind addig meg asztaltól fel kelnek fejében kell tartani; és a koszoru alatt ugy viselye magát hogy ne katzagjon, ne beszéljen, egy szóval illetlenül magát ne visellye [Kv; AsztCart. 21–2] * ~ébe ront vmit fejébe ver vmit. 1592 te engemet arrais keressz hogy en tegedet megis vertelek volna es egy saytart feiedbennis rontotta(m) volna, szittalak es szidalmaztalak volna, galazatas szitkokkal [U UszT] * ~ébe szedi a dolgot megjegyez, emlékezetébe vés. 1570 Heltay Gáspar hity zerent valya hogy Mykor Eotet Segeswary Damokos Betegh voltaban kerte volna azon hogy megh Irna az eo akaratyat az mynt feyebe zette wolt az dolgot, hazahoz Mentés otthon megh Jrta azonis kerette hogi az eomaga pechetywel megh pechetellie [Kv; Tjk III/2. 130b] * ~e díján változik fejevaltságot fizet. 1759 Hallottam hogi Docz Péter el veszet ökrét a káros Topanfalvi Szoroz Kirilánál találta, a kitis a Fiscalis Ispánj el fogattatván mint Tolvajt feje díjján változott és az marhát káros(na)k szórín elé adván kölcséget és fáracságatis refundalta [Bulzest H; Ks 101] * ~e (el)esik/lelmegey lehull//porba hull a feje. 1573 Zabo Istwan, Boldis Pal, Es Zabo peter egy Arant valliak ... Lattak hogy haza fele Megyen volt Nyreo Andras ... lattak hogi Megh fogtak az varos zolgay ... fely Erkezet oda hwl Eok voltak hallottak ketten hogi zyt kozodyk volt Illen zowal Bestie kurwa fy Ely essyk ezert az fayed [Kv; Tjk III/3. 78]. 1581 Ez mostany esset penigh 'a my löt Az Monostor vcza kapuba semmy keppe(n) el ne twrje eo kegmek, hanem törwent lassanak Rea, es ha fő vetelt erdemel feije essek, ha keze wagassa (!), keze zakaggio(n) erte [Kv; TanJk V/3. 244a]. 1632: Hallottam ezt Erszenyes Györgytől, hogy az Isten jól adta, hogy őt nem hitták, mert ha őtet megeskették volna, az asszonnak

feje is elesett volna [Mv; MvLt 290. 79b–82b átirásban!]. 1653*: A vezér csak elijed rajta s mond: „Ma mindketten meghaltok, elmenyen a fejetek” [ETA I, 132 NSz. — *1621-beli eseményre von.] * ~e elütetik feje vétetik. 1599 a legendy Bochy Georgy ky vra(na)k hazat zegenitette, Agyas hazatt paraznasagawal meg zeplesitette, az perenger ala vitessek, es ott mindenek peldaiokra feje eleotessek [Kv; TjK VI/1. 372] * ~e fennállásáig/állatáig (mindaddig) amíg él. 1588 eo kgnek eghez varosul feyek fen Allat-taigh megh Akariak eo kgmet otalmazni abban [Kv; TanJk I/1. 71]. 1597 Kakas Istwan zolgaloia Anna . wallya hallam azt hogy Teolcheres Leorincz monda az polgaroknak kegmek it ne igazgasson mert en azt feie(m) fen allasaigh soha megh nem engede(m) hogi erre viz follion altal hane(m) ha teroweny mütatta [Kv TjK VI/1. 74]. 1634 az mely haz maradat cziak ebben kerestem modot, hogy bele szal-hassak, es ha modot talalok benne fejem fen allasigh (!) megholtalmazo(m) [Mv; MvLt 291. 13b]. 1670 kicsintol foghvan nagyigh Nagyod-(na)k fejek allasaigh alazatosan megh ügyekez-nek szolgálni [KJ] * ~éhez és jószágához szól fej- és jószágvesztését kívánja. 1591: fejedhez es Jozzagodhoz szollok mert Jg chyeleköt-tel [UszT]. 1592 k. Zent lucza azzony nap eleöt valo kedde(n) 1589 eztendeoben ez osuatt Peter es Imre Jeottek az en hazamra az az mo-no(m) melle ezt az en megh holt cziganiomat vertek vagdaltak az en tulaydo(n) Jozagomo(n) kibe(n) megis holt kinek halalaert feiekhez es Jozza-gokhoz szollok ez ket szemelynek [i.h.] * ~éhez/ ~éve szól fejevételét, ill. fejeváltás-bírságolását kívánja. 1574: Ezeket halwan vicey Ianos Monda Ellene hogy En ellenem az zek zynen ezt Nem Mondhatnad Mert en Iambor vagiok, Azert hogi Mondod rak (!) ream Mindiarast, ha penig Ream Ne(m) rakod . . . feyedhez zolok fogwais kewanlak Erette [Kv; TjK III/3. 413]. 1583/1584 My-koro(n) Zolgaim az en megh hagasom zerint halaznanak . . . Inuadaltak eoket, vertek hay-galtak keowekkel Taglottak fogoth halamoth Zolgaimtol El weottek, Myert hogy peniglen az zabad és keoz halazo wyzen ezt chyelekettek Azert ez factumerth feyekhez zolok Mindenik-hez . . . Mint hatalmasok ezt chyelekettek Rey-thok, kik ha fwtsakkal Nem kerestek Volna megh maradasokat vgyan megis eoltok volna eoket [Újfalú K; Ks 42. B. 9]. 1590 Nemet Mihaly Ezenbe hozza vagh az chakannial az chakannial valo hozza vaghas utan pallost ragha-dott es az mi atianffiat (!) altal ewteotte, melly halalos seb miatth azon eyel meg holt Kiert fe-jehez zolunk a Nemet Mihálnak [UszT]. 1593 az en feleségem meg zeökte hityth . . . tör-wenbe yndultatánk egi massal . . . akoris feje-hoz zolek erette merth meg zekte hytyth | Orban Gergely enis peörresse lezek Pathkos Janosnak . . . Chiki Zenth giorgion wezte(m) el egy lowamot ky kek zeöre wala . . . ez a' Janos o-roztha woth el . . . eo az eleötis a fele orsagoth

chelekedeth, azerth mynd a' fele Or emberhez bizonság mellett feje zolok [i.h.]. 1599 Ha megh eszekiz a(b)solualltassék, Ha pedig nem Júral, Si Juris feyhez Zolok eo kegminek [Dés. Eszt-Mk]. 1635: Deliberatum Stephani Di-mien de Enjed Mivel Vice Jspa(n) Trauzner Istua(n) Vra(m) ennekis Fejehöz zola az törüeny-nek ugy teczek miuel hogy teöbzor semmi gya-nuban ne(m) forgot Dimien Istua(n) hat holt dyan uagion erette ugy mint floren. hungarical. 40 [DobLev. I/8] * ~éig áll fejével felel. 1572 Zekel Margit azt vallia Megen oda hozzayok az Istwan vayda fya, Es panazolokdyk volt Eo-neky az vranak Illen zowal Im Mint Jarek az-talos Ilonawal Addegh Jara hozzam az toromba Ettelt Italt hordot vgy kert hogy hozzaya Jeioek, Az mely Napot hagiott vala ely Jeowek hozza . . . Nem bochata azt Monda hogi ha engem zerez ely Nem Megi haly it, Monde nek Nem halok Mert egwld Az vrad Megh Jeo Megh eoly Mind ketten (!), Monda hogi Neh fely semmyt feyemig allok en Erted hogi senky nem bant [Kv TjK III/3. 7–8] * ~éig-jószágáig felel felel fejével és vagyonával jótáll, kezeskedik valakiért. 1573 Teglas Antal es Balint hiték vtan valliak, hogy . . . azt Montha az lean hogy az vra felel feleolek feyg (!) Iozagaig, ha Mind ely appritottak volnais, Mert Ne(m) akarya hogi az eo haza Bordely legen [Kv i.h. 62a–3. — *Ti. a latorkodó legényt] * ~éig-jószágáig kezes/ ~e-jószágáig ajdnl kezességet érette fejével is vagyonával felel/kezeskedik érte. 1573 Leo oda hozza Az zolgalo lean Monda az azzonia-nak, Am ely vyzyk az Santa Erzebetet, fely kely az aztaltol Kapa Myhalne es ky az ayton Mond azoknak kyk vyzyk volt, hogi Ne vinnék ely Eo kezes lessen Erte feyeig Iozagaig mygh ket penzara Marhaia tart [Kv; i.h. 59]. 1586 Mikoron penigh zegedi Gergel feie Iosagaigh A-yanlana a' legeniert kezességet Ne(m) engede Arra is, hane(m) ky kwilde Zegedy Gergelt [Kv; TjK IV/1. 55b] 1607: Attam ki kezesen Sido Deretert Zagonit Orbaj zekben lakot, miuel hogy eo az en iozagomban ualami hatalmassagot czelekedet uolt, meliert az teoruennj fejeig meghis Sententiaza, Mark mate Egerpatakj es Szeoke mihálj zagonj leottek kezesek erette fejeig illien keppen . . . hogj uala meddig ot lakik addig za-bad legjek uele ha haborgatnj akaro(m) ez dolog feleol, ha hon pedig eo az en foeldemreol el akar-na mennj tahat uagi az fejet uagi pedig fl. 40 adgjak kezembe az kezesek [BLt 3] * ~éig-marhádjáig kezes érette 'ua.' 1585: Paxy Casparvalla, Dabo leorincz es Tamas Az Istenert kert engemet hogy az eo Atthyokfiat ky eresztassem az prin-cipalissal kezessége(n) mert Menyhart deak kezes lenne erette, Mies feywnkig Marhankig leözwák Menyhart deaknak kezes Seót vgia(n) Az tanach hazbannis ezek kette(n) kezesek leonek Meny-hart deaknak feyekigh Marhaioikigh Az Battio-kert [Kv; i.h. 442] 1586 Zegedi Gergely vallia . . . el keserettem vala az zolgham allapattian, Es keonyeorgeottem erette Zechi Istuannak . . .

fejemigh Marhamigh lezek vala chak harmad Napigh kezes erette hogy eleo Allatom Azon Napra* [Kv; TjK IV/1. 557. *A törvényes széki tárgyalás időpontjára] * *~égig megszentenciáz kb. fejevesztésre, ill. fejeváltásra ítél. 1607* Attam ki kezesen Sido Demetert Zagonit Orbaj zekben lakot, miuel hogj eo az en iozagomban ualami hatalmassagot czelekedet uolt, meliert az teoruenj fejeig meghis Sententiaztá [BLt 3] * *~e-jószága exekváltatik fej- és jószágvesztési ítélet végrehajtatik. 1635/1650* Eo kglmek vegesztek, es kemenjenis megh tiltottak, hogy senki az fele Araniat az Fejedelem tilalma Ellen ne mereszellien vennj, mert valamely Ember megh tapasztalodik benne feje jószaga minden kegielem nélkül az Fejedelmi parancziolattia szerent exequataltik [Kv ÜCJk] * *~e-jószága fenyegetésével fenyeget feje és jószága elvesztésével fenyeget. 1661* Engemet szídnak, átkoznak, nyársolnak, fejem jószágom fenyegetésével fenyegetnek [KJ] * *~e-jószággal éri meg fejével és jószágával lakol meg. 1571* az varosbely vrain keozzwl sokan Idegen Nepekel Tarsolkottak az kereskedes dolgaba Eo k. Biro vram kialtassa megh hogy Minden Ember Megh tartoztassa Magat aztwl Ne celekediék Varos zabadsaga ellen, Mert feye Iozagawal ery meg [Kv; TanJk V/3. 41a] * *~e-jószága vesztése alatt fej- és jószágvesztés terhe alatt. 1596* Wrünk ö fge paranczolatlyat, hogy sietüe, feiek, Iozagok vesztesse alatt, minden Warmegye jöten jöien, vitte Nouaiaban*, Horuat Janos. 1. loual . d 50 [Kv; Szám. 6/XXI. 17. — *Novalyba (K)] * *~e karóba ítélték feje karóba húzatik. 1763* (A vádlott mint) nös parázna halállal büntetettessék, és mint intoxicatrix feje karoban tétecsék teste pedig kerékre [Torda; TjK V. 177] * *~e koronája. 1704*: Szomoru özvegyek tü is magatokat Mint árva Görltze az ként meg vantátok Elesék fejétek ékes koronája Árva fejéteket már hova hajtjátok [EM XXXV, 274 gyászének.] * *~én agraváltat fejevesztéssel büntet. 1606* az felperes egj nehani versen zidott bestie lelek kuruanak, .. fíjauat ketten ... ot niomottak a foldon mint zerettek, Isten oltalmazza megh teollek, az sok iambor altal hogy megh nem eölenek, . azert feyen keuana(m) aggraualtatni, mind fíanal Egietemvben kullon kullon [UszT 20/25] * *~ének legyen kegyelem. 1598* Amy nezy az Borsos Gergely dolgatt kerik azon biro vramatt az Appellatiot megh ne lattassa hanem legyen kegelem fejének [Kv TanJk I/1. 322. — A teljesebb szöve. 1. *~ére szentenciáz al.*] * *~énél áll határozottan állit. 1570* Aztalos Peter azt wallya, hogy hywatta volt cothet Segeswary Damakosne hazahoz, Es Mykor oda Menth volna, Talalta Az kapw keozbe, Jllen Modon zolt Neky, kegét kerem hogy Meny beh az vramhoz, Es keryed hogy mongya megh az hat zaz forinthot howa Theotte kyt Ennek eleotte Minth Eot hettel vagi hattal ky kerek Theolem . Nem tudom howa leot zalagba vetette ... Mikor eo ez vallo oda Menth Seges-

wary Damakoslioz haromzoris azt Montha hogy Ely az Jsten hogy Nala vagion Az Azzonnal en Nem Theottem sohowa, Az azzon penigh feyenel al wolt, hogy azt hallotta az azzon (így!) Neky zol zaswl zokat Bezellet nekы vgian feddeskeppen [Kv TjK III/2. 130] * *~én ítél fejevesztésre, ill. fejeváltásra ítél. 1610* az mondo(m) az celekedert az maior potentian az uagi feien uagio(n) az es en marhamott cum exstimatione meg keuano(m) Restitualny, es az haz Valtsagatis, tamasztó(m) az kgdtek teorwenyere, Itelie Vagi feyen, az uagi az Eyeli nagj Hatalmo(n) [UszT 16a] * *~én-jószágán hagy ?fej- és jószágvesztésen marasztal el. 1596* Noha az A az In prima Instantia feoldre eseseert es vere hullasaerth zallasara meneséjérth kylen kylen terheket kereset az:In: de most holott az erezbül úalo ki esese uta(n) az feoldéon valo yteseierth Aúagy uagasaierth es az zallasara mi(n)t hazara valo meneséert fejen Iozagan zoll, Az teorüeny, az nemes embere(n) valo factumerth fejen Jozagon hadgia az Alperest [i.h. 11/55] * *~én-jószágán keres fej- és jószágvesztését kéri/kívánja. 1606* J dicit . . halia Jakab Andras meniemw (!) terhes dolgokot barta istuan kapitan. Vram petki Janos Eo kegelme kepibe zamlal en hozza(m), arról azt mongiuk ahol eo kegelme azt mongia hogy giulest hirdettwnk uolna azert huiatot uolna ele bardoczj zikbe meliert eo kegelme feiunkeon iozakunkon keres [i.h. 20/17] * *~én-jószágán marad fej- és jószágvesztésen marasztaltatik el. 1592* Janos Balas Perhwl Capitany Vra(m) ellen marat volt feie(n) Jozaga(n) [UszT]. 1594 Or birsagh keözeötteök es Parazna birsagh egi egi forint veer birsagh hatuan hat penz Az ki keketh mutat hatuan penz, ezekben az bironak semmi nem jar, hanem mind az Jspannak adgiak. Az ki Vranak fejen iozagan marad az Vra kegjelmeben vagion az Jspannak abbol egi forint jar [Bagos Sz; UC 113/5. 17] * *~én-jószágán marasztal fej- és jószágvesztésre ítél/marasztal el. 1584* Gruß Peter vallia ... hogy Marta Azzony eozwegy lewen Az Nenniennel lakot varro vala, Es vgy vewe el Aztalos Mihaly Aztis tudom hogy Aztalos Myhaly vgy perlet Marta Azony a' felesége kepeben, Az Beszterczeiekel az vra halalaert*, hogy feieken Iozagokon marasztotta volt az Birakat [Kv TjK IV/1. 339. — *Ti. a beszterceiek az asszony urát fejevesztésre ítélték és kivégezték] * *~én-jószágán szól fej- és jószágvesztését kívánja. 1596* az feoldéon valo yteseierth Aúagy uagasaierth es az zallasara mi(n)t hazara valo meneséert fejen Jozagan zoll [UszT 11/55. — A teljesebb szöve. előbb *fején-jószágán hagy al.*] * *~én lévő szentencia. 1702/1799*: az egész Wárosnak Lakossi mi előttünk kétszer Földes Uraink eö Kegyelmei ellen Rebelalván, azért az patratumokért valo fejeken lévő két rendbéli sententiajokkal miis mostan más nyughatatlan elméjü Emberektől fel inditvatván Földes Uraink ellen ujjonnan rebellaltunk [Torockó; TLv 5/16 Transm. 319] * *~én*

marad a. fejével fizet/felel/lakol. 1637 : Ezek az mostani kaptivált szemeliek mind penigh ezeknek atjakfaj vagi barátjok semi szin alat semi nemü Suki Pal Uramhoz tartozok közwl soha injuriat nem patrlnak, ha penigh Comparialtatnek hogi valami szin alat azok Injuriat patrlnanak fejeken maragianak erette [K; SLt D. 10]. b. fővesztésen marasztaltatik el. 1640 : Cziomaj Mihaly Boncidaj* Predicator Protestal az Sz. Eccl(es)ia eleőt. Uduarheli Miklos Sz. Margitaj^b pastor ellen, fia, Cziomaj Balint kepeben, hogi Cziomaj Balint ő ellene az Nemes szeken feien maradat volna, de remittalta sok fő nemes embereknek intercessioiara nevezve [SzJk 47. — *Bonchida K.^b Szentmargita SzD] * *~én marad a sententia* a hozott ítélet érvényes marad. 1635 : Deliberatum . Stephani Dimien de Enjed. Mivel Vice Jspa(n) Trauzner Istua(n) Vra(m) ennekis Fejehöz zola az törüenynek ugy teczek miuel hogy teobzor semmi gyanuban ne(m) forgot Dimien Istua(n) hat holt dyan uagion erette ugy mint floren. hungarical. 40. Es arra kösse magat hogy sem az maga foksagaert sem az Batiajeert Dimie(n) Mihaljert sem maga szemeljeben sem barátj által soha megh ne(m) emlekdözik, es nem fenyegetödik, ha penigh fenyegetödnék az megh mondot sententia maradgio(n) az fejen az az megh hallio(n) erette [DobLev. I. 8] * *~én tapasztal* személyesen meggyözdök valamiről, 1666 : Kegls Vr(am) ugyan ... Kolosvár megyébe(n) Uj Lak nevű Falumban lévő . kis portiot keglsen nékem conferálta vala, de azomban más vérekis találkozáván hozzá ... , vissza kelletek adnom, kiben egy pénz hasznom sem lön, jól-lehet a Nagd szokott Fejedelmi keglségét Fejemem tapasztaltam vala [JHbK XXIV/24 Mikola Zsigmond a fej-hez] * *~én (vajt) vagyon (érette)* kb. fejesztést érdemlő bűnben/vétségben leledzik. 1606 : az Alperessek, ream tamadanak, ugy minth hatalmassok, uerenek(is) Nemes ember uagiok azert azt mondom ha az ti ktek törüenie mutattia, mint hogj hatalmassul ram tamattak feieken uadnak erette [UuszT 20/143]. 1609 : feyetekennis rayta vattok, mert nektek cziak simpliciter kellenne magatokatt defendalnotok [Hídvég Hsz; HszjP]. 1648 Székel Annokot . paraznasagba(n) talaltatua(n) ki cziaptak volt az varasrol ugy hogy az utan be ne jeöjdon az varosba hogy ha be talal jeöni es it ben talaltatik, feje vetessek, mint hogy az elle(n) be jeöt Azo(n) sententiát keuanniak hogj fejen legyen. [Kv; TjK] VIII/4. 291]. 1653 azt mondom(m) az törveni által ha magat ezek az gianuk alol fel nem szabadithatna magat orzagh törvenie szerent feien vagion erette [SzJk 70] * *~ére áll* fejét/fővesztését, ill. fejaváltását kívánja. 1727 : Kertész Esébetnek Constál világosan nyilván valo Nös paráznasága mind azon által minthogj az hites Ura Fejere nem áll, Sőt alázatosan Instál életének meg maradásáért. Teczett azért az Törvénynek, hogj ... az Piaczon . Hohér állall meg Csapattassek [Dés; Jk]. 1747 : az Incta ... nem gon-

dolvan Ferje(ne)k adott hűtivel köteleességével, edgy Czigány legénnyel el szökött s azzal hitelenül élven paráználkodott hites Ferje nem akarván fejire állani, kévannya corporaliter poenaztatni és maga mellé venni, tsets szopo leankajá(na)k intertentioja kedviért [Torda; TjK III. 137] * *~ére állhat* fejavételeit, ill. fejaváltását kívánhatja. 1739 : őt, hat Fatensek világosan subinferallyák az I Kibédi Mária Asz(sz)nynak)(ezen Nms Ts. Szólnok V(ár)me)gjebe(n) Örmény Városon; Néhai Férjével ... egygyütt lakásokb(an) ferjén kívül való paráznaságát. Holta után ezen Nms Ts. Szólnok V(ár)me)gjebe(n) Örmény Városon; Néhai Férjével ... egygyütt lakásokb(an) ferjén kívül való paráznaságát. Holta után pedig promiscue idegenekkel való titkos és nyilván való társalkodását ... Sőt Latrainak feles és száma nélkül való véle lött paráznaságok iránt való kérdéseket, ... , ha Néhai Férje élne, méltán halált érdemlene, de mivel Férje meg-holt fejére nem állhat hogy in poena mortui Homagii Convincáltassék, meg-kivánom [Dés; Jk 299a] * *~ére esküszik* esküvel főbenjáró vétket bizonyít rá. 1637 au Ax septimo se eskedgjek az fejere az Captivusnak, es vitesse ki ütesse el az fejet [Mv; MvLt 291. 104a]. 1648 : az fogoly egy nehany rendbeli lopasi nylna(n) kiteczik ez ezilekedietert elseobe(n) czigasztassek megh, es annak utanna in terrorum alior(um) akasztassek fel. De ugi hogi az orzagh teörüenie szerent az A eskudgiek fejere heted magauat [Kv; TjK VIII/4. 294]. 1650 kesz lesznek ad Caput septimo az feiere eskenni, azt kevano(m) hogi az fiam halalaert megh hallion [UuszT 8/64. 60]. 1726 : a kik fejére akartam eskünni, azokatis adománnyal fascinalta hogy a fejére ne esküdgyenek [Dés; Jk] * *~ére jár* kb. feje vesztésére tör. 1584 Cathalin Jstwan kowachne, vallia, ez Keodme(n) Janoske igr ztkozodot feleolle, Amely Bestie lelek hires Curwa miath en busulok, meg lattia Azt hogy feiere Iarok, vagy Niere(m) vagy Ne(m)es be is Ideze(m) [Kv; TjK IV/1. 369] * *~ére-jóságára megparancsol* fej- és jószágvesztés terhére elrendel. 1580 Az bor egeteeket hywassa be eo kegmek, Biro vram es feyere iozagara paranchiollya megh mindeniknek hogy idege(n) seprot ne merezzellie(n) venny se az hatarba be hozny [Kv; TanJk V/3. 210a] * *~ére keres* fejére gyűjti a bajt/az eleven szenet. 1597 : Keömyes Andras ... wallia, Illien bezedeket hallotta(m) Chizar Peternéteol .. hogi Veres Pal az zolgaloiának Margitnak ne(m) vgi fizetet amint illet volna hane(m) oliaatlan teolteotte az eleo rühaiban az penzt, aztis monta hogi az leany dolga feleol hiwatta wolt egikor eotet Veres Pal, kerdette hogi Meggiek (így!) az leany dolgabol mert ne(m) thüdom mit mywelliek, mondot Chizarne, ha kegmek megh fogtattia az leant bizony feiedre keresed, hane(m) iob el iktassad [Kv; TjK VI/a. 71] * *~ére köti* magát fejével felel/kezeskedik. 1722 Gyermekeskénk ugyan jobbacsán vagjon, de ige(n) el fogjott, gyenge, ... szándékunk az volna he

az Gyermekek erősödnek bár csak az Szebeni sokadalmi táján mehetne bé az Feleségem Gyermekekivel, a feire köti az a Vetula^a magát, hogy mind az kettőt ki építi, azért már nek(em) mindent el kel követnie [Fog.; K.J. Rétyi Péter lev. — "A gyermekgyógyító öregasszony"] * ~*é*re parancsol kb. lelkére köt. 1632 Valentinus Leörincz de Kozmas Dux pixidarior(um) fassus est hoc modo Tudom azt hogy Kayczia Mihali en legjeniem uala, mert en azkoris hadnagy voltam úgy hagyja oda Czirebe Kayczia Mihali Lazar Istvan Azzonjom Beldi Kelemennek: hogy hogy Beldi Kelement szolgálja uala, az Fejedelem fejemre paranczolta hogj az zazo alol megh ne engedjem hogy az legjeni ki allion [BLt 3]. 1770 fejemre parantsolta hogy akarunnét teremtem elé [Gyf; BK 1017] * ~*é*re rak rábizonyít. 1593 Ilona, Patkos Janos felesége, enis zolok miert hogy en Jambor wagiok eo enghemeth így hagiott el, maghath ygy megh ferteztette, paraznasagban ejtette maghath, ha ezekben valami tagadast tenne, a' mith lehet bizonitok, a' mellet kez wagiok Orzagh törwene szerinth fejere rakny, mint yllen hythi zegethez torwent jgassagoth warok Vram Kgd zekyteöl [UszT] * ~*é*re rakat rábizonyított. 1590 Ezt megh bizonito(m) Seott teobbeketis ami lehet ha mit az bizonasgh be ne(m) fogh feiere rakato(m) valami az orzagba(n) teorweny [i.h.] * ~*é*re rakatja (ezt) a tüzet rábizonyíttatja (ezt) a bünt/vétséget. 1573: Anna Molnár Istvanne, azt vallia, hogy agoston Eleol megen volt, Mond katonak chak kar hogi te vele(m) p(er)les Mert te chigan vagi Nyilwan valo bozorkany vagi en leszek az Ember hogi feyedre rakatom ez Tuzett, ez zokra eo neky kato Twdomant teot hogi meg emlekezek rola [Kv TjK III/3. 87] * ~*é*re rakja a tüzet rábizonyítja (ezt) a bünt/vétséget. 1574 Katalin Nehai feoszeo giarto Andrasne vallia. Mond neky^a Illyen vndok dolgot hallok feoleled hogy a Barommal vetkeztel kerlek hogy ha Iambor vagy hat Leh Nem fekszel alatta, hanem ky tyztitod magadat beleole Mond Zeoch Demeter yganis Nem akarok le fekwyny hane(m) gondot viszelek rea, hogy vagy az ky ream keoltette az en feyemre rakya az Twzet vagy en annak feyere rakom, Mert en Bwntelen wagiok benne [Kv; TjK III/3. 309 — "Ti. Zeoch Demeternek"] * ~*é*re szentenciáz kimondja a fejesztésre való ítéletet. 1598: Amy nezy az Borsos Gergely dolgatt erthyk eo kgmek biro vramtol hogy fajtalan gonoz chelekedetiet theorwenj zerent fejere sententiaztak volna, myerthogy penigh minden sullios teorweniek lenitate misericordiae zoktanak mitigaltattnj eo kgme is az irgalmassaghoz niwlwan inkab regy megh regzet zokzasok (így!) zerent, kerik azon biro, vramatt az Appellatiot megh ne lattassa hanem legyen kegelem fejenek [Kv; TanJk I/1. 322] * ~*é*re térül fejét sújtja. 1595/1614 Szántam Ötves Györgyöt, hogy ha kimondom dolgát, igen rútul leszen dolga. Hogy azt elittkoltam, az én fejemre térüle és csak alig-

hogy úgy nem járok, az mint szokták mondani, hegy Kegyelmes tolvajnak nyárs az seggihe. Ó kiszabadula <én> beléesém a nyomorúságba [BTN 42] * ~*é*re vakar eleven szemet gyűjt a fejére. 1639 tudgja bizoni miért nem hivatot engem, mert fejere vakar, bizoni maganak a baratom (így!) [Mv; MvLt 291. 185a] * ~*é*re várjam a szentenciát várja az ítéletet. 1782/1799 most már tsak várjuk fejünkre a' Sententiat hogy Vásárolt erdeinknek életétől el tiltsanak [Torockó; TLev. 5/16. 344] * ~*e s élete elvész.* 1758 Az Kérdésekre Volnya birara mondani^a nem tudak (így!), Paraznaságát nem halatam hanem most halom Zugotni, hogy az én szolgálommal prázálkodot volna az Leant is fogatam miolta hallatam az dolgat de eo is azt mondota hogy a feje sellete^b el veszen, ha a fele szot szolat is né^c a biro [Cintos AF; TK1 19/42 Gyirászim Kirilla (36) jb vall. "Utána tollban maradhatott: semmit. ^bOlv. s élete. ^cTollvétség néki.h.] * ~*e szabadítása ki* szabadítása. 1614 Keuantatot volna hogy ha kez(yelmed)nek egy nehanian kik Bornemizza Sigmondnak illien Attiafiusaganak zeouetsegeuel keöteleztetet, ha azt az zep Sogorsagot Attiafiusagot szeme elöt viselűen, ennek előtte szwksege-nek ideyen velle iol czielekedűen, nem iozagara hanem iozaga keöüwl adot volna valami keűes keöltseget neki feye szabadításara es egieb szwkseges dolgaira [Törzs. — A fej. Szentpáli Kornis Ferencz] * ~*ét berontja* fejét betöri/zúzza. 1584 Catalin papfalwy Illies Ianosnak a fogolnak edes leania vallia Ieowe a korchomarov Az apam es az Aniamat Izeniukeppen meg vere es az feyet es feiechontiat beronta [Kv TjK IV/1. 492]. 1765 Kelletett in Jus adtrahalnok az Ikat illyen okon, hogy ok a Migs Regius Fiscus conventionatus béressit Kováts Mihályt, és Feleségit Mariát minden igaz ok nélkülűt aggre-dialtak potentiose rutul meg verték, rontották, sebhették, fejeiket bé rontották [Torda; TjK V. 285] * ~*ét elüti* fejét veszi, lenyakazza. 1629 ha küüül lettel volna a Varoson, bizony az fejedet üteöttem volna el [Mv MvLt 290. 162a]. 1639 Turi Ferencz megh megh is szida hogj mért eskettel megh hamissan, mert nem szanna el ütni az feieth [Mv; i.h. 291. 175b]. 1654 Hal-lam Pal pap Uramtol feddődue hogj Jstván deaknak monda, megh az Annyad teje sem uesztet ki szaiadbol, jmmar embert itilisz, Mihalj deak azonban fel szeokek, monda, megh mondam fattia bestie lelek kurua fia hogj menj el ne jarj az matkam utan, hizem az eleött előttd uolt az fejed nem szanna(m) el wtñj s az seggedhez uetnj Aztis monda Mihaly deak nem szannam haza-za mennj s onna(n) is ki uonnj, az fejet el wtñj [Ksz; BLt 7 György Peter Imperfaluj pp (38) kezével]. 1761 eo Nga a Birot meg riasztotta, es mondotta volna, Nyisid ki mert mingart el ütem a fejedet [Branyicska H; JHb XXXV/45. 12] * ~*ét és jószágát elveszti* életét és birtokát elveszti. 1736: Ab antiquo praxissa e volt a Nms

Hazának, hogy a Gyilkos in Foro Polytico p(ro) sequáltassék hogy az ilyen malitiosa*, nem hogy fejét és Jóságát el ne vesztené; de még Paraphrnumát is elveszti [Dés; Jk 192b. — *Értsd persona] * ~ét felülhaladó? kb. a maga feje váltásánál többre rúgó. 1762 kit hallat hogy eleitől fogvast ő tanácsalta volna kis-seb Piát edes Attya ellen felette sok karokkalis illetve volna Idősbik Kovacs Peter Uramat Absentiajab(an) Borát, Buzázját (!) ki csalván kis-seb Pia kezéből .. es hogy Földes jo Uri Aszszonyanakis fejét fejul halado sok károkat tett légyen [Msz; MbK IX. 29.] * ~et hajt a. főhajtással köszönt. 1653 És fejet hajt a két csauz a császárnak*. Mi is hasonlóképpen egy kicsinnyel közel menénk, és szinte úgy fejet hajt-tunk császárnak mi is [ETA I, 134 NSz. — *Egy 1621-i táborozás alkalmával a szultán előtt]. — b. kb. meghunyászkodik. 1702 sohova a mű szegény eleink nem appellálhattanak kényszerített ujalválások késkételén* fejet hajtani; mert nem hogy igasságokat elő vették volna, sőt ha-lalos dolgokkal fenyegették őket; hogy kit fel nyársolnak kit fel akasztanak benne, kinek orrát kinek fülét vágják el [Torockó; TLev. 4/3. 2b — *Egy korábbi másolatban a szó elváslódva, a XVIII. sz. végi másolatban így!]. — e. be/ meghódol. 1564 Megint által költözik a király* a Tiszán. Btzed alá méne; nagy Báthori Miklós^b a bátyja által szép szót ada a királynak, hogy fejet hajtana, de mihelyt király onnét elméne, abba ő semmit meg nem tökéle. Kis-Várdát^c király megszállá, és Kis-Várdai Mihály királynak fejet hajtja, a várat a királynak ajánlá [ETA I, 22 BS. — *János Zsigmond fej. atyjától örökölte a királyi címét. ^bEcsedi Báthory Miklós előbb János Zsigmond, majd I. Ferdinánd híve; e tájt szatmári főispán, majd 1567-től országbíró. ^cSzabolcs m-i végvár]. — d. enged, engedelmeskedik. 1740 (A) Mlgs Gubernator Urunk ő Excellenciaja Mlts Commissioján(a)k K. Vajda Gábor atyánkfa ő kglme is fejet hajtván, Condescendala ad Interesse acceptandum Sex per Centum [Dés; Jk 337b]. 1786 a Pő Szolgabiro Titt. Miske Kristoff Ur az Thoroczka Lakosak panaszaira tett kegyelmes rendeletei ki hirdettek itten Thoroczkon .. Tudom . Hogy az Varos képeben sem pediglen valaki különös leg kis-ebb illetlenséggel nem felelt arra nemis mondatta senki azt hogy Nyomatásban nincsen nem kötelezi, sőt minyájan meg köszönték s egész haladatassággal fejet hajtattanak [Torockó; TLev. 4/13. 32] * ~e-tisztelessége vesztese alatt clete es becsülete elvesztése árán. 1604 senky feye tiztessege veztese alat, se maga, se zolgaya se egjeb rendbely emberek az ellensegh keozze se egy dolgaert se masert ne merezelen menny [Kv; TanJk I/1. 488]. 1621 az minemv Tiztviseloeket Generalisokat, Capitanokat es had-nagiokat rendeltek es valasztottak .. Plena authoritatu adua(n) az Generalis vrainknak, hogj mindenek fejek tiztessegek vesztese alat engedelme-sek legjenek [Kv; i.h. II/1. 333–4] * ~ét kész

törvény alá hajtani kész magát törvénykezésnek alávetni. 1597 Az Actrix kez volna felet teór-ueuyn ala haitani. Azt mo(n)dgia hogy rakia rah, bizonicha rah [UszT 12/129–30]. 1599 te ne-kedis sokzor teoltette megh Petki Andras erze-nyedet penzel Mikor Petki Andras eitli en pedigh akkor leanzo voltam, myert in facie sedis mondod hoszan az teórueuyn ala haito(m) fe-jemet, rakd ram [i.h. 14/345] * ~ét kiált fejt kidugja. 1760 a Réce ki úté a Nyakát fejt az honya aloll [Kóród KK; Ks 17/XXXI] * ~ét köti bele fejt teszi rá. 1722 a fejt köti belé, ha olljan egésséges Gyermekek nem teszen* belőlle mint akárkijé [Fog.; KJ Miss. Rétyi Péter lev. — *Ti. a gyógyításra vállalkozó asszony] * ~ét lesüti a. (szégyenében) lehajtja/szegei fejt. 1572 Pilstich Leorinch vram vallia Ezt halwan chiak leh Sywtette feyet es ely Ment onnath [Kv; TjK III/3. 36]. 1783 Demetsnétől azt is hallottam beszélteni, hogy ő egykor nappal bé menvén az Aszszony ő Nsga Házában, ő Nsgát az ágyban Vántza Tisztartóval edgyütt ülni látta, és az Aszszony ő Nsga le sűtvén a' fejt. Vántza Tisz-tartó így szóllott, Ne szégyenlye Nsgod, nem ad ki bennünket Demetsné [Perecsen Sz; IB]. 1787 a Leany a Fejt tsak le Sütette s halgatat [Backa-madaras MT; CsS]. 1804 mikor mással beszél fejt le-szokta sütni [DLt nyomt. kl]. — b. (szé-gyenületen) meghunyászkodik. 1653* Megszünné-nek a vártol^b és frigy lön közöttök, és ezalatt elérkezék Bocskai is s Medgyesbe szálla. És azt látván osztán a százság, lesüté bezegg a fejt. látván a Bocskai állapotját és a jancsárt véle lenni s a magyarországi nagy urakat [ETA I, 100 NSz. — *1605–1606. évre von. feljegyzésben. ^bÉrtsd; abbahagyták Sv ostromát] * ~ét-marháját kezébe kívánja vki-nek életét-vagyogh-nát követeli. 1590: ha itth volna orszagh-teorueenie szerent keszek volna(n)k rea es-kenni Si juris mostis keszek vagiunk rea eskenni hogy eo az giolkos, miert hogy az fele giolkosnak sem feje sem ioszgha se(m) marhaia Azt mo(n)-giuk tahat, eoreokseghet, fejet, marhaia kezewnk-be kewanniuk [UszT] * ~ét megmarasztja a letét megmenti. 1766: én hogy meg olvasám a' Transmissiot irtozatos Káromkodásaitól el irtoz-tam; Iparkodámis mellette eleget s annyira menék, hogy az életit vagy fejt meg marasztám; de az Nyelve hegyiből elitilének ennyit mint ez az I. magának s mind mások(na)k oktato példajok-ra [Szentbenedek MT; Told. 5]. * ~ét-nyelvét keresi fej- és nyelvvésztesért pereli, fej-és nyelvváltságot keres rajta. 1591: hallotta Bornemizsa Gergelnetool azt hogi monta, Nem semmi vgimond az kinek fejet nieluet keresik [Kv; TjK V/1. 62] * ~étől árad fejtől ered/ származik. 1733 az Unitárius Mesternének az Attya a' Mesterhez ment 's mondotta Jaj jaj fiam miert vőtök (!) le a' harang kötelét, a' Mesterné azt mondotta: Nem az én Uram fejtől áradott [Hévíz NK; JHbT] * (maga) ~étől (nem) ese-lekszik (vmit). 1581: ha az fyeedelemhöz valo hwsegre keoteleztetyk eo kegmekek az orzaggal

eggyt Abba semmy ellent ne tarchanak, hanem hwaegyet es Engedelmet Mutassanak Abba, ... ha penigh semmit ne(m) obtinealhatnak the hagh (!) tyztessgesse(n) haza kowetkezzenek eo kegmek megh jelentwe(n) hogy eo feyektwl semmit ebbe ne(m) chyelekedhetnek, Nemis volna instructioiok belolle [Kv TanJk V/3. 245a]. 1635 az Czismasiak. 1629 esztendeoben. Jstenben el nyugut Bethlen Gabor Fejedelmet, cziak magok fejekteol, eok tudgyak mint, requiralua(n), impetraltak volt ugyan annuentiat, hogy küleon Czeh adassek teollunk nekik [Kv; Ált Céhir. I. 15]. 1749 Szolga Biro Uram husz dolgost vett rajtunk, nem tudjuk hogj a Pö Bíró uram porontso-lattyából, vagy pedig a maga fejitől tselekedte, elég hogy rajtunk eztis meg vette [Tóhát AF; Told. 3]. 1870 a Vintzellér el küldett Kántor Josefhez kert tsinálni, de ugy hiszem, hogy ha Kántor Josef nem parantsolta volna a maga Fejitol nem küldött volna egy kertelőt is [Adorján MT; Born. G. XIV. I Csorba Györgye (40) vall.] * ~ét rábízta fejét kezébe adja. 1585 Ersebet feyer Ianosne vallia, Zayabol hallottam ezeket Im chak Nem Reghen a' leantol Amaz teókelletlen Arulo a' Poztomető Martonne fia veszte, Egor esmegh Monda Jay Io Ersebet Azony a femet* vgian Read bizom, de vetkezem en ezekel Vincze Deakal, es Georgy Deakalis Molnar Tamasalis de Az Atkozott a' poztometeóne fia tudta leg Jobban [Kv TjK IV/1. 504. — *Értsd: a fémét, azaz fejemet] * ~ét seggéhez véteti fejét véteti, lenyakaztatja. 1640: Kádár György fassus est: Hallottam Asztalos Mártonnal magától azt hogy szidta az feleségét azzal, hogy megládd esseznek az lánya, hogy rövid nap a seggedhez tétetem az fejedet úgymond [Mv; MvLt 291. 212a—5b átrásban!] * ~ét szedi fejét veszi. 1653 Bathori András pedig az urakkal a mint az úzó lengyelek előtt elszaladhata, Csfbka a méne, a havasar, éjjelre megszállottanak nagy hirtelenséggel némely gonosz székeleyek megüték őket és mind fejedelmestől fejeket szedék* [ETA I, 53 NSz. *1599-ben]. 1742 meg indulván osztán a' Szászok, meg leste Veres Sámuel távol a' Falutól, 's ott elejkebe állván fejeket szette [Kisenyed AF JHb Juon Czofró (40) jb vall.] * ~ét szerencsére veti szerencsére bízza magát. 1600 Forras Janos Dezmerly Mikola Vram Jobbagia vall ... egy nehany vttal megh kergettek eoket az hajduk mindazatal eok zerenchyere vetwen feyeket vgy haytottak Dezmerben* azokat az Juhokat [Kv; TjK VI/1. 594. *Dezmér K] * ~ét veszi lenyakazza. 1567 Audissiet dicentem vxor(em) Helye Paisos de Emerico Hari Am meg fogak azt a kurufiat Hari Imrehet a Gylkost .. Bn magam ffelet wezem ha eccer el nem fogia tizzer vagom Mind addig mig el vaghatom [Kv; TjK III/1 49]. 1582 Az mell kett Gylkosnak fejekett veottek, az varos fegwere meg' Thiztitasatoll Chizar Ferenchnek fiztettem f. — d. 25 [Kv; Szám. 3/VIII. 41]. 1596 im(m)ar le uag-dalta Benedekfi Janos az felperest es monda neki, fejedet územ estez (!) lelek [UszT 11/53] 1674:

December 14-re virradólag pénteken vették fejét Bánfinak* [AMN 154 — 5. — *A Habsburg-pártisága miatt hűtlenség és hatalmaskodás címén elfűtelt Bánffy Dénesnek, I. Apafi Mihály sógorának]. 1703 Szász Janos immár el vőtte jutalmát, tegnap előtt fejét vőtték a Szebeni piaczon [Ap. 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nsz-ből]. 1773 Stefán nevezetű Béresse Tardi Vramnak mutatta nekem a Nyakát, mellyen igen nagy gürűzdelés volt, Mondván, hogy nékie fejít akarta Venni Tardi Vram [Burjánosóbuda*; JHb] — *Ké-sőbb Bodonkút K] * ~ét véteti fejét leűtetti, lenyakaztatja. 1573 Katalin feyer Benedekne, Azt vallia hogy tawaly Nyarban azt Mongia volt fekete kato, eo neky hogi feyet vetety es az alfelehez tetety [Kv; TjK III/3. 86]. 1613 hallotta(m) hogj monta Beldi Keleme(n) vramis Virag Georginek es <a>z Gabir Peter fianak hogi ne kössek fejekett, mert ugia(n) fejt (!) ueteti Gabi<r> Peternek, Meghis oda keotek fejekett Beldinek [Cszs; BLt 3. „Petrus litterat(us) Vice Judex Regius de Z Georgy* „vall. — *Csksztgyörgy.] 1653 Kornis Farkast kihozatja és ott az Ompoly parton fejét véteti* [ETA I, 56 NSz. — *1600-ban.] * ~ével évi meg feje bánja, fevel fizet/lakol. 1575 az Eoryzes es vizgasz feleol Illien vegezések vagion Tyztessgesen haborgas nelkwl vizgazanak, Mert valaky Indwlatot haborsagot celekedik chiak feyevel Ery meg [Kv TanJk V/3. 121b]. 1621 Biro Vram eo kglme Tanaczjaval eggyt vghian Jrasban kj adua(n) mindeneknek Interdictumot vgj vigjazzon minden Ember haza taja(n) hogj valamelj ember miat twz tamad, ne(m) egiébbel hane(m) fejewel erje megh [Kv; TanJk II/1. 318] * ~ével fizet fejével lakol. 1675/1688 u.: Egy szoval mindenekre oly gondo(d) legyen. s, ugi vigiaz hogi kár engemet ne erjen. <va>lamiben talaltol, vagi gondot nem viselsz, fejjeddel fizecz [Borb. I Petki János ut-a csfkcsisai jb-bírájához] * ~ével játszik. 1676/1681 mindezek(ne)k poenaja az, fejevel jadtzik a ki megh proballya ez edictum ellen valo dolgot [Vh; VhU]. 1756 ö Kegyelminek Szebenbe is nagy baja volt a lopás miatt, úgy hogy fejivel jádtzott [Kv Mk IX Vall. 44] * ~e vész fejével fizet. 1769 Bratyik Péter . midőn meg akartuk volna kötőzni, Isten nevébe(n) reménkedet, hogy hadnok el, ne fognok meg, mert ő tudgya, hogy ha mostan elfogatattik nekíe Feje vész [Vályebrád H; Ks 81. 57/22] * ~e vétete fővétele, lenyakaztatása. 1610 mondtok az leginy feye vtan az kit Caplionba(n)* megh eólenek [Dés; DLt 321. — *Dés közelében]. 1658 29-k aug. szent János fejevétele napján esmét futamodás lőn, jöve hírül: hogy Balavásárnál az ellenség — és éget — ől — s vág. Jézus, légy velünk! [ETA I, 168 NSz] * ~e vétetik/véttetik lenyakaztatik. 1597: az méltatlan halálért ew iss erdeme zerint lakollion, ... ameli kezewel Sarkeozi az Mordalisagot chelekette el wagattassek azután az keozeonseges zokot helie(n) eomaganak feie vetessek, es le vagattassek [Kv; TjK VI/1. 32]. 1647: Ez ... szemeliek edgyt paraznalkottak

. mind ketten megh eölettesenek, Az ferfiu(na)k feje vetessek, es az Aszszonyi sakba butatua(n) vessek az vízbe, mivel hogy vra va(gyo)n [Kv; TJK VIII/4. 169] 1745 Az J . . mestersége által az embereket lopta, tsalta, és hitegette mellyet ellene comprobalvan minthogj jure naturae illetlen az Asztzony embernek fán függeni, meg kívánom, hogy feje vétetessék és meg halljon [Torda; TJK II. 66–7]. 1764: Imbre György . . egjedül halálra méltónak tiltetvén feje vétessék, azután teste kerekre, feje pediglen karoban tétessék [uo.; TJK V. 239] * ~e vétetődik. 1648: Director Ur(am)ek kj hozatua(n) Szekel Annokot

Azon teöruent* azzal mitigalliak, hogy . . . mostanis csak ki igazittassek . . . de ez uta(n) be ne jeöjeön mert sine misericordia feje vetetődik, ha it ben talaltatik [Kv; TJK VIII/4. 292. — *Ti. az előbbi ítéletet; ezt l. előbb feje vétetik al.] * befakad a ~e behasad a feje. 1722: Pap Péter . sokan lévén rajtam, ugy meg út föb(e) hogj á fejem bé fakad, egj kupa Vér folyt az Fejemből [Kecsed SzD; TL] * elütteti a ~ét vki-nek fejét véteti valakinek, lenyakasztatja. 1637 az Ax septimo se eskedgjek az fejere az Captivusnak, es vitesse ki üttesse le az fejét [Mv; MvLt 291. 104a]. 1659 egy néhánynak ha a vétkesek közül elüttette volna az ország az fejét, ugy szerzett volna az portán magának hitelt és kedvességet [BOE XII, 206 Barcsai Ákos Lázár Györgyhöz]. 1754 Nobilis Juditha Fitsor Anor. cir. 15 . . monda addig nem nyugszom míg a fejit el nem üttem, vagj a vasat meg nem pengettetem véle [Altörja Hsz; HszJP] * fizetni való van a ~én. 1839: elég van a fejünken fizetni való [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz] * halál lesz ~én életével fizet/lakol. 1736 27ma 9bris Ejtztzaka, Székely András meg-részegedvén, Nms Városunk utzáinn . ördög attával 's Ördög teremttével irtoztató képpen káromkodott; mely káromkodása . . . meg-bizonyosodván(n) noha a Nms Ország Törvényye szerint halál lőtt volna fejénn de most . . . Nms Városunk Piattzán keménnyenn meg-páltzáztassék [Dés; Jk 261b] * kész/készebb (inkább) ~ét elültetni (magának) készebb meghalni. 1629: Ez niarba Kis aszony napba(n) a Tordai sokadalomkor latta(m) Simonfi Gasparnet Ugian akkor monda aztis hogi eö kesz inkab az pelenger alat el ütteni az feiett hogi sem mint az Űra melle allion [Mv MvLt 290. 188b]. 1657 Az en feleségem Gernyeszezi Marta ennekelötteis hagyot volt el hütötlenül; akkor vissza hosztam. Az utan keserves fogsgomban, nem hogy mellettem forgolodott volna, ram gondot viselt volna, hanem inkab ismet hütötlenül el hagyot. Meg ertven hol vagyon, utanna mentem s hiytam (!) hüti melle, de meg aszt feltele, hogy keszeb a fejet elültetni maganak hogy nem melle vissza mennyen [SzJk 84] * meg-kegyelmez ~ének. 1603 az Romaj Csaszar ö fge az mi kegyelmes Wrúnknak kegyelmessege ala aianlyik magúnkat, Könyeregűen ö Ngnak, hogy meg kegyelmezzen. feiúnknak, marhanknak [Kv; TanJk I/1. 452]. 1625: Suky Benedek vram

ü keglme megh tekintuin Jo akaroinak mellette ualo teorekedisit méné erre az engedelmissre Igy kegielmeze megh feienek [Melegföldvár SzD; SLt EF. 5] * sem ~e, sem jószága, sem marhája sem élete, sem birtoka/vagyon. 1590: ha itth volna orszagh teorwenie szerent keszek volna(n)k rea eskenni Si juris mostis keszek vagiunk rea eskenni hogy eo az giolkos, miert hogy az fele giolkosnak sem feje sem ioszagha se(m) marhaia Azt mo(n)giuk tahat, eoreokseghet, fejet, marhaia kezewnkbe kewanniuk [UszT]. 1606: Kws Istuan cziekefalwi Biro azt wallia . . kapitan vram s kiralj biro vram azt Jzente hogi hirdessem meg az falun hogi senki az görfi Janos hazatul semit el ne hozon mert sem feye sem Joszaga [Csekefva U; i.h. 77c] * szentencia lesz a ~én fejvesztés fővétel lesz része. 1638: Ha meg bizonitodik az Inct(us) ellen tehát eo facto az Mostanj Sententia az feyen legien [BSz; Ks 41.E.15]. 1644 ha töbsszer effele vetekbe es többekbe eliez hasonlokba impingalna ez az Horuat Mihaly . . az elebbi Sententja legien az fejen [Cege SzD; Wass]. 1666: Rettegi Janos al(ia)s Pulyomi (!) Udvari Gyalogink között lakván ho penzünkkel es ruhánkkel el szökvén ket izbenis, mellyert finalis sententia leven fejen, halálra adjudicaltatot volna [Szád. fej.] * tele van a ~e. 1843 mennyenek haza az urak ne kössenek ki evel a Részegessel mert örökké teli vagyon a feje [Moson MT; TSB 49].

Sz: a ~éért nem menne oda a világ minden kincseért/ha fejét vennék, sem menne oda. 1756: oda nem mentem volna a' fejémért [Galac BN; Wlt Mariliutza Szimion (30) jb vall.] * a ~e se éri meg feje vesztésével sem lakolna eléggé. 1796: A Falusiakat sokat büntette, huzat vont rajtok annyit, hogy a feje se érné meg [Méra K; Aggm. B. 15] * ~éhez ver vmit fejéhez vág/fejére olvas vmit. 1590 ezen Jelen valo 1590 eztendőben nagj Bodogh azzon nap tajban nem tudom mire valo gondolatlyaban . . . az Inctus . . . azt mondotta hogj en Ghalambfaluj Peter az feier aghar Alatt tartom hitemet tisztességemeth az előttis feiemhez vertek s el' szennuettem [UszT] * ~ét falba veri. 1786 A kedves kopacz fejedet pedig nem féltém, mert jo előre láto ember meg tsinaltottad vala a bagoly füli süveget, tsudáltam mire valo, hát providealtad ezen szomorúságodat, jo dolog okosság volt, mert mar ha a falba vered is a kopacz fejedet a Süveg meg menti a veszedelemtől [Bolya NK; IB. gr. Toldi Zsigmond tréfás lev. I. Bethlen Sámuelhez] * ~et főért ad életért étellel fizet. 1653: Bakón* éjjel egy emberséges embert megölt volt egy székyeli szekeres-féle ha megtaláljuk — főért fejét kell adnunk [ETA I, 138 NSz. — *A moldovai Bákóban 1621-ben] * amíg a ~e áll amíg él. 1786 Tot Mihálynak mond az Biro Szakás Péter, hogy hallodé ad meg az mivel tartozal . . . mert én el kötöm az Marhádót melyre mond Tott Mihály az én Marhámát bizany nem viszi ked az mig az én fejem áll [Hidvég*; Gyl Király János (40) tarás vall. — *Mv-be olvad bele] * ebnek húzzák padra ~ét, eb vonja pad alá '?'. 1846: ebnek húzzák padra fejit, eb vonja

pad alá [Zentelke K; JHb Br. Jósika Jánosné Csáky Rozália Jósika Samuhoz írt német nyelvű levelében] * *ha a pap ~e volna is '?* 1768 (A vasat) neki Balás Andras adta hogy fel mivellye s ő el rontaná ha a' pap feje volna [Pf] * (ha) *fegyver lenne ~e felett* kb. ha ellenség fegyvere fenyegetné. 1590 eo kgmek Varosul mind Isten eleót s mind emberek eleot tanobizon-sagot téznek, hogy fegywer leot volna feyeok felet, sem Igiekezhettek volna Jobbadon (így!), Amint Intettek Bor(nem)izat az eleot valo gywles-bennis a bekesege, ne(m) volt oly ratio, mind Jsteny, s mind ez varossy Ioh, kiket eleo Nem vettenek (így!) [Kv TanJk 1/1. 142] * *fő a ~e*. 1711: nekem pedig (!) igen fő az fejem Ur(am), mivel ezen rettenetes nyakas kösseg Semmit nem ügyekeznek a ki szállitasaban [Gyergyó-újfalu; Born. XXXIX. 52 Solyom István Kászoni Jánoshoz]. 1834: kel 92 Rf. fő a fejem hogj honnan tsinalhassam ki [F. zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez]. 1851: a' fejem már megisnt fő jóvendőm elhatározása felett, ha hivatalt akarok viselni, már mindenként csődülni kell [Kv; Pk 7] * *hány ~e?* hány élete van? 1599 En Borbely Peterne Kata azzony vallom en mo(n)dok az leau(n)ak vezteg (így!) gonoz oraba termett gonoz leany, hany feid hogy te ezt mered mondani zegeni árua leany vagi te, hogy mered te ezt mondani hogy ha meg nem bizonithadott (!) nielvednelkwl maratzt [Kv; TjK VI/1. 369a]. 1653: Hány fejetek, hogy így hazudtatok a császárnak? [ETA I, 132. — *1621-beli nyil. *A szultánnak] * *ijesztgeti szegény ~ét*. 1851: nem ijesztgeti szegény fejét mindegyre ez vagy amaz bajban létével, 's nem sapítanak annyit a' fülébe, mint édes kedves drágalátos leánya szokott [Kv; Pk 7] * *Isten áldását/díktát veszi/viszi vki a (maga) ~ére*. 1760 Ilyetén ceremóniával vette s vitte az ember vagy az Istennek nagy áldását vagy nagy átkát a maga házára és fejére [RettF. 100. — *Ti. a leírt lakodalmi szertartással vesz áldást v. átkot fejére] * *jól megkötik ~e felett a kötelet* kb. jól ellátják a baját, jól elintézik vkit. 1756: Barti Ferencz (32) fatetur mondék nekie no joll meg kötik a fejed felett a kötelet, melyre monda ha meg kötik nem igen darék embernek kötik meg [Kvh; HSzjP] * *maga ~ére tüzet kiált* kb. bűnös voltát/vétségét elismeri. 1631 az el múlt niarba(n) hallam hogy sirnak rinak uala az Kalman Gergely hazanall estue, es hallam hogy Beöruey Istuanne mo(n)-gia vala nagi fel szoual. az maga Eöczenek. Aha fertelmes kurua io lők addig migh az hasamo(n) fetrengett de immar meg unal, ezt halua(n) Böruey Istuá(n) mo(n)da Im ezt halliatok tüzet kiált az esse lelek kurua leania az maga fejere [Mv; MvLt 290. 47b] * *mondj igazat, s betörök a ~ed*. 1741 itt telik bē mongy igazat s bē török a fejed [Kéménd K; Ks 101 Zejk István lev.] * *nyakat ~et hajt*. 1806: Valamint a' Falus Biro azon ki nevezett tizen kettőd magával ítél és végez, a' Falusiaknak nyakat és fejet kell hajtani [Olt-szem Hsz; Mk II. 4/115] * *olyan a ~e, mint*

egy szénásszekér. 1794 ő kegyelmit is jól meg té-paszták hogy olyan volt a' feje mint egy szénás szekér [Dés; DLt az 1799-beli iratok közt] * *sem ~e, sem jószága* se feje, se vagyona, fejét-vagyonát vesztí. 1604 az Görfi Janos Jozagarol fazakas palt el ne segetshie költezni semit onat el ne hozon, mert kapitan uram meg poronchiolta ..., hogi ha ky oda megien annak sem feje sem Jozaga [Csekefva U; UszT 77c] * *törí a ~ét umín*. 1789: Nem el hiszem (így!) hogy Nsgodnak teljes contentuma lehessen ebbe a székely asszony gazdasszonyóságáb(an), mert ha a kezeis olyan le-ne mint a nyelve, ugy sokat érne de el hiszem hogy a székely asszonyok(na)k tsak a Salakja, és mint hogy tsak kofasággal kereste kenyerét, egyeben nem törte a fejít [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *vakarja a ~ét*. 1790 halattam azon Hurubás nevezetű Pakulártól, hogy midőn a Gaz-dai pirongetták .. azt felelé várjatok meg mert megtanitlak én benneteket hogy meg vakarjatok a fejeteket, tudjatok meg [F.kápolna KK; SLt Koros Juon (38) fogadás vall.].

2. *~e csontja* koponyája; scäfirle, feastä, cran-
niu; sein/ihr Schädel. 1584: Catalin papfalwy Illies Ianosnak a fogolnak edes leania vallia
Ieowe a korchomarol Az apam es az Aniamat Izeniuképpen meg vere, es az feyet es feiechontiat beronta [Kv; TjK IV/1. 492].

3. *~e veleje* agyveleje; creier; sein/ihr Gehirn. 1768 halgass te mert ugy meg ütlek hogy mind-gyárt ki hull az fejed veleje [Dés; DLt Liber In-
ventionis 17].

4. *~ébe néz?* (nő) a férfi hajában turkálva tet-vész; (femeia) își trece mina prin părul bărbatului, a păduchia/a căuta păduchii; (seitens der Frau) in den Haaren des Mannes wühlen, lausen. 1582 En pedig Zabo Ferenczne kerem Luczat hogy Az femben Nezzen, mikoron feyembe Nezne enys az Lucza eoleben haytam az fēmet [Kv; TjK IV/1. 38]. 1592 Anna Sos Mihalne vallia: Lattam hogi Meggiesine az legint chokolta, es az feibe nezt [Kv; TjK; V/1. 269]. 1614 Lattam azt hogy az megh holt feyedelem Bathori Gabor fekwit Imre-phine is ott wlt abban az Agyban, eolegette Bathori Gabort es feyeben nezett [Medgyes; VI. 53/5267]. 1716 sokszor hallottam az szájából mikor az fejében néztem, már megh házassulása után [Nagyida K; Told. 22. — *Elizabetha Haj-nal (39) vall. földesuráról Harinai Miklósról]. 1750: a Menyetske a fejibe nezett Daninak mintha az Ura lett volna [Kál MT; Berz. 92/51. 12] * *~ébe nézet*. 1724 Kati aki Medyesről ide jőve beszélte nekem is h(ogy) Pekri a Kamaráb(a) Pokróczot vitt, h(ogy) ott nézessen a fejében véle, a Leány így monda, vette eszéb(en) a dolgot, h(ogy) mit akar Pekri el Szalatt onnan [M.királyfva KK; BK. Halmágyi István (28) ns vall.]. 1758 en bizony Soha Gyírászin Volnýá bíronak Semmi Paráználkodását nem latom, meg tsak igyekezetet is hanem az Lattam Sok versen hogy az Fejébe nézetet hol edgyik hol másik Liankal (!) a többi között Kirilla szolgálójával is láttam hogy nézetet az fejében [Cintos AF; TKI 19. 42 Bukur Indre

(18) j b vall.]. 1759 Rebecka Szóts, Consors Barbully Karatson ... Annor. 40 fat ... maga beszélte nékem Albertné, hogy B. Apor László Úr mikor mostani feleségivel Mátkás lett volna ő vőle a fejiben nézetett [HSzJP].

Magára a szokásra l. Viski: BalassaEml. 174-6. — A szerk. úgy véli: nem lehetetlen, hogy — a hivatkozott fejtegetésen túlmenően — a történeti adalékok vmely más, egykori babonás eljárásra, ill. szokásra vonatkozhatnak.

5. személy; persoană; Person. 1577: az eo wranak Kendy Janosnak feye, mostan fogsagba vagion [KvAKt Mss 343]. 1632: Hallotta(m) ezt Meszaros Imrehne szajabol hogi mondotta, hogi megh lattia ezt hamar Istuan hogi veres tajtekkal turatom ki ezt uele az kit most fizetek, mert ezt büntelen fizetteti velünk, illen szegeny fejünkben [Mv; MvLt 290. 74b]. 1697: az Nemes vármegye az katonakra drabontokra (!) magok fejekre s egy egy lovokra portiot nem vetet de marhajokra vetetek meljett erősen kirnek rajtok [Szilágycséh; BK. Kúmiwes Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1792 Füst zabot adnak mindenik fejeről egy vekát [Bökény K; BfR].

Szk: ~éhez hozzányúl személyéhez nyúlt (elfogat). 1593 kwlön kwlön tartozzunk Eo kgiének Zaz Zaz f(ori)ntot le tenny es fwzetny melliet ha mi Eö kgiének megh ne(m) adnank, Zabadsagha legien mynd feiwnkhöz es marhankhoz hozza Niülny es megh foghny es mynd adegh foghsagha tartani valamedege az Eö kgiének: kötöt kezesseghwnkról Jgazat nem tezwuk [Perecsen Sz; Wlt] * ~éhez nyúlhat személyéhez nyúlhat. 1590 ha az vram szolgálait Dobos Janzit ... Megh nem hozzak s vram kezben kiuannia faggios Georgiot es feleséget tartozzanak eleo allatnj, ha penigh eleo Ne(m) allattathattyiak tehát ez feliet megh Jrt kez(es)eknek mindeniknek Capitány vram Perniezzj Istva(n) feiekhöz nywlhasson [UszT]. 1591 mikor megh zegeöttem Azzal az legennjel En nekem Arra keöteötte magath ha ki ne(m) teöltene esztendejet Engem el hadna, en eötet meli foghassam minde(n) theorne(n) nelkil fejehez nyulhassak, hon ne(m) volthomba pedigh el zeökett vdvaro(m)ból [i.h.]. 1604 ha az meg neuezet Kantor Janos az kezessege bele hadna, hogi Tizen ötöd napra zembe nem hozna . az meg nevezöt zekel balintnak minden marhaiabol Jozagabol, az mig fel Erj Jgazat wehessenek Anak fölötte Eon maganakis ha Jozaga fel nem Éry az feyehöz nyulhassanak neuezetes helieken Erdön mezön falyn es warosban, Zabads Sokadalnokban, es fő Ember latta megetis kinek Ellene ne alhassanak se wyob Jtelettel, se refosiowal (!), se Inhibitioual, se semmi nemy Törwinnek oruossagauál [UszT 18/140] * ~én azon szentencia ugyanazon ítélet alatt van. 1640 Istók magát kötötte az anyjáért, hogy húshagyo keddre nyolcvan forintot kell az anyjáért fizetni. Ha akkorra meg nem adhatja, azon sentencia az fejen az minemő az anyjának lött [Mv, MvLt 291. 218a átírásban!] * ~ére (van) egyedül egymagában(van). 1798: én nem érkezem

velle most a Falluba (!) be jünni tsak nem egyedül fejemre lévén [Ádamos KK; JHb XIX. 58. 30]. XIX. sz. eleje az anyosom töllem azt praetendálta hogy én egyedül fejemre nekik anny Lisztet resnyitzáljak hogy egyszeribe két Sütet legyen belölle holott tsak egygyet is egy embernek nem lehet kiszíteni [BfR 88/18 O. Horváthi Süle Szimion kérése gr. I. Bethlen Sámuelhez] * ~éről immunitás mentesít. 1779: Pap Lupuj nemes Doboka V(árme)gjeében Kecse hátra menvén lakni őt az nemes V(árme)gje Fejéről immunitálta az portio alól főről portiot nem atta(na)k [Girolt SzD; GyL. Pop Dumitru (98) nb vall.] * ~ét-jószágát elnyeri személyét-vagyonát megkapja. 1605: Tudom hogy Vasarhelt egy Terminuson fejet iozagat Marton Janosnak Sigher Janos el njere [UszT 19/15 Paulüs Varallay de Kwsmeöl (40) pp vall.] * ~ét-jószágát köti vmibe személyével, jószágával jobbágságra kötelezi magát. 1609: Varga Ferencz mehet lopot uolt ... aba kötöte uolt feit es Jozagat [Szentgyörgy Cs; BLt 3 „Peter deakne uice kiraljbirone Gal Margit aszonni” (40) vall.] * ~ét-jószágát köti vkiért személyével és vagyonával kötelezi el magát/áll jót vkiért. 1710: az fen még jrt szemelyek kezességre ... rá Lépének . es mint hogi az kezesség sulyos is lön Horváth Uramért, mért (fejeket jószágokat kötök eo kigielmiért az kezesek:) [Cszs; Borb. I] * ~ét kihozza kb. személyesen kimegy. 1566 Ugyanakkor Szulimán császár a királynak ilyen ígretet tön: hogy a jövendő nyáron az ő vén fejét kihozná a Ferdinandus királynak megrottására [ETA I, 24 BS] * ~et köti érette/vkiért fejével/személyével felel/kezeskedik vkiért. 1613: halla(m) hogy Peter deak* monda hogi kj kött (!) feyett Gabir Peterert, monda Virag Georgy En koteöm fejemett erette [BLt 3 Mart. „Gabir lib. Zent Georgy”^b vall. — *Alább mint valló: „Pet. rus litterat(us) Vice Judex Regius de Eade(m) Z Georgy”.^b Csksztgyörgy] * ~ét (oda) köti (vki-nek) jobbágságra adja/köti magát. 1591 az Alperes Bibarczfalwj Nagj Men'harth ... ott az zabad orzag vtan le werte vagdalta, awal nem elegedwe(n) meg fogta vitte wagj vittette az eo maga hazahoz ott meg lanczozta az En Jobbagjomat ereos fogsagban tartotta vgj el annira hogi feyit maganak keottette [UszT]. 1607: Tudom aztis hogi mikor az Bekes hada uala nagi Endes Glorgi Becz Imreh vra(m)nak keottote feiit [BLt 1 Holko Antal (53) pp de Zent Simon* vall. — *Cskszt-simon]. 1613: Tudom azt hogy zabad akarattjok zarent kotek Beldi Kelemennek az fejekett az Gabir Peter fia es Virag Georgy az Gabir Peter vey meg en mondo(m) vala hogi ne kössek fejekett de eök oda keotek [BLt 3 Mart. Pal de Kotormani nb. vall. — *Kotormány Cs]. 1619 Tudom azt hogi gwtö Peter el lopta uala az Beczj Jmreh Vra(m) giapiat s megh fogata Beczj Jmreh s ugj keöte feyet [BLt 3 „Boczjkor Janos Zent Glorgi” (40) nb vall. — *Csksztgyörgy]. 1646 egy Szaz Janos nevü iffiu legeny ki szab (!) gyermekt Kezdi Szeki osdolay Nagy Balas mostoha fia kote feiet es igire magat eorok iobbagysagra ... Nem-

zeies Imeczy Ilona aszonnak es uttanna valo mara-
dékának fiurol fiura maradurol maraduara meg
hiuatatlan keppen [Maksa Hsz; Eszt-Mk. — *Olv.
zabgyermek, azaz fattyú(gyermekek)] *~ét menti
meg a haláltól. 1614 Nagy Mihály Ennekis fejet
mente meg a halaltól Kis Balint [Mezőma-
daras MT; EMLt] *~ét (meg)váltja fejéért/
személyéért fejjátságot/válságdíjat fizet. 1591
Az mikoro(n) az megh holt Imreh Miklosnak diat
el vegeztwk Thamas Janosnak az mi attiankfianak
feiet meg váltok fl. 104 [UszT]. 1681 a' mely
Koh mester töb szentet eghetne annyinal az keme-
czb(en), es megh bizonyosodnek, halallal bün-
tettesek megh érte, vagi 40 forintal valca megh
fejét [VhU 62—3] *~étől költött hír maga ki-
agyalta hír. 1618: Bizony, Kegyelmes vram, nem
is kereskedem véle, hogy fejemtől költött híreket-
dolgotokat pasák szavával írjam hanem az mit
tőlök hallok, azt írhatom Nagyságodnak [BTN
113] *~ét veti kb. fejét kockáztatja. 1595
Az útát penigh en 25 mely földre vetem vala, de
az Legények ... kerenek hogy ne keusesitenem az
Mely feldnek fizetteset is illyen felő úton, melyre
Eleteket és fejeket vetnek [Kv; Szám. 6/XVIIa.
132 ifj. Heltai Gáspár sr kezével] *~értallan ~e.
1786: a Szolgabiro Horvát Imbre Uram artatlan
Vén fejemet meg veretet az mi rajtam soha sem
eset, az Isten az meg mondhatoja az itt véghez
vinni szokot kegyetlenségeknak [Torockó; TLev.
4/13. 34] *~árva ~e. 1704 Szomoru özvegyek
tü is magatokat Mint árva Görlitze az ként meg-
vántatok Elesék fejetek ékes koronája Árva feje-
teket már hova hajtjátok [EM XXXV, 274 gyász-
ének]. 1859: személyesen nem tisztelhettem, hogy
installjam szánakodásra; nagy nyomorúságba, nagy
seűkségre vagyok most is a' mult fél-honapba
egy jószívű vendéglősné szánakodásból ingyen
adott kosztot ... instálom alázatosan szánja meg
szegény öreg árva fejemet most is, mint három
versen meg szánt [Mv; DE 2] *~balgatag ~e.
1832 Megmondották nekem sokan Üllyek a
vaszkamba ha betsületes Embernek akarok
maradni — meg mondták hogy ezen udvartol
lehetetlen betsületesen megválni — nem hittem
... úgy itéltem balgatag fejem! hogy én más-
képpen fogok onnan kilépni [Torda; IB. Demény
János udv-i tt lev.] *~fenygetést érez ~én. 1594
Miérthogi penig az vrstennek kementi feniegeteset
es ostarot feiwneon erezzwk kire az mi bwnejnkel
ingerlettwk eo felseget nem egiebel hanem zwbeol
valo ohaitással, keoneorgessel vehettiwk elejt
ennek az reank keouetkezendo vezedelemnek
[Kv; TanJk I/1. 240] *~hitvány ~e. 1772
Baytay Antal József piüspökségre beküldetett
volt. Volt ez a maga religiojához igen vakbuzgó
ember, József császárnak instrutora ... Sokat
buzgókodott a pápista religio mellett. Azon is
tanakodott hitvány feje, hogy lehetne az erdélyi
reformátusokat vagy elpusztítani vagy pápistákká
tenni [RettE 289] *~hemény büntelést csap vkinek
~éhes keményen megbünteti. 1780 Méltoztatatt
Natságad és az Mlgs Pamilia Városunkban egyebek
közt a' verős Kovátság rendirőlis szép rendben

vett Constitutiokat confirmalva kiadni, mely tör-
vényekben igen kemény büntetés vagyon nékünk
Thorotzkai Biráknak fejünkhöz tsapva, hogy az
Articulusokat szorgalmatosan meg tartassuk [To-
rockó; TLev. 9/16] *~nyavalyás ~e. 1756
osztán fizetést ígérvén úgy szállott nyavalyás
feje a kútba [Mv; Told. 16/49] *~nyomorult
~e. 1805 instálunk nagy alázatossággal hogy
a' Kost adásra meltoztassek minket ne szo-
rittani (így!), mert ennél nagyobb büntetés
nyomorult fejünkre nem jöhetne [Torockó;
TLev. 9/40] *~szegény ~e. 1598 Peterdy
Balasne Jlon azzony vallya sok Jam-
bor azzoniokat le kurwazott, es egy nehaniatt
megys vert, en zegeni fejemetis egynehaniator
kurwazott le [Kv TJk V/1. 273. — *Ti. Bor-
gyasne]. 1632: ezt büntelen fizetetti velünk,
illien szegeny fejünkben [Mv; MvLt. 290. 74b].
1829 könyörüljen szegény fejünkben [Nyárád-
szthenedek MT; Told.] *~a törvény ~ét kezébe
adja a törvényszék vkit vkivel szemben fővesztésen,
ill. fejjátságbírság fizetésen marasztal el. 1598
ha pedig az teorueny feieket kezembe nem adna
kwleon mindenikhez diok zerinth valo hatalmot
mondok [Alparét SzD; Ks]. 1607 ha hon pedig eo
az en feoldemreol el akarna mennj tahat ugi az
fejet vagi pedig fl 40 adgjak kezemben az kezesek
[BLt 3. — A teljesebb szöve. előbb a fejéig hezes
értette szk al.]

6. ~e válsága fejjátság, vérdíj (halálra ítélt
pénzválsága); prețul capului, prețul singelui
(bani de răscumpărare a celui condamnat la
moarte) Lösegeld (des zum Tode Verurteilten).
1604 nem constal azis hogy feje válságába attá
volna az I-nek az kj neki attá mikor oda attá sem
constal hogy megh kenaltak volna az Actrix ver
atífiat velle [UszT 18/21]. 1607 Tudom aztis
hogy Giorgi Andras adot volt Zent Simonon^a egy
darab iozagot feie ualtságába Becz Jmreh vram(m)-
nak az Bekes hadba meneteleert [BLt 3 Valenti-
nus Fodor Jmreh vram(m)nak az Bekes hadba
meneteleert [BLt 3 Valentinus Fodor de Zent
Imreh^b (60) nb vall. — ^{a,b}Cs]. 1659 en kirtem
az monostori paterektől w kigielmektwl az Ur w
Naga saczaban ugi mint fele ualcziagaban Ezer
uert Aranjat [Kv; Ks M. 20]. 1680: Sütő Matyias-
nak felesége Veres Borka elle(n) valo Relatori-
áját meg olvasva(n) lattjuk belölle felesége paraz-
nasagat, mert Gyermekek hozot ki nem Sütő
Matyiasol valo mellye(n) juraltis Sütő Matyias
annak felette azon fattyu Gyermekek feje valtsa-
gába(n) masnak adta, hogy a tiszték büntetesétől
meg menekedhessek [SzJk 147].

A fejjátság szokásjogi háttérét illetően megjegyzendő:
már a XVI. század közepe tájától kezdve kialakult az a jog-
gyakorlat, hogy a bíróság a főbenjáró bűnért kezdetben való-
ságosan kijáró fejjátságra vonatkozó ítélet helyett a vádiot-
tat egyenesen fejjátságbírság fizetésen marasztalta el [L.
minderre: Üriscsik 1006].

Szk: válságos lesz a ~e fejjátság/vérdíj fi-
zetésre kötelezett. 1592 Lazlo király donatioia,
hogi az Nemes ember ha ez városba vagy hóstatt-
iába lakost megh edlend ha válságos lezen a'

feie, tartozzek váltany feiet ket zaz f(orin)ton [Kv; DiósyLnd 25].

7. *~e váltság-bírság* fejeváltság, vérdíj (összeg); prețul capului, prețul singelui (bani de răscumpărare a celui condamnat la moarte); Lösegeld (des zum Tode Verurteilten). 1640 k.: Tizenkét forintos bírságoknak, feje váltság-bírságnak és hatalom s paraznabírságoknak két része az földesúré, harmada a tiszté [Gyalu K; EM XLV, 31]. — L. még GyU 206.

8. vezető, fejes; conducător, șef; Anführer, Häuptling. 1572: Sall Wasaran* Lakozok Ezt wallak hogy Mykoron wgy Mond az helre Meontwnk volna Azhol Az hatart Akaryak wala feol wettny Kabos ferench Es Rado Myhaly, Az wraym keozwl ky Jovenek Es, Az Monostorhoz tartozo parasztságnak feyeth feleon hewan, Bezel-lenek weleok [Ks. — *Sárvásáron (K)]. 1578: minden dologb(an) halgassanak biro Vramhoz es atul fwginek mint az varasnak feyeteol, Tanachiawal egjetembe [Kv; TanJk V/3. 159b]. 1653 Michoda vajda volt a tatárokkal, én nem tudom. Akár ki lett légyen, de látám szemeimmel, hogy a brassai kapu előtt takarodék el mind, de bé nem bocsátának sokat Brassóba, de a fejeről bébocsátottak* [ETA I, 73–4 NSz. — *1602-beli eseményre von.]. 1776: az Bő Excellentiája Részének Feje, és Gond Viselője nem volt, az mintegy Urat Veszített helynek tartott, és így kezdettek benne irtogatni edgyikis másikis [Ádámos KK; JHb XIX/18].

Szk: *~e-~e* (közülök) a legfőbbek/fejesek. 1653* Más napra kelve azért elmenének, és ahol helyet mutatának nékiek, ott leszállának szegények, és némelyek — a feje-feje — bájöve a városba [ETA I. 64. — *1602-beli eseményre von.].

9. patak (v. más vízrajzi tényező) forrástája/vidéke; izvor/ obirșie a unui pîrîu (sau a unei alte ape); Quellengegend eines Baches (od. anderen hydrologischen Objekts). 1570: az Kys veolgybeol, mely patak ala Jw, annak a fejeteol fogva [Gyulakuta MT]. 1587/1855 Jutánk az Niarló patakának a' feyéhez az kuthoz [Kisfalud AF]. XVII. sz. hõz.: Az Küss Agh patakának fejitt holl tudod lenni [Nyújtód Hsz]. 1713 A Hidra jövő Patak-nak a Fejéb(en) (k) [Fejérd K]. 1796: Ezen helynek Határa az Észak felé bé Fojo Viz árok és azon árok(na)k Fejin lévő Halmazás [Albis Hsz; BLev. vall.]. 1830 a' patak csavargó folyásán eszak felé felmenve a' Patak fejéhez [Hídvég Hsz].

Hn. 1514: iuxta predictam ripam Hozywthew-wyspathakafeye [Tóhát BN; TelO II, 329]. 1577 az ereos Pataka feye [Jobbágyfa MT]. 1600 (Menénk) Hidegh azzo feiere, onnat az zek azzo feiere [Homoródalmás U]. 1606: Mikor Bernatij Janos Jobbáji Valank fenyeofat cheotertet vagtunk ott az Veres Patak fejen az datkan [UszT 20/74 Joannes Magiarj de Farkaslaka (32) lib. vall.]. 1650 az Aranyasz* fejeben (k) [Gyszm; GyHn. 36. — *I.h. a jegyzetbeli alakváltozat sajtóhiba Aranyasz h.]. 1651/1653: az Veres Er feie, az Geőgeős nadgiara ment be szellyel az Sza-

szok hatara az Veres Er feyn eset be az Tatrangh [Bikfva Hsz; BLt]. 1669 Heyazolj fejében (sz) [Tarcsafva U]. 1681 Lapos pataka feje [Nagykapus NK]. 1684: Agh Pataka fejen valo szena fuít megh kaszalta [Menaság Cs]. 1693 Az forras pataka fejében (sz) [Szabéd MT]. 1719 u.: Kerek tó fein (sz) [Polyán Hsz; Borb. II]. 1700: Gombás pataka fejen valo föld [Csób U]. 1740: Erős patak fejen (sz) [Gyerővásárhely K]. 1743: Hoszszú Tó fejében (sz) [Balavásár KK]. 1745: A kereszt arok fejin (sz) [Nagykend KK]. 1754 az őrlő út Pataka fejin (sz) [Sárpatak MT]. 1772 A Patak, vagyis Szetye Fejiben (k) [Kozmás Cs]. 1773: A Mezei István kutyja fejénél v. fejinél [Ditró Cs; GyHn 32]. 1775 A Körtvelyes arka fejen [Kide K; BHn 94]. 1781/XIX. sz. v.: Szép pataka fejen [Küsmöd U]. 1783 a Kut fej nevezetű helyben (sz) [Karatna-Volál Hsz]. 1786 Sospatak fejin [Körispatak U]. 1793 A Sáros patak fejen (sz). a Sáros patak fejin (sz) [Csomafva Cs; GyHn 26]. 1821 A Köz Úton elé menve a Pestékes patak fejét meg kerülve Az Aranyász patak fejéig [Szaváta MT]. 1835 A' Pap pataka verőfénye az Egres fejéig [Bodola Hsz]. 1864: Kövespatak feje [Alfalu Cs; GyHn 22].

10. vmely terület felső része; partea superioară/de sus a unui teritoriu; der obere Teil od. Anfang eines Gebiets. 1596 Acto(ren) comp(ro)bant hogy az malom retinek az fejeben birodalmok volth [UszT 11/37]. 1736 a Kementze megí arok fejétől fogva* [Mikefva KK. — *Uo. így is: a Kementze megett le folyo patak mivel fel tekeredik majd az árok föig, ezen kaszáló ismet mind az Arok fő felől vissza tér az Verő fény oldalnak]. 1767 a Fejérittő Gödör fejibe (sz) [Nagyernye MT]. 1800: vagyon ez az Irtás annak az ároknak fejébe [Benedekfva Sz; BfR II. R. 58/21]. Stéfutz Györgyi (30) col. vall. Vervölgyi Bányai János keze frásában]. 1811 Méretett meg 3 Singes öllell ... Szt Imrént (!) azon kis Belső Jozság ... két oldal mértékei ugy feje Lábja és közepe menvén végb(en)* [Szentimre MT; BalLev. — *Köv a méretek részletezése].

Hn. 1556: Maxa fejibe menőbe [Maksa Hsz]. 1591 Zemlingh fejen. az hozzu bwk feye [Geges MT]. 1604: Az ó cyk vttiatul fogua ala a' Karén, szaldok szeghre, tho helyre, onna(n) a' szekeress feiere [Abásfva U]. 1606 Tudgiuk hogy nestes-ben hago feien cherne bwkben orotátott Bech Jmre [Szentmárton Cs; BLt 3]. 1623: az farkas ghodor fein az eosuen keleőben (sz) [A.csernátón Hsz]. 1651 fáljka fenő fein (sz) [Menaság Cs]. 1690 Kús Somos fejen le a Ramotsa fejére (e). Somos fejen (e) [Tarcsafva U]. 1693 az Dörgő akna fejébe(n) (sz) [Kolozs]. 1699 Nyr fejin (sz) [Petek U]. 1721 Egy darab cseres hely Boraj Egresse fejen [Bibarcfva U]. 1727/1751: Ipsa Loci Controversi situatio ... hajol, és fűg mediate quidam Kápolnás oláhfalura*, immediate pedig annak vicinussában valo Határára a Fenyéd fejére és Patakára [CartTr II/XXX. 5 határmeg-állapító ítéletlev. — *U]. 1731: A Szőlő heg]

mezejében a Rákos fejen (sz) [Gelence Hsz]. 1734: Veres mart fejin (sz) [M.gyerőmonostor K]. 1745: szina fű vagyon a Szénás völgy fejjében [Torda; TJK II. 89]. 1754: a' Borzás völgy fejjében [Gyalu K] | A' Kőves hágo fejiben (sz) [Gernyeszeg MT]. 1765 Kerek ály fején egj darab Suharcz [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1774: Bak máj fején [Kásonújfalu Cs]. 1775 Hosszu csere fejibe (sz) [Márkod MT]. 1783 A Sukaro fejében ((sz) [Fiátfva U]. 1798: Fenes Fejin (k) [Korond U] | a Bodza Fején az Egres nevezetű helyben [Nyén. — Később: Keresztvár Hsz] 1806 Czako szőlő fejn (sz) [Szentgerice MT]. 1816 A' Barót oldal fején [Nyomát MT]. 1818 a' Gátfejen fejjel (k) [Kilyén Hsz] | A Kupán tetein vagy fejn (sz) [Lisznyó Hsz]. 1822 A' Donka Fejénél névű Erdő [Rava U]. 1825 a Gyepű szeg fejen (e) [Szentgerice MT] | A Csa-holly feje nevű helyen (sz) [Csomakőrös Hsz]. 1864: szakadás feje [Alfalu Cs; GyHn 23] | Nagy Somlyo loka feje [Csomafva Cs; i.h. 28].

A 9–10. jel. alá sorolt adalékok némelyikének az előbbi, ill. az utóbbi jel. alá való tartozása tekintetében a szerk. maga is fenntartással él. — Az 1818-ból beiktatott kilyéni adalék vagyagos feje: teteje tájékoztatását tekintetbe véve némely esetben a fenti hn-i összetételek fej tagjában a 'tető' jel. rejtekezhetik.

11. az *utca* ~e az utca torka; inceputul/capul strázii; Anfang der Straße. 1738 Tekintetes V. Ispán Palotkai László Uram ó kglme ex Officy sui bennünket p(rae)moneálván, hogj ha Sokadalom fog Várasunkb(an) Celebrálatni, tehát szemesek légyünk, hogj holmi lezzengő és Csavargó Emberek sokadalomb(a) ne Confluállyan(a)k Concludálatot azt, hogj minden uttzák(na)k fejekre szorgalmatos Vigyázó Strásák állittassanak [Dés; Jk 495].

Hn. 1740 A Pásztor utza fejin (sz) [M. valkó K].

12. *dív* (a dolog) veleje; esența chestiunii; Kern der Frage. 1678: Minden írásomnak az fő feje most az Startzer urammal való tractánk [BTn 135].

13. testrészt felső rész/vége; parte superioră/de sus a corpului; der obere Teil/das obere Ende eines Körperteils. 1716: annyéra megh ette volt az vizellet, hogj az szemérem teste* fejének vége tellyességgel el senyvedett, es le hullat vala az húsa, csak az csontya maradt | az szemérem testinek fejen, az vizellő jukának helye [Nagyida K; Told. 22. — *Értsd: a phallus-nak].

Szk: *keze* ~e kézfej. 1722: Tudom azt, hogj ennek előtte ket esztendővel Male Pásztor lévén, hogj az béremet kértém Pap Petertől; az fia Pap Vonka egj karóval úg megüté az kezem fejét, hogj mindjárt el lepte az Ver az kezemet [Kecsed SzD; TL. Pakular Tivadar (40) jb vall.]. 1804: a Matskával játszódtam és rutul özve körmölte a kezem fejét. [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 26].

14. öltözetdarab felső v. mellő része; partea de sus sau anterioară a unei piese de îmbrăcăminte; der obere od. vordere Teil eines Kleidungs-

stückes. 1576: Wagion egy eleo Rwha, het Rende Aranyas keotes Ala Raytha, Az Alyan három Rendel teodzes Aranyal, A feyeys ighen zep gyeongyes | Wagion egy fattyol eleo Rwha weres Selyemwel Aranyal elegy wysseith feye wagion [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6, 7].

15. ~e ruhája fejkendője; basmaua ei; ihr Kopftuch. 1599: ha zerelmes hugoczknak az Isten zerenczet paranczol, es az kiuntatik hogj feje ruhait megh kel adni [Bál. 51 Kowachoczy János kezével].

16. fekvőhely v. koporsó feji/fejtől való része; capătul patului sau al sicriului; der Kopfteil einer Liegestätte od. eines Sarges. 1591 valami o pinztis lattam hogi eleo ada, es megh valla az leani hogi az beolcezo feiebeol veotte ki az daika penze keozwl [Kv; TJK V/1. 179]. 1633 lattam Szabo Jakabne Azzonio(m)nak Gjarmati Marto(n)-nal ualo paraznalkodasat, seőt ugia(n) ug' ropogot az ag' alattok hog' azt tudta(m) hog' mingiart ream teórik mert en az ag' fejenel fekvttm [Mv; MvLt 290. 121a]. 1739 az ágy fejinél egy mosár [HSz cseléd-ház al.]. 1810 Hogy ha minden Ioszágaim birtokomb(an) lévén ugy halok meg válasszanak a' nemesi renden a' legszegényebb de jó féle Házbol valo hat Léányt és hat Ifju legényt . . . és azok áljanak a' legények a' koporsom fejenél a Léányok a' lábánál [Héderfája KK; IB. Gr. I. Bethlen Sámuel kezével]. 1835 Egy politirozott ágy egy fejinél lévő kis politorozott armariomocskával [F. szuk K; SLt Vegyes perir.].

17. kerékfő; butuc de roată; Radnabe. 1730 Az urffi egy átalag egetbort küldöt ide ell adni, a mely Szégeny ember ide hozta a kereké fentőstől romlot ki a feiből, maga terhe nem volt több negy veder, s ket ejtel [Noszoly SzD Ap. 4 Só János deák lev.].

Szk: *kerék* ~e. 1770: Egy vas Karika Kerek fejere valo [Usz; Pf]. 1788: Kerék fejhez valo füles két véső [Mv; TSb 47].

18. ekefő; bírsá; Pflugkopf. 1787 az Eke jo tsak a Feje meg vásatt [Náznánfva MT; Berz. 4. 30/15. 4].

Szk: *eke* ~e. 1776 fizettem Eke tsinalasért Ugy mint: 3 Ekefőért 3 Sustákat . . . Az Ekék Marok vasára Sing vasat, ugy mint: az Ekék fejire hogj hirtelen el ne vássanak [Mezőmehes TA; Wass].

19. gyűrűfej; capul inelului; Ringkopf. 1797: Egy pár arany Gyűrű fejes, egyíknak a Fejibe vagyon öt darab jo féle gymánt [Náznánfva MT; Berz. 22/4. F. 22].

Szk: *gyűrű* ~e. 1767 Groff Petki Susánna Aszszony . . . fel Nyitá az maga tulajdon Ládáját, melyből ki véve égj kitsi záros Iskátulya forma Ládátskát 's abban láttam Arany Gyűrűket, s karikákat is feles számmal az fejes Gyűrűknek fejei égj néhány féle kövek voltak, u: m: Gyémánt, Rubint, és Smaragd [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78].

20. (lábbeli) lábfej-része; căpută (a încălțăminte); Schuh-Oberleder. 1732 egy czepeľus fejére valo arannyos materia [Kv; Ks 22]. 1854: (A

csizma) feje Juh bőr, a' fő bérlés otska szár [Dés; DLt 827].

21. káposztafő; cãpãfînã de varzã; Krautkopf. 1582: sos kaboztat weotte(m) eozweseggel 117 feyet f. 1/38 [Kv; Szám. 3/V. 21 Lederer Mihály sp kezével]. 1638 Capostat vottem teljre Varas számara masfel Zaz fejet [Mv; MvRLt]. 1680 tartoznak az Porumbáki Ioszágból Kaposzta fejet minde(n) haztul ött ött fejet avagy azért denari(ii) 5—5 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 49]. 1750: attam az utra ö Nagysaga Cseledgyei Szamokra Sos Kaposztat öt Fejet 9* [Mv; MvÁlt AA11. — *Értsd: dénár]. 1849: vittem a' vete-menyes kertbõlis nyers káposztát 7 fejet [Héjjas-fva NK; CsZ. Horvát Miklós (57) kezével].

22. gabonafő, kalász; spic; Ähre. 1633 az tizta buszanak feiet teobire mind el szette uala az sok vad lud oda lattni menenek de hogi el szette volt az vad lud az feiet ugi hattak oda es el jeottenek onnet [Mv; MvLt 290. 133a/2]. 1847 A Nyár túlontúl 'sengés lévén, a gyér ősz-gabonának nagy fejeik és szemeik lettek [KCsl 13].

Szk: ~et vel hányja a fejét, kalászbza szókik. 1735 Szilvási János vr(am) . . . a' Deszméri Csere alat valo oldalt jól le felé szántotván, Árpával bé vetette, melyi Árpát is midõn már jo fejet vetet volt, . . . Mikola László Ur(am) lekaszáltatott [JHbK XLII/27 „Gabriel Popa, eccl. graeci ritus valachicae unitae poss. Kolos” vall.].

23. fő kender, kenderfő/nyaláb; mănunchi de cinepã; Hanfbündel. 1679: Tilolt Kender, Kötés uro 60. (Ex his, 40 kötés husz, 20, fejével van 20 kötés 16, 6 fejével:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 73]. 1749: Kender Erogiatioj Midõn ki tiloltak szakadozvan az Viragos Kendert, a mely fejek kicsindek voltak kettõis egyben tettetvén, apadott el belõlle 2 [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51]. 1797: A magos kender éppen az este hozák el . . . lett mind ösze 52 kíta 12 fejével számlálván a Sz Csehi Magoss kender lett 11 kalongya és 8 fő [Szilágycseh; JB. Fogarasi István lev.].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

fejadó imposit pe cap de locutor, capitatie; Kopfsteuer/geld. 1846 Adórendszer . . . Velnicék-tül és Szeszgyáraktul. Ezen előzmények után javasolom: Velnicékre (az az: gépszerkezet nélküli közönséges kázánakkal ellátott pálinkaházak:) a kezelt Személyzet fej-adójánn fölül Kazán-pénzt is kell vetni. Velnicéknél: fej-adó az alárendelt Személyzettül fejenként lehet két-annyi, mennyi a helybeli al-mennyiség . . . Kazán-pénz minden kazántul, a Velnicés fej-adójával egyenlõ mennyiségü [EMLt Kemény Dénes, Ér-dekegység (kézir.) I/VII. 288].

fejul 1. fõal

fejebelli fejrevaló; pentru/de cap, Kopf-. 1653: nem patyolatjok hanem egyéb-forma vala a fejek-belli süvegek [RTA I. 134 NSz].

fejében 1. vmi ellenében; pentru; gegen (mit Nebenbedeutung des Austausches). 1573: Katalin darochy Ianos zolgalia Azt vallia, hogy tawly mykor eo Istwan deaknet zolgaltta latta hogi penzt kert pecine zeole mywre Must feibe [Kv; Tjk III/3. 206]. 1629 enis attam volt Wistaban mez fieben penzt ki negyed fel forintig együeis máshova [Kv; Tjk VII/3. 107]. 1654: minde(n) Urak es Feõrendek keõzeõtt eleitõl fogva valo be vett szokás az hogy így szûret eleõtt ki ki jo-szágára Saytott Turót es penzt must fejében(n) ki osztasso(n) [M.bükkös AF; KemLev. 1425]. 1703: Debreczeni György Vr(am) . . . f. 6/12 adott volt . . . Désen lako Balog János Vram(na)k Czicz hegyi szõlõje fejebe(e) [Dés; Jk 341a]. 1722 ki adta(m) kevés pénzetskémét dolog feiben, az által folj az oeconomia(m) [Fog.; KJ. Rétyi Péter kezével]. 1766 én magam következvén Bironak birtuk ezen newezett földet, s mind magunk osztagattuk az Tompaia(na)k hol dolog feibe hol pedig Dezmájába [Kebele MT; SLt XLVI. 6]. 1873: Kozma György jelenti, hogy . . . kény-telen a mátkaságot felbontani, igérvén, hogy a kézfogási költséget méltányosan számítva, a leány-nak megtérítendi . . . A leány anyja a költsége. fáradsága megtérítése fejében s háza meggyalázásáért 40 o.é. frtot követel [M.bikal K; RAK 301—2].

2. 1662 Gellyér (!) Menyhárt megh fo-gyátkozott állapotall léuen Kére . . . Kouacz Ferencz Ur(am)tol fl. 3 egy hold szánto földre retivel edgyütt . . . tiz esztendőkhig várás fejé-ben [Mv; MbK]. 1733 Rakosi Nemzetes Rakosi Boldisar Uram, hitelben, költsõn, Varas feiben Interestre adott ennyi szamu penzeket es forinto-ko* [Aranyosrákos TA; Borb. II. *Köv. a fels.].

3. céljából; cu scopul; zwecks. 1583 soha chak eg penzt sem kwldeot Igiarto Gerogy az orwosnak az feibe hogy feleséget valamij olj olayal meg Eolne [Kv; Tjk IV/1. 142]. 1592 nilwan ky tettzik az tanoknak vallasok(b)ol hogy az egy hian zaz forinthoth Moni Mihalyne nem az Janos deak marhaia eoreokse-ge feyebe atta Janos deaknak hanem az Zotos (!) Gergely val(c)zyagaert es zabudwlasaert [Szilágycseh; Borb. II]. 1700 Mivel Vajda Kamaráson* lako Kertész Istvánnak hajadon leányát Kertész Margitot Kékesen^b lako Nagy György nevű ifju legény fiának képében édes attya Nagy Miklós jövendõbeli házasság fejében^(a) a kézbeadással Mátkáául el kötelezte volt mely leányzot is a megnevezett ifju legénynek édes Attya cserben hadgyván . . . teczett az minékünk^c, hogy az ifju legény mind magát, mind el kötelezett Mátkáját szabadicisa [SzJk 325—6. *K. *SzD. *Ti. a papi széknak]. 1772 Török Faluban Zsenkélés Fejében adtam Vékáját. a Drys 120 [Hagyományos Szt; JHbF Pasc. 14]. 4. gyanánt; drept, ca; als (das Subjekt näher bestimmend od. begründend). 1579 Az ado feibe az ado Zedeok keolchylenezzenek hogy fogiatkozás ne essek a' dologba [Kv. TanJk

V/3. 201b]. 1594: Az Krasznai Maior hazban vagjon buza cub. 29. Vgjan ott keolchieson feieben ki oztot buza cub. 112 [Somlyó Sz; UC 78/7. 4]. 1738 bár csak negyven vaj ötven veka buzat adni ne terheltessek kölcsen Fejeben [Aranyosgerbely TA; Berz. 2. 46. 13]. 1761 A bátyám ... mondá, hogy: „Vigyen el az ördög.” En is búcsú fejében azt felelém: „Vigyen el téged, még pedig nem egy, hanem hétezer” [RettE 128]. 1778 vettem fel költsen fejében Tövisi Bálintt György Fiamtol 134 Magyar forintotok ... B. Bálintt Sigmund [Körtvélyfája MT Ks 92].

Szk: a ~ kb. a gyanánt, annak jeleként. 1592 Zilahi Benedek vallia: Az uegezeskor nem voltam ott, hanem az Aldomas Italba ott volta(m) valigh keozeontek a' feiebe a' bort, hogi minden dologh iol veghez ment [Kv; Tjk V/1. 283].

3. *újesztendő* ~ újév alkalmával; cu pilejul/ocazia anului nou, de anul nou; zur Geleghenheit/gelegentlich des Neujahrs. 1633 Abrugy Istua(n) azzal kerkedett, hogi vy eztendő feyeben ell üteőtte neglszer Zabo Jacobnen (így!) [Mv; MvLt 290. 125b].

◇ Szk: *azon reménység* ~ abban a reményben. 1817 az utrizátus .. Déván az Udvari Cancellarianak ablakát, és annak vas rostellyát ki feszítvén és bé rotván bé ment, azon reménység fejében, hogy ottan pénzt fog találni [Déva; Ks 116 Vegyes ir]. * *békesség* ~ békesség reményében. 1729 Törvényben idézván a Bátyát Magyarosi István Pap Uramot bégesség (l) Fejébe úgy sinkele az mentionált jóságot [HSzjP].

fejeeske. Csak e szk-ban: *keze* ~ je dosul mánufei; sein/ihr Oberhändchen. 1759: (A gyermeknek) tsak az keze/fejeskéib(en) láttzottak az inak, és ezek nem annyira reszketés, mind rángatolog mozgani [M.csesztve AF; Ks. Mikes Antal lev.].

fejedelem 1. princeps; prince; Fürst. 1552 Leown (l) jlyen vegezesis hog' ha az isten feyedelmet adond tahat az ewo pechetty alat, adian lenelet ez leuelnek Rendy zerynth es Engedelmet [Mezőszengyel TA; BfR]. 1570 Pesthy Kathws Azzon, hithy zerent vallya hogy Egy jdeobe Mykor . az feyede(m) Ez varosba Jeot volt, zalloth volt Kardos Myklos Zabo Janosnal [Kv; Tjk III/2. 33]. 1585: Kegyelmes Vronk feyedelmonk [Dés; DLt 220]. 1602: Minde-neknek eleotte penigh keonyeorgeok ez orzagnak vranak Es feyedelmenek, hogy az en kjchin Ja-uaymbol valaminemew testamentomot tezek Az Colosuariaknak ... hogy eo Naga megh confirmalia [Kv; RDL I. 73]. 1714: Mű Hunyadi István, Romai Császár kgimes Vrnk Coronas Királyunk s Fejedelmünk eo Felsége Erdélyi Törvényes Tablájának hűtes Iro Deakja es Notariussa [Mezőőr; K; Born. IX. 2]. 1736 Mi-helyt az fejedelem leült asztalhoz, az fegyver-hordozó inas, aranyas köves hűvelű kard s fejedelmi buzogány lévén keresztül téve a kar-

ján, mind ott állott az fejedelem háta megett, míg, asztaltól felköltek [MetTr 340]. 1796: a' Circulusnak közepében állította T. Ambrus Ge-deon Uram, a' Mester jobb kezében a' Bibliát adván, oly meghagyással, hogy a' Circuluson kívül ne lépne, mert az Ördögök Fejedelme Te-rafi el-ragadná [Récse Sz; KemLev. 1265]. 1854 Egyik szép atyámnak Apafy Mihály fejedelem, bizonyos harcias kitüntetésért nemességet adományozott [Újfe 7].

Szk: ~ *dolga* hivatalos dolog/ügy. 1584 sem-mikppen az fejedelem dolgatwl nem Irkezet rea [Torda; DLt 212] * ~re és törvényre tilt kb. a fejedelemre és a törvényre hivatkozva tiltakozik. 1575 az első napon Feirwary Ambrus Kathona Mate altal ellene monda az Iktatasnak hog az iozagba ne jktasswk es hazna vetelitulis meg tilta ..., harmad naponis tilta leuele altal fejedelemre es teówinre hog Jankafi Katalin azzont es germekyt az iozagba Simontelkebe ne Iktasswk [Simontelke BN; JHbK XIX/24] * *futja* a *fejedelmet* járja a *fejedelmet*. 1509 the pedigh Attyafy leuen Arra igerted magadot Lú-kachnak mind addigh futod az fejedelmeth, dol-gath veghez vized, keöltsegetis Akkoro(n) fa-zakas Lúkaczne Adot te neked Brassoba menni [UstZ II/1. G. 204].

Hn. 1677 Fürjesvölgy, az sülyei Patakon lévő Fejedelem hidgyan aloli [Medvés AF; EHA]. 1678/1773 a Fejedelem erdeje alatt (sz) [Mezőpanit MT; Told. Paniti conscr.]. XVIII. sz. *eleje* Az Fejedelem földé labjában [Alvinc AF; EHA]. 1815/1817 Az Egei és Dályai egyben folyó Határok között ... egész Láb, mely Fejedelem Lábjának neveztetik [Ége U; EHA].

2. ? *túzes* ~ ' ? ' 1641/1701: Gregorius Veres de Dálnok* Nobilis (50) fat(etur) ... Az ökör huttatoban* is tudok egy hold földet ezt a földet el attak vala a túzes fejedelmek a kertyeret es oda vezet vala [HSzP. — *Hsz. b'rtsd: hugytatóban].

A szk-ot a szerk. nem tudta értelmezni. Szilágyi N. Sándor úgy véli ugyan, hogy a szk előtagjában a *székely* falvak tí-z-eséhez kapcsolható helyi, azaz dálnoki nyelvi alakulatot kell látnunk, a jel. azonban számára és a szerk. számára így sem világos. — L. még *fejedelemség* 5. al.

3. *minden fejedelmek fejedelme* a Mindenható; Atotputernicul; Allmächtige. 1659: minden Fejedelmek Fejedelmének véleek tött ió teteményét hálaadással köszönnýek megh [KJ].

4. ~ *adója* (országos)adó, állami/közdadó; impozit/dare către stat; Staatssteuer. 1585 az fejedelem Adaya Raitok* leuen [Botháza K; SLt Y. 29. — *Ti. a jb-okon].

fejedelemasszony a fejedelem felesége; principesa (sofia principelui); Fürstin. 1618: Az mit az Fejedelem első be Jöueteli után költöttem ... Az Fejedelem azzoni czinaltatot egj aitam attam 25 lecz szeget — d „3 Az Fejedelem azzoni czinaltatot egj kemenczet attam harom szingh uasat hozaiá egiket d 8 tesen ... d. 24

[Kv; RDL. I. 103]. 1632 Boer Simon bir ez faluban kilencz ház jobbgiot, hatat a' Fejedelem Azzoni inscribalt, az hármát az hármát pedig az megholt vrunk conferalta nekj [Kopacs F; UC 14/38. 30]. 1683: Kemény Jánosné Fejedelem Aszszon(nak) adgyanak nyolcz vago marhát, ötven juhót Barant Berbecset promiscive [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Gáspár végr.]. 1736: Mikor innya kellett az fejedelemnek s fejedelemasszonyinak, az fő-innya-adó előhozta a bort [MetTr 336]. 1803 Ditső emlékeztető Fel-séges Fejedelem Aszszonyunk Mária Thresia (!) égy Kegyelmes Rescriptuma által a Bányá-szokat, es Ertz Míveseket több az előtt gyakor-lásba volt praestatioktól és Szolgálat neimeitől immunitálni méltotzatott [Torockó; TLev. 15/9].

fejedelemség 1. (fejedelmi) uralkodás/uralom; stápinire, domnie; Herrschaft. 1589 Nagnak Az felseges Jstentől Hozzu es bodog eletet kyua-nu(n)k az fejedelemségbe [Szamosfva K; JHbK LVII. 40]. 1607 Az orzagh Generalis gieolese-nek ideien Rakoczhi (!) Sigmond Fejedelemsé-gben Szekely az vagy Maros vasarhelt mikor volnánk [Berz. 15. XXXIX/4]. 1630: a' dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia, ... ez alatt mi egez Orszaghnak Generalis giwlést promulgaltatua(n), akkor Vyolag libera Elec-tiora ualo szabadsagot engedwnk az Statusok-(na)k. Ez wdeő alatt pedigh igeriwk azt, hogj az magunk Fejedelemségnek ereőssitesere, Ra-koczi Georgy* Ur(am) promotioia ellen semmit ne(m) movealank [Törzs. I. Bethlen István nyil., egykorú hitelesítetlen más. — "Ez év nov. 26-án fej-mé választották]. 1684 Anno 1684 die 18 Septembris, Emeltek fel az mi kissebbik U-runkat* fejedelemségre az Torók előt [Kv; ÖCJk 13b. — "A valóságosan sohasem uralkodó II. Apafi Mihályt].

2. fejedelmi tisztség; demnitea de principe; Fürstenwürde. 1673: (A pasa) Báthori Gábert nem hadja az fejedelemségben, mert elunta a rea való panaszt hallani [BTN 73]. 1678/1683 Basta maganak akarvan() tartanj az Erdelj Feje-delemseget, sok roz dolgokat, követet szegeni hazankban s nemzetünken [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1736 Más nap az kézfogás* után mondja Apor István Cserei Mihálynak: Tegnáp ágyban nyomták az erdélyi magyar fejedelemsé-gét [MetTr 340 — *Ti. a II. Apafi Mihályé]. 1759/1845 A' melly Török Buzogányt és Zászlót küldött volt II. Apafinak a Törö (!) császár, hogj azzal confirmálná ötöt a' Fejedelemségben, elvivé Bécsbe ez a' Fejedelem, és megkivánná Léopoldus, hogj azt átaladná, és azzal mondana le a' Törökkel való czimboráról [Hermányi, EDem. 141].

Szk: ~et vadászik. 1758 az atyám édes-atyja volt Rettegi István, ... viceispánságában ment volt be Havasalföldébe Tököly Imrével, ki is fejedelemséget vadászott [RettE 54].

3. principatus; principat; Fürstentum. 1581 wagon az Sohoz tartozo hawas allat egy nagy

kazalo mezzeő holott az hawas alatt lakozo falwk mind fejedelemséghez walo falwk mind lofeyek es drabantok az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek .. fawal [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]. 1791: Nehai B Em: Migos Groff Bethleni Beth-len Miklos F.A.R. Császár Arany koltos Komor-nyikja. Belső Titok Tanátsa, a Nemes N. Erdély Országí Fejedelemség Fő Igazgato Tanáts egyik Tanátsosa [Szászsztlászló*; JHbK XXVI/10. — *Később: Tordasztlászló TA].

4. a fejedelemség területe; teritoriul principa-tului; Gebiet des Fürstentums. 1809 Mineku-tána a mostan(n)j szerfelett valo drágaság miatt szűkségesnek talalta volna a Királyi Gubernium az ezen Fejedelemségben lévő minden Con-victusi es Seminariumbeli fundatiokat ... meg-kisebbitteni a közelebből beajánlott ifiak, a kívánt fundatoria fel nem vétethettek [UslL ComGub. 1605. *Köv. 11 név fels.].

5. '? 1654/1789 A Zsobod töve tüzesből Szabo Miklos ment mint (!) kertével mind fejedelemségével Az Antalfi tüzesből László Gás-pár ment (!) kertével mint fejedelemségével, én László Gáspárékat a Raffaim tüzesből mentem mind kertével mind fejedelemségével [Dálnok U; BLév. Bene János végr. — A szöw, az eredeti-ben is ilyen zavaros].

fejedelemválasztás alegere de principe; Fürsten-wahl. 1607 keszen legyen eő keg(ye)lmeek egez orszagul es Jelen az testnek fogadasara, lenne megh eleb az fejedelem valasztas es annak vtanna, vgian azon fejedelem autoritásából lob mod-giaual lenne az temetes* es az valasztás vtan wynnwkw az eő felsege Testett Feyerwarra [Törzs. — *A Bocskay Istváné].

fejedelmi 1. de principe, al principelui; fürstlich. 1607 Ismernek megh aztis uilagoson hogj nagod es nagod fejedelmi gonduissele alatt az egymas ellen ualo hatalmaskodast nem akarna megh engedni [Dés; DLt 297]. 1662 könyörgöttünk ő Nga Fejedelmi haragjat le hagyván keglissegeiből [Kv; Told. 1a]. 1681 Én Endes Miklos adom emlékezetül az kiknek illik mindeneknek, hogj én az méltóságos Apafi Mihály mostani kegyel-mes urunk és méltóságos Bornemisza Anna ke-gyelmes aszonyunk eő nagyságok fejedelmi ke-gyelmességekből szabad jó akaratom szerént ual-talam fel a csiki, fiscalis uas hámor és ahoz tar-tozó uám és eörheőz kiuantató gonduisselesének tiszttit [CsVh 86]. 1736 Mihelyt az fejedelem leült asztalhoz, az fegyverhordozó inas, aranyas köves hüvelyű kard és fejedelmi buzogány lévén keresztül téve a karján, mind ott állott az feje-delem háta megett, mig asztaltol felköltek [MetTr 335]. 1746: melly D(eli)b(era)tum régi, tősgyő-keres Familiank(na)k nagy p(rae)judiciumára lé-vén, azon D(eli)b(era)tum ellen contradicendo p(ro)testalok, és p(ro)testando contradicalok, a' minthogy a' competens Instantiakon ... eődo-

cealni kész lészek Fejedelmi Diplomákkal [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

Szk: ~ vér fejedelmi leszármazott. 1856 k. a fejedelmi s állítólagos királyi vér annyi desztilláción ment keresztül, hogy Kemény Zsigmond-ban semmi sem maradt belőle egyéb, mint ... a „cinye mintye” (tartsd eszedben:) [Pálffy II, 63].

2. fejedelmet ábrázoló; care reprezentá pe prince; den Fürsten darstellend, Fürsten-. 1849 18. fejedelmi képek, két ősi Czímerek képezetbe alakítva [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

3. (fejedelmien) pompás; princiar, fescuos; (fürstenmäßig) prächtig. 1654 De némelyek ezekben nem követségben, hanem annak alkalmatosságával, ország és urunk látni jöttek volt a követekkel; kiket urunk nagy becsülettel fogadván, nagy sok gazdag fejedelmi ajándékokkal meg is ajándékozza [ETA I, 157–8 NSz]. 1692/1737 Szemeimmel láttam edgyszer az Vron Egy Dufla Megy színy metczet draga nusztokkal bélet Török forma Bársony mentét, ugy a Fején ugyan olyan Fejedelmi Kalpogot, azt is ugy mondták, hogy Szegény Rhedei Ferencz Vram eő Nga mikor Fejedelemségre vittek volna, akkor csináltatta [Szilágysehn/Nsz; EMLt Simeon Furenda (!) Literati vall.]. 1694 az Palota ház ... va(gy)on egy nagy Harsfaból csináltatott Fejedelmi fiokos Asztal Labastol [Kővár; JHb Inv.].

4. 1759: (Bánffy György) fel nevedekvén hatalmas ember vált belőle úgyhogy 30 esztendőskorában erdélyi gubernátorrá tétetett Leopoldus imperátor által Ennek az fejedelmi nagy embernek voltak gyermekei ezek* [RettE 92–3. – *Köv. a nevek fels.]. 1766 Ez az asszony* tagadhatatlan, hogy mind familiájára (mivl gubernátor Bánffy György leánya volt), mind szépségére s mind jószágára fejedelmi asszony volt, és igen nagy világi pompával élt. Szintén úgy jártak hozzá némely úri, fő- és nemesi rendek, férfiak és asszonyok kézcsofolásra, mint valami régens fejedelemasszonyhoz [RettE 197. – *Gr. Bethlen Adámné gr. Bánffy Klára].

fejekötött 1. Csak e szk-ban ~ jobbágy (magát) örökös jobbágságra adott/kötelezett személy; persoana care s-a obligat să fie iobag în toată viața; verdingter Fronbauer. 1604 giengen Jakob ... ugy Zolgalta ökre, Zekeren, Iörincz benedek wramot mint Jobagy Zolgalta az wrat, de ha feye kötöt Jobagia wolte mint wolt en azt nem tudom [UszT 18/168]. 1608 Ende: Giorgiot tudom hogi feie keoteot iobagia uala Becz Imrehnek mert eo otalmazta megh az halaltol az bekes hadaba [Cszs; BLt 3]. 1613/1640 teőb feie keőteő jobbagit az Lazarek(na)k ne(m) tudom itt Gyalakutan* [LLt Fasc. 7. – *MT]. 1616 Koza Peter feye keoteot Jobbagia vala [Kászonszfalu; LLt]. 1619 Czieh Lazlo wrunk parancziolattiaul kerette uolt megh ... Kopacz Miklos neuu Jobagiat Zent katolnait ki w neki lopasert feye keoteot Jobagia uolt mint hogi

akasztó fatol ualtotta uolt megh [Szentkatolna Hsz; Berz. 15. XXIV/9]. 1679: Nytrai Janos ... Néhai Radai Ferencznek feje kötött jobbagia) volt [Csapó KK; Berz. 12. 92/210]. 1700 Gruja nevű Czigán . jobbágj keppen szolgálta eő kglmét feje kötött jobbágje vagy acquiralt aszt már nem tudom [Csolnakos H; Szer.]. 1703 Tudodé ha feje kötöt vagy Zalogos, vagy Pénzen vet Jobbagy ell idegenedet volna [Gysz; LLt vk]. 1732 Puskas Dumitra Ez feje kötöt Jobbagy ket nap szolgal [Nagyida K; Told. 11/70] Ezek ketten feje kötöt Jobbagyok edgy héten két napot szolgálnak [Szászsztyakab SzD; TSb 51].

2. becsm. 1596 engemet eő zidot, rutolt, ornak, tolvajnak feje keötet ebne(k) mely Zitkait holt diomert fel ne(m) vette(m) volna Eztis hosza fe<l> hogy az or eb el lopta masonnet az zalanat fel fente (így l) de nem úgy lezen [UszT 11/13].

fejel a căputa; vorschuh. 1589 k en Zabo Thamasnak egy Zarut feyeltem [SzuszT]. 1820 A' tájba mikor a' Cancellisták eskettek bé találtom volt menni a' Szomszédomhoz, Egri Jánoshoz; ő Csizmadia lévén kérdém tőlle: hát Szomszéd ma hány Csizmát fejélt ked? [Aranyosrákos TA; JHb 48]. 1834: Fejelt a' Szolgalom(na)k ez én Materialembol [Dés; Törzs. Dési taxálisták]. 1842 Szabo Orsinak fejélt edgy pár Csizmát [Dés, i.h. 72].

fejelés căputare; Vorschuh. 1581 Barthos Palmenak attúnk egy sarút d. 32 . Sarka (!) Symonak egy feyelest d. 19 [Kv Szám. 3/IV. 18–9]. 1590 az Alperes Egj vy sarúth, egj feyelest adott [Szu; UszT]. 1658 Koczis Istuan fizetesse pedig ket bokor uy szekernyett, s egy feyelest s egy brassay nadragot [Góc SzD; Wass]. 1693 Margitnak három ing ... két bokor csizma egy ujj, egy fejelés [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP]. 1744: Szolgalónak fizetese .. egy uj pár csizma, maga csizma száraa egj fejelés karacsonig [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1797: egy pár fejeles Csizmára Fl. 1 Dr. 36 [Baca SzD; TSb 24]. 1812 Egy pár férjfi Tsidmának ujból való tsalásáért 48 xr . A' férjfi Tsidmának fejeléséért 18 xr . Talpalás fordítolag 12 xr [Felsőrákos U Falujk 74b]. 1824 gyurkának tavaji fejelés tsizmára [Kv; Pk 5]. 1845 Aniskánának (!) pénz fizetésebe 7 ft 30 x Fejelés Csizmájára 2 ft 40 x [Dés; KvNJ 3]. 1872: meg fogadtam Szolgalónak T. Szt Györgyi Lakatos Mihály Léányát Zsuzsit az Anya jelenlétiben egy egész évre ... igérvén neki az irt időre egy betsületes ujj Csizmát viselőnek egész évre két fejelést [Torockó; Boslaj].

Szk: ~ csizma újrafelijelt csizma. 1742 Fogadtam Füzési Máriát leszen fizetése e szer(int) ... egj pár uj csizma, bocskor helyett egj pár fejelés csizma [M.köblös SzD; RLt Rettégi I, DiarOec. 17]. 1787: A Fiunak Miskának egy pár fejeles Csizmáért Hf 1. A Léánykának Susinak

egy pár fejéles csizmaért Dr. 68 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10]. 1816 Kriska Konyha szolgáló Fejéles Csizmájáért patkolással 7 Rfr, 36 xr [Mezőmadaras MT; Born. XVb]. 1827 cseléd-fizetésben kétt pár fejéles Csizma, s egy pár karátson Csizma [Tarcsafva U; Pf. — Cselédszegődésben] * ~ *fisléder-csizma*. 1812: vitt magával ... égj pár fejéles Fischléder Csizmát [Dés; DLt 55] * ~ *saru*. 1596 Egy zegeny arva gyermeknek Rúhatlan es meztílab vala, vettünk egy feyeles sarwt p(er) f — d 22 [Kv; Szám. 7/II. 29]. 1629 szaz forint wolt az haz arra megint ket fejeles saru [Kv; Tjk 19] * ~ *stibli* újra fejelt csizma. 1787 Egy fejeles stibli Hf 1 Dr. 20 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8] * ~ *csindl*. 1587 az Legennieknek Csinaltanak 5 fejelést 1 f [Kv; Szám. 3/XXVI. 69 G. Suweges isp. m. kezével]. 1834 Justina Szolgalomnak tsinált edgy Fejelest az én Materiám-bol edgy Valto R forintert [Dés; Törzs. Dési taxálisták 2] * ~ *csindlát*. 1597: az fellay-tarnak fejelest chinaltatam d 32 [Kv; Szám. 7/X. 7 D. Jacobinus isp. m. kezével].

fejelt 1. cáputat; vorgeschuht. Szk : ~ *csizma*. 1615 Egy vy cizma es egy fejelt cizma [HSzj *csizma* al.]. 1701 edés Anyam Aszszony ... ezzel is kel busitanom kegyelmedet hogy ha lehetseges bar csak egy fejelt Csizmat küldgyön Kegyelmed nek(em) mert pénzem nincsen mivel vegyek [Ne; BLt 9 Toth István lev. édesanyjához, Toth Bálintnéhoz Angyalosra (Hsz)] * ~ *stibli*. 1792: visel bornyu bőrből új fejelt stiblit [DLt].

2. kárpitozott; tapítat; (aus)tapeziert. 1795: Zöld Vászonnal borított vagy fejelt Kanapé [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

3. ? bőrzött; imbrácat cu piele; beledert. 1714: Egy fejelt nyereg, egy szügyellő [Kv; Pk 6].

fejeltet (lábbeli-)fejelést végeztet; a da la cáputat; vorschuhlen lassen. 1600 Az Nema Leannak fejeltette(m) eg' sarut ... d 25. Az Masik Leannak sarjat (!) meg foldoztattam, attam teolle d 8 [Kv; Szám. 9/XII. 65–6].

fejenként 1. egyenként; unul câte unul; einzeln. 1551 Keg-tek barathy Daczo Mate Thorma Janos porkolabok, es feenkyn az tewb jambor zolgai ew N-nak [Fog.; LevT I, 77]. 1564 Felsigednek kőniörgwnk mind feienkint hogy felsiged legien kegielmes mind zeginy kössyginék felsigednek ne nízze felsiged az vitkwnket [Csz; SzO II, 180]. 1571 Mind feyenként az contradictorok azt kewannyak hogy az Ewekteol az donatarus wres legyen [Szentgyörgy MT; Bál. 78]. 1585 Varalliai Antal Keleme(n) palffi peter jobbagia ... mongia hogy mikor az palffalwj teteo(n) feleltete Mihál deak, akkor minden keolcheghekkel loffeiek mellett woltak, Sert feosztek rea, kenieret feienként az embereknek. Saitotis hósztak wala [Firtosvárálja U; UtI]. 1589:

Az Reghy Attiaink zokasa zerent, eo kgmek varosul az Jstennek tiztessege otalmat veottek elseobennis eleó, Az melyre eo kgmek meghis eskeottenek mind feienkent [Kv; TanJk I/1. 94]. 1591 k. Az Kereztúr Varosiakis mind feienkent az Varosban lakok mind eözuegy Azzony allatok es ferfiak Jeówenek en előmbe [UszT]. 1620: Ezek pedig az zemeljek mind feienkent az kiknek vallasokat be vettvk laknak ... Huniad Varmegjeben, Algiogjon [Algyógy H; RDL I. 109]. 1653 akara(m) edes Apa(m) Vram kegyelmedet Aszonyo(m) es az gyermekek egessege feleolis tudositani irhatom azert kegyelmednek ... Jstennek hálá ... szenuedhető egessegeben ualanak eo kegyelmek mind feienkent [Szarhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. 1668: az Isten meg aldgya kigyelmeeket mind feienkent [Kv; AsztCjk 55a]. 1757 Mű ezen conditiojokot ráthábeálván még eztis ha valamiképpen ... egyik a Másik(na)k romlására ügyekeznék tartozzanak mind feienként külön külön e Compositionak (!) meg álo Pélnék Flt 12 ~ azaz Tizenkét Forintokot denumerálni [Torockó; Bosla]. 1846: Velniceknél: fej-adó az alárendelt Személyzettől fejenként lehet két-annyi, mennyi a helybeli al-mennyiség [EMLt Kemény Dénes, Érdekegység (kézir.) I/VII. 288].

2. személy szerint; personal; persönlich. 1573: az May Napon egyreol egyre feyenkent vorot adwan hozza, azkor ely vegezet Akaratyokat heleyebe (!) es Ereyeben akariak meg tartany [Kv; TanJk V/3. 73b]. 1653a: Ezt Háromszék hallván vagynak nagy félelemben es rettegésben ... Mindazáltal annál inkább össze gyűnek és táborba szállnak fejenként és vigyáznak [ETA I, 80 NSz. — *1603-beli eseményre von.]. 1717: Az szomszed Országára* valo utak(na)k, ősvenjek(ne)k, és havasok(na)k szérnjú sok számú izekb(en) valo bé vagatasával, Azon vágásokat szüntelen felés embereink strásáljak, az hírekhez képest száz, két száz, s némelikor fejenként is méntünk az hírek Leccsendesedesilg Continuuskodtunk [Csz; INyR. — *Moldvára].

fejér I. 1. mn hősziñf; alb; weiß. 1558 k. Wenusnak feyersege ez zerenth lezen. Wegy kalcionalt sooth, borkueth es timsooth Egienlo-kepen chalch(ional)va ezeketh, oluazd meg anny echetben keuerve, ozton ebbe hetcher heuitue oluaztua olchad az veres rezeth, lezen zep feler es lagy Minth on [Ns; MKsz 1896. 287]. 1560: Ket zewnyegh Egyk feyer. Egy farra valo zéonyegh [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1568 Paulus Somogy Jur(atus) fassus est in hunc modum, Ezt tudom hogy ez istuant Jg fogatta vala meg eztendeyg, hogy neky f. 8 ad, Mentet dolmant nagy ragoth (!), es inget gatyat kettőt, kettőt, az felső Ruhát az feyert annak felette atta neky [Kv; Tjk III/1. 173]. 1576 Wagion wyselth eleo keteochke feo feyr Selyemvel A-ranyal waroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1611 Egj feyr Gamahoos gieőreő niam araniat 2 — — f2.d. 80 [Kv; RDL I. 88]. 1635:

Zeonegek Egi fejer vy rosas kys Zonegh, hozza haro(m) sing, az zelje ket sing es egy fertalji. Egi fejer rosas kys zeonegh. Egi zederies rosaju fejer zeonegh. Egi fejer kys zeonegh veres rosaju [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Beldi Kelemen inv.]. 1629 Egi fejer gjeongieos Czieh Svégh 1 [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1644 Egi feier gereznat es egy parta éouetis Adot Vala Nekj [Mv MvLt 291. 437a]. 1665 : Fejir bastja [Bethlen SzD; BLt]. 1682 egy Kóvér Éme szőke vagy fejer Disznomat ... megh öltek, Szallonaját el költötték [Dés; Jk]. 1685 e. : Csavalt fejer barany bőr Nro 6 [Borberek AF; MvRK Urb. 5]. 1734 Fejér ör(ö)g göllye sertés no 11. Fejér kan no 1. Fejér ártány no. 2. Fekete ör(ö)g göllye no. 9. Fekete kan no 2. Tavalji fejer malacz no 7. Tavalji fekte malacz no 3 [Datk NK; JHbB D. 1]. 1750 Egy Par Raritas Öreg szem fejer jo fele gyöngy függő [Kv; Wass. Wass Danielne Miko Ilona portékái közt]. 1791 Peer^a Mázu kek viragos Tserepekből valo kementze | Fej^b Mázal kek viragos kályhából allo kementze [Zágon Hsz; CsS. — ^{a-b}Uo. többször még a feér alak!]. 1800 két Babos Schlájerbül valo feher fersing ... 1 ki varrott Muschelínbül valo feher fersing [LLt br. Bálintit Anna Mária kel.]. 1805 : Fejér potyolat Rékli | Egy Fejér Sapka [Szamosfva K; BLt 9]. 1815 : fejer szőrű fel álló fejer szarvu ... ökör [Marosnémeti H; CU]. 1816 : Zukkerpappir szín fejer Csipkés kőntes [Kv; Born. IV. 41]. 1817 : Egy fekete vires rágos feher habos vígáno 24 Rfl [Étfva Hsz; HSejP]. 1818 Also Fejer Fersing egy [Kv; HG Tartsafalvi Sylvester Györgyné Ádamosi Végé Zsuzsánna kel.]. 1831 : a leg örögöbb a fejer Kantza [Mv; Berz. 20]. 1845 Két fejer Fersing [Dés; DLt 1388]. 1848 Egy feher fiókos almárjom [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1849 : Egy feher fersing [Dés; DLt]. 1853 Egy függő kristály luszter négy gyertyára feher üveg lámpa a középn [Mv; TSb 4]. 1855 A szakácsi feher sipka helyett vállközépi lecsüngő bozontos haját avas zsirral pazarul kicenne, a tűz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir [Újfe]. 1862 : 1 Risma finum felyér Iropapir 3 ft 80 kr [Kv; SLt Vegyes perir.]. 1874 Ujjabban ajándékoztattak .. Egy kamuka feher asztal keszkenő [Szucság K; RAK 64].

As e jel. alá sorolt fa-bútordarabra von. adalék a 4. jel. alá is tartozhatik.

Hn. 1525–1568/1575 fluuius feierpathak [M. valkó K; KHn 102]. 1581 : Feyr^a varmeglejen [Bürkös NK; SLt N. 12. — ^aAlább: Feir]. 1585 Az irtht Vraimis mosth feirwarra voghyon [Dés; DLt 215]. 1589 feyerwarat az harangozónal volt [Dés; DLt 226]. 1589 h. : el ment ... feier varra es egiebwis [Szu; UszT]. 1598 (A határ megy) az bércezen fel az Eted patakába az Fernikoig be. Az nyires mellett az Ferniko (l)^a ágától fogva a Fekete Pálné patakára [Derzs U; SzO VIII, 342. — ^aA Nagy-Küküllőnek egyik

mellékveze, a Fehér-Nyikó ny-i fejer előtagja gyakran szerepel az udvarhelyszéki régiségben és a mai nyj-ban ilyen összevont alakban. L. még alább!]. 1600 az Feierniko ket felit mindenkor Parkaslakinak tuttam. Az Feir Nikonak az kett fele Parkaslaki. az fer niko mellet. az Fernikohoz kéozel [Parkaslaka U] | Az wiznek Feir Nikonak, Chorgos patakon felliel Orozhegy felöl walo felit mindenkor Orozhegynek tuttam. mente(m) az Fér nikonis által [Oroszhegy U]. 1606 : az fernykonak^a az Innet fele farkaslókj határ [Parkaslaka U] | az fernyko vize [Malomfva U.]. 1614 : Az feier keo oldala(n) (sz) [Nagymoha NK]. 1617/1628 adott vala Az Fejer Patak vta mellet egy kis szena Púnet [Ditró Cs]. 1633 : Fejir uara ualo indulasomkor Ebesfalua(n) marat Niari sait No 89 [Ebesfva; UtI]. 1656 : az mely hazált Fejirvárát, az maiorba(n) ... birok [Gyf]. 1659 : Az Feyer kö félet (sz) [Kide K; BHn 86]. 1684 : Az Fejirvárra menő uttzában [M.igen AF]. 1688 Fejiregyház^a [KvAKt Mss 340. — ^aNK]. 1720 : Erdő alatt az Fejer agjagnál (sz) [Szentimre Cs]. 1721 a fejer utnál [Gyalu K]. 1735 a' fejer kö alatt [Sinfva TA]. 1738 : A Fejer Hegyen (sző) [Somlyó Sz]. 1750 A Fejer Bik nevű Erdő [Papoc Hsz]. 1758 : A Fejer ároknál (sz) [Ketesd K]. 1770 : a Fejer hegy alyán [Perecsen Sz]. 1773 : A Fejer patak hátán a Keresztfánál (sz) [Ditró Cs] | a Fejer patak oldalában (sz). A Fejer patak Dombján (sz). a Fejer kö n. h-ben (sz) [Szárhegy Cs] | A Fejer kö (sz) [Tekerőpatak Cs]. 1783/1784 : a Fejeregyház nevezetű helyben (k) [Kercsed TA]. 1784 az férnnyiko vize [Malomfva U]. 1797 Fejer kut (l) [Désakna]. 1825 A Fejerkő Lokjában (k) [Nagymoha NK]. 1850 A' fejer patak veszin (sz) [Szárhegy Cs]. 1864 feher agyagos [Gyergyóújfalu Cs] | fejer hegy [M.fenes K]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók. L. még BHn és KHn Mut.

Szn. 1482 : Johanne Feyer jb [O.zsuk K; TelO II, 149]. 1522 : Rlta Johane feyer [Beszt. BesztLt IVc/145b. 1]. 1567 Barbara uxor Gregory Feyer [Kv; Tjk III/1. 40]. 1572 feir Boldisarne [Kv; Tjk III/3. 74a]. 1573 Kathalin Feyr Benedekue. Thomas feyr. feyr tamasne [Kv; i.h. 86a, 198]. 1609 : Casparus Feier [Dés; DLt 313]. 1631 Feir Gaspar [Dés; KGy]. 1636 az Vitezele Feir Marton haza [Burjánosbuda]; JHbK XXIII/20. — ^aKésőbb: Bodonkút K]. 1642 : Fejir Gaspar. Feir Gaspar [Dés; Hr 1/3, 8/7]. 1671 : Jutta az Iszak felől Fejir Istvaní Aszoniom(nak) [Erdőszengyel MT; EHA]. 1694 : Causa Buzaien(sis). Fejir Ersik Fileki Janostol férjétől divortiumot kívá(n) [SzJk 283]. 1831 Fejer János. Püstös Borbára Fejer Jánosné [Dés; DLt 332. 3–4, 6].

Szk : ~ ábrázatú. 1769 : A Vizaknai^a Tomleczból ket rab ki rontván étszakának idején el szöktek az egyik magos testes, fejer kövér ábrázatu Gesztenye szín haju, ... A más .. fejer száraz ábrázatu ..., Gesztenye szín haju

[Uzslt XIII. 97a. — *AF] * ~ *abroncs*. 1813: bé szegőtte Szigyártó Józef az Legényit Tzethof-fer Józefet az tringelt Lörintz naptól fogva Szenmárton napig az maga feér abrantsából [Kv; KCJk 101a] * ~ *barom* fehér szőrű barom. 1689 Fejer Barmokrol vallo Ex tr(actus). Jármos Eöker Van jellen Nó 5. Bivoly it nintsen sem egyéb marha [Almakerék NK; UtI] * ~ *borostyánfa* fehér virágú orgonafa. 1721 ígért Ngdnak holmi Fejer Borostyán fákat [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.] * ~ *földes-edény*. XVIII. sz. Sengés műnek tíz pénz az poenája az piacon. ... ide értetik az fejer földes-edény máz nélkül való [Dés; DFaz. 31] * ~ *matéria* fehér kelme. 1751: E szerint Vadnak a' Templóm Egygyet-másj .. Pluviále feér arannys materiából 1. Kasula Veres arannys materiából, antipendium-mal egy(gy)út és Velum, Bursa 2, pálo (l) hasonlo 1. [Kóród KK; Ks 20/X] * ~ *orientál-gyöngy*. 1749 Öt rend fehér oriental gyöngy [Dés; DLt] * ~ *öltőző* ? fehérnemű. 1728 egy Pár Kordovány Csizmájáért, és egy rendbéli Fejer öltőzőjeért lévőlt töllünk ... Barta ur(am) Flor. 4 Den. 50 [K; TK1] * ~ *szél* a. fehér-szegély. 1599 Bekesi Jstwan Deak Hozott. 1 Fonnt attlaz Selimet —/20 1 Fonnt Ispring Selimett /25 1 Fonnt Seliem Franzlytt /25 6 Font grispannt —/6 . Feier zelemek es Seliem zelemek 1/20 ... 3 Veg Fekete Vazott —/24 8 Forinthara Contfreytet /24 [Kv; Szám. 8/XIV. 13 hj]. 1610 Egj zakadozott giolch kendeő feyr zel benne [Kv; RDL I. 6]. 1611 Egj Trúpaj giolch kendeő lengettek fejr zelet [Kv; i.h. 88]. — b. kb. egy-befoglaló csfk. 1629: Egy Sahos vekoni abrosz feyr szyl az keozepibe(n) tt f — d. 80 [Kv; i.h. 132] * ~ *személyű* fehér arcú. 1771: (Wesselényi Ferencné Boros Borbára) szöke, fejer személyű volt, Erdélyben szebb asszony nem volt nála [RettE 253] * ~ *szőrű*. 1763: két eszten-dős Fejer szőrű Ünös Tino [HSzJP] * ~ *zomán-cos*. 1628/1635 Egj labas arannias fejer zomaczos pohar, egj gjrat nyom | Ket egj forma fejer zomanczos gemant gywrw | Ket öregh fekete zomanczos fejer safir gywrw [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.].

Sz. 1590 azt mondotta hogj en ... az feier aghar farka alatt tartom hitmet tisztességemeth Azt keüano(m) hogy megh mondigad hol vetted azt az szóth [Uzst].

2. ~ *holló* fehér holló; corb alb; weiße Rabe. Sz: 1819 nem kellett az étel az éhezőknek a mely ritka dolog — mint a fejer holló [Berkesz-pataka Szt; Ks 67. 47. 28].

3. ősz; cárun; grau. 1753/1781: En jól es-mértem az öreg Kun Istvánt, Apafi Mihály fe-jedelem idejében élt, igen szép, nagy fejer sza-kállu ember vala, az idős Kun Miklost, és ... a két fiait [Kisalmás KK; JHb LXXXI/3. 304].

4. lencsöke; ca inul, blond deschis; flachsblood. Sz: ~ *hajú*. 1771: a' Gyermekek két Fejer hajú Gyermekek valá(na)k de távulocskán lévén világosson meg nem ismérhettem s nem vallha-

tom ki tseledgyei volta(na)k [Berekeresztúr MT; Bet. 7 Lad. Siklodi (33) vall.].

5. festetlen (nyers/természetes színű); névopsit (de culoare naturală); naturfarben. 1679: Pa-raszt, hoszu, karotlan, fejer szék nro 1 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János lelt. 42]. 1688: Ezen két házának hornyolt fejr fenyő ge-rendákon álló fejr párkányos fenyő deszka pad-lása vagyon [Kozmás Cs; Törzs. Inv. 3] | Fe-nyő deszkából csinált két öreg fejr ágy [no.; Eszt. Inv. 2]. 1697 vagyon három fenyő Desz-kából valo falra szegezett fejr párkány fogas [O.brettye H; Born. XXIXa. 2 Néhai Bodoni Balázs conscr.]. 1735: egy kis fejer fogasocska [Királyhalma NK; 23. XXIIb]. 1816: Fejer deszka Stelasi 1 Rf 9 xr [Kv; Born. IV. 41].

Az 1. jel. alá sorolt egy fa-bútordarabra von. adalék. talán e jel alá vonható.

6. Fém tárgyra v. pénzre von.; cu privire la obiecte metalice/monede; auf Metallgegenstand od. Geldmünze bezüglic; ezüst; de argint; Sil-ber-. Sz: ~ *aprópenz*. 1658: Temeteszkorra hagyok az szegenyek(n)ek tíz forintot fejer apro penzt, hogy osszak az markokb(an) az Temetes uta(n) [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.] * ~ *garas*. 1614 Miuél hogi orzagunkban az roz penz illien igen el zaporodot, vegeztkw orzagul, hogi affele feier garast ez utan se Ngd ne veressen, se pedighlen masnak ne legien zabad sohl az Ngd birodalmaban veretnj. hanem Ngd ve-ressen io penzt, hogi igi affele roz penznek zakad-gion magua [Ks 87 egy-i végzés] * ~ (*szűk*) *kalán*. 1585 Vagion egy feyer czwst kalan f. 1. Vagion Mas feyer kalan Jo beowoon azys Niom MO p 7 p(ro) f 1 [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. 1655 feier kalanok njomnak M. 1. p. 38 [Kv; RDL I. 29] * ~ *kalánocska*. 1700 Harom fejer kis kalánocska [Hr 1/20] * ~ *serleg*. 1598 Gerendj Georgynek hattam egy feyer eoregh Serleget [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1660: Egy feier serlegh [Kv; RDL I. 145]. * ~ *szkófium*. 1652 Fejer szkófium egyes gombok nro 15 Ezeknel aproh fejer szkófium uj Gombok mak(k)ostol nro 20 [Nsz; IB X. 2. I. Bethlen István lelt.]. 1665: Ket papyros arany szkófiumra, 6 egész tallért. es ket papyros fejr szkófiumra mindenikben 15 Drám külön külön [UtI].

7. ~ *galichő* cinkszulfát; sulfat de zinc; Zink-sulfat. 1580: Was Aranzias. Weg 1 loth galich-köuet, 2 loth timsoh, 1 loth feier galichköuet, 1/2 loth plumosumot [Nsz; MKsz 1896. 569].

II. fn-i haszn-ban: 1. fehér szín; alb, culoarea albă; Weiß. Sz: a ~ *i feketének* (nem) *mondja*. 1772: mind azokat ugy a' mint mondották helyy-ben nem hagyta, a' fejezt feketének nem mon-dotta [Drág K; TSb 21] * se ~ *i, se feketét* nem *szól* nem mond se bűt, se bāt. 1788: se fejezt se feketét nem szollott; hanem mint a' kő hal-gatott [Dés; DLt]. 1820: Sajnoson olvasám leveledből hogy ha kívánságod szerint kedvédt nem töltöm tehát a' jóságom bajához s direc-

tiojához te se fejért se feketét nem szollosz [Kv; Pk 7].

2. fehér kenyér; piine albă; Weißbrot. 1721 Kolosvarrá Fejir(ne)k, köz(ne)k, es majorság-(na)k ad(mini)stralt 137 véka buzárul, nem p(ro)-dualván, mint hogj p(rae)tereaalta akkori arával cum. D. 50 computando liquidaltatik Flor. lung. 68 Denar. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. 1747: vámért is ne őrellyen Szilágyi Samuel urnak ... csak tulajdon maga számára fejer(ne)k őreltet [Ákosfva MT; Told. 8]. 1756 Vernel Mihály uramtól vitetett az Aszszony 50 véka buzát fejérnek [Kv; Born. II. 34 Anna Csörözi (l) cons. Joh. Sebesi (33) vall.].

Szk: ~nek való. 1688: Liszt e szerent: Első Fejérnek való Sax. Cub 8.//. második Fejer Sax Cub. 20.//. [Radnót KK; Utl]. 1796: 2 véka Fejérnek valot Natságod Szamára ugy Cseledek(ne)k is 20 vékát őrlöttetem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. * ~nek való búza. 1690 Szemen szedet Fejer(ne)k való buza Sax Cub nro 10// = Szedeni való Fejer(ne)k való buza Sax Cub nro 10// — Asztali Czipo(na)k való Buza van Sax Cub nr 50 [Ebesfva; Utl]. 1716: a fejérnek való Buzát fel hozták most [Abosfva KK; Ks 96 Somodi András lev.]. 1717 Négy középszerű székelly szuszék ... edgjkében vagyon Fejérnek való mosott buza metr. 23 [Ábafája MT; JHbK XXXIV/20. 2]. 1736: Temetési alkalmatosságra állítottak fejérnek való mosott, háromszor rostált búzát mr. 50 Uraimék kenyérnek való búzát mr 100 Köz cziponak való búzát mtr. 195 Alább való ally búza mr. 30 [Földvár TA; CU XIII/1. 289]. 1797: Fejérnek való búzát mosattam a koltsárral eddig elé 16 vékát mely ugyan meg szemelve nintsen de igyekezem hatsak harmadát is míg Natságad ki jö meg szemeltetni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. * ~nek való liszt. 1613 Szep feiernek való Lisztet Űrunk Asztalara valot [Kv; PLPr 63]. 1742 vagy Torján, vagy Nyujtodon készitsenek vagy őt kőből igen Szép fejérnek való Lisztet ... mostis elég fekete kenyeret esznek az Asztalomnál [Nsz; Ap. 4 Apor Péter feleségéhez]. 1748: hogy Köz és fejer(ne)k való Lisztet való mindenkor volt az Udvarb(an) az ő incuriája miatt esett, a' Cséplőköt illendőképpen nem szorgatván [Ne; Told. 56]. * ~nek való sütőabross. 1782: Fejérnek való sütő abross Nro 10 Köznek való sütő abross Nro 10 [A. balásfva BN; LLt]. * ~nek való tekenő. 1750 A Sütőben Tekenő Nr 3 Fejér(ne)k való kis tekenő Nr 2 [Gyeke K; Ks 83].

3. tézstanemű; präjiture; Mehlspeise, Teigwaren. 1621: veottem ... Czipot 12 ... fejerhez attam) Vajat fel ejt(elt) | Az Zakaczi suteot valamely fejert. attam) hozza vajat fel ejtelt varoset [Kv; Szám. 15b/IX. 32, 212].

4. fehér szőrű szarvasmarha; vită albă; weißhaarige Rindvieh. 1841 a fejérek közt Nagy szarvu csiki [HSzjP].

5. vmi fehér színű dolog/tárgy; un oarecare obiect alb; etwas Weißes. 1639: az asszony hozott

valami fejért ... Ennekem azt mondta, hogy timsó | Szántai Csizmadia Jánosné ... ládáját megnyitá s kivőn egy csomóban valami kötöléket, azt megódá s kivőn egy kűs fejirt ... monda, hogy az merkuriom [Mv; MvLt 291. 195—8 átirásban!].

6. fehérenemű; lenjerie (de corp); Unter/Leibwäsche. 1813: prov. néhai Nagy Ferentz Özvegye Baloga Mária 22 Esztendős így vall ... tisztátalan bű volt ... s az miatt háromszor is kellett reá fejért adni [Sszgy; HSzjP].

7. ágynemű ~e fehér ágyszat; lenjerie de pat; Bettwäsche. 1761/1784: (Gr. Teleki Sámuelnek) a' Kollegyomban sem egy jó inge, sem lábra valoja, sem ágynemű fejére nem volt [Kővár-hosszúfalu Szt; TKI Com. Anna Teleki (61) vall.].

8. Csak e szk-ban: ~be öltöztet tiszta ágyszatot hűz/tesz; a imbráca/primeni patul; frische Bettwäsche überziehen. 1781 Paplanyos ágyat is tartott az Aszszony Kapitány Urnak minden szombaton én öltöztettem fejérbe az ágyat [A. csernátón Hsz; HSzjP. Fazakas Andrásné Birtalan Mária (30) jb vall.].

fejéragyag agyagfajta; argilă albă; Weißlehm. 1599 Az owarbely sítéhazban az bekéné hazaban kémenczét schinaltatam f 1 d 35 ... 2 zekér feyer adyagot hordatam ... d 70 Jtem hozattam mas féle 3 zekér adyagot fizettem d 60 Jtem mazlo Adyagot hozattam Egi zekérel fizettem d 20 [Kv; Szám. Val. Zigiartho sen. isp. m. kezével].

A PP, a PPB és a PPE a címszóbeli szót a görög-latin *Leucargillion* szóval értelmezi [L. még Finállynak ezzel megegyező értelmezését].

fejéralmafa fehér almát termő fa; măr care face mere albe; Weißapfelbaum. 1820: Azonn a Joszágon edgy Fejér Alma fát, edgy Sárga körtövély fát edgy Vadalma fát tudott lenni [Martonos U; Pf].

fejér-árva ? félárva; orfan de tată sau de mamă; halberwaist. 1774: Kolosvárat az Fundation lévő Fejér Árváknak minden Esztendőben 50 kőből Buzát szoktak adni s adminisztrálni [Mocs K; KS Conscr. 72]. 1815 k.: Völt még régen Kolozsvárt fundatio a) Cardinalis Batthyáni Jóseftől 20 convertitára, b) Gróf Lászlótól 12 ugy nevezett fejér Árvákra, c) Udvari Consiliarius Benők Urtól 6 fekete, vagyis Mind a' két szűlőktől meg fosztatott árvákra [JHb Csáky Rozália iratai. Közhasznú humánus intézetek feláll.].

fejérbarackfa őszibarackfa; piersic; Pfirsichbaum. 1727 Ket teli Alma fa. Négy tengeri és fejer barackz fa nro 7 ... Öltött Cseresnye fa nro 4 ... Bis alma csemete 12 [Csákgorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12].

fejérbarát pálos szerzetes; călugăr paulin; Paulinermönch. 1737: az Mézes Málban az Fejér Baratak szőlőjek [Torda; EHA].

A tordai szőlőnév a magyar pálos szerzetesek és nem a szintén fehér reverendát viselő cistercita és premontrai rend emléket őrizte meg. Bizonyítja ezt az, hogy már 1331-ben Tordán Domokost a tordai paulinusok priorjaként említik, sőt később megemlékeznek a paulinusok templomáról is [Orbán, Torda 267, 327].

fejerbeli I. m. fehér ruhás; imbrăcat în alb; weißbekleidet, mit weißem Kleid. 1570 Segeswary Gaspar Varadon Lako, hythy zerint ezt vallya hogy Tegnep esthwe, Zeoch Marton hazanal volt az korchoman, Es otth egy feyerbely Jnas kyt nem esmer sen(!) Newet Nem Thwgya Teket Jaczyk volt [Kv; TjK III/2. 63]. 1583 Hegedews mathe vallia, ... Be Ieowe eg feyerbely kathona egy kerek Abrazatw es teorseokeos zakalw temerde Bayzos, eg vy ket eőleő pallos Vala Nalla meg csak zy sem vala raita ... Az kathona pedig feyer Ruhaban vala, harmad magaval [Kv; TjK IV/1. 99]. 1591: Beke Georgi ... vallia, Latam hogi Haczkoki Thamassal ... egi feierbeli ember kit Bonczidai vasarbirónak ertettem, vezeodik vala [Kv; TjK V/1. 87]. 1649: egi feierbeli Katona az masikhoz hozza Czapa az szabliannal [Mv; MvLt 290. 215a].

II. fn-i haszn-ban: fehér ruhás katona; soldat în uniformă albă; Soldat in weißer Uniform. 1584 Eothweos Pal Boncziday Gergel zolgaia vallia, Az Vra(m) haza eleot megh Allapodanak vgmint Negyen, Es Monda eggik egy Nagy Magas feyerbelinek, ... Hagy Beket vgmond ennekem Ne garazdalkoggial [Kv; TjK IV/1. 311–2]. 1585: Az Siteo hazban be chapak az Aytot, az Siteone el bwwek eleotteok ... Az legeniek feyerbeliek valanak, Az magasbiknak veres Menteye vala, Aky az Swteo hazba elseobe be theore [Kv; i.h. 525]. 1640: az vr monda az szolgak(na)k hogy noza ne haggiatok aztis immar gialazatunkra ha az teőbbi^a el szabadt, az katonak keőzul nemelliek oda niargalanak, az teőbbi keőzeot egy feketebelit es egy feierbelit latam hogy mezitelen kardal valanak [GyK 1 Magdalena Kovacz cons. nob. Pauli Szakmari (35) vall. — *Értsd: rab].

fejerbor vin alb; Weißwein. 1749: szürettem fejer bort urnas 1007 ... egy Hordob(a) veres Bort Urnas 37 oct. [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51].

Szk: egri ~. 1732 Budaj Veresbor Vr(narum) 6 Medgjes bor Vr(narum) 12. Egri fejer bor Vr(narum) 8 ... Egri veres bor vjj Vr(narum) 14 [Kv; Ks 40. XXVIIIc Néhai gr. Kornis Zsigmond lelt.].

fejerborsó mazăre albă; Weißerbse. 1629 Fejer kerti borso ... Torok borso [Szentdemeter U; LLt]. 1694 Fejer borso [Kilyén Hsz; BLt]. 1706 Fejer borso Cur 1 [Hsz; Törzs. II. Rákóczi Perenc inv.]. 1761 Fejer Borso, egy kadba meg mérvén Metr. 7 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 12].

fejereln ezüstszínű ón; cositor alb; Weißzinn. 1808 6 Darab sárga föld ... 1 Rf 12 xr ... 4 lb. fejr Czin 30 xr [Déva; Ks 120. 4. 15].

fejerelpő pînișoară albă; Weißwecken. 1609 16. Fejer Czipot bezelnj ... Az kohnjara bezelnj Czipot. 20. bezel. [Igy!] [Bezelnj fejer Czipot 16 [Kv; Szám. 126/IV. 190–1, 193]. 1625 Gúzatj Mathiasnak ... gazdalkottam vacziorara .. Fejer Czipot ... d 4 Abrak Czipot 6 ... d 3 [Kv; i.h.

16/XXXIV. 27]. 1681 Sütő Ház Fejer czipohoz valo szita Nro 2 Köz czipohoz valo Nro 1 [Vh; VhU 519–20]. 1682: Feier Czipo vagyon in sum(m)a nro 600. Köz czipo is vagyon nro 6000 [Almakerék NK; UtI]. 1686 Fejer czipó napjáb(an) kettő nro 2. Asztal czipó is kettő nro 2. Köz Czipoja napjáb(an) nyolcz [Boér György edgyik Lovász mesterünk Conventioja ... Magának két fejer czipója Lib. 2. Szólgájá(na)k három Köz Czipó Lb. Com. 3 [UtI]. 1736 Mikor valaki az embernek az nagyja útra ment ha felesége gyermeke nélkül ment, csak paripán ment, ott konyhaszeker nem volt, hanem az vezetéken vagy szolgánál viaszas palaczk bor, fejer czipó, némelyeknek az tarisznyában ösztövéres szalonna, az mellé fokhagyma, sódor pár vagy mogyoróhagymával, sült tyúk [MetTr 361]. 1750 Hogy az Sz. Király Utzabeli, és a Sz. György utzabeli Kapitány. 4 Pertajoszival együtt az Utzákat köveztettk adtam egész napra fejer Czipot 8 [Mv; MvLt AAll.]. 1814 ezen 'Sakba ... leg fajinab harmat liszt vagyon ... a többi Fejer Cziponak, de ezis igen fáin [Nyárádszbenedek MT; Told. 6. 1776–1815 Barabás István lev.].

fejerelpő-sütő fehércipó-sütő pék; brutar care face pînișoare albe; Weißwecken-Bäcker. 1681 Fejer czipó Sütő ... Köz czipó sütő. Számtartó vram ... Elés Kólcásr Elés szekerekre vigyázó szólgák [UtI].

fejereseléd 1. nőcseléd, szolgáló; servitoare; Dienstmädchen. 1671 hű szolgálmaink is kiknek Conventiojokon kívül jo akaratombol bizonyos számu pénzt hattam, és fejer tselédimnekis, és Conventio nélkül valo Inasoknak, es apro árvalknak ... Kornis Gáspár ötsém fizessen meg [Ks 14/ XLIIIb Csáki Istváné Mindszenti Krisztina vgr.]. 1741 még az fejer cselédek is kit Bándra, kit pedig Vásárhelyré, az várba küldöttek [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1760 ugy hallottam az Aszszony eő Nga Fejer cselégjitől mondani hogy ... Suki János Vrfi vötte volna az Aszszony számára [Doboka; SLt XXXV. 13 Medve János (40) prov. dom. vall]. 1793 a' fejer cselédek ezen dolgot mint szemmel látottatt meg fogják beszélteni [Koronka MT; Told.]. 1852: a fejer cselédeknek van egy zsák tollu a tornatzba azt tépjék meg [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. fehérlép (a ház nép nőtagja); femeie; Weißheute. 1769: Hétfűn akkor mindjárt a' Fejer cselédeinket mindenikünknek hajtották Nagyfalura Etselleni [Bagos Sz; BfN DD/4 4 m. tanú vall.]. 1769/1778 Fejer Cselédeinket is hajtották, vagy Rostálni, vagy Etselni, vagy Kender tsinálni, vagy Sertés bé tsinálni, a' melly Soha következendő napi rabotába nem imputaltatott mindazonáltal néha meg esett az is, hogy midőn Fejer Cselédeink etsellettenek, rostáltak, vagy Kender tsináltak, olyankor minket férjfiakat Uraság szólgálatyára nem hajtottanak [Nagyfalu Sz; BfN i.h. ua.].

fejéresupor mázatlan bögre; ulicică neamăltu-
ită; nicht glasiertes Töpfchen/Näpfchen. 1789: 3
Nagy, és 33 kisebb Cserép Edények vagyis Fic-
tílek mellyekb(en) orvosságok vagy(na)k Rf 2 xr
– 66 nagyobb, Középszerű 506. Kisebb 674,
darab Föld edények vagyis fejér Csurok Rft
20 xr – [Mv ConscrAp. 42].

fejér-deres szürkésfehér, világosszürke; gri al-
bicios/deschis; weiß/hellgrau. 1673 gyermek Lo-
vak 2 Deres, edgyike Fejer Deres ... 2 Fejer.
1 Babos ... 2 vércse. edgyike heréletle (n). 16
Fejer s Fejér kékek ... 2 Szürkecske Szegek:
2 Szege ló. 1 Szepe [Uti].

fejérdi a Fejérd (K) tn -i képzős szárm.; deri-
vatul cu sufixul -i al numelui de localitate Fejérd;
mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON
Fejérd: din Feiurdeni; Fejérder. 1579 Mykor ky
külthem volt az hatart előb mek latny akor feyrdy
bormot találtak wolt az zena fwben nag kart
Tötek be es haytotak wolt [Kv; Szám. 1/XVIII.
29].

Szn. 1554: Feyrdy Ferenc [Sárd K; Törzs] |
Feyrdy Isthwanne. Feyrdy Andras. Feyrdy
Anthal. Feyrdy balynth. Feyrdy Imreh. Feyrdy
Anthal. Feyrdy Imreh [Kv; Szám 1/IV. 9, 15, 22,
26, 42]. 1601: feyrdj magda. nhaj hosdati* martone
feyrdy magda [KGy. – *Hosdát H]. 1651
Feirdj Janos [Diós K; JHbK XVI/25]. 1671:
Fejirdi Bathari Istúa(n) [Kv; TjK VIII/11. 44].
1694: Elizabeta Aszalai Michaelis Szabo alias
Fejirdi cons. [Dés; Jk]. 1792 Fejirdi Mihály
[Dés; DLt].

fejérebbe fehérebbre; mai alb; weißer. 1819
az Aszszony utra Számára bába kalátsat, s akkor
a' Czökes Cipot is sokkalta fejérebbe süttette,
mind rend szerént szokot volt, a' melyet mással
soha sem mivelte egyedül Sylvester Urammal
[Kv; Pk 2].

fejérecske I. mn albuť, albior, albişor; ein we-
nig weiß. 1812 Misztrai Alexa . fejéretske,
kerék ábrázatú [DLt 506 nyomt. ki]. 1836
Muresán Péter fejérecske 's kerek ábrázatu
[DLt 510 ua.].

II. fn-i haszn-ban; in funcție substantivală;
substantivisch fehér foltocska; pată albă mică;
weiße Fleckchen. 1722 Barna Szörű Ló, 3 esz-
tendő, az Lapoczkáján hátul Egy kűs fejérecs-
kéje vagyon [Ks; TjK XV/3. 85].

fejéredik fehéredik, fehérré válik; a se albi, a
deveni alb; bleich/weiß werden. 1724: pater Blek-
is .. vásznat hozott ide a' meleg vízbe fejérit-
teni, a' viz ugyan elég bő es meleg, de sok essős
üdö ..., a' nap meleginek fogyatkozása miatt,
nem fejéredik a' vászna [Algyógy H; Ap. 2 Apor
Zsuzsanna anyjához]. 1817: Három vég vásznat
most fejérittetek de még nints meg fejeredve, mert
az idő tsak mostoháskodot, mihelelt annyira fejé-
redik aztis mindgyárt küldöm [Héderfája KK; IB.
Útő Bálint tt lev.].

fejéregres köszméte; agrişă; Stachelbeere. 1771:
Százaz veresszőllő kupa 2. NB: Ez nem szőlő
hanem fejér egres [Katona K; Born. VI. 7].

fejér-egyetmás fehérenemű; lenjerie; Unter/
Leibwäsche. 1735: gjakran szabatott az Urfi
számára Teleki Pálné Aszszonyom inget lábra-
valot szep bullya vászonbol, az ingeit fejér se-
lyemmel varrattatta az említett Aszszony tsipkés-
sen és kötésesen; lepedőre Vánkos széllyaira (l)
egjebb mindenfele fejér edjetmássára olly gondgja
volt az említett Mlgos Aszszony(na)k hogj ha maga
Gyermeke lett volna is szorgalmasabb gondgja
nem lehetett volna [Kendilóna SzD; TKI Anna
Gyulai quondam Francisci Detsei de Nagy Doba
rel. vidua (54) nb vall.]. 1748: Láttam hogy vólt
fejér egygetmás, és két ágy de mik, meg nevezni
nem tudom [Torda; Borb.]. 1766: (Vett) kőn-
tősokot, ruházatokot, ... fejér egyet másokot es
paplanyokot, és egyébb ehez tartozandokot [Szár-
hegy Cs; LLt Fasc. 96].

fejéregyházi a Fejér-, később Fehéregyháza (NK)
tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al nume-
lui de localitate Fehéregyháza; mit -i Ableitungs-
suffix gebildete Form des ON Fehéregyháza:
din Albeşti; Fehéregyházaer. 1650: akkor az lo-
vastis megh foghtak azonaz reten, s' be vittik az
Fejeregyházi várba(n) [KvAKt Mss 340]. 1706:
Fejeregyházi Határonnis jártanak feles Csitkaink
[Miklóstelke NK; i.h. 261]. 1736: az fejéregyházi
klastrom elpusztula ugyan s ma is pusztán áll
[MetTr 437].

fejéren I. fehér színű(en)/színűre; alb, în alb;
weiß. 1645: Egi Kantartis boglaroztam feieren
haguan csak holjagos boglarokkal [Szárhegy Cs;
LLt Fasc. 120]. 1652: Egy Sütő kemencze, fő-
lyúl kályhával rakott, fejéren meszelt [Görgény
MT; Törzs]. 1849 Torony fehérén meszelve, a'
frontján díszletes építmény, hosszukos formára
faragott, s két felibe a' toronynak dereka tájára
alkatott kő gombok [Szentbenedek SzD; Ks
73. 55].

Az 5. alá vont adalékok közül némelyik ide is tar-
tozhatik.

Szk: ~ emailírozott fehéren zománcozott. 1823:
Egy feieren emailírozott boglár [Szentbenedek
SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

2. fehér hímzésesen; cu broderie în alb; weiß-
gestickt. 1682/1687 attam ... Egi Metszin Ta-
fota uy elő ruhat, ... Egi szarufa formara feieren
uarrtot Potiolat elő ruhat [Fog.; Borb. II Rákosi
Anna kel.].

3. hóferén; alb ca zăpada; schneeweiß. 1651
Ugian az Kisebbik Kis Aszony szamara küldöt-
tem egy Bokor kesztifit, hogi ige(n) szep feieren
tarcza az kezet, mert igyod ha rut leszen, nem
fogia szeretni Rakoczi Ferencz [Fog.; BK. Bethlen
Ferencné Kemény Katához].

4. kb. ezüsten (aranyozatlanul); de argint;
Silber-. 1560: Eóth Aranyas kalan Nyolch Ezwst

feyeren keöz [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1585: En Balogdi Pal. Az ket ewst kupa feleol, Erre Emlেকেze(m) hogi Eotűs Mihalnal ihon Torda vczaban volt feieren ki Mieltek Tizta ewstbeol, Elkesitettek de megh ne(m) Aranniaztak [Kv; Tjk IV/1. 401a]. Cehwl edgvt leuen Theleghdi Istuan V(ram) fel aluan, es panaszkoduan Brasasj Andrasra, ilyen okon, hogy az eo kglme czinalt miuet Brassai Andras magahoz veotte feyren, es hire nélkül meg Aranyazta, ilyen czelekedetiért vetettek eo kglmek Cehül rea fel Gira Ezüst büntetést. soluít [Kv; OCjk].

5. ? festetlen (nyers/természetes színű); nevopit (de culoare naturală); unbemalt. 1679: vago(n) ezen házban: Olasz Lábás, fenyő deszka, hosszú Asztal csak feyeren nro. 1. Olasz Labas, fenyő deszka, fejár, negi szegű Asztal nro. 1 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 7]. 1681 Asztalos csinálta hosszú fogas a falon, csak fejéren Nro 3 [Vh; VhU 503]. 1694: az ház oldalaban egy roz Almariumis va(gyo)n, az padimentuma Tegla az padlása feyeren menjzetes [Kővár; JHb Inv.]. 1699: Kar szek feyerenn Nro 1 [O.csesztve AF; LLt].

fejéreper-csemete puiet de dud alb; Pflänzling des weißen Maulbeerbaumes. 1756: Szép fel Serdült fejár eper Csemete 1 [Nagyrapólt H; JHb XXXV/35. 24].

fejéres I. mn 1. albicios; weißlich. 1597 Mod Janos Coloswary eskewt Zaz ember vallya az Giulay Ianos vra(m) tawaly zolgaloya azt valla hogy egy etzaka vgimint egy tizenegy orakor tayba ment volt ki az vdwar fele, latot valami feieres villamast [Kv; Tjk VI/1. 15]. 1714: Fejéres Selyem Szoknya alul ezüstös virágokkal szövett f.h. 45 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 2]. 1755: Fejéres tarka ejteles bokály 1 [Buza SzD; LLt]. 1803: Barnás szőrű Lo, melynek Hátulso Ballába Sikloja alatt fejéres [HSzj 169 barna al.]. 1849: Sötét pej kanca jobb lába fehéres [Kvh; CsS].

2. fehérhímzéses; cu broderie în alb; weißgestickt. 1576: Harom Inghéz walo kezy fodrok igen zepek gazdagok Aranyal theoltet ezeost fonallal ketey A harmadyk feyres Aranyal teoltet [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 4]. 1651: Vagion egi Sahos Abrosz fejéres kender szal f. 1 [Kv; RDL I. 28]. 1674 számíltain megh az mely varrottakat magam varratam Agnes számára Vagyon más ket bokor lepedőben valo karatás fejéres Vagyon egy bokor kendőben valo lengyel forma fejéres [Beszt.; Wass 72/6]. 1714: Egy fekete selymes fehéres almás vankos czup, 44 [Kv; Pk 6]. 1729: Harom kis keszkenő, edgik potjolat szkofi-umos, másik veress selyemmel varrott gjolcs, harmadik fejéres [Árapatak Hsz; SVJk]. 1770: Két Kender Takaro ruha... Egy varrot Kendő Fejéres [Uzs; Pf].

Szk: ~ abrosz. 1694: egy fejéres köteses abroszt aestim. den. 84 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1722 h./1770 h.: Bányai Lőrintzné Aszs(ony)om Ekl(esi)a

számára conferalt egy három szil fejéres fejtővel készített abroszt [Baca SzD; SzConscr. 230]. 1728 Egi fejéres csillagos varrot abrosz, szeles rettze a közepin [Lisznyó Hsz; SVJk] | Egy fejéres köteses abrosz [Sepsiszkirály Hsz; i.h.] * ~ gyolcskendő. 1658 Ket Giapottas lepedő Est 70*. Egy fejéres gjolcz kendő Est 30 [Kv; KJ]. — *Értsd: dénár/ * ~ ing. 1629 Egy Aszszoni Embernek ualo fodros feyeres Jngh tt f. 1 [Kv, RDL I. 132] * ~ kendő. 1627 Egy gjolcz feyres kendő, Arani fonalas tt f. 2 [Kv; i.h.]. 1728 egi veress fejtővel vetegetet kendő. Egi hitvan fejéress kendő [Egerpatak Hsz; SVJk] * ~ keszkenő. 1628: Ket Arannias kezkenő. Egi Aranniazatlan török kezkenő, Egy feieres kezkenő [Gyalu/K; JHbK XII/44. 6]. 1697 u. A 1697 10 Marty adot Egy Sáhos abroszt es fejéres keszkenőt Zilahon lako Kis Mihalyne [Panit Sz; SzVJk 76] * ~ lepedő. 1674: Vagyon más egy fejéres lepedő mely(ne)k az tarsa feketés, a feketést Czegében hadtam [Beszt.; Wass 72/6]. 1696: Fejéres Lepedő nro 1 [Buza SzD; LLt Fasc. 193. B]. 1734: Fejéres Kiraly Szin Selyemmel varrott fejéres czérnaival vsnyai Gyolcs két Lepedő három vankas hajával edgyüt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.]. 1735 Egy fejéreses Lepedő Fejéres Lepedő három Egy fejár köteses elő ruha Fejéressel, fejár czérnaival varrott Lepedő három [Marossztkirály AF; Told. 2]. * ~ párnahéj. 1733 Edgj viseltes fejéreses lepedő, két fejéres parna hajjal [Marossztkirály AF Told. 2] * ~ szálaabrosz '?' XVIII. sz. eleje egy viseltes veres fejtővel varrot, fejéres Szála abrosz. Más fejéressel varrott reczéses Szála abrosz [Kv; LLt Fasc. 71] * ~ szőnyeg. 1673 Egi io feieres czokas szőniegl [Wass. Borsai István hagy.] * ~ szőrnadrág. 1850 Egy koczkás, fejéres bírtka szövötű nadrág [Mv; DE 2] * ~ vánkoscúp. 1714: Egy fekete selymes fejéres almás vankos czup [Kv; Pk 6] * ~ vánkoshéj. 1627: Egi feieres szakadozott vankos haj f— d. 12 [Kv; RDL I. 134]. 1714 Egy par fejéres körül feketé Selymes uj gyolcs vankos haj [Kv; Pk 6]. 1790: Két fejéres totos Vánkos Haj. Két kékes paraszt Vánkos Haj [Mv MvLev. Boka Katalin hagy. 3—4].

3. ~ közcipő kb. félbarna cipő; piinişoară semialbă; halbbrauner Wecken. 1737 Erogatio Tritici... Az Meltosagos urfi eő nganak kezteri vadaszatyara Erogolodot Fejeres köz cziponak praefontnak es Lisztül kit el vitetet in toto mett 112 [Szentbenedek SzD Ks 70 Szám. 51].

II. fn 1. fehérhímzés; broderie în alb; Weißstickerei. 1576 Vagion igen zep egy czynadoff kezkenyeo A weget keztek warrany feyeressel kendeo kezkenyeo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. 1664 Egy fejéressel varrott veresses gjolcz kendő [Beszt.; SL]. 1673 Vagion egi gjolcz fejéressel töltöt lepedeo. Vagion egi fejár reczes vaszon lepedeo | Vagio(n) egi gjolcz reczes kendő. Más kendő szál vonásos. Mas szál vonasos fejéressel varrot czipkes Kendő. Mas egi veressel szót kendeo [Wass. Borsai István hagy.]. 1682 | 1687

Attam ... kett glapottas len uaszon lepedött, kek fejtővel fejeressel elegiesleg h uarrottakott, ki uadnak metelue [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1686: Fejér ruhák száma; Egj gjocs Aranyaszenes Seljemekkel (!) arany fonallal varrot abrosz; Más arannyás abrosz Fejeressel szenes Seljemmel arany fonallal varrot [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1710 Fejeressel Czernaival varrott Törölköző kendő egj [Told. 19]. 1711/1755: Egj néhány rendel fejeressel varrott elő ruha [Kál MT; Berz. 1]. 1728 Fejeressel varrott kendő 1. Festékes 2 [Étíva-Zoltán Hsz; SVJk]. 1788 Különb külömb féle Spanyol és más hímekkel fejeressel és külömböző sejmekkel varrott 10 darab formák | 7. fejeressel, 4 veres fejtővel, 1. kék fejtővel varrott Tángyér töröl [Mv; TSb 47].

PP 'subalbidus, candidus', PPB e mellett még 'weislicht' jelentést ad.

2. ágyhuzat; lenjerie de pat; Bettüberzug. 1703: egész ágyra való fejerés [Zabola Hsz; HszjP].

fejéresen 1. fehér hímzésesen; cu broderie in alb; weißgestickt. 1735 Két fekete Selyemmel s tznával fejéresen varrott igen viseltes kendők [M.zsombor K; Somb.]. 1770: négy vánkös haj kettő Totos egyik fejéresen varrott az negyedik veressel varrott [Köpec Hsz; Köpeczi lev. özv. Czerják Lászlóné Tokos Kata portékái között]. 2. fehéresen (éretlenül); albicios (necopt); unreif. 1792: az nagy Hegyen is, a' Bakator szőlőnek volt termése, de savanyu volt, mert egészen meg-nem-pirosodott, fejéresen maradt [Mocsolya Sz; JF 36 LevK 53 Kováts György lev.].

3. fehéren/fehérré festetten/festve; vopsit in alb; weißbemalt. 1732 az nagy kő asztalnak Széljein tonka liabos festékkal csigázva, és fejéresen csifrázva, vékonj fa virágokkal mesterségesen csinált rámak [Kóród KK; Ks 12. I].

fejéreses fehérhímzéses; cu broderie in alb; mit Weißstickerei, weißgestickt. 1673: Egj gjolts fejéreses egj reczes [Marossztkirály AF; IB]. XVIII. sz.: Paraszt Lepedő 3. Fejéreses 1 [Szentdemeter U; MNy XXXVI, 198]. 1716 egj kékes abros két szélben . más kékes abros három szélben ... egj sáhos abros három szélben fejéreses [Kv; Pk 6].

A *fejéreses varrás* címszónak a PP 'kimetelt fejéres varrás; acu furculatum opus linteum', PPB e mellett még a 'weiß gesticktes Leinen-Zeug' jelentést tulajdonítja.

Szk: ~ *ágyra való*. 1739 Lengyel himmel varrott fejéreses egész ágyra való melynek az várrassa (!) czérnából all [Szászkerd K; Llt Fasc. 96] * ~ *abrosz*. 1724: Vagion egj Fejéreses abrasz [Kál MT; Berz. 15. XXIX/4] * ~ *előkhöl*. 1673: Egj fejéreses elő kötőjért edgj aranyas reczét [Marossztkirály AF; IB]. 1693: Egy ket rendel fejéreses Elő kötő. Masik is majd hasonló potyolat Elo Ruha az Szelin csipke [Ne; DobLev. I/38. 8b] * ~ *felsőlepedő*. 1788: Egy ujj fejéreses

két fel hajtásu felső Lepedő, hozzá valo vékonyabb also Lepedő, két vánkös haj, égj kendő [Mv; TSb 47] * ~ *him*. 1652: Negy darab fejéreses him parna heljakb(an) valok [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.] * ~ *kendő*. 1709: Egy fekete selymes fejéreses kendő [Kv; Pk 6]. 1735: Két Fejtős Kendő Egy Fejeréses Kendő [Kv körny.; RLt]. 1761: egy fejéreses Lepedő ... Egy tznával varrott fejéreses kendő [Koronka MT; Told. 8] * ~ *lepedő*. 1673 Egj fejéreses agjra való két lepedő s két vánkös hej [Marossztkirály AF; IB]. 1683: Öt fejéreses lepedő [Utl]. 1733: Edgj viseltes fejéreses lepedő, két fejéres parna hajjal [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1768: Egy fejéreses lépedő vánkossával edgyt [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 116] * ~ *párnahéj*. 1735: Egy pár tznával töltött fejéreses viseltes párna haj [M. zsombor K; Somb.]. 1744: Fejéreses Párna haj 2 Szentdemeter U; Llt Fasc. 67] * ~ *vánkös-héj*. 1677 Egy fekete selymes fejéreses gyölczből való Vánkös haj v(a)l(e)t -- f. --/40 [Kv; RDL I. 155b]. 1734: Egy pár fejéreses Csupa Gyolcs vánkös haj [Kv; Pk 6].

fejéreslik fehérlík; a albi; weiß scheinen. 1653: Igy járának akkor a keresztyének* a Mahumettel a Keresztes inezején ott semmi az a ki török elveszett, de keresztyén ott annyi veszett — főképpen német — hogy tíz esztendő mulva is ugyan fejéreslett az embercsont ott, es a sok sisak és fegyverderék [ETA I, 50 NSz. — *1596-ban Báthory Zsigmond és Miksa herceg hada].

fejéreslő 1. fehéres; albicios; weißlich. 1802: Egy egészen fekete tsupán tsak a' hátán fejerreslő 5. esztendő Bika [DLt nyomt. kl].

2. ? savószínű; culoarea zerului, gálbui; falb, fahl. 1820: Rádje Muntján szöke fejerreslő szemű [i.h.].

fejéresszürke fehéres/világosszürke; albicios/sur deschis; weißlich/hellgrau. 1794 Egy Vass szoru kancza, hámas, más Fejéres Szurke [HSzj 173 vasszörű al.].

fejéres-varrás fehérhímzés; broderie in alb; Weißstickerei. 1713: Holmi lepedőre vánkös halyra valo gyolcsra varrot fejéres varrások külömb külömb formán varrották 16. darab [Wass. Id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

fejér-étek tésztanemű; präjiture; Mehlspeise, Teigwaren. 1597: Az feyr etek. Swtedtem ket belest es panykohot ... Az pankohoz 20 Twk-monayat ... d 10 1/2 Eytel oh bort ... d 03 Teyet ... d 01. 1 1/2 Eytel wayat ... d 42 [Kv; Szám. 7/X. 3 Jeney Istvan sp kezével]. 1621: Tejet Feyer Etekhez ... d 7 [Kv; i.h. 15b/XI. 20]. 1625: 7. Tal fejer etek, malosa szeőleővel Egj rotes ... d 33 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 234].

fejezézüst ? ezüsfajta; argint alb (un fel de argint); Silberart. 1651 Edgy Nad Mez porozo fejer Ezüst [Wass. Wass Judit kel.].

Az alábbi szk-ok közül az edényfélékre von. adalékok jelzője talán *fejezézüst* szószervezetnek fogható fel, és benne a *fejer* jelző 'aranyozatlan' jel-sel értelmezhető.

Szk: ~ *galand*. 1652: egy Tetszin viragos Atlacz szoknja, Az allia(n) fejer ewst prem egj Uiyini (!) szelessege az prem fejer ewst galantal be szeghet [Mihályfva NK; JHb XXII/41 kel.]. 1670: Egy nyári bárson palást fejezézüst galand kőrüllette [MNY XXXVIII, 54]. 1682/1687: Attam Egi Uy Angliai Ueres Mentett, Ez is uolt megh premezue egi rend feier ezüst galonnal, Tizen Niolez feier ezüst gombocskak raita, meli-(en) adminus lehetet egi Taller Niul bórrel berlett, Roka Torokkal premezue, Ezeken kiüül attam Tizen Niolez feier ezüst karika kapcsokat, meliben adminus uolt egi Taller [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] * ~ *gombocská* → ~ *galand* * ~ *handl*. 1585 Vagion egy feyer ewst kalan f. 1. Vagion Mas feyer kalan Jo beoweon azys Niom N O p 7 p(ro) f 1 [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. 1628/1635: Negi fejer sima ewst kalan, harmincz ket nehezik [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.]. 1676 Adott egy sima fejer ewst kalánt, és hol mi egyéb törődék ezüstöt, és egy darab szomorlasba(n) valo ezüstötis [Kv; RDL I. 155a] * ~ *hanna*. 1726 Az szegény G: Apor Istvantol ream maradot fejer ezüst kannát hagyom Apor Joseph Fiamnak atok alatt, hogy emlekezetre meg tarcsa [Ap. 3 Apor Péter végr.] * ~ *kanndeska*. 1760: Egy fejer ezüst kannátska [Kv; KvRLt X. A. 43d] * ~ (*karika*)*kapocs*. 1682/1687 Attam egi Ueres Poszto Angliai Uy Szokniat ... Ueres barsoni ualla, Tizen Niolez bokor Feier ezüst Negi szegű kapcsok raita attam Tizen Niolez feier ezüst karika kapcsokat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] * ~ *majc*. 1589: Egy Boglaros partha Ew feyer ewst Majczon f 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 30] * ~ *pohár*. 1697: aprobb Szölo gerizdes fejer ezüst Pohár Öreg Aranyas ajaku gerezes holyagos ivo Csésze [KGy] * ~ *prém*. 1652: egy Tetszin viragos Atlacz szoknja, Az allia(n) fejer ewst prem egj Uiyini (!) szelessege az prem fejer ewst galantal be szeghet [Mihályfva NK; JHb XXII/41 kel.] * ~ *serleg*. 1628/1635: Poharok. Egi fejer Ewst selleg, nyom negj gírat, pernej Istua(n) Neue rajta [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.]. 1736: tiszta fehér ezüst sellegok egy egy vedresek [MetTr 396] * ~ *öv*. 1737: Egi fejer Ezüst ó (!) [HSzJP] * ~ *tű*. 1682/1687: Attam Egi koszuu akasztalo Feier ezüst Tött, melire idüüült Leanjomnak az Neue fel uolt irua, Melliett olosz Tőnek is hinak [Fog.; Borb. II. Rákosi Anna kel.] * ~ *vizeskorsó*. 1681 Egy fejer Ezüst uj vizes Korsó no 1 [UtI].

fejezézüstös 1. ? fehérezüsttel futtatott; suflat cu argint alb; mit Weißsilber angelaufen, weiß versilbert. Szk: ~ *serleg*. 1627: Egi eoregh fehér

ewzsteos selleg [BLt] * ~ *szalag*. 1595: Egy fejer ewzsteos zablja [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

2. fehérezüsttel átszőtt; intrétesut cu argint alb; mit Weißsilber durchwoben/webt. Szk: ~ *matéria* fehérezüsttel átszőtt kelme. 1700: Fejer ezüstös Materia két darabotska [Hr 1/20].

fejérfakó szürkésfehér; sur albicios; weißgrau. 1679 Kancza Csoka szemű fejer fako [Böreg Kancza Fejer fako, farka serenye fejer [Fog.; UtI]. 1761 Fejer Fako fekete Farku Serényű, a negy labais terdig fekete, Bucefalus faja bellegyes nagy serenűű óróg kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13]. 1842 k. Anya Kantza Pátyol erdélyi fejer fako [LLt].

fejérföld porcelánföld, kaolin; caolin; Porzellan-erde. 1741 Az Sandor hegye vegiben vagy on edgy darab hely, holott vagy on fejer föld, melyet az fazakasok hordanak [Szind TA; EHA]. 1778: Percipaltam hét véka Fejer Földnek az áraba Ez is nyers Lévén a mikor az Che mesturam keze ala ment a mikorra meg száradt el apadot 'S perditumba ment egy véka Flor 2 Den 4 [Zilah; ZPaz.]. 1804 Attam hogy Szilágy Szegről Nadudvari gyorgy uram az hat mása gelétt és kilentzven karika Fejer Földet el hozta négy magyar Forintot és nyoltzvan nyoltz pénzt HFir 4 De 88 [uo.; i.h.].

fejérföld-pohár porcelánföld-pohár; pahar de caolin; Glas aus Porzellanerde. 1782 Fejer föld Pohár [Szentimre Cs; Hr].

fejérfuszujka fehérbab; fasole albă; Weißbohne. 1748: Fejer Faszujka Borso Metret 6 Fekete Faszujka Borso Metret 1 [Szászsztyakab SzD. Told. 11/95]. 1756: Fejer faszulyka, ros Száka Met. 1 [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35. 13]. 1798: Dévára ... fehér Fuszulykát küldöttem 2 kőb[ol] Pazul (!) [H; Ks 108 Vegyes ir. 31]. 1811: Termesztet a kertész Fuszujkát Fejer Met. 6 1/2 Fekete tarka fuszujka kupa 13 Barát fuszujka Met. 1 kupa 5 Fejer kardos Fuszujka kupa 10 Sárga Fuszujka 4 [Hsz; Mk RN. IX/109hez].

fejérgúnya fehérnemű; albituri, rufarie; Wäsche. 1644 Az Relicta minden jokat az Jnventarium szerent két Gyermekeinek kezekhez adot in specie ugy mint ezüst marhát, on szerszamoto fejer gunyat és Agy szerszamoto [Kv; RDL I. 24]. 1688: Az Taborozo Nimetek miatt, puskajat, Mentet és Fejergunyajat hatalmas el viven, vallott kárt f. 5 [Kv; UtI]. 1707: a fejer gunyat az Ellenseg el praedalta [Dés; DLt 488]. 1756 engemet 's Újhelyi Samuel Uramat a' Nemes Tanáts el küldö: hogy a Németi István Uram Ládáit hánnok fel ... de egyebet semmit sem találtunk holmi Leveleknel, és fejer gunyánál [Kv; Mk IX Vall. 62].

Szk: *~t hordozó kosár. 1768* Fejér gunyát hordozó kosár 2 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb].

fejérgunyabeli fehéreneműbéli; de albituri/rufárie; von der Väsche. 1784 Minden Fejér gunyabéli részemet akarminéműek légjenek azok hagyom az kis Hugatskának Fodor Hedvigának [Aranyosrákos TA; Borb.].

fejérgunyás I. mn fehéreneműs; de/pentru albituri/rufárie; Wäsche. 1798 Egj Fejér Gunyás Láda Pestetlen 1 Hf ... egj ujj szekrén 60 Dr ... Más egj Kitsin szekrén 24 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].

II. fn fehérenemű-árus/kereskedő; vnzátor de lenjerie; Wäschehändler. 1806 A' Tekintetes nemes Magistratusnak aláztos szolgálja Pataki István Udvarhellyi fejér Gunyás [Szu; UszLt ComGub. 1753u] Semmit sem hallottam mert a fejér gunyások(na)k során leg hátul árultunk [Torda; i.h.].

fejérgyöles kb. patyolat; giulgiu alb; Batist. 1620: Egy Báál szeles giolcztul f 3./ Egy Bál hoszszu, auagy keskeny, auagi haitot giolcztul f 4./ ... Egy Baal Karmany giolcztul f 3./ Egy vegtül f - /5. Egy Baal kurta giolcztul f 1/50 Egy vegh Bartfai giolcztul f - /6 ... Fejér giolcznak vegitül f - /5 ... Zaz fekete vegü giolcztul f - /75 Egy vegh Palczas giolcztul f - /3. Egy vegh Lengiel giolcztul f - /15 ... Egy vegh Indiai haitot giolcztul f - /6 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10-1]. 1687 k.: Egy vegh fejér gyolcstol f - /07 1/2 Száz vegh fekete vegü gyolcstol f 1/12 1/2 Egy Bál veres szellyü Gyolcstol f - /90 Egy vegh Lengyel Gyolcstol f - /24 1/2 [MvRK Vect. 15-6]. 1789: Más rendbéli Granát szin Anglia Posztobol készült Köntös, ugymint Kaput és Nadrág; a' Kaputnak Bérleése viola szin Sellyem Materia; a' hátá(ban) 's ujjá(ban) valo bérleés fejér Gyolts, a' Nadrág bérleéseis fejér Gyolts, egy atzél Csatt rajta | Egy Pápel szin Kaput, Lajbli és Nadrág, a' Kaput(na)k Bérleése Lintzertzáj, a' Nadrág(na)k 's Lallyblinak fejér Gyolts Rf 6 xr [Mv ConscrAp. 21].

fejérgyömbér gyömbérfajta; un fel de ghimbir; Art Ingwer. 1801: 4 Loth fejér gömbér 12 xr 4 Loth Turnizon 28 xr 8 1/2 font Svájtzer Sajt 2 Rf 50 xr [Déva; Ks 120. III. 7].

fejérgyöngy drága/keletigyöngy; perlá veritabillá; echte Perle. 1598: Vas Gergelj ... vallja: ... Zabo Georgy Balassj Ambrussal egyyeott mentenek oda Borbely ferenczhez az leany megh kernj, es eomagok Zemely Zerenth kertek megh az leant Ersebetet, es vgjan Akkoron egy gyemantos gyoe-reott Adot nekj Jegy gyoe-reoben Annak vtannays keoldeot volt fejerwarrol egy fejer geongy zomalczos gyoe-reott az leannak [Kv; Tjk V/1. 236]. 1780: a Feleséginek ... a Lakadalmakor láttam, első napon a nyakán jo féle fejér gyöngy volt, an-

nak pedig a le függője viszont jo féle orientál gránát ... hasonlóképpen jó féle fejér és gránát gyöngyökkel meg rakott egy néhány rendbéli főkötdői is voltanak [Bethlen SzD; BK. Julianna Ersekujvári conj. St. Butzi (24) vall.]. 1801 M Köblösön^a az én házamnál jelen létemben^a a három Léányim, Néhai első Feleségemtől maradt belső portékáikban, vgymint Néhai Édes Annyakéban, Fejér Gyöngyben, Arany és Ezüst Boglárókban, édg más között meg osztotának szép Atyafisággal [RLt O. 2. ^aSzD. ^aRetteg István nyil.].

fejérgyöngy-nemű drága/keletigyöngy-nemű; obiecte din perlá veritabillá; echtes Perlenzeug. 1849 ezüst — arany. — 's fejér gyöngy neműmet általában tsakis két Léányomnak Tamási Niva, 's Miminek, egyenlő osztalval hagyom, 's rendelem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

fejérgyöngyszin világosgyöngy-színű; de culoarea perlei deschise; hell-perlenfarbig. 1788: Egy fehér gyöngy szin mor váll boríték, melynek ajja nintsen [Mv; TSb 47]. 1813: egy fejér gyöngyszin festékű almarium [Koronka MT; Told. 18].

fejérhal I. halfajta; ? oblet, albişoară, peşte alb; ? Weißfisch. 1597: Halaz Marthonnetool (!) Eoreogh feier halat f — 29 [Kv; Szám. 7/XII. 128]. 1621 Feier halat veotte(m) az piacon f — d 9 | Feier halat suttek es ratottak varoset [Kv; Szám. 15/X. 21, 15/XI. 57]. 1632 Folio vizek uagio(n), melib(en) feier hal terem [A.venice F UC 14/38. 150] | Folio vizek io uagion, meliben Semling, keouw (!) hal, feier hal, Marna, Podocz es Rák beoueon terem [Vád F; i.h. 13]. 1662 semmit egyebet amaz hitván feier hálnál nem foghatni [Görgénysztimre MT; Pf]. 1681 az Harcsanak d. 4 es egyeb jo fele hálnak d. 3. az feier hálnak pedig fontyat d. 2 adgyak [Dés; Jk]. 1735 Gyeres Varossa mellet foly az Aranyas, tanáltattnak ezen ... folyo vizben Halak; Harcsák, neha neha, Csuka, Menyhal, Fejer hal, Czompo [Gyéres TA; JHb XI/9. 53]. 1794 adtam . Fejér apróság halért ... 20 Den .. Fejér halért 41 Den [Gyalakuta MT; TSb 17]. — Vö. Herman, Hal. II, 784.

A címszóbeli halnév némi valószínűséggel vmilyen keszeg fajtára, esetleg a *salskajtó* kúsz 'Alburnus lucidus'-ra vonatkozatható. — L. alább *fejérkeszeg* al.

2. fehérhal-étel; mincare de oblet/peşte alb; Speise aus Weißfisch. 1588 Egy lengiel Keonetenek ... attam(m) Ebedre Feyer hallat p(ro) f. — d. 15 ... Tykmonyat Suffahoz f. — d. 7 [Kv; Szám. 4/III. 13]. 1600 Az Commissarius vraknak ebedre feoztettem ... 3 1/2 font wizat d 42 Keoui halat es Feyer halat d 35 [Kv; i.h. 9/III. 36].

fejérhályog fehérhályog, szaruhártya-homály; leukoma; albeată; Augenstar. 1768 Bolkány Ráduly hozott vala Czikbol egy almás szürk kantz Lovat, mikor elő hozá hályog vala

ugy emlekezem a bal szemiben. Bolkány ad-
dig Nem látván a szemiben az hallyogot, hogy mi
meg mondok meg unokozék a kantz iránt, és két
vagy három hét mulva ada Vlad Tárásznak 20
Vonás forintért [Bereck Hsz; Szentk Gy. — Sztán
Márton (37) vall. Jos. Szörtsei kezével].

fejérhátú virág libapimpó; *Potentilla anserina*
L.; coada racului; Gänse(finger)kraut. Szk: ~ vi-
ze. 1679: Fejer hatu viragh vize keczke savoval
vett nro 5. Gyenge Gyökér vize, keczke savóval
vett nro 6. Mész virag vize, keczke savoval vett
[Uzdizsptéter K; TL. Bajomi János inv. 32].

Nyilván e címazóbeli növényre von. PPB köv. adaléka:
fejer-hátú fű; Anserina; Gänse-Kraut, Ganserich. — A német
növénynevet Márton (1803) magyarul *libapimpónak* ismeri.

fejérhét fehérhét (nagybőjt első hete); prima
sáptáminá din postul mare; erste Woche der
Fastenzeit. 1726: Radu Popa hozott egy
Légelben négy ejttel Sert, az Fejer hétben [A.
árpás F; TL. BB. F. X. 30 Iuonul Popi Boér
(34) vall.]. 1754: a közelebb el mult 1753dik esz-
tendőben a mi Nagy bőjtünkben levő Fejer hétben
gyepültette bé Makrai Klára Also Mihályné Asz-
szonyom a Major haz nevű helyben el foglalt
Tanorokat [Gálva KK; Ks 66. 44. 17a Sztratye
Szimion (34) j b vall.]. 1756: Plesa Pászkuul ut A
Exponállyá, hogy az Fejer héten való Csőtörtö-
kőn Brádon. Darabáncz Danilla az Piaczon
aszszu gyümölcsele egy zsákok tett á Lovára [Buku-
resd H; Ks 62/4]. 1768 En nálom Tyiu Danillánál
kortsomáros létemben ... a Fejer hetünkben(en)
lohaton a házomban be jöttek, a Bundamot ott le
teritvén mind azt tapadták lovakkal [uo.; Ks 113
Vegyes ir.]. 1827: Itten Czegébe ... Esztendőn-
ként kettzer szokot Vásár esni ugymint az Olahak
fejer hétbe Szomboton; és a Magyarok pünkösztök
harmad napján [Cege SzD; Wass. Conscr. 85].
1851 Minek utána a' hushagyo el jön és az fejer
hét, vagyis a' turo árulásnak az ideje, és te el ad-
tad dologra a' turot, a' mi el ado van ...
vigyázataknak kinek adgyátak hogy a' dolgot kaphasuk
meg — s mivel egy hét a' fejer hét s az alatt ves-
szik a' turot, adig ne jöj el, ez el tart 10dik Mártzi-
usig, tizediken vagy másnap bé indulhatz [Kv;
Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1852 jön a' fejer
hét turot kel el adni* [Kv; i.h. ua. — *A levél
1852. febr. 2-án kelt].

fejéringes fehéringes személy; individ in cămașă
albă; weißes Hemd tragende Person. 1597: egi-
kor egy echaka vgi mint egy orakor taiban hallot
valami vgtast ... es ky mēnue(n) ... latot egy
feyer ingest hogy altal vgrót az keozeon [Kv;
Tjk VI/1. 5].

fejer-ír kenőcsfajta; un fel de alifie; Salbenart.
1789 Egy Pléh Nagy Pixisbe cir(citer) 1 fontnyi
fejer ir pixisestől Rf. 2 [Mv; ConscrAp. 6].

fejerít 1. fehérít; a albi; bleichen. 1681: Hat-
tam Vinczen* Felix nevű Uj keresztjenjel het da-

rab czernát fejeríteni [DLev. 2 XVIIIBa. —
*Alvinc AF]. 1724: pater Elekis . vásznat
hozott ide a' meleg vizbe fejeríteni, a' viz ugyan
elég bő és meleg, de sok essős üdö .. a' nap me-
leginek fogyatkozása miatt, nem fejeredik a'
vászna [Algyógy H; Ap. 2 Apor Zsuzsánna lev.
anyjához]. 1796 Balog Palne, Erdeine, ugy az
Inai Fogadosne a vasznakat meg szőttek és most
fejerítik [Szilágycséh; IB. Fogarasi István lev.].
1817: Három vég vásznat most fejerítették de még
nints meg fejeredve, mert az idő tsak mostohásko-
dot, mihelest annyira fejeredik aztis mindgyárt
küldöm [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt lev.].
1853: a' csöpu fonalat szőjjék meg — s fejerítsék
a' még én haza mehetek [Kv; Pk 6].

2. meszel; a väru; weißen, tünchen. 1585:
Feyeriteny valo meszre attunk f 0 d 40. .. Egy
meszeleo echetre attunk f 0 d 10 [Kv Szám.
3/XIV. 34]. 1597 Hogy az deakok In principio
february Jgen meg gywltenek vala, kelletet ket
puzta kamarat azoknak fel kezitenünk azoknak
fejeriteny zwksegere vettunk 4 veder feyr mezet
p(er) f — /20 Hogi meg mezelték fizetünk f — /10
[Kv; i.h. 7/III. 22]. 1730: Besztercezi Biro Uram
küdvén ajándékban Edgy hordo fejeríteni valo
meszet adtam az Postának d 34 [Szentbenedek
SzD; Ks 26. XIV].

fejerítendő ? fehérítésre alkalmas; bun pentru
albit; zum Weißen/Bleichen geeignet. 1558 k.
Feyerites. Rp. Mercuriu(m) sublimatumoth, rusikat,
saletromoth, salarmoniakumot egienlo kepen 4
loboth, sal alkalit 1 loboth, es esged meg kornivl
valo twzon, hogy Meg fixaltassek az rusika, az az,
hogy allando es feieritendo leglen, az rezech annak
az Mogia zerenth, Minth te Jol tudod etc. [Nsz;
MKsz. 1896. 281—2].

fejerítés 1. fehérítés; albire; Bleichen. 1832:
Ha öszve vetnök az idei Vászna a Tavajival —
ugy egy csep Zsímbeledés sem lenne — Hozzás
fogtak a Fejerítéséhez — de elvitetvén ő Nga
kinem fejerítődhetett eléggé [Torda; IB. Demény
János udv. tt lev.].

2. meszelés; väruire; Weißung. 1725 Kö fa-
rago Jánosnak társával edgyütt mind az két kert-
ben levő Major Házak s Camarak fejerítéséért ad-
tam fl: hung: 5 d: 44 [Kv; Ks 15. LIII]. 1753:
Adtunk Házak fejerítéseért a Meszelőnek 1 fo. 3
den. [HSzi meszelő al.].

◇ Hn. 1819: Fejerítés also rendibe (szó) [M.
bagó AF; EHA].

3. ' ? 1558 k. Feyerites. Rp. Mercuriu(m) sub-
limatumoth, rusikat, saletromoth, salarmonia-
kumot egienlo kepen 4 loboth, sal alkalit 1 loboth,
es esged meg kornivl valo twzon, hogy Meg fixal-
tassek [Nsz; MKsz 1896. 281—2. — A teljesebb
szöv. fejerítendő al.].

fejerítetlen fehérítetlen; nealbit; ungebleicht.
1825 Fonal, Kender és Lennből fejerítetlen nem
külömben Takátsfonal Bé-hozatal Taxája 4 fl. 12

xr ... félig fejerített 5 fl. Kivitel Taxája 25 xr [INyR 8745 kv-i nyomt.].

Szk: ~ *asztalkeszkenő*. 1736: Ő fejerítettlen Sáhós Asztal keszkénő [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt.] * ~ *csepűvászson*. 1793: Fejerítettlen vastag csepűvászson türedekekben, melyek közül mindeniknek vege a sing szám fel vagon varva [TL Conscr.] * ~ *kendervászson*. 1694: Fejerítettlen Kender vászson veg no 16 [Ebesfva; UtI] * ~ *suszterfonal*. 1836: Ezen ött abrosz a' huszon kétt darabb Len pátz fonalból verődik le. Azonban a' tört veszszős, és a Buza kalásztost — nem bannám ha fejerítettlen Suster fonallal verné le — ha lehetne kapni, és így tudom hogy bővön ki telnek ... a három abrosznak leverése [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.] * ~ *szőszvászson*. 1685: 41. Darabban vastag fejerítettlen szőszvászson Ul. 2023. 8 Darabban Fejerített vastag vászson Ul. 326 [A.porumbák F; UtI] * ~ *vászson*. 1678: Adtam fel az mi Kglmes Asszonyunk(na)k ő Naganak fejerítettlen vászsnat, melyet ő Naga fejerítettetni es mangulloltatni ismet le adott [UtI]. 1690 Fejerített széles sima v(ászson) darab 1 Ulr. 28. Fejerítettlen Széles Sima V(ászson) darab 2 Ulr. 116. Fejerített Sáhós Abrasz vég darab 2 Ulr. 91 [Fog.; UtI]. 1752: egy Végh fejerítettlen Vászson [Esz. gr. Petkiné lelt.].

fejerített 1. fehértett; albit; gebleicht. 1576: Thyzen ket Sahos Abroz, Ezekbe Negy zep wekony feyretet wagon [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 11]. 1740: Juhos Anna az aszony boltlyából 25 sing kender vászsnat fejerítettett lopot [Kük.; Mk IX Vall.]. 1825: Fonal, Kender és Lennből fejerítettlen nem külömben Takátsfonal Béhozatal Taxája 4 fl. 12 xr ... félig fejerített 5 fl. Kivitel Taxája 25 xr. [INyR 8754 kv-i nyomt.].

Szk: ~ *abrosz*. 1690: Fejerített Sáhós Abrasz vég no 4 Ulr. 91 [Fog.; UtI] * ~ *asztalkeszkenő*. 1681 Fejerített s mangorlot Asztal keszkénőhez tizen hat vég [Fog.; UtI] * ~ *fonal*. 1677 Fejerített szapullot fonal darab(an) no 140 [A.komána F; UtI] * ~ *házi vászson*, 1816: 40 1/2 Sing házi vászson ... 10 Rf 15 xr ... 16 sing fejerített Házi Vászson [Kv; Born. IV. 41] * ~ *török-vászson*. 1640 10. sing meszes feieritett széles teoreok uaszson ... f. 2. [Kv; RDL I. 117b] * ~ *vászson*. 1684: Fejeritett es fejerítettlen vastag vászson uln. 2200 [Porumbák F; UtI]. 1690: Fejerített széles sima v(ászson) darab 1 Ulr. [Fog.; UtI]. 1743: Harmincz ött Túret vékonj fejerített vászsnok [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101] * ~ *vászsonabrosz*. 1664: Fejeréssel varrott fejerített vászson Abroszok [Beszt.; SL].

2. meszelt; vüruit; getüncht. 1636: Ugyan cziak mellette felliehl, egy berenabol rott haz tornaczos karfás, ket reszben valo ujonnan fejerített, melynek eggike Ser feözö haz eze(n) paraszt felszer ayto [Siménfva U; JHb Inv.]. 1753: az ház Sövényből font szalmával fedett meg levén Tapasztva és palával fejerített [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7].

? **fejerítlen fehértetlen; nealbit; ungebleicht.** 1576: Wagon kez kezkenyeo, Egyk gallos giolch, masik feyrytlen wazon Sahos [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 11].

fejerítő 1. ? vmilyen vászsonfehérítő-berendezés; un fel de instalatie pentru albit; Art Bleich(en)-vorrichtung. 1733: Hat darab Vászson a mint a Fejeritőről le vették [Marossztkirály AF; Told. 2].

2. ? vászsonfehérítésre használt hely; loc pentru albirea pinzei; Ort zum Bleichen. 1809—1815: a Soos Doctor ur ugy nevezett Fejeritőjén alol, az ott lévő nagy árok es szekér ut között [Dés EHA].

◇ **Hn. 1641:** felső hatáiban az Fejerítő alatt el folio derék njarad uize mellett (k) [Jobbágyfva MT]. 1740: A Fejeritőben (sz) [Csekelaka AF]. 1767: a Fejeritő Gödör fejiibe [Nagyernye MT]. 1774: A Fejeritő oldalánál (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. 1775: A Fejeritő oldal (sz) [Csapó KK]. 1794: Fejeritő [Dicsősztmárton]. 1807/1832: A Fejeritőnél vagyis a Gaz Völgyén (sz) [Csekelaka AF]. 1812: a Fejeritő hegyen (sz) [A.jára TA]. 1834: A Fejeritőnél (sz) [Csekelaka AF]. 1864: Fejeritő (!) egy szép forrással [Seprőd MT; Pesty, Mghnt 227b].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. A hn-i adalékok minden valószínűséggel vászsonneműehérítő helyre vonatkozhatnak. — I. még *fejerítés* al.

fejerítés vászsonfehérítő hely; loc pentru albirea pinzei; Ort zum Bleichen. Hn. 1680: A Fejerítés Arok mellett alol az uton (sz) [Oroszfája K]. 1688: Az feieritős árok mellett (sz) [uo.] 1754: A' Fejeritős Gödörnél (sz) [Nagyernye MT]. 1771: 'A Fejeritős gödör (sz) [Körtvélyfája MT]. 1797: A' Fejeritős Dombon [M.lapád AF]. 1802: A Fejeritős gödörbe (sz) [Körtvélyfája MT]. 1850 u.: Feheritős (!) (sz) [Gernyeszeg MT]. 1852: A' Fejeritősbe (pszó) [M.bagó AF].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

fejerített fehértést végeztet; a dispune să fie albit; bleichen lassen. 1678: Adtam fel az mi Kglmes Asszonyunk(na)k ő Naganak fejerítettlen vászsnat, melyet ő Naga fejerítettetni es mangulloltatni ismet le adott [UtI].

fejerítetett meszeltetett; vüruit; getüncht. 1768: Vagyon egy ... agyaggal mind két felől meg tapasztattott, és mésszel kívül belől fejerítettett, fenyőfa szarufákra szegezett középszerű Sendeljekkel bé fedett épület [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 75]. 1783: Az Ház jo erős Tölgy fa Mester Gerendára s négy vékony Fiók Gerendákra rakott gyalulatlan fenyő Deszkákkal vagon padolva, topaszos, kívül belől mésszel fejerítettett, sövény oldala, csak alacson Ház ..., padimentoma Föld [Mocs K; JHbK XXXI/1].

fejerjárdovány szőlőfajta; o varietate de viță de vie; Traubenart. 1843: Bakatór ... Lámpor

... Kővér (Gohér:) Fejér Járdovány Vékonyhéju vagyis boros Fekete szőlő Riesling [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

fejérkalászos búza griu cu spice albe; Weizen mit weißer Ähre. 1765: adott el Enyeden Veres buzát Metr 80 Adott el Enyeden Fejér kalászos, vagy Szörös buzát Metr. nro 74 [Told. 21].

fejérkáposzta fehérkáposzta; varzá albă; Weißkraut. 1582 11 Aug(usti) weottem ... feyer kaboztat, hagymat, peterselymet, retket d. 11 [Kv; Szám. 3/V. 22 Lederer Mihály sp kezével]. 1595 Boldis Jakabnetol veottem soos kapoztat per f — d 60 . veottem feyer kapoztat per f — d 20 [Kv i.h. 6/XVI. 68]. 1597: Feier kapoztat hozattam ismeg f d 14 [Kv i.h. 7/XII. 128].

fejér-kék szürkés-kék; albastru-sur; graublau. 1602: Tanczos Benedek hideg kuty^a zabad zekel hwti wtan wallia ... Az my az sas Janos dolgat nezy, latam hogi Egi fekete kek giermek louat hoza onat el hederfaiarol^b, de nem tugiuk honat | Az mi az dauit peter dolgat nezy latam hogi Egi feyer kek giermek ot wala nala de nem Jnet hazol wette hanem ot a ket faluban fogta wolt walamellikben meg [Ust. — ^aHidegkút U. ^bHéderfája KK]. 1606: Egi feier kek lo [i.h. 20/209]. 1627 Az menseknek számok. Feier kek eoreg kancza vemhes Nro 5. Almas kek kancza méddw Nro 2. Szwrke kek kancza meddw Nro 2 [Rücs MT; BLt 1 Inv.]. 1648: kerezdzve(n) be hazahoz egy feyer kek monias louamot be keőteőtte(m) volt az allasert meghis fizettem, onnan(n) gonoszul veszet el [Kv; Tjk VIII/4. 282]. 1656: (A) koczi ellőt hat feier kek lo ualla [Csikfva MT; Wass. Nagy György (65) ns vall.]. 1673 gyermek Lovak ... 2 Deres, edgyike Fejer Deres 2 Fejer. 1 Babos ... 2 vércse. edgyike heréletle(n). 16 Fejer s Fejer kékek 2 Szürkéske Szegek: 2 Szegh ló. 1 Szepe [Utl]. 1757 Egi feyer kik hegyes szarvu kesej farku 4 esztendő^a [Pusztasztmiklós T; Berz. 3. 1/9. — ^aTi. tehén]. 1761 Fejér kék szőrű középszerű fenn allo bogár szarvu bornyuzo, örög Tehen [Branyicska H; JHb XXXV/39. 18].

fejér-kékes szürkés-kék; albastru sur; graublau. 1838 (Vett) Ajtoni Teleki Károly 2 Okret fejer kékes Rf. 231 [Torda; TVLt Köz. ir. 970].

fejérkenyér piine albă; Weißbrot. 1586: Magunknak Negi feier kenieret veotek f. 1. harom keöz kenieret veottek — /61 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18–9]. 1588 Somborinak Thanachy Akaratyabol ... Ebredre feyer kenyeret f. — d. 14. Dereze kenyeret f. — d. 14 [Kv; i.h. 4/III. 14–5]. 1750: General Purpurat eő Nsgának Egy fejer kenyeret d 24. Egy Cseléd kenyeret d 3 Új bort az Cselédek(ne)k justa 2 2 den. 20 General Auditor eő Nsgának Ebédre Egy fejer kenyeret d.

24 Pél cseléd kenyeret d. 9 [Kv; i.h. 69/XXV. 7]. 1763: hallattam közönségesen az Falub(an) az Aszszanyak között beszélteni; Bezzeg jól elt Ma-nyika Juon a' Mezősége ott ő mind fejer kenyeret ett nem szorult volt alá valo gabonára [Gálfva KK; Mk V VII/1. 34–5 Csizmadia Szávuly (36) jb vall.]. 1805 vittek el innen Szamosfalvarol Kolosvarra ... 6. Hat veka Cseled kenyernek valo Buzát, Ket Vekat Fejer Kenyernek [Szamosfva K; BLt 12 Jos. Nagy (38) ns, tt vall.].

Szk: ~ áruló. 1824 Nemes Torda Várossa Piaclán Azaknak az Árusaknak 's Kereskedőknek Nevei, a'kik . tartoznak fizetni ... Kun Arulo Sátorasak^a . Mindennapi Kolészás Pállinka árulok^a Affélék kik tsak Szombaton árulnak^a . Fejer 's köz kenyér árulok^a ... Czipo sütők^a . Kaláts Percz sütők^a [Torda; TVLt 1826–1829 szltan. — ^aKöv. a nevek és a taxaösszegek fels.] * ~ sütő szita. 1675: ket szita fejer kenir suto köz kenier sütő szita [Mezőmadaras MT Borb. II].

fejér-keszeg keszegfajta; ?săbioară; ?Weißfisch. 1632: Egy Patakiok uagion melib(en) fejer keszegh és Rák Terem [Persány F; UC 14/38 Urb. 8]. L. erre *fejerhal* 1. al. a jegyzetet.

fejérkő 1576 wagion hath feyr keo Jgen Ala walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1589: Borbely zerzam ... Egy skatulaba Gheoreogh feyer Egy valwetheo zek minden Zerzamawal Lanczostul ... Egy feyer keo Aky megh Eer f. 3 [Kv; KvLt Vegyes ir. 1/2. 71–2].

fejérkőles 1. köles-szemgabona; mei; Hirse. 1679: Fejer köles ... Cub 132/2. Veres Köles Cub 11/1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 133–4]. 1729 az Hinto színben ... talaltunk ... Fejer kölest 4 szúszeékban metr 132 Veres kölest más szúszeékba(n) metr 15 [Maros-sztgyörgy MT; Ks 23/XXIIb]. 1757 fejer köles Mtr 3 [Nagyercse MT; Told. 18].

2. kölesvetés; semănătură de mei; Hirsensaar. 1679 Szent Peteren, az Templom Dombja oldalában vago(n) majorsag fejer köles [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 147].

fejérkötés kb. (abrosz, párnahuzat, ing stb. részeit összefogó) fehér himzéses (v. horgolós) sáv; dungă/bandă brodată/croșetată în alb care unește părțile feței de masă, feței de pernă, ale cămășii etc.; gehäkelter od. gestickter Bandstreifen, der die Ränder der Tischdecke, des Hemdes, der Zieche zusammenhält. 1576: Wagion maas Inghwal Ranczos feyr keotes a galera czendelen gyon-gyes a fodra mynd az wyan mind az galheran [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. 1627 Egy Sahos Abrosz feyr szyl benne tt f. 1 d. — Egy Sahos Abrosz, feyr keotes az keozepin tt f. 1 d. 25. Egy Czinalatlan Sahos Abrosz tt f. d. 90 [Kv; RDI. I. 132]. 1676 Egy Csomo recze, egy csomo fejer kötes. Egy darab köteske [Gyf;

JHb XXXI/2]. 1735 Egy buja vászon Ing kettő ujjal fehér kötés benne [Sv; Hr]. — L. még *blondin-kötés* al.

fejérmű fehér-kötéssel díszített; impodobit cu broderie in alb; mit weißem Bandstreifen geziert. 1751 Oltárta való mappa kettő feér kötéses, egy Selemmel varrot [Kóród KK; Ks 20/X].

Szék: ~ *előruha* kötény. 1628/1635: Egj fejer keoteses uekonj czjnadoff elo ruha, fekete seljemmel peremezett [Bodola Hsz; BLt 5 Béldi Kelemen inv.] * ~ *vánkoshaj*. 1629 Egy feyr keoteses gíolcz vankos haj ér. tt f. — d. 32 [Kv; RDL I. 143].

fejér lenese linte albá; Weißlinse. 1717 az Fejér Lencsét meg kaszáltattuk fel gyűjtettettük de még eddig sok dolgaink(nak) miatta ki nem csepelethettük [Buzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.] egy kőből fejér lencsét vetttem [uo.; BfR Sigmond János lev.].

fejér lilium fehérliliom-tó; crin alb; Weißlilie. 1681: vagyon mégh à kertben Tarkony Tengeri szőlőbokr veres es fejer; Isop fejer Lilliom etc. [Vh; VhU 522–3].

Szék: ~ *vize* liliumfőzet. 1679 Kék lilium vize nro 1 Sarga viola vize nro 1. Kek Lilium vize nro 1. Fejér Lilium 2dik vize nro 1. 3dik vize nro 1. Lómenta 2dik vize nro 6. Utifő 2dik vize nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32].

fejérliszt fainá albá; Weißmehl. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az feier liztes hazban ... Fejer lizt uagjon cub. 1/2. Liztes hordo uagjon No. 8. Czipo hordo tekeneő No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 26–7]. 1625: Az Cancellarius eő Naga konihajara Attam Tarkont ... d 2 Fejer Lisztett ... d 6 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 89]. 1647 Negy sak keoz lizt No. 1. Fejer lizt Cub. min. 4 [Drassó AF; BK 48 F. 16]. 1685: Szemelt Buza szemib(en) Cub 35//. Mosott Buza Cub. 15//. Rostalt szép buza Cub. 200//. Első Fejér Liszt Cub. 10//. Második Fejér Liszt Cub. 10// [Uti]. 1688: Egy uj sákban három véka fejér liszt. Más uj sákban köz liszt Cub 1// = [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4].

fejérlisztes ház fehérliszttartó kamra; cămară pentru făină albă; Kammer für Weißmehl. 1594 Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium. Az wdvar-birosaghoz ualo Belseő hazban ... Az Keőzepeő hazban Az liztes hazban ... Az feier liztes hazban ... Fejer lizt uagjon cub. 1/2. Liztes hordo uagjon No. 8. Czipo hordo tekeneő No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 26–7].

fejér-lyukatozás kb. vagdalásos fehér hímzés; broderie in alb cu găuri; löchrige Weißstickerei. 1803: két szélyből össze varrással égyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélén körül két ujni Tot Tsipkrével ékesítve melyen égy formájú jukatos

varrással 's fejér jukatozással ötven öt virágok vagy(na)k [Ádamos KK; Palotay 20].

fejérmáj hasnyálmirigy; pancreas; Bauchspeicheldrüse. 1840: minden nap egy morhát ki vág — esztendei fizetése 42 ft, minden marhától apadás titulussa alatt fel vétetik máj, lép, két vese, deák petsenye, fejér máj [Kv; MészCLev.].

fejér mályva mályvarózsa; Althaea rosea (L.) Cav.; nalbá de grădină; Pappelrose, Rosenmalve. 1687: Küldtünk Fejer málvá gyökerre porul. Székfü virag porra. Somkoró virag porra f. 1//14 [Uti].

fejérmáz smalt/glazurá alb(ä); Weißschmelz/glasur. 1735 Citatoria Relatoriambol vilagoson Constál, hogy ememet micsoda hallatlan mérges meg étetésre való materiakkal, ugy mint Fejer mázzal, eger kővel eleitől fogva kívánt elveszteni és meg ölni aminthogy megis étetett [Dés; Jk].

fejérmáz fehér mázzal bevont; smaltuit in alb, acoperit cu smalt alb; mit Weißglasur überzogen. 1789: Nagyobbés (!) kisebb fejér Mázos Cserép Fictilek Nro 130 Rf. 2. xr 10 [Mv; Ap. 8 Conscr].

fejérmázú fehér mázas; cu smalt alb; smaltuit in alb; weißglasiert. 1810: a' nappali ház ... Vagyon benne égy fejér mázu kerek czilinder formájú párkányos ujj modi Czifraságu magos, kívül fűtő kemencze fejér kerek gomb a tetején [Doboka; Ks 76 Conscr. 40].

fejérmész calcar, var; Kalk. 1585: vettünk feyer meszet egy zekerek p(ro) f 2 d 50 ... wettünk ismegh égy zeker meszet az varfalwiaktól p(ro) f 2 d — két Embernek akik a meszet megh oltotak es wiszet hordotak attunk f 0 d 14 [Kv; Szám. 3/XIX. 33. — * Várfa (TA) mész-égetőtől]. 1597 Hogy az deakok In principio february Jgen meg gywltenek wala, kellettét két puzta kamarat azoknak fel kezitenünk azoknak feyriteny zwksegere vettunk 4 veder feyr mezet p(er) f —/20 Hogi meg mezeltek fizetünk f —/10 [Kv; i.h. 7/III. 22]. 1837 20 Cseber porondos mész 2 1/2 Cseber fejér mész [Kv; Pk 4].

fejér-munka fehérbádógozás; muncă cu tablă albă; Weißblecharbeit. 1750 k.: A Tölcséresék fejérr munkájok pro limitatione a helységbeli Magistratusoknak subjudicialtatnak [HSzj tölcséres al.].

fejérmű alsónemű/ruha; lenjerie de corp; Unterwäsche. 1724 ugj perlettéké mint a' kire bono, et quasi optimo iure mentenek volna által mind a' két féle jok, tudniillik ház, szőlők, szántó földek, rétek, argenteriak, fejérműk, és egyéb portékák? [Ne; DobLev. I/106. lb. — Ugyanaz 1725-ből: i.h. I/113]. 1735: Tudom hogj többire .. Lonán vagj egjéb Joszágiban tartotta .. Teleki Pál Ur(am) Teleki Samuel Urat, mint egj Groff Gyermekekét szokták interteneálni ... fejér

néművel tisztessegesen tartatott [Kendilóna SzD; TKI Jos. Cseh de Akna (40) nb vall.]. 1754: ha- minden fejérmeműt... szép szerint ki nem adgja, ... szállását invadalják [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1787: Gunyák, Fejér Néműk Egy régi diofa festekű Ládába [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 2]. 1790 A fejér néműket... Kováts Nagy Márton rakta egy záratlan ládába [Mv; i.h. Cimbalmos Ferencné hagy. 3]. 1794: Fejér Néműt Mangallo Tölgy és Penyő Deszkából való [Nagyfalu Sz; CU]. 1810 Mindenféle halálomkor talaltato fejérmeműim ingeim Labravalom Seb keskenői(m) nyakravalom és lábliim elé járo mindennapi köntösseimet a' régi modi aranyos ezüstöseimen kívül hagyom Tsia Joseffnek [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel végr.].

Szk: ~ *bonum* fehérnemű-holmi/portéka. 1708/1719: adá . Segesvárt levő örög fehér feküvő ladáját, egész benne tele levő fejér nemű bonumokkal, abraszakkal, kendőkkel, lepedőkkel s egyéb külömbkülömbféle öltözetekkel edgyütt [Tarcsafva U; Pf] * ~ *egyetmás* 'ua'. 1718: Két Lo terű fejér nemű edgyetmast hozának [Siménfva U; Pf]. 1735 öltözö edgyetmási irant azt mondom az edgyikben hol mi recék és fejérmemű edgyetmások vadnak [Gálíva MT; Sár. — *Ti. ládában]. 1748 elég fejér nemű edgyetmás van [Torda; Borb.] * ~ *gúnya* alsónemű/ruha. 1724: Praetendál az A feles és szép fejér nemű gunyát, On talakat, réz medenczétis, és egjéb házi portékákat ..., Seljem szoknyát mellyekis az két nevelten árva tartására putáltattak [DobLev. I/109] * ~ *mángorló*. 1794: Egy rozsasz Fejérmemű manganorlo [Zentelke K; CU]. 1835 A' Hinto Szinben Egi fejérmemű Manganorlo [F. zsuk; SLt Vegyes perir.] * ~ *portéka*. 1720 Minden házi Fejér nemű jelenvaló portékát három felé osztának eö kegyelmek között, u: m: tsinált Fejér nemű portékát, és Fonalat [Szttyor Hsz; Borb. II]. 1749: ezen Eklanak feles fejérmemű portekái tanáltatnak, mellyekre mind az Eklanak szükségse nincsen, és csak magakban emésztőd(ne)k [Nagyborosnyó Hsz; SVJk] * ~ *ruha*. 1606 Az Aníamot az Vristen el vette, .. ha valamy feyer nemy rúhaia pozto ruhaya Anagy penze maradt, ez Alperes Angio(m)nal maratt, Annakis az felet keuano(m) meg de errőlis hittel adgion Zamot azt keuano(m) [UuszT 20/175]. 1607: Az mikor Apamek Zoratnet (l) kj hazasita (így l) tudo(m) azt hamek megh feier nemw ruhat terítették vala kj de immar Ne(m) tudom ha Magae-bol hazasították kj vagj mint [Mv; MvLt 291. 437a]. 1735 Fejérmemű ruhákat és Házbeli portékákat nekem ki adni nem akar [Dés; Jk]. 1758 1 Szekrény melyekb(en) (így l) volt kilenc darab fejérmemű ruha, egy ruha harisnya [Sár. Néhai Mátyus alias Kotsis János jb hagy.] * ~ *tartani való láda*. 1823: Csizmadia láda formára, fenyő fábol, vastag fejér nemű tartani való láda [LlLt Csáky-per 601. L. 1] * ~ *vászon*. 1763 elég fejér nemű vászony volt házoknál [Nyárádszilászló MT; Sár.].

fejérmep fehér/nőszemély, vászoncseléd; femeie; Frauenzimmer. XVIII. sz. köz.: Ha bémegy a' Libertinus* házába, pusztá asztalt találasz, a' kendo szegen fejszét, kenderből ostort Ha a' fejér népe Bútsura, vagy városba mégyen, vezetékén hordozza a' Sarját mint az ökör bőr olyan vastag a' talpa bőre, mert három esztendeigis megéri egy pár Saruval [Ks 21. XV. 43. — *Székely lib.]. 1759 Azon Fejérmep fordítottat fel az szoknyáját... vervén az alfelit mint az Czigánnek szokták tselekedni . ? [Altörja Hsz; HSzjP]. 1782: a mikkel egj Fejér nép Szokott kereskedni, mindennel igyekezett kereskedni [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1802 A midőn a Szattlernét verte Delucio akkor az ott jelen való Dragonos Káplár riogatta le Deluciot, hogy az nem Emberséges Mester Emberhez illik egy Fejér Népet megverni [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1802/1816 Bajka Susának Bitangja vagyon és rosz erköltsü Fejér nép [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szabo Elek özvegy Bede Rebeka (45) vall.]. 1806: egy néhányon fejér népkel — öszve voltak Csoportozva [Dés; DLT 250/1808]. 1820 a' Néhai Báro Ur .. még halála előtt egy kévéssel így szolla hozzám: töllem az idő el től, Sajnálom a' Szevény Feleségemet azért a' Gyermekeért is, nem tudom mit tsinál, mert ő boldogtalan Fejér nép egyedül [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Gál Juliánna (24) „főző” vall./ 1823: Csernátóni Sámuel Uram uton utfélen meg támadgya a Fejérnépeket, és a roszra kinszerítli [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827hez Szarak Parasztiva (30) férjes asszony vall.]. — L. még RettE 94.

Szk: ~ *bunda* női bunda. 1817: Egy jofele Materia Nyestes Fejérmep Bunda Rfl. 40 [Mv; MvLev. 4 Simonffi Zsuzsanna hagy.] * ~ *csizma* női csizma. 1819 Egy Fejérmepnek való magoss sorku Csizmának meg készítettésivel el telik 1 és 2/4 nap meg készítése 3 Rf. NB. Ha csoszgo ramos Fejérmep csizma lenne is éppen anyi a' munka is vele, annál fogva árra is annyi [TVLT Bírósági ir. sztlan]. 1840 u. ket pár új Kordovány feier nép csizmát mely kóstált hat forint negyven karajtzárt raboltak el töllem [Torda; KLev.] * ~ *gyapotstrimfli* női gyapotharisnya. 1838: Három pár fejérmep gyapott strimpli [Gidófa Hsz; HSzjP] * ~ *ing* női ing. 1816: Asszonyi gyolts ing 4 14 Rf Más fejér nép ing 4 ... 15 Rf 20 xr [Kv; Born. IV/41]. 1829: Vagyon 8. Fejérmep ing ingajastol 16. Rf [Kvh; HSzjP]. 1846: vagyon 8 fejérmep ing 4 ing ajal 10 Rf [Szentkatolna Hsz; i.h.]. 1850: hat fejérmep ingek ingajastol 11 fl. 10 kr [Kiskáson Cs; i.h.] * ~ *hép* női arckép. 1801: Edgy Fejér nép kép . falra való [Mv; MvLev. 1 Tóbiás Antal hagy.] * ~ *hasztyú* női kesztyű. 1834: Egy fejér moor öv Egy Habos veres Sujtásos széles pántlika öv ... Két pár kurta fejérmep kesztyű [TLt Praes. ir. 1062 Özv. br. Kemény Simonné elveszett ingóságainak lajstr.] * ~ *köntös* női felsőruha. 1824: Egy Fejér nép Köntös tarto festetlen záros almarom — fiokostol [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1836: Fejér nép Köntösök ... Egy fekete tafota köp-

nyeg, vagy is Palást [Kv; Pk 3] * ~ *lájbi* női mellény. 1817 Egy virágos Sellyem, más fejr Pikét, és egy kartan fejjéru kurta Lájbi Rf 6] Egy litvány Poszto kis Fejjéru Lájbi xr 15 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3]. 1824 Vagyon 4 Sellyem fejjéru kis Lájbi 23. Rfr [Kanta Hsz; HSzjP] * ~ *szabó* női szabó. 1834 kolosvári Cívis és fejjéru szabó Schütz Josef [SL] * ~ *személy* nőszemély. 1818 : akár kitsoda, és mitsoda Fejjéru személy [M. fráta K; EMLt] * ~ *tag* női tag. 1873 : egyhá-zunk egyik fejjéru tagja Nagy Rozáli, a b.o. budai ev. ref. templomunk számára ajándékozott 2 ~ két db szépen, díszesen bekötött és tokkal ellátott énekes könyvet [Búrjánosóbuda] RAK. — *Később Bodonkút K] * ~ *topánka* női cipő. 1839 Kremmer Mária . viselt fekete kepperből készült fejjéru topánkát [DLt 232 nyomt. kl] * ~ *vethez* '2' 1824 egy Szem Klarisotska Silkrotból készült baltátska Fejjéru vetkezőhöz tartazo Kigyo lábakan álló két ezüst poharatska B.B.R. betűkkel jegyezve [Fugad Al; HG].

fejjéruép nőies; feminin, femeiesc; frauenhaft, weiblich. 1837 Berlútz Thódór ... beszédje valami fejjéruép akadozó gyengehangú [DLt 75 nyomt. kl].

fejjéruépl női; de femeie, femeiesc; Frauen-, Weiber-. 1829 A' robottán fejül valo Fejer népi munka olly sok és terhes hogy nem győzhetik [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

fejjéruyál ? agórányúlbőr; piele de iepure de Angora; Angorakaninchenfell. 1809 : a Groff kaputtyának fejer Nyullal valo bérelése a Szóts Munkaval edgyüt 17 Rf [Kv TKhf].

fejjéru cin; cositor; Zinn. 1519 Item eodem die plumbum et stannum wigo feyer on ad ipsas fenestras necessarium emi fl. II [Vh; MNy XXXI, 125—6]. 1585 10 Nouembr(is). Attunk a Teolchernek az Ablakhoz onnat 42 fontot, fonttia p(er) d. 5. tezzén az arra . . f. 2 d. 10. Feyer onert fizettünk d 25 [Kv; Szám. 3/XIV. 33]. 1594 : Fejer on egy thüret No. 1. fekethe on ugjan ket tablaual No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. 1669 Fejer On Ur 3. Fekete On de elegyes Ur. 8 [Fog; Uti]. 1687 Im az Templomra fekete onnot kültém fejer onra ne kölcsünk [Beszt.; Ap. 6. Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez]. 1700 Mikor az Zoányiak I(ste)nzhez valo buzgosságokbul az Harangot öregbítették volna. A(un) 1699-ben Az ket On kannát es egy On Pohárt az Harangban öntették, mert fejer onát nem kaphattak [Zovány Sz; SzVJk 54]. 1714 : Körtvéj fabul valo s feketére festett kiszeb Almarion, ezüstel borított Vasas füleivel, 7 fejer onbul valo meg ezüstezett, s figurakkal ékesített fiokok(k)al egjütt fl. Hung. 26 Nsz/Fog. : REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1736 k.: Az nagy uraknak pompára veres zöld szironnyal varrott bagaria hámjok volt, azon nagy fejer

ónnal megónazott csattok [MetTr 367]. 1769 : Idegen külső országokrol Fejer onot bé hozni Confiscatio büntetése alat bé hozni^a nem szabad [UszLt XIII. 97. — *Igy!]. 1807 adatott 1 1/2 font fekete onat 54 xr. 1/4 font fejer onat 30 xr [Déva; Ks 120. 2/3].

fejjéruánkó fánk; gogoasă; Pfannkuchen, Krapfen. 1625 7 Tal Etek Fejer Panko, vajatt hozza Eytt: 1 ... d 26 Tiük moniatt hozza d 8 [Kv Szám. 16/XXXIV. 240].

fejjérupecsenye fehérpecsenye; carne/friptură albă; Weißbraten. 1588 21. 7br(is) Egy fel sal pecheniet, es egy feyer pecheniet d. 24 [Kv; Szám. 4/I. 39]. 1591 : 3 Augusti. Farkas deak Debrecenj har(minca)dos volt itt kwleott neky B. Vram . 1 feyer pechenyet f — d 8 [Kv; i.h. 5/X. 26]. 1680 k.: vittek ... Tar pecsenyet ketót nro 2. Fejer pecsenyet ketót nro. 2. Tajtek pecsenyet nro. 2. Czom pecsenyet nro 1. Bel pecsenyet nro 2 [Uti].

fejjéruépénz ezüstpénz; monedă de argint; Silbergeld. 1591 Az Ado Zedeo uraim az menny pinzt kezemheoz attak Safarsagomban feyer pinzt f 50 [Kv Szám. 5/X. 2]. 1725 G(ene)r(a)lis Preceptor Nemzetes Brullyai György vr(am) eő kglme ... olljan időben fungalt a mely terhes idő volt, hol a pinznek valora le szállítása, hol fel hágása, hol fejer pinz hol réz pinz folyt [Ne; Dob-Lev. I/ 121]. 1732 Aszt hallottam Ersoktol akkori Prajtol, mostani Mogjorosi Beniaminnétol hogy e-czaka a bőrs ladájaból a Mlgs Aszszony(na)k az Mlgs Aszszony ket léányi a' költő penzit kotortak, Sőt magamis láttám hogi a Sok aranyot es feyer penzt osztottak az asztalon [Szászvevsszós KK; Szentk.]. 1764 Nobilis Laurentius Szabo de Kézdí All Torja, pro nunc Ecclesiae Romano Catholicae Tamasfalviensis Cantor, Annorum circiter 62. fatetur . láttám hogy aranyatis fejer pénztis adott, de menyiből állott nem ügyeltem [Altörja Hsz; HSzjP]. 1774 A' Pénz(ne)k nagyobb része fejer Pénz lészen [Sziget]; TLt Szigeti József kezével. — *Mm]. 1794 : Elisabeta Gáspár consors Samuelis Intze Militis Pedestris ordinis (67) * egy Nagy Ládából a fejer Pénzt marokkal szedé ki Csizsér Lászlóné Asz(szony) [Eresztevény Hsz; HSzjP. *Fatetur].

fejjéruóka ezüstróka; vulpe argintie; Silberfuchs. 1800 Egy kökörtsin Szinű Atlatzból, fehér róka-val prémzett téli Szalup [LLt].

fejjéruha (fehér)vászonnemű; lenjerie de pinză albă; Weißwäsche. 1572 Zabo Gasparne Anna Azt vallia hogy Eo Nem twgia sem penzet sem Aranyat my volt Bonchoknének ..., latta hogy feyer Rwhaya zepen volt [Kv; TjK III/3. 42]. 1595 fejer ruhakotis oda vitt mi(n)deneket Sofalúarol^a az Aruak hazatol, Azokot(is) megh keuano(m) az Aruaknak [UszT 10/10. — *A. v. F. sófva U]. 1611 : Keouetkeznek az Feyr Ruhaknak^a

zamaj Ferkeő rezere [Kv; RDL I. 88. — *Értsd: ágynemű és asztalnemű]. 1628/1634: Fejer ruhak, Abrozok Egy sarga őregh rakot ladaban [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv. A fels-ban abrozok és keszkenők]. 1639 Fejr Rohabul Jutot Katanak [Kv; PfM]. 1656 Feher ruhak. Abrosz vagyon hát, harma portaj veres fonállal szeőtt az keornyületi, az 4dik, kek fonállal rosason varrott, az Eőtdodik czillagosan viragokra [Doboka; Mk Inv. 2]. 1673 Fejer ruhak. Két lepedőbe valo iras utan arannyas eleges, seljemma varrat him. Ugjan aboz valo egy fel vankos hej ... Egy vankos hejba valo kék selyemmel varrat harom darab him [Marossztkirály AF; IB]. 1694 En Uzoni Mihály Deak, es Kőkösi Foszto Balint, ki menven az Nemes szek Deliberatuma szerint, Nemzetes Szekely Boldisar Ur(am) Sepsi Szek(ne)k Vice Kirally Biraya Authoralva(n) mű mellenk Bedőhazy Istvant Killyeni mester Ura(m)ot az vegre hogy az Killyeni Judit részire jutot gabona, fejer ruha, fa eszköz es minden nemű bonumit mellyek az Tutrix Bora Gyorgy Papne Aszszonyom kezinel vadnak, megh böczüllenek [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1706: Az fejer Gunyarol. Elsőbben az fejer ruhakbol felét kj adtuk Jankonak [Kv Pk 6]. 1731 nem győzven eő Nga annak utánais fejer ruhával [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1748 láttam .. fejer ruhákot [Torda; Borb.]. 1777 Fejer Ruhák és kötése Öltözök .. Fel keléskor kívántato kantus [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.].

fejjerruhanemű (fehér)vászonnemű; lenjerie de pinză albă; Weißwäsche. 1604 Zent Jakab nap tatay valamire valo gondoltaban Jeot ez Alperes hazamra, ... az meg newezet hazamtól chyreom-beol vitte el bizonyos ruhazatimoth, vgy mint parna heyakot kendeőkeot es egieb affele feyer ruha nemyt .. azokotis hatalmasul vitte el [UszT 18/15]. 1652 Zalanczi Istuanne Azzonyom Az meli bonumokat Res mobiliseket, ugj mint Eőlteozetet es fejer ruha Nemwt ad eő kgme szerelmes leaniaual Zalanczi Anna Azzonyal mostani ki hazasitasahoz, Annak Regestuma igy keövetkezik [Mihályfva NK; JHb XXII/41 kel.]. 1658 Vagyon Igen szep Ruhaneműis Ezeken keővül az menyce fejer ruha Nemeő talaltatik, osszakk fel egy mas közőt az haro(m) gyermekim [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr. — *Köv. a fels.]. 1694 Az Fejer ruhanemű edgyetmasok(na)k bötsüje .. mellyek az őreg lada(n) volta(na)k [Kilyén Hsz; BLt 4. — *Köv. a becslés részletezése].

fejjerruhás láda feherruhatarató láda; ladă pentru lenjerie; Kiste für Weißwäsche. 1688 Vagyon az Beszterczey Bottban Illyen Ladak (!) ... Kőntőssős Lada Fejer Ruhás Lada. Kőntőssős is vadnak benne [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1696: borsolo láda egy, egy fejer ruhás láda [Kv; LLt Fasc. 146]. 1768: Egy kőntőssős lapos bőrső Lada .. Kissebb zöld Fejjerruhás Lada [Császári SzD; Wass. gr. Wass Ágnes kel.].

fejjerruházat fehérvászonnemű; lenjerie de pinză albă; Weißwäsche. 1610 Agy zezambol es Fejr Rúhazotbol | Fejr Ruhazotbol Egy ueres Apro rosas negj nwsteős derekalj haj viselt [Kv; RDL I. 6]. 1630 Az Annia ... Bozedi Ferencnek az ruha nemű eőlteozetnek, az fejer ruhazatnak felet Bozedi Ferencnek hagja, felet az leanianak [Mv; MvLt. 290. 211a]. 1634 Fejer ruhazatnak es agy szerszammak szama [Kv; RDL I. 105]. 1659: Keouetkezik Janosnak az Feier Ruhazatia Egy feier kender szal abrosz er f. —/80 egy viselt veres veszes (!) lunkadozott abrosz er f. /40 ... egy szeősz fel viselt lepedeő er f. /50 ... fel derekaly vereses Czup viselt er f. /20 ... Egy vereses feőual hai jo er f. 1. /— egy kekes szeőz feual hai jo er f. 1. /— mas egy viselt kopot kekes feőual hai jo er f. —/40 ... egy veres veszes szeősz kendeő er f. —/20 [Kv RDL I. 143].

fejer-sárga világossárga; galben deschis; hellgelb. 1708/1755 két kék fejer szironyok, Egy darab fejer sárga szirony [Altörja Hsz; HSzjP].

fejérség 1. fehérség; albeață, culoare albă; weiße Farbe. 1558 k. Meg toltod az tegelb es tapazd be Jol es, hogy az tegelbe, tapaztatoth agy onekye előzör lassu twzeth, annak vanna Nagiobich (!) meg, hogy az allath meg oluagion es az meg oluadoth allatoth osd (!) az vaz zomorloban az köz olayban es lach chodatalatos feiersegeth Mellyeth soha az Materia el nem vezti [Nsz; MKsz 1896. 284].

2. fehér folt; pată albă; weißer Fleck. 1761 Fekete Szőrfű, melynek a Farka tövin egy keves Fejérség laczik a Homlokán egy Tallernyi Csillag Anglus faj belyegetlen 1 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — *Ti. csikó]. 1821: Egy Hajtásban 14 medve jött ki vagy 6 Sebet kapott de el ment kettő egy egy lövésre el eset, a harmadik egy ölvés nyaku s fejer szűgyü homlokán is kiti fejérség volt egyébb aránt Tiszta fekete de rettenetes Nagy állat volt directe rám jött azon meg veszet alapattyáb(an) [Aporumbák F; RLt Kállay János Rettégi Sándorhoz]. 1849: Feketés szürke kanca, homlokán fejersege [HSzj 171 feketésszürke al.]. 1852: a lo ... grintzin egy kis fejersege volt [Dés; DLt 1066].

fejérségű. Csak jelzős szk-ban: fehérségű; de culoare albă; von weißer Farbe. 1758: Egy Galamb szín forma fejersege Sellyem Móhr matoria Szoknya, harmad fel fertály igen szép pontespart forma Szélyes arany kötés rajta, hozzá való vállával edjűtt [Nsz; TSb 21].

fejérső kőso; sare gemă; Steinsalz. 1580: Egy zep vyzet Chinalny vas Aranyazny Wegy harom lot vizet, 2 lot timsot, 1 peseta vitrolicomot, 1 peseta aury pigmentomot, 1 peseta gris pant, Azt törd iol egyben, az vtan vegy harom peseta borköet es 3 peseta feier soot, Törd tyztan egyben [Nsz; MKsz 1896. 369]. 1679: Fejer

Sobul csinált gyertja tarto, egyik lába el törött nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 80].

fejér-sombajom szőlőfajta; varietate de viță de vie; Art Traube. 1843 Piros dinka Fejér Sombajom [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

fejér-sóskáposzta fehér-savanyúkáposzta; varză albă murată; weißes Sauerkraut. 1585 125. fő Sőr kapoztat wotte(m) f. 1 d. — feier sos kapoztat .. d. 3 kek kapoztat d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 29b].

fejérsütő I. mn fehérkenyérsütő; pentru făcutul/coptul de piini albe; zum Weißbroten backen dienend. Szk: ~ *tekenőcske*. 1776 ezen Pinczében vagyon ... két csebecske Cir. egy egy vedresék egy fejer Sütő Tekenocske, egy köz Czipo Sütő Tekenő egy más Csonka Tekenő [Mezőmehes TA; Wass].

II. fn fehérkenyérsütő pék; brutar care face piine albă; Weißbrotbäcker. 1674 Szalonna erogatioia ... Fejér Sütőknek egy hetre font 1 [Fog.; UtI]. 1677 Ui bor ... Aiton álloknak 1 Just 3. Feier sütőknek Just 3 [UtI].

fejérszafir-gyűrű fehérzafir-köves gyűrű; inel cu safir alb; Ring mit Weißsaphir. 1628/1635 Egi fekete barsoni tokban uagjon 12 gjwrw hoc modo Ket egj forma fejer zomanczos gemant gjwrw. Egi zomancz nélkül ualo tabla gemant gjwrw. Ket őregh fekete zomanczos fejer safir gjwrw [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.].

fejérszeg 1. világosbarna; cafeniu deschis; hellbraun. 1747 Vaszillia . fekete bajszu barna szeg ábrázatu vala kiseded rend ember, az másik pedig fejer szeg ábrázatu, sárga forma bajszu [Alparét SzD; Ks 27. XVIIb]. 1782 egyik fia magos, a' másik törpéb, ábrázattyában himlő helyes fejer szeg legin [Esztelnek Hsz; HSzJP]. 1832: Pás Vaszillie fejérszeg sovány hoszszukó ábrázatu [DLT 547 nyomt. kl].

2. szőke; blond; blond. 1802: Bende Márton fejer szeg rövid haju [DLT nyomt. kl].

fejérszegszőke gesztenyeszín, világosbarnába hajló szőke; castaniu; kastanienbraun. 1747 Pap Mihály nevű katona fejérszeg Szőke, vastag sárga bajszusu, bé font hajjal, katonás szederjes kötőbe hosz(szu)u veres kalpagban, fegyveresen jo Paripán mint katona kevés ideig nállom mulatt, innen osztan vissza szándekozot a Nagy Kajoni Attyafiaihoz* [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII. — *Igy!].

fejérszemély nőszemély, asszonykép vászonceléd; femeie; Frauenzimmer, Weibsperson. 1832 a' kotsiba két uri fejer személyek ültének [Dés; DLT 574]. 1835 Fejer személy, s Gyerekek is felesleges számmal voltak [KLev.].

fejérszepe fehér foltos/szeplős; cu pete albe, pistrui; sommersprossig. 1680 Egy fejer szepe eorógh kancza [Radnót KK; UtI]. 1689 Szekeres lovak Rusori Thamás fekete serenýfi farku fakó lovai nro 6. Latzai Thodor fekete serenýfi farku fakó lovai nro 6 ... Posontai Janos elegyes lovai nro 6 Leszai Balas fekete szepe lovai nro 6 [UtI]. 1692 őregh kancza szepe szürke, serenye farka szürke. bellyeges ... őregh kancza fejer szepe serenye farka fekete. bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 17].

A jel-re nézve I. MPászt. 342, 352.

fejérszilva prună albă; Weißpflaume. 1633: az mikor Vagasi Jstua(n) megh szegődek azzal az Czauasi leannikanaul, eztendeig szegődek megh uelle, es keöz igler szokniat igirt uala neki, az szegődczeg penig st Leórincz nap uta(n) uala ket hettel, akkor az mikor jmmar, az fejer sylua erik uala [Mv; MvLt 290. 132a]. 1796: A Tavaszban mindenféle Gyümöls termő Fák elég virágosak voltanak de még is annyi Gyümöls a menyihéz reméneg volt nem lesz, Alma, körtvé inkább meg maradot de a Fejer szilva és Cserenye majd mind el hullatt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1797 A Fejer Szilvát most a mult héten kezdetük Szedni a Czigányokkal de felesen és Apro is lévén szörnyü Szaporátlan a Szedese 120 vekat szedettem fel [uo.; i.h.].

A címszóbeli szó alkalmasint arra a szilvafajtára vonatkozik, amelyet Közép-Erdélyben a köznyelvben *sárgaszilvának*, nyj-i szinten pedig *így és fososszilvának* is neveznek.

fejérszilvafa fehérszilvát termő fa; prun care face prune albe; Weißpflaumenbaum. 1621 ada egi puzta haz helliet mostan pedig semj giwmeolch fa ninch raita ualamj hituan feier szilua fanal egieb, de ha Both Janos Pap epeth ualamj giwmeolch fakat beochiwire ualok legienek [Búrjánosbuda*]; JHbK XXII/29. — *Később: Bodonkút K]. 1811 Beszterczei, Kővér és Fejer Szilva fák [Szamosfva K; HG Conscr. 328]. 1813 A' Kertben vagynak még szép termő Fejer, Húsos vagy Kővér, és Beszterzei szilva fák is, ugy szintén Hójasos és más féle Medgy Fák is felesen, ugy veres szőlő Fák is a veteményes Táblák körül [Koronka MT; Told. 18]. 1831: a' Besztertze szilvafákon nemis volt termés, tsak a' fejer szilvafákon [Aranyosrákos TA; Pk 7].

fejérszilva-termő. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion ~ *fa* prune care face prune albe; Weißpflaumenbaum. 1667: Ha azt tudode azon szeoleonek végib(en) hogy egy fejer szilva terneo fa leott volna [Kv; RDL I. 148d vk].

fejérszőke fehéres/világos szőrű; cu păr albicios/deschis; weißlich/hellhaarig. 1634 megh elegjte Negy Borjukkal ugy mint egy Barna, mas egy fejer szeoke, Harmad egi fejer Belcz Monjas

es egy fekete Vnecz taualy Nyarj borjukkan [Jobbágyfa MT; Bál. 1]. 1648 uestet uolt neke(m) 2 fejr szöke Okró m el kolosnarmegiben Kis Nyulason [Kv; Tjk VIII/4. 285]. 1656 Vagio(n). egy szöke barna bika, most megyen ötöd füre Hat borius Tehen Nro 6. 1. Veres barna, 2 Szöke 4. Fejer szöke. 5. Fejer szöke [Doboka; Mk Inv. 12].

fejérszölő varietate de viță de vie; Weißtraube. 1585: veottem vala hat Theo zeoleót veres Romoniath. Vuch Istwannak Ada(m) hogy zeoleómbe wltesse De hat az eo zeoleyebe ewltette, es ahova monta hogy wltette, most mind feyer zeoleó kiraly zeoleo wagon Azokon a' theókeón, es Ninch veres Romonya zeoleom [Kv; Tjk IV/1. 391]. 1589 Veottem Almat Kortuelt Feyer Zeolot es weorös Kechke zeolotys f. — d. 77 [Kv; Szám. 4/VI. 61].

fejérszürke fehères/világosszürke; albicios/cenusie deschis; weißlich/hellgrau. 1684 Eöreg Kanczak. Almás kék szürke nro 1. Setet szürke nro 1. Fejer szürke nro 2. Sufa fako nro 1. Szepe szürke nro 2. Tiszta veres ketteje hodos nro 4 [Ebesfva; Utl]. 1692 Öreg kancza. fejer szürke, serénye farka fejer, belyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 17]. 1849 Fehér szürke ló jegyetlen [Kvh; CsS].

fejer-tarhúza szálkátlan búzafajta; grü-cirnäutuns alb; weißer Kolbenweizen. 1678 Veres Tar buza Cub 23//. Fejer Tar buza Cüb 25 | Tiszta veres Buza az Sebesben menő ut mellet valo földben van Cüb. = 32. Tiszta Fejer Tar buza ugjan abban a földben (en) Cub 75//3 Itt az városon kül levő földben veres buza van Cüb. 23. Fejer Tar buza van Cub 23//2 [Alvinc AF Utl].

fejértaresa tarkásfehér; alb(ă)-bălțat(ă); schäckig-weiß, buntweiß. 1632: Eöreg Tehenek No 18. Zeöke ezekb(en) No 7. Barna No 5 Fejer Tarcza No 4. Fekete kesely No 7. Veres Zeöke No 1. [UC 14/38 Kománai* urb. 130. *F].

fejértarku tarkásfehér; alb-tárcat; buntweiß. 1629 egy vy fejer tarka zeoniegh [Szentdemeter U; LLt].

fejértarkás tarkásfehér; alb-tárcat; buntweiß, weißscheckig. 1852 piros pely paripa volt — a nyereg alatt a hátán fejer tarkas volt több helyt [Dés; DLt 1066].

fejértől a Fejer-, később Fehértó tn -i képzős származéka; derivatul cu sufixul -i al numelui de localitate Fejer-, iar apoi Fehértó; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Fejer-, später Fehértó: din Fehértó; Fehértóer. 1592 cziak az en leuelemnek erejeuell hatalma legjen Bathorj Elekne Azzonio(m)nak, Jakecz Anna Azzonnak ... negj haz Jobbagiomat ell foglalni

az en Fejerthauj Jobbagym keozzull [Percsen Sz; WLt].

Maga a Bihar megyei település a török hódoltság idején elpusztult [Jakó Zsigmond, Bihar megye a török pusztítás előtt. Bp, 1940. 240–1]. Helye a Hatsék-féle térképen (XLII) P. Fehértó jelzéssel Esztár és Konyár határterületén.

fejértömjén fehér-tömjén; tãmiie albã; Weißweihrach. 1687 Zámori Gyólcra vagj házi vászonra f. 20// — Szártsa gyökerre edes gyökerre f. 2// Fejer Tömjént f 1// — [Utl].

fejértönköly 1. ?alac; Dinkel. 1752 vetet Fejer Tönkoljt met 27 Veres Tonkoljt met 10 [Mezőzáh TA; Told. 28]. 1753: Fejer tönköly zabos met. 5. Veres tönköly met. 4 [Mezőör K; i.h. 18].

2. ? alac neimblãtit; ungedroschener Dinkel. 1647 Aztagok .. Fejer Teonkeoly No 1. Cont. gel. no. 70 [Királyfva KK; BK 48. F. 16].

fejérváltozó váltó fehérenemű; lenjerie de schimb; Wechselwäsch. 1774 En nekem pedig mint költsárnak fizetésem semmi sints, hanem Czipo Praemondám vagyom attanak ... ruházatra három Esztendőre egy czondrát, Esztendőt által két rendbéli fejer változó, egy pár Harisnyát [Szentdemeter U; LLt Vall. 24]. 1806: egy Rendbéli fejer változóra és csismára erog(álódott) 10 Rf. 15 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

fejérvári a Fejer-, újabban Fehérvár (Gyf) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al numelui de localitate Fehérvár/Alba Iulia/Belgrad; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Fehérvár/Weissenburg/Karlsburg: din Alba Iulia; Fehérvár. 1583 My Jmrech deak Papay orozffayan Lakozo hyttes Notarius az feyrwary kaptalanba [SLt V. 13]. 1619 veth ki engem kezessigen, az feyeruary szent Mihaly kapuyaban ualo Tömlöczből [Gyf; EHA]. 1625 Veottem

Egi Torozkaj vasat f 1 d 50 melj vasat niuttatta(m) meg Feieruarj lakatos Ianossal [Kv; Szám. 16/XXX. 24]. 1671 1665 esztendőben Fejérvári Orszagh Gyűlésben [Dés; Jk 13b]. 1684 Fejérvári Gombkötő Mihályné Asszonyo(m) [Sárd AF; Incz. V. 57a].

Szn. 1557 feyerwary Mathene [Kv; Szám. 1/V. 11]. 1564 Feyerwary Gergel [Kv; i.h. 1/X. 9]. 1568: feyerwary Durko [Kv; Tjk III/1. 226]. 1682 Georgius Fejérvári alias literati de Des [Dés; Jk]. 1735: Az Arvának Fejérvári Persinek Hatulso Haz ... kezehez assignátasok [Dés; Jk]. 1760 Férvári (!) Miklósné [Becsk]. 1761: Sara László Nob. Martini Fejérvári de Thorda Consors [Torda; Tjk V. 56].

Szk: ~ cipő. 1595: Kenyeret és feierwari Cipot az vtra az fröstekemezeshez (!) vöttem p(er) d 12 [Kv; Szám. 17a/VI. 144–5 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ posztó. 1620: Egy Bál Fejeruari posztotul f 4. Egy Veghtul f — [16]

[Vectr]. 1688: Egy végh Angliáj posztotol kibén vagy(n) Uln. 60 f 31//— Egy végh Cserkesz Posztotol f —//60 Egy végh Abátol f —//60 ... Egy Bál fejevári Posztotol f 6//— Egy végy (!) Brassaj köz Posztotol f —//30 . . Egy vegh Brassai 2 peccetes posztotol f —//50 [BfR Vect.] * ~ rudas-zabola. 1681 Szilagiból hozott Lovász mesterek Ladaji Nro 1 Ebb(en) Kárman Zabola 1 Fejer vári rudas Zabola 2 Réz kármány kengyel mindenik selyem sinorostol, bagazia szijastol Par 1 [Vh; VhU 554] * ~ zabola. 1642 Egy ezvsteos arannyas borított Fejeruari zabola fekemleosteól [Koronka MT; Told. Ia. II, 26]. 1684: dolgoztattam az Lakatosokkal, Fejervari zabolat no 10 [Fog.; Utl].

fejer-varras fehér-hímzés; broderie in alb; Weißstickerei. 1628/1635 Lepedobe(n) ualo veres seljemma uarrot fejer varras negj darab. Eleo ruha ueghibe(n) zkofiom arannial varrot seljmes egj darab hjm. Bulya vazonra uarrot egj darab fejer varras. Mas egj darab fejer varras [Bodola Hsz; BLt. 5 Béli Kelemen inv.]. 1735: Kő-kőrcsén szín Dolmanj mente fejer varással [Sv; Hr].

fejer-varrasos fehér-hímzéses; cu broderie in alb; weißgestickt. 1628 Egj czipkes fejer varrasos czinadof lepedeo [Bodola Hsz; BLt]. 1629 ket fejer uarrasos uazon lepedeo [Szentdemeter U; Llt]. 1655: ket lepedöbe valo fejer varrasos fejtövel varrot hym [Altörja Hsz; HSzjP]. 1657: Vagion egj arannias Iras uta(n) varrot kendeö. Fejer varrasos No. 4 [Mihályva NK; JHb XXII/42]. 1694 Egy fejer varrasos vaszon val. 24 [Kilyén Hsz; BLt 4].

fejer-varrasú fehér-hímzésű; cu broderie in alb; mit Weißstickerei versehen. 1728 Egj abrosz kotzkás retzés . Más igen szep abrosz kamuka himre szöve Vagjon mas is bors himre szöve Vagjon negjedik fejer varrasu . Egj fejer varrasu kendeö [Árkos Hsz; SVJk].

fejer-varrott fehér hímzésű; cu broderie in alb; weißgestickt. 1847 (Az eklésia ingó javai) szaporodtak ... egy tót fejer varrott és lyukatos virágú keszkenővel [Iszló MT; Palotay 22].

fejervászong fehervászong; cámasá din pinzá de in; Linnenhemd. 1568: Dorothea c(on)sors Andreę Kouach, Vrsula Kallyan Fabiane, Neste (gy!), Andre Koros (?) iur(atae), parformiter fassae sunt Mikor az viz hordo tamás felesége meg hal vala, Testamentom keppen így zola az vranak, Jo vram az aruaknak gongyat viseld, es az feyer vazon Jugekben agy az özemnek [Kv; Tjk III/1. 190].

fejérvioła fehérvioła; micșunea albă; weiße Leukoje. 1756 az Üveg ház . tanáltatik itten ... Rosmarint 160 fazékkal Laurus fa hét fazékkal, fejer viola 16. fazékkal, sárga viola tizen négyel [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-lelt.].

fejer-virágos fehér-virágos; cu flori albe; weißgeblümt. 1677 Ano 1677 die 8 Marty vettem Aszonyo(m) számara, 1 singh fejer viragos kamukat flo: * [Beszt.; Törzs. — *A szám hiányzik].

fejer-zab 1. ováz alb; Haferart. 1841 fejer zab fekete zab [Szentdemeter U Told. 40a].

2. csépeletlen fehér-zab; ováz alb neimblätit; ungedroschener Weißhafer. 1786 Majorság fejer zabb Asztagban Gel. 105 Majorság fekete zabb Gel. 100 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

fejes 1. ? nagyfejű; cu cap mare; großköpfig. Szn. 1579 ada egy eoröksegett Kws feies mihalynek [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 1586 Feies Ianos [Kv; Tjk IV/1. 552]. 1595 Feies Janosne [Kv Szám. 6/XVI. 73] | Feies Mihály [A.csernátón Hsz; SzO V, 160]. 1600 Feies Janosne Orsolya azzoni [Kv; Tjk VI/1. 381a]. 1604 Feies mihalyne [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 2. ' ? ' 1679 Paripa orrara valo, fel kötő, két ághu pányva nro 9 Paripak hatulso labara valo panyva fejes lancz, egi gerendaban szegezve nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 89].

3. Hn. 1724 az fejes fa tető dombig [Türe K; EHA]. 1768 az Fejes Fa tetején (sz) [uo.; KHn 261]. 1772 Az Fejes Fánál az Tetőn (sz) [uo.; KHn 263].

4. kalászbá szökött, kalászos; inspicat, cu spice; áhrig behalmt. 1727 az ki lopásban incurral fl. 1 büntettetik, az marha járásért ha fejes az Gabona az hol járt denar 80 ha szánt szándék, ha szaladás denar 40, ha fű vagy buza szántszándékkal den. 20 ha szaladás den 20 ha az Szolga vét az Gazdát zalogolják érte [Szotyör Hsz; SzékFt 35].

5. (drágakő)foglalatos; cu montură de piatră prețioasă; (mit Edelstein) eingefast. 1797: Egy pár arany Gyűrű fejes, egyiknek a Fejibe vagyon öt darab jo féle gyemánt [Náznánfva MT Berz. 4. 22. N. 22].

Szk: ~ **fülbevaló**. 1836 Egy erősen kitsi Fejes Fülbe valo arany [Apahida K; RLt O. 4] * ~ **gyűrű**. 1767 láttam Arany Gyűrűket, s karikákat is feles számmal az fejes Gyűrűknek fejei egj néhány féle kövek voltak, u: m Gyémánt, Rubint és Smaragd [Egrestö KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1836 egy Kigyo formára készült Fejes Arany gyűrű egy Keresztbe rakot kis Fejes kövös gyűrű [Apahida K; RLt O. 4]. 1843 a' kis ujján még egy nagy fejes gyűrű volt [Dés; DLt 586].

6. ~ **káposzta** varzá(-cápajiná); Kopfkraut. 1594 Az Gorozloi Maior haznal fejes káposztaul es Repaual teli kert vagio(n) No. 2 [Gorozló Sz; UC 78/7. 21] | fejes káposztaul ket kert teli No. 2 | Az Varbeli hazakban ualo Jnuen-tarium Az Eeles hazban Egi rakaas hasogatot fejes káposzta No. 1 [Somlyó Sz; i.h. 18, 22, 27]. 1679 Káposztas kert Ennek haro(m) reszéb(en) Fejes káposzta vagy(n) ne-

gyedik részéb(en), retek, répa [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140]. 1717: Küldöttem Hűvelykes borsot, Fejes kaposztát vagj három Cauliofiolét is [Abosfva KK; Ks 96 Matis István lev.].

◇ Szk: ~ *vasszeg* cui de fier cu cap; Kopf-Risennagel. 1636: ezen Tornaczból nylik harmadik ayto az felhazakba meneő gradicz eleött, egy uduarlo hazra, ennekis fa mellicke aytaya bellett, fejes uas szegekkel uert, uas sarkos, pantas retezes [Siménfva U; JHb Inv.]. 1694 Ennek az Kapunak vagyon Tölgyfából faragot Deszkából csinált vastag ket felé nyíló, mind ket reszit által erő, erős Vas Hevederekkel meg hevederezték, es erős Vas Sarkakon forognak, fejes Vas szegekkel három rendben meg va(gyo)n verve [Kővár; JHb Inv.]. 1756 más Ajtó ... két Vas Sorkokon fenyő Deszkából álló duplázott, Párkányozott, és 85 fejes vas szeggel meg vert [Branyicska H JHb LXX/2. 22]. 1820 k.: Ezen

Telekre az Uttza felől bé menet van egy bérlett deszka, Fejes vas szegekkel meg vert ajtó borított Zárral [Dés; RLt].

fejes mulsoare; Melken. 1692 Az Juh Gyüitemény, az időtől fogva az melytől kezdette feini az Juhokat a Pakulár, addig az ideigh, az mikor á fejest el-hagyják. A majortol vetessék számban [Mezöbodon TA; BK Inv. 25]. 1748 mind az két Inctusok Tökés Mihály és Márton az Actrix Asz(szony)t diffamálták, iteratis vicib(us) boszorkánnak p(ro)nuntiálván. Es jól lehet az Actrix Asz(szony) boszorkánnak de jure nem mondattathatik, s nemis tartathatik, de ugyan tsak, maga önként adott okot és alkalmatosságot az Inctusok(na)k, hogj ötet diffamálnák s boszorkánysággal vádolnák akkoron, a' midőn mind a' tehenit, hogj a' fejest meg állya, okak(na)k láttára es hallottára babonazta, mind pedig hogj kevés tejből sok vajot tud tsinalni p(rae)tendalta [Torda; TJk]. 1844 egy nappal minden év kezdetin elébb bé fejetvén a' juhok, azon fejesén a' Bátsok 5. valto Rénus forintokat fizessenek az Esztenák számaihoz képest [Usz; UszLt XI. 85/6. 20].

fejes-szeg cui cu cap; Kopfnagel. 1587 Veottem Apro vassat, kibeol az Cigan 4. feyes zegetth vert tezen d. 28 [Kv Szám. 3/XXXIV 12]. 1625 Eoreg feies szegét chinaltattunk orgouanj Tamassal az ket kapuhoz, kiuel az eoreg pantokat fel szegeztek nro 32 [Kv; i.h. 16/XXX. 16]. 1652 Az Var kapuja gyalult fenyő deszkából parkanyos fa hevederekre fejes szegekkel vert egy kis gyalog ajtó rajta [Görgény MT; Törzs]. 1825 Az ajtok meg bérlekéhez 240 fejes szegek 3 Rf [Dés; DLt 3].

fejet fejest végeztet; a mulge, a dispune să fie muls(ă) melken lassen. 1598 en atta(m) uala az zegeni leanio(m)nak valami fejeős yneoket io akaratomigh hogj fejesse [UszT 13/4 „Georgius Hoggiai vicejudex regius Vduarhely”. 1727:

Bialokat ... ott ne tarcsón, ne fejessen [Dés; Jk]. 1795 Két bornyus Tehen is vagyon de azoktol hogj a bornyuk erősödgyenek tejet tölkek nem fejetek | A Marhák még eddig jól vagynak A Bival Tehenet fejetem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

fejetés fejes-végeztetés; dispoziție de muls; Melkenlassen. 1852 nem kel kön(n)yen hadni a' fejetést mert el apad a' téj ha nem fejik [Kv; Pk 6].

fejetlen megfejetlenül; nemuls; ungemolken. 1629 teobbire fejetlen marada az vneo nem feihete megh annjera mulatot fen [Kv; TJk VII/3. 147]. 1770: (A tehenet) az tehéncsorda között Marton hegyin megtanáltam, a tőgyit megtapogattam, ha nem feszes vagy szoros, mint-hogy fejetlen ment volt ki [M.hermány U; RSzF 210].

fejetlenség fejvesztettség, zúrzavar; zápácaal; Kopflosigkeit. 1866 Imre Kapos János bujtogatása nyomán az ekk(esi)áb(an) nagy fejetlenség állott bé ki a hiveket a catholisálására (!) csábitja (így!) [M.gyerőmonostor K; RHAK 27].

fejező 1692 Egy sing fejező Egy vasas Kerek [Szárhely Cs; LLt]. 1744: edgy sing szeg fejező [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

A címszó jelölte eszköz azonos lehet a köv. címszóbeli kovács-szerszámmal.

fejhet a putea mulge; melken können. 1584 ez zeles Miklosne el Ieowe az vczara, oth eg fawal Negy vagy ot hazig eg fawal ot hadaza (így!) ... egi Eleo ruhabol Ne(m) tudo(m) mit kezdze ky hintegetny az vcza(n) mind az ket zeren Mely dologból illie(n) dologh teörtének reám hogj, Negy tehenemnek vesze el Siria, es az Tehenym az eo hazara Mentek es Vgia(n) futottak es kapuyan Ablakan rittak be, Seót az vtan Amely tehenym voltakis vgy Jartak, Nyolcz tehenem-beol sem feyhetek annyit mint eo kettebeol [Kv; TJk IV/1. 248]. 1684 borjus Tehén melyet nem fejhet(ne)k kettő [Radnót KK; UtI]. 1745: Négya mondotta Kovács Mihálynénak, Te tartasz aféle varásló Aszszont a házadnál s te vitted elis a tehén poklát a kuthoz, melyre mondott (!) Kovács Mihályné Nyágyának, hát te mért ke-negeted a tehened csescit borzával; melyre mondott (!) Nyégya, azért, hogy meg hasadozott, s, nem fejhetem [Szentbenedek SzD; Ks]

fejkő sírkő; piatră de mormint; Grabstein. 1844 Koporsoért 1 f. 30 xr. Egy Fejkőért 1 for 40 xr [Árkos Hsz; HSzjP].

fejő 1. fejeődény; vas pentru muls; Melkefaß. 1678: Dje 15 July Eperjesi által vásároltván az Uj Keresztenyektől vinczi edenyeket ez szerez: Szopo kansocska (!) két har(om) har(om) penzen egyet egyet facit f -/12 | ... Fejeőt nyolczat mas fel penzen egyet egyet f

—/12 Bugyogos korsot negyet hat hat penzen [UtI].

2. fejős juh; oaie mulgätoare; Melkschaf. 1600 Euocaltam az Jt ., hogy az mostani 1600 ez-tendeoben Bodogh Aszon nap tayba Az Buni hatarban Kwkeölleö Var megieiben valo maior hazamra hatalmasul rah ytuen, harom zaz Juhommal teöbбет el hoztak melljnek a feyeöje zaz tizen hat wolt, es azt egy hetig oda tartottak, feitek [UszT 15/81].

fejőjuh tejelő/fejősjuh; oaie mulgätoare; Melk/Milchschaft. 1634: Tundo(m) azt hogj en paztora Valek az Vy falui Zabo Matenak Tima Giorgj bacj uala Tima Giorgjnek en Zamba adam az Zabo Mati (!) főió Johat egjet el temelhettenek (!) benne engem Zabo Mati perleni kezde [Ká-szonúifalu; BLt 3 Sído Mihalj (37) vall.]. 1716 Ngtoznak, fejő juha, 20 vagy (!) égyét a farkas el kapot [Szentdemeter U Ks 96 Fodor Márton lev.].

fejőpásztor fejő juhásztor; cioban care mulge; Melkhirt, Melker. 1623 Tudom azt hogy az Eztan berczin kibedj Johot feytek enis voltam ott Feyeo paztor Tudom aztis hogy az kibediek birtak [Liget MT JHb rtlen Gabriel Racz (32) jb vall.] Tudom aztis hogy az Kikelleo Berczin kibedj Johott feytek enis uoltam ott egy nyaron fejeo paztor Az Eztan berczinis voltam fejeo paztor Maros szeki Johott feytem Kapolna mezeonnis eleget laktam meddw Johal soha senki nem haborgattot, mert az mindeltigh Marosszeki uolt [i.h. Valentinus Salat ppix de Kibed (60) vall.].

fejős I. m. m. tejelő; care dă lapte, cu lapte, milchgebend, Melk. 1584 Io harom tehenem valanak feyeöseök [Kv; Tjk IV/1. 248]. 1640 Baranios Juhtol, szabol ket fejeost ket meddeot s egy Esztrenga barant de ha csak 25 volnais vgyan ez szerent adnak dezmat [Hévszamos K; GyU 60]. 1766: Szavából^a hajtottak 8 Fekete Juhot ... négy Fejős, négy Meddű, de igen rossz-szak^b [Kissármás K; RLt O. 1. — *K. Mihálcz Kácsun jb-bíró; az öreges, de gyakorlott frás nyilván más kéztől való]. 1825: ezen Marhák el hajtattak — kettő volt közüllök Fejős kettő Meddű — a' többek pedig 3 esztendő Tinok [Szentdemeter U; Told. Conser. 125]. 1842: Ithon maradtak Tehenek bornyuzo (így!) 3 Fejősek 2 Meddő 1 Tavalyi és idelyi (!) Bornyuk 9 [M.köblös SzD; RLt.]. — L. még GyU 102.

Szk: ~ berke tejelő cigájajuh (aprószőrű juh-fajta). 1656: Erdelyi iuh Borsan Berke iuhok: Feiös Berke Nro 71 [Borsa K/Doboka]; EMLt. — A teljesebb szö. *berécsbárdny* al. A jel-re 1. *berkejuh* al. a jegyzetet] * ~ bivaly. 1662: Bial Bika nro 1. Bial meddű Tehen nro 4. Fejős Bial nro 3 [UtI]. 1699 Öreg bial vagyon nro 2 Negyed fű Bial nro 2 Fejős bial — nro 1 Bial ökör bornyu az idei nro 2 [Szentdemeter U;

LLt]. 1724 Fejős Bivolyok vannak nro — 4 Ezek(ne)k tavalyi Borjai; hárma ünő; negjedik bika [Koronka MT; Told. 29/12]. 1756 Bial Bika nro 1. Jármos Bival Nro 2. Fejős Bival Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 23. XXII/b]. 1805 a' borju a Csordából Szöts György keze alol eltévelyedven egy Fejős bival [Frákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével.]. 1851 fejos bival vané vagy mind el döglöt? [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * ~ *bivalylehén*. 1686 Fejős bialy Tehén nro 8. Öreg meddű bialy Tehen nro 23

3 fű bialy Tehen nro 9 [Ebesfva; UtI]. 1700: Bihalyak számma. Öreg Fejős Bivally Tehen no 7 Jarmos Bially ökör [Fog.; UtI]. 1805 egy Nagy Fejős Bival Tehen meddő Vfr. 40 [M.köblös SzD; RLt]. 1847 két fejős bihaj tehen [Kv; Újf. 3] * ~ *borjús bivaly*. 1797 Bivalak és szarvas Marhák Fejős kitsin Borjus Bial [Körtvélyfája MT LLt.]. ~ *borjús tehén*. 1689 Fejos Bornyus Then (!) nro 33 [Fog.; UtI. — *Alább is többször, de nyilván csak merő elírásból így!]. 1732: Fejús borjus Tehén [Buza SzD LLt Fasc. 244. B] * ~ *csorda*. 1816 a katona bíró, Bíró Elek a falugyűlése előtt jelenti, hogy egy bika vagyon a falué, a falusi fejős csorda közi, de egy bika nem elegendő [Jenőfva Cs; RSzI⁹⁶] * ~ *dézmajuh*. 1734: Dézma Juhok Fejér fejos dezma Juh no 4 [Datk NK; JHbB D.1]. * ~ *juh*. 1584 Balogy Farkasnak az harom falu^a Jeouedelmereol valo Zam adasa Az harom faluknak hatariban Iutot Eotwendlesbe (!) a' Varos Reszere Milwara es feyeös Juh Barannial egte-tembe es egy nehany Zakalos Barannial eozwe, Zam zerent 93. melyeket a' Varos wegezese Zerent az Also Espotal Mester kezebe Adoth [Kv Szám. 3/XIV. 15, 17 RegPart. — *Kv három jbfaluja: A. és F. füle meg Asszonyfva, mindhárom TA-ban]. 1600 Az en marhamot pedig az fejeös Juhai(m)nak az egy hetigh ualo haznat duplual Az Articul(us) continentiaia zerent restituaatni ke-uano(m) a' teóruenteöl [UszT 15/81]. 1627: Eoregh feiös Juh vagion Nro 217. Meddw dízkekkel eggyut Nro 86 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.]. (Adtunk) Feiös Juhot Nro 1053 [Bodola Hsz; BLt]. 1734: Fejér fejős juh no 17 Szürke fejős juh no 6 Fejős kecske no 20 ... Fejer meddő juh no 3 Fekete meddu juh no 3 [Datk NK; JHbB D.1]. 1796 Az Juhakat is bé mérték és Natságodnak lévén öt fejős Juha lett fél teje [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. — L. még RSzF 200 * ~ *kápra* tejelő kecske. 1632 Dezmaba(n) iutott meddő kápra N 4. Maiorsagh feieös kápra N 4 [A.porumbák F; UC 14/38. 189]. 1660: Leöt eoregh fejős kápra Nro. 8 [HSzj kápra al.]. 1745: Vagjon Fejős kápra nro 4 medű kápra nro 1 ... Vagjon millora kápra nro 1 [Mihálcfva AF; Bál. 71] * ~ *kecske*. 1585 Barbul ... Adott egy feyeos Juhott. Egy feyeos kechkett [Kv; Szám. 3/XVI. 4–5]. 1629 k.: Feiös keczke No 2 ... Medeo keczike No. 24. Miluara keczike No: 13 [Kv; RDL I.132]. 1668–1669 Inventarium-ban percipiáltam dézma-juhokat: Fejús juh 4. ... Fejús kecskét no. 2. Kecske-ollo no. 2 [Cser-

nabánya H; Hévk. XX, 151 vashámoz-összeírás]. 1698/1730 Találatot Fejős vagj ollozó számban levő ketskék ezeknek két ideji Ollójok [HSzj ollózó-kecske al.]. 1734 Fejős kecske no 1. Meddű kecske no 2 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Beihlen Parkas inv.]. 1805 Két Fejős Ketske Gidojával Két Fejős Ketske Gido nélkül [A. Jára TA; Blt 9]. * ~ marha. 1629 Az seretes Marhat . Szent Pali Andras v(ramna)k atta . . Az fejeos marhatis el atta [Kv Tjk VII/3. 80]. 1796 k. ött fejos marha van meg ezek közz ilis edgyik Bihal nem engedi mindenkor magat fejni [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. * ~ számban van. 1760 Az Juhokat ez uttal fel hajattam fejös Szamban kik voltak, három meg döögölvén hajtnak 47 darabot [Déva; Ks 94. 24. 4]. * ~ szarvasmarha. 1828 olyanokis vaginak köztök* hogy ha pénzen nem kapnak, a' Nagyságtok és mű Jármás és Fejös szarvas Marháinkat kezdik meg nyuzagatni [Torockó; TLev. 13/3. — *Ti. a vásárlók között] * ~ tehén. 1584 Petheok Imreh vallia, Daroczy Ianosnak, haza zeoleye ket Thowa, Egy Mayora, vizkerthy, feyeos Teheny Kalmar Aruya volt [Kv Tjk IV/1. 229]. 1598 en attam(m) volt az Actornak egy leanyomat Katat hazas tarsul, annak attam(m) volt az leanyo(m)nak Affele marhat kegték meg bochassa ket feyeos teheneth [UszT 13/2]. 1616: az Goch geörgy hazatul hozoth volt zalmat forgachoth és fekete eger levelet az vegre, hogy az Eo feyos tehenek a teyet megh hozhassa [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1626 az Beczj Páálne marhajait fejos tehenit diznayt, azon hajtottak fel s johaitis [Blt 3., Giorphy Damokosne Ersebett Kozmassy" (60) vall. — *Cs]. 1677: Eöreg Fejús Tehén vagon jelen Nro 17 Eöreg Majorsag és Dézma Fejús Juh Nro 579 . Eöreg Majorsag és Dézma Fejús Kec(ke) Nro 13 [Radnót KK; UtI]. 1700 Fejös Tehen nro 4 Ezeknek kis bornyok Nro 4 [Póka MT Ks 9. XXXVIII]. 1770 mindeddig a kinek egy vagy töb fejös Tehene Volt fél kupa vajnál többet nem vettek [Babuca Sz; IB]. 1830 Két Fejös Kis Borjas Tehény azok alatt két szopo Borjak Nro 4 Meddö Tehény vagon edgy Nro 1 [Nagyikland TA; TLt Köz'g. ir. 1748]. — L. még RSzF 195—6, 208, 222 * ~ tehénbivaly. 1698 Eörog fejös Tehén bialy no 1 3 esztendös bika bialy no 1 [A. porumbák F UtI]. * ~ tehén-csorda. 1847: A fejöstehény csorda mellé a közönség megfogadá pásztornak providus Vántsa Györgyöt [Zalán Hsz; RSzF 203]. * ~ üdő. 1598: en attam(m) uala az zegeni leanio(m)nak valami fejeös yneoket io akaratomigh hogy fejesse [UszT 13/4 Georgius Hoggiai vicejudex regius Vduarhely vall.].

II. fn fejös/tejelő állat; animal mulgator/cu lapté; Melktier. 1681 ezen Muntyanok* Tizen öt Juhbol adnak dézmab(an) egi báranys Juhot; és ha 15 fejösre nem telhetik, Tizből egi meiorat adnak [VhU 202. — *Ti. az Erdőhátság három falujából valók]. 1690: Erögh (l) es miliora Juh vagyan nro 156. Ennek az fejösse nro 129 [Küküllővár KK; UtI]. 1806: Igéré a közönség

is az irt bácsoknak a régi mód szerént minden fejös juhról és meddőről nyári bért egy-egy poltúrát; ... minden fejösről bocskor penzt fél-fél poltúrát [F. rákos U RSzF 200].

fejősajtar fejödény gálatá pentru muls; Melk-kübel. 1627 Kamora . . Egi kirinta . . Harom feieo sajtar [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 672 a vár lelt.]. 1656 Fejő sajtar negy. Sos tejnek valo fenyő berbenche. Nro 4 [Doboka; Mk Inv. 5]. 1739 egy tehén fejő sajtar [HSzj cseléd-ház al.]. 1756 Fejő Sejtár 2 [Branyicska H; JHb XXXV/35].

fejös-majoros majorgazda; supraveghetor de fermă; Meier. 1681 Marha akol Ezen akol ba(n) lévő Ház. Ez ennek előtte major ház volt . . jo volna fejös majoros szamara [Vh; VhU 570].

fejös-pásztor (juh)fejőpásztor; cioban care mulege oile, mulgator de oi; (Schaf)Melkhirt. 1730: Fejös és Meddű Pásztorok semmi hely és mentéssel és jo ratiokkal magokot az számvevő és törvént tevő Gaszdák előtt nem mentegethetik [HSzj meddő-pásztor al.].

fejőveder şistat, gálatá de muls; Melkkübel. 1808 egy avatég deszka ágyán, egy festett Ládatéskáján, egy Jo fejő Tejes vedrén, és egy Sajtárján kívül egyéb Házi Eszközöket az exponens ur el nem vette [Szászkerked K; Llt.].

fejrevaló fejkendő; basma; Kopftuch. 1576: Wagion egy pattyoloth feyre walo negyed fel Syngh A hoza keres kereol waroth tereok warrassal gazdaghon A weghe haro(m) harom Rendel warroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6]. 1612 egj fejreh valo 4, dutka egj kwsruha, 3. dutka [Ksz; BCs]. 1822 Réter Antal felesége Parkas Jánosné megverte az kendőt fejre valot le hajogató a fejről [HSzjP].

fejrevaló-keszkenyő fejkendő; basma; Kopftuch. 1576: Wagion maas feyre walo Roytos kezkenyeo keres kereol waroth tereok warrassal Aranyal teoltet [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6].

fejrevaló-ruha fejkendő; basma; Kopftuch. 1852 Három nagy fejre valo ruhák 15 Rf [Nagyborosnyó Hsz; HSzjP].

fejse 1. topor, secure; Axt, Beil. 1580: veztek ezt hogy vezzeot hozzanak az also Espotalynak Seowenyt kywel megh ipychek. A kinek penig zekere nincheny gyalogh feyzeyewel mennyen(n) el vagy erdolny vagy seowenyfonny [Kv; TanJk V/3. 206a]. 1588 egy eorek-seget czinaltam wala ket kezemel feyzemel mellyet perel vala teollem Parkas Janos ith valo Sombori vram Jobagia [Zsákfva Sz; Wlt Luc. Barlass jh vall.]. 1599: Az Bekes hada eleott tudom

hogy Gal Pal eztenat Juh zallast chinalt nála az peresfeoldre, fejzekkel epitek falujebol s eok birtak azulta [UszT 14/48 „Paulus Emreh de Abastfalua” (50) j b vall.]. 1614 zalagon wotte volt el egy feyzeyth [HSzj fejsze al.]. 1633 latam, hofi ezt az Pap Annokott kétt katoná az uczaiban vonaszolliak (!) vala ., akkor hallam hogy mo(n)da Pü-löp Palne be ne hozzatok az lüstos fertelmes kuruat az en haza(m)hoz mert bizoni le vago(m) az fejzeuall az inat [Mv MvLt 290. 133a/2]. 1647 Egi öregh fejsze [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1700 : öreg fejsze nro 1 [Csicsó Cs; Bál. 71]. 1724 Az Csiga Vára avassában ha valaki erdőne forint az büntetése ha fejszivel élő fát vág az hátán horgya 33 Pénz fejszi nélkül öt pénz ha holt fát fejszivel tiz pénz [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. 1749 a Kis Sajoiak resistaltanak az Ur és Aszszony ellen fejszékkel és felis emelték fejszéje- ket az ur ellen [Kissajó BN BLt 6 Dédan Togyer (30) j b vall.] égi Fésze [Tarcasfva U; Pf]. 1760 háromszor vettem ki a fészit a keziből [Ditró Cs; LLt Fasc. 149]. 1769 Vettünk egy fészit a бүiü kalibahoz 30 xr [Kvh; HSzjP]. 1778 Etkzen András Uram Pía Miklos gonosz és Istentelen ember volt mert az Attyabanis a Fejszit belé vágta vala [Albis Hsz; BLEv.]. 1780 az néhai attyok jószága feloszlott ad duas equales közöttök, az attyokrol maradott felkelhető házi portékák, fésze, furu, épületek, azok is hasonlóképpen oszolt- janak ad duas equales [Taploca Cs; RSzF 229]. 1781 : Csikvárdotfalvi Damokos Antal és József primipilusok litigálnak csiksomortáni falusbíróval és az egész faluval egy vagy két fának elvite- liért az tilalmasból ., azért megzálaglották, fészikeket elvették [Várdotva Cs; RSzF 109]. 1792 két fésze rodalo, egy farago fésze [Recsenyéd U Pf.]. 1795 Fejszéi, egy farago, és két rodalo [Szár- hegy Cs; LLt]. 1812 Egy Fejszétске egy jobbska fejsze [Mgyerőmonostor K; KCsl 11]. 1841 el kapván a fészemet édgyet a fokával vá- gott a hátára [Bordos U; Pf]. 1846 két eke gerendélly mind kettőn folytok — és Czimer vas tarto lánczotskák két fésze [Szászkerked K; LLt].

Szk : a ~ bög belé. 1774 hallottam hogy ő Nga erdejében ugy Szollottanak a Fejszék ugyan Bögtének belé [Vaja MT; Told. 46/14] * *~re kap* fejszét ragad. 1756 az praemittált négy ifjú mesterek . becsteleníttenék az öreket, insur- gáltak volna közönséges céhgyűlés alkalmatossá- gával, még penig egyik közülök fejszére is kapott volna [Dés; DFaz. 17] * a ~ szól → a ~ bög belé * *~t fog*. 1783 : azon kevés számból álló Dézma név alatt valo vasasokat, némellyek, ha a' rosszából és salakjából, nagj ügyel, és morgolodás- sal meg adjákis, de masok Vas helyett embere- inkre Fejszét fognak [Torockó Thor. XX/5. 44] * *~t hozzahúz*. 1638 latam hofi taszita Andras az monartt a monaris hozza huzta vala az fejszet [Mv; MvLt 291. 166b]. 1644: lattam en hofi az fejszeuall megh úte Marton Uramat hofi megh Torbaczek (!) s elis esek ma- szoris hozza huzá az fejszet hofi vagja [Mv; i.h.

419a] * *~t ragad hozzá*. 1589 Fayo Annatul azt hallotta hofi Az Agyba fekyk volt Matyas deak Janos kowaczne mellet Gergel kowaczne hazaba . . feyzet ragadot Janos kowacz hozza es az felesige melleol vgi vgratta kj [Dés; DLt 226] * *~t tart belőle* kb. fejszével látja el belőle magát. 1681 A Bányákba(n) levő Munkások, — s fizetések Sáfár egi; ennek egi hetre adatik fél mása vas Vice Sáfár, kettő, egi hetre eggik(ne)k egyik(ne)k egi egi fertaly vasa; Rud vas is a' kettőnek egi; melyet azért adnak hofi fejszet, kapat tarczon belőlle [VhU 66] * *~t von hozzá*. 1649 Mohay Andras Nemes ember it az Co- losuári kezőönséges piaczn az szabad sokada- lombá(n) minden igaz ok nelkwl szolgajat ram tamasztva(n) magais fejszet vont hozzája elete- ket el fogyatta volna, hofi ha az feleseghe kezebe az fejszet megh ne(m) foghta volna [Kv; Tjk VIII/4. 381] * *besztercei* ~. 1745 adtam az négy béresnek negy besztercei fejszét kezekbe [Szászkerked K; LLt] * *csatorna vágó* ~. 1840 A Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma . Fa vágó fejsze 2 Csatorna vágó fejsze 1 [Km; KmUlev. 2] * *erdőlő* ~. 1743 Erdőlő Fejsze jó [Tekerdőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1854 egy erdőli Fejsze és egy kapá reszelő [Sárd KK; Wass] * *faragó* ~. 1859 1 horgas fejsze, egy lapos farago fejsze [Bodok Hsz; MkG UrbKárp.] * *favágó* ~. 1801 Egy fa vágó jó fésze [Koronka MT; Told. 23] * *felkereszt* ~. 1837 Kádárazo Szerszamok Egy fél kereszt fejsze [Szentbenedek SzD; Ks 73.55] * *görbe* ~. 1842 egy görbe fejsze (tyészla:) [Csekelaka AF KCsl 3] * *horgas* ~ ' ? ' 1859 1 horgas fejsze, egy lapos-farago fejsze [Bodok Hsz; MkG UrbKárp.] * *hosszú* ~. 1840 A Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma . Kereszt fejsze 1 Hosszu fejsze 1 Fa vágó fejsze 2 [Km; KmUlev. 2] * *karózó* ~ 1747 karazo (!) fejsze egy [Aranykút K; Ks 73. 55] * *kereszt* ~ → *hosszú* ~ * *kötő* ~. 1640 Az ki akaria magát ez Czehben szerezni, tartozik egy asot, egy kapát, egy kaszat és egy keotő feiszét elseoben mester remekben kesziteni és be mutatni [Kv; KovCLEv.]. 1812 Egy kötő fejszének tsala- sáért (!) ujból 42 xr Kötő fejszét nadolni és atzelalni 30 xr. Ha tsak Atzelazza 9 xr [F. rákos U; Falujk 72—3 Sebe János pap-not. kezével] * *lapos faragó* ~. 1859 egy lapos-farago fejsze [Bodok Hsz; MkG UrbKárp.] * *rodaló* ~. 1720 egy rodalo fejsze [Kál MT; Berz. 2. 40/67]. 1881 Az Udvari rodalo Fészét Rádúj Samu meg atzé- rolta [Etéd U; NkP] * *sasoló* ~ sasfa-faragó fejsze. 1830 Két Sassolo Fejsze [Mákó K; Hr Fasc. 5] * *vágó* ~. 1690 Kezvonó nrő 1. Gya- luk nrő 4. Vágó Fejsze nrő 1 [BK Kentelki inv. 4. SzD].

Sz : (gonosz) fába vágja a *~t*. 1586 Kotloczy Imreh^a Az leannak azért így zolek, Leany vgy chelekeggel hogy gonoz faba vagtad a' feyzet; Monda az leany, vram vissel en rea(m) gondol- eo rea hatta(m) magamath [Kv; Tjk IV/1. 599. —^aVallja]. XVII. sz. m. f. : De hogy keresztven

hit kissebberis ne sértődgyék nagy consideratio-
val kellett az fában vagui fejszenket [EMLt] *
rossz ~ nem vész el a favágóról. 1801 : En oly rosszul
nem vagyok, hogy kötelességem nem tehetném,
de ételem, álмам, kedvem felette gyarlo, a bá-
gyadtságom nagyon érzem, ugyan tsak remélem
még most a rossz fejsze nem vész el a fa vágóról [Kv ;
BfN gr. Kemény Sámuel lev.] * veszett ~ nek
hacsak nyele is forduljon/veszett ~ nek nyele neki
is csak megfordulna. 1710 k. Meg szoritottam*
annak okáért hogj veszett fejszének hatsak nyeleis
forduljon [Cszs; Vajda lev. — *Ti. az adósságért].
1763 : ha Szakmári helyett nem fagadat Natsád
más legent, én mihent, Natsád Parantsalattyát
veszem mindgjár ki küdem talám adig el nem al
szogának, különben magam is akarnám ha Natsád-
nál marad mivel nékem olyan Lavamat rantatta
el hogj bizany 60 forintért az szegény Apámnak
Sem attam Volna ha Natsádnál marad talám
Veszet Fejszének nyele nékem is tsak meg fardulna
[Kóród KK ; Ks CII. 19 Szarka József gazdatiszt
lev.].

2. *Lál való forintos adó kb. erdőöl/erdőirtó*
taksa; taxá (la secure) pentru defrişare; Rodungs-
taxe/gebühr. 1681 Volt ... valami fejszétől való
forintos adois, de az abrogaltatot; es ez utan sen-
kinck is nem kell megh engedni, hogi tovább az
erdőb(en) fejszével kart tégyen avagi fejszeje
utan Keczejet ott tarcza; à Juh el lehet mivel
fejsze nélkülis legeltethetik [VhU 56].

fejszeacéllás fejszeacélozás; oțelirea toporului/
securii; Beilstählen. 1641 ásó, kapa, szántó-vas
nád/ ; fejsze aczéllás nekik* is szabados lészen
[Mv; SzO VI, 155. *Ti. a cigányoknak].

fejszécske toporás, securice; Beilchen, Äxtlein.
1812 Egy Fejszécske ... egy jobbsatka fejsze
[M.gyerőmonostor K; KCsL 11].

fejszeél táisul/leafa toporului/securii; Beil-
schärfe. 1827 : Török János 65 esztendő szeren-
tsétlen el esésből a Béles havason, egy kősziklán
le rohanván, a keziben volt fejsze él el vágta sze-
mérem testét, az honnan vére el folyván, meg holt
[M. gyerőmonostor K; RAK 135].

fejszefok muchia toporului/securii; Nacken
eines Beils. 1638 : ugi vagio(n) hogi rea igitem
vala magamat s megis Czelekettem volna, az
Atiafiusagert* de hogi ez ejel ide jöue s megh az
fejsze fokkal az ablakomat s magamatis feniegette,
hogj vagj megh halok vagj megh hal, s igi feniegett,
hat enis immar erre valo boszusagomba(n) nem
adom sohais hanem ha az teörüeni uezsi el teölem
[Mv; MvLt 291. 140b. — *Ti. a zálogos szőlő
visszabocsátását]. 1748 midőn a' szőlő(ne)k
gazdája étzaká(na)k idején reájok akadott, és
az It kezib(en) lévő puskájával elsőben meg döfvén
meg ragadta volna, akkoronis az I. semmiképpen
magát nem submittalta, hanem halálos keppen a'
Gazda ellen tusakodott, kiáltván több Társai(na)k,
hogj üssék főben fejsze fokkal a' gazdát [BSz;

JHb LXVII/3. 198/. 1787 fejsze fokkal le ver-
tek vérben keverték [Tarcsafva U; Pf]. 1855 :
Háromszék egyetemes népe ssége hangya szorgalmu
és munkásságu ... Görönyös (!) földjét fejszefokkal
veri szét [Újfé 312–3].

fejszenyel coada toporului/securii; Beilstiel.
1599 Azert verni kezdő ozto(n) Veres Leörinch-
neis ytę egyszer egy feize njellel fúlo Mihalt, esmet
hosza hagyta a' feize njelet [UszT; 14/27 Cath-
rina Consors Nobilis Nicolaj Fúlo In Ders]. 1730 :
Commend(ás) házához egj fejsze nyelért a kere-
kes(ne)k Den. 6 [Kv; Szám. 56/XIX. 9]. 1753 :
Tisztarto Uramat en egj vasvilla Nyellel Ba-
labán Juvon egj fejsze nyellel meg ütök, es az la-
barol le rántok [Marossztgyörgy MT; Ks 48.
67. 31].

fejszés I. mn fejszével felszerelkezett/felszerelt ;
care poartă topor/securie; mit Beil ausgerüstet.
1630 : elege szitkozodtanak hittak ki bajra eöket,
ez az Nagy Andras az fejszes szolgaja, es az Niuzo
Mihalie Giurko de en az harmadikat nem tudom
ki uolt | Ualtig hajgaltanak egjmasához mindennel
az mit kaphattak, az uta(n) azta(n) neki futamo-
dek ez az Feiszes szolgálja s ugj vaga be az kapun
feoben ezt az Halasz Petert hogy ugjan megh czat-
tana [Mv; MvLt 290. 215b, 216].

Szk : ~ ember. a. erdőöl/erdővágó ember; tă-
ietor de pădure; Holzschläger/fäller. 1588 : 12
Aprilis Terpey (!) Gergely Byro Akaratiabol az
felleky Kenezhez (!) feyzes Emberek Menenek
alla fa wagny f. — d. 6. 14 Aprilis Byro vram
Kywite Tarpay (!) Gergelt fellekre Reaz (!)
Kenezhez, hogy fat wagianak az Espotaly gatyához
egy lora atta(m) f. — d. 6 [Kv; Szám. 4/III. 76].
— b. faragóács; dulgher; Schnitzer. 1780 Szász-
-Városi Áts Pallér Vild András ... midőn maga,
vagy Mesterlegénye jelen lészen, az Udvar tartozik
naponként hat Fejszés Embert adni mindenkör,
s ha magának előmenetelessebbnek fog tétzeni,
... több Emberis fog adatni, de oly formálag, hogy
más napokon a fen irrt hat Ember Számából defal-
calodgyék [Déva; Ks 78. 20/10]. 1842 : nékie
minden dőb dáb értetlen manuaris ki a' fát és
munkát csak routani és az időt vesztegetni szokta
— ne adattassék, hanem kevés de jó fejszés em-
berek rendeltessenek melléje [KLev] * ~ tolvaj.
1794 a füz fáimatis melljek a martot tartják,
gyermekiek, marhák s fejszés Tolvajok ne ronthat-
sák [Kv; Pk 3].

Szn. 1629 : Fejszés Gergely [Mv; MvLt 290.
150b átrásban !]. 1646 : az Feizes ura(m) háza
[Bádok K; JHb III/72]. 1681 Czipő hamozo
Váradi Istvan vr(am) Fejszés Mihály [Uti].

II. **fn** fejszével folszerelkezett/fejszés ember;
om care poartă topor/securie; mit Beil ausgerüs-
tete Person. 1582 : Az ky wetet kertek es gyopygh
(!) felől vegeztek hogy Byro vram az valaszt
zemelyek melle aggio(n) fertalt feyzesseket. kik
mingyart le vonnyák a mit leh kel vonny, es bon-
chyak a myt kel bontany, es zalagosychianak a
kít kel zalagositany [Kv; TanJk V/3. 252a].

fejszésen fejszével fölszerelve; cu topor; mit Beil ausgerüstet. 1800 Ketzán Juvont és Fiát el fogták es be kisírték az el fogok ... Fejszésen, batasan [Zágor KK; Ks 67. 47. 27]. 1827 a mészkiek fejszésen és kötellel fel készülve ne tsak a le vágatt ölekből sott a vágatlan erdőből is a Fának javát ki szalolván erőszakosan horgyák [Mészkö TA; Mészköi lev.].

fejszelítés fejszecsapás; lovitură de topor/secure; Beilschlag/hieb. 1606 Latek Osuat Janosnenak az karjan kekeket (!) az Vyan sebet, az kek az feize wtetől fogott esni, de az sebet ne(m) vette(m) ezembe mi(n)t esett [UszT 20/204 Joannes Zel de Kis Kede Seruitor Georgy Janosi vall.].

fejsszorító hajsszorító; cortenută; Haarklenne. 1752 két kék ezüstös karkötők egy hasonló fej sszorítóval, két fekete Aranyos karkötő, egy hasonló fej sszorítóval [Észt. gr. Petkiné^a lelt. ^aI.h. csak így!].

fejt (kukoricát) morzsol; a dezghioa (a desface boabele de pe ştiulete de porumb); abkörnen. 1827 Fejtettek Ő Törökbuza meg ettenek az hizio disznok, majorságok, és az rüdegebb malatzok 85 véka 8 kupa [M.köblös SzD; Bet. 3]. 1837 Jo Szívü barátságánál fogva küldöm Szekerem az ígért törökbuza után, küldök egy vak embert is a' ki fejtsen, nagyon jó fejtő nállam is mikor volt sokat fejtett — azon íntálom ne bortsássa alkalmatosságomat Törökbuza nélkül [Ótorda; TLt Praes. ir. 380/844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

fejtet. Csak e szk-ban pántot ~ kb. a szőlőtő két (téli) fedésre előkészített; a face să pregătească butucul de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; das Einbauen vorbereiten lassen. 1600 4 Nowembr(is) az szeleott kezdtem Mecczetui es pantot feyteui, két mecczeonek .. d 24 Kilencz pant feyteonek d 64 [Kv; Szám. 9/XII. 88 fgyártó Simon isp. m. kezével].

fejtett 1. bontott; desfăcut; aufgemacht. 1798 Poszomántbol fejtett (tzufkált) égetetlen ezüst egy fontnyi [Kv; DLt nyomt. kl].

2. (le)morzsol (kukorica); dezghioat, desfăcut de pe ştiuleți; abgekörnt. 1837: Jo szívü barátságánál fogva küldöm Szekerem az ígért törökbuza után, ... 25 „vékát kértem, hanem potolja ki 30., vékára, ha az öt véka nemis lesz fejtett el elegyedik a többi között [Ótorda; TLt Praes. ir. 38/844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

fejtő 1. kukoricamorzsoló (ember); cel care desface porumbul de pe ştiuleți; Abkörner. 1837 küldöm Szekerem az ígért törökbuza után, küldök egy vak embert is a' ki fejtsen, nagyon jó fejtő nállam is mikor volt sokat fejtett [Ótorda; TLt Praes. ir. 380/844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

2. (színes) pamutfonal; bumbăcel (colorat), fire de bumbac (colorate); (farbiger) Baumwollgarn.

1655 ket lepedőbe valo fejer varrasos fejtővel varrot hjm [Altörja Hsz; HSzJP]. 1673 Vagion ... egi veres fejtővel varrot Abrosz [Wass. Borsai István hagy.]. 1682/1687 Attam Egi len uaszon giapotal öltött abroszt, Ueres fejtővel rosakra uarrottat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1693 Egy vankos hajban valo elegyes fejtővel varrot csup. Ket kek es Veres fejtővel Szött vaszon kendők ujjak [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1695 Egi Veres Fejtővel varrott Abrosz [Nagyfalu Sz; SzVJk 51]. 1703 25 darab varrás, selyemmel, fejtővel, czérnával, irás után [Zabola Hsz; HSzJP]. 1728 Egi len gjolcs kendő kek fejtővel vetegetett [Eresztevény Hsz; SVJk] | Veres fejtőben(e)n elegyesleg szött abrosz [Uzon Hsz; i.h.]. 1746 Néhai Damo Mária Aszszony conferalt az Ekklesianak Egy gyapott veres fejtővel varrott rojtos kendőt [Lisznyó Hsz; SVJk] | Egy gyapott kendő, veres fejtővel vetegetett [Sepsimagyaros Hsz; i.h.] | Egy tángyér alá valo Szederjes fejtővel vetegetett gyapot vaszon asztalkeskenő [Zalán Hsz; i.h.]. 1755: Leányam Kovács Ágnes ... Vit el Ortza törő kendőt 2töt az edgyik volt karmasin Sellyemmel varrat. az másik kék Fejtővel [Mezöbánd MT; MbK VIII. 19] | monda az Inczedi Ur fogadosneja en rollad is mondom, mert te tolvaj vagj el lopván a' fejtőmöt Sztramaturamot [Kékes SzD; WLt Nagy András (30) jb vall.]. 1791 A Kendők végibe valo 1 fertály fejtőért 51 xr [H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1798 1 1/2 font ide való festett fejtő Rhf 1 xr. 30. 22 lóth Brassai kék fejtő Rhf 1 xr 12. 10 loth veres fejtő [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4]. 1815 Három abrosz kettő bors himes, egy veres fejtővel Szött [Mv; MvLev.]. 1826 ő neki maga dicsekedett István Kisó hogy neki a' Katona fejtőt s' Gyürüt vett [Magyarókereke K; Mny XL, 375 Tamás Ersők vall.]. 1829 Kék Fejtő maradott volt 4 font 2 Loth ... Veres Fejtő maradott volt 5 font 14 2/4 Loth [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.]. 1847 Bénya Flórának . boltból készen vásárolt minden fejtő varrás nélküli vastag vászon változója [DLt 745 nyomt. kl].

Szk: brassai ~. 1798: 1 1/2 font ide való festett fejtő Rhf 1 xr. 30. 22 lóth Brassai kék fejtő Rhf 1 xr 12. 10 loth veres fejtő [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4] * festett ~ → brassai ~

3. '?' Hn. 1602: feyteo kuttianal [Tordátfalva U; EHA]. 1693 Feyto^a meget (sz) [uo.; EHA. — ^aUo. alább Fey to alakban is előfordul]. XVIII. sz. eleje Fejtő alatt (sz) [uo.; EHA]. 1743: fejtő meget (sz) [uo.; EHA]. 1815/1817: A' Fejtő alatt (sz) [Miklósfva U EHA].

Az itt felsorakozó hn-i adalékok esetleg köfjő helyre vonatkozhatnak.

fejtő-cingulus (színes) pamutfonalból szött cingulum (rk papi öv); briu împletit din fire de bumbac (colorate); Zingulum gewirkt aus Baumwollgarn. 1721 Abosfalvi^a T Parochus Pater . kezenel maradott Egy veres fejtő cingulus [Ks 83. — ^aAbosfva KK].

fejtő-rokolya pamutfonalból szőtt szoknya; fustá tesutá din fire de bumbac; Frauenrock gewirkt aus Baumwollgarn. 1811: Négy fejtő Rokolya és egy franel szoknya 90 Rflor 49 xr [Lécfa Hsz; HSzjP]. 1850: Menyhárt Kalárának megadodott a' fejtő rokoja és karintza, ugy a' viselő karintza is [Uzon Hsz; i.h.].

fejtős fejtővel hímzett v. szőtt; brodat cu bumbăcel, țesut din fire de bumbac; mit Baumwollgarn gestickt/gewirkt. 1728 Vagjon ... Edgj himes abrosz, edgj kendő köteses ... Más szedet kendő kék veres fejtős [Magyaros Hsz; SVJk]. 1801 Három ordinár Vászon Párna Hajak, edgyike retzés, ketteje kék fejtős virágokkal kivarva [Gyalakuta MT; LLt 106/1]. 1838: Vagyon 6. Karintzák egy Sejem, egy fejtő, egy Pergál, három fejtős 18 fl. [Gidófa Hsz; HSzjP].

Szk: ~ **abrosz.** 1686 Edgy csillagos fejtős abrosz [Bikfa Hsz; BLt]. 1705 vagjo(n) egy veres fejtős csillagos abrosz /48 [Kv; Pk 6]. 1774 Anno 1774 Gróf Rhedei R: Sigmondne Veselényi Kata Aszszony o Nga istenes indulttyából adott a' Bodoni Rfta Eccla Számára Egy veres fejtős Abroszt [Hagmásbodoni (MT) ekl. könyve] * ~ **derekalj-csúp.** XVIII. sz. eleje Egy veresses fejtős lengeteg derekaly csup . paraszt lepedő lengeteg [Pk 6]. 1716: egy kék fejtős derekaly csup [Kv; Pk 6] * ~ **derek-alj-haj.** 1788 Egy veres fejtős Derekaj haj [Mv; MvLev.] * ~ **felhajtású felső lepedő.** 1788: Egy fejtő Czernás Totos fel hajtású Lepedő, egy also Lepedő ... Veres fejtős fel hajtású egy felső Lepedő [Mv; TSb 47 Néhaj gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.] * ~ **fersing.** 1842 Brassói szövét, veres fejtős csikos fersing [DLt 1019 nyomt. kl] * ~ **ing.** 1821 szökött el ködmánybe, veress fejtős ingbe [DLt 452 ua.] * ~ **kenderabrosz.** 1803 Három szélyből való veres fejtős Kender Abrosz, mely Toth tsipkával vagyon öszve foglalva [Szentháromság MT Palotay 21] * ~ **kenderlepedő.** 1694 Egy szedet veresses kender lepedő val. fl. 1/50. Egy Veres fejtős kekes kender lepedőt val. fl. 2 [Kilyén Hsz; BLt 4] * ~ **kendő.** 1680 Fejtős kendő kekes es vereses 4 veg(en) [Fog.; UtI]. 1735 Egy tótoktól vásárolt veres fejtős gyapottal szőtt kendő [M.zsombor K; Somb.] | Két Fejtős Kendő Egy Fejéreses Kendő [Kv kör.; RLt]. 1818 Negy Veresses fejtős Kendők 12 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.] * ~ **kendőző kendő.** 1821 kék Fejtős kendőző kendő [Mv MvLev.] * ~ **lepedő.** 1751: hagyom két veres fejtős lepedőmöt Borsi Ersebetnek [Kv; LLt 1/10] * ~ **mellrevaló.** 1856 Bosla Ferencz, Zsakó István, Vernes János, id. Zsakó János és ifj. Zsakó János Urak, meg fogadák pakulárjajknak Bedelői Duma Vasziát következő fizetéssel ... A feleségének egy fejtős mejjre való [Torockó; Bosla. Szász Mózes jegyző kezével] * ~ **párnacsúp.** 1788 Egy veresses párna hajban dírb darab retzék varrott és varratlan, kék és veres fejtős pár tsupok

... Öt pár Totos fejtő párna tsup, fél totos kék szöves négy párnára való fél totos veres és kék fejtős tarkás párna tsupnak való szöves, ehez hasonló veresses négy Fejtő czernás Totos szöves No 4 [Mv; TSb 47 Néhaj gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.] * ~ **párnahaj.** 1756 Két pár totos Veres fejtős vendég(ne)k való párna haj [Gernyeszeg MT; TSb 21 „Borbára Biro prov(idi) Joannis quond(am) Péter” (!) (56) vall]. 1761 a pinczében az hordon egy veres fejtős totos parnahajat ... egy hetig herverni látta (!) [Torda; Tjk V. 44]. 1809: Egy Veres fejtős totos, más egy veress és kék fejtővel varrott Párna haj Hfl 1 Dr. 80 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kád. hagy. 5] * ~ **tángyértőlő.** 1788 3. fejtős Tángyér tőrlő [Mv; TSb 47] * ~ **vászonabrosz.** 1810 Egy kék fejtős vászon abrosz [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 1] * ~ **végű kendő.** 1674: Egy fejtős uégő kendő [UtI].

fejtő. 1. Csak jelzős szk-ban; numai in construction attributive; nur in attributiver Wortkonstruktion: cu cap; -köpfig, mit Kopf. 1585 Georgy ... Monda, Ama kissébbik az vires feidő vagdala engemet [M.valkó K; KP. Tolnial (!) Gaspar j b vall]. 1652 Keőbleősi Thamasne . rezketeges fejtő nyomorek [Km; GyU 133]. 1685 nem engette azt az Reszketeges Fejtő Miklost hogy Sorbany molnart szolgállya | egy Reszketős fejtő Oláh Miklos [LLt]. 1688: Az biro reservált ezek közzül kezenél egy deres es hodos fejtő csitkozo kancza lovat [Bucsum F; MvRK]. 1791 a' Kantza-Ló rövidetske derekú, tsinos fejtő marha [DLt nyomt. kl].

2. fejés; cu cap; mit Kopf. 1587 Az Georgy Mesther Esmeg Chinaltatot az Czyganokál 8 zeles fejtő zegeket attam) f. — d. 4 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 17 malomszám.]. 1609: Hogy az kwleao praedikallo zek felett való fillegoriat megh pleheosztetuk veottu(n)k szeget Lapos fejtő lakatos Georgtól d 6 [Kv; i.h. 126/IV. 124]. 1623 czenaltasso(n), zep bellet az vagy keczeres kaputt keth felé Nyolt gyaluit dezakaboll mellyet zep megh onnozott Eoregh holiogos fejtő zegekkell veresse(n) megh swreōn [Szu/Fog.; Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1726 Az koporsomatis tiszta gjolesal vonnyák be, s apro fekete felyű szegekkell verjék meg [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.]. 1736 az koporsót ezüst, aranyos fejtő zegekkell igen gazdagul külyel beverték, és hogy az aranyos fejtő szeg jobban kiadja magát, a koporsót fekete biborral vonták be s azt szegezték az koporsóra az arany fejtő zegekkell [MetTr 404]. 1740: gömböljég fejtő vas zegekkell meg vertt Fenőj deszka ajtó [Kv, BfN Gyalui cs.]. 1756 a Veteményes kertben bé szolgáló Ajtó ... felső szemöldöke szegeletesen kötessel nagy fejtő fejtő fa zegekkell foglaltatik a kapu felekhez [Branyicska H; JHb LXXII/2. 29] | Aproféjü zegekre két verse Rfl 1 xr. 14 [TL. Teleki Ádám költségnaplója]. 1817: (A kúria) utzárol bé járo két felé nyillo, fenyő desz-

kából készült berlett kapuja laposs fejű vas Szegekkel meg szegezve [Ördöngösfűzes SzD; Örm-Múz. Inv. 1].

3. gombos; cu máciulie; mit Knopf. 1711 1 Buzogany ezüstös nyelvű es fejű 15//— [Ap. 5 Apor Péter inv.]. 1760: Edgy Venturin Kő fejű Nád Páltza [Mv; TGsz].

4. (vmilyen) foglalatú; cu monturá; mit (irgendeiner) Passung. 1629 Egy kerek feyw peczietes giwrw Ezwstbe vagio(n) meczue, egy. SI. niom negied fél araniat ér. tt f. 8 d. — [Kv; RDL I. 143]. 1651 Edgy gómbóleghe fejű Gyűrű őregh metczet Gyemant benne [Wass. Wass Judit kel.]. 1728 egy nagy öreg rosa fejű gjűrű 25 gyémánt benne, más gyémántos szűves gyűrű ket kéz össze fogodva rajta 10 gjémánt benne [Nsz; Ks]. 1774: Egy Szeretsen fejű Gyűrű [MNY XXXVIII, 306]. 1837: Két arany gyűrűk kigyos fejűek [Dés; DLt 526/1838].

5. tetejű; cu calotă; mit Kopf. 1802: Koka György vasvillájával úgy ütötte Főben az Exponenst, hogy ... ha nagy dubitza fejű kalapja nem lett volna egyenesen hogy az E(x)-p(one)nsnek Feje ketté hasadt, és halála történt volna [Mv; Born. XXXIX. 53]. 1811 Senker Mihály visel ... egy viseltes magosotska fejű Kalapot [DLt 148 nyomt. kl.]. 1837 Albert Mihály ... kalapja újj alaton gömbölyeg fejű [DLt ua.].

6. (ágy)fejes; cu căpății (de pat); mit (Bett-)haupt. 1838 Egy hajtott fejű festett Ágy, egy páár felleges festékű karos szék, két gyantáros fekvő Láda, és egy Váradí Láda [Szentimre MT BalLev. Balog Klára kel.].

7. végű; cu capăt; mit Ende. 1817 Egy uj párna, vászon Tokkal, 1 fél viseltes varatos fejű hajjal [Mv; MvLev. 2].

fejül, feljül 1. felül, felyül

fejtétel fővétel, lenyakazás; decapitare; Köpfung, Enthauptung. 1759 Bánffy Dienes ... életét elfogyatták Bethlenben ... Ennek fejtétele után maradt egy fiacskája [RettE 92].

fejzóvas 1. fejezővas

fék fn 1. kantár; friu; Zaum. 1507 vala Nam zalagon ... eg l(o zabo)la (?) fekesttül [Kv kör.; NyIrK VI, 187 Cseh Istvan végr.]. 1573 Nagi peter Azt vallia ... hagi Demyen Nem tyztessegbely Ember Mert Mind az Zeoch myhal poharat feket ely lopta [Kv; TJK III/3. 215]. 1590 az masik Alperes meztelen szabliaval wolt az mi atiankfian, es lowai fekit el wagh-dalta [UzT]. 1636 az Sombori Jstvan loua ... , vond ki az feket az fejebeol [Mv; MvLt 291. 72b]. 1658 egy lovat vitte el fekeiben niergiben [HSzj nyereg al.]. 1691: Csótörtőkön pedig eljővenek az Colosvari Nemetek Dees Varrassat fél vérték az en Lovamat az eo kglme keze alat találván aztis el praedaltak Nyergestül, fekestül [Dés; Jk]. 1723: Egy pár lóra való

uj dohottas Németh szerszám; hozzávaló fékjeivel és Zabolaival [Koronka MT; Told. 29/2]. 1845: Martonoson* lakó közrendű Pap Ferenc — 45. éves, Reformatus ... felel ... az el vett zálog két jo ujj fék volt, mit szabad kotya vetyénn ... én vásároltam meg [Fotos Hsz; HSzjP. — *Hsz].

2. ~et vet gátat vet; a pune capăt; hemmen. 1807 Valójában szükségesnek látom az egész Embert le ültetni, és határ nélkül való képzelődéseinek féket vetni [Balázstelke KK; DLv. 4. XXXVIII].

Szk: aranyos boglárú ~. 1595 Egy Aranjas boglarw fek egy seljem keotesen vagion [Zsombor K; SL. Sombori László gyermekeinek oszt.] * boglárós ~. 1594 Hat lora ualo barsonios Rez boglaros ham No. 6. Hat lora ualo fekethe barsonios boglaros fek No. 6 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27, MNY LXI, 112] * cseres ~ cserzett kantár. 1596 De az fekitis, mint hogy oda vezet, monda az porozlo eskwuessel hogy oly cheres fek volt hogy megh ert volna 32 penzt attam azert f — d. 32 [Kv; Szám. 6/XXIX. 54 Bachi Tamás sp kezével. — A teljesebb szöve. fél 1. al.] * portai ~. 1697 Felvinczi Sigmund Ur(am) egy uttal Gernyeszégre* hozott egy egész lora való öltözetet, ugj mint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójával edgjütt, Aranjos imitt amott Turkessel rosa formara, csinált Katona Nyerget, merőben Aranyos Ezüst Kengjlestül, egy rövid köves Hegjestörrel edgjütt Portai Merőb(en) töltött Czafraggal edgjütt [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall. — *MT] * szekeres ~. 1593 bekes Istwan zolgaia .. egy wj zekeres féket wont kj Az lünak az feiebol [Kv; Szám. 21/V 126]. 1594 Egy zekeres niergemet hewederestwl zerzamoszul es egy zekeres fikemet attam oda adamnak az porozlonak [Kv i.h. 6/VIII. 30a Caspar Semel sp kezével]. 1600 Veotttem szy gyarto Balintul egy zekeres fiket, Cheres Beorbeol czinaltattat d 75 [Kv; i.h. 9/XII. 66 Igyártó Simon isp.m. kezével] * varrásos ~ hímzett kantár. 1805 két lora való farlham minden hoza tartozó varásos fékekel es Gyep-lövel [HSzj farhám al.].

fék ige (nő) elintéz; a (o) regula; notzüchtigen. 1572 Hegedws Myhal azt vallia hogy tavaly az vachy peter haza Eleot alnak volt Hegedws Janos Es varfalwy Sebastian Tekint be az kapwn Hegws (!) Janos Mond ahlw mynt fogdossak Egimas kezét az en felesége(m) az lengelekel Mond varfalvi Mi ellened benne, Mond neky hegedws Janos, Ninchen semmy ellene(m), Am fekyak az kwrwat [Kv TJK III/3. 32].

fékagy kantár; căpăstru; Zaum. 1595 Egy Aranjas boglaros fek Agy [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1617: uagion valami lora való ezüstös szerszám, vgi mint fek agi, szügellő, es farmatringh [Abrudbánya; Törzs]. 1620 Egi io fele fek agitul ki sok boglaru f —/9. Egi io fele fek agitul, ki negi boglaru f —/6. Egi apro fek agitul, ki negi boglaru f —/2. ... Egi bagaria

fek agitul ki ne(m) boglaros f —/3 [Kv; KvLt II/69 Vectr 18—9]. 1659 egy lora valo ezüst arannias szerszámot fék aggial szügiellebuel, lo arràra valoul edgiüt, aztis hagiom Mihalcz Miklosnak [Altörja Hsz; Borb. I]. 1688 Szy Szerszámokrol Egy szügyellötöl f —//03 Egy vasas kengyel szitol f —//06 Egy Czapa féktől f —//15 Egy Czapa szügyellötöl f —//04 1/2 . Egy köz nagy Boglárú fek agytul f 0//04 1/2 Egy Bagria fék agytul f —//04 1/2 Egy Bagaria kötő féktől f —//11 1/2 Egy Rendbéli köz hamtol f 1//00 [Bfr Vect.].

Szk : *pikkelyes* ~. 1711 : Egi oh pikeljes ezwt fek kinek ezwt az zabolaja. Egi pikeljes fek agy, regj [Kv; RDL I. 88] * *pillangós* ~. 1681 Pillangos Fek agy szügye(1)löstül Kopott aranyozott orozzojával [Uti] * *portai* ~ 1711 portai fék agy szügiellőjével orrodzojával Tarka Selyem Majcz fékmlő szár rajta. Egi majd két ujnyi szélességű veres Selyem Majczra vont aranyas Ezüst fék agy szügiellőjével edgjütt orrodzojával kék selyem Majcz fék szárával [Told. 19] * *szironyos* ~. 1628 Egy Szironios fek agy [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9] * *török* ~ 1628 : Harom török fek agy Egy fek agy, kötő fekesteöl [uo.; i.h. 12].

fekély abces; Geschwür. 1631 ez vilagnak itileti szerent szennedhetetlen nyaualyakkal, es undok fekélyekkel nyomorgattatom [Szentmargita SzD; Told. 26]. 1795 : Illyetén rendtelenségeket követvén a' jó ötsém, valahányszor haza érkezünk; mind annyiszor fekélyekkel, bogarakkal, ujra meg ujra rakva találtuk; s A velle való utálsággal telley bibelődésnek vége hoszsza nem vala [Mv; Told. 47]. 1822: égy Kovács Anika nevezetű süllyes daganattal és fekélyekkel sinlődő Rab Aszszony [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt].

Szk : *fenés* ~. 1829 Surányi Kata czombján is ki ütött fenés fekélyek miatt lassu járásu [DLt 883 nyomt. kl].

fekélyedés. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: *gövrélykóros* ~ gümőkóros/tuberkulotikus fekélyesedés; abces tuberculos; tuberkulotisches Geschwür. 1858 : halt meg Márkus Trézsi leánykája Rozsi más fél éves korában gövrélykóros fekélyesedésben [Dés; RHAK 96].

fekélyes cu abcese; geschwürig. 1628 : kettfele tiztatalansagatt, Fekelies voltat kezziensegetől fogua(n) meli Franczunak Jteltetet, es paraznasagat is ex infallibilis circumstan<tiis> testiu(m) elege comprobalua(n) egienlokeppen meltonak iteleők az el valasztasra Hyripi Giorgiőt az megh nevezett Santus Annától [SzJk 23]. XVIII. sz. eleje jó a Csipke bokornak a bottyát meg Szárásztani, és meg törni, s abrakba be adni a fekélyes lonak [JHb 17/10 ló-tartási ut]. 1769 : Groff Toldalagi Pál Úr Ó Nsga Ménesse igen rút fekélyes nyavalyában vagyon [Koronka MT; Told. 19/44].

fékmlő kantárszár; dirlog; Zaumzügel. 1581 Zygiartha Lwkachtyol veottem ket hamot kyert fyzete(m) neky f. 1. ... Veottem ket fekemleot p(ro) d. 4 .. Egy feket foldoztattam meg att(m) d. 12 [Kv Szám. 3/1 Eppel András mb kezével]. 1587 : vnum ephipium ex cute czapa vocata coloris cerosi vna cum fekemleo vocato [Gyf; GyK]. 1609 Czinaltattam meg az louaknak fekemleieket Allodzoioakat d 38 [Kv; Szám. 126/IV. 58. — *A d más tollal írt későbbi betoldás]. 1632 utannunk njargalanak s en megh fogam ... az lova fekemlejett s az hegies töretis [Mv MvLt 290. 70a]. 1642 egy ezüstös aranyas burotot (!) Fejervari Zabola Fekemlőstől [Koronka MT; Told. 1a/II]. 1650 egy ember az fel kezeuel megh foga az üstöket az Lónak az mas keze az fekemlon vala fekozi vala az Louat [Nagykede U; UszT 8/64. 68g]. 1696 Egy lora valo fék orrozat és fékmlő nélkül [LLt Fasc. 75].

Sz. 1658 Az mi pedig az Telthoti dolgát nézi az jószág szimborálásból, én nem bánom, mert nem nekem kéred az jószágot, hanem magadnak, ha kezetekben maradhat, de mint hallom, még más tartja az fékmlőjét annak a jószágnak [TML I, 139 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz Borosjenőről (Arad m.)].

fékmlőszár kantárszár; dirlog; Zaumzügel. 1673 Egy Bagariára csinált, pillangos széles aranyas szerszám fék, szügyellő, far matrig. Zabola, fekemlo szár nélkül [Fog.; Uti]. 1688 Egy Eöregli Szellyes Rostelyos és Arányos lora valo szérszám ezüstös Kármány Zabolával kinek Tarka Majcz az fékmlő (!) szara [Beszt. Ks S. Misc. 27].

Szk : *selyemmajc* ~. 1711 portai fék agy szügyellőjével orrodzojával Tarka selyem Majcz fékmlő szár rajta [Told. 19].

fékmlőszíj kantárszár-szíj; curea pentru dirlog; Zaumriemen. 1600 27 Napja(n) Bogd (!)* Azzon havanak veottem kett fikemleo szyarat d 7 [Kv; Szám. 9/XII. 63 Ígyárto Simon isp.m. kezével. — *Elírás Bodog (érted bol-dog) h.].

fekés 1. fekvés

fékes kantáros; cu căpăstru; mit Zaum (ver-sehen). 1659 Az fékes kanczát hagyom az Kaycza Péter fiam sanczában* [Kozmás Cs; SzO VI, 223 Kaycza Mihályné Orsolya végr. — *Tartár rabságból való váltságban].

feket fektet; a culca (in pat); (ins Bett) legen. 1570 Recepta contra frigus Vegy epicmot partem 1, Petrisoliomot partem 1, kaprot partem 1 Levestökömöt partem 1, Törd özwe Iol, es annak utanna ös* erős echetet Reaia es fachad meg, oztan Annak az viszeuel hinček meg az gyermek Ruhaiat es fekessek beleie, es Meg gyo-gyul, P(ro)bat(um) est [Nsz; MKsz 1896. 372. —

Értsd: önts]. 1756 Mely dologh irant nem in-comodaltam volna annyiszor ha ezen sullyos nyavalya illyen hoszzason agyb(an) nem feketet volna, mostis nem feketne hanem in ipso Termino azan dolgott consumaltam volna [Lőrinc-fva MT; Kp III. 135].

fekete I. mn 1. korom: szinü; negru; schwarz. 1567 in veste zederyes, alol fekethe kek fellywl [Kv; Tjk III/1. 21]. 1576 En Melyth Anna lattam Baranyay Annok Zeoksegere Jgen wyssett fodroth feketeo Selyemwel Aranyal waroth | Egy Syngh maycz feketeo Barson [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. 1595 25 Júlý: Hogy Azzonnyunk ö fge be Iöüe: Attam az Pastet Sütöknek es Zakaczoknak ö fgek zamara,

1. kötes Schrentzet temerdeket feketeyebet tt f 1. — [Kv; Szám. 6/XVIIa. 201. ifj. Hel-tai Gáspár sp kezével]. 1630 Egy fekete mai-czos parta Eo, boglar vagion raita tizenketteö Niom m. 2 p: aestim: — tt f 44 d — [Kv; RDL I. 147]. 1656 Vagyon(n) Meddeö tehen Nro. 7. ... 4. fekete barna 6. Fekete czaban .

1. Fekete Csaban Szöke 2. Kormos Szöke [Do-boka; Mk Inv. 12]. 1682/1687: Attam Egi fe-kete Rasa Poszto Uy Palastott, három rend Zöld barsoni Prem az elein, es Ueres Bagaziaual berlett az Eleie | Attam Egi uiselö fekete perpa-ta Palastott, Ennek es zöld barsoni Prem az elein [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1711 2 Fe-kete kalap ... 4//80 [Ap. 5 Apór Péter inv.]. 1733 egy Kúsdög Fekette es fejer gyönyből (!) álló nyakra valo egy Kis medálj az Közepin [Borb. I. Kelt „in Conventu Csikiensi”. 1752 Egi Tiszta Fekete Kúsdög Kantza [Dob.; TLT 42] | Süldök 22 darab ezek mind veresek es fe-keték [HSzj fekete al.]. 1788: Két tsomotska karmasin szín es fekete Bótsi Selyem [Mv; TSb 47]. 1802 1 Sing fekete jo fele atlatzat 2 Rf 1 Sing fekete Atlatz [Déva; Ks 120. III. 8]. 1810 Egy fekete Tamisz ruha Rf 2 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 4]. 1816: Fekete fátyol keszkenyök 40 xr [Kv; Born. IV. 41].

Hn. 1525–1568/1575 flunium Nagi pathak, flunii feketewiz [M.valkó K; KHn 102]. 1547: iuxta flunium feketeygh [Márkosfva Hsz; SzO III, 281]. 1677: az Fekete nyilak között (sz) [Vargyas U; EHA]. 1714 az Fekete nevü széna füben (k) [Mezőbánd MT; EHA]. 1824 a Fekete Hagymás nevezetü havass [Szárhegy Cs; EHA].

Szk: ~ farkú a. 1735: Egy kék anglia dolmány, fekete farku veres Sinor rajta [M.zsombor K; Somb.]. — **b. 1761:** Szarvas Fako fekete Farku Serennyü ... örog Kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 14] * ~ *festékes*. 1760: Hat Pár aranjas fekete festékes Bétsi pórtzellán fintsiák [Mv; TGsz 2]. 1849: Cseh Iosefő ... a volt Pogadossánál tanált egy fekete festékes gu-nya-tartanak az ajtaját [Héjjasfva NK; CsZ] * ~ *hajú*. XVIII. sz. eleje: Az Curiosa Domina eleggő allittya hogy epen Apja fia, de meg is-

merszik, mert ambár fekete Szemü, Szemődekü légyenis a Gazda Aszszony de Arany Szörü Vrá-túl férjetül, fekete haju gyermeke nem Születik [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1798 A' Neve a' Kotsisnak Mihály, Fogaras Földi Királyhalmi ... fekete szemü hajú, elől le-állo dupét viselt, hátul czopfot [DLt nyomt. kl] * ~ *kordovány*. 1744 Egy gyenge Veress kordovány Egy gyenge fe-kete kordovány [Szentdemeter U; Llt Fasc. 67]. 1757 Timár Bogdán Christoftol két fekete Kordoványra s két fakó Bérles bőrré Rh. f. 4x44 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 144a]. 1765: vettem Boldogfalván egy pörös kordoványt Hfl. 1 Dr. 26 Déván vettem három fekete kordoványt Hfl. 6 Dr. 12 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 szám.] * ~ *kordoványcsizma*. 1724 expen-sas extraordinarias hoc modo annotavit An-dr(eas) Huszti: 1 Jan. Bartsai Jankónak egy pár Veres kordovány tsizmát. Teleki Samunak egy pár fekete kord(ovány) tsizmát [TKI Barcsai János tutorsága] * ~ *ökör* fekete szörü ökor. 1617 Tudom aztis hogj Nagj Marton az felseö faluj éöreokseget Beczj Jmrehnek atta uala ket fekete eökörert [BLt Jmericus (!) Kay-czia de Vyfalu* (80) nb vall. — *Kászonyúfaluj] * ~ *serényü*. 1684 Eöreg Meddö Kanczak ... Eger szörü fako fekete serenyu farku no 2 [Fog.; UtI]. 1833: Aranyaszörü fekete serényü 2 esztendőre menendö kanta-csitkö [DLt 310 nyomt. kl] * ~ *szélü gyolcs*. 1591: Zabo Mar-thon vallia, Ezt lattam hogi Huniaddon mind ez ket olahnak holna alol vontak ky az fekete zelw giolczokat [Kv; Tjk VI/1. 138] * ~ *szem-öldökü*. XVIII. sz. eleje Az Curiosa Domina eleggő allittya hogy epen Apja fia, de meg is-merszik, mert ambár fekete Szemü, Szemődekü légyenis a Gazda Aszszony de Arany Szörü Vrá-túl férjetül, fekete haju gyermeke nem Születik [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1833 Czérán Nyi-kuláj fekete szemöldökü, csóka szemü [DLt 304 nyomt. kl] * ~ *szemü*. XVIII. sz. eleje ambár fekete Szemü, Szemődekü légyenis a Gazda Aszszony de Arany Szörü Vrá-túl férjetül, fekete haju gyermeke nem Születik [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1798 A' Neve a' Kotsisnak Mihály, Fogaras Földi Királyhalmi .. fekete szemü hajú, elől le-álló dupét viselt, hátul czopfot [DLt nyomt. kl] * ~ *szinü*. 1763: Egy pár Aszszony-nak való zifra varratos fekete színü Kesztyü [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ág-nes inv.] * ~ *szörü*. 1623 ezeket mi elötvnk ada ... egi fekete zeörü herelt löert [Mihályfva NK; JHb XXII/24]. 1777: történt akkoron Bede Juonnakis, egy fekete Szörü kantzájánakis gonoszul valo azon határol el téveljedése [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1780 az Fekete Szörü kan-tzat ... által adta volt az katonának, akki ismit által adta volt egy Czigánynak [Pintoág; H; Ks 113 ua.] * ~ *változik* elsötétül. 1563 szent Margit aszszony nap előtt való hétfőn este, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék es semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy oráiglan [ETA

I, 20 BS] * ~ *zománcos*. 1668 Vagyon egy fekete Zomanczos Arany nyakra valo, mellyen vago(n) egy füllengő vagyon mindenestől benne. 33. Öreg szem Gyöngy [Mk. Kapi György inv. 10]. 1786 Három fekete Zamantzos Arany bog-larotska, két két jó féle nagy gyöngy a közepibe, és jó féle gyöngy a fityegőjök [Nsz; Ks 74. 56].

2. sötét bőrű; cu piele de culoare închisă; dunkelhäutig. 1629 Azt is hallottam, hogy az katona kérte az asszonytól, hogy melyik az mi fiunk? s az asszony pedig ezt mondotta reá, hogy hiszem látod, melyik; hogy nem olyan fekete, mint az többi [Mv; MvLt 290. 150b–3b átirásban!]. 1632 zolgámnak aztis mondotta hogy edes zolgam az te tested igen szép feier, de az en Urame ollian fekete mint az Cigannak [SzJk 36]. 1750 addig nem nyukszik, míg meg nem őli, az ilyen teremtetete fekete fiát* [Kál MT; Berz. 12. 92/61. — *Ti. a férjet, aki úgy látszik, fekete volt, mert cigányozta is].

Szn. 1482 Nicolao Fekete [O.zsuk K; TelO II, 149]. 1553 Emericus Fekethe iudex [M.lápos SzD; Makkai, SzDPuszt. 49]. 1554: Fekethe balas. Fekethe Iános [Kv; Szám. 1/IV. 24]. 1565 fekete Mate [Kv; Szám. 1/X. 120]. 1596 Fekete Istua(n) [UszT 12/110]. 1609 Fekette* Andras [Gyalu K; Sennyei 47/11. — *Az ikerítés i.h. más nevek írásában is előfordul]. 1697 Fekete Sofia F. Gyarmathi Pap Daniel felesége [Dés; Jk]. 1743 Fekete Istvánné Aszszonyom [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1760: Ns Kereszturfi Szeki Tordat falvi* ... Fekete Mihaj [Sf. — *U]. 1847 Ns Kereszturfi Szeki Tordat falvi*. Fekete Mihaj [Sf. — *U]. 1847 Fekete Poli [Kv; REkLt 79].

Szk: ~ *boszorkány*. 1711 Engemet nemes Aszszonyt, hiremben; nevemb(en) betsületemb(en) rutul meg gyalázott; elsőb(en) I(s)t(en) és a nemes haza Örvenye ellen, káromkodo szitkokkal, ugymint ördög atta fekete kurvájá(na)k szidott; item ugya(n) akkor nemet Regiment kurvájá(na)k és fekete boszorkány(na)k szidott, melyet ... kész leszek a D(omi)nus Inctus ellen comprobalni [Dés; Jk 357a] * ~ *kurva*. 1573 Anna nehaj Iacob Istwanne Azt vallia hogy . hallotta Illemmodon kezdy zydalmazny, Meg adom készen tydwet fekete Bestie kwrwa or bestie kwrwa [Kv; TjK III/3. 158]. 1711 ördög atta fekete kurvájá(na)k szidott [Dés; Jk 357a]. — A teljesebb szöve. fentebb ~ *boszorkány* al.] * ~ *ördög*. 1613 mi azt hallottuk hogy tőkös Czereni Gaspar, monda az azzoni, elegh nagyi tőkli vagion, de affelől elegh nagyi fekete ördöge vagyon [KJ].

3. sötét/feketészöld; verde închis; dunkelgrün. 1836 Simeon Bardotzi ex Száraz Ajta (52) colonus fatetur . Nem Havas, s nem is lehet Havasnak nevezni abból az okból, hogy Havasoknak a' magos fekete erdőket szokták nevezni, a'hol fenyő fák vagynak [Százazajta Hsz; HSzJP].

Hn. 1623: Syluam Fekete Erdeo nuncupatam [Bodola Hsz; EHA]. 1652/1653 az Nyeny* uton mentenek ki az Fekete Erdeőre [uo.; EHA. — *Nyén, később: Keresztvár Hsz].

4. kb. fekete penészes; cu mucegai negru; schwarzschimmelig. 1613: Az Jozagh haznabol Ada egy fekete Aztagot [Kisborosnyó Hsz; HSzJP]. 1748: a' melly szénát itt a' Maroson tul valo réten tsináltatott vala ő Kglme, az igen poros, és fekete volt, alig tudtuk fel kapálni mikor takartuk, mert 'a fű is által költe volt [Marossztkirály AF; Told. 56].

5 ~ *farkas* Canis lupus L. melanizmusa; lup de culoare neagră, lup brun închis; schwarzer Wolf. 1824: Mlgos G. Bethlen Joseff Ur egy a N. Iklandi határon vadászat közben találtatott nevezetes ritkaságnak . a leg ritkább vadászok elejében is ritkán akadott fekete farkassának Flgs-Urunk menageriájába ... léendő alázatos ajánlatását kérvén bátorokodunk a Flgs K. Ig. Tanácsot instálni, méltóztasson az érdekelt fekete Farkast ... az ő Flge ritka állatai közé léendő fel vétetésra ajánlani [Torda; TVLt Közig. ir. Nr. 114].

A szó a farkasnak egy sötét/feketésbarna változatára vonatkozhatik.

6. ~ *medve* feketemedve-prém; blană de urs de culoare închisă; Schwarzbärenpelz. 1820 Egy Fekete medvével premezett egészszén roka másas matéria Bunda 1 [Pelőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel.].

A szó a barna medve 'Ursus arctos' egy sötét/feketésbarna változatának írhájából készült prémre vonatkozhatik.

7. . 1807 egy Rosafát hoztak mellyet be oltottak hogy fekete légyen belőlle [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója. 361].

II. fn-i haszn-ban; cu funcție de substantiv substantivisch: 1. fekete szín; culoare neagră. Schwarz, schwarze Farbe. Sz: a fejért *~ nek* (nem) mondja. 1772 mind azokat vgy a' mint mondták helyben nem hagyta, a' fejért feketének nem mondotta [Drág K; TSb 21] * se fejért, se *~ nem* szól, se bűt, se bāt nem mond. 1788/1790. se fejért se feketét nem szollott; hanem mint a' kö halgatott [Dés; DLt]. 1820: Sajnoson olvasám leveledből hogy ha kívánságod szerint kedvedet nem töltöm a' jóságom bajához s directionjához te se fejért se feketét nem szollosz [Kv Pk 7].

2. *~ je* (vminek) (vmiből) a fekete; negru(l) din ceva; Schwarze. 1692: Kgldejt nagj becsüllettel kerem, az melly Bőröket hogj szattyanok(na)k keszicsek Kgdj kezéb(e) küldöttem volt, ha el keszitettek, az feketejeből csinaltasson Kglde affele Szakacs Inasok(na)k valo Csizmakat [Küküllővár KK; Szád. Thorockzai Mária Boer Péter komájához, de csak az aláírás sajátkezű].

3. fekete/gyászruha; haină neagră/cermită. Trauerkleid. 1736 (A temetésen) hat feketében való ifiú az test mellett hat szenvedéket tartottanak, az fejinél és lábánál nagy gyertyák égtenek [MetTr 408].

4. a körme *~ je* negru(l) sub unghii; Finger; Nagelbreit. 1644 A mint engemet Munkacz Borbely Istua(n) el hiut vala, ennek az Baczio Ianos fejének fel meczesere hogi sebes vala, ugia(n) en meczem fel az sebet, az mellet üteöttek volt. ... hanem egy igen kiczinj sebeczike vala az fején

által felt mint a körmöm feketeje [Mv; MvLt 291. 411b].

5. '?' 1570 Anna Aztalos Imrehne hithy zerenť vallya, hogy latot dolgot egebet Nem Thwd Zabo Janosnehoz Mondany ezt Latta hogy az eo Athafya Eotthues Demeter Ayandekozta es Bezellet vele Mert vtana Jart, Es aztis hallota Zabo Janosnetwl mykor az vra az Thaborba volt Eottues Demeteris, Vyd Jsten az fálnak az feketet, hozd az en agyamba az zeoldet*. Orsola Nagy Gasparne hithy zerenť vallya Eztis hallotta hogy azt Monta Zabo Janosne Jsten vyd az Keofálnak az feketet az zeoldet hozd az agynak [Kv; Tjk III/2. 35–6. — 'Zabo Janosnénak Eotthues Demeterrel való házasságtörése ügyében tartott vallatásból. Az utalás alkalmasint fekete, ill. zold mundéros katonára vonatkozhatik].

6. '?' 1772 Az ökor Bendőjinek pedig a' Feketeje a' belső fele tsak magától, hidegen is ollan könnyen le koppada 's le hámleék, hogy . soha olytant többet nem lát unk [Koronka MT Told. 26].

fekete-árva apátlan-anyátlan gyermek; orfan de tatá si de mamá; elternosse Kind. 1815 k. Vólt még régen Kolosvárt fondatio a) Cardinalis Batthyáni Jóseftől 20 convertitára, b) Gróf Lászlótól 12 ugy nevezett fejer Árvákra, c) Udvari Consiliarius Benók Urtól 6 fekete, vagyis Mind a' két szülőkötől meg fosztatott árvákra [JHb Csáki Rozália iratai. Közhasznú humánus intézetek feláll.].

feketebab babfajta; un soi de fasole; Art Bohne/Fasole. 1745 Fuszujka Met. 1. Fekete Mezei bab Met. 1. Lentse Met. 4 [Marossztkirály MT; Told. 18]. — Az utótagra l. *bab* al. a jegyzet.

fekete-bankális fekete bankjegy/bankó; bancnotá neagră; schwarze Banknote. 1811: Quietantia. Három száz hat R. forintokrol, és 30 xrokrol, melyeket hogy ... osdolai Vas Antal vr Tatrosi Theresia rész Jozságának Arendatora az első Semesterre illő Arendatitfia Summa defalcatiojaba mostani Fekete Bankaliskba 1532 Rfokba és 30 xrokba(n) in quintuplo effective kifizette légyen quietalom [Felőr SzD; Bet. 7].

fekete-bankó bancnotá neagră; schwarze Banknote. 1811 a' mig a fekete bänko használható kézbe forog azaz bé váltás idejéig, az arendát, az arendátor Urak fekete bankoval, az után pedig ... helyébe veres, vagy egyéb más pénz neme állítatik, azon veres bänko, vagy más jo pénz nemével tartaznak minden kifogás nélkül befizetni [Km; KmÜlev. 3] | Husz Rforintokott még foljamatban lévő fekete Bänkoban ... ki is fizette [A. csernáton Hsz; HSzJP]. 1812 a mostan járó fekete bänkival fizetődjék [uo.; i.h.]. 1823 A' fekete Bänkö Deváltatioja alkalmatosságával a' kérdésben feltett Jozságot a' Néhai édes Atyámtól ki akarván váltani [Mv; LLt].

feketebarna sötétbarna; brun închis; dunkelbraun. 1625: melj marhaknak szeőreők egik fekete barna, az masik veres reőt | ment volt egy fekete barna szeorw monyas gyermek Loua(m) harmad fw az J Kanchyay közze [Uszt 25, 92a]. 1629: Lattam ez fekete Barna louat ..., de nem tudom ... hova let [Mv; MvLt 290. 167b]. 1634: Taulaj louaczka czitko 3 egjk kek zar egjk fekete 3madik fekete barna [Hsz; LLt]. 1641: aestimalta(na)k 2 tavaly eőkeőr tinot ad fl. 4 Eggik fekete barna, masik fekete tarcza [Tompaháza AF; Bál. 40]. 1656 Vagyo(n) Meddeő tehen Nro. 7. ... 3. kek szőke. 4. fekete barna [Doboka; Mk Inv. 12].

feketebeli I. *mn* fekete ruhás; in haina neagră; schwarz gekleidet. 1572 Sophia fekete Matene azt vallia, hogy .. ky Jeo egy feketebely Ember az hazbol, De eo Nem Twgia ky volt. Es my Jaratba volt otth [Kv; Tjk III/3. 4]. 1591 Vyuari Balasne, Cathalin vallia Egikor egi feketebeli Inasis jeot vala oda, es egimasnak sugnak vala [Kv Tjk V/1. 180].

II. *fn*-i haszn-ban cu functie de substantiv; substantivisch fekete ruhás ember; om imbrăcat in negru; schwarzgekleider Mensch. 1600 Zynt-hay (!) Palne Margith monostory azzony vallya ... azon erkeze(m) ky hogy kezdek mondany ahwn vgimond az az az feketebely Mind vede annak eleotte es im az is neky tamada [Kv; Tjk VI/1. 507]. 1640 az katonak keözul nemelliek oda niargalanak, az teőbbi keőzeőt egy feketebelit es egy fejerbelit latam hogy meztelen kardal valanak az Rabot el szabadittak az Azzony eo naga Darabantiat vertek tapottak az Pufogasat oda hallottuk [GyK 1 Magdarena Kovacz cons. nob. Pauli Szakmari (35) vall.].

feketeborsó borsófajta; un soi de mazăre; Art Erbse. 1654: Az Zatonban ... fekete borsoval vetve [Szotyor Hsz; BLt]. 1696: Hegy fark nevű helyb(en) va(n) egy föld ... Nagy Istva(n) vette vala be fekete borsoval [uo.; LLt].

A címszóbeli borsófajta esetében vagy a törökborsó, 'Pisum arvense convar. umbellatum L.', mazăre, Dolden/Türkische Erbse, vagy a csicscriborsó 'Cicer Arietinum L.' fajtára gondolhatunk. Mindkét fajta magtermése fekete.

feketeborsos. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ posztó ún. bors-hímes posztó; postav cu desen sare și piper; Tuch mit Pfeffermuster. 1806/1818: 8. Sing Fáin fekete borsos posztó ... l 1/8 Sing borsos posztó [Mv; Told.]. 1811 Egy fekete borsos posztó Mente Ujja meg hoszabitássa [Kv Hodor lev.].

feketeborsós feketeborsóval bevetett, semánat cu mazăre de cîmp; mit Schwarzerbse bebaut. XIX. sz. eleje Gazdag reményű Törökbúzás és fekete borsos termő helyélt el pusztítottá [HSzj törökbúza al.].

feketecukor medveméz; mierea ursului; Bärenzucker/dreck. 1851 Fekete Czukor (medve méz:) [Dés; DLt 1749].

A szerk. gyermekkorában Désen — hihetőleg ugyanazt a cukorfajtát — *meducukor/szar* néven emlegették. — E cukorfajta-neveknek egykori országos elterjedésére l. CzF, MTsz, ÉrtSz, ÉKSz.

feketecsalán-víz kb. a fekete peszterce (Ballota nigra L.; cātušā; Schwarznessel) főzete; infúzie de cătușă; Aufguß des Schwarznessels. 1679: Őkór fark koro víz, egi üveghele nro. 1. Fodor menta víz, egi üveghele nro. 1. Feke (l)* czalyan víz, egy üveghele nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28. — *Nyilvánvaló tollvétség *Fekete* h.].

Leveleinek főzetét (Herba Ballotae) az állatgyógyításban borbetegségek ellen használták.

feketecseresznye madár/vadcseresznye; Cerasus avium var. silvestris; cireș sălbatic; Vogelkirsche. Szk: ~ *vize* feketecseresznye-főzet. 1679: Keczke tejjel vett, Fekete Cseresznye 2. vize üveggel nro 1. 3dik vize üveggel nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 46].

feketeéger-levél az Alnus glutinosa levele; frunze de arin; Schwarzerlenblatt. 1616: az Goch geörgy hazatul hozoth volt zalmat forgachoth es fekete eger levelet az vegre, hogy az Eo feyos tehenenek az teyet megh hozhassa [Kovácsna Hsz; HSzjP].

fekete-fa 1. ébenfa; Diospyros ebenum; abanos; Ebenholz. 1853: Egy mahoni bronzirozott kis asztal, fekete fával és réz lábbal körül fogva [Mv; TSb 4. — A teljesebb szöveg. *bronzirozott* al.].

A fenti jel-t PPI *ebonus* *Indiái fekete fa* adaléka indokolja.

2. Jelzői haszn-ban; attributiv; attributiv: ébenfából való; din abanos; aus Ebenholz. 1805: Egy fekete fa Aranyozott Bronzébann körös körül virágosan pánózott Anglia Láda [Mv; TGSz].

fekete-fuszujka babfajta; un soi de fasole; Art Bohne/Fasole. 1744: fekete fuszujka másfél véka [Szentdemeter U; LLt Pasc. 67]. 1748 Fejér Faszujka Borso Metret 6 Fekete Fuszujka Borso Metret 1 [Szászszjtjakab SzD; Told. 11/95].

A (közönséges) bab 'Phaseolus vulgaris L.' valamelyik, de agrobotanikai szempontból közelebből meg nem határozható faja.

feketegyanta gyantafajta; rășină neagră; Art Harz. 1678: Ket löt fekete gyontát; lottyt nyolcz penzen veven tesz(en) f — //16 Gyonta port tiz lotot lottyt 15 penzen teszen f 1//50 [UTi].

feketehalmi a Feketehalom (Br) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i a numelui de localitate Feketehalom/Codlea; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Feketehalom/Zeiden; din Codlea; Feketehalmer, Zeidner. 1733: Kómán lakik mostan a Feketehalmi Biro Méhes Kertiben [BRÁlt Stenner IV. 46. — Binder Pál kijegyzése].

feketehimlő-helyes cu urme de vărsat negru; schwarzblatter(narb)ig. 1846 hasonló a vén fekete himlő helyes fejér néphez [Illyefva Hsz; HSzjP].

Désen a század elején a himlőhelyes arcot — nagyobb környelvi szinten is — *ragyásnak* mondták. E megjelölés már a múlt században — CzF tájékoztatása szerint — országosan ismert lehetett. — L. még MTsz *ragyabimbó* al.].

fekete-kápra zerge; Rupicapra rupicapra; capră neagră; Gemse. 1740 Fekete Kápra után fel köldöttem az havasba, de az nagy hó mla a kösziklás helyre fel nem mehettek s alat semi kepen nem kaphattak tisztza jo szivel kívántam volna kedveskedni G(róf) Uramnak Vad káprával ha mod lett volna szerzesében [A.árpás F; TL. Mohai Mózes gr. Teleki Ádámhoz].

feketekék 1. sötétkék; albastru închis; dunkelblau. 1567 in Veste zederyes, alol fekethe kek [Kv; T]k III/1. 27]. 1588: Az Chigan Vaidanakis veottem 8. sing fekete kek karasiat, singit d. 65 teze(n) f. 5 d. 20 [Kv; Szám. 4/I. 45]. 1599 Veottem feketekék bagaziat 9 singet f i [Kv; Szám. 8/XIII. 45 Szabó András sp kezével]. 1849 mutagatta a' testét, mely mind tupa fekete kék volt [Dés; DLt].

2. ? sötétszürke; gri închis, vînat; dunkelgrau. 1602: Tanczos Benedek hideg kutya Zab bad Zekel hwti wtan wallia ... Az my az sas dolgat nezy, latam hagi Egi fekete kek giermek louat hoza onat el hederfaiarol [Uzst II/3B. 44. — *Hidegkút U].

A MPászt. Mut. nem ismer ilyen lószínt.

feketekesely ? sötétfakó; șarg închis; schwarzalb. 1604 Azert hittam volt az Circalas rendibe eleo osowat Jakabot, hogy volt ennekem Bethlen faluan az en vramtol Osowat Imrehteolram zallot marhaim, Egy boryus wneo fekete kesely ... mely tehenen (l) attam volt Kwkeolleo Kemen falwara chyergeő ferenczny tartasnak okaert [Uzst 20/274]. 1632: Eőreőgh Tehenek No 18. Zeőke ezekb(en) No 7. Barna No 5 Fejer Tarczia No 4. Fekete kesely No 7 Veres Zeőke No 1. — [UC 14/38 Kománai (F) urb. 130].

A MPászt. ökörszínként a 'feketeszínű, a csüdben fehér-lábú, keselábú' jel-sel számol.

feketekő 1. augitporphir. 1637: mivel az my Torotzko varosi Jobbagink, h(a)tarinkban, e-leitől fogva az vas Banyat mivelven, nem reghen ez eleőt valo napokban, talaltanak valami feketé onas keőre is, a ki valamenny ezüsteotis tartana, es annak maghok fel zabadulasaval valo miveleset sollicitaltak maghok(ma)k, az my kegl(me)s urunktol fejedelmünkteleől [Thor. I/26].

A megadott jel-re l. Jankó, TAsz 199 bányász-szójegy-zékt.

2. '?' 1741: Egy Siros fekete kő [Kv; TL 90 lak.].